

Oameni și obiceiuri din satele comunei BOROD - județul Bihor -

**Sub redacția și coordonarea
Prof. univ. dr. Mihancea Petru
Universitatea din Oradea**

Editura Universității din Oradea, 2016

Colaboratori principali:

*Butiri Valeria, Cucu Nicolae, Gârz Nicolae,
Suciu Florica, Topai Petru, Cetea Bendor-
feanu Doina, Venter Ioana, Teacă Irina,
Megheșan Vasile, Venter Ioan, Păcurar
Gheorghe, Șerban Viorel, Mărușca Nicolae,
Mărușca Nicolae-Teodor, Ungur Ileana,
Mărușca Nicolae, Zissis Valeria, Olar
Pavel*

Tehnoredactor: *ing. Szél T. Tiberiu*

Corector: *Ivașca Roxana*

coperta 1: Vedere din Borod, port popular contemporan din
Borod (sursa, foto Suciu Ioan)

Coperta 4: *Poarta eroilor* din Cetea vegheată de grupuri de
oameni de diferite vârste din Cetea

Sponsori principali:

*Dr. Mihancea Dragoș, prof. Topai Petru,
prof. univ. dr. Mihancea Petru, ec. Olar
Carmen, înv. Olar Ionică, ing. Pavel
Dumitru, ing. Chirodea Viorel,
maistru Gârz Nicolae, înv. Suciu Florica.*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MIHANCEA, PETRU

Oameni și obiceiuri din satele comunei Borod - județul Bihor /

Mihancea Petru. - Oradea : Editura Universității din Oradea, 2016

Conține bibliografie

ISBN 978-606-10-1794-2

398(498 Borod)

Editura Universității din Oradea este recunoscută CNCSIS.

Tiparul: Imprimeria de Vest - Oradea, 2016

**Oameni și obiceiuri
din satele comunei BOROD
- județul Bihor -**

Sub redacția și coordonarea
Prof. univ. dr. Mihancea Petru
Universitatea din Oradea

Motto:

*„Să nu pierdem nimic din trecut,
cu trecutul se clădește viitorul”*

Anatole France

ARGUMENT

Când hotărâști să faci un lucru, trebuie să te gândești de ce îl faci, adică să argumentezi că acel lucru trebuie făcut. Așa am făcut și eu, înainte de a le propune oamenilor din satele comunei Borod, înainte de a începe să culegem date pentru scrierea cărții „Oameni și obiceiuri din satele comunei Borod”. Această carte trebuia scrisă mai demult, atunci când încă mai trăiau bătrânii satului, adevărate surse de informare locală. Au fost încercări minore de a scrie despre satele comunei Borod. Astfel, profesorul de limba și literatura română Crețu Ioan din Borod, profesorul Mărușca Nicolae din Cetea, învățătorul Lup Teodor din Cetea, au făcut monografii ale unor sate din comuna Borod, dar unele au fost prea puține ca număr sau nu au fost răspândite la nivel național, ca să fie transmise și generațiilor care au plecat în țară sau în lume, de pe aceste meleaguri. De asemenea au fost îndemnuri făcute de episcopii Oradiei, către preoții din satele Crișanei să se ocupe de aceste monografii. Puțini au fost preoții care au făcut acest lucru, în mare parte și datorită regimului comunist, care era împotriva acestui lucru. Dau aici exemplu pe preotul Bendorfeanu din Cetea, care a ținut un jurnal al parohiilor Cetea și Valea Mare, jurnale care au stat la baza scrierii monografiei satului Cetea, scrisă de profesorii univ. dr. Liviu Borcea și Petru Mihancea, în 1994, care are multe date și despre celelalte sate ale comunei Borod. De asemenea, preotul Mihai Drimba, tatăl preotului Alexandru Drimba din Cetea și viitor protopop de Aleșd în 1937, a realizat un mic chestionar despre Valea Mare în anul 1921. Atât învățătorii, profesorii și preoții amintiți au știut că „cine nu-și cunoaște trecutul, nu merită să aibă viitor.” Acest dicton a fost primul argument pentru a scrie această

carte. Întoarcerea la propriul trecut, reînnodarea și consolidarea legăturilor cu înaintașii noștri și aducerea la lumină a vieții și activității acestora, fac dovada apartenenței noastre la un trecut mai bun sau mai rău, mai luminos sau mai întunecos, așa cum a fost. De aceea, cartea de față se vrea un sincer și pios omagiu adus înaintașilor, dar și o prezentare și o promovare a cetățenilor comunei Borod, creștini și purtători de valori materiale și spirituale, pentru fiecare în parte, de neprețuit. Această ultimă frază a preocupat pe unul din contemporanii noștri, domnul profesor ing. Constantin Butișcă din Oradea, care a scris monografia ale satelor de pe valea Crișului Negru și a bisericilor ortodoxe din Municipiul Oradea. De asemenea, adeptul satului românesc a fost și regretatul poet bihorean Viorel Horj, prieten de-al meu, care definea satul ca „locul la care ne întoarcem în bătaia lunii, să ne găsim părinții și străbunii. De când l-am cunoscut pe Viorel Horj, satul și oamenii săi au fost preocuparea principală a activității mele extraprofesionale. Astfel am ajuns ca la fostul meu loc de muncă, colegii să mă numească „doctorul țăranilor”. Acest titlu nu m-a supărat niciodată, ci din contră, m-am mândrit cu el.

Sper ca această carte scrisă cu ajutorul unor oameni minunați și a unor sponsori dezinteresați, să ajungă în marile biblioteci ale României, inclusiv în Biblioteca Națională a României. În acest fel, generațiile care vor urma pe acest teritoriu al satelor comunei Borod și, în cele din urmă, toți românii să știe cine au fost și ce au realizat borodanii, borozălanii, cetenii, cornitanii, valemărenii și cei de pe valea și dealurile șeranilor.

Sigur va rămâne în istorie pentru totdeauna că datorită vitejiei borodanilor, aceștia au fost așezați aici ca să păzească trecătoarea (**brod** în slavo-nă înseamnă trecătoare, de unde și numele de Borod) – Piatra Craiului. De asemenea, toponimul de Valea Nemișilor va demonstra tot timpul că cei ce posedă această vale, adică cetenii, au fost nemeși, datorită calităților lor militare și intelectuale. În pădurile satului Cetea există un loc numit Calea de strajă, de unde se vede Depresiunea Vad-Borod.

Am încercat ca datele obținute pentru a scrie această carte să le culeg de la oameni care trăiesc sau au trăit în aceste sate, sau care au rădăcini în această zonă.

De asemenea, cartea conține aproape toate obiceiurile din comuna Borod, obținute de la oameni din această zonă, chiar și acelea care au mai fost publicate în diferite publicații, unele pe cale de dispariție sau chiar acelea care au dispărut.

Prof. univ. dr. Mihancea Petru
coordonator al cărții

Cuvânt înainte

Parafrazăndu-l pe John Fitzgerald Kennedy, unul dintre cei mai democrați președinți ai S.U.A. în perioada 1961-1963, care a spus:

„Niciodată nu întreba ce a făcut țara pentru tine, ci întotdeauna întreabă-te ce ai făcut tu pentru țara ta!”

zic

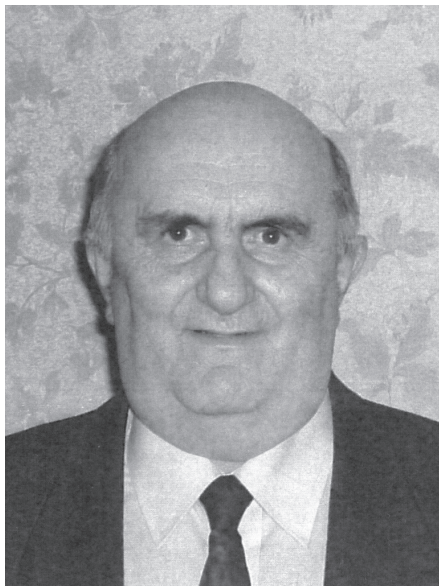
Nu vă întrebați niciodată ce a făcut satul vostru natal pentru voi, întrebați-vă întotdeauna și oriunde, ce ați făcut voi pentru el.

Prof. univ. dr. Mihancea Petru

*Satul românesc a fost în atenția marilor bărbați ai neamului nostru. Dintr-aceștia, personal, socot că cel mai apropiat din toate punctele de vedere, față de țărănul român și satul românesc a fost Liviu Rebreanu. Acesta, la primirea în Academia Română susține prelegerea **Laudă țărănului român**. În romanul **Ion** descrie drama țărănului român transilvănean lipsit de avere, în **Răscoală** configurează romanul maselor țărănești răzvrătite împotriva nedreptăților.*

Medicul, scriitorul și poetul Vasile Voiculescu, în unul din discursurile sale, spunea: „sunt născut la țară, ceea ce socotesc că e cel mai mare noroc din viața mea”. De altfel, despre Voiculescu s-a spus că „acesta a rămas un om de gândire sănătoasă de țărăn”. Vasile Alecsandri, scriitor, om politic, membru al Academiei Române, în urmă cu aproximativ 145 de ani spunea: „Țărănimea este singura clasă care, la noi, are trecut și tradiție și un perfect echilibru sufleteș.”.

Lucian Blaga, poet, dramaturg, filosof și membru al Academiei Române, în discursul de primire în Academie, spune: „Îndrăznim să facem afirmații că satul e situat în centrul lumii, într-un destin cosmic. Omul satului, întru-

cât izbutește să se mențină pe linia de apogeu genial al copilăriei, trăiește din întregul unei lumi pentru acest întreg.”

*Deși în tinerețe, Duiliu Zamfirescu, care era fiu de țărani de lângă Râmicu-Sărat, ezită a-și mărturisi ascendența țărănească, mai târziu, în romanul **Viața la țară**, descrie admirabil atmosfera patriarhală, tihnită, cu iluzia unei fericiri stabile, din satul românesc.*

*Întreaga operă a lui Octavian Goga este străbătută de viața țăranului român. Deși în 1923 este ales membru al Academiei Române, iar în 1924 obține premiul național de poezie, Octavian Goga nu se desparte de țăranul român, nu încetează să preamărească munca țăranului și să deplângă trista lui viață. Ion Dodu Bălan scrie despre Octavian Goga în 1967: „Pe coordonatele monografiei satului ardelean se țese într-o sfâșietoare cântare lirică și propriul său destin. În lumea aceasta se desfășoară viața poetului, la ea îi rămâne sufletul, când e plecat departe, la studii la Budapesta și Paris. Înstrăinarea îl apasă, îi umple sufletul de dor după satul românesc, iar regretul că a plecat de acasă îl chinuie mereu. Goga a închinat acestei stări sufletești o splendidă cântare numită **De ce m-ați dus de lângă voi**. Dorul de sat în creația poetului e dorul din doinele înstrăinării, sentimentul puternic, profund al solidarității cu țăranii satelor din Transilvania, (1)*

*Marele poet George Coșbuc, și domnia sa membru al Academiei Române, relevă aspecte ale universului rural, în opera sa de factură folclorică (**Balade și idile, Fire de tort și Nunta Zamfirei**). Dar nimeni nu a știut să descrie mai frumos cuminența, știința, înțelepciunea și cumpătarea plugarului român ca George Coșbuc în poezia **Filosofii și plugarii**, din care transcriu ultima strofă:*

„Nu vă lăudați știința; asta nu pot s-o ascult
Nu acela-i om cu minte, care tot mereu vorbește
Despre-nțelepciunea-i multă, nu acel ce se fălește
Că de rost știe pe Platon, nu acela e mintos
Ci acela ce cu-umilință tace, ține capul mai în jos
Cest din urmă-i om cuminte, cel dintâi o tidvă seacă
Spicul gol de grâu se nalță, cel plin însă în veci se pleacă
În urmă să știți și-aceea că sînt mulți dintre plugari
Ageri, cumpeșiți la fire ca oricare cărturari.
Nu filosofia-l face pe om înțelept sub soare
Ci mintea cea sănătoasă, câștigată cu sudoare,
De-aceea nicicând plugarul nu-l luați în răs de sus
În oala acoperită nu știe nimeni ce-i pus.”(2)

Academicianul Zoe Dumitrescu Bușulenga scrie în prefața cărții de poezie **Pământ transfigurat** a poetului Ioan Alexandru următoarele afirmații: „Căci casa românească de țaran este pentru poetul Ioan Alexandru, cum era și pentru sculptorul Constantin Brâncuși, un cosmos simplu, cu izvorul și cimitirul alături, cu începutul și sfârșitul. Și una din funcțiile poeziei, fundamentală pentru Alexandru, stă tocmai în conservarea, în cultivarea acestei atât de rare suprapuneri între arhetip și paradigmă specifică spiritualității țărănimii românești. Cum se întâmplă și la Eminescu și la Blaga, dar desigur în alt mod, și în universul sapiențial țărănesc al lui Ioan Alexandru fuzionează viziunea unui timp istoric care curge rodnic, cu viziunea neclintirii eterne a satului arhaic. Poetul **Imnelor** rămâne astfel ancorat în cele mai îndepărtate tradiții românești.”(3)

Ajungând în zilele noastre, nu pot să nu amintesc pe Marin Preda și Titus Popovici, ca și creatori de tipologii țărănești, tipologii care trăiesc și azi printre noi.

Contemporanul nostru, Dumitru Radu Popescu (bihorean de-al nostru, ca și Titus Popovici) a atacat în scrierile lui tradițiile sociale și etnografice ale satului românesc.

Octogenarul (ca și D. R. Popescu) Dinu Săraru a scris un roman contemporan numit **Niște țărani** al cărui titlu, dacă îl citești, ți se pare că ar fi un roman care satirizează niște inculți. Dacă citești însă romanul, îți dai seama că romanul lui Dinu Săraru, publicat în 1977 este o nouă literatură despre țărani, a căror psihologie Dinu Săraru o cunoștea; cu care se identifica pe un plan superior și al căror destin îl trăiește și astăzi sufletește.

Academicianul Valeriu Râpeanu scrie în prefața romanului că **Niște țărani** oferă un subiect de meditație privind modalitățile de reflectare a unei perioade care a dus la transformarea însăși a esenței unei clase cu o vechime seculară. (în bine sau în rău? N.P.P.M.) a cărei structură socială, morală, psihologică părea imobilă, cu neputință de a fi modificată și, mai cu seamă, de a deveni contrariul ei. Între ele, un sfert de veac în care lumea satului a fost nu numai un obiect al inspirației, ci s-a transformat într-o permanență, astfel încât, în jurul anului 1970, o generație „impetuoasă” începuse o ofensivă împotriva prozei rurale, pledând pentru mutarea centrului de greutate spre lumea orașului, lumea modernă prin excelență” (oare au procedat bine? - N.P.P.M.)(4)

Mai departe, academicianul Valeriu Râpeanu spune că „Dinu Săraru anihilează pornirile sentimentale, faptul că lumea satului său nu era văzută în planuri monumentale, ci în mohorâta lui existență cotidiană (un sat peste care ploaia pare a fi atotstăpână), faptul că țaranul său e un om ce gândea

mult și spunea puțin și puținul acesta e rostit cu multă greutate, iar răspunsurile erau când ocolite, când întrerupte, a făcut pe unii comentatori să așeze **Niște țărani** în descendența **Moromeților**. Deosebirea este structurală, pornind chiar de la plasma sufletească: pentru Moromete, forma esențială de apărare împotriva fiecăruia și a tuturor era cuvântul; pentru eroii lui Dinu Săraru, acest mod de a supraviețui, chiar dacă este o componentă, nu-i unica și nici cea esențială. Moromete e un țăran dinainte de intrarea clasei sale în orbita revoluției socialiste. El își apără mica proprietate în condițiile în care aceasta era realitatea vieții lui, țăranii lui Dinu Săraru reprezintă o sinteză de resemnare și acțiune, de renunțare și îndărătnicie, de fatalism și de dârzenie, de naivitate și de șiretenie, de spirit de conservare și de aventură; de calcul și de risc. Ei încheie o existență milenară, istoria rezervându-le misiunea – nu de a fi o verigă în succesiunea unor generații, ci de a fi groparii propriei lor condiții, să-și înmormânteze propriul lor mod de existență, simbolul care încununează tragic cartea. Țăranul lui Dinu Săraru nu e o fire disimulată, ci una care spune adevărul în frânturi de fraze și propozițiuni care nu lasă loc nici unui echivoc. Cei ce vorbesc cu el înțeleg prea bine că răspunsul e lăsat pe mai târziu, în speranța că momentul decisiv nu are să vină. Dinu Săraru a mărturisit că îl duceau la exasperare imaginile literare în care se descria un țăran continuu fericit și care nu mai știa ce să facă de bucurie că a venit în sfârșit revoluția socialistă, să-i invite la colectivizare (cu forța - N.P.P.M.), ca la o serbare.”(5)

Firește, după cum o să scriu în carte, eu am asistat la asemenea „serbări” în 1962, la încheierea colectivizării cu forța în România și după care „serbare”, țăranii beți de pălinca oferită gratis la „serbare” spuneau „ce rău îmi pare că mi-am dat tot pământul pe un blid de papricaș”.

În concluzie, academicianul Valeriu Râpeanu arată că „Niște țărani nu depune pur și simplu o mărturie asupra perioadei colectivizării, el nu năzuiește numai să dea o imagine adevărată asupra aceea ce s-a întâmplat atunci împotriva unei literaturi idilice, care s-a pulverizat datorită nulității ei din istoria literaturii române” (6)(probabil aceste nulități îl detractează azi pe Dinu Săraru și Valeriu Râpeanu, N.P.P.M.).

Sunt de acord cu Dinu Săraru și Valeriu Râpeanu, când spune „Romanul «Niște țărani» reprezintă una din cele mai penetrante, originale și revelatoare monografii psihologice despre țăranul român” (din perioada dictaturii comuniste N.P.P.M.).(7)

În opinia lui Valeriu Râpeanu, „autorul romanului «Niște țărani» este un vizionar, atunci când afirmă că în zilele ce vor urma, țăranul român

va trăi într-un univers închis, tradițional, nu în sens etnografic, folcloric, jubilent, ci va fi redus la câteva acte ale existenței, la câteva structuri de referință pur materiale, ceea ce duce, chiar la o altă înțelegere a noțiunii de om supus intemperiilor naturale și sociale, resemnat la un univers în care individul nu trăiește decât pentru a supraviețui economic, cu grijă ca cei ce vin după el vor avea și mai puțin.”(8)

Nu numai marii scriitori și poeți au cultivat în operele lor satul românesc, ci și marii pictori români ca Nicolae Grigorescu, Ștefan Luchian, Gheorghe Petrașcu.

Nicolae Grigorescu este unul dintre ctitorii picturii românești, care își începe activitatea ca pictor de biserici (Agapia). Este considerat în pictură rapsod al satului românesc, însuflețind peisajele sale cu prezența omului și mai ales a omului de la țară în mediul său („Țărancă de la munte”, „Țărancă voioasă”, „Țărancă cu ulcior”, „Țărancă din Muscel”, „Bălăioara”, „Car cu boi” și diferite picturi cu ciobani).(9)

Ștefan Luchian cultivă în picturile sale peisajul rustic („Fântâna de la Brebu”, „Sălciile la Chiajna” și portrete ale oamenilor simpli de la orașe și de la sate („Safta florăreasa”, „Un zugrav”, „La împărțitul porumbului”).(10)

Gheorghe Petrașcu a fost membru al Academiei Române, unul dintre întemeietorii „Tinerimii artistice”. Picturile sale sunt dominate de peisaje de la țară, case și interioare de case de la țară, din care se observă dragostea față de spiritul satului românesc.(11)

Trebuie să amintesc aici, ca un mare iubitor al satului românesc și al Bisericii, pe fostul episcop al Oradiei, Ioan Mihălțan, pe care l-am cunoscut, și care în prefața cărții „Cetea-Bihor, un sat pentru credință și legea străbună” scria: „Satul și țăranul român, datorită Bisericii și etniei și-a păstrat nealterată frumusețea echilibrată a ființei sale.”

Incursiunea mea prin lumea satului românesc realizată cu ajutorul operelor marilor bărbați ai țării noastre continuă în zilele noastre, amintindu-l pe profesorul universitar doctor în muzică la Universitatea din București, doctor honoris causa al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, om al Maramureșului, Grigore Leșe, pe care îl văd în fiecare săptămână la TVR, îmbrăcat în haine țărănești. Este un mare iubitor al satului și țăranului român, al tradițiilor poporului român pe care nu le lasă să dispară. De la Domnia sa știu că cinci tradiții făurite de țăranul român sunt declarate patrimoniu mondial UNESCO. Acestea sunt: Doina, Colindul în ceată de bărbați, Ceramica de Horezu, Jocul Călușării și Jocul fecioresc din Transilvania.(12)

Nu pot încheia excursiunea mea în rândul țăranului român fără să scriu părerea unui contemporan bihorean de-al meu care o viață întreagă a trăit

în lumea satelor din Crișana din actualele județe Arad, Bihor, Sălaj și Satu Mare. Domnul profesor universitar de arheologie Sever Dumitrașcu este un om de mare specialitate, lucru care se vede și din părerile unor mari oameni de știință care și-au spus părerea despre domnia sa și opera sa la sfârșitul cărții „Prințesa dacă”.

Domnul profesor dr. Sever Dumitrașcu iubește țăranul român tot atât de mult cum l-au iubit înaintașii noștri – Rebreanu, Blaga. Iată ce scrie domnia sa în cartea sa „Ziai Tiati (Prințesa dacă)” apărută la Editura Universității din Oradea în 2014: „Țăranii români au fost CEI care au plătit industrializarea și urbanizarea României (= revoluția urbană. 50% dintre locuitori sunt orășeni). Și tot ei, în majoritate au muncit din greu pentru a transforma țara, după război, în condițiile știute, într-un complex agro-industrial de seamă în Europa”.(13)

Domnul prof. univ. Sever Dumitrașcu nu se sfiește să scrie: „Dar hai să ne întoarcem la țăranii MEI. Țăranii. Mii, milioane, nu au fost întrebați, dar li s-a luat avutul, pământul, animalele, atelajele, la CAP-uri. Dar ei, neîntrebați au MUNCIT, MUNCA GREA, în agricultură, în construcții, în industrie mai apoi. Peste tot. Cine nu știe sau nu crede să cerceteze. Eu i-am cunoscut, i-am cunoscut DIRECT, pe câmp, la lucru, în casele țăărănești, multe dintre ele, deși modeste, pentru mine au fost adevărate PALATE de înțelepciune, bunăvoință și cumsecădenie. Da, au existat concret, ei erau păstrătorii acestui TEZAUR – omenia românească, omenia ȚĂRANULUI ROMÂN. Și ea e nemuritoare, câtă vreme vreun om pe Terra va mai vorbi românește, adică limba latină vorbită și păstrată până azi de țăranii și păcurarii români, de poporul român.”(14)

În postfața cărții sale, domnul prof. univ. dr. Sever Dumitrașcu a scris cu speranță două principii, unul universal și unul național. Îl reproduc pe ultimul: „Dorim cu respect și fermitate NAȚIUNII ROMÂNE în acest nou umanism al secolului XXI din al treilea mileniu de la Nașterea Domnului, în primul rând o amnistie istorică generală, pentru toate secolele, deceniile, anii, săptămânile, zilele și nopțile trecute, pentru sacra iubire între noi toți, pentru solidaritate națională. Să dea Dumnezeu și Destinul ca Centenarul Zilei de 1 Decembrie (1 Dec. 2018) să ne găsească mereu la Datoria Vieții Noastre, PATRIOTI și cu credință în Dumnezeu, într-o Europă unită și creștină, într-o lume fără frică, ură și războaie!”(15)

Frumoasă urare și așa să fie!

Dacă în prezent asistăm la dispariția clasei țăărănești, intelectualii de astăzi din România, care sunt din ce în ce mai mulți, trebuie să lupte ca să nu dispară bunul simț al țăranului român, pe care atât de mult l-au lăudat marii noștri intelectuali amintiți mai înainte.

Scriind această carte, ne-am întrebat toți în ce a constatat acest bun simț al țăranilor români și al copiilor lor, care între timp au devenit muncitori sau intelectuali? Pe scurt, acest bun simț a constatat în respectarea moralei creștine. Bunul simț al copiilor de la țară i-a ajutat să supraviețuiască și să se adapteze noilor specialități care au apărut în secolul al XX-lea și al XXI-lea.

Eu, înainte de a fi medic, am fost copil în opinci al unor țărani români și, deși opincile au dispărut, țăranul din mine, în mare parte a rămas (și nu mi-e rușine de asta), calitate care m-a ajutat să știu cum să mă apropiu de oamenii bolnavi, apoi de studenți, cărora să le transmit încredere. Aceeași calitate m-a determinat să mă hotărâsc să coordonez scrierea acestei cărți, despre oamenii și obiceiurile lor, din satele comunei Borod, pe care i-am îndrăgit toată viața.

Actualii sociologi și psihologi ar trebui să îi mai studieze pe țăranii români bătrâni, care au mai rămas, caracteristicile bunului simț al țăranului român, concluziile acestor studii să fie un exemplu pentru tineretul de azi, care din ce în ce mai mult se îndepărtează de sat, atât fizic cât și spiritual. Numai așa românii nu se vor urî așa cum se urăsc în prezent, se judecă unul pe altul și nu se judecă și pe ei (nu-și judecă comportamentul lor, ci numai al altora.)

De asemenea, bisericile creștine și școlile din România ar trebui să explice cetățenilor țării cum, oamenii să aplice practic învățăturile creștine în viața lor, conform realităților noi, actuale din lume. După părerea mea, morala creștină este cea mai umană filosofie, ale cărei baze trebuie studiate.

Mă bucur că în majoritatea bisericilor și școlilor s-a început să se explice oamenilor și copiilor principiile generale ale libertății adevărate și care sunt consecințele negative ale libertății deșănțate propagate pe internet și alte mijloace mass media. De asemenea, noi cetățenii României trebuie să aplicăm zilnic, conștienți, principiile moralei creștine, și nu numai atunci când asistăm la diferite prelegeri despre aceste principii, unde ne propunem să le respectăm, dar după ce se termină aceste prelegeri, uităm de ele. Numai așa vom putea fi uniți cu adevărat în practică, și nu numai în discursuri pompoase despre patriotism.

De acest lucru trebuie să se ocupe toate instituțiile statului, școală, biserică, sectorul sanitar și în primul rând instituțiile politice. Deci, în școli, materia care ar trebui predată să se numească „Principiile moralei creștine”, (și nu „Religie”) pentru că aproximativ 95% din populația României se declară creștină. Astfel, dacă toți copiii noștri ar învăța împreună principiile moralei

creștine, cu care toate bisericile creștine sunt de acord, copiii ar fi mai uniți, unitate care se va transmite cu timpul întregului popor din România. Fiind unite practic și nu numai teoretic în morala creștină, nu ne vom separa în grupuri care se se judece unul pe altul, consumându-ne astfel toate energiile creatoare, care ar trebui îndreptate spre binele țării și ai oamenilor săi.

Astăzi se simte lipsa de unitate în toate domeniile țării: politică, sănătate, educație etc. Fără unitate nu se poate realiza nimic. Această unitate este necesară și în domeniul politic. Poate veți spune că dacă în domeniul politic este unitate, atunci nu mai există democrație, nu mai există partide politice. În politică, trebuie să fie unitate în tot ceea ce duce la progres. Nu există unitate politică dacă tot ceea ce propune o grupare politică este respinsă de gruparea adversă, fără să fie analizată dacă propunerea duce la progres. Se spune deseori că este necesară unitatea în diversitate și democrație. Adevărata unitate în diversitate există poate numai în lumea vegetală și în etnofolclor. În politică și în lumea extrafolclorică există unitate în diversitate numai dacă politicienii sunt pacifiști. Se zice că în disputa dintre două grupări politice ar avea dreptate acea grupare care are cel mai mare procent de voturi populare. Un mare filosof francez care a trăit între 1805-1859 spunea că „democrația nu este puterea întregului popor, ci numai puterea poporului bine informat științific.” Ori care este departamentul cel mai bine informat științific din România? Eu zic că departamentele științifice ale Academiei Române.

De aceea eu zic că Academia Română ar fi acea instituție care să analizeze dacă o propunere făcută în parlament este bună sau nu, se poate sau nu aplica, duce sau nu la mai binele poporului – și nu instituția președenției. Dacă totuși este necesară instituția prezidențială, atunci aceasta să fie consiliată de Academia Română, care are toate domeniile științifice (și politica este o știință) și nu de oameni aleși de președinte, care de cele mai multe ori provin din partidul în care a fost președintele. Așa, foarte repede se poate ajunge la dictatura președintelui. Se va spune că unele legi votate în parlament, președintele le trimite la Curtea Constituțională care este numită politic, iar unele hotărâri luate de parlament, care implică educația, sănătatea etc să fie trimise la Academia Română. Parlamentul cărei țări din lume a descoperit vreo lege fizică? Dar oamenii de știință din toată lumea, care alcătuiesc Academiile a multor țări din lume au luat hotărâri în multe domenii, care au schimbat în bine lumea. Deci lumea ar trebui să fie condusă de știință” Curtea Constituțională să se ocupe numai de respectarea Constituției țării.

Sigur că și în domeniul sănătății și învățământului superior unde lucrez eu există ură, invidie. Medicii cu experiență se consideră cei mai deștepți, nu ascultă opiniile altora, nu se ocupă să împărtășească din experiența lor studenților, rezidenților și medicilor tineri, așa cum scrie în jurământul lui Hipocrat, rostit cu atâta mândrie la terminarea facultății. Tinerilor medici trebuie să le fie ascultate opiniile. De multe ori, în întrebările lor sunt puse în discuție chestiuni noi apărute în medicină.

De asemenea, la rândul lor, studenții, rezidenții, medicii tineri trebuie să-i considere pe colegii mai în vârstă, oameni care au acumulat experiență practică în medicină.

Personal, nu sunt de acord ca studenții în medicină să lucreze angajați în timpul anului universitar în alte domenii decât sănătatea și să spună că nu pot veni la cursuri și stagiile practice, pentru că ei lucrează să câștige un ban pentru a-și plăti studiile, Pot să facă asta dacă doresc, în vacanțe! Medicina nu este o specialitate care se poate face la fără frecvență!

Pentru a putea promova cadre medicale tinere, medicii mai în vârstă trebuie de asemenea să știe când să se retragă la pensie și să lase în locul lor cadre tinere competente. Un profesor universitar doctor din Israel, care s-a format în România ca medic și care a lucrat mult timp în București, pe numele lui Gabriel Gurman spunea citindu-l pe marele profesor doctor în medicină Adolf Kussmaul, că „șeful de secție trebuie să se retragă la pensie atunci când cei din jurul lui să se întrebe, oare de ce se retrage șeful și nu atunci când cei din jurul lui spun oare de ce nu mai iese la pensie și șeful ăsta?”

Am început despre țăranul român și bunul simț al lui, am continuat cu dorința de unitate în toate domeniile din țară, pornind de la vechea unitate a țăranilor din satul românesc de odinioară și închei cu o frază spusă de marele filosof german Hegel (Georg Wilhelm Friedrich – 1770-1831) și anume că „este necesar ca o societate nouă să ia din societatea veche tot ceea ce este bun, pentru că numai așa se realizează progresul.” Haideți, dragi cetățeni ai României, să luăm ceea ce a fost foarte bun, nu demult în societatea țărănească din România, adică bunul simț.

În ziarul nostru local „Crișana” din 2 martie 2016, profesorul Gheorghe Răcuciu scrie un articol „Sat Cultural al României”. Scrie foarte frumos despre tradiții și păstrarea lor în zilele noastre. Domnia sa zice „Tradițiile au fost și sunt inseparabile de identitatea etnică a românilor.

Procesul de urbanizare în sine, aruncă o nebuloasă asupra acestor elemente de identitate, întrucât însăși viața satului tradițional este supusă acestui proces de transformare. Într-o perioadă în care se promovează intens integrarea europeană și globalizarea, păstrarea identității naționale

devine o prioritate pentru întregul popor român. Un element definitoriu al identității îl constituie promovarea și conservarea obiceiurilor și tradițiilor populare ale românilor.

De aceea este imperios necesar a nu lăsa să dispară aceste frumoase și definitorii tradiții care ne individualizează ca popor. Prin efortul conjugat al tuturor factorilor responsabili din mediul rural trebuie să se acorde o atenție sporită procesului de promovare și perenizare a tradițiilor autentice și specifice locului!!”(16)

La acest lucru ne-am gândit și noi, cei din comuna Borod, când am scris această carte. Urmează faptele!

La realizarea acestei cărți am ținut foarte mult să participe toți cetățenii care au rădăcini în satele comunei Borod, oriunde s-ar afla ei, au lucrat sau lucrează în satele comunei Borod. De aceea am trimis foarte multe scrisori și e-mail-uri cu un chestionar îndrumativ, pentru a ușura completarea materialului necesar scrierii cărții. După ce am scris monografia satului Cetea, am primit unele observații (că nu s-au scris bine numele unor persoane, că am omis câte o familie). De aceea la această carte am zis că toate persoanele să scrie personal despre familia lor și despre oamenii pe care i-au cunoscut, tot ceea ce doresc, dar cu răspundere. Unele persoane au fost foarte entuziasmate și au trimis materiale deosebit de valoroase și cuprinzătoare, cărora le mulțumesc foarte mult. Amintesc aici pe doamna învățătoare Valeria Butiri din Borod, prof. Topai Petru din Cetea, Gârz Nicolae din Borod, învățătoarea Suci Florica din Borod, prof. Venter Ioana din Borozel, inv. Teacă Irina din Borozel, prof. Țepelea Alina din Borod, cantorul Venter Ioan din Cetea și alții.

Alții au fost mai puțini receptivi la această acțiune. Totuși, în final cred că am reușit să scoatem o carte document despre satele comunei Borod, pe care o lăsăm urmașilor noștri, care au datoria să o îmbogățească și s-o trimită mai departe spre viitor. Recent, acad. Eugen Simion spunea că „țărănimea română credincioasă ne-a ținut istoria noastră. Și cum țărănimea românească nu mai există, nu o mai poate ține, ar trebui s-o facă inteligenția românească”.

Mulțumesc la toți.

Oradea, ianuarie 2016

Prof. univ. dr. Mihancea Petru

În loc de prefață **RÂUL DE AUR**

În splendida lor înfățișare râurile Carpaților românești îmbrățișează pământul țării într-o mantie armonioasă. Dunărea (Donaris în l. dacă) le mână apele în Pontul Euxin, Marea Neagră, printr-o Deltă ce impresionează pe oricine îi „calcă apele”.

CRIȘUL REPEDE este unul dintre aceste râuri carpatice, care împreună cu Crișul Negru și Crișul Alb a dat numele provinciei românești Crișana – nume botezat de bătrânul stejar de la Oradea, Iosif Vulcan (v. poemul său La Crișana). Crișana – nume falnic ce s-a impus alături de celelalte nouă provincii istorice românești - Muntenia, Oltenia, Transilvania, Maramureș, Banat, Moldova, Bucovina, Basarabia și mereu Dobrogea – pământul vechi dintre Dunăre și Mare.

Numele Crișului (în limba dacă înseamnă Negru!) este de sorginte indo-europeană, nume păstrat de români până astăzi. Cei care i-au impus numele au fost daci, apoi daco-romanii și românii care au adăugat și precizarea latină – Repede (v. și numele celorlalte două – Crișul Negru și Crișul Alb – de asemenea cu apelative latine!).

CRIȘUL REPEDE, ca și celelalte râuri carpatice este vectorul unei impresionante istorii (istoria = viața oamenilor; istoriografia = joc secund, ce scriu cercetătorii despre viața oamenilor!), în preistorie, antichitate, evul mediu, în epoca modernă și în contemporaneitate, istorie ce poate să mire pe cititorul grăbit, când va reflecta la RÂUL DE AUR. Și ca să anticipăm, cum am fi putut scrie altfel, când râul care de la Izvorul Crișului (din jud. Cluj) curge azi alături de împliniri ce pot entuziasma – Liceul „Gabriel Țepelea” din Borod la est și Universitatea din Oradea, la vest, care se impun în peisajul rural (Borod) și citadin (Oradea). Să fie chiar o întâmplare sau e o realitate de recunoscut ce înnobilează satul românesc și bătrânul burg crișan. și, ni se pare potrivit să amintim că pe Crișul Repede, în secolele de atunci ale Orăzii au învățat doi români geniali: umanistul Nicolae Olahus și, mai apoi, marele filozof și poet Lucian Blaga.

Revenind la istoria veche a râului se impune să amintim câteva descoperiri ce se individualizează în peisajul arheologic al României. Din preistorie datează descoperirile din zona carstică Vadu Crișului-Șuncuiuș-Borod. În peștera LESIANA de la Șuncuiuș s-a descoperit ceramică neo- și eneolitică (epoca cuprului!), PICTATĂ, de o valoare inestimabilă pentru înțelegerea procesului de neolitizare (= nașterea civilizației, adică cultivarea plantelor

și creșterea vitelor) din această parte a Europei. Tot în această peșteră, minerii au descoperit întâmplător un mare depozit de bronzuri (printre piese și o impresionantă centură de bronz, păstrată întreagă). Depozitul e compus din unelte, arme și piese de podoabă. Datează de la începutul epocii fierului (prima și a doua vârstă – Hallstatt și La Tène), timp în care dacii au impus numele Crișului în istoria acestor locuri, centrul și vestul Munților Apuseni.

În antichitatea daco-romană, după cucerirea Daciei de către romani (106 A.D.) autoritățile imperiale au impus zidirea, ridicarea unui puternic castru în nord-vestul Daciei romane, imperiale, la Bologa. Atunci a început și în lungul văii Crișului Repede marele proces de romanizare (= latinizare) a dacilor, RÂUL DE AUR unea lumea romană din provincie cu dacii liberi din vest. Nu este – pare-se – întâmplător că una dintre cele mai vestice construcții romane este burgul de pământ de la Negreni, unde până azi se întâlnesc crișenii, cu muntenii (moșii), cu ardelenii, la cunoscutul târg (nedeie), care a impus – romanizarea directă nemijlocită – nu numai o splendidă limbă română țărănească ci și portul, tradițiile, jocul și cântul, obiceiurile neamului nostru românesc, păstrate toate până azi. Și nu e puțin!

Oamenii de pe Crișul Repede și râul rămân în istorie – aici la Bologa e domeniul întins stăpânit de Mircea cel Bătrân domnul Țării Românești, și, tot aici, decenii în șir în veacul de mijloc vor ființa CURȚILE VOIEVOZILOR ROMÂNI (Gavril Movilă, Constantin Șerban, Gheorghe Ștefan) cu satele aparținătoare din Domeniul Șinteului și Ocolul Borodului, având în centru cunoscuta cetate de la Șinteu – „Piatra Șoimului”.

Așa se explică intensă viață a CĂRȚILOR ROMÂNEȘTI de cult citite în bisericile românești din satele de pe valea Crișului Repede și care s-au păstrat în aceste sfinte altare strămoșești până după al doilea război mondial, ni se pare potrivit să nu uităm, la fel, că nu ni se pare întâmplătoare, ci plină de tâlc istoric, că pe valea Crișului Repede, ca și în alte părți ale țării, satele se înșiruie ca o salbă de argint de o parte și de alta a râului. Peste tot ne întâmpinau și ne întâmpină turnurile bisericilor românești – din lemn sau din piatră, multe dintre ele monumente istorice și de artă de mare preț și neprețuit de vechi. În altarele lor sfinte – deci au păstrat aceste cărți – cuvântul scris românesc, noua limbă latină din Carpați, vorbite de țaranii și păcurarii români fără șovăire secole la rând. Limbă picurată și sfântă pentru români – „care-o plâng și care-o cântă” pe la vatra lor țaranii, cum spunea neuitatul poet, de la Oradea la Chișinău și de la Cernăuți la Silistra.

Pentru noi, și, poate nu numai pentru noi, temelia temeliilor vieții cotidiene și de pe Crișul Repede, ca peste tot, în teritoriul european locuit de poporul român, rămân satele. Satele cu rosturile lor vechi și mereu noi de

aspirație spre bine, (bunăstare), cu viața creștină organică, așezată, comunități conduse cu mîgală de intelectuali sătești creștini și patrioți.

Năzuințele spre mai bine au fost augmentată, și pe valea Crișului Repede, în satele Bihorului de alcătuirea istorică citadină – Oradea. Orașul cu cetățile sale – voievodală și renașcentistă, cu catedralele sale mărețe din vremea barocului și cu zestrea sa edilitară de excepție, „stil 1900”, și realizările ulterioare ce se înscriu în peisajul citadin până azi.

Aici la Curtea Episcopilor Ignatie Darabant și Samuil Vulcan s-a scris o pagină mare de istorie națională – politică și culturală. Aici s-a redactat de corifeii Școlii Ardelene, marele act politic fundamental de eliberare națională a întregului neam românesc – SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM. Și tot aici au fost înconjurați cu dragoste și sprijiniți – de acești mari prelați orădeni – Micu, Maior, Șincai, ultimul pomenit având în Oradea un oraș ocrotitor în anii săi de grea cumpănă.

La Oradea, dar mereu în numele Bihorului întreg, a Crișanei, în casa lui Aurel Lazăr, s-a redactat cunoscuta Declarație de Independență a poporului român, din 12 octombrie 1918, citită apoi în parlamentul budapestan de deputatul român Vaida Voievod și care, gradual, a condus în întreg Ardealul (Crișana, Banat, Maramureș, Transilvania), la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, la unirea poporului român și întregirea patriei române. Din Bihor – aleși de popor și alți bihoreni au plecat cu un tren întreg la Alba Iulia, prin Arad și Simeria. Între ei și români de pe valea Crișului Repede – firește.

Dar pentru a nu fi bănuți că escamotăm faptele, românii din Bihor, cei de pe Crișul Repede la fel, au îndurat ani mulți, chiar secole vitregiile vremurilor (dintele crud al vremii și a celor RĂI!), nu numai în evul mediu (ca iobagi pe moșiile domnilor de pământ, străini de neam și țară) ci și în epoca modernă, mai apoi în cea contemporană, din care amintim câteva realități. La 1904, la Aleșd au fost împușcați țărani răsculați de pe valea Crișului Repede. Românii au suferit și mai greu cruzimea acțiunilor teroriste din primăvara anului 1919, când în Bihor au fost asasinați intelectuali fruntași români I. Ciordaș și N. Bolcaș. Românii din jumătatea nordică a Bihorului au suferit cu durere și jertfe nedreptatea stăpînirii străine impuse în vremea Diktatului de la Viena, dar și mai apoi după război, au întâmpinat realitățile malversațiunilor impuse prin colectivizare și alte acte voluntariste samavolnice.

Împlinirile au venit ca peste tot, prin munca cinstită și susținută, continuă, a țăranilor noștri și prin acțiunea intelectualilor români legați de interese naționale.

Pentru a ilustra sintagma RÂUL DE AUR, vom zăbovi, fie-ne permis, asupra unor nume de intelectuali bihoreni ridicați din satele de pe valea Crișului nostru de aur, în lumina unei cărți bine-cunoscute publicată în anii interbelici de directorul Liceului „Gojdu” din Oradea, Oameni din Bihor, de T. Neș. Și cu adevărat și oamenii mari din Bihorul de pe valea Crișului Repede ilustrează și azi frumusețea slujirii intereselor majore ale celor dintre care s-au ridicat.

Și CARTEA DE FAȚĂ ne îndeamnă să amintim câteva nume și din motive personale, de sincer respect, pe unii dintre acești intelectuali, pe unii i-am cunoscut și noi, dar amintim în primul rând pe românistul (ROMÂNISTUL), profesor Alexandru Roman, de la Aușeu, de unde, din prispa casei sale ne îndreptăm spre Borod, satul natal al lui Gabriel Țepelea, numele său îl poartă Liceul borodan. Sunt apoi membrii străluciți ai familiei Drimba, Ovidiu Drimba, unul, dacă nu primul exeget al operei filozofice a lui Blaga și autorul unei sinteze monumentale (peste 12 volume, cultură și istorie), fratele său orientalistul Vladimir Drimba și nu în ultimul rând filologul Lucian Drimba, cercetător neîntrecut al vieții lui Iosif Vulcan, a revistei Familia și a unei cărți minunate și de neuitat: EMINESCU LA FAMILIA.

Sunt de aici, din valea aceasta neasemuit de frumoasă uman și geografic poezii Ioan Țepelea, delicatul Miron Blaga, Ana Victoria Tăușan și mulți alții amintiți cu toții într-un frumos capitol al acestei lucrări.

Domnul Profesor Dr. Petru Mihancea s-a născut în CETEA sat cu nume frumos, și împreună cu colaboratorii săi – de respectuoasă admirație cu toții, au redactat acest model de monografie a satelor din comuna Borodului, din toate punctele de vedere («Aproape TOT») cum se exprimă cu omenie.

Laudă ȚIE carte frumoasă și cinste cui te-a scris. Pentru amintirea și gloria perenă a comunei Borod și a tuturor satelor și minunaților oameni – de ieri și de azi – de pe RÂUL DE AUR – Crișul Repede.

Să dea Dumnezeu BINE. Tuturor!

Prof. univ. dr. Sever Dumitrașcu

Capitolul 1.

Aproape tot, pe scurt, despre oameni și obiceiuri din satele comunei Borod - județul Bihor

- Prof. univ. dr. Mihancea Petru -

1.1. Introducere

Cea mai documentată monografie a unui sat din Depresiunea Vad-Borod a fost monografia satului Birtin, scrisă de Gavril Sala, în anul 1985 și a Bisericii din Birtin, în 1981. A urmat monografia satului Cetea scrisă de Liviu Borcea și Petru Mihancea în 1994. S-au scris apoi monografiile ale multor sate și comune de pe Valea Crișului Repede: Bratca, Remeți, Vadu Crișului, orașul Aleșd, Luncșoara, Josani, Tileagd, Beznea etc. În această lucrare dorim să realizăm o carte despre oamenii și obiceiurile din toate satele Comunei Borod, la care să participe în mod democratic, printr-o nouă metodă, adică, fiecare cetățean care dorește să participe după cunoștințele sale la scrierea acestei cărți. În acest sens am trimis peste 1000 de scrisori, prin intermedierea făcută de preoți, păstori, învățători, profesori. Scrisorile conțineau un îndrumător chestionar cu ce vrem să scriem în carte, după care, adresanții să trimită un material însoțit de poze, pe care să-l inserăm în carte. De asemenea, am trimis multe e-mail-uri în țară și în străinătate. În Oradea, scrisorile le-am dus eu personal.

1.2. Cadrul natural al comunei Borod

Comuna Borod este situată în Depresiunea Vad-Borod, depresiune traversată de râul Crișul Repede. Comuna Borod este compusă din satele Borod, Borozel, Cetea, Cornițel, Șerani și Valea Mare de Criș. Este situată în nord-estul județului Bihor, pe paralela 47° latitudine nordică și între meridianele 22°-23° longitudine estică, având în nord-est județele Cluj și Sălaj.(17) Aceste 3 județe, Bihor, Cluj și Sălaj se întâlnesc pe vârful Măgura (918m) în apropierea Dealu Craiului. Aici se găsește un releu al Televiziunii Române și o mănăstire numită Mănăstirea Sf. Ioan Iacob Românul, care aparține Episcopiei Clujului. În apropierea Măgurei se găsesc rămășițele unor mine vechi, despre care se spune că sunt de pe vremea romanilor, care exploatau de aici aur (informații de la ing. Țepelea Gheorghe, 71 ani). La vest,

comuna Borod se învecinează cu comunele Aușeu și Vadu-Crișului, iar la sud-est, cu comuna Bratca și Șuncuiș. Comuna este situată între altitudinile 219 m (Borozel) și 900 m (Șerani). (17) Dealul Craiului are 613 m, dar nu aparține comunei Borod, ci satului Beznea din comuna Bratca. (18) Comuna Borod este traversată de drumul național DN1 sau șoseaua E60, care trece în județul Cluj peste Dealul Piatra Craiului numit altă dată Târșor (de la târș, pentru că aici se făceau târșuri din crengile mesteacenilor care acoperea dealul) (informații de la ing. Țepelea Gheorghe, 71 ani). Granița Borodului cu județul Sălaj se găsește pe aliniamentul Munților Plopișului. (18)

În Depresiunea Borodului s-au efectuat cercetări geologice începând din prima jumătate a sec. XIX, când s-a descoperit cărbunele de la Cetea și Cornițel. Între 1950-1959, academicianul prof. Radu Givulescu efectuează cercetare geologică în bazinul Borodului. (19) În verile anilor '50, prof. Givulescu din Cluj, împreună cu studenții lui, erau găzduiți în Cetea la preotul Bendorfeanu. Între anii 1956-1963 se fac cercetări în vederea cunoașterii subsolului bazinului Borodului. Rodica și Ștefan Câmpeanu descoperă în această zonă depozite de minerale polimetalice. (20) Din subsolurile satelor Cetea și Cornițel, încă din secolul XIX, mai târziu și Borozel, s-a extras cărbune, iar de la Cetea, cuarț alb. De la Cornițel cărbunele era transportat cu mașinile, iar de la Cetea cu un trenuleț de linie îngustă, așezată pe ștrecul ce venea de pe Valea Mâschii, trecea prin Borod, Borozel, Topa de Criș până la gara din Vadu Crișului. De la Chirodea Nicolae (Silaghe, n. 1909) din Cetea am aflat multe despre minele de cărbuni de aici, inclusiv că acestea aparțineau unor patroni belgieni și evrei.

Suprafața totală a comunei Borod era în 2012 de 10.562 hectare, unde intră și pământul arabil, pășunile și pădurile. (21) La recensământul din 2011, numărul total al locuitorilor comunei Borod era de 3374, care locuiau în 1713 case. Repartizat pe sate, în Borod erau 1318 locuitori în 579 case, Borozel – 611 locuitori în 286 case, Cetea – 236 locuitori în 192 case, Cornițel 505 locuitori în 245 case, Șerani – 624 locuitori în 219 case, Valea Mare de Criș – 480 locuitori în 192 case. Cel mai în vârstă bărbat din comuna Borod este Olar Pavel din Valea Mare, născut în 6 martie 1920 și cea mai în vârstă femeie este Tole Rusanda din Valea Mare, născută în 13 aprilie 1922 (22).

Pământul este de o calitate slabă, prin anul 1950 fiind încadrat în categoria 7-8. Se cultivă porumb, grâu, cartofi, floarea soarelui, ovăz, secară, iar cât a existat colectiv (C.A.P.), se cultiva în și tătarcă. Sunt suprafețe întinse cu trifoi și lucernă. În prezent sunt multe terenuri nelucrate sau pe care se cultivă nutrețuri pentru animale. Se cresc vite, oi, capre, porci, cai, iepuri de casă, păsări și albine. O mare parte a pământului din comună este acoperit

de păduri și pășuni, preponderent în Șerani și Cetea. În satul Cetea există o Asociație a deținătorilor de pășune.

Flora este alcătuită din fag, carpen, arin, stejar, frasin, plop, măcieș, mur, fragi, leurdă, afin, spânz, sunătoare, brândușe, ghiocei, rostopască, gălbenele și diferite specii de ciuperci. Dintre pomii fructiferi enumerăm pe primul loc prunul, din care se fabrică pălincă de Bihor, părul, mărul, nukul, vișinul, vița de vie în jurul caselor. În ultima vreme, aproape din toate fructele acestor pomi fructiferi se fabrică pălincă, consumată din ce în ce mai mult de populația comunei.

Fauna de pe teritoriul comunei Borod este alcătuită din mistreți din ce în ce mai mulți, vulpi, căprioare, lupi, bursuci, veverițe, jderi, nevăstuici, dihori, iepuri de câmp, șerpi de pădure. Păsări: cioara, coțofana, ciocănitoarea, mierla, sturzul, cucul, pupăza, pițigoii, turtureaua, porumbelul sălbatic, uliul, bufnița, potârnichea, vrabia, rânduneaua, graurul, fazanul și în ultimul timp, vânturelul de seară.

Clima comunei este de tip temperat-continentală moderată cu veri moderate călduroase și ierni blânde. În Borod există o stație meteorologică, temperaturile medii anuale fiind de 9,9°-11,3°C, în ultimii 5 ani.

Rețeaua de pâraie și văi se găsește pe partea dreaptă a comunei, pe direcția Oradiei. Valea Borodului culege apele din Valea Răchiții, Valea Mâschii și Valea Cetei, care are doi afluenți ce aduc apele de pe versantul sudic al Munților Plopișului: Valea Scudului și Valea Nemeșilor, un nume cu răsunet istoric. Valea Borodului se varsă în Crișul Repede, în dreptul localității Gheghie. Satul Valea Mare de Criș are doar un pârâu, mai mult secat.

Drumurile comunei Borod sunt în general bune, drumul de pe Valea Borodului și Valea Răchiții fiind asfaltate mai demult. La fel și drumul spre Valea Mare de Criș, în prezent, prelungindu-se până la Șuncuiș. Drumul prin Borozel-Cetea și drumul prin Valea Mâschii, spre județul Sălaj, fiind recent asfaltate, sunt în stare bună.

1.3. Scurt istoric al comunei Borod

Primele sate menționate în registrul de dijmă a Episcopiei Catolice Orădene sunt Borodul și Borozelul, la 1291. Nu sunt menționate celelalte sate, aceasta poate pentru că, neavând locuitori catolici, nu aveau obligații față de această episcopie. Se știe însă că întregul teritoriu al așezărilor de sub Piatra (Dealul) Craiului a făcut parte dintr-un voievodat românesc.

În 1392, cu ocazia stingerii din viață a voievodului Petru, fiul lui Comozorwan (probabil de origine slavă), aflăm și numele satelor componente ale acesui voievodat (denumire tot slavă): Borod, Borozel, Cetea, Cornițel,

Valea Mare și o așezare ulterior dispărută, numită Chanad. Pe harta Joze-finiană (1763-1787) figurează un sat numit Chanad, pe actualul teritoriu al satului Șerani. Anul de naștere al satelor Cetea, Cornițel și Valea Mare este 1392, iar Șerani – 1913. În 1392, voievodatul Borod trece în stăpânirea lui Ian Kapolya, jude regal, stăpânul domeniului cetății Șinteu, care în sec. XVII este cumpărată de domnitorul muntean Constantin Șerban, refugiat în Transilvania din cauză că turcii doreau să-l mazilească. Voievodatul Borodului, cuprinzând satele menționate este refăcut însă în timpul lui Iancu de Hunedoara, la mijlocul sec. al XV-lea, în fruntea sa ajungând voievozi din familia nobililor români din Vintere (jud. Bihor), numiți apoi Vinterești sau Venterești – Venter (23)(24).

În sec. XVI se formează Comitatul Borodului. Ioan Groze (2009), în monografia comunei Bratca relatează că „unele documente vorbesc despre producerea la Borod de var mult și bun, într-o vreme Borodul fiind centrul cercului nobililor români numiți borodani, care aveau diferite privilegii pentru misiunea lor de grăniceri la frontiera din Dealul (Piatra) Craiului.”(25)

Ca un ținut cu rol militar, Borodul a durat până în 1711. Mihai Venter ajunge sublocotenent al acestui ținut de care aparțineau satele Borodul Mare, Borodul Mic (Borozelul), Cetea, Cornițel, Beznea, Bratca, Valea Neagră, Topa. Mihai Venter moare în 1659 în Polonia, în războiul condus de Rakoczy al II-lea, împotriva polonezilor. (26)

Scopul principal al voievodatului Borodului era de a păzi trecătoarea de la Piatra (Dealul) Craiului, precum și de a da însoțitori celor ce mergeau sau veneau de dincolo de munți. De această trecătoare se leagă și numele localității Borod (de la vechiul slavon „brod”, care înseamnă trecătoare, pas). Existența voievodatului Borodului și a altora similare de-a lungul hotarului cu voievodatul Transilvaniei este o mărturie în plus a autonomiei Transilvaniei în cadrul regatului feudal austro-ungar. Era nevoie, deci, de o formațiune politico-militară bazată pe existența populației băștinașe libere, greu de readus sub povara statului feudal. Satele și locuitorii, în schimbul obligațiilor militare, erau scutiți de dările obișnuite, având o situație privilegiată. Această realitate este confirmată în 1465 prin diploma de înnobilare, dată locuitorilor voievodatului Borodului de către Matei Corvin. Ei au devenit nobili (nemeși), evident numai pentru cei ce locuiau în acel moment în teritoriul voievodatului Borodului, beneficiind de toate privilegiile ce decurgeau din această stare. Toponimul „Valea Nemeșilor” de la Cetea indică această stare privilegiată care a fost până în zilele noastre o mândrie și un drept pe care locuitorii l-au revendicat mereu atunci când proprietățile sau libertățile le-au fost amenințate.

În 1406, domeniul Cetății Șinteu din care făceau parte și satele voievodatului Borodului (Borod, Borozel, Cetea, Cornițel, Valea Mare) încă din 1392, când voievodatul Borodului trece în stăpânirea lui Ian Kapolya – stăpânul Cetății Șinteu, domeniul Cetății Șinteului este vândut familiei Lack de Santau (27). Cu această ocazie sunt enumerate satele aparținând de Cetatea Șinteu (52 românești, 10 ungurești și unul mixt – Borod). Despre Cetea se precizează că este „*possessio valachis*”, deci un sat pur românesc, așa cum a rămas în cursul întregii sale istorii.(28)

În 1605, într-un testament al principelui Transilvaniei Ștefan Bocskay, apoi în 1648 de către principele Gheorghe Rakoczy I, se specifică că satele Borod, Borozel, Cetea, Cornițel, Valea Mare aparțin Cetății Șinteu.(29)

În 1658, domnitorul muntean Constantin Șerban, împreună cu comisul său Radu Mihalcea Cândescu se stabilesc pe domeniul Cetății Șinteu de lângă Aleșd, pe care o cumpără de la familia Rakoczy. Cei doi au fost alungați din Țara Românească de către turci, cărora n-au dorit să le dea tributul stabilit de către sultan. Astfel, satele voievodatului Borodului (Borod, Borozel, Cetea, Cornițel, Valea Mare) care aparțineau Cetății Șinteu trec în posesia lui Constantin Șerban și comisului lui (șeful hergheliilor de cai) Radu Mihalcea Cândescu.(30)(31) Îndrăznesc să cred că așa au ajuns familiile Mihancea în satele comunei Borod și apoi în satele Ciucea, Negreni, Bucea și chiar în zona Beiușului.

În cartea sa, *Bratca, arheologia unei civilizații rurale*, apărută în 2009, profesorul Ioan Groze (32), un intelectual foarte bine documentat, fostul director al Liceului din Bratca, notează multe amănunte despre comitatul (voievodatul) Borodului, din care făcea parte și Bratca, și Beznea. Astfel, domnia sa notează: „În 1406, numeroase așezări din depresiunea Vad-Borod aparțineau Cetății Șinteu, amintind localitățile Aleșd, Bălnaca, Beznea, Borod, Lorău, Valea Neagră, Bulz, Cetea, Dobricionești, Josani, Măgești, Cacuciu, Ortiteag, Birtin, Vadu-Crișului, Butan, Galășeni, Șuncuiș, Zece Hotare”. În 1464, drumul care lega Oradea de localitățile din Centrul Transilvaniei nu mai traversa Crișul Repede în zona Vadului, ci urma cu aproximație actualul traseu E60, care a fost asfaltată de suedezi între cele două războaie mondiale. După Ioan Grozea, acest drum trebuie să-l fi parcurs Matei Corvin în 1468, „momentul reprezentând și botezul trecătorii Piatra Craiului”. Pe parcursul veacurilor, această trecătoare a mai purtat apoi și alte denumiri ca „Dealul Craiului” și Târșor – ultima denumire datorată faptului că aici se confecționau tâșuri (mături din ramuri de mesteacăn), aici fiind o pădure întinsă de mesteceni. Nu departe de vârful Pietrii Craiu-

lui, pe un drum ce duce spre actualul releu TV, se găsesc vechile mine de aur, exploatate de romani (informație primită de la colegul meu de liceu ing. Gheorghe Țepelea, născut în 1945, cu origine în localitate Beznea. Domnia sa susține că terenul de pe Piatra Craiului aparține localității Beznea. De la ing. Mihancea Leontin din Cetea (71 ani) aflu că la vreo 20 km de aceste mine se găsește un loc numit Cetățele, unde s-ar fi putut să fie un castru roman. Titlurile nobiliare de nemeși date de Matei Corvin la 1465 locuitorilor din voievodatul Borodului au fost recunoscute și de către Ștefan Bathory (1575) și Maria Tereza (1776). Acest titlu a fost recunoscut pe bună dreptate, deoarece la 1717, când tătarii au încercat să pătrundă prin trecătoarea Piatra Craiului, românii din voievodatul Borodului s-au opus ridicând întărituri din lemn numite „prisăci” în calea năvălitorilor.(33)

După pacea de la Mohaci, turcii ocupă Buda din Ungaria, astfel, pericolul otoman apare și pentru Principatul Transilvaniei. Ca urmare a acestui pericol, principii Transilvaniei, Gabriel Bethlen și Gheorghe Rakoczy I și II, se orientează către Moldova și Țara Românească, încheind cu acestea alianțe militare. (34)

În 1593, principesa de Transilvania Catharina de Brandenburg vinde satele Borod, Borozel, Cetea, Cornițel, Valea Mare și Beznea cu 5100 florini lui Gheorghe Ugra, dată după care Borodul își pierde calitatea de voievodat, devenind domeniu nobiliar al familiei Ugra. În secolul al XVII-lea, localitățile domeniului Borodului trec în posesia mai multor nobili, inclusiv în posesia (după cum am mai arătat) domnilor din Țara Românească Gavrilăș Movilă, apoi Constantin Șerban și Gheorghe Ștefan, fost domnitor al Moldovei. Acești domnitori au fost nevoiți să se refugieze în Transilvania unde domnea Gheorghe Rakoczy II, cu care aveau legături foarte strânse, atât militare, cât și economice. Domnii români au deținut Cetatea Șinteu cu satele situate între Cetatea Șinteu și Negreni (Fechetău), între acestea găsin-du-se și satele Borodului.

Odată cu pătrunderea turcilor în Transilvania, începând cu 1658, românii se mobilizează împotriva invaziei otomane. Borodanul Mihai Venter, cu grad de sublocotenent, având în subordine oșteni din satele Borod, Borozel, Cetea, Cornițel, Beznea, Bratca și Valea Neagră alcătuiește organizația militară a Borodului, care se menține până în 1711.(35) Cu toată dârzenia în lupte a românilor, Bihorul cade sub stăpânire turcească, astfel se constituie pașalâcul otoman la Oradea și angiacul din Aleșd, numit și Piatra Șoimului, iar satele fostului Ocol al Borodului sunt supuse Cetății Bologa, care va dura până în 1692.(36) După 1692, turcii sunt alungați de către austrieci, care ocupă Oradea și tot ținutul Bihorului, inclusiv domeniul Borodului.

În 1699, prin pacea de la Karlowitz, autoritățile de la Viena pun la cale o serie de măsuri menite să recâștige pozițiile pe care catolicismul le deținuse în principatul Transilvaniei. Prima metodă aplicată pentru a impune catolicismul în Transilvania a fost atragerea spre Biserica Romei a românilor ortodocși, de departe cei mai numeroși între populațiile Transilvaniei, dar și cei mai apăsați de obligații și lipsiți de drepturi. (37)

Astfel, bisericile din Borod și Borozel devin greco-catolice. Populația din Borod și Borozel trece aproape în întregime la catolicism. Cei care rămân ortodocși în Borozel vor frecventa biserica din Cetea, iar cei din Borod – biserica din Cornișel. Regimul comunist, în 1948, desființează religia greco-catolică din România și toate bisericile greco-catolice devin ortodoxe. După 1989 se recunoaște religia greco-catolică, iar bisericile foste greco-catolice până în 1948 sunt revendicate în justiție de către greco-catolici.

În 1867 are loc dualismul austro-ungar, cu urmări nefericite pentru români, care a durat până în 1918.

În 1713 se reconstituie Ocolul Borodului, sub denumirea de Ocolul nobiliar al Borodului. Informații mai consistente despre acest ocol încep să apară odată cu sfârșitul stăpânirii otomane (1692) în Bihor și începuturile celei habsburgice. Aceste informații sunt preponderent economice: date referitoare la populație, la animale, la bunuri, cu privire la pământ și la roadele sale. Conscrierile întocmite de administrația austriacă sunt meticuloase, oferă o mai mare varietate de date, dar și ele sunt numai cele strict necesare stăpânului, insuficiente pentru a cunoaște realitățile secolului XVIII, în întreaga lor complexitate. (38)

Cifrele privind recolta sunt minime. Ele sunt trecute potrivit declarațiilor făcute de capul familiei care nu avea nici un interes să declare întreaga cantitate. Dar chiar dacă am aprecia-o ca dublă, producția pe care o dădea pământul satelor de sub Piatra Craiului era foarte mică și raportat la ea, nivelul de viață foarte scăzut. În general, consumul de alimente era incomparabil mai mic din punct de vedere cantitativ decât cel de azi, poate mai puțin chiar decât jumătate. (39) Din punct de vedere medical am putea spune că populația era subnutrită. Datorită acestui fapt, bolile datorate subnutriției și igienei proaste erau cele mai frecvente: tuberculoza și bolile infecțioase ale copilăriei. Erau mai puțin frecvente decât azi bolile cardiovasculare, obezitatea și consecințele ei, datorat faptului că oamenii se mișcau mult mergând pe jos și prestând muncă fizică multă în agricultura rudimentară.

Deși mortalitatea infantilă era mare, sporul natural al populației a fost în creștere, datorită natalității crescute. Durata medie de viață a oamenilor era mică, părinții își căsătoreau copiii la vârste tinere pentru a putea să-și

crească copii cât mai mult timp. Faptul că femeile nașteau la vârste mai tinere, nașteau spontan și mai ușor, lucru explicabil de către profesorul meu de ginecologie – prof. dr. Rusu Octavian prin faptul că ligamentele bazinului sunt mai moi la tinere, bazinul se poate dilata mai ușor decât după 30 de ani. De asemenea, femeile fiind multipare (aveau mai multe nașteri) nașterile erau mai ușoare.

Fără îndoială că începutul noului secol n-a marcat în mod deosebit existența locuitorilor din așezările de sub Piatra Craiului și deci, nici la Cetea trecerea nu va fi fost marcată în mod deosebit. Un element nou îl reprezintă, poate, redeschiderea minelor de cărbune, iar statisticile, mai mult sau mai puțin oficiale, sunt mai complete și mai demne de crezare. La 1900 apare monografia Bihorului și Oradiei, din marea serie care prezenta toate comitatele Ungariei (Borovszky S., Biharvármegye és Nagyvárad, Budapest, 1900). (40)(41)(42). În ea ne sunt oferite succinte date cu privire la zona la care ne referim:

	Case	Locuitori
Cetea	125	593
Borozel	134	654
Borod	408	2549
Cornițel	108	533
Valea Mare	99	458

Dacă analizăm aceste cifre rezultă că, în medie, în zonă locuiau 4,47 locuitori într-o casă. La Cetea proporția este ceva mai mare: 4,74 iar la Borod într-o casă locuiesc mai mult de 6 oameni (6,24).

Referindu-se la Cetea, monografia precizează că este o mică așezare pe malul râului Chichișoara. Poșta este la Borod, telegraful și gara, la Vadu Crișului. Biserica ortodoxă a fost ridicată în 1830, în același an cu cea din Valea Mare. În Cetea a existat și înainte biserica, confecționată din lemn. Cea mai veche biserică se afla atunci în Borod (ridicată în cimitir, în secolul al XIII-lea), apoi cea din Cornițel, în 1740. La Borozel există numai o biserică greco-catolică, ridicată în 1873.

În 1900 se realizează primul recensământ de stat din imperiul austro-ungar, pe principii moderne, cu date ample. Iată principalele cifre oferite:

	Cetea	Borozel	Borod	Cornițel	Valea Mare
Supraf. în iug.cad.	1001	1209	13667	1430	1337
Locuitori	549	628	2558	534	446
- barbaji	266	308	1261	274	218
- femei	283	320	1297	260	228
după vârstă:					
- sub 6 ani	99	106	489	86	75

- 6-11 ani	83	87	436	60	71
- 12-14 ani	26	33	153	22	32
- 15-19 ani	54	60	207	53	39
- 20-39 ani	137	178	680	172	112
- 40-59 ani	111	120	435	102.	86
- peste 60 ani	39	44	158	39	31

după starea familială familială:

- necăsătoriți	296	300	1480	260	241
- căsătoriți	202	284	924	241	180
- văduvi, văduve	51	43	148	33	25

dupa limbă:

- unguri	—	31	424	56	7
- germani	11	—	5	—	—
- slovaci	9	2	959	—	—
- români	528	595	1160	478	439
- alții	1	—	10	—	—
- știu ungurește	24	58	581	71	8

după religie:

- catolici	9	14	1075	4	—
- greco-catolici	38	573	1085	8	7
- ortodocși	491	24	88	498	433
- izraeliți	11	12	244	19	6
- reformat	—	5	—	5	—
- alții	—	—	66	—	—
- știu carte	29	89	388	21	2
- case de locuit	124	142	463	111	1480

(toate casele de locuit sunt din lemn)

Recensămintele întocmindu-se din zece în zece ani, iată câteva date și pentru intervalul 1900-1910:

pentru intervalul 1900-1910:

Anul	Cetea					Borozel	Borod	Cornișel	Valea M.
	Catol.	Gr.-cat	Ortod.	Iudei	Total		Total populație		
1905	9	38	491	11	549	628	2558	534	446
1909	9	-	491	11	511	636	2418	518	?
1910	?	?	?	7	638	719	3183	652	665

Și aici se impun câteva constatări. Se pare că la Cetea din șematismul întocmit pentru anul 1909 lipsesc cei 38 greco-catolici care sunt menționați și la 1900 și la 1905. Paradoxul consta în faptul că șematismul a fost întocmit chiar de Episcopia greco-catolică română din Oradea. Saltul înregistrat în creșterea populației, de la 1909 la 1910 nu se datorează decât faptului că sursele de informare au fost diferite. Astfel, dacă pentru 1905 și 1909 am prezentat datele din șematismele pentru anii respectivi, pentru 1910 am folosit datele prezentate de recensământul de stat pe 1910. Este puțin plauzibil

ca în decurs de un an populația Borodului să fi crescut cu 765 locuitori, a Cornițelului cu 137 și a satului Cetea cu 127! Este vorba, evident, de principii diferite care au stat la baza întocmirii statisticilor.

Să urmărim datele oferite de recensământul pe 1910: Perioada 1900-1910

	Cetea	Borozel	Borod	Cornițel	Valea Mare
Nr. locuitori:					
-1900	549	628	2558	534	626
-1910	638	719	3183	652	665
Născuți vii:					
-1901	21	53	110	19	25
-1902	24	53	125	24	21
-1903	21	51	115	20	18
-1904	34	55	142	24	25
-1905	22	49	104	29	23
-1906	27	52	137	24	21
-1907	25	52	133	19	27
-1908	20	43	144	32	27
-1909	23	35	159	26	30
-1910	31	25	172	19	23
Morți:					
-1901	15	21	83	13	15
-1902	6	26	65	18	18
-1903	14	22	76	9	17
-1904	11	15	41	15	10
-1905	18	24	79	15	16
-1906	15	29	80	19	15
-1907	21	35	134	11	17
-1908	12	34	63	18	9
-1909	19	24	113	23	24
-1910	12	30	91	12	30
În medie:					
- Nr.căsătorii	6	6	21	5	7
- Născuți vii	25	47	134	23	23
- Morți	14	26	82	15	17
- Creștere naturală	11	21	52	8	6
Morți, în medie:					
- sub 1 an	4	10	29	6	3
- 1 - 6 ani	2	5	18	2	4
- peste 7 ani	8	11	55	7	10
Dintre morți, în medie:					
- au benef. de asist.med.	2	5	32	4	4
-nu au benef.	12	21	50	11	13
Moartea a fost stabilită:					
- de medic	2	5	47	3	4
- nu de către medic	12	21	35	12	13

Născuți (medie 1900 - 1910):

- legitim	24	45	121	20	21
- nelegitim	1	3	17	4	2

În anul 1910 structura populației după îndeletniciri se prezenta în felul următor:

Total populație:

- activă	306	268	1187	263	270
- pasivă	332	451	1996	389	395
- total	638	719	3183	652	665

În agricultură și grădinarit:

- activă	288	232	677	227	162
- pasivă	307	422	1253	324	211

În alte ramuriale agriculturii:

- activă	—	—	99	—	64
- pasivă	—	—	219	—	140

În minerit:

- activă	—	4	52	—	1
- pasivă	—	1	102	—	1

În industrie:

- activă	7	7	195	15	10
- pasivă	10	13	280	47	12

Comerț și credit:

- activă	2	2	32	2	5
- pasivă	5	7	54	4	8

Transport:

- activă	—	—	7	1	—
- pasivă	—	—	14	5	—

Servicii și liber profesioniști:

- activă	1	4	18	1	3
- pasivă	1	7	35	2	6

Apărare:

- activă	—	—	4	—	—
- pasivă	—	—	4	—	—

Zilieri:

- activă	—	2	37	3	7
- pasivă	—	1	31	—	11

Slugi:

- activă	8	17	61	14	18
- pasivă	—	—	—	—	—

Alte ocupații:

- activă	—	—	5	—	—
- pasivă	3	—	4	7	6

Pe sexe, în agricultură și legumicultură:

activă

- bărbați	25	210	537	193	149
-----------	----	-----	-----	-----	-----

- femei	83	22	140	34	13
pasivă					
- bărbați	82	110	431	80	57
- femei	225	312	822	244	154
- total					
- bărbați	287	320	968	273	206
- femei	308	334	962	278	167

Principalele îndeletniciri extraagricole se prezentau în felul următor:

Cetea	Borozel	Borod	Cornițel	Valea Mare
1 fierar	1 fierar	10 fierari	1 olar	1 scândurar
5 morari	3 morari	9 mecanici	2 morari	2 dulgheri
1 crâșmar	3 crâșmari	3 olari	1 fierar	1 fierar
		38 scândurari		
		4 tâmplari		
		9 pielari		
		6 croitori		
		18 cizmari		
		14 morari		
		5 măcelari		
		3 dulgheri		
		12 crâșmari, hangii etc.		

În legătură cu mineritul în zonă, să amintim că, în 1910 în părțile Borodului se cunoșteau trei tipuri de cărbune, categorisit, după cunoștințele și terminologia de atunci, după cum urmează:

- cărbunele negru din epoca superioară a cretacicului, cercetat în hotarul localităților Borod, Cetea și Cornițel de către proprietarul de mine Mauthner József din Borod;
- cărbunele brun, mediteraneean, care nu începuse încă să fie exploatat atunci;
- lignitul de Pont (?) pentru descoperirea căruia efectua cercetări societatea Timar et. Comp., în zona Valea Neagră.

Evenimentele ce vor aduce cu sine modificări importante în viața satelor comunei Borod vor fi cele produse de primul război mondial (1914-1918) și, mai ales actul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Cu ocazia preluării administrației de către românii din satele de pe Valea Crișului Repede, la Cetea, președinte al Consiliului Național Român era, în ianuarie 1919, pre-otul ortodox Alexandru Drimba. El participă la semnarea, alături de toate oficialitățile satelor românești, a procesului-verbal de destituire a prim-pre-otului plasei Aleșd și numirea unei conduceri românești.(42)

După 1919 se schimbă în mod deosebit raportul satului cu administrația, dar condițiile de viață vor rămâne aceleași încă multă vreme. Iată cum se prezenta situația cu privire la suprafața terenului agricol, numărul locuitorilor pe etnie și numărul caselor la 1921:

Satul	Supraf. în iug.	Numărul locuitorilor					Nr. case
		Total	Români	Maghiari	Germani	Alții	
CETEA	1001	691	682	-	-	9	141
BOROZEL	1209	706	682	5	-	17	153
BOROD	13667	3320	1261	129	15	1915	613
CORNIȚEL	1430	547	535	-	-	12	137
VALEA M.	1331	559	552	-	-	7	110

Cu ocazia exproprierilor efectuate de reforma agrară din 1921, moșierii din Borod au fost expropriați de pământ, din care Cetea a primit 485 iugăre și 114 stânjeni ca pășune comună.⁽⁴³⁾⁽⁴⁴⁾ Există un proces verbal (No 27/1928) al Comisiei de Ocol pentru expropriere și împrumietăriri, întocmit la 7 iunie 1928, conform căruia s-a făcut împrumietărirea celor 485 jugăre și 114 stânjeni satului Cetea. (În procesul verbal scrie Comuna Cetea, pentru că la vremea aceea fiecare sat alcătuia o comunitate, adică o comună).

Recensământul general al României din 1930 ne oferă trei categorii de date cu privire la structura populației: după neam, limbă maternă și religie.⁽⁴⁵⁾

Situația nu s-a schimbat prea mult comparativ cu anul 1921. Datele sunt acum și mai edificatoare, mai complete. Apar pentru prima oară ca etnie țigani în toate așezările zonei, mai puțin la Cetea.

Iată situația așezărilor din zonă, după neam:

Satul	TOTAL	Români	Unguri	Germani	Ruși	Slovaci	Poloni	Evrei	Țigani
CETEA	691	677	-	-	-	9	-	5	-
BOROZEL	756	738	3	-	-	-	-	5	10
BOROD	3652	1466	54	7	1	1800	1	204	119
CORNIȚEL	625	601	-	-	-	-	-	5	19
VALEA M.	560	553	1	-	-	1	-	5	2

După limbă, situația se prezintă în felul următor:

Satul	Română	Maghiară	Germ.	Rusă	Slovacă	Polon.	Idiș	Țig.	Nedeclar.
CETEA	682	-	-	-	9	-	-	-	-
BOROZEL	754	2	-	-	-	-	-	-	-
BOROD	1590	111	5	1	1792	1	141	11	-
CORNIȚEL	621	4	-	-	-	-	-	-	-
VALEA M.	555	-	-	-	-	-	3	-	2

Este interesant de observat că cei 5 evrei de la Cetea s-au declarat, după limbă, ca fiind români. La Borozel, atât evreii, cât și țigani sunt trecuți la români, potrivit declarațiilor lor. La Cornițel, 4 din cei 5 maghiari și toți cei 19

țigani au precizat că, după limbă sunt români. La Valea Mare, în schimb, cei doi țigani locuitori în sat n-au știut cum se numește limba pe care o vorbesc!

Iată acum situația, după religie:

Satul	Ortod.	Gr.-cat.	Rom.-cat.	Calvini	Luterani	Baptiști	Mozaici	Total
CETEA	658	26	-	-	-	2	5	691
BOROZEL	17	719	6	1	-	7	6	756
BOROD	115	1405	1828	31	1	8	204	3652
CORNIȚEL	586	29	-	-	-	5	5	625
VALEA M.	549	2	-	1	-	5	3	560

În pragul izbucnirii celui de-al doilea război mondial, Cetea, ca și celelalte așezări de sub Piatra Craiului marcau o evidentă ascensiune, nu numai din punct de vedere demografic, ci și material și spiritual.

Doresc să subliniez că secolul XX a fost unul din cele mai frământate din viața Transilvaniei și, ca atare, și a vieții populației de pe Valea Crișului Repede. Are loc răscoala țărănească din 1904 de la Aleșd, la care participă și țărani din Ocolul Borodului. În satele Borod și Bratca „a izbucnit o răscoală sângeroasă”. După 1848, românii de pe Valea Crișului Repede, în frunte cu profesorii Iosif și Alexandru Roman și împreună cu reprezentanții din cele 14 localități din cercul Borodului înaintează o petiție către autoritățile austro-ungare pentru introducerea în administrație a limbii române, petiție care nu duce la nici un rezultat așteptat.

În 1851 se reînființează Ocolul nobiliar al Borodului, cu satele Borozel, Cetea, Cornițel, Valea Mare, Bratca, Topa, Lugaș, Țigănești, Lorău, Negreni, Remeti, al căror stăpân era Batthyany Artur.(46)

După 1867 s-a trecut în mod bine organizat la maghiarizarea numelor românești, sârbe și slovace. De fapt, schimbarea numelor românești în nume ungurești începe încă din perioada voievodatului Borodului, când cnezii români de religie ortodoxă trec la catolicism și își schimbă numele pentru a nu-și pierde averile. Astfel, familia Dragffy este descendenta voievodului român Dragoș, la fel familia conților Banffy, care se traduce în românește „fiii lui Ban” (Ban era la slavi un rang de conducător – ex. banul Craiovei era un fel de primar). Numele de Zichy provine de la un nume slovacesc maghiarizat.(47)

Maghiarizarea puternică începe după 27 iunie 1867, când prin pactul dualist austro-ungar, Transilvania pierde statutul de principat autonom – care durează de la anul 1000 – și devine anexa Ungariei.

Dualismul austro-ungar se realizează datorită faptului că, după unirea Principatelor Române din 1859, Imperiul austriac pierde din influența sa

în Europa și”, pentru a nu pierde Transilvania, realizează dualismul austro-ungar. Astfel, cu ajutorul Ungariei, influența Vienei asupra Transilvaniei rămâne neștirbită. Maghiarizarea continuă până la Primul Război Mondial. În satele comunei Borod, Primul Război Mondial a fost cunoscut mai ales de către familiile care aveau pe front participanți sau decedați. Tragediile mari colective trăite de populația de pe valea Crișului Repede au avut loc începând cu anul 1918 și au continuat până la 20 aprilie 1919, cu toate că la 1 decembrie 1918, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia hotărăște alipirea Transilvaniei la Regatul României. Din Comitatul Bihorului, prezent cu drept de vot ia parte și dr. Emil Lazăr, avocat din Borod. Delegația a fost însoțită și de voluntari, printre care a fost și preotul Alexandru Drimba, care în 1919 devine membru în Comitetul de Conducere al Consiliului Român din plasa Aleșd, al cărui pretor era Victor Crețu.(48)

Listele eroilor căzuți în Primul Război Mondial, din fiecare sat al comunei Borod, se găsesc la primărie și la preoții din aceste sate. În majoritatea acestor sate s-au construit și monumente ale acestor eroi. Acolo unde nu există, trebuie neapărat construite de către colectivitățile satești, atât pentru eroii căzuți în Primul Război Mondial, cât și pentru cei din Al doilea Război Mondial. În satul Cetea există un monument construit în 2006. Ideea a fost a arhitectului Antonescu Alexandru și a prof. univ. dr. Mihancea Petru. Monumentul a fost ridicat de ing. Mihancea Gheorghe, ing. Mihancea Leontin, prof. Mihancea Mărioara cu soțul prof. univ. Iancu Crăciun, preot Megheșan Vasile, epitrop Topai Ioan, sub patronajul Bisericii Ortodoxe din Cetea, pe proprietatea acesteia. Arhitectul Antonescu Alexandru l-a denumit „Poarta Eroilor“, deoarece de câte ori oamenii intră și ies din biserică, trec pe sub această poartă a eroilor, cinstind și aducându-și aminte de cei care și-au jertfit viața pentru apărarea neamului românesc.

Eroi din primul război mondial 1914-1919:

Antonescu Iosif
Bochiș Ioan
Chirodea Daniel
Chirodea Iancu
Chirodea Văsii
Stancea Ilie
Topai Nicolae
Topai Petru
Topai Teodor
Venter Ștefan

Eroi din al doilea război mondial 1941- 1945:

Antonescu Gligor
Blaga Ioan
Bochiș Crăciun
Bochiș Gavril
Bochiș Mihai
Bochiș Nicolae
Bochiș Petru
Bulzan Isac
Hoble Nicolae
Lazoc Costică
Mermeze Alexandru
Mermeze Pașcu
Pup Nicolae

Cei 20 de ani dintre Primul și Al doilea Război Mondial - perioada interbelică - a fost destul de liniștită în comuna Borod. Au fost împrăștiți țăranii - conform Legii pentru reforma agrară – din Transilvania, Crișana și Maramureș. Țăranii din Cetea au primit o pășune de 485 jugăre și 114 stâneni.(49) Unii dintre țăranii din satele comunei Borod au primit pământ în Tămașda, Diosig, Sălard, Nojorid, Livada de Bihor. În domeniul cultural, în toate satele din comuna Borod s-au construit cămine culturale la inițiativa învățătorilor și preoților din sat, cu ajutorul colectivităților sătenești. În satul Cetea a fost construită o biserică nouă, terminată în 1924, cu sprijinul preotului Drimba Alexandru și a oamenilor din Cetea, care au făcut chetă pe litoralul Mării Negre, în perioada sezonului cald. Pe valea Crișului Repede s-a simțit criza economică din 1929-1933. Îmi povestea familia învățătorilor Topai din Cetea că dascălii și preoții au trebuit să fie plătiți în natură de către cetățenii din localitățile comunei Borod. După criza economică, anii următori devin din ce în ce mai agitați, pentru ca în 1939 să înceapă Al doilea Război Mondial.

După 30 august 1940, prin dictatul de la Viena, satele comunei Borod sunt anexate Ungariei. Foarte mulți cetățeni români din aceste sate și în primul rând intelectualii, sunt deportați în satele din apropierea Beiușului, iar unii se refugiază în Banat (mai ales la Reșița). Evreii au fost deportați în lagărele naziste. Mama mea îmi povestea că în vara anului 1944, pe când lucra la câmp în Codrișoara (între Cetea și Borod), l-a văzut pe singurul evreu din Cetea, pe numele de Reghina, împreună cu familia, mergând la Borod, cu toată averea. L-a întrebat unde merg și i-a spus că autoritățile maghiare îi trimit în Palestina (așa le-au spus lor autoritățile). Nu a mai venit niciodată în Cetea.

La război a participat toată populația adultă-tânără din satele comunei Borod. Mulți au murit pe front. În septembrie-octombrie 1944, armatele română și sovietică trec prin satele comunei Borod. În drumul lor spre Berlin, rușii s-au dedat la furturi și jafuri. Inginerul Boca Nicolae mi-a relatat că a văzut în fața bisericii din Cetea un detașament de ruși călare (avea pe atunci 4-5 ani). Preotul Bendorfeanu din Cetea s-a ascuns în podul bisericii. Rușii i-au luat radioul. Bunicului meu i-au împușcat „porcul de clisă” și l-au confiscat, dându-i un bilet în limba rusă și română că cetățeanul Mihancea Gligor a donat ajutor pentru armata sovietică un porc de 150 kg. Nenumărați cetățeni din comuna Borod au fost luați prizonieri și duși la muncă în Siberia pentru că luptaseră în armata maghiară aliată Germaniei, iar Borodul aparținea Ungariei horticiste. Printre aceștia, îmi amintesc din povestirile lor de Boca Petru, Madar Gheorghe, Cohuț Nicolae și Bochiș Nicolae (cantorul) din Cetea, care s-au întors din Siberia în anul 1948. Cei mai mulți nu s-au mai întors.

Unchiul meu, Boca Petru mi-a povestit prin ce chinuri a trecut timp de 4 ani în Siberia, la Novosibirsk. Când îmi povestea, tot timpul plângea și îmi spunea: „măi nepoate, să nu uiți că nația ta e nația ta!”

În 12 octombrie 1944 este eliberată de fascism Oradea, iar la 25 octombrie 1944 – întreaga Românie. Războiul se termină pe 2 mai 1945, odată cu ocuparea Berlinului de est.

Urmează o altă perioadă frământată din istoria satelor comunei Borod, pe care am trăit-o și eu. Despre această perioadă, cu accent pe situația din satele comunei Borod, voi povesti din amintirile mele și din ceea ce s-a scris sau se scrie acum.

La început, trebuie să spun ce s-a întâmplat la Yalta între 4-11 februarie 1945, unde s-au întâlnit Churchill, Roosevelt și Stalin, pentru a semna ce se stabilise la Moscova, între Churchill și Stalin între 9-17 octombrie 1944. La Moscova s-au stabilit procentajele care să exprime gradul de control al celor două părți în statele Europei de sud-est (Ungaria, România, Iugoslavia, Bulgaria și Grecia). Aici, Churchill ne-a trădat pe noi, românii. România figura în oferta lui Churchill cu 90% în beneficiul URSS și 10% pentru Anglia (în acord cu SUA). Astfel, soarta României a fost pecetluită pentru câteva decenii, în condițiile în care Stalin a spus, în aprilie 1945, când președintele american Roosevelt moare: „Acest război nu este ca acela din trecut (adică Primul Război Mondial). Oricine ocupă un teritoriu, impune și propriul său sistem social. Fiecare impune propriul său sistem social, până unde înaintea armata lui”.⁽⁵⁰⁾ În acel moment, armata roșie sovietică ocupa România (americanii și englezii s-au mișcat prea încet înspre răsărit. (Oare de ce?). Așa că după ce s-au semnat actele la Yalta, comunismul lui Stalin era sigur

instalat în România. Marea populație a României, alcătuită din țărani, nu a aflat acest lucru. Degeaba au mai așteptat ei în următorii ani „să vină americanii”. Împărțirea era făcută și cum americanii și englezii nu-și schimbă repede cuvântul (semnăturile), noi românii, vrând-nevrând, a trebuit să construim comunismul, alături de mai „dibaciul” Stalin.

În perioada 1945-1949 au avut loc în România și bineînțeles, și în satele comunei Borod, multe evenimente. S-a decretat reforma agrară, dar eu nu știu să fi avut loc în comuna Borod. În schimb, s-a spus că tot binele țării este, al tuturor.

Astfel că puterea locală a comunei Borod a hotărât că pășunea satului Cetea, primită la Reforma Agrară din 1921 este a întregii comune. Cei din Borod și-au dus animalele în pășunea Cetei. Cetenii s-au împotrivit, iscându-se o bătaie cu furci, coase și alte arme albe. I-au despărțit cu greu miliția călare din Aleșd. Consiliul de Miniștri al României a hotărât că pășunea este a Cetei, conform Reformei Agrare din 1921. (Informare de la Stancea Petru, născut în Cetea la 1900, fost episcop al bisericii din Cetea. Informația am primit-o în 1963) Hotărârea Consiliului de Miniștri a fost publicată în Monitorul Oficial no. 69 din 23.03.1948, Partea I și pusă în aplicare de Ministerul Afacerilor Interne). Nu a trecut mult timp, și toate pădurile comunei Borod au fost naționalizate, așa cum au fost naționalizate și mijloacele de producție (fabricile) din toată țara. Rămăsese pământul. Conform tezelor lui Lenin că „mica proprietate generează ceas de ceas capitalism în proporție de masă”, trebuia să fie luat și pământul.

S-au făcut prima dată întovărășirile în toate satele comunei Borod. Întovărășirea era un fel de întreprindere a țăranilor, care urmau ca o mică parte a pământului s-o lucreze împreună, bunurile de pe pământul cu care s-au înscris în întovărășire urmau să fie împărțite în mod egal, sau cel puțin în funcție de cât pământ au adus în întovărășire. Până aici poate nu ar fi fost așa rău. Dar întovărășirea era un preludiu la marea colectivizare, lucru pe care țăranii l-au simțit. Copiii celor care nu s-au înscris în întovărășire și apoi în colectiv nu erau primiți la școli, iar cei care erau deja în școală erau amenințați cu darea afară din școală. Primii care erau primiți în școli erau copiii proletarilor și ai muncitorilor. Copiii de funcționari și mai ales cei ai intelectualilor (profesori, învățători, preoți) aveau șanse la școli și facultăți dacă erau foarte bine pregătiți și luau note mari la examenele de admitere. Au fost în comuna Borod câțiva tineri foarte inteligenți care după terminarea liceului au fost admiși la facultăți, precum dr. Venter a Constantii din Borod, doctorii Mihancea Viorel și Nicolae din Cetea, dr. Topai Alexandru din Cetea, col. Bochiș Nicolae din Cetea, ing. Chirodea Iosif din Cetea (și alții pe care nu

mi-i aduc aminte în totalitate, dar poate vor fi amintiți în chestionarele trimise de cetățenii comunei Borod, care vor participa la scrierea acestei cărți), care au intrat la facultăți fără ca părinții să fie înscrși în întovărășire sau colectiv.

Până în 1952 au fost 2 reforme monetare. Inflația era îngrozitor de mare. Circulau milioanele. Îmi aduc aminte că la prima reformă monetară, bunicul meu a vândut la Crasna o pereche de boi. A ajuns acasă cu o desagă plină de bani de hârtie (desaga consta din 2 saci legați gură la gură cu o frânghie, cu care desaga se ținea pe umăr). De seara până dimineața a numărat cu tata banii, iar eu, foarte curios, îi urmăream ca un viezure de sub lipideu (țol, pătură). Nu țin minte câți bani au fost, dar știu că peste câteva zile a fost reformă monetară, iar bunicul a primit pe banii de pe boi, atâția bani cât să facă un suman cu cioareci (vestă și pantaloni de lână). Ce să facă, dacă nu era informat! Informația atunci o dețineau cei puțini, care erau la putere!

Țăranii care au avut peste 20 ha de pământ au fost expropriați, declarați chiaburi și deportați la canalul Dunăre-Marea Neagră, care a început să se construiască în prima parte a anilor '50, la indicațiile lui Stalin, și în Bărăgan. Au fost deportați și din satele comunei Borod. Îmi amintesc că prof. Mărușca Nicolae, născut în Cetea-Borod a fost deportat la canal. A scris o carte despre lagărele și închisorile comuniste, numită „Paradisul apartheidului roșu”. Îmi amintesc doar că cei care unelteau împotriva regimului nou erau duși cu mașina neagră. Aceasta era un fel de salvare din vremurile actuale, vopsită toată în negru, inclusiv geamurile, pentru ca cei ce erau duși cu ea să nu vadă pe unde și unde sunt duși. Erau duși la poliție (securitate), bătuți bine și pe urmă, unii eliberați, alții închiși sau duși la canal. Îmi amintesc că la Cetea aveam un vecin numit Pavel Gavril a Diacului, un om foarte harnic și priceput care aștepta să vină americanii. Nu era un om bogat, dar era un mare oponent al colectivizării. A fost unul din puținii săteni care nu s-au înscris niciodată în colectiv. Era uneori dus cu mașina neagră. Atunci striga după ajutor, dar nimeni nu îl ajuta. Avea un vin foarte bun și din când în când, probabil după ce bea un pahar de vin, prindea curaj, ieșea pe uliță și amenința pe comuniștii din sat (vreo trei la număr), că o să vadă ei că în scurt timp vor veni americanii și va fi vai de ei. După cum se știe, americanii n-au venit. Se zicea în 1989 prin Cetea că dacă americanii ar fi venit și în coate și în genunchi, ar fi trebuit să ajungă de mult. Nu au venit pentru că altfel ar fi izbucnit al treilea război mondial. Au venit acum cu rachete, lucru care ar putea declanșa un război pe teritoriul României.

Mai exista în acea perioadă în Cetea un frizer, cu frizerie particulară în Borod. Îl chema Bochiș Gavril, și acesta, din când în când venea seara de la Borod de la serviciu, se oprea în fața școlii și a bisericii (erau față în față)

și îl înjura de mama focului pe părintele Bendorfeanu, care „era capitalistul satului”, apoi se întorcea spre școală și îl înjura pe învățătorul Topai, care „era comunistul satului”. Dacă până în 1948, învățătorul Topai Gavril, fiu al satului Cetea, cânta în strană la biserică ca și cantor în timpul slujbelor ținute de părintele Bendorfeanu, după 1948, cei doi au devenit dușmani de moarte. Nu numai că înainte de 1945 au ținut slujba în biserică împreună, dar au construit tot împreună școala, căminul cultural și casa parohială. Învățătorul era un om foarte priceput la toate. Îmi amintesc că în anii '50 a început să construiască din moara Chirodeștilor o minihidrocentrală, pentru electrificarea școlii. Își construise singur radio, pe care în martie 1953, la moartea lui Stalin l-a pus pe geamul școlii, ca să audă oamenii înmormântarea. Îmi amintesc că bunica mea dinspre tata, Mihancea Maria, m-a dus și pe mine să auzim înmormântarea. Nu știu, m-a dus de bucurie că a murit Stalin, sau că nu mai văzuse până atunci nici ea aparat de radio. Mi-am dat seama mai târziu că învățătorul era un om de stânga, iar preotul de dreapta. Cred că, datorită acestui fapt, au rupt relațiile. Părintele Bendorfeanu era un om de dreapta pentru că era în bune relații cu viitorul academician Țepelea Gabriel din Borod, membru al PNT. Părintele Bendorfeanu scrie în arhiva Bisericii din Cetea, ținută la zi de domnia sa, că pe data de 10 februarie 1937 „se înaintează d-lui doctorand Gavril Țepelea, student în anul IV la Litere și filozofie la Universitatea Cluj Chestionarul nr. IX al Academiei Române, arhiva-folklor, completat de părintele Emil Bendorfeanu cu folklor din Cetea – „Moartea și înmormântarea” (obiceiuri și credință).

De asemenea, în perioada 1990-2000, m-am întâlnit la Căciulata cu domnul acad. Gabriel Țepelea. Eram amândoi la odihnă și tratament balnear. Am stat mult timp de vorbă cu domnia sa. Mi-a povestit că a fost prieten bun cu părintele Bendorfeanu din Cetea și că în perioada 1945-1955, când a fost urmărit de Securitate ca fiind membru marcant al Partidului Național Țărănesc, s-a ascuns la părintele Bendorfeanu din Cetea și părintele Cipău din Lunșoara. Era îmbrăcat tot timpul în haine țărănești de lucru. Când auzea că va fi căutat în Cetea, lua furca, grebla și coasa și trecea peste țarina Cetei la părintele din Lunșoara, iar când era căutat în Lunșoara, lua sculele și trecea peste țarină la părintele Bendorfeanu din Cetea.

După reabilitările politice din 1962, acad. Gabriel Țepelea a ajuns rectorul Institutului Pedagogic de 3 ani din Pitești. După 1989 a ajutat foarte mult cetățenii din satul Borod. Cu sprijinul material al domniei sale s-a construit în Borod Biserica greco-catolică și o grădiniță. Pentru toate aceste fapte a fost declarat cetățean de onoare al comunei Borod, iar în 2014, noul Liceu teoretic din Borod a primit denumirea de „Liceul Gabriel Țepelea”.

De asemenea, părintele Bendorfeanu Emil a fost un preot ortodox foarte cunoscut pe valea Crișului Repede. Era și preot suplinitor la Valea Mare și Cornișel. Borodul și Borozelul erau greco-catolice, ortodocșii din Borozel veneau la biserică în Cetea. Pentru cei din Borod, preotul Bendorfeanu se deplasa periodic în diferite locații din Borod (școală, casa lui Ioan Creț – om bogat și foarte sociabil din Borod) unde ținea slujbă, mai ales la Marile Sărbători. A fost în tratative cu d-nul Schwartz, evreu comerciant din Borod, ca să cumpere casa acestuia din piața mare a Borodului. Nu știu dacă a reușit.

I-am cunoscut (când eram copil) aproape pe toți evreii din Borod, în perioada când am umblat la Școala gimnazială, clasele V-VII în Borod, copiii unora dintre ei fiindu-mi colegi de școală. Îi amintesc pe domnii Schwartz, Fridmann, Keller, Lichtman, Weinberger, Albert și dr. Hirsch. Pe Schwartz și Keller i-am cunoscut datorită tatălui meu, care împreună cu câțiva consăteni au pus bazele Cooperativei de consum din Cetea, unde la început a fost casier, apoi gestionar până în anul 1982. Sediul central al Cooperativelor de consum din satele comunei Borod era în actualele case dărăpănate, vis-à-vis de drumul ce duce în fosta piață de animale (cred că erau case ale evreilor din Borod). Majoritatea sediilor cooperativelor de consum din satele comunei Borod erau în casele evreilor. În Cetea era în casa evreului Farkas, în Borod – Magazinul Universal era în casa lui Schwartz. Pe Schwartz și Keller i-am cunoscut prin faptul că Schwartz era casierul șef, Keller era șeful depozitului de mărfuri al Cooperativei Borod. Schwartz avea un copil coleg cu mine la școală. Era un om foarte corect, amabil și sociabil. Tatăl meu îi trimitea banii din vânzări săptămânal prin oamenii din Cetea, care mergeau luna la târg la Borod. Niciodată nu a avut cu dânsul discuții pe tema banilor trimiși sau pe alte teme. Evreul Farkas din Cetea ținea împreună cu soția sa, Reghina, un magazin cu de toate. Au avut 2 fete și un băiat Jenő. În 1944 au fost duși în lagăr, dar Jenő a reușit să fugă de acolo, a revenit și s-a căsătorit cu o femeie din Borozel (inf. Topai Livia, 79 ani, 2016).

Weinberger era tehnician veterinar, Albert strângea cu căruța prin sate cârpe vechi (cotrențar i se zicea), Lichtman era pantofar. Dr. Hirsch, analizând retrospectiv, era un medic priceput. În copilărie, fiind cam firav și bolnăvicios (ceea ce, poate, m-a îndreptat spre medicină), părinții mă duceau destul de des la dânsul la consultații preventive sau curative. Îmi amintesc că făcusem o pneumonie gravă. Apăruse și la noi penicilina. Fără ca tata să-i plătească ceva, dr. Hirsch mi-a administrat un flacon de penicilină, după câteva zile însănătoșindu-mă. Evreul cel mai apropiat mie a fost domnul Fridman. Avea o mașină cu care căra cărbune de la Cornișel la Vadu Crișului. Cum noi, copiii din Cetea și Borozel făceam zilnic naveta de 5 km dus și

5 km întors din Cetea și Borozel până la Școala din Borod, care în clasa a șaptea era în sediul actualei primării, domnul Fridman ne mai lua în mașină. Domniei sale îi datorez faptul că am ajuns în ultimul moment să mă înscriu la admitere la Liceul din Vadu Crișului. Era o zi ploioasă, am luat diploma de absolvire de la școala din Borod și trebuia să ajung pe jos într-o perioadă scurtă la Vadu Crișului. Cu diploma introdusă în cămașă ca să nu o ude ploaia, am avut noroc că m-a văzut domnul Fridman. M-a luat în mașină și în jumătate de oră am fost la Vadu Crișului și m-am înscris la liceu. Peste aproape 25 de ani l-am întâlnit în Germania, la Cochem, pe valea Moselului. Avea acolo un restaurant. Am primit adresa lui de la Lucreția lui Ioani Creț, care era vecină cu mine în Oradea. Domnul Fridman s-a purtat cu mine și familia mea ca un tată. Lucreția ținea legătura domnia sa, pentru că domnul Fridman avea grijă de tractoarele ce făceau să funcționeze batozele domnului Creț, care treiereau grâul și ovăzul în toate satele comunei Borod. Mi-a amintit că verile le petrecea prin satele comunei Borod, îngrijind tractoarele domnului Creț. Domnul Fridman are doi copii care au terminat liceul în Oradea și facultatea de inginer în România, ca premianți. Mare mi-a fost surpriza că în primăvara anului 2015 l-am văzut pe unul din copiii dânsului (care cred că i-a moștenit restaurantele de pe valea Moselului) la Televiziunea Română la Restaurantele domnului Dinescu din localitatea Cetatea.

În viața mea am cunoscut mulți evrei, oameni de o aleasă cultură și omenie. La Liceul din Vadu Crișului l-am avut profesor de matematică și fizică pe domnul Bercovici Manea, care trăiește la Beiuș, unde a fost profesor la renumitul liceu Samuil Vulcan. A fost un profesor deosebit și este și în prezent un om de înaltă omenie și modestie. La Facultatea de Medicină din Tg. Mureș, unde am fost student în perioada 1963-1969, am avut foarte mulți profesori și asistenți evrei. Toți s-au purtat cu noi, studenții români, nemți și maghiari în mod exemplar. N-am simțit niciodată nici o discriminare din partea lor. Deși am avut în an mulți colegi evrei, n-am simțit niciodată că îi favorizează. De fapt, primii trei studenți cu mediile cele mai mari din an erau români. Cinste lor și admirația mea pentru toți evreii din lume!

Fiind foarte aproape de tatăl meu, care mi-a fost și prieten în copilărie și adolescență, m-a purtat cu dânsul peste tot. A avut foarte mulți prieteni, de toate vârstele și de toate națiile. Învățase limba slovacă pentru a putea vorbi cu slovacii din Șerani, atunci când veneau la magazinul alimentară (mixt) din Cetea. Nu a urât pe nimeni, nu a avut dușmani, nu a refuzat pe nimeni, toți care l-au cunoscut l-au iubit pentru comportamentul lui de om adevărat. A fost prieten cu șefii lui și cu subalternii lui. Nu l-am auzit înjurând niciodată. Datorită personalității lui, a fost ales membru în Comisia de „împăcare” a

comunei Borod. Comisia existentă în perioada anilor '70-'80 avea rolul de a lămuri două persoane certate pe un anumit motiv, să le împace, înainte să se dea în judecată. Ca și gestionar, timp de peste 35 de ani în Cetea – a fost la dispoziția tuturor, când i-au cerut ajutorul. În copilăria mea păzea împreună cu mine cooperativa (dormeam împreună în cooperativă), care se afla în fosta prăvălie a evreului Reghina. La inițiativa tatălui meu, a lui Matoca Teodor și Suciuc Gheorghe, oamenii din Cetea au construit o nouă cooperativă, actualul magazin alimentar din Cetea. Cooperativele de consum s-au înființat în 1946 în toate satele comunei Borod. Ele purtau denumirile următoare: Borodana în Borod, 9 Mai în Borozel și Crăișorul în Cetea. În Cetea, președintele cooperativei a fost Marian Crăciun, iar tatăl meu – casier. În Borozel, Tole Dumitru – președinte, Fechet Florian – casier și Stoica Gheorghe – secretar. În 1947, tatăl meu devine gestionar în Cetea. În 2 martie 1949, Cooperativa Crăișorul din Cetea și 9 Mai din Borozel fuzionează, întrucât la Borozel era primăria satelor Borozel, Cetea și Valea Mare. După 1950, când s-a realizat noua împărțire administrativă a României (s-a trecut la regiuni) centrul cooperativelor de consum trece în administrarea cooperativei Borodana din Borod, având în fiecare sat un gestionar, în Cetea fiind tatăl meu. Fiecare cooperativă avea în piața din Aleșd o bodegă din scânduri, unde mergeau cu căruțele să vândă marfa din magazin, ca să facă planul de vânzări. Aprovizionarea era foarte grea. La început, tatăl meu și cu mama aduceau mărfurile din Oradea, cu desaga, pe tren, iar de la tren din Vadu Crișului până în Cetea – în spate, apoi s-a înființat depozit la Borod, de unde mărfurile erau transportate în fiecare sat cu căruțele. Tatăl meu nu a avut niciodată lipsă în gestiune. În 1959 a fost dat afară 2 ani, pentru că nu s-a înscris în colectiv. A fost prieten bun cu bunicul actualului primar, Sarca Sorin. Bunicul primarului avea căruță cu cai, era angajat al cooperativei din Borod și îl aproviziona cu marfă pe tata, din depozitul cooperativei din Borod. Tatăl primarului Sarca era un fecior frumos și îl însoțea deseori la Cetea pe bunicul primarului. Bunicul Sarca se purta exemplar cu noi copii de la școală, deseori ne lua pe cei navetiști în Cetea, Borozel, Valea Mare în căruță. De asemenea, tata a fost prieten cu Mărușca Crăciun, tot căruțaș cu caii la Cooperativa din Borod. Soția dânsului, nana Anuța a fost bucătăreasa internatului școlii din Borod, care funcționa în casa lui Ioan Creț. În clasa a VI-a și a VII-a, internatul s-a desființat, iar nana Anuța, cu soțul Crăciune, ne-au luat pe câțiva copii din Cetea în gazdă la ei pe timp de iarnă, când era foarte greu drumul Cetea-Borod peste Codrișoare. În prezent, nana Anuța Marușca trăiește în Borod și stă pe ulița ce ducea la piața veche de animale din Borod, care se ținea în fiecare luni. Veneau oameni din comuna Borod, Bratca, Bucea și alte sate.

Datorită bunătății și corectitudinii tatălui meu, cetenii îl invitau să fie șeful echipei feciorilor care mergeau a peți. Cunoștea personalitatea și averile tuturor oamenilor din Cetea. Știa foarte bine să conducă târgul dintre părinții viitorilor miri. Datorită faptului că toți erau mulțumiți de târg, era chemat împreună cu mama să le fie naș tinerilor. A nășit în Cetea, Borod și Cornișel peste 30 de familii. Era foarte distractiv. La dans, împreună cu vărul său primar, Petru Mihancea (Petre Mitrani), erau cei mai buni. Pe mine mă puneă lângă hegheduș (cel care cânta la vioară), ridicat pe o masă. Astfel, stând acolo, admiram această atmosferă de etnografie și folclor, care a intrat în cromozomii mei și de unde nu a putut să iasă, orice studii științifice superioare am făcut. Știau să danseze și polka, un dans cu influențe de pe vremea Imperiului Austriac. Era credincios, dar nu habotnic. Tatăl lui și bunicul meu, Gligor Mihancea, era la fel. A fost președintele Asociației urbariale a deținătorilor de pădure și pășune din Cetea. Oamenii aveau încredere în dânsul. Tatăl meu a avut doi bunici, oameni frunțași ai satului Cetea. Bunicul din partea tatălui, Mihancea Dimitrie a Ștefanii a fost primar 19 ani în Cetea, iar bunicul din partea mamei tatălui, Mihancea Dumitru a Niculaii a fost episcopul bisericii, când s-a construit actuala biserică în 1924. Era poreclit Mitrane. A avut 13 copii, 4 fete și 9 feciori. A avut așa de mult pământ că și după ce l-a împărțit la toți copii, aceștia au rămas țărani mijlocași. Nepoții și strănepoții lui au ajuns medici, profesori universitari, ingineri, profesori, contabili, pădurari, polițiști, asistenți medicali etc. Toți au fost mândria satului Cetea. Una din nepoate (Merica) a emigrat în SUA, unde a dat naștere la o familie foarte numeroasă și credincioasă.

Sunt mândru de toți înaintașii mei, precum și de copiii mei, fata medic primar în Oradea, Cristina, căsătorită Brisc, iar băiatul – profesor universitar asistent la Politehnica din Timișoara. Amândoi au doctoratul în specialitatea lor. Soția, pensionară în prezent, a fost profesoară. Își iubește foarte mult familia și copiii, pe care i-a învățat în școlile pe unde a lucrat. A fost o foarte bună profesoară gr. I, cu cunoștințe pedagogice și psihologice bogate. Sunt mândru și fericit pentru ei. Am ginere și noră, crescuți în morală creștină. De la nepotul Ciprian aștept să le păsească pe urmă părinților Cristina și Ciprian Brisc. Atunci voi fi mai fericit. De asemenea, de la băiatul Petrișor și nora Edit aștept să ajungă în vârful piramidei profesiei lor de informaticieni și un nepot. Ultima dorință este să fim sănătoși, iar eu să trăiesc cel puțin până în 2024, când se va sărbători 100 de ani de la construirea noii biserici ortodoxe din Cetea. Vechea biserică de lemn din „ținchirimul” din Cetea a fost vândută din păcate în Josani, în prezent fiind declarată monument istoric. A fost cerută și de către Oficiul parohial ortodox român Marna Nouă, județul Sălaj, pentru colonia „Traian” din comuna Tiriam-Sălaj. În locul ei din „ținchirim” Cetea, preotul actual din Cetea, Vasile Megheșan a înălțat o cruce.

1.4. Colectivizarea, electrificarea și industrializarea.

Au fost trei lucruri pe care populația din satele comunei Borod le-au primit în mod deosebit: colectivizarea, electrificarea și industrializarea.

1.4.1. Colectivizarea. În România, colectivizarea a început la sfârșitul deceniului VI și a fost anunțată încheierea ei în 1962.

Satele comunei Borod rămăseseră în urmă cu colectivizarea, așa că prin 1959-1960 această acțiune a fost accelerată și făcută cu forța de către activul de partid și al securității raionului Aleșd. Populația s-a opus vehement. Directivele date de la București erau în sensul că se înființează gospodării colective numai în satele cu teren agricol mai productiv. Din păcate, toate satele comunei Borod au fost introduse în această categorie, cu excepția satului Șerani, care de fapt era o pădure cu case împrăștiate prin Munții Plopișului. Pământul din Cetea și Cornișel era clasat la pământ clasa a șaptea și a opta. Au fost activiști de partid care și-au luat angajamentul ca și acele sate cu pământ mai sărac vor fi colectivizate, cum au fost Cetea, Cornișel și Beznea. Bineînțeles că acești activiști, la încheierea colectivizării au fost avansați și ulterior au făcut cariere politice uimitoare.

Populația satului Cetea s-a opus cel mai înverșunat colectivizării. Echipa de colectivizare s-a instalat la Căminul Cultural, unde toți cetățenii erau chemați să semneze cerere de intrare în colectiv. Unii care aveau copii prin școli și facultăți au fost amenințați că aceștia vor fi dați afară, iar cei care aveau serviciu la stat, că vor fi dați afară din serviciu. Unii din aceștia au semnat, printre care Boca Petru, cu băiatul la Facultatea de Agronomie, tatăl meu care era angajat ca gestionar la Magazinul sătesc din Cetea, iar eu eram la liceu, Topai Nicolae a Raveichii, cu un băiat la liceu etc. Astfel, Boca Petru, având băiatul student la agronomie, a fost numit primul președinte al Cooperativei Agricole de Producție (CAP) din satul Cetea. Alții, neavând ce pierde decât pământul, au refuzat categoric. Unii au fugit în pădure, unde au stat săptămâni întregi. Pe alții i-a bătut comisia venită de la Aleșd. Mai târziu, după încheierea colectivizării, mi-au povestit la ce au fost supuși. Topai Nicolae (Cula bătrânul) mi-a spus că-l ridicau de gât pe masă la Căminul Cultural, de unde dădeau cu el de pământ. Tot nu s-a înscris. Atunci l-au suit într-un camion încărcat cu butoaie mari și l-au dus pe țarină, peste gropi și șanțuri, butoaiele strivindu-l. I-au spus că îl plimbă puțin cu mașina pe țarină, ca să-și vadă pământul pentru ultima oară, dacă nu se înscrie în colectiv.

Bunica mea s-a ascuns prin porumb. Mai târziu, directorul meu de la Liceul Vadu Crișului, care avea ca sarcină să lămurească rudele elevilor să

se înscrie în CAP, îmi spunea că a urmărit-o pe bunica prin porumb, dar fiind pământul foarte ud, i-au rămas pantofii de lac la școală în Cetea, trebuind să se întoarcă la Vad în ciorapi. I-am spus bunicii că trebuie să-i plătească pantofii. Ea a zis că plătește dacă îi dă pământul înapoi. Mulți dintre cetățeni ziceau comisiei că nu știu să semneze (să scrie), atunci cererea era făcută de comisie, după care lua degetul cetățeanului, îl murdărea cu tuș și forțat i-l aplica pe cerere. Așa că până la urmă aproape tot satul avea cerere cu amprentele oamenilor. Celor care au reușit să nu aibă cerere le-au oferit pământ în zone necolectivizate, în alte sate, unde nu s-au dus niciodată. În primăvara lui 1962, la încheierea colectivizării s-a organizat în toate satele o masă comună, unde s-au servit băuturi, sarmale și papricaș din carne de vițel. Prin asta se dorea să se arate cât de veseli sunt țăranii că au încheiat colectivizarea. Unii, din cauza băuturilor în cantitate nelimitată au fost foarte veseli! Când s-au trezit, ziceau: „cum am fost așa prost să-mi dau pământul pe un blid (farfurie) de papricaș?”

Țăranilor li s-a promis că vor lucra împreună pământul, iar recolta va fi toată a lor. Nu a fost așa. Din toată recolta se lua la stat cea mai mare parte, pentru care nu știu ce și cine primea răsplata? Oricum, pământul era lucrat cu tractoarele (arat și semănat), dar săpatul și culesul se făceau manual. Fiecare cetățean avea normă de zile care trebuiau făcute la CAP. Mergeau oamenii, dar lucrau de obicei numai acolo unde a fost pământul lor. Tot de pe tarlalele lor, noaptea mai ales, o parte din recoltă era furată de către ei. Oricum, colectivizarea forțată (organele de partid spuneau că țăranii au fost lămuriți să se înscrie, arătându-li-se avantajele agriculturii socialiste) a creat o imagine foarte proastă statului socialist. Prin anii '80, circulând prin Franța, am văzut și acolo ferme agricole socialiste, dar clădite pe alte norme și principii. Pământul era lucrat împreună de către specialiști, împărțirea recoltelor se făcea după criterii înaintea stabilite. De asemenea, în Israel am văzut așa-numite „chibuțuri”, tot un fel de asociații în care se lucra împreună, dar toate produsele erau prelucrate și vândute de membrii colectivității, iar la bătrânețe, cetățenii neputincioși erau îngrijiți tot de colectivitate.

După 1989, în Banatul nostru am văzut asociații agricole unde țăranii și-au înscris pământul și care sunt conduse de ingineri agronomi serioși. Recolta pe care o au de luat țăranii este transportată acasă de către asociație. După 1989, când au fost retrocedate pământurile în satele comunei Borod, foarte mult pământ este nelucrat, năpădit de buruieni și spini. Mare păcat! În unele comune din țară s-au făcut asociații cu diferite profile, recolta este prelucrată în bunuri de consum în propriile fabrici de către asociație, care le și vinde. Mulți se laudă că sunt mulțumiți. Părerea mea este că agricultura

efectuată pe parcele mici este o agricultură de subzistență, înghițită de marile exploatari agricole din țară și străinătate și care nu rezistă concurenței. Fără asociere, oamenii cu pământul parcelat nu vor avea nici o șansă. În plus, asociația, ca să reziste, va trebui să-și prelucreze ea însăși produsele agricole.

De asemenea, degeaba s-au retrocedat pădurile, oamenii, individual nu le pot exploata și îngriji. În plus, faptul că ele sunt așa-zis „îngrijite” de Romsilva nu este o idee bună. Romsilva trebuie să îngrijească și să exploateze pădurile statului. Pădurile private ale cetățenilor nu pot fi îngrijite doar de către asociații ale deținătorilor de pădure, asociații care să hotărască ele cum să le păzească, cum să le întrețină, cum să le exploateze și alte treburi necesare. Odată ce plătesc impozit pentru ele, cetățenii trebuie să hotărască. O asemenea asociație a deținătorilor de pădure a existat în Cetea în perioada interbelică. Bunicul meu, Mihancea Gligor era președintele asociației. Am găsit în tinerețe (păcat că nu le mai găsesc acum) procese verbale ale ședințelor asociației. Se specifică suprafața de pădure care trebuie tăiată pentru necesarul oamenilor, câtă trebuie împădurită în fiecare an, dacă doresc să vândă din ea (au și vândut în 1924, ca să poată termina biserica, dar pe urmă au cumpărat). De asemenea, ei angajau gornicii (pădurarii), le stabileau salariul și sarcinile. Când se hotărau tăierile, se alegea pădurea bătrână și bolnavă, în anul următor cumpărau și plantau puieți.

În Cetea există o asociație a deținătorilor de pășune, dar nici în prezent, Comisia locală și județeană de retrocedări, după 26 de ani, nu dorește să pună în posesia asociației din Cetea pășunea primită prin Reforma agrară din 1921, deși aceasta a fost a lor până în 1989 și pe perioada comunismului! Se poate să fie mai defavorizați în prezent decât pe perioada socialismului și comunismului? Este o întrebare pe care mi-o pun zilnic!

1.4.2. Electrificarea. După o serie de hotărâri ale regimului socialist, care i-au făcut pe oameni să nu iubească acest regim, trebuia să elaboreze și unele hotărâri prin care să le câștige oamenilor simpatia. Dintre primele sate electrificate ale comunei Borod au fost Borodul – centru de comună și Cornițelul, care era centru minier. Au urmat Borozelul, Cetea și Valea Mare, iar ultimul – și nu în întregime – a fost Șerani. Îmi amintesc cu ce entuziasm munciau oamenii din Cetea la adusul stâlpilor electrici, la săpatul gropilor și la toate muncile necesare pentru electrificarea satului. Au pus becuri de cel puțin 100W la fiecare stâlp. Așa lumină era pe ulița dealului că puteai găsi pe drum noaptea și un ac de cusut. Oamenii și-au cumpărat aparate de radio, unii televizoare și diferite unelte agricole și casnice electrice, care să le ușureze munca. Era perioada când eu eram la facultate, apoi medic în

Săpânța - Maramureș și veneam în satele comunei Borod numai în vacanțe și concedii.

1.4.3. Industrializarea. După 1962-1963 începuse o relaxare politică. Trupele de ocupație sovietice părăsiseră țara, a avut loc o amnistie generală a tuturor deținuților politici, începuse industrializarea țării. Țăranii căpătaseră și o altă profesie, aceea de muncitori în întreprinderile nou înființate și în cele vechi modernizate, ca: Exploatarea minieră Șuncuiuș, Exploatarea minieră Borozel, Fabrica de ciment Aleșd, Hidrocentrala de la Aștileu, Fabrica de cărămidă refractară Aștileu etc. Oamenii, având bani, își construiesc case moderne (în Cetea au fost construite de priceputul la toate Constantin Munteanu).

În 1965 vine la conducerea României Nicolae Ceaușescu, care în 1968 „semnalizează” că România ar lua-o la „dreapta”. Americanii și vestul Europei ne priveau cu alți ochi, ne vând tehnică nouă în toate domeniile, ne împrumută cu bani mulți. Dar, după 1980, Ceaușescu credea că toată lumea îl ține în brațe și în loc să meargă unde a „semnalizat”, adică în dreapta, el crede că îi păcălește pe toți care îl țineau în brațe și inexplicabil, fără să mai „semnalizeze”, o ia la stânga. Astfel, toți care îl țineau în brațe îl lasă jos și nu-i mai dau nimic. Industrializarea țării se făcuse degeaba, pentru că fabricile nu mai aveau cu ce funcționa, a trebuit să se îndatoreze cu mulți bani pentru a nu se închide fabricile și să dea afară muncitorii. În plus, țările de unde cumpărase îi cereau lui Ceaușescu să plătească cu alimente. Se importă cât mai puțin și se exportă alimente cât mai multe. Așa că pentru România începe criza cu raționalizarea în toate domeniile vieții. După o perioadă în care toți oamenii mergeau pe jos la muncă în Șuncuiuș, Vadu Crișului și alte comune învecinate, din 1970, în toate satele comunei Borod veneau și mergeau autobuze cu muncitori la servicii și înapoi, autobuze cu care puteau circula și cei care nu erau muncitori, astfel, toată populația comunei avea mijloace de transport în toate direcțiile. După 1980, cu începerea crizei, toate se schimbă la 180°. Ceaușescu începe să fie urât atât în țară, cât și în exterior. Toți îi doreau debarcarea, mai ales că în întreaga Europă comunistă, socialismul fusese învins în așa zisul „război rece”. Acest război rece se încheie în 1989, în România, cu lupte „calde”. Comportarea poporului român în ultimii ani de domnie a lui Ceaușescu, „singurul monarh comunist al României”, a fost unul de tip mioritic. „Mioarelor” le era frică, nu cumva „ciobanul” și „ciobănița” să nu le sacrifice pentru sărbătorile de Crăciun. Totuși, uite că s-a întâmplat invers. Ca și în alte timpuri, soarta României a fost hotărâtă de imperiile din jur. În 1989 s-a hotărât de către Gorbaciov și Bush senior în Malta. Se hotărăște debarcarea dictatorului

Ceaușescu printr-un „puci” dat de câteva forțe interne sprijinite de multe forțe externe, dintre care unele ne erau favorabile, altele nefavorabile. Nu știu cine a hotărât cine să vină la putere în România. La Yalta, în 1945 au hotărât Stalin, Churchill (primul ministru al Marii Britanii) și Roosevelt, președintele SUA. Acum, totuși cred că Gorbaciov și Bush. Nu știu dacă au scris bilețele cu procentajul influenței asupra României. Oricum, Europa Liberă știa la intrarea în Postul de Crăciun din 1989 cine vor fi președintele și primul ministru care ne vor ura de Anul Nou 1990 „La mulți ani ... de tranziție”.

Mai departe nu știe încă nimeni ce s-a întâmplat și ce se va întâmpla în viitor. Poate generațiile tinere de azi peste 50 ani vor afla, așa cum generația noastră a aflat tot după 50 ani ce s-a întâmplat la Yalta. Dragi copii, așteptați cu mare interes „serialul”... pentru că istoria s-a scris întotdeauna în episoade și totdeauna sfârșitul l-au hotărât regizorii și nu spectatorii. Sper să nu ne regizeze un mic război pe teritoriul României.

1.5. Instituțiile din comuna Borod.

1.5.1. Primăria. După 1989, comuna Borod a rămas din punct de vedere administrativ cu aceleași sate. Au fost niște dorințe nerealizabile și anume ca Borozelul, Cetea și Valea Mare să aibă centrul la Borozel (primărie), cum a fost până în 1950, iar Borodul, Cornițelul și Șeranii să alcătuiască altă comună cu centrul la Borod.

În cei 25 de ani de la revoluția din 1989, primăria Borod a avut trei primari: Caba Liviu, Braicu Dorina și Sarca Sorin, ultimul și în prezent și se pare cu realizări mai multe și mai vizibile (introducerea canalizării în sate, asfaltare de drumuri, înființarea liceului). Salariații de la Primăria Borod, la sfârșitul anului 2015: Primar – Sarca Sorin Petru, secretar – Butiri Ileana, contabil – Tole Mihaela Gabriela, inspector fond funciar – Topai Ileana, inspectorii financiari – Venter Maria și Mureșan Petru Crăciun, inspector de mediu – Poenar Gheorghe Călin, inspector situații de urgență – Bradea Ionuț Florin, inspector sistem apă și canalizare – Butiri Ioan Eugen și mai mulți muncitori.

1.5.2. Școala. Încă de la începutul secolului al XIX-lea, în toate satele comunei Borod au fost școli, toate fiind aflate pe lângă biserică (confesionale). Învățătorii nu aveau diplomă de învățători și funcționau ca suplinitori pe baza împuternicirii date de protopopi și episcopi. În lipsa învățătorilor suplinitori, preoții bisericilor erau și învățători. Toți erau plătiți de comunitățile satești. În timpul dominației Imperiului austriac, în școli se citea și scria în românește, după instaurarea dualismului austro-ungar, în școli se introduce obligatoriu limba maghiară. În prima jumătate a secolului al XX-lea apar

școlile de stat cu învățători de profesie, plătiți la început de comunitatea satească, apoi de stat. Am la dispoziție lista învățătorilor din Cetea, și asta datorită meticulozității și cercetărilor făcute de preotul Bendorfeanu Emil, figură luminoasă a intelectualității comunei Borod.

Astfel, școala din Cetea este înființată în 1853 de către Ioan Popa din Răbăgani, care a fost primul învățător din Cetea.

- Dumitru Rafila, care a funcționat 8 ani
- Petru Cuc – 5 ani
- Ioan Mărăsescu – 2 ani
- Petru Chirodea, din Cetea – 5 ani
- Mihaiu Mihancea, din Cetea – 2 ani
- Petru Chirodea, din Cetea, a doua oară – 2 ani
- Petru Cuc, a doua oară – 1 an
- Ioan Simoc – 3 ani după ce a fost hirotonit preot în Cetea
- Gheorghe Lalu – 3 ani (cred că din Cetea)
- Traian Vesa – 1 an
- Florian Câmpeanu din Beznea – 2 ani
- Gheorghe Lalu a doua oară, până în 1901

Între 1902-1905, învățământul în Cetea a fost sistat, apoi 2 ani - până în 1906 a fost învățător Alexandru Drimba din Apateu unguresc. În 1906, Alexandru Drimba a fost hirotonisit preot în Cetea, funcționând și ca învățător.

A urmat Iosif Bulzan din Negreni (Fechetău) până în 1910 (patru ani).

În perioada 1911-1919 a fost învățător în Cetea Petru Brudașca din Borod, care în perioada cât a fost în Primul Război Mondial, a fost suplinat de preotul din Cetea, Alexandru Drimba. Nu este cunoscut cine a fost învățător în Cetea între anii 1919-1929. După cum observăm, biserica a fost instituția care în perioada de răstriașe s-a ocupat de educația copiilor din satele comunei Borod, așa că nu ar trebui să fie batjocorită, cum se face în ultimul timp, de către unele persoane. În 1929 vine învățător în Cetea Topai Gavril, fiu al satului, după terminarea Școlii Normale „Iosif Vulcan” și a Școlii de Ofițeri de rezervă, care se căsătorește în 1937 cu învățătoarea Cristina din Peștiș, care a absolvit Școala Normală „Doamna Stanca” din Oradea. Familia de învățători Topai Gavril și Cristina se pensionează în anii 1965-1966, când în Cetea vin învățători și educatori fam. Ungur Ioan din Beznea, cu Bochiș Ileana din Cetea. Au mai fost învățători în Cetea în această perioadă: Lup Teodor, Leț Ana, Țenț Florica, Vancea Gavril și Bochiș Maria. Odată cu pensionarea învățătorilor Ungur în Cetea, se desființează școala din cauza lipsei numărului necesar de copii, pentru a exista o normă didactică de învățător. Astăzi, școala din Cetea este într-o stare avansată de deteriorare, de soarta ei neocupându-se nimeni.

Sper că preoții din satele comunei Borod, împreună cu învățătorii și profesorii din comunele respective vor putea întocmi și publica în această carte lista învățătorilor, profesorilor și preoților din satele comunei Borod.

Până la începutul anilor '60 erau obligatorii numai 4 clase. Toți copiii din satele comunei Borod care au dorit să facă 7 clase au trebuit să urmeze Școala gimnazială de 7 clase din Borod, mai târziu înființându-se 8 clase și la Borozel. În perioada 1959-1963, eu am urmat Școala gimnazială din Borod. De atunci am eu cele mai multe amintiri cu oamenii din satele comunei Borod, urmată apoi de perioada după 1972, când am fost medic în Lugașu de Jos, Aleșd și Oradea. Școala gimnazială din Borod a fost în acea perioadă una din cele mai bune școli din depresiunea Borod-Vad. După terminarea școlii din Borod, apoi și din Borozel, elevii au reușit printre primii la școlile profesionale și liceale la care au dat admiterea: Liceul Gojdu din Oradea, mândria și atunci, și acum, a Școlii Bihorene, urmat de Liceul din Beiuș, Liceul din Vadu Crișului etc. Acest fapt s-a datorat calităților intelectuale deosebite a copiilor din satele comunei Borod și datorită calităților profesionale ale profesorilor din Școala gimnazială din Borod și apoi și din Borozel. Amintesc aici pe domnul profesor Crețu Ioan, profesor strălucitor de limba română și franceză, d-na Vasilica – profesoară de matematică, prof. inginer Lazăr, care a predat fizica și chimia, profesorul-director Cucoreanu, care a predat geografia și anatomia, prof. Ana Beltechi – istoria, prof. Angela Mocanu – științele naturii și geografia, prof. Ciuclea Ioan – educația fizică, și nu în ultimul rând, prof. Simionese Vasile – limba rusă, care după Borod a predat la liceul din Vadu Crișului, apoi a devenit cadru universitar până la rangul de profesor universitar la Universitatea Timișoara.

De la Borozel am reținut pe domnul profesor-director Teacă Remus – biologie, domnul învățător și profesor Stoica – educația fizică (un mare fotbalist al Borodului, Șuncuiușului și Aleșdului), Corund Petru – matematică, Butiri Valeria – limba română, Cătană Viorica – geografie și istorie, Madar Sofia – istorie, soții Egerău, Negruț Gavril, Zissis, Bulzan etc.

Astăzi, Școala gimnazială (și din 2014 și Liceul de biologie „Acad. Gabriel Țepelea”, care se poate mândri cu profesori de înaltă ținută profesională) adună toți copiii din satele comunei Borod, cât și din comunele învecinate din județul Sălaj și din județul Cluj. Școala este dotată cu mașini pentru transportul copiilor de la domiciliu la școală și înapoi.

Profesorii din actuala Școală în Borod:

Bradea Viorica

Degău Maria

Păcurar Marinica

Țepele Alina
Petruș Paula Ioana
Botoc Adina
Cacuci Liana
Cuc Florica Laura
Pantiș Dana
Șerban Livia
Tirala Paula
Cohut Cornelia
Gavriluț Ramona
Marușca Emilia
Morong Anamaria
Bodea Ileana
Boto Teodor
Buciu Dana
Fanea Mihai
Gârz Marusca Luminița Lenuța
Gavriș Mădălina
Gherlea Lenuța
Hodorog Nicoleta
Hopidea Ramona
Lele Adina Bianca
Manci Capriș Aurica
Marc Mădălina
Mârza Alina Crist
Meheș Mirela
Mocan Lucica
Rus Cristian
Sarca Florina
Suciu Ioan Nicolae
Tuș Mircea
Venter Dorina
Venter Ioana
Gavriluș Floare
Palko Mate Elena (de la domnia sa am primit lista profesorilor)
Pothora Agneta
Pisec Maria Rozalia
Valicec Ana Agneta
Valicec Ana

Caba Mirabela Maria
Muha Maria - plata cu ora
Podhora Iosif

1.5.3. Biserica a jucat din cele mai vechi timpuri un rol important în educarea populației din satele comunei Borod. Primele școli confesionale s-au înființat în jurul bisericilor, având ca primii învățători cu studii pe preoți. Întreaga populație a comunei Borod îmbrățișează religia creștină de diferite orientări, dar asta nu a împiedicat ca între cetățenii comunei să existe o bună comunicare. Până la anul 1700, în fiecare sat al comunei au existat numai biserici ortodoxe, după această dată, în Borod și în Borozel bisericile dominante au fost greco-catolice, ca apoi în 1948, și acestea să redevină ortodoxe. În perioada 1700-1948, populația ortodoxă din Borod și Borozel frecventa bisericile ortodoxe din Cetea, Valea Mare și Cornițel. Două figuri luminate de preoți ortodocși din Cetea, preotul Alexandru Drimba și Emil Bendorfeanu au sprijinit ortodoxismul, nu numai în comuna Borod, ci și pe toată Valea Crișului Repede. Despre preotul Bendorfeanu am scris mult și voi scrie și în această carte. Mai subliniez că într-o perioadă când religia a fost îngrădită de statul comunist, domnia sa a făcut tot posibilul ca aceasta să fie răspândită și în satele unde nu erau biserici ortodoxe. În afară de faptul că funcționa ca preot în Cetea, Valea Mare și Cornițel, a primit aprobarea să țină slujbe pentru ortodocșii din Borod în școală, în case particulare, a încercat să cumpere locuri unde să slujească. Din cauza râvnei sale deosebite pe tărâm religios și-a atras ura autorităților maghiare și apoi a statului român comunist. A avut două fete, pe Stela și Doina, care este poetă și scriitoare.

Alexandru Drimba face parte dintr-o mare familie de intelectuali români din localitatea Apateu, de pe teritoriul de azi al Ungariei. Tatăl său, Mihai Drimba a fost preot ortodox în Apateu. A avut cinci fete și doi băieți. Toate cele cinci fete au fost căsătorite cu învățători sau preoți. Alexandru, născut în 1881, a fost preot în Cetea, iar Eugen-Ioan, născut în 1883, a fost învățător în localitatea Margine, jud. Bihor. Preotul Alexandru Drimba din Cetea a avut o educație deosebită, urmând studii de ofițer la o școală din Graz (Austria), studii de preot și de învățător. A avut o putere de muncă extraordinară, ținând slujbe la toate bisericile din plasa Aleșd, unde nu erau preoți ortodocși: Ortiteag, Butan, Josani, Măgești, Gălăseni, Cacuciu Vechi și Nou, Spurcani. Datorită acestei activități preoțești este numit protopop al Aleșdului, unde înființează prima parohie ortodoxă din Aleșd la 2 februarie 1937 și actuala biserică ortodoxă din centrul Aleșdului. În 1954 era preot la Lugașu de Jos, unde a decedat și a fost înmormântat în cimitirul din Lugașu de Jos. Frațele său Eugen-Ioan, ca învățător a avut o activitate didactică prodigioasă la

nivelul întregului Bihor. A avut șase băieți și o fată, din care Lucian a ajuns profesor universitar la Facultatea de Filologie din Oradea, Eugen – avocat, Vladimir – lingvist, Bujor, Iosif (despre care nu știm nimic), iar Ovidiu Drimba a ajuns profesor universitar de istoria culturii, civilizației și artelor, în București și în unele orașe din Italia. A scris 13 volume ale Istoriei culturii și civilizației lumii. A decedat în 2015, la vârsta de 95 ani, fiind înmormântat în cimitirul din Lugașu de Jos, unde își dorm somnul de veci unchiul său Alexandru Drimba și probabil bunicul său, Mihai Drimba, care în 1921 a fost adus din Apateu de fiul său Alexandru Drimba ca preot în Valea Mare. Vom prezenta această mare familie într-un alt capitol al cărții.

Subliniez că Alexandru Drimba este ctitor al actualei biserici de piatră din Cetea. De asemenea, tatăl său Mihai Drimba, ca preot în Valea Mare, a întocmit un „Chestionar pentru parohia ortodox-română din comuna Valea Mare, județul Bihor, plasa Aleșd” la data de 26 februarie 1921, care de fapt este o scurtă istorie a satului Valea Mare de Criș din comuna Borod. O puteți găsi pe larg în cartea *Cetea – Bihor – un sat pentru credință și legea străbună*, la paginile 168-174, apărută în 2015 sub redacția profesorilor universitari Dr. Borcea Liviu și Mihancea Petru.

Un alt preot de aleasă cultură din comuna Borod a fost preotul ortodox Terebenț, al cărui băiat, doctorul veterinar Terebenț Liciniu a fost timp de mulți ani medicul veterinar al tuturor satelor comunei Borod și unde a avut o activitate prodigioasă, pentru care oamenii comunei l-au apreciat și cinstit și dintre care a avut mulți prieteni (printre care am onoarea să mă număr și eu). La fel ca în domeniul școlilor, nici în domeniul instituțiilor bisericești, nu cunosc lista preoților din satele comunei Borod, decât pe cele din Cetea și Valea Mare, mulțumită activității meticuloase a preotului Bendorfeanu. Sper ca actualii preoți și pastori din celelalte sate ale comunei Borod să reușească să întocmească o listă cu preoții și pastorii care au slujit din cele mai vechi timpuri până în prezent, la toate bisericile din toate satele comunei Borod.

În Cetea

20 martie 1818 – Ioan Popovici

1818-1865 – Ioan Antonescu. Din familia acestui preot au derivat familiile cu nume de Antonescu din Cetea și din satele depresiunii Vad-Borod.

Unul dintre copiii preotului Antonescu, pe nume Ștefan a ajuns un om foarte bogat în Lugoj. A fost doctor, președintele secției orfanale din Lugoj, lăsând o avere impresionantă pe seama bisericilor și a copiilor săraci și orfani. Fundația sa a lăsat pentru aceștia și urmașii lui un milion de lei, pentru a primi burse. Unul din strănepoții părintelui Antonescu, pe nume Virgil, a ajuns mare director de bancă în Arad și probabil apoi în Oradea.

1866-1884 – Dimitrie Negriu

1885-1886 – Mihai Magda

1886-1892 – bănuiesc că Ioan Câmpan în Beznea și în Valea Mare

1892-1901 – Ioan Simoc

1901-1906 – bănuiesc că tot Ioan Simoc, care era preot în Valea Mare (Asta pentru că Valea Mare a fost mult timp filie a Cetei)

1906-1912 – Alexandru Drimba

1912-1914 – Petru Cipău, preotul din Birtin – tatăl renumitului doctor pneumolog Cipău, director al Spitalului TBC din Oradea

1914-1924 – Alexandru Drimba (a construit biserica actuală din Cetea, care în 2024 va avea 100 de ani)

1925-1932 – Petru Cipău din Luncșoara

1932-1960 – Emil Bendorfeanu, urmat de Florian Horgea, Coriolan Rocsin, Sofronie Burdan, Cornel Dejeu, Florian Leț (actualul preot din Șuncuiuș născut în Luncșoara), Nicolae Gârș, născut în Borozel și în prezent, Vasile Megheșan din 2003.

Începând cu preotul Emil Bendorfeanu i-am cunoscut pe toți. Au fost și sunt preoți cu har pentru această profesie, fiecare realizând pentru parohia Cetea – și unii și pentru parohia din Valea Mare – lucruri care vor rămâne scrise cu litere de aur în comunitatea ortodoxă din Cetea și Valea Mare,

Despre preotul Rocsin Coriolan

Dintre toți preoții din Cetea, cel mai bine l-am cunoscut pe preotul Rocsin Coriolan. Era un om foarte sociabil, curios și inteligent. Era abonat la toate revistele și ziarele din țară: politice, culturale, sportive etc. În perioada 1963-1969, când eram student și veneam în vacanță la Cetea, citeam toată presa de la preotul Rocsin, pe o bancă situată sub un vișin din curtea casei parohiale. Discutam multe cu preotul Rocsin. În particular, era un om de „dreapta”, dar în public se arăta un om de „stânga” și naționalist. Era prieten cu toți oamenii din sat. Știa tot ce se întâmplă în comuna Borod. Avea o șaretă cu un cal, care știa singur să-l ducă pe preot până la Valea Mare și retur, unde ținea slujbe tot la 2 săptămâni. Știa să se adapteze și la cele „lumești”, dar cu cumpătare. Iubea mult animalele și păsările pe care le creștea în gospodăria sa. Avea foarte mulți prieteni, din toate domeniile sociale, avocați, ingineri, medici.

Îi cunoștea aproape pe toți medicii din Oradea, la care de multe ori îi ducea pe credincioșii săi. Fratele lui mai mare fusese ministrul adjunct al sănătății până în 1946. Avea și unele slăbiciuni și defecte. Nu de multe ori era bârfitor, dar bârfelile lui le puneă în gura altora, chiar prieteni de-ai lui. Admira tot ceea ce era frumos. De fapt, el spunea că toate femeile sunt frumoase, de la cele

tinere și până la cele în vârstă. De multe ori scurta slujba de duminică ca să putem ajunge la meciurile de fotbal ale echipei din Oradea, FC Bihor. Iubea mult fotbalul. Cu Dânsul am văzut pentru prima dată un campionat mondial de fotbal la televizor, în 1966 – Anglia, la preotul din Borod, Terebenț. În Cetea nu existau televizoare, pentru că nu era nici curent electric.

Am călătorit prin 1972 împreună până la București. Eu mergeam la rudele soției mele, iar dânsul la mama sa și la cei doi frați din București: unul medic la Spitalul „Gerota” (cel care fusese ministrul adjunct al sănătății până în 1946) și celălalt inginer. Am cunoscut-o pe mama domniei sale. Avea 90 de ani și asculta meciurile de fotbal transmise la radio (de la mamă s-a transmis preotului Rocsin dragostea pentru fotbal). Ne-am plimbat puțin prin București. Am intrat la o bere la Restaurantul de la Hotel Intercontinental. Ne-am apropiat de ușă, care s-a deschis fără s-o atingem. Părintele, când a văzut că nu a deschis-o nimeni, și-a făcut o cruce și mi-a zis: „Dragă doctore, eu nu intru aici pentru că aici lucră dracii”. Cu greu l-am lămurit să intrăm, dar tot timpul s-a uitat după chelner, dacă nu cumva are coarne. Cred că a făcut și puțin teatru pentru că era un om glumeț și inteligent.

Și-a practicat profesia până în ultima zi a vieții sale. A decedat prin anii '80, venind de la o înmormântare.

În Valea Mare

1879-1882 – Dimitrie Negriu

1882-1885 – Iosif Antonescu din Cornițel

1885-1886 – Mihai Magda, preotul din Cetea

1886-1892 – Ioan Câmpian, preot în Beznea

1892-1901 – Ioan Simoc, preot în Cetea

1901-1903 – Ioan Câmpian, preot în Beznea

1903-1906 – Ioan Simoc, preot în Șuncuiș

1906 – Ioan Simoc

1906-1912 – Alexandru Drimba, preot în Cetea

1912-1914 – Petru Cipău, preot în Birtin. Acesta a fost tatăl renumitului doctor pneumolog Cipău, ani îndelungați director al Spitalului TBC din Oradea, care a trăit peste 90 de ani.

1914-1920 – Alexandru Drimba, preot în Cetea

1920-1924 – Mihai Drimba, tatăl preotului din Cetea, Alexandru Drimba, care a ajuns pe urmă protopop de Aleșd și a construit actuala biserică ortodoxă din centrul Aleșdului și este înmormântat în Lugașu de Jos.

1924-1933 – Grigore Pop, director-învățător în Borod și administrator parohial în Cornițel

1933-1960 – Emil Bendorfeanu, după care au urmat preoții din Cetea Florian Horgea, Coriolan Rocsin, Sofronie Burdan, iar din 1982 Viorel Șerban, care este și în prezent.

În prezent, preoți, pastori sau diaconi în bisericile din satele comunei Borod sunt următorii:

Localitatea Borod

Preot ortodox: Păcurar Gheorghe

Preot greco-catolic: Chețe Gavril

Pastor baptist – Mateaș Adrian

Pastor penticostal: Urs Daniel

Localitatea Borozel

Preot ortodox din 13 sept. 2015 – Mititean Vandici Aurelian Florin. Până în vara anului 2015 a fost preot Stancea Gheorghe, care a decedat.

Responsabil la biserica baptistă – Cuc Petru

Responsabil la biserica penticostală – Cioară Daniel

Localitate Cornițel

Preot ortodox – Blag Dan

Pastor la biserica penticostală – Urs Daniel

Localitatea Șerani

Preot romano-catolic – Ferik Iosif

Localitatea Valea Mare de Criș

Preot ortodox – Șerban Viorel

Responsabil biserica penticostală – Mărușca Nicolae

Doresc să adaug aici că în bisericile ortodoxe din satele comunei Borod activează și un grup de credincioși numit Oastea Domnului, grup care dorește să fie recunoscut ca oameni cu credința în creștinism, cât mai perfectă din punct de vedere al comportamentului.

1.5.4. Dispensare și farmacii

Până în anii '70 în comuna Borod a fost un singur dispensar în localitatea Borod.

Primul medic de care îmi amintesc a fost doctorul Hirsch (Hirș), un medic foarte bun cu dragoste de pacienți și fără să facă deosebiri între bolnavi. A urmat dr. Grecu, un medic preocupat tot timpul de noutățile ce apar în domeniul medical. Nu am fost de acord și nu sunt nici acum cu faptul că unii foști pacienți de-ai lui spuneau că atunci când le scria tratamentul, consulta Agenda medicală cu medicamentele apărute în anul respectiv. Ca medic

vă spun că bine făcea. Medicina este o specialitate care se dezvoltă foarte rapid și în fiecare an apar noi medicamente. Dr. Grecu dorea atunci când consulta Agenda medicală să scrie cele mai noi medicamente și nu cumva să scrie bolnavului tratamente greșite. Să știți că în fiecare țară dezvoltată, ca Germania și Franța, toți medicii umblau și umblă tot timpul în spital cu două cărți, numite Cartea roșie (Rote Buch în Germania) și Vidal (în Franța), pentru a le consulta atunci când scriu un tratament. Și nu este o rușine pentru acești medici faptul că se uită în aceste cărți când prescriu un tratament.

Pe vremea acestor doi medici din Borod a lucrat ca moașă comunală doamna Popa Veronica, o femeie extraordinară din toate punctele de vedere, care umbla în toate satele comunei Borod să îi urmărească pe copii, să facă injecții la toți care îi cereau. Uneori dormea prin satele vecine Borodului, pentru a putea face injecții și noaptea. Era o femeie foarte veselă, dându-le bolnavilor speranță că se vor vindeca. A avut norocul că a avut un soț, Popa Teodor, unul dintre cei mai pricepuți croitori. L-am vizitat în vara anului 2015, la vârsta de 88 ani. Din punct de vedere fizic, psihic, profesional eu i-am dat 50-60 ani. Mi-a spus că atunci când s-a ridicat noua biserică greco-catolică din Borod s-a urcat pe biserică și a pus crucea mare pe turnul bisericii (avea 60 ani).

Un om de nădejde al dispensarului Borod a fost și dezinfectorul Bulzan Ioan din Cetea (Ionică „doctoru”). Se pricepea la toate, inclusiv la făcut injecții. Mare noroc au avut oamenii (mai ales cei din Cetea) cu el. Făcea injecții la toți și nu-mi amintesc ca la cineva să-i fi produs complicații.

Unul dintre primii stomatologi pe care i-a avut comuna Borod a fost colegul meu dr. Miere Ștefan din Vadu Crișului. După ce s-a transferat la Dispensarul Vadu Crișului, cetățenii din satele comunei Borod apelau pentru lucrări stomatologice tot la el.

Din anii '70, comuna Borod a mai primit un medic la dispensarul Borozel. Îmi amintesc de doctorul Ciufu, poate și pentru că prin 2008 l-am întâlnit la Bruxelles, unde locuiește și muncește acum.

În prezent, în cele două dispensare medicale ale comunei Borod lucrează: la Borod, domnul dr. Ilyes Carol, iar la Borozel, d-na dr. Păcurar Iulia. Doamnei dr. Păcurar îi mulțumesc mult pentru că și-a deschis un punct sanitar în satul Cetea, unde se deplasează în fiecare zi de joi, pentru a consulta populația din Cetea, în majoritate îmbătrânită.

În comuna Borod a fost o singură farmacie până în 1989, care după câte știu, funcționa într-o casă particulară.

După 1989, d-nul profesor universitar doctor în farmacie Mermeze Gheorghe din Borozel a construit o farmacie nouă și modernă în Borod. De asemenea, în Borozel există 2-3 farmacii. Un amănunt – preotul Bendorfeanu

din Cetea era un bun cunoscător al unor boli și îndruma bolnavii la medic. Dispunea și de o mică farmacie naturistă, la fel cum și învățătorul Topai Gavril prepara unguente pe bază de plante pentru bube ale pielii.

În ceea ce privește frecvența bolilor în satele comunei Borod, putem observa două lucruri. În istoria mai îndepărtată a comunei erau frecvente bolile infecțioase: pojarul, varicela, oreionul, grumăjerul, febra tifoidă, tifosul exantematic. În perioada industrializării au apărut tuberculoza, silicoza, care au decimat multe vieți din comuna Borod. Dacă până în 1963, când am devenit student la medicină, erau foarte rare cazurile de cancer și accidente vasculare coronariene și cerebrale, în ultimii 50 ani aceste boli au creat adevărate epidemii în satele comunei Borod. Dacă majoritatea bolilor infecțioase au fost reduse prin vaccinare și prin apariția antibioticelor, cancerul și accidentele vasculare cerebrale și coronariene fac ravagii. Cred că în următorii 50 ani și aceste boli își vor găsi tratamentul.

Nu pot să evit să nu spun că în ultimul timp populația satelor din comuna Borod este atinsă de alcoolism și tabagism. Aceste două boli nu le vindecă medicii, ci le vindecă populația cu ajutorul sfaturilor date de către medici și chiar de către biserici și școli.

În Borod a existat și există un dispensar veterinar, care deservea toate satele din comună. Cei mai cunoscuți medici veterinari, care au activat aici au fost Dr. Terebenț Liciniu, feciorul preotului din Borod, dr. Jovoneak din Borod, dr. Cătană Sandu din Borozel, apoi în Vadu Crișului și actualmente dr. Hodorog Dorel.

1.5.5. Poșta. În comună a existat încă de la înființarea Poștei Române un oficiu poștal, împreună cu servicii telefonice, care existau încă din 1906. Organul poștal avea atribuții de distribuție a scrisorilor și ziarelor. După 1952, poșta are și rol de a contracta abonamente, până în 1952, abonamentele fiind făcute direct de către redacțiile ziarelor. Amintesc ca poștaș foarte cunoscut pe domnul Lung Petru, care cu o șaretă distribuia poșta în toate satele comunei Borod. În prezent, serviciul telefonic este automatizat în aproape toată comuna. Dintre poștașii care au lucrat pe satele comunei Borod amintesc pe Lung Petru (Petre Moșului), Caba Alexandru (Soani), Corund Aron și Tepelea Maria.

1.5.6. Asociații private ale pământului, pădurilor și pășunilor. Asociații de pământ și pădurit au existat în toate satele comunei Borod, încă din perioada interbelică. Ele au funcționat pe baza unui regulament propriu până în 1948, când regimul comunist le-a desființat. După 1990, ele s-au reînființat, dar numai ca asociații ale pășunilor, pădurile particulare se zice

că sunt administrate de către Romsilva, lucru care mi se pare că nu este perfect. Ar trebui ca deținătorii de pădure să poată să-și facă asociații și ei înșiși să-și administreze pădurile.

1.5.7. Bănci de stat. În Borod există CEC-Bank, care are pus la dispoziția cetățenilor un bancomat.

1.5.8. Poliție. În Borod are sediul Secția 1 Poliție Borod, în a cărei subordine sunt Postul de Poliție Borod, Bulz, Bratca, Șuncuiuş, Vadu Crişului, Auşeu şi Măgeşti. Şef secție este comisar Gavrilăş Nicolae. Secția are 6 lucrători de poliție. Postul de poliție Borod are 3 lucrători de poliție, şef fiind agent şef principal Fildan Valentin.

1.5.9. Formațiune de pompieri voluntari există înființată pe baza hotărârii consiliului local. Până în 1989, toți cetățenii satelor comunei Borod erau pompieri voluntari, fiecare casă avea montat pe porțile de la stradă obiectul cu care trebuia să se prezinte la stingerea unui incendiu (sapă, topor, lopată etc). Aşa, cetățenii din Cetea au reuşit să stingă în anii '50 un mare incendiu în pădurea „Izvor”.

1.5.10. Bănci comerciale. Menționez că pe raza comunei Borod nu există nici o bancă comercială și nici bancă agricolă.

1.5.11. Instituții industriale. Au existat înainte de 1989 mina de cărbuni de la Cetea și Cornițel, mina de exploatare a nisipului alb de la Cetea, care a funcționat o perioadă și după 1989, mina de cărbuni de la Borozel, care în prezent este închisă. Până în 1989 au existat multiple forări pentru descoperirea unor zăcăminte. Teoretic, știu că subsolul comunei Borod este bogat în cărbune, Cesiul și alte minerale, dovedite încă din 1963.

După 1989 funcționează cu succes fabricile private de mobilă de la Borod și Valea Mare a patronilor Olar Ionică și Olar Andrei și Carmen.

1.5.12. Comerțul. Cu succes funcționează localurile cu diferite specializări de la popasul turistic din vârful Piatra Craiului, care țin de comuna Bratca. În toate satele există diferite magazine alimentare, de metalo-chimice și materiale de construcții izolante. Menționez magazinul din Borod al lui Ionel Cacuci și al lui Emil Venter, al domnului Brândaș din Borozel, magazinul lui Pișek din Șerani, magazinul alimentar din Cetea al fetelor Raveicii Gârzului, Ileana și Dana, magazinul de pe Valea Borodului a fetei Măriuții Mitrii Mitrani Venter Floare și multe altele.

1.5.13. Cămine culturale și biblioteci. Între cele două războaie mondiale, în fiecare sat din comuna Borod au fost construite cămine culturale unde se găseau mici biblioteci școlare. În fiecare sat au existat formații de

dansuri și de teatru popular conduse de învățători și profesori din sate. După al doilea Război Mondial, în Borod s-a construit un cămin cultural nou și o școală nouă. Dintre artiștii amatori vechi care s-au remarcat la nivel de țară amintesc pe Mihai Venter, pe care l-am văzut și eu jucând la Căminul Cultural din Borod, unde conducea și echipa de dansuri a Borodului de pe vremea aceea. Actualmente există o formațiune de datini și obiceiuri populare numită „Bărdăuța”, condusă de înv. Florica Suciu și Nicolae Gârz. Amintesc aici și pe cântăreața de muzică populară Bulzan Marc Viorica, care activează în multe ansambluri folclorice. În 2015, preotul Vasile Megheșan din Cetea a deschis la Căminul Cultural Biblioteca „Emil Bendorfeanu”.

1.5.14. Sportul. În ceea ce privește sportul, satele comunei Borod nu prea au fost printre primele din județ și raion, mai ales la sporturile de echipă. Totuși, amintesc aici pe domnul profesor Stoica Gheorghe din Borozel, renumit fotbalist, care a făcut ca satul Borozel să fie cel mai bun la jocul de fotbal din comuna Borod.

În ceea ce privește sportul individual, amintesc pe sportivii de talie națională Cătană Dumitru din Borozel, campion național de lupte libere și pe Venter Petru din Cetea, campion european de tineret la lupte libere.

În prezent, nu pot trece cu vederea rezultatele deosebite în artele marțiale de sportivul de talie mondială Topai Cătălin, cu buncii din Cetea, campion european și mondial la taekwondo, posesor al centurii negre – 2 dani.

1.6. Agricultură și alimentația

Încă din timpuri imemoriabile, în satele care alcătuiesc comuna Borod s-a practicat agricultura, sursa principală a hranei populației din aceste sate. Cea mai mare suprafață a comunei Borod a fost acoperită cu păduri. Prin defrișări s-a făcut rost de pământ care să fie semănat, pășunat, cosit. Din punct de vedere calitativ, pământul nu este așa de roditor pentru cereale. De aceea, la început, creșterea animalelor a fost prima ramură a agriculturii. Animalele cele mai frecvente au fost oile, caprele, vitele, porcii, bivoli, iepurii de casă, caii și păsările de curte. De asemenea, destul de frecvente au fost albinele.

Cele mai frecvente culturi au fost cultura porumbului, grâului, cartofului, ovăzului, secărei, floarea soarelui (ierboaie), trifoi și lucernă. În timpul existenței CAP, specialiștii au considerat că în unele sate colectivizate (Cetea), cultivarea grâului a fost nerentabilă, iar porumbul și cartofii au fost distruse de mistreți, care sunt din ce în ce mai numeroși, astfel s-a hotărât ca să se cultive pe suprafețe din ce în ce mai mari inul și tătarca.

Pomicultura a fost una din ramurile agricole foarte răspândită în satele comunei Borod. Fructele sunt folosite pentru hrană și în prezent din ce în ce mai mult, pentru fabricarea pălincii. Prunul este pomul cel mai cultivat. Într-un recensământ de la începutul secolului XX, zona cu cei mai mulți pruni pe cap de locuitor din depresiunea Vad-Borod a fost comuna Borod, cap de listă fiind Cetea, unde și pe vremea colectivelor au fost sădite suprafețe întinse cu pruni. Au urmat apoi perii, merii, nucii, vișinii, cireșii și mai puțin frecventă via, care se cultivă în curțile oamenilor, din struguri producându-se un vin de slabă calitate (așa spun specialiștii în producerea vinurilor alese). De aceea, în ultimul timp, tot mai mult, din struguri se produce tot pălincă.

Pescuitul și vânătoarea, deși ar fi condiții de exploatare, aceste ramuri sunt folosite de către cetățeni mai mult ca o pasiune. Albinăritul pare să fie din ce în ce mai mult o preocupare a oamenilor din comuna Borod.

Toate aceste recolte erau baza alimentației populației din comună. Ele erau prelucrate la morile cu apă din satele comunei; oloirea de la Vadu Crișului, pălincării destul de numeroase în comună. Prunele Bistrițe erau prelucrate în căldări, unde se transformau în mnere de prune (nu dulceață).

În conscrierile comitatului Bihor din anii 1712-1753, în comuna Borod erau următoarele mori de apă (51):

Borozel.

În 1719, o moară de apă care plătea dijmă 4 florini

1746 - plătea dijmă 10 câble

1753 - plătea dijmă 20 câble

Cetea

În 1713 o moară ce plătea dijmă (nu este specificat)

1746 - plătea dijmă 12 câble

1753 - plătea dijmă 33 câble

Cornișel

În 1744 o moară plătea dijmă 7 câble

1753 plătea dijmă 8 câble

Valea Mare de Criș

În 1713 - este consemnată 1/3 de moară (defectă)

1743 - plătea dijmă 4 câble

1753 - plătea dijmă 8 câble

În Borod sunt consemnate mori de apă de către Arhivele Naționale Maghiare numai după 1783. (52) Totuși, au fost mori și înainte de 1783.

Astfel, la 17 ianuarie 1790 - la capătul satului o moară de scânduri pe apă, stă numai pe stâlpi, pereți nu are.

În 1719 - moară domnească pe pârau, pe terenul lui Kaba Ianos.

În 19 dec. 1783 - moară de apă cu firez.

În 30 noiembrie 1799 - moară domnească pe pârau

În 1797 - Moară domnească

În 1940 existau următoarele mori (53):

În Borod aveau moară Tirle Teodor, Jurcuț Alexandru, Feher Iosif, Boer Ștefan, Todor Dumitru, Venter Ioan.

În Cornițel aveau moară Chereși Ioan, Tuduca Gavril.

În Borozel aveau moară Mureșan Ioan și Mărușca Crăciun. (54)

În 1946 aveau mori de apă:

În Borod – Feher Iosif, Bibel Teodor, Ghiurcuț Alexandru, Baier Ștefan, Zsigovits Iosif, Tischler Teodor, Mureșan Ioan, Denes Mihai, văd. Ardelean Grigore.

În Borozel, aveau mori de apă Gönczi Alexandru și Tuduca Gavril.

În 1962 mai existau 2 mori: una în Borod, a lui Venter Gavril la No. 100, iar în Borozel, o moară a lui Mureșan Ioan.

În 2010 în comuna Borod se întâlnesc 2 mori nefuncționale. Una în Lodor, pe Valea Valea Borodului, unde se mai păstrează câteva din instalațiile interioare și edificiul morii. A doua moară a lui Ileana și Eugen Jurcuț pe Valea Șerani se mai păstrează; e distrusă roata hidraulică din lemn cu presiune de sus, cu diametrul de 3 m.(55)

În Cetea nu figurează în acest material nici o moară, în afară de cea din 1713, deși eu știu despre 3 mori care au funcționat pe Valea Cetei după 1950 până la colectivizare. Astfel a fost moara lui Antonescu Alexandru (Șandoru Fanii), moara lui Chirodea Gheorghe (Ghiurca Onuț) și moara Chirodeștilor, pe care domnul înv. Topai Gavril a încercat s-o transforme prin anii 1952-55 în microhidrocentrală, dar nu a reușit.

Surplusurile produselor agricole și animaliere erau vândute în târgurile din depresiunea Borod-Vad-Aleșd-Tileagd. Astfel, luna era târg la Borod. Erau 2 piețe, una pentru produsele agricole, situată pe locul actualei școli noi din Borod și o piață pentru animale, situată la capătul actualului drum ce pornește de pe șoseaua E60 în dreptul caselor unde au fost depozitele cooperativei de consum Borodana. Marțea nu era nici un târg în depresiune (marțea se zicea că sunt 3 ceasuri rele, iar dacă te ajungea seara prin târg, te ducea Marțolea, un personaj imaginar care de fapt se zicea că era un spirit (duh rău). Miercurea era piață la Vad, care din 1930 până în 1947 s-a numit Vadul lui Carol (pentru că aici a aterizat forțat regele Carol al doilea, venind din Germania, (este o poveste lungă), apoi Vadu Crișului. Joia era piață la Aleșd, vinerea la Tileagd (unde cei din Borod ajungeau mai greu), iar sâm-

băta la Bratca. Oamenii din Șerani și Cetea mai vizitau târgurile mari de la Crasna, Nușfalău, Valcău și uneori chiar Șimleul Silvaniei, unde vindeau animale și cumpărau ceapă și pălincă de secară. De asemenea, oamenii comunei Borod frecventau în luna octombrie marele târg de la Negreni (Feche-tău) care a împlinit în 2015 două sute de ani de existență.

Alimentele de bază au fost pâinea, care se servea la toate mesele, făcută din făină integrală de grâu, secară și uneori făină de porumb. Lactatele erau alimente mult consumate: scoaca (brânza de vacă stoarsă de smântână), laptele crud, sămătișa (iaurtul), smântâna care se punea în ciorbe; cașul de oaie. Ouăle de găină sub formă de ratută sau ochiuri nu lipseau din alimentația de dimineață, împreună cu cafeaua cu lapte (cafeaua de cicoare). Carnea de bază era carnea de pasăre care se consuma odată pe săptămână (duminică) și carnea de porc, care se consuma de la Crăciun, când se tăiau porcii, până maxim în luna martie. La nunți, botezuri, înmormântări, în afară de carnea de pasăre din care se prepara leveșe, se mai consuma carne de vițel. Vitele adulte nu se sacrificau pentru că aveau două roluri importante: să dea lapte și să tragă carul și plugul. La Paști se consuma carne de miel sau ied. Plăcinta cu brânză sau magiun de prune, moșocoarnele, cirighelele, pancovele (în Cetea - fancuri), măămăliga cu fiertură de prune uscate, pătura spălată cu mnere de prune, cozonacul cu nucă erau delicatesuri și înlocuiau prăjiturile de astăzi. Supele de cartofi, fasole, salată erau drese cu smântână. La pregătirea unor alimente se folosea uleiul de floarea soarelui și de semințe de dovleac (mai ales în Postul Paștelui și Crăciunului). După tăierea porcilor se folosea unsoarea de porc. Slănina de porc era alimentul de bază al cosașilor (cei care tăiau iarba și grâul) și se punea ca merinde alături cu una sau două scrijele de pâine unsă cu ulei sau untură. Conservarea slăninii, unturii și cărnii se face cu sare și fum. Legumele (roșii, ardei) se făceau mai greu în zona comunei Borod, dar varza murată se consuma din abundență atât ca salată, dar mai ales ca hulpoi (sarmale) cu pisat (grăunțe de porumb zdrobite), și mai târziu cu orez (rișcaș). Bineînțeles că în zilele de lucru (seara) sau la sărbători (la amiază) nu lipsea înainte de mâncare un pahar de pălincă.

Itinerarul producerii cerealelor era următorul: aratul, care se făcea cu plug de lemn, apoi de fier tras de animale, semănatul manual, culesul (grâul cu coasa, porumbul cu mâna, cartofii cu sapa), prelucratul (grâul cu batoza și cu morile de apă, semințele pentru ulei cu oloierele, care le prelucrau mecanic la rece, depozitatul (grâul în hambare și făina în saci de cânepă, porumbul în pod la uscat, apoi în hambar și saci, după ce era sfărâmat, cartofii în pivnițe răcoroase, slănina în podul casei, agățată la fum, după ce se ținea în postave cu sare. Prelucratul grâului, porumbului, florii soarelui și tăiatul porcului erau pentru mine cele mai așteptate.

Portatul grâului la arie unde se treiera cu batoza era impresionantă. După ce grâul stătea în țarină din iulie până în august, în așa zise cruci de grâu, toate neamurile se adunau într-o zi cu carele și îl cărau la arie, unde se făcea de către un om specializat stogul de grâu. Până seara trebuia terminat stogul, nu cumva peste noapte să-l ude vreo ploaie. Seara, când se termina stogul, toți cei care au participat la adusul grâului la arie luau masa împreună. Se mânca carne de cocoș (gazda sacrifica ultimul cocoș din curte) și se bea ultima pălincă din anul respectiv, pentru că butoiul trebuia pregătit pentru viitoarea producție de pălincă, care se făcea în iarna care venea. Urma trieratul grâului cu batoza, unde erau mai mulți muncitori, fiecare specializat pe un anumit loc de muncă. Doi bărbați introduceau znopi de grâu în batoză (itatău), unul numit jacoș strângea în saci grâul ieșit din curul gheipului, îl cântărea și îl depozita. Femeile adunau paiele și pleava (plevari, locul cel mai greu), bărbații le cărau cu rudele și făceau cazalele (în care noi, copiii săpam așa numite cotroave, unde ne jucam de ascunselea). Ulterior, grâul, paiele pleava erau cărate cu carul și depozitate în hambare, respectiv în fârcituri (căpițe). După ce grâul se usca, era dus la trier și vânturișcă, pentru a fi ales de neghină (goz). Numai după aceea se ducea la moara de apă, unde se obținea făină picluită și țărâțe, din care uneori gospodinele preparau chisăliță cu țărâțe, o băutură asemănătoare cu braga din Dobrogea. Pâinea se făcea din făină integrală sau albă. Dimineăta, gospodinele se sculau „cu noaptea în cap” sau când „se crăpa de ziuă”, (nu erau ceasuri), pregăteau aluatul pentru dospit, apoi făceau foc în cuptorul de pâine, trăgeau jarul din cuptor cu drâgla și introduceau aluatul dospit, aranjat în formă rotundă pe vatra încălzită a cuptorului, puneau ușa la cuptor și așteptau câteva ore ca să se coacă, scoteau pâinea cu lopata de scos (erau 2 lopeți, una de introdus pâinea necoaptă, alta de scos pâinea coaptă) și o puneau în cămară pe pământul rece. O familie de 4 persoane adulte și 2 copii făceau între 6-10 pâini mari de 3-4 kg tot la o săptămână (nu se „râncezea”, adică nu mucegia, datorită aluatului special care se pregătea prin răzuirea covatei unde se pregătea pâinea (și care se păstra până la viitoare coacere a pâinii (aluat).

Pentru țaranul român din comuna Borod, pâinea și mai ales pâinea dusă la biserică pentru împărțășanie (prescură) era ceva sacru. Când începeai o pâine, trebuia să-i faci pe baza pâinii cu cuțitul, semnul crucii. Dacă scăpai măcar o fărâmitură pe jos, trebuia să iei fărâmitura, să o sufli, după care ori o mâncai, ori o dădeai la animale, doamne ferește să calci pe ea. Prescura era făcută din făină albă de către anumite femei, după ce nu mai aveau ciclu menstrual și nu mai aveau legături cu bărbați. Era în formă de cruce, la cele patru colțuri se aplica o pecetă (pistornic) din lemn pe care erau sculptate semnele creștinătății.

O altă etapă plăcută din prelucrarea recoltelor era desfăcatul (despănușatul) porumbului. Se invitau rudele și vecinii după lăsarea nopții (copii, tineri, bătrâni) care în timpul desfăcatului spuneau povești imaginare sau reale din sat, bârfeau, cântau, cum am zice azi, „socializau”. Copiilor le plăcea foarte mult, pentru că auzeau uneori lucruri pe care nu le-ar fi putut afla în alte situații.

Același lucru se întâmpla și la bătutul „ierboii”, adică a florii soarelui. Se lua ierboaia și se bătea cu un băț, până ce ieșea toată sămânța din ea. Știu de la bunici că în copilăria lor, porcul se tăia după sărbătorile de iarnă, din două motive: prima dată, că nu era voie să mănânci „de dulce” (carne în postul Crăciunului) și din cauza că frigul (gerul) care conserva carnea, începea după Bobotează (acest lucru se întâmpla în familia mea).

Nu știu cine a hotărât ca porcii să poată fi tăiați pe 20 decembrie, adică de Sfântul Ignatie, pentru a avea cârnați și caltaboși de Crăciun.

Tăiatul porcului era un adevărat ceremonial. Cu câteva zile înainte trebuia să-ți chemi „henteșul”, adică persoana care făcea toată munca, de la înjunghiatul porcului până la făcut cârnații și caltaboșii, bineînțeles, ajutat de familie, rudele familiei și vecini. Dimineața sosea henteșul, se chemau toți vecinii (cei care nu erau chemați, se supărau), se imobiliza porcul, iar henteșul îl înjunghea în inimă și arterele mari ale gâtului. Porcul scotea un „ghiuțat” că se auzea în tot satul (era un cor de ghiuțat al porcilor din sat). De obicei se încerca să se evite prezența copiilor la înjunghiat, dar ghiuțatul porcilor îi trezea de cele mai multe ori. Curiozitatea mea pentru a vedea anatomia porcului (care seamănă foarte mult cu a omului) mă făcea să fiu prezent la toate etapele, de la înjunghiat, până la pusul slăninii în postavă (covată). Această calitate de a fi curios, pentru orice, de mic copil m-a făcut să învăț multe în viață. Prima dată am fost curios cum arată porcul pe dinăuntru (henteșul familiei mele, cantorul satului, Bochiș Nicolae – diacu – a observat acest lucru și îmi ținea un curs despre anatomia porcului). După aceea am fost curios cum arată omul pe dinăuntru, lucru care m-a făcut în mare parte să merg la medicină. În facultatea de medicină mi-am cultivat voit această curiozitate, care, după ce am început să lucrez ca medic s-a transformat în pasiune. Faptul că mi-am putut satisface toate curiozitățile se datorează familiei mele, care a fost o familie ce a respectat toate tradițiile.

După ce porcul era declarat mort, era întins pe burtă, se acoperea cu paie, cărora li se dădea foc. Porcul se pârjolea, din când în când henteșul îl curăța de părul ars. În această perioadă, copiii întrețineau focul aprins în grămăjoare mici de paie (nu era voie să se stingă focul până când porcul era declarat de henteș, pârjolit). Cât timp porcul se pârjolea, gazda casei trebuia să-i servească pe cei care au imobilizat porcul cu 1-2 sau chiar mai multe

(după dorință) pahare de pălincă. Acest obicei în Cetea se chema Bobotaie – de la Bobotează – ceea ce însemna că porcii se tăiau după Bobotează.

Au fost situații în sat (puține, și nu la henteșul Bochiș Nicolae, care ne spunea la toți copiii „nepoate”) când în timp ce paiele ardeau pe porc, acesta să se ridice și să alerge prin curte. Eu n-am văzut acest lucru niciodată, poate că erau povești delicioase prin care se râdea de henteșii care au înjunghiat porcul și apoi l-au declarat mort, dar de fapt nu murise. Nu e mare lucru, pentru că și în unele spitale, după ce bolnavii gravi au fost declarați morți, după scurt timp s-au trezit și tot după scurt timp au decedat. Circula o vorbă printre medici: „Ce vreți, că și Lazăr, după ce a fost înviat de Hristos, până la urmă tot a murit”.

Urma după aceea recoltarea tuturor organelor porcului, spălarea lor, de obicei la o apă curgătoare, apoi pregătirea mult așteptaților cârnați și caltaboși. Seara, la încheierea activității se făcea așa numita „cina porcului”, la care erau invitați toți cei care au participat la pregătirea preparatelor (neamuri și vecini), unde se mâncau cârnați, caltaboși, jumări cu varză murată și se bea puțină pălincă și mult vin. Până nu existau televizoare, se cântau romane și cântece pe versuri de Goga, iar o soră de-a mamei mele, Măriuța Boca recita o baladă veche de înstrăinare, „Balada lui Constantin”. Balada recitată de Boca Maria din Cetea a fost înregistrată și publicată de către băiatul meu, Mihancea Petrișor Florin, în perioada când a fost elev la Liceul „Emanuil Gojdu”, în revista liceului, intitulată „Țara visurilor mele” din 1992. Reproduc câteva versuri:

*„Scumpa mea Lenuță, fată
Fiind așa depărtată
Nu oi vede niciodată.
Fie, fie blăstămat
Cine mi-o îndepărtat
Dar blestemul s-o legat
De Constantin cel îngropat.”*

1.7. Obiecte agricole și casnice

Unul dintre cele mai importante obiecte agricole din satele comunei Borod a fost carul cu boi și cocia cu cai. Au fost obiecte folosite și la transportul lemnului, cerealelor, fânului, cânepii, paielor etc, cât și a persoanelor.

Carul este format din corpul carului, 4 roți și rudele. Corpul carului are inima carului, care leagă cele două dricuri, față și spate. Partea principală a dricului sunt osiile din față și spate. Cele 2 părți laterale ale corpului carului se numesc loitre, pe care sunt așezate 2 leși (scânduri late). Loitritele sunt

sprijinite de patru leuci, partea de sus a leucii este legată cu o verigă de fier de loitră, iar partea de jos este fixată pe cărâmb (capătul osiei) în care este introdus un cui gros de fier, care nu permite leucii și roților să iasă afară de pe osie. Părțile anterioare ale loitrilor sunt legate de un chișpalt din lemn sau fier. Pe partea inferioară a corpului carului se pun scânduri care formează podul carului. Când se dorește prelungirea carului la capătul anterior și mai ales posterior se montează șireglile.

Cele 4 roți făcute din lemn sunt înfierate cu câte un raflu. Roțile au spițe de lemn montate cu un capăt pe butucul roții așezat pe osie și cu celălalt capăt pe cercul exterior de lemn înfierat cu raflu. Când carul coboară planuri înclinate roțile pot fi frânate cu o troacă de lemn sau cu un lanț legat la o roată din spate. Când carul este încărcat – de obicei cu lemne – acestea se strâng cu ajutorul unui lanț și a unui lemn verde numit ciorlău (ciorloiește carul). Dintre rude, cea mai importantă este ruda din față a carului. Capătul ruzii dinspre car, împreună cu cracii carului face legătura cu osia din față, care este mobilă. Pe celălalt capăt al ruzii carului se montează cătușa pe care se montează jugul cu un cui de fier, gros și rezistent. Când se dorește lărgirea carului se montează pe fiecare din cele două leuci din dreapta și din stânga carului, două rude. Când carul este încărcat cu fân sau snopi de grâu se leagă și se strânge cu o rudă legată în față de chișpalt și în spate de osia din spate a carului.

Cocia seamănă cu carul, dar în plus, în față are herțul, de care se leagă două hamfaua, de care sunt prinși caii. Cu ajutorul herțului te poți urca mai ușor în cocie pe ilișul din față, de pe care sunt conduși caii. Ruda este permanent stabilă orizontal și nu are jug, caii trag căruța cu ajutorul hamfauălor și hamurilor. După 1960, cocia a fost transformată în ștraf, construit din țevă de fier și are roți de cauciuc.

Când se dorește transportarea unor lemne lungi, carul se poate transforma (se poate lungi) în tilegi (carul descris se poate vedea în muzeul personal din gospodăria mea părintească din satul Cetea, ca de altfel și alte obiecte agricole și casnice).

Plugul este obiectul agricol cu care se ară pământul. Este format dintr-o punte de lemn (plugul de lemn) sau fier (plugul de fier), care are montat la capătul posterior două coarne (corman), capătul anterior este legat de tileagă, formată dintr-o osie, 2 roți și o rudă anterioară. Pe partea posterioară a corpului (punții) plugului, pe partea dreaptă este montat brăzdarul din fier, care răstoarnă brazda de pământ, iar înaintea brăzdarului se găsește o bucată de fier, montată pe corpul plugului cu capătul de sus, capătul de jos fiind ascuțit (ca un cuțit), care taie pământul și apoi îl transformă în brazdă. Această bucată de fier se numește cioroslan.

Grapa este o unealtă din lemn cu cuie de fier care mărunțește brazdele arate de plug, fiind trasă tot de boi, dar pe care erau puse lemne grele, iar pe lemne câte un copil, pentru ca grapa să fie mai grea și să mărunțească brazda mai bine.

Alte obiecte agricole sunt sapa, lopata, târnăcopul pentru săpat pământ tare și pietros; furca, care este din lemn - pentru fân, sau din fier, pentru aranjat gunoiul din grajd, dar se poate folosi și la fân și paie; furcuiul (are 2 coarne lungi) pentru a ridica fânul sau paiele pe fârcituri (câpițe); greblă de lemn pentru adunat fânul și paiele; coasa de mână pentru cosit cerealele, iarba; săcurea pentru tăiat lemne și făcut aștițe, cu care se aprinde focul în candalău (sobă), cuptor; firezul pentru doborât lemnele (firez pentru 2 persoane), firezul pentru o persoană, pentru tăiat lemne subțiri și scânduri și pentru curățat pomii; mezdreaua pentru cioplit lemnul; jilăul pentru lustruit scândurile, mai de lemn pentru bătut (spălat) hainele la vale; harapauă (clește pentru scos cuie); clăpaci, pentru a bate cuie, pentru a bate (ascuți) coasa; arcer pentru a ascuți coasa, toc de arcer; suroan – o tijă de sticlă la capătul de sus având un balon de sticlă (se scoate cu el pălinca și vinul din butoi); cep – un fel de robinet din lemn prin care curge pălinca sau vinul din butoi); boloboc sau nivelă pentru a vedea dacă o suprafață este plană (orizontală); șperaclu – o cheie care deschide aproape toate zarurile și lacătele mari; meliță, pentru a zdrobi tulpinile de cânepă; batalauă, formate dintr-o nicovală mică implantată în pământ pe care se pune coasa ca să fie bătută (ascuțită) cu un clăpaci (ciocan), toate făcute din fier. Urmează apoi obiecte casnice folosite în casă, în bucătărie și la confecționarea îmbrăcăminții. Unul dintre cele mai vechi și mai complicate unelte din gospodăriile țărănești din satele comunei Borod a fost războiul de țesut. În el s-a putut țese pânză, covoare, lipideauă, șterguri, material de lână pentru sumane și cioareci (sacou și pantaloni de lână) etc. Este alcătuit din 2 cadrane de lemn unite între ele prin toldișuri (tălpi). În spate se găsește un sul pe care se înfășoară firele de tort (urzeala), cu ajutorul vârgelilor. Celălalt capăt al urzelii se trece prin ițe, spată, brâgle, apoi se țeseau. Pânza țesută se aduna pe sulul din față cu ajutorul bărbătușului. Numărul ițelor era între 2 și 5, astfel se țesea pânză în 2 ițe (clasică) sau mai multe ițe. În fața brâgilelor stătea țesătoarea pe un scaun cu picioarele pe lipideauă, iar cu mâinile mânua suveica și bătea pânza cu brâglele. Cu ajutorul suveicii este trecut firul printre urzeală, care este bătut cu brâglele, după fiecare fir bătut, cu ajutorul lipideauălor se schimbă ițele. În suveică se găsește un tub de lemn pe care este înfășurat un fir (de ață, de lână) cu ajutorul socalei, o unealtă înafara războiului. Cu ajutorul socalei, de obicei, copiii mărișori fac așa numitele țevi care apoi sunt montate în suveică. Principala

sursă a pânzei este cânepa și inul. Circuitul cânepii sau drumul cânepii, de la cules până la transformarea ei în pânză este următorul: cânepa este de două feluri, de vară și de iarnă, după anotimpul când se culege (se smulge din pă-mânt). După ce se culege, se leagă în mânuși de cânepă și se duce la topit în topile cu apă, unde se ține 2-3 săptămâni. Se duce acasă și este pusă la uscat. Când este uscată, este de culoare albă. Apoi se meliță, obținându-se fuiorul și pozdăriile. Fuiorul se trăgea prin greabăn, obținându-se câlții rămași în greabăn și fuiorul care era așezat în caier. Caierul se torceau cu fusul sau furca de tors. Torsul se făcea iarna, de la începutul postului Crăciunului până după sărbătorile de iarnă. După fus și furci, torsul se aduna în ghemuri. Din ghemuri, torsul era trecut pe răștitor, în așa numite jurebii. Jurebiile erau fierte cu cenușă în budălău, după care erau spălate și bătute cu maiul la vale. După ce jurebiile se uscau, erau puse pe depenele și se aduna din nou în gheme. Urma urzitul, când ghebele (firul) era înfășurat pe urzoi. Urzitul era o tehnică de care ținea și calitatea pânzei. Torsul se lua de pe urzoi sub forma unor jurebii speciale care se puneau pe război. După ce jurebiile erau înfășurate pe sulul din spate al războiului, urma o etapă foarte grea, trecerea firului prin ițe și spată (nevedit). La nevedit trebuia să fii hotărâtă (de obicei femeile țeseau la război) ce fel de pânză vrei să faci (în 2-3-5 ițe), sau dacă dorești să o amesteci și cu misir (bumbac), când ieșea așa-numita pânză în-vălită (cea mai prețuită).

După ce pânza era gata, se fierbea în budalău, apoi venea vara când pânza se pune la albit natural. Adică se întindea la soare toată ziua și se uda foarte des. Cu aceleași scule se lucra și materialul din lână, după ce lâna se ducea la dreve. Acolo, lâna era spălată, aleasă, scălmănată și transformată apoi în caier. Caierul de lână trecea apoi prin aceleași faze ca și caierul de tort, dacă doreai să faci din lână material de haine sau lipideauă (țoluri). Cele mai căutate dreve de către oamenii din comuna Borod erau cele din Bratca, care într-o perioadă aparțineau bunicii doctorului ginecolog Negulescu Mircea din Bratca. Materialul de lână se duce apoi la piuă.

În concluzie, cânepa culeasă în anul acesta ajungea pânză în vara anului viitor. Informațiile despre acest circuit al cânepii le-am obținut de la familia Antonescu Maria, 68 ani și Gavril, 77 ani din Cetea, în anul 2015.

1.8. Îmbrăcămintea. Materialele din care se făcea îmbrăcămintea oamenilor din comuna Borod au fost: pânza, lâna, blana oilor și pielea vitelor și a porcului. Pânza era țesută din cânepă, în și bumbac. Din pânză se confecționau hainele albe, din lână – sumanul și ciorecii, din blana oilor – cojocul, bitușa și cujma pentru iarnă, iar din pielea vitelor și a porcului se făceau opincile și cizmele.

Atât portul femeilor, cât și cel al bărbaților din comuna Borod este specific portului de pe Valea Crișului Repede, cu mari influențe din partea portului din zona Sălajului și a Huedinului.(56)

Portul femeiesc din Cetea este alcătuit din:

1. Chiștineu sau cârpa de pe cap, care la femeile nemăritate avea culoare veselă (roșu, albastru), învelită în spate, iar la femeile măritate – culoare neagră învelită sub bărbie.

2. Mărgele la gât de culoare neagră sau bleumarin la femeile tinere și uneori albă sau roză la fete. Femeile bătrâne nu purtau mărgele, iar cârpa de pe cap era totdeauna neagră.

3. Dufla de culoare neagră sau maro se purta pe umeri, iar când era frig și ploua, pe cap. Pe margini avea biți și uneori se încheia la spate.

4. Chimeșe lungă cu pumnari.

5. Spăcelul, care de fapt este strămoșul bluzului și nu avea ornamente

6. Bluzul sau bluza, care avea pe mâneci cusute flori și care astăzi s-a transformat în ie.

7. Poalele, care aveau bartă, ciur și clinți.

8. Zadia era dintr-o singură culoare (de obicei neagră sau albastru deschis) și era zadie de lucru neîncrețită și zadie de sărbătoare, care de obicei era și încrețită (cu crețeli) și cu jură.

9. Labreul sau lacreul era fără mâneci, de culoare neagră sau albastru închis, cu rozete și cu tânțele. Era o îmbrăcăminte ornamentată care se purta numai la sărbătoare și la dans.

10. Cojocul din piele de miel sau oaie putea fi scurt sau lung (până pe șale) și de obicei era fără mâneci. Dacă avea mâneci și guler, se numea șubă.

11. Buica era un fel de vestă cu mâneci de culoare albastru închis, cu modele negre rotunde și cu nasturi negri, care se închideau în față

12. Sumanul confectionat din lână sură, era ornamentat în față și spate cu piele maro sau postav verde sau roșu, dar putea fi și fără ornamente

13. În picioare, femeile din satul Cetea puteau avea obiele de pânză vara și de lână iarna, peste care se puneau opinci cu nojite, care se înfășurau în jurul fluierului piciorului. Ulterior au apărut țipelele (pantofi) întregi sau jumătăți și mai târziu cizmele cu tureac moale sau tureac țăpăn (tare).

Portul bărbaților din Cetea era alcătuit din:

1. Pe cap clop, vara și cujmă, iarna. Vara, clopul era din paie.

2. Chimeșe, care putea fi de lucru sau de sărbătoare. Cea de sărbătoare avea nasturi de diferite culori: roșu, albastru, alb, negru, încrețături pe piept, iar în ultimul timp și flori, atât pe piept, cât și pe mâneci (oricât am vrea noi ca îmbrăcăminte să nu evolueze, nu putem, pentru că nimic nu este pe lume care să nu evolueze). Cămășile erau încinse cu chisău (curea lată).

3. Pantalonii pentru vară erau în timpurile mai vechi făcuți din pânză albă și erau largi (gaci), iar cu timpul s-au făcut din pănură (țaic). În timpul iernii, pantalonii se confecționau din lână și se chemau cioareci.

4. Sumanul era confecționat din lână, ornamentat cu postav de culoare închisă sau cu piele de culoare maro. După anul 1950, sumanul a fost înlocuit cu cabatul sau rocul, confecționat din pănură groasă.

5. Labreul era fără mâneci, de culoare neagră, cu modele construite din șnur, tot negru, împletit. Labreul nu se închidea în față. Avea un buzunar unde se cosea un material în mai multe culori, obligator între ele roșu, ca să nu fii deocheat.

6. Cojocul era fără mâneci, alcătuit din două părți, încheiat cu nasturi lateral.

7. Bitușa, confecționată din piei de oaie, lungă până la călcâi și cu lână în afară. Se folosea mai ales de ciobani sau noaptea, când bărbații stăteau toamna la păzit porumbul și cartofii de mistreți.

8. În picioare, bărbații, ca și femeile, aveau obiele, opinci cu nojite, mai apoi cizme și bocoance.

În ceea ce privește copiii, îmbrăcăminte până la 12 ani nu se deosebea de la băieți la fete. Consta dintr-o cămașă lungă de pânză (am purtat și eu). După 12 ani, fetele începeau să aibă îmbrăcăminte femeiască, iar băieții – îmbrăcăminte bărbătească. De obicei, cujma băieților era din blană de miele alb.

Tot din pânză sau lână se făceau și obiectele casnice și care împodobeau casa. Amintim straița, folosită în satul Cetea pentru a duce merindea; lipideaurile de pânză sau de lână, ștergurile cu flori care se puneau pe perete în jurul farfuriilor decorative și a icoanelor. Dosul era un ștergar mai lung cu biți și fără ornamente și se folosea în bucătărie. Fețele de masă și fețele de pernă puteau fi cu sau fără ornamente. Tot pentru înfrumusețarea casei se confecționau peretari, firhoange și procoalțe.

Desagii se foloseau pentru transport la târg sau moară. Se purtau pe umăr. Folosite pentru acoperământ erau lipideaurile, dricarul și plapuma.

Mai doresc să scriu aici de câțiva oameni din satul Cetea. Primul este Bochiș Daniel, vecin cu părinții mei. Era un om neinstruit, autodidact, care se pricepea la toate. Știa să meșterească în propriul său atelier orice, roți, furci, care, să înfierească care. Avea în atelier un mihei, strung în lemn, o mezdreauă și o menghină. În plus făcea tot în pomicultură și viticultură, altoia pomi, tundea via, copilea via, curăța pomii primăvara, îi stropea. A făcut acest lucru până a căzut la pat și a murit. A făcut și curse de șoareci, repara oale și alte lucrări din gospodărie.

Al doilea om din sat, Coste Stanciului, căuaciu (fierarul). Avea foi pentru căuăcie, nicovale, barosuri. Făcea din fier orice, cuie, încuietori, potcoave pentru vaci și cai, potcovea toată ziua. Pe lângă asta era și cantor la biserică. Al treilea a fost cantorul principal al bisericii și henteșul satului, Bochiș Nicolae (diacu). A făcut școala de cantori. Era un dibaci om la henteșitul porcilor. Nu știu unde a învățat. Pe deasupra, la toate nunțile din sat era grăitorul (conducătorul) nunții.

Nu pot să nu-l pomenesc aici pe Șandoru Mitrii Ilii, un concetățean care, de câte ori îl solicitai să te ajute, o făcea. Și se pricepea la multe: construit geamuri, uși, zăvoare, chei, diferite unelte agricole și casnice, mașini electrice și altele.

Cred că am mai scris în carte cât de mult a ajutat satul Ionică „doctoru” (Bulzan Ioan), dezinfector la dispensarul din Borod, care a învățat să facă injecții, un lucru important pentru aproape toți oamenii bolnavi din Cetea.

De asemenea, Florița Venter a Gustii Florii Mihai a fost mulți ani socăcița satului. Făcea o leveșe extraordinară. Odată, când a fost internată în spital la mine, am întrebat-o dacă știe la câte nunți a fost socăciță. Mi-a spus că într-o noapte când nu a avut somn a numărat aproximativ 80 de nunți. A transmis această îndeletnicire de bucătar băiatului ei, Gusti Venter, un foarte bun bucătar în Oradea. Să nu-l uit pe unchiul meu, Dumitru Mihancea (Mitra Mitranii), care mulți ani s-a ocupat de tratamentul luxațiilor, entorselor și chiar de fracturile oamenilor din Cetea. A învățat acest lucru în armată, unde a fost sanitar. Băiatul lui mai mare, Nicu Mihancea a ajuns medic șef de secție și cercetător la Institutul Cantacuzino din București.

Neaparat trebuie să scriu că Munteanu Constantin (Constante Muntean), om autodidact, a construit cele mai multe case actuale din Cetea. În 1956 a cioplit o troiță din lemn, care și acum se află în fața bisericii din Cetea.

Ghiurca Onuț, Șandoru Fanii și familia Chirodeștilor au fost morarii satului. Ghiurca Sici (Suciu Ghoerghe) se ocupa de croitorie. De asemenea, Niculae Mărușcă (Miculae Crăciunii) a fost primar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. După război a fost declarat chiabur, dar nu pentru că a avut pământ foarte mult, ci pentru că a avut două case (una în Cetea și una în Borozel), moară și pălincărie (vezi registrul agricol al comunei Borod din anii ‘50). Făcea o pălincă bună, ca de altfel aproape toți cetenii, dintre care amintesc pe Mihancea Ștefan, care era și constructor de case, Topai Alexandru a Ștefanii, Stancea Petru (Petre Stanciului, care avea și vin bun), Marușca Virgil, Topai Virgil și alții. Dar cea mai bună pălincă de cireșe o făcea un slovac, poreclit Franți Bolondu. Nu era nebun, dar îi plăcea să facă, așa-numite în sat „bolunzării”. Să vă povestesc pe scurt una, aflată de la ta-

tăl meu. Venind odată de la târg de la Vad cu căruța îi invită pe toți frunțașii comunei (în afară de popa, dascălii și milițianul) la el la pădure (casa lui era pe Valea Nemișilor) ca să vadă ce palincă de cireșe extraordinară a făcut el. Ajunși la el acasă, le spune tuturor invitaților să meargă să se servească cu pălincă în cantitatea care o doresc, găsită în pivniță, în care se pătrundea direct din casă. După ce coboară toți în pivniță, rapid trânteste și închide capacul de la ușa pivniței. Cu toate rugămințile celor din pivniță, i-a ținut acolo până dimineața, spunându-le că în sfârșit îi are la mână pe toți frunțașii comunei. Sigur că în sat au fost și sunt oameni la fel de destoinici care au ajutat satul, dar am ținut să scriu numai despre cei plecați în altă lume. Dacă am uitat pe unii, îmi cer scuze. Despre cei care mai trăiesc, sper că se va găsi cineva din generațiile tinere să scrie cândva.

1.9. Măsurătorile din satele comunei Borod (57)(58)

Întrucât comuna Borod este vecină cu comuna Bratca, acest capitol l-am împrumutat din cartea „Bratca, arheologia unei civilizații rurale” a domnului profesor Ioan Groze, apărută în 2009, pp. 240-242 și din cartea lui Stoicescu N., *Cum măsurau strămoșii*, București, 1971, pag. 192

1.9.1. Degetele în grosime – De exemplu „mai există în iagă 2 degete de palincă”.

1.9.2. Latul de palmă – constă în mărimea podului palmei, la care se adaugă degetul mare.

1.9.3. Călușul este lungimea între vârfurile extinse ale degetului mare și arătător.

1.9.4. Palma este distanța dintre vârfurile degetului mare și degetul mic, când cele cinci degete sunt extinse.

1.9.5. Cotul este lungimea de la vârful degetelor, cu mâna bine întinsă, până la mijlocul osului claviculă de la umărul de aceeași parte, cu mâna întinsă.

1.9.6. Stânjenul este lungimea ambelor brațe bine întinse. Este egal cu 2 coți. În Ardeal a fost folosit la măsurarea pământului până în 1918, stânjenul vienez pătrat, care măsură 3,59 mp. Ca lungime, stânjenul vienez avea 1,90 m.

1.9.7. Pasul era un mijloc de a măsură lungimea unui teren sau a unei construcții.

1.9.8. Cubulul măsură pământul, un cubul este egal cu 0,22 ha.

1.9.9. Mierța confecționată din lemn este egală cu 10 l.

1.9.10. Pătrarea, asemănătoare cu mierța, dar mai mică.

1.9.11. Vica, echivalentă cu 30 kg.

1.9.12. Brădie era 10-15 kg.

1.9.13. Chiselu era 80 kg.

1.9.14. Jumătatea măsură 15-20 kg de cereale.

1.9.15. Câbla măsoară cerealele și avea 80 kg.

1.9.16. Lemnele, gunoiul, fânul, cerealele culese de pe câmp se puteau măsoara cu carul sau loitrașul.

1.9.17. Cubicul - măsoară folosită în construcție (pentru piatră). Era de 2 m lungime și 1 m înălțime.

1.9.18. Holda mare era o suprafață de pământ de 58 ari sau 1600 stânjeni.

1.9.19. Holda mică egală cu 42 ari.

1.9.20. Jugărul era egal cu 5755 mp de pământ.

1.9.21. Lanțul măsoară 1600 stânjeni pătrați sau 0,5755 ha.

1.9.22. Pogonul egal cu 50 ari.

1.9.23. Pentru măsurarea timpului se folosea zua. „O zuă de coasă”, „o zuă de plug”. Zua era împărțită până la prânz (ora 9), până la amiază (ora 12-13), până la ujină (ora 16-17) sau „până se lăsau umbrele” și până seara (când se făcea noapte).

1.9.24. Pentru măsurarea greutateilor s-a folosit fontul, egal cu jumătate de kilogram.

1.10. Obiceiuri din satele Comunei Borod

Întrucât majoritatea locuitorilor din satele comunei Borod sunt de religie ortodoxă, obiceiurile, tradițiile datinile și distracțiile populației din comună sunt cele legate de această religie. Aceste obiceiuri, în mare parte, se împart în două părți importante: obiceiuri și tradiții de marile sărbători creștine și obiceiuri legate de cele mai importante momente din viața omului. Întrucât am fost botezat în religia ortodoxă, cunosc mai bine aceste obiceiuri și tradiții. Sper ca despre obiceiuri ale celorlalte religii (culte) din comună să scrie în materialul lor pentru carte, oamenii din comună care aparțin acestor culte, și anume: romano-catolic, greco-catolic, baptist și penticostal, cărora le-am transmis invitația de a scrie în această carte.

1.10.1. Obiceiuri de sărbătorile de iarnă

1.10.1.1. Sărbătoarea creștină cu cele mai multe obiceiuri, datini, tradiții și distracții au fost și este Crăciunul. Sărbătoarea Crăciunului este precedată de Postul Crăciunului care începe în 14 noiembrie și ține până la Crăciun. În afară de faptul că în acest post „nu se mănâncă de dulce”, se fac pregătiri pentru Crăciun. Copiii și tineretul fac repetiții ale colindelor și îmbracă stelele și viflaimul. Se alcătuiesc grupele de colindători (cete de colindători). Colindatul în ceată (grup) împreună cu doina românească au intrat de mult în patrimoniul UNESCO (59).

În Cetea, grupurile sunt: copii între 10-14 ani, care umblă cu steaua, cei între 14-17 ani cu viflaimul, iar grupul peste 18 ani, până se căsătoresc formează grupul corindătorilor. În seara de 24 decembrie, toate grupurile trebuie să se prezinte la ora 17 la biserică. După o scurtă slujbă, preotul pune grupurile cu steaua, cu viflaimul și mai demult, și pe corindători să cânte colinzi. Grupurile care nu știau colinzile sau așa numitele „întrebări”, pe vremea părintelui Bendorfeanu, nu li se permitea să umble prin sat cu colinda. În prezent – datorită numărului mic de copii și tineret din sate nu se mai face această selecție.

Cei cu Steaua și cei cu Viflaimul, după ce erau primiți în casă, spuneau „întrebările” (un fel de teatru popular-creștin despre nașterea lui Isus Hristos), cântau o colindă, de obicei „Steaua sus răsare”, iar cei cu Viflaimul – „O, ce veste minunată”. Apoi, copiii întrebau gazda casei „Ce colindă mai vreți?” Gazda răspundea uneori că nu mai doresc altă colindă, sau de cele mai multe ori mai spuneau titlul altei colinde, pe care copiii trebuiau s-o cânte. În funcție de cum știau „întrebările” sau cum cântau colindele, așa erau plătiți cu fructe, colaci, cozonaci, iar în ultima perioadă, numai cu bani. Prioritatea grupurilor era următoarea: primii erau cei cu Steaua, urma Viflaimul, iar ultimii erau corindătorii. Aceștia aveau un fecior care mergea înainte și întreba pe la case: „lăsați corindătorii?” Acest fecior era cel mai în vârstă și era poreclit „guda”. În casă, corindătorii cântau obligator „Nașterea”, după care întrebau dacă gazda mai dorește o colindă. De obicei, în casele unde erau fete se cerea „Colinda fetei”. La sfârșit se dădea corindătorilor un „colac mare cât o pită”, erau serviți cu pălincă și vin, iar heghedușii care îi însoțeau ziceau la vioară un dans. Feciorii invitau la dans fetele din casă sau din vecini. Unele fete din vecini sau chiar nevestele tinere mergeau la casele din vecinii cu scopul de a dansa de mai multe ori. În ultima vreme nu se mai dăruiesc fructe și colaci, numai băutură și bani. În funcție de câți bani dai, așa vei fi tratat la așa-zisele „Corinde”, care se țineau trei seri de-a rândul (în 25-26-27 decembrie). La Corinde se dansa, se consuma palincă, vin și bere (numai bărbații). „Corindele” se țin la Căminul Cultural din sat, iar mai demult, la o casă angajată de așa numitele „gazde de corinde”. Femeile mai în vârstă stăteau pe lavițe (bănci) și-și supravegheau cu cine joacă fetele. Asta pentru că după terminarea sărbătorilor de iarnă (după Sf. Ioan) începeau chișlejile, care țineau până la începutul Postului Paștelui, perioadă când se mergea a peți fetele și se făceau nunți. De obicei, „Corinzile” durau și de Anul Nou și uneori și de Bobotează și Sf. Ioan.

În seara de 24 decembrie, după ce grupurile de corindători ieșeau din biserică, începeau să colinde prima dată pe preot acasă, apoi pe învățător (școala, aproape în fiecare sat era în apropierea bisericii și casei parohiale).

În Cetea, grupurile de corindători nu aveau voie să înceapă colindatul înainte de a se termina slujba de la biserică, de la ora 17. Corindătorii (cei peste 18 ani), dacă erau primiți în casă, începând din curte și cântau:

„Și ne lasă nană-n casă
C-afară ploaie de varsă
Că ne picură picurile
De pe toate streșinile.
Dacă nu crezi, hai și vezi
Că suntem cu haine verzi
Ieși afară că pe bune
Noi suntem cu haine ude.”

După ce treceau corindătorii, cei căsătoriți din sat sau oaspeți veniți din alte sate (în prezent – de la oraș) merg și colindă prietenii, rudele unde sunt serviți obligator cu cârnați și caltaboși, vin, pălincă aprinsă și cozonac cu nucă.

Țin să subliniez că nu în toate satele comunei Borod mersul sărbătorilor de Crăciun este la fel. Eu am descris pe cele din Cetea, pentru că pe acestea le cunosc bine și pentru că, deși am umblat pe la școli prin toată țara, sărbătorile de Crăciun le-am făcut totdeauna în Cetea, până mi-au trăit părinții. Și acum, deși tineretul din sat s-a mutat prin orașe, majoritatea vin de Crăciun în sat și petrec după cum am descris. Și copiii între 5-10 ani participau în felul lor la Sărbătorile Crăciunului. Pe vremuri, în seara de 24 decembrie umblau după „coci”, adică „a cucuța”. Intrau copiii în case și ziceau?

„Puică neagră bagă-n sac
Scoală gazdă, dă-mi colac
Din coarnele plugului
Umple straița pruncului.”

Cocii erau puși pe o bătă și împărțiți apoi.

Din partea a II-a a secolului XX, acest obicei a fost înlocuit cu „Pomul de Crăciun”. Fiecare familie cu copii, nepoți împodobesc un brad cu ghirlande, mere, nuci, clopoței bomboane, cu 1-2 zile înainte de seara de Crăciun. Și în biserici se organizează Pom de Crăciun, unde vine Moș Crăciun și împarte daruri la copii. În familii, atât copiii cât și adulții își fac cadouri pe care le așează în pom și pe la miezul nopții le desfac din pachet, bucurându-se toți.

La fel, în Postul Crăciunului, de Sf. Nicolae se fac daruri copiilor. Copiii își pregătesc seara încălțăminte, peste noapte vine Moș Nicolae și așează la copiii buni daruri în ghetuțe. Și cum toți copiii mici sunt buni, toți primesc daruri. După ce mai cresc și mai fac câte o boacănă, acestora, Moș Nicolae le așează câte o nuielușă în ghetuțe. Acest obicei vine dintr-o poveste creștină din viața Sfântului Nicolae, dar în prezent nu i se cunoaște semnificația numai de către preoți.

De asemenea, în seara de 24 decembrie, și persoanele în vârstă și sărace umblau a cucuța. Pentru că și aceștia puneau cocii pe o bâță, lor li se spunea „botălăi”. La intrarea în casă ziceau:

„Bună seara lui Crăciun
Sănătos câne bătrân
Că-i cu porci și cu porcei
Și cu scroafa după ei.”

Acolo unde nu primeau coci și colaci suficienți, după ce ieșeau din casă, ziceau:

„Noi am fost a cucuța
La Mitra și la Pișta
Pișta nu ne-o dat nimică
Facă-i-se în cur țivică”

(țivică, în termeni medicali = fisură anală foarte dureroasă).

În unele sate din comuna Borod sau din alte comune din jur, de Crăciun se mai umbla cu „țurca” și cu „capra”. În Cetea aceste două obiceiuri nu au prins rădăcini, deoarece erau considerate obiceiuri păgâne. Îmi amintesc că în copilărie l-au vizitat pe tatăl meu niște prieteni din Aleșd, unul dintre ei era îmbrăcat în „capră”. Bunica mea, Măriuța Mihancea, și mama tatălui meu s-a supărat foarte tare, i-a poftit afară din casă, iar a doua zi a chemat preotul din sat să dea cu apă sfințită prin toată casa.

1.10.1.2. În satele comunei Borod, de Anul Nou erau două obiceiuri: „Vergelul” și umblatul cu „La mulți ani”. Vârjelul a fost un străvechi obicei în satele comunei Borod, dar a fost abandonat după al II-lea Război Mondial. Vârjelul avea conotații nupțiale, fata aflându-și astfel rânduia vieții și se desfășura în noaptea Anului Nou, la aceasta participând tinerii care ajungeau la vârsta căsătoriei. Nu cunosc acest obicei, pentru că s-a abandonat înainte de a mă naște eu. În săptămânalul „Bihoreanul” din 21-27 dec. 2015, am găsit un interviu al domnului prof. Parasca Crăciun, renumit etnograf din Oradea, care descrie Vergelul. Acesta era un obicei bihorean unic în țară. Era o petrecere de Anul Nou, la care feciorii aduceau băutura și muzicanții, iar fetele mâncarea. Fiecare aducea câte un inel cu semn distinctiv. „Goaga”, un om căsătorit, mai în vârstă, amesteca inelele în talgere acoperite cu o postavă cu vergelele de la războiul de țesut, iar apoi le scotea pe rând. Perechile formate la întâmplare, sau potrivite iscusit de „Goagă” petreceau Anul Nou împreună. (60) Astăzi, tinerilor nu le mai trebuie Vergel, ei se întâlnesc când doresc cu ajutorul „Facebook”-ului.

Un alt obicei de Anul Nou, pe care bunica mea mă pune să-l execut era următorul: mă scula în zori, în dimineața de Anul Nou. Îmi dădea un

lanț de fier de aproximativ 2 m, pe care trebuia să-l trag după mine în jurul tuturor „ipuletiulelor” (clădirilor) din gospodărie, dar nu odată, ci de trei ori. După ce terminam cu ele, întindea lanțul în ușa casei, grajdului animalelor, cotețului porcilor și a găinilor și prima ieșire afară din clădirea respectivă trebuia să aibă loc peste lanțul respectiv. Bunica spunea că în acest fel, în Noul An toată suflarea din gospodărie va fi tare ca lanțul de fier în fața bolilor și a spiritelor rele. În dimineața de Anul Nou, oamenii mai săraci umblau la cei înstăriți cu „La mulți ani”. Cântau la fereastră cu vocea, însoțită de un mic taraf format dintr-o vioară și burgău (contrabas) cântecul „La mulți ani”. Erau plătiți cu alimente și bani. În copilăria mea erau doi cetățeni din Borozel care umblau și în Cetea de Anul Nou. Se numeau Pupăza și Știurcala.

1.10.1.3. În ajunul Bobotezei, copiii trebuiau să meargă cu „turaleisa”. Erau echipați cu un „țângălău” (clopoțel) și trebuia să înconjoare pomii din gospodărie, spunând:

„Turaleisa, leisa
Roadă-n grâu
Până-n brâu
Dintr-un spic un oticău
Stogu cât casa
Colacul cât masa”.

În acest timp, copiii trebuiau să clopoțească pe cât posibil tare, după care primeau poame (nuci, mere, prune uscate).

Alt obicei ce se întâmpla în ajunul Bobotezei, adică în 5 ianuarie, era umblatul cu crucea. Preotul își alegea un grup de aproximativ 5 copii, echipat cu un țângălău și umblau pe la toate casele cântând „În Iordanul”, iar preotul sfințea cu busuiocul muiat în apă sfințită toată casa. Preotul primea bani, iar copiii poame (mere, pere, nuci, prune uscate). La unele case gazda casei dădea copiilor din casă să bea apă din țângălău, ca aceștia să aibă glas frumos, iar apoi preotul și copiii erau invitați la masă. Satul Cetea era împărțit în două, într-o parte a satului umbla cu crucea preotul Bendorfeanu, iar în cealaltă cantorul Bochiș Nicolae. Numai la echipa cantorului, la masă se servea și băutură. Părintele Bendorfeanu nu accepta așa ceva.

De Sfântul Ioan, în 7 ianuarie, cei care purtau acest nume invitau prietenii, vecini la masă. În unele sate, fără să fie invitați, prietenii și vecinii mergeau să-i ureze lui Ioan: „La mulți ani cu sănătate, că-i mai bună decât toate!” În perioada de la Crăciun până la Sf. Ioan nu era voie să se facă nunți și parastase.

1.10.2. Obiceiuri de Paști

După Sf. Ioan începeau chișlegile, când feciorii umblau a peți și se organizau nunți până la începutul Postului Mare (Postul Paștelui), când nu era voie să se organizeze nici o distracție și când nu se mâncau produse animale. În funcție de când erau Paștile (perioada de la începutul lunii aprilie până cel târziu în 8 mai), chișlegile erau scurte sau lungi. În chișlegi există o anumită zi (24 februarie) numită Dragobete, cu conotații nuptiale. Perioada Postului Mare, de Paști și inclusiv o săptămână după Paști, în satele comunei Borod era o perioadă foarte sacră (nu se organiza nici un eveniment distractiv și nici parastase sau ieșiri la mormintele morților, tot satul organiza în biserică parastase și dădeau cetățenilor din sat pomene).

În ultima vreme, totuși, datorită faptului că în Bihor sunt foarte multe persoane cu nume de flori (Florica, în special), în ziua de Florii, în familiile cu Florici se organizează mese festive și se mănâncă carne de miel și ied. Conform tradițiilor vechi, carnea de miel, ied, ouă înroșite se mănâncă mai ales în ziua de Paști.

Femeile vopsesc ouă în vinerea mare după masă și le duc în dimineața de Paști la biserică (la Înviere), unde se ciocnesc ouă și se spune „Hristos a înviat” și se răspune „Adevărat a înviat”. După slujba de Înviere, lumea se duce în cimitir, unde aprind o lumânare pentru cei decedați din familie.

1.10.3. Alte sărbători creștine și precreștine de peste an și sărbători stabilite prin legi mai recente, de care sunt legate unele obiceiuri sunt:

1.10.3.1. 2 februarie – Stretenia – intrarea Maicii Domnului în Biserică. Dacă la acea dată ursul iese din bârlog și își vede umbra, intră înapoi pentru că va mai fi iarnă lungă. Sau dacă vulpea iese din cotrov și găsește gheață pe râu, iarna va mai dura.

1.10.3.2. Dragobetele sau ziua îndrăgostiților. Se întâlneau tinerii care urmau să se căsătorească.

1.10.3.3. 1 Martie – Mărțișorul. Bunica mea împlotea un fir roșu și unul alb pe care mi-l dădea mie, ca apoi să-l pun la urechile mieilor.

1.10.3.4. Zilele Babei. Cum sunt cele 9 zile, așa vor fi lunile anului, de la 1 martie până la Crăciun.

1.10.3.5. Ziua femeii. Se fac cadouri soțiilor și colegelor de muncă.

1.10.3.6. Sântoaderul – Prima sâmbătă din Postul Paștilor. Se pomenesc morții. Se face curățenie în grădini. După începerea Postului Paștelui un post foarte sever, fiecare sâmbătă, până la Paști este declarată sâmbăta morților, prima fiind sâmbăta în care se sărbătorește Sântoaderul. În această zi se duce la biserică grâu fiert ornamentat cu dulciuri. Această zi este și ziua curățeniei în gospodărie.

1.10.3.7. 9 Martie – cei 40 de mucenici – se zicea că în general e o zi cu vânt și zăpadă sau ploaie. Astăzi, în cinstea mucenicilor care au fost 40 la număr, trebuie băute 40 pahare cu vin.

1.10.3.8. 25 Martie – Buna Vestire, când se începe a se pune cloștile pe ouă, pentru ca puii să iasă din ouă până la sfârșitul lui aprilie. Puii nu trebuie să iasă în luna mai, pentru că, se zice că nu sunt buni. De asemenea, este ziua când cucul începe să cânte (Ziua Cucului). Pentru ca să ai bani în acel an, trebuie ca atunci când auzi prima dată cucul, să ai bani la tine. Cucul se oprește din cântat atunci când aude coasă în iarbă, după care se zice că se transformă în uli și vine și răpește puii.

1.10.3.9. 1 Aprilie - Se păcălesc rudele, prietenii.

Cu trei zile înainte de Paști (de joia seara până duminica după slujbă se ținea post negru, adică nu se bea și nu se mânca nimic. Bunica mea după mamă, Cristina Stancea, ținea în fiecare an. A trăit 90 de ani și nu a știut niciodată ce este colesterolul. A murit brusc, culegând în porumbiște buruieni pentru animale și pentru leacuri la oameni.

1.10.3.10. Sfântu Gheorghe sau Sângeorgiu, pe 23 aprilie. Este ziua de când puteai să umbli desculț sau chiar să faci baie în râuri. Fetele puteau fi udate de către băieți. Pe vremuri era ziua când „se băgau slugii”, adică cei bogați puteau să se târguiască cu oamenii mai săraci, cu copii mai mulți, ca să-și ia copiii pentru îngrijirea animalelor și alte munci mai ușoare, contra mâncare, haine, încălțăminte sau chiar bani. Oile erau duse la stână și se slobozeau pășunile.

1.10.3.11. Ziua Muncii – 1 Mai.

1.10.3.12. Ziua Tineretului – 2 Mai.

1.10.3.13. Ispasul sau Înălțarea Domnului are loc la 40 de zile de la Paști. Obiceiul era, ca atunci caili trebuie să fie lăsați să se odihnească, pentru că numai la Ispas caili se culcă (Paștile cailor). În ultima perioadă, în această zi se sărbătorește și ziua eroilor. Se spune că toți eroii căzuți pentru apărarea patriei s-au înălțat la cer. La monumentele eroilor construite în satele comunei Borod se organizează slujbe de către preoți, la care participă veterani de război, văduvele de război și rudele eroilor, etc.

1.10.3.14. Ziua Copilului – 1 iunie. Se fac cadouri copiilor.

1.10.3.15. Sânzienele sau ziua de naștere a Sfântului Ioan Botezătorul (24 iunie). În această zi, pe vremuri, fetele culegeau flori, își făceau cununi pe cap, apoi le aruncau pe casă. Dacă cununa rămânea pe casă, se vor mărita în acel an. Acum, acest obicei are loc la fiecare nuntă, când mireasa aruncă buchetul de flori spre grupul de fete care au însoțit-o la cununie și cea care prinde buchetul, se spune că se va mărita în anul acela.

1.10.3.16. La 50 de zile de la Paști se sărbătoresc Rusaliile. În această zi, se spune că sunt mai multe sărbători: Coborârea Duhului Sfânt, Ziua trandafirilor (Ziua rozelor la romani), Ziua Recoltei și (la evrei) Ziua când s-au pus bazele bisericii creștine în Ierusalim. În satele comunei Borod era obiceiul ca după terminarea slujbei, preotul, împreună cu sătenii să iasă la țarină, să stropească cu apă sfințită lanurile de grâu, să facă cununi de spice de grâu, pe care să le pună pe preaporele din biserică, unde să fie păstrate până după seceriș. Atunci, în biserici sau în țarină se făceau rugăciuni pentru alungarea dăunătorilor agricoli (lăcuste) și pentru a preveni furtuni mari cu viscol și grindină.

1.10.3.17. Cu trei săptămâni înainte de 29 iunie (SânPetru), adică în 8 iunie începe Postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Dacă Paștile erau târzii (adică 8 mai), acest post nu se mai ținea, pentru că se suprapunea cu Rusaliile (8 mai plus 50 de zile, rezultă că Rusaliile vor cădea de 27 iunie, cu 2 zile înainte de Sf. Petru și Pavel.)

1.10.3.18. În 29 iunie, bărbații numiți Petru sau Pavel sărbătoresc cu familiile și prietenii. În Cetea mai exista o credință a oamenilor, și anume, că dacă plouă de Rusalii, ploile sunt liniștite, dacă plouă de Sf. Petru, ploile sunt furioase, la fel ca și la Sf. Petru.

1.10.3.19. În alte sărbători precum Precupul (8 iulie), Sf. Ilie (20 iulie), Foca (23 iulie), nu era voie să lucrezi la munca câmpului, mai ales la fân, pentru că se zicea că poți fi trăznit, fânul să fie udat de ploi sau, căpițele de fân trăznite și arse. De fapt, cu fânul mai era un obicei, și anume, dacă dormeai duminică în timpul slujbei, riscai ca fânul să fie udat de ploi repetate.

1.10.3.20. Între 1-15 august este Postul Sfintei Marie (Sântămărie Mare), un post foarte sever, ca și Postul Paștelor. În prima duminică după Sântămărie Mare se sărbătorește ziua comunei Borod.

1.10.3.21. Ziua Crucii (14 sept.) este însoțită de obiceiul de a lua legumele din grădină. Se zicea că în 14 septembrie, toate jivinele (mai ales șerpilor) intră în pământ la hibernare.

1.10.3.22. Sfântul Dumitru (26 octombrie). Oile veneau acasă de la Stână și se slobozeau ciobanii și slugile. La angajarea slujilor, în 23 aprilie (de Sf. Gheorghe), aceștia primeau un rând de haine de vară, iar de Sf. Dumitru (26 oct.), un rând de haine de iarnă.

1.10.3.23. Postul Crăciunului – începe pe 14 noiembrie. Se fac pregătiri pentru Crăciun.

1.10.4. Obiceiuri legate de cele mai importante momente din viață: **nașterea, căsătoria și moartea.**

1.10.4.1. Nașterea unui copil era așteptată cu mare veselie, încă de când se știa că viitoarea mamă este „groasă” – gravidă. Încă din această perioadă, gravida era îngrijită cu mare atenție de către soacră. Femeia gravidă nu trebuia să se uite la foc, la mort, la oameni urâți și cu defecte fizice, să nu se mire pe nimeni, să nu zimbrească la mâncăruri. Nașterea avea loc la domiciliu, asistată de femei pricepute din sat (moașa satului). Câteodată, femeile care au născut mai mulți copii se întâmpla să nască chiar pe câmp, la muncă (nașteri precipitate). Se credea că dacă femeia, în timpul sarcinii, va lucra mai mult, va umbla mai mult, ea va naște mai ușor, chestiune care are și o explicație medicală. Astăzi, femeile care fac sporturi ușoare în timpul sarcinii nasc mai ușor pe cale naturală. Dacă nașterea era mai grea, se foloseau practici, ca „cilediu” (nou născutul) să iasă mai repede (bătut din palme, tras cu pușca, lovită gravida pe șale, apăsată pe burtă). În vremuri mai vechi, era obiceiul ca placenta copilului să fie îngropată sub pragul casei. De asemenea, era mare îngrijorare dacă femeia năștea într-o casă nouă, în care nu s-a făcut „feștanie”. Feștania consta într-o slujbă efectuată de preot, sfințirea cu apă sfințită a casei, introducerea la colțurile casei de tămâie și busuioc, făcut pe pereții casei a semnelor crucii cu ceară din lumânare aprinsă. Uneori, în nașterile grele se dădea femeii ceaiuri calde și chiar lichioruri ușoare.

După naștere, moașa îl spăla pe nou-născut „în ciupă nouă de lemn” cu apă caldă de la o fântână curată, la care se adăuga apă sfințită cu busuioc și cu mușețel. În prima baie se arunca și un bănuț de argint, iar apa nu era aruncată afară noaptea, ci era pusă la rădăcina unui pom. De altfel, apa în care făceau baie oamenii de la țară nu era voie niciodată să fie aruncată noaptea afară, precum nu era voie nici să fie adusă apă de la fântână după ce se făcea noapte. Dacă, totuși trebuia neaparat să aducă noaptea apă de la fântână, ca să o folosești, trebuia să suflă peste ea semnul crucii.

Copilul era înfășat în scutece de pânză și legat în „perini” cu pene de gâscă, făcute pentru acest scop. Era culcat în „belceu” (leagăn) și legănat. Nu era voie să leageni belceul gol. Timp de 6 săptămâni, femeile lăuze nu aveau voie să părăsească gospodăria. După 6 săptămâni mergeau la biserică, unde preotul le făcea „molidvă”. Tot la 6 săptămâni, nașii de cununie ai mamei duceau copilul la biserică unde preotul îl boteza. Nașa, sau uneori nașul copilului trebuia „să se lepede de satana”, după care trebuia să spună rugăciunea „Credeul”. Astfel, nou născutul era creștinat. Era mare bai dacă murea copilul înainte de botez. Dacă era bolnav, botezul avea loc înainte de 6 săptămâni. De asemenea, dacă mama a avut înainte mai mulți copii care au

decedat, următorul copil era botezat cu nume de animal sălbatic (lup, urs), sau dacă era botezat i se schimba numele inițial și era oferit pe fereastră unei femei care avea mulți copii.

De obicei, numele de botez (prenumele) dat nou-născutului era numele Sfântului cel mai aproape de data nașterii din calendarul creștin (Mihai, Nicolae, Petru etc). Astăzi, mai ales la orașe, botezurile copiilor nu se fac după 6 săptămâni de la naștere, ci uneori odată cu nunta părinților. Dacă nou-născutul era băiat, după botez, acesta era plimbat prin altarul bisericii. Dacă mama și copilul aveau vizitatori, aceștia, la plecare își luau de pe hainele lor o scamă și o puneau pe „belceul copilului”, spunând „îți las somnul și țâța și nu le duc cu mine”. Alăptatul copilului dura cel puțin 9 luni, atât cât durează o sarcină.

1.10.4.2. Căsătoria

Căsătoria a fost și este evenimentul cel mai așteptat și însoțit de cele mai frumoase și vesele obiceiuri.

Feciorul și fata, de cel mai multe ori se cunoșteau de la unele evenimente din sat: habă, clacă, sărbătorile de iarnă, târguri etc. Vârsta tinerilor căsătoriți era în general între 16-22 de ani (feciorul trebuia să fi terminat armata). După ce s-au cunoscut, ei anunță familiile pentru a le cere acordul. Dacă nu primeau acordul, uneori fata era „furată” sau „învelită”, de fapt, fata mergea singură, neobligată). Dacă familiile erau în principiu de acord, atunci se începea în chișlegi parcurgerea unor etape care erau obligatorii. Feciorul, însoțit de tatăl său lua un grăitor mare (care de fapt va conduce întreaga nuntă) și un om de încredere care se pricepea la târguit și mergeau la părinții fetei. Acolo începea târgul, adică era întrebat tatăl miresei ce-i dă fetei după măritat (pământ, animale, lucruri trebuincioase în casă).

Dacă târguitorul mirelui, împreună cu părinții mirelui credeau că oferta este prea mică, se cerea mai mult, chiar se nominaliza pământul respectiv). După ce se înțelegeau, mergea veste în sat că cei doi tineri „au făcut târgul”.

Urma vizita medicală, adică mergeau „la sânge”. Analiza sângelui era de fapt o analiză care descoperea sifilisul. Eventual mai mergeau la o „rază” la plămâni. Dacă totul era în regulă (eu n-am auzit niciodată în Cetea ca „sângele să nu fie bun”), se „băgau cărțile”, adică se duceau la primărie actele pentru cununia oficială. După o perioadă de maxim 10 zile, „ieșeau cărțile”, după care se fixa cununia religioasă și nunta. În Cetea, îmi spuneau părinții mei și bunicii, că toate nunțile se făceau joia, rareori duminică. Marțea nu se făceau pentru că erau trei ceasuri rele, iar seara se zicea că poți fi dus de Marțolea, miercurea și vinerea era post, sâmbătă trebuia să te gătești pentru slujba de duminică de la biserică. Duminică nu era voie să te piepteni sau să te bărbiești. Duminică nu se făcea nuntă pentru că trebuia să mergi la biserică să te rogi.

Căsătoria între neamuri până la rangul 3 era interzisă. De aceea, cu 2 săptămâni înainte de nuntă, preotul „făcea strigările în biserică”, adică anunța căsătoria tinerilor. Oamenii din biserică aveau dreptul să dezvăluiască dacă între cei doi tineri există legături de rudenie care nu le-ar permite căsătoria. Dacă totul era în regulă, mirii trebuiau să se spovedească preotului. Tot cu 2 săptămâni înainte de nuntă se stabileau „temătorii” la nuntă, lazlăușul și nănașii. La început era nevoie de o pereche de nași, după 1950 puteau să fie două perechi de nași: o pereche din partea mirelui și o pereche din partea miresei, obicei ce ține și astăzi.

Temătorii începeau să cheme la nuntă în penultima sau ultima duminică înainte de nuntă. Aveau două bote îmbrăcate de mireasă și o panglică colorată (sau chiar tricolorul) înfășurată peste umăr. Uneori era de ajuns să aibă pe umăr o plantă ornamentală numită rozmarin. Chemarea se putea face oral sau în scris. Dacă cei chemați promiteau să vină la nuntă (nu mai puteau renunța) erau serviți să bea din sticlă pălinca ce va fi servită la nuntă. Începând cu 3 zile dinainte de nuntă, cei chemați duceau cinste care era formată din: o pasăre vie (de obicei găină), ouă și făină. La ducerea cinstei erau serviți cu pălincă de la nuntă și colaci și prăjiturile care se pregătesc pentru nuntă. Nunta se ținea la mire, dar uneori și la mireasă, dacă avea o casă mai încăpătoare.

În dimineața nunții, nuntașii chemați de mire se strângeau la casa mirelui, de unde mergeau la casa miresei. În frunte se găsea grăitorul. Acesta cunoștea o mulțime de orații, prin care cerea mireasa. Grăitorul miresei răspundea prin alte orații. De fapt, era o discuție în versuri între cei doi grăitori, care putea dura destul de mult la poarta curții miresei. După un timp, alaiul mirelui era lăsat în casă. Acolo, era adusă o falsă mireasă, îmbrăcată caraghios și care se chema „ciuhă”. Aceasta se dădea pe lângă mire, încerca să danseze cu el, dar era respinsă. Era o distracție extraordinară și aceasta era cu atât mai veselă, cu cât ciuha era mai specialistă în a face glume. De fapt, erau femei vesele, cunoscute în sat ca pricepute la așa ceva.

În cele din urmă era adusă mireasa, nu înainte ca aceasta să fie pregătită cu haine albe, cunună pe cap făcută din flori ornate cu oglinzi mici, labreu cu țânțele și țapele colorate în picioare.

Atât alaiul mirelui, cât și cel al miresei sunt poftiți în casa miresei, la o mică masă (gustare), așa numita „nuntă mică”. Pe tot parcursul drumului de la mire la mireasă, în timpul mesei de la mireasă și pe drumul de la mireasă spre biserică, nuntașii sunt însoțiți de o formație compusă din 1 hegheduș, 1 contralău, o „bandă” numită acum contrabas și o tobă. Pe drumul de la mire la mireasă nuntașii cântă, cântecul începând cu versurile „Noi merem după mireasă, Nu știu, lăsa-ne-or în casă.” De asemenea, mai

ales femeile, în drum către casa miresei, la masa de la mireasă și pe drum de la mireasă la biserică, apoi spre casa mirelui, zic strigături cu iz satiric, uneori chiar legate de sexualitate (nu am găsit alt cuvânt, mai ales la adresa nănașilor). Înainte de a merge la biserică, mireasa își cerea iertare părinților pentru unele greșeli făcute ca fată.

La biserică are loc cununia. Uneori chiar în biserică se păstrează atmosfera de veselie. În momentul când preotul le dă mirilor și nănașilor să ia pâinea cu miere de albine din mâna sa, de cele mai multe ori preotul este mușcat de degete de către nănaș, sau nănașul nu gustă doar puțin din paharul cu vin, ci îl bea tot. În acest timp, cei de afară, dansează după danțurile cântate de taraf (bineînțelese mai departe de biserică și pe un ton mai încet, ca să nu fie auziți în biserică). Uneori, prin intermediari, preotul le transmite sfatul s-o lase mai încet, mai ales că cei de afară, uneori sunt veseli și datorită pălincii băute. La ieșire din biserică, inclusiv mirele joacă cu mireasa alături de nuntași. Urmează mersul la mire, unde are loc „nunta mare”. Pe drum, adeseori tinerii neînșurați leagă drumul, ca semn că sunt afectați, că le pare rău că mireasa se mărită și lor le pare rău că nu sunt în locul mirelui. Legatul drumului se face sigur atunci când mireasa merge în alt sat. de unde este mirele. Pentru a dezlega drumul, grăitorul trebuie să plătească celor care l-au legat. Plata este de 1-2 sticle cu pălincă. La casa mirelui mireasa trebuie să răstoarne cu piciorul o cofă cu apă, mirii erau stropiți cu apă și aruncat pe ei cu grâu. Apoi socăcițele serveau mâncarea la mese, iar temătorii și lazlăușul – băutura. Lazlăușul are sarcina ca pe timpul drumurilor făcute să arunce lazlăul cât mai sus și să-l prindă. Dacă nu reușește să-l prindă, este o rușine pentru el. De asemenea, lazlăușul cu lazlăul urmează mirii și nănașii. Lazlăul sau steagul avea totdeauna tricolorul românesc. La masă, prima se servea leveșe (nu exista aperitiv), care trebuia să fie cât mai galbenă, altfel nu era bună (însemna că socăcița a furat găinile și nu le-a băgat în oală la pregătirea leveșii). Urma carnea de găină însoțită de morcovi și uneori de cartofi, următorul fel fiind hulpoi (sarmalele). La sfârșit se serveau cozonaci cu brânză și nucă, apoi fancuri și cirighele. Cei care doreau, puteau servi apoi vin, iar alții continuau cu pălincă până dimineață.

În timpul mesei, tinerii furau țipelele (pantoful) miresei, pe care nănașul trebuie să-i răscumpere cu bani sau băătură. La terminarea mesei se dansa pe gratis. La miezul nopții, grăitorul lua cinstile, adică cadourile aduse de nuntași. Se începea cu nănașii, apoi cu părinții, care ofereau bani (mai ales nănașii, care dădeau obligator un chișchineu – batic) și erau urmați de toți nuntașii. Grăitorul făcea atmosfera veselă, comentând că banii dați de cinste sunt prea puțini sau că nu se știe cum au fost procurați. La unele nunți era și

danțul miresei. Grăitorul bătea cu lingura într-un talger (farfurie de porțelan) și întreba cine vrea să joace mireasa. Cei care doreau, puneau pe talger o sumă de bani, pentru care puteau să danseze mireasa atât timp cât dorea grăitorul. Când acesta credea că pentru banii puși pe talgere se poate termina danțul, bătea cu lingura în talger și termina danțul, întreba din nou cine dorea să joace mireasa. Și așa decurgea nunta până mireasa nu mai rezista. Din cauză că mireasa era supusă cu acest dans al miresei la un efort mare, s-a renunțat cu timpul la acest obicei.

Către dimineață, mireasa se pregătea de „învălit”. Înainte de aceasta, ea trebuia să țină în brațe un băiat în vârstă până la 5 ani. Îmi amintesc că eu am fost ținut în brațe de sora mai mică a mamei mele, Tița și de către Raveica Gârzelui din Cetea. Pentru învălit, mireasa se retrăgea într-o cameră, nănașa îi lua cununa de pe cap, îi făcea conciu și îi pune pe cap chișchineul făcut cadou de nănașă, iar apoi mireasa se îmbrăca cu haine specifice nevestelor tinere. Înainte de încheierea nunții, grăitorul mirelui anunța câți bani și ce cadouri au primit mirii la nuntă. Dacă nu se anunța, nuntașii mergeau nemulțumiți, și în ziua următoare, tot satul comenta acest fapt.

Dimineața la plecare, nuntașii primeau o sticlă de pălincă de la nuntă, din care serveau și alți oameni din sat, pentru a comenta ce țuică a fost la nuntă (obicei practicat și azi). Peste 2 săptămâni, nașii mergeau pe „ospăț” la tinerii căsătoriți, iar peste alte 2 săptămâni, veneau tinerii la ospăț la nași.

1.10.4.3. Moartea este etapa cea mai nedorită din ciclul vieții. Ea este însoțită de durere sufletească pentru cei din familia celui decedat și pentru prieteni. Știința depune tot efortul ca omul să fie nemuritor, pentru că nici un om normal nu-și dorește moartea, oricât de multe necazuri ar avea. De aceea, omul ar dori să știe când va muri, pentru a împiedica această etapă a vieții. Există credința că moartea ar putea fi prevăzută, existând anumite semne prevestitoare. Unele din aceste semne ar fi visele. Mari oameni de stat antici au încercat să interpreteze visurile, pentru a-și putea îndepărta nenorocirile și moartea. Acest lucru a fost folosit încă înaintea erei lui Hristos. Dintre oamenii de știință, apropiați de anii noștri, care s-au ocupat de studiul viselor, au fost Freud și Monneret, ambii neuropsihiatri, iar Chetwynd a încercat să întocmească un dicționar al viselor. Astfel: visul cu arme reprezintă ceartă, scandal, nenorocire sau dorință de moarte; cameră simbolizează măritat; dacă visezi personalități de seamă, înseamnă dorința de acaparare a unei puteri; zidurile sunt semne ale unor greutăți, eșecuri în viață; șarpele reprezintă răul, trădare din partea cuiva; focul reprezintă dorință, pasiune; visele cu examene simbolizează o reușită în viață; pierderea dinților înseamnă dorința de a avea un copil; visele în care zbori, cazii, înot în apă înseamnă

dorința de a ieși dintr-un conflict, dar și dragost; visul că-ți moare o persoană dragă simbolizează durere, necaz, veste rea etc. Marele neurolog român, prof. dr. Liviu Popovici, care mi-a fost și mie profesor, a scris 2 cărți despre vise (singurele până acum din România). În aceste cărți, el a sintetizat tot ceea s-a scris despre vise, până în 1994, când prof. Popoviciu a murit.

Astfel, Kant și Schopenhauer (ambii filozofi) spuneau că visul este o scurtă nebunie, iar nebunia este un lung vis. Marele doctor psihiatru Freud spune că visul este „gardianul somnului” și reprezintă o dorință pe care nu ai putut să o realizezi și el ar proteja omul de nebunie, visul ar fi o „supapă de siguranță” de mare importanță pentru echilibrul minții. În concluzie, profesorul dr. Popovici spune că visul nu ar prevesti o boală sau moartea, ci o boală pe care o ai deja. (61)

După deces, mortul era spălat de o persoană mai săracă, care primea hainele mortului, după care era așezat în copârșeu. Lângă mort se așeza o bâta cu ghimpi (rug) pentru ca mortul să se poată apăra pe drumul său către rai, de duhurile rele, și bani înfiți în coci de pâine, cu care să plătească la vămile văzduhului, prin care urmează să treacă până în cer. Apoi mortul se așează în casă acoperit de o pânză, timp de 3 zile. În aceste zile nu e voie ca mortul să fie lăsat singur și are la cap o lumânare aprinsă. Până la înmormântare vin oameni cunoscuți, prieteni, rude, vecini să-l privegheze pe mort. La priveghi se păstrează o liniște de mormânt și o atmosferă sacră. În alte sate din țară, la priveghi, oamenii se distrează, joacă cărți, fac glume despre mort (mai ales dacă este în vârstă). În satele comunei Borod nu se întâmplă așa ceva. În seara ultimă dinaintea înmormântării, preotul din sat face așa numita slujbă „stâlp”. În ziua înmormântării, sicriul cu mortul este scos afară din casă și pus în curte sau într-un loc acoperit, dacă este prea cald, sau dacă plouă sau ninge.. Sătenii și prietenii vin la petrecanie, adică să-l petreacă (să-l însoțească pe mort) până la un loc spre altă lume.

După ce mortul era scos din casa familială, scaunele și picioarele erau întoarse cu picioarele în sus, iar în patul în care a murit decedatul, nu mai doarme nimeni niciodată. De asemenea, oglinzile din casă sunt acoperite cu o pânză în toate cele 3 zile.

După slujba efectuată de către preotul din sat urmau anumite obiceiuri. Prima dată, preotul, în numele decedatului, cere iertăciuni familiei, rudelor și prietenilor pentru a-l ierta dacă le-a greșit cu ceva. Urma rămasul bun de la mort, când familia, rudele și prietenii treceau doi câte doi, deoparte și de alta a copârșeului, dădeau mâna unul cu altul și puneau bani pe un taljer cu cruce, așezat pe copârșeu. Îmi amintesc, când bunicul meu a decedat în

1951, au fost aduse animalele din curte (o vită, o pasăre, oaie etc) cu care s-au înconjurat copârșeul. Păsările erau date ca pomană. Acest obicei nu mai este păstrat.

La cimitir, mortul era dus cu un car numai cu boi, cărora li se puneau în coarne pomene de pâine. Pe drum, pomene mai mici erau date copiilor. Cortegiul funerar se oprea de mai multe ori până la cimitir, de obicei la intersecții de drumuri și în fața caselor rudelor și prietenilor. La groapă, care măsura neapărat 2 m adâncime, preotul ținea din nou o mică slujbă, după care toți cei prezenți aruncau peste mort, în groapă, un pumn de pământ, zicând „Dumnezeu să-l ierte și să-l hodiească!” În acest timp, pe când cantor era Bochiș Nicolae, acestea cânta hora mortului. De când groparii (2-4- la număr) terminau groapa, aceștia trebuiau s-o păzească, nu cumva anumite persoane, care se ocupau de „vraciuri”, să arunce în groapă anumite lucruri ale unei persoane căreia îi doreau moartea.

Familia invita apoi acasă la decedat persoanele dorite, unde se făcea așa zisa „comandare”, care consta într-o masă binecuvântată de preot. Masa consta din sarmale și cozonaci, pălincă și vin, după preferințe. Dacă mortul a fost foarte bătrân, la masă se zăbovea mai mult, consumându-se uneori mai multă băutură, care îi făcea pe unii participanți să cânte, la început cântece religioase, apoi la sfârșit, cântece lumești. Pe vremuri, la capul mortului, în afară de o cruce de lemn, pe care se scriau numele și datele nașterii și decesului, se planta neapărat un prun (asta la Cetea). Astfel, cimitirul era plin de pruni, care dădeau o mulțime de prune, din care se făcea pălincă care se bea în amintirea celor morți.

După 40 de zile, la biserică, era obligator să se facă parastas în memoria celui mort, unde se dădeau pomene, constând în vase de ceramică de Vadu Crișului, însoțite de pomene din pâine. În vase se puneau un pahar de vin. Astăzi, lucrurile s-au mai schimbat. În loc de vase din ceramică de Vadu Crișului, se cumpără oale smălțuite, căni, farfurii, boluri pe care se pun cozonaci, care se împart mai ales la rudele mortului, la preot, cantor și clopotar. Am uitat să spun că în perioada celor trei zile, cât stă mortul în casă, clopotarul trage clopotele dimineată, la amiază și seara, și, de asemenea, pe tot drumul alaiului mortuar de acasă până la cimitir. S-au modernizat și mormintele și crucile. Crucile de lemn putrezeau repede și peste câțiva ani nu mai știai cine este îngropat acolo. Pentru ca mortul să rămână cât mai mult în amintirea familiei, parastasele se fac cât mai des, mormintele și crucile se fac din granit și marmură și se pune poza decedatului pe cruce.

1.10.5. Obiceiuri și tradiții care duc la socializare

1.10.5.1. Bârfa. Este dovedit că socializarea, sub diferitele ei forme de manifestare, a existat din cele mai vechi timpuri, chiar dacă nu i s-a spus așa. Voi încerca să descriu metodele prin care se socializa în ultimii 100 de ani, în satele comunei Borod. În această perioadă, socializarea se făcea prin legături directe între oameni, fără intermediere făcută de diferite aparate. Pentru a putea socializa, oamenii se întâlneau cu diferite ocazii. Este necesar minimum 2 persoane pentru a putea socializa. În timpul socializării, oamenii discutau despre ce se întâmpla în comunitatea lor, atât despre lucrurile bune, cât și despre lucrurile rele. Aceasta, la sat, se chema și bârfa. După mine, cea mai veche metodă de socializare a fost bârfa. Bârfa este de două feluri: bârfa pozitivă, când persoanele, grupul discută despre lucruri care într-adevăr s-au petrecut în comunitatea lor și bârfa negativă, când persoanele discută despre lucruri care nu s-au petrecut în comunitate, lucruri inventate, mai precis – minciuni. De fapt, bârfa de la sat este aceeași cu expresie „gura satului”. Bârfa este pozitivă, chiar dacă se discută lucruri negative întâmplate în comunitate, pentru că ulterior, comunitatea va încerca să le îndrepte. Acest fel de bârfa se numea odată și critică pozitivă. Bârfa avea loc în interiorul unui grup: doi prieteni, familie, întâlniri cu scop de a te distra (relaxa) etc. Acest lucru se întâmpla la clacă și la habă. Însăși strigătura (descântata) este o bârfa cu voce tare, care are loc în clacă și în habă. Sigur, atât claca cât și haba aveau ca scop întraajutorarea socială și distracția și relaxarea.

1.10.5.2. Claca era un mod organizat ca oamenii să se poată ajuta la diferite munci de vară, ca strângerea fânului, construirea caselor și „ipuleturilor” (anexele gospodărești) sau munci de iarnă, ca torsul cânepii și lănei, desfăcat porumbul, sfărâmat porumbul etc. În timpul clăcii se spuneau povești adevărate sau fantastice din sat, se spuneau glume etc. La sfârșitul muncii, totul se termina cu muzică, danț, strigături și o destindere generală. Atmosfera era sobră, pentru că la clacă participau și oameni mai în vârstă. Participanții primeau câte un pahar de pălincă și plăcinte, moșocoarne, fânuri, cirighele, grăunțe fierte.

1.10.5.3. Haba era o întâlnire mai largă, la care participau mai ales tinerii, scopul ei era de a dansa, ca tinerii să se cunoască. Haba începea după terminarea sărbătorilor de iarnă și se termina odată cu începutul Postului Paștelui. Haba se mai ținea și pe timpul verii. Ea se organiza joia și eventual luna, dar după 1950 se organiza duminica, după ce se termina slujba la biserică. Haba și claca, la nivelul întregului teritoriu al României, sunt echivalentul șezătorii. Vă spun eu că în România, la șezători se discutau multe vrute și nevrute. Astăzi, socializarea se face pe internet, dar nu știu dacă pe internet se pot discuta despre toate, multe vrute și nevrute!

1.10.5.4. Socializarea copiilor (Jocurile copiilor). Și copiii socializau prin diferite jocuri, ca: „Mi-am pierdut o batistuță”, „Joacă, joacă, băiete”, „De-a v-ați ascunselea”, „Podul de piatră”, „Baba Oarba”, „Poarca”, „Gaie, pițigaie”, „Bau bau-l”, „Meita” (un fel de oină), care acum se joacă în America, sub altă denumire - baseball, unde se știe că a fost dusă de românii plecați acolo la începutul sec. XX, opaci, pietruțele, telefonul fără fir, De-a caii, Aruncatu loptei pe casă, Baba Oarba, Bâza, Bau-bau-ul din dovleac, împletituri din paie și piping (mese, scaune), făcut coșulețe din scoarță (coa-jă) de arin, lipite cu ghimpi de măcieș, făcut vase mici din argilă albă, roșie și albastră (se găsește în Cetea).

1.10.5.5. Danțul, strigăturile și horitul. În ceea ce privește danțurile care se dansau la habă, clacă sau corinde în satele comunei Borod, acestea erau preponderent danțuri de doi: La șir, Luncanul, Rarul, Mănăntălușul, Învârtita sau Ungurescul și mai rar, Polca (un danț de doi cu influență austriacă).

În satul Borod se mai juca Feciorescul, pe vremea marelui dansator Mihai Venter, care a câștigat cu acest danț locul I pe țară. Dansul era însoțit de bătutul pe tureacul cizmelor (bătutul pe picioare), tropotit, pușcat în degete și uneori strigături. Vă spun una de pe vremea când eram elev la Școala din Borod:

*„Părul meu după ureche
Nu l-aș da pe șapte fete.”*

În această perioadă exista la nivelul satelor Borod și Borozel un ansamblu de datini și jocuri numit Bărdăuța, recunoscut la nivel național. În el există cetățeni mari dansatori ca Nicu Gârș, care a făcut parte și din ansamblul de dansuri Nuntașii Bihorului. Sper să descrie în această carte semnificația numelui de Bărdăuța și descrierea dansurilor care se dansează în acest ansamblu.

În general, strigăturile erau în domeniul dragostei, pădurii, armatei. Astăzi, strigăturile s-au modernizat, apărând strigături cu caracter sexual, dar pe care decența nu mă lasă să vi le reproduc. Astăzi au apărut strigături prelucrate pe tema alcoolului: „Zărzărel, Zărzărea / Zărzărică-i mândra mea / Pân' la patru dimineața se mai poate bea.” (Inf. Mărușca Nicolae, n. 1974, 42 ani, 2016).

În privința cântecelor populare, în satele comunei Borod, specific a fost tragănatul și horitul.

Bunica mea, uneori în șoaptă, cânta:

*„Tragână mamă, tragână
Că și codru se leagână*

*Dacă nu s-ar legăna
Nu ar ma pica frunza.”*

Au fost horitori de seamă în satele comunei Borod, dar nu au ajuns să fie cunoscuți la nivel național. În zilele noastre o avem pe doamna Bulzan Marc Viorica, care, deși nu s-a născut în comuna Borod, ci doar a locuit mult timp aici, ne reprezintă cu mândrie atunci când cântă cântece din zona Borodului. De asemenea, în Borod a trăit un horitor de doine pe nume Venter Nicolae, născut în 1923. Cea mai renumită doină a lui a fost „Cine-o zâs întâi doina”, înregistrată în 1977 pe un disc de vinil de către Electrecord, intitulat „Nunta la români”.

1.10.6. Obiceiuri legate de spiritualitate

La diferite capitole pe care le-am descris am mai amintit în treacăt despre unele obiceiuri spirituale. Acum doresc să scriu despre rugăciuni, descântat, teama de duhurile rele și strigoi, datul de binețe (salutul), numele oamenilor, sudalmă și porecle, noțiuni întâlnite în satele comunei Borod.

1.10.6.1. Rugăciunile cele mai frecvente întâlnite în bisericile ortodoxe din satele comunei Borod și care se spuneau de către oameni seara și dimineața erau „Tatăl nostru”, „Crezul” și „Născătoarea”. Copiii erau învățați să spună „Îngerașul”.

1.10.6.2. Descântatul era o incantație, pe care anumite femei specializate în acest domeniu, o practicau cu un anumit scop: vindecare, iubit, previziuni în viață, luat urma. Într-un cuvânt, acestor oameni li se mai spuneau și vrăjitori. Nu am cunoscut adevărați vrăjitori în comuna Borod, dar am auzit în tinerețe de unul de pe Valea Răchiții și unul în Borozel, pe care nu știu cum îi chema, precum și de femei care descântau pentru vindecare și pentru deochi. Descântatul pentru deochi l-am văzut de multe ori în copilărie. În ceremonial intra și stinsul unor cărbuni aprinși într-o cană cu apă. După ce cărbunii se stingeau și se răceau, era dat celui suspect de deochi să bea de trei ori din apă. Medical gândit, cărbunele în medicină se folosește la tratamentul unor indigestii. Acestor „deocheați”, am observat că le făcea bine descântecul, iar celor speriați, că deochiul le-ar putea face un mare rău, le dădea o liniște sufletească (era un fel de psihoterapie). În afară de descântec, în Cetea erau persoane care aveau unele metode medicale empirice pentru tratarea unor afecțiuni ale oamenilor sau animalelor. Astfel, în caz de corp străin în ochi, unele femei scoteau „gozul” din ochi cu limba sau mulgând lapte de mamă în ochi. În caz de dureri reumatice de spate se puneau ventuze uscate sau cu sânge. La varice se puneau lipitori. De fapt, azi a apă-

rut un medicament anticoagulant preparat din lipitori. Pentru astm bronșic se lua hrean răzuit cu camfor. Se mai foloseau împachetări cu mămăligă (azi cu parafină) sau cu diferite plante medicinale. Animalele bolnave se tratau cu spânz (azi preparatul Boicil), cu urină umană pe copite, sângerări la diferite niveluri (limbă, ureche).

1.10.6.3. Obiceiuri și povești legate de duhurile rele și strigoi. Bunica mea din partea lui tata, Măriuța Mitranii, împreună cu sora ei, Anuța Mitranii și după căsătorie Anuța Găvrilii Fanii, erau adevărate enciclopedii legate de cum să te aperi de duhurile rele. Teoria lor era că, mai ales după ce se lăsa noaptea, văzduhul este plin de duhuri rele (diavolești). Probabil se făcea legătura cu credința că duhurile rele trăiau numai în întuneric (în iad) sau pe răzoare (mejdii). Dacă, din greșeală luai pe tine o haină pe dos, trebuia dezbrăcată rapid și călcată cu picioarele goale.

Nu era voie să ieși noaptea afară cu capul gol, nu era voie să aduci noaptea apă de la fântână, iar dacă era musai s-o aduci, trebuia să suflă peste găleată de trei ori în formă de cruce; nu era voie să arunci apa rămasă de la spălătul copiilor sau hainelor în timpul nopții; nu era voie să te uiți înapoi când mergeai pe drum noaptea; nu era voie să dormi pe răzoare sau lângă mejdie; nu era voie să stai pe pragul ușii sau să ții geamurile deschise când tuna și fulgera și atunci trebuia să-ți faci semnul crucii. Pentru ca pisicile din gospodărie să nu fie duse de duhurile rele (străjile), trebuia să le tai puțin din vârful cozii; trebuia să-ți faci semnul crucii când noaptea întâlneai un câine sau pisică neagră sau chiar un cal, pentru că susțineau că dracul se poate transforma în aceste animale.

Trebuia să-ți faci semnul crucii când auzai noaptea cântecul buhei (se zicea că aduce moarte), când plecai la drum, când începeai și terminai un lucru, când începeai o pâine, trebuia să faci semnul crucii pe dosul ei, de asemenea, când băgai pâinea în cuptor, să faci semnul crucii pe gura cuptorului, când treceai prin dreptul unei biserici sau a unei troițe. Marțea seara trebuia să intri devreme în casă, altfel riscai să te ducă Marțole, să nu te piepteni marțea și sâmbăta seara, să nu te uiți în „cototoare” (oglinză) seara, să nu umbli la vrăjitori, să nu servești pe cineva pe fereastră. Nu era voie să treci prin cimitir noaptea, să dormi la trecerea dintr-un an în altul (ora 24), să stingi lampa în noaptea de Anul Nou, să te bărbierești în zilele de Crăciun, Anul Nou, Paști. În noaptea de Anul Nou era obligator să se tragă clopotele la biserică, ca să se îngroape vechiul an cu toate necazurile avute.

Povești cu strigoi și cu draci care te poartă în spate am auzit foarte multe în copilărie, spuse seara, când femeile se adunau să toarcă cu furca, totdeauna spuse de bărbați (ca să facă și ei ceva în timp ce femeile lucrau). O să vă povestesc doar două.

Stancea Traian (Traina Stanciului) povestea că, în tinerețe, venea noaptea de la Luncșoara la Cetea peste țarină. Întineric beznă. În timp ce trecea pe lângă „Coști”, care era o bucată mare de pășune plină cu gropi și spini, aude un zgomot asemănător fusului cu care torceau femeile. Curios, se abate din drum cam 10 metri și se apropie de un gropoi, unde vede o femeie dintr-un sat vecin (nu a spus din care sat și cine era femeia pentru că aceasta l-a amenințat că dacă spune, o să facă să moară). Într-adevăr nu a spus niciodată cât a trăit, cine a fost femeia care torcea cu furca, iar în jurul ei erau foarte mulți lupi. Repede a făcut stânga-mprejur foarte speriat și a venit acasă. A rămas cu o teamă de această femeie, până când aceasta a decedat. La decesul ei, s-a dus într-o seară în satul de unde era femeia, și a povestit că a văzut pe grămada de gunoi din ograda femeii plin de lupi, care urlau. Au urlat tot timpul, până aceasta a fost înmormântată. Femeile care îl ascultau l-au întrebat dacă nu era băut când venea noaptea peste țarină. El s-a jurat că nu a băut nimic. În concluzie au hotărât că femeia era străgoia lupilor.

O altă întâmplare mi-a fost povestită de tatăl meu. Într-o noapte venea cu un prieten de la Borod spre Cetea. Cred că veneau de la o ședință, unde, presupun că la sfârșitul ședinței, oamenii s-au încălzit cu un pahar de pălincă, pentru că era iarnă. În dreptul locului numit Mânaia, prietenul lui tata dispare brusc. Tata, speriat, începe să-l strige: Șandore! Șandore! (îl chema Șandor sau Alexandru). Nimic, nici un răspuns. Ajunge tata acasă speriat. Nu a dormit toată noaptea. Dimineța, când se făcea ziuă, îl vede pe Șandor venind, tot murdar de noroi. Îl întreabă unde a dispărut. Acesta îi povestește că în dreptul Mânăii, cineva l-a luat în spate și l-a plimbat toată noaptea, din Borod în Bratca, apoi prin Valea Mare, prin Cutinș și, spre dimineță, când se lăsau zorile, dracul l-a abandonat în fața Crucii Răstignirii de la Borozel. Zicea că dracului i-a fost frică de cruce. Din punct de vedere medical, poate să fi fost o criză de dromomanie, declanșată de frig și poate și de consumul de alcool. Nu am crezut niciodată în draci și în duhuri rele!

1.10.6.4. Sudalma se întâlnește în aproape toate satele românești, cum să facă excepție și oamenii din satele comunei Borod? Sudalma (înjurătura) este o ieșire din normal în fața unui conflict, a unei enervări, în fața neputinței. O practică mai ales oamenii cu personalitate sanghină, colericii și cei care nu se pot stăpâni. Nu sunt iubite de oameni asemenea personalități. Îmi amintesc de unele: „Lua-te-ar dracu’ ”, „Bate-l doamne”, „Mănânce-l pustușagul”, „Mânca-te-ar rușine’ să te mănec”, „Vut-ai nu te naște”, „Pedepsească-l Dumnezeu”, „Bată-i Dumnezeu norocu’ și neamu’ ”, „Cacu-mă în norocu’ tău”, „Mănânce-te beteșigu’ ”, „Calce-te roata”, „Mănânce-te pustie”, „Ducă-te dracu’ ”, „Mănânce-te sărăcie”, „Bată-i Dumnezeu norocu’ ”, „Bată-se

câinii de la mațele tale”, „Mănânce-te spartu’ ”, Țuca-m-ai în cur”, Ducă-te dracu’ ”. Existau și există, din păcate și alte înjurături foarte dure, care nu se pot pronunța. Poate și pe cele care le-am scris, nu trebuia să le scriu pentru a nu fi transmise generației tinere! Îmi fac mea culpa! Dar generațiile mai tinere folosesc înjurături și mai grele, cu tentă pornografică (din păcate).

1.10.6.5. „Datul de binețe” sau salutul în lumea satelor comunei Borod. În copilărie, primul lucru pe care îi învățau părinții pe copii era cum să deie binețe, adică, să salute. Când copiii mergeau și veneau de la școală, ziceau *Lăudăm pe Domnu Nostru Iisus Cristos*, iar adultul răspunde *În veci amin*.

Dimineța. Oamenii ziceau *Dimineată bună*; în timpul zilei *Deimnezobine*; seara – *Sara bună deie Dumnezo!* sau *Noapte bună deie Dumnezo!* și somn ușor. Dacă oamenii lucrau, trebuia să spui *Mniezo v-ajute* sau *Spor la lucru* să *Vă deie Dumnezo!* Răspunsul era *Zo v-aldească!*

Când treceai pe lângă un grup de oameni care luau masa sau intrai într-o casă unde se lua masa, se zicea *Poftă mare vă deie Dumnezo!* Ei răspundeau: *Mulțumim, poftiți cu noi la masă!* Se răspundea *Cu știrea Domnului să vă alduiască, că eu am mâncat!* La despărțire se zicea *Drum bun să vă dea Dumnezeu. Să mergi în pace și cu sănătate! Doamne ajută-ți și te ferește de rău și de primejdii în toate căile tale!*

La Crăciun și la Paști erau saluturi specifice. *Cristos s-a născut! Adevărat s-a născut*. Salutul se zicea până la Sf. Ioan.

La Paști se zicea *Cristos a înviat. Adevărat a înviat*. Salutul se zicea până la Înălțare, când se zicea *Cristos s-a înălțat*, până la Rusalii. De sărbători, când se ciocnea un pahar de pălincă sau vin se zicea *Praznic fericit, doamne dă-ne sănătate, să ajungem și alte praznice sănătoși și vigani, Dă-le Doamne odihnă bună și celor mutați de la noi* (adică morților). Unii din bătrâni pomeneau cu numele pe toate rudele apropiate decedate. Se răspundea *Amin!*

1.10.6.6. Am mai spus că, la botez, copiii primeau prenumele sfântului celui mai apropiat din calendar, de data nașterii. Adică Mihai, dacă era aproape de 8 noiembrie, când e Sf. Mihai și Gavril; Petru, dacă se năștea în Postul Sânt Petru și Pavel; Dumitru dacă se năștea în apropiere de 26 noiembrie, Cristina, dacă se năștea în Postul Sfintei Cruci, Ioan, dacă se năștea în apropiere de 7 ianuarie sau 24 iunie și așa mai departe (data Botezului Domnului, de către Sf. Ioan și data de naștere a Sfântului Ioan + Sânzienele – 24 iunie).

După ce creșteai, oamenii te întrebau „al cui ești tu?” – și nu „cum te cheamă?”! Trebuia să spui că eu sunt a Șandorului Gligorii Mihancii (eu

eram Petre, Șandorului Gligorii Mihancii). Oarecum trebuia să-ți spui prenumele tău urmat de prenumele tatălui sau mamei, urmat de prenumele bunicii, urmat de prenumele sau numele unuia din străbunici. Cel mai lung nume era format din 4 prenume. Cel mai scurt era format din 2 prenume: Nicolaie Bochii sau Niculaie Dănilii. Câteodată se spunea numele mamei: Șandoru Anuții Glighii (tatăl a decedat în război), altelei spunea prenumele tău, urmat de prenumele tatălui, urmat de prenumele mamei: Petrica Șandorului Olimpii. Oarecum, această formă de a te chema în sat seamănă cu numele slavilor, sau cel mai mult, cu al portughezilor.

1.10.6.7. Acum că am vorbit de copilărie să vă spun cu ce jucării ne jucam noi. Cea mai frecventă jucărie era pușca din soc, cu gloanțe din câlți de cânepă sau cu apă, fișcure din răchită (fluier), piscoiu' din pană de găscă, hede de din tulpină de porumb (hulug), taligă din capul de ierboaie, lopta (mingea) din păr de vacă răsucit, căruțu', păpușa din coceni de porumb, priznăru (titirez), zbârdolul (un fel de huță), morișca cu bongar de mai. După cum observați, toate jucăriile erau ecologice. Când eram mai mari (peste 12 ani), construiam machete de mori de apă din tulpinile de ierboaie (floarea soarelui) sau chiar machete de batoze (am făcut când eram la școală la Borod, sub îndrumarea profesorului inginer Lazăr, care a ajuns șeful laboratorului de chimie de la E. M. Șuncuiș. Cu această machetă, Școala din Borod a luat locul I, pe raionul Aleșd, la concursul școlar de lucru manual.

1.10.6.8. Porecle

Și pe vremuri, în sat oamenii dădeau porecle. Poreclele erau date după diferite caracteristici fizice (Șchiopu), comportamentale (Bolundu; Cuțătaș) și altele fără nici o legătură (Tărcatu, Pipirigu, Băcanu, Oșanu, Moraru, Micu, Hleba, Scorondea, Cormanu, Fechetescu).

Astăzi, tineretul s-a modernizat. Își dau porecle de oameni politici, artiști sau nume care reprezintă tot clanul. Avem porecle de Nixon, Ceaușescu, Albano, Petre Roman, Putin, Sue Ellen, Becali, Coposu, Ceaușeasca, Pișcula, Grecu, Poleacu, Mărușcanu, Gogu, Șoarecu, Roșou, Manole, Țuțu, Picioare de lemn, Cuca, Vitez, Briștar, Dereș, Pocăitu, Cucudaie, Clinciu, Pupi, Tândeale, Crețu, Pinte, Graițu, Scrici, Goapci, Ghiurcuța, Popița, Lucaciu, Gustinu, Ghiurchele, Pastoni, Morărița, Zahu, Bozgoru, Corgașu, Chiuljeru, Frizeru, David, Machi, Siciu, Gabor, Floruțoie, Studenta, Profesoara, Araza, Oșanu, Vesel, Orbu, Muntenoie, Secretara, Lentu, Șicioie, Sivoie, Scantiș, Miculaș, Vasioie, Bancuta, Valișcu, Gândacu, Mali, Filimoane, Marinică, Ileana Domnului, Borodana, Baci, Primaru, Fănelu, Ciocodel, Onioie, Catrinel, Culioi, Coste muzicant (Zbiciu), Borzoie, Frică, Luceferița, Fuli-

oaie, Cucoie, Cocoana, Doloroaie, Cula, Hâncoaie, Chiabura, Birghel, Biriș, Bibicu, Petrulioi, Șubric, Nicoară, Șuticu, Mitrane, Blagovschi, Cobzare, Neamțu, Metute, Știoflencu, Caratistu, Bucu, Făniocu, Brăila, Tode, Doctoru, Sămătișa, Bărbosu, Sora Maria, Nuticoaie, Coiosu, Ezermeister, Golner, Cioaca, Bășaga, Hamham, Petrucan, Ileoiaie, Bocoai, Hlebeștile, Mitrănești, Cormanu, Sârbu și Chețoiu.

Cred că nu se vor mânia cei care își vor găsi porecla în această listă. Celor care se vor mânia, „nănașu”, zis Chețoiu o să vă dea un miel de Paști, iar eu, „notarășu”, zis doctoru’, o pălincă, și le dedic o poezie cunoscută, mai ales de cei mai în vârstă din Cetea:

*Cine-i mânios
Țâpe bota jos
Cu sumanu îmbumbat
Și cu nasu prin... rahat (n-am găsit altă rimă)*

În încheiere, mă gândesc că poate vă întrebați de ce m-am apucat eu să scriu această carte, împreună cu oamenii din satele comunei Borod. Vă răspund că din dragoste pentru locurile unde m-am născut, am crescut, m-am educat ca om și din dragoste pentru oamenii și obiceiurile lor. De aceea am și îmbrățișat cariera de medic. Prima parte a scrierii mele am cules-o din cărțile de geografie și istorie. Partea a doua, scrisă din amintiri se datorează curiozității mele față de tot ce se întâmplă în jurul meu (în mai mică sau mai mare măsură pentru unele lucruri).

Cunosc aceste obiceiuri și datorită familiei mele. Părinții mei au fost niște oameni foarte veseli și sociabili. Au nănașit foarte multe familii din Cetea sau chiar din alte sate din comuna Borod, la fel și eu cu soția mea. Părinții, de mic copil m-au dus cu ei peste tot, botezuri, nunți, evenimente legate de obiceiurile de sărbători, la înmormântări (mai ales bunica Măriuța Mihancea), iar eu am fost o ființă foarte curioasă și vigilentă toată viața. De asemenea, îmi place și acum societatea veselă, glumele și hazul de necaz.

Medicina spune că omul, de când este conceput în uterul mamei, până la vârsta de 14-15 ani, își formează organele, sângele (este tot un organ), secrețiile hormonale, la început din apa și alimentele ingerate de mamă, apoi, după naștere, ingerate de el însuși, toate provenind din pământul pe care trăiește. Plecarea lui de pe locurile (pământul) pe care s-a format, până la această vârstă este un stres, la unii greu de suportat. Tocmai datorită acestui fapt există, la oamenii plecați de pe locurile natale o dorință lăuntrică de a le revedea, după care se simt mai bine (întoarcerea la origini). Mulți, la pensie, revin pe aceste locuri definitiv, iar unii chiar doresc să se înmormânteze

în pământul care conține elemente din care s-a format organismul lor. Cei care nu o fac deloc și refuză să revadă locurile nașterii sale, au o problemă.

Așa explică medicina dorința de reîntoarcere la origini; unde se simt mai bine, chiar se vindecă de unele afecțiuni fizice și psihice. Așa că vă îndemn să vă întoarceți toți la origine, când puteți, adică unde v-ați născut și ați copilărit, chiar dacă numai din când în când!

Sper că am reușit să ating toate laturile legate de satele comunei Borod. Ceea ce vor scrie cei cărora le-am cerut colaborarea să întregască cunoștințele despre oameni și obiceiurile din satele comunei Borod.

Vă mulțumesc.

GLOSAR

cu cuvinte specifice satelor din comuna Borod, unele dispărute, altele pe cale de dispariție.

A

a abraculi – a da de mâncare animalelor

a merli – a o păți (a muri)

abrac – ovăs pus în traiste așezate pe botul cailor

ajunează – nu mănâncă nimic, a posti

altar – loc în biserică unde slujesc preoții

arcer – instrument din piatră cu care se ascute coasa

arie – loc unde batoza treieră cerealele din sat

așchii – bucățele mic de lemn ascuțite rezultate la tăierea lemnelor

B

ba – da sau nu

bagă samă – fii atent

bajocură – umilință

balegă – excrementele animalelor

bântuit – posedat

bărărie – loc unde se prepară pălinca

bârfă – discuție între două sau mai multe persoane (un fel de socializare)
despre lucruri negative sau pozitive întâmplare sau bănuite că s-ar fi
întâmpnat în sat

bășină – gaze eliminate cu zgomot pe cur

batalauă – instrumente de bătut (ascuțit) coasa

batâr – măcar

bată-te focarea – vai de tine

bătrăcăli – a amesteca ceva

bâzdâra – animalele fug din cauza muștelor și căldurii
bâzgâia – a ploua mărunț
bazoane – material din stofă subțire cusută pe fața anterioară a pantalonilor, cu scop de protecție sau să acopere unele găuri apărute
belceu – leagăn pentru sugari
belciug – sârmă pusă în flitul (râtul) porcului
bendeu – burtă
berbiniță – cucurbătă
berc – un pâlc de pădure
beteag – bolnav
bică – taur
bicașeu – bolovan
biciuli – a aprecia
birt – bufet cu băuturi și muzică
bistoș – sigur
blid – farfurie adâncă
bocoance – bocanci
bold – un mic magazin cu de toate (magazin mixt)
bolond – nebun
bolton – un deal din piatră
bombănit – comentariu cu voce tare, după o critică
boncălos – individ cu trăsături dure, urâte ale feței
boncăni – zgomot scos de animale
boncău – baros
boroade – locuri de pășunat, pentru a paște vitele
botaș – colindător care poartă colacii primiți, pe o botă
brâgle – instrument din războiul de țesut pânză, cu care se bate firul în pânză
brâncă – mână
bronț – o umflătură din pîinea coaptă
brozbă – căpățână de varză
bubă, buboi – abcese inflamatorii ale pielii
bubișcă – construcție din pământ, în jurul burlanului, care oprește scânteile din foc să nu incendieze podul casei
bucate – cereale
budă – WC
budălău – ciubăr din lemn înalt și strâmt, folosit pentru opăritul și cenușăritul rufelor la spălat
budelaras – portmoneu
bufet – bar

buiac (biter) – vesel peste măsură și fără nici o responsabilitate

buică – vestă pentru femei cu mâneci lungi

buiguit – amețit

buimac – amețit

bumbi – nasturi

buralău – negură, ceață densă

burdihan – stomac

burgău – contrabas

burlan – țeavă din tablă folosită ca horn

bute – butoi

butură – ce rămâne după tăiatul unui lemn

butuși – a se lovi în timpul dansului (feciorii)

C

căcăcios – fricos (face pe el de frică)

căcădări – măcieșe

căcat – excrementele omului

caier – fuior

calapăr – flori, frunze cu un miros foarte plăcut (femeile îl puneau în păr)

candalău – (vine de la candelă) – sobă de încălzit

cantă – ulcior cu gura rotundă

cantaring – cumpăna la fântână

căpătâi – la capul bolnavului, mortului

capră de lemn – dispozitiv pe care se fixează lemnul pentru a fi
tăiat cu firezul

căput – poartă mai mare din lemn sau fier pusă la curte sau șură

car – mijloc de transport de produse și persoane tras de boi

cărâmb – capătul osiei de la car

cârpă – o bucată de textilă

cârpi – a repara

cârti – a vorbi cu răutate

caț – cuvânt cu care se alunga pisica

cățali – a se infecta

cătane – soldați

cătănie – armată

cataramă – dispozitiv de închis cureaua de la pantaloni sau pantofi

câteongan – încet

cătușă – piesă din lemn sau fier cu care se leagă ruda carului de jug

cazal – un fel de căpiță de paie, făcută în aria unde se calcă (treieră) cereale-
le; are formă alungită cu vârful rotund

căzni – a răni

cep – gaură în butoi prin care să curgă băutura

chiorăi mațele – zgomot în burtă

chiotoare – loc pe unde se introduc nasturi

chisăliță – băutură preparată din tărațe puse în apă pentru a fermenta și apoi
a se bea

chișbirău – dobașu din sat, care anunță hotărârile primăriei

chișchineu – batic

chișlegi – perioada din an de la Sfântul Ioan (7 ianuarie) până la
începutul Postului Paștilor

chișpalț – piesă din lemn sau fier care leagă cele două capete anterioare ale
loitrilor

chitan – fecior needucat, neascultător, obraznic

cider – suc acrișor, produs prin zdrobirea merelor (astăzi se găsește
în comerț, fiind alcoolizat

cilediu – copil în perioada intrauterină și până la vârsta de 1 an

cinsti – a dărui

cioasălă – instrument de periat vacile, bivoli

ciocalău – rădăcina porumbului

ciondrăni – a se certa cu voce tare

ciorlău – o bâță groasă verde cu care, împreună cu un lanț, se strâng lemnele
pe car

ciorloi – a lega strâns lemnele pe car

cioroi izvor amenajat cu o țevă de scurgere

cioroiește – curge apa de ploaie sau apa de la un izvor

cioroslan – cuțit de fier care taie pământul pentru a fi apoi brăzdat

cipcă – dantelă

cirighele – o bucată de aluat întins cu sucitoare, de formă triunghiulară,
cu o gaură tăiată la mijloc, prin care se trece un capăt al aluatului;
se coc în ulei, se dau cu zahăr, fiind o delicatesă

cirip – țiglă

ciubanc – ulcior

ciubăr – vas din lemn

ciudă – enervare

ciunti – a tăia, a rupe

ciupă – albie (covată) pentru spălat copii

ciur – sită din sârmă pentru pietriș, nisip

ciutură – butură ascuțită

clăpaci – ciocan

clejie – pământul bisericii

clisă – slănină
clop – pălărie
clotori – a amesteca cu zgomot un lichid
cocârlă – manivelă
cocie – mijloc de transport tras de cai
cocoși de porumb – floricele
cofă – găleată din lemn
coi – testicul
colb – praf
colniță – încăpere (clădire) în care se stă vara și unde se găsesc toate
cele necesare pentru o minimă existență
comândare – masă ce urmează după înmormântare și care se petrece la casa
mortului
conci – părul femeii, răsucit pe cap în jurul unui băț de lemn sau unui piaptăn
contralău – om din taraf care ține ritmul contra în timpul cântecului
copârșeu – sicriu
copili – a rupe lăstari tineri de la vie, pentru care nu există rod
copite – un fel de bureți (ciuperci) comestibile, în formă de copita calului
coptil – copil din flori, adică al cărui tată nu se cunoaște
coparău – oameni care aveau în îngrijire iarba și copacii de pe marginea
șoselelor naționale
corator - episcop, președintele consiliului bisericesc
corman – volan, coarnele plugului
coștolău – gustare din porcul proaspăt tăiat
coștoli – a gusta
coteț – căsuță pentru animale, păsări
cototoare – oglindă de perete
cotrov – vizuină pentru animale sălbatice
crășmar – cel care vinde băutură alcoolică
cruci de grâu – un fel căpiță construită în formă de cruce din snopi de grâu
cu casa în spate – își schimbă domiciliul foarte des
cucuruz – știulete de porumb
cufureală – diaree
culdubăți – caldaboși
cuptoriște – loc unde se găsește cuptorul de copt pâine
cur – anus
curastă – se obține prin fierberea primului lapte muls de la o vacă care a fătat
recent
curichi – varză
cuscră – mama ginerelui sau a nurerii

cuscru – tatăl ginerelui sau a nurorii; uneori se folosește în scop peiorativ, pentru a-i spune unui bărbat că iubesc aceeași femeie
cusură – grindă pe care se sprijină acoperișul casei

D

dâlbe – mici gropi cu apă
dâmb – ridicătură de pământ naturală sau făcută de mâna omului
dâlboc – o acumulare mică de apă construită pe o vale, unde te poți spăla sau scălda vara
dămăgan – separat
dănțăuș – dansator îndemânatic
dascăl – învățător
depenel – instrument din lemn de pe care se adună firul de tors în ghem
desfăca – a depănușa porumbul
dibaci – șmecher, priceput
dobitoc – animal; se folosește și pentru un om care are comportament de animal
dohan – tutun
dos – ștergar de bucătărie
drâglă – instrument din lemn cu care se trage jarul și cenușa din cuptorul de pâine
drăguț – un bărbat pe care îl iubește o femeie
drăguță – o femeie pe care o iubește un bărbat
drăut – sârmă
dricar (dună) – o pernă mare cât patul pentru a te acoperi iarna când dormi
duflă – obiect vestimentar de mărimea unei fețe de masă, din fir gros de bumbac, care se pune pe cap sau umeri în perioadele reci
duleu – cărare de pământ (drum îngust) printre terenurile agricole
Dumetale – Dumneata, Dumneavoastră
duplica – ațipi

F

făgădău - restaurant
fain – frumos
făină picluită sau nulașă – făină albă, în comerț întâlnită ca făină „0”
fală – mândrie
făli (a se) – a se lăuda
fancuri – pîini mici în forma unei guri de pahar de vin, cu care, de fapt se desprinde dintr-o bucată mare de aluat frământat cu sucitoare, după care se pune la copt în ulei, apoi se presară cu zahăr; este o delicată la țară.

fârcitură – căpiță
 făta – nașterea la animale
 fătumneu – copilul meu
 fecior legat – fecior căruia o fată sau o femeie i-a făcut vrăji ca să nu se poată
 căsători decât cu ea
 fegheu – capac
 fire – personalitate
 firetic – nervos
 firez – fierăstrău
 fiscău – ultima parte care curge la fiert pălinca
 fișcura – fluiera din buze, din degete
 fitău – bumbac colorat
 fizalău, fizele – șiret, șireturi
 floaștără – noroi amestecat cu apă sau zăpadă topită de pe drum
 floci – părul din jurul organelor genitale
 flocos – păros
 foale – burtă, intestine
 focarea ta – slăbiciunea ta
 folt – petec
 forgău – un inel pus în nas la animalele neliniștite sau periculoase
 fostoi – să separe puful penelor de gâscă de pe partea osoasă a penei
 fotoghin – petrol
 frige (a te) – a te arde
 fulgăr de ploaie – o ploaie de durată scurtă
 furcă de așezat gunoiul – instrument cu o coadă de lemn, la un
 capăt având montat un dispozitiv de fier cu 3-4 coarne de fier
 furcă de strâns fânul – instrument din lemn care are o coadă la un capăt, cu
 3 coarne
 furcă de tors – unealtă de lemn pentru produs firul de tors din caierul de
 cânepă sau lână
 furcoi – o bâtă lungă cu 2 coarne lungi la un capăt, pentru a da fânul pe
 căpițe sau în podul șurii
 fușleagă – un teren lung și îngust

G

gaci – pantaloni vechi cu tureacul foarte larg, făcuți din pânză – în prezent –
 indispensabili, izmene
 gadini – animale sălbatice
 găinaț – excremente de pasăre
 galițe – păsările domestice
 găluște – bucăți de făină cu apă și griș, fierte

gașcă – grup de oameni având interese comune specifice
gatăr – instrument de despicaț scânduri sau bârne
gazdă – proprietar
găzdăcoi – bogătaş
gheje – ciubăr, butoi de lemn
ghilănti – a reclama
ghioantă – sacâz
gingaș – sensibil, pretențios
gloduri – mizerii într-un lichid
gloduri – murdărie ce plutește sau se sedimentează într-un lichid (apă, vin, pălincă)
golond – șnur de legat hainele la brâu
gomboți – gogoloașe de aluat umplute cu prune, apoi fierte
gonită – vacă în călduri
gornic – pădurar
grăitor – om ce conduce o nuntă la țară
grapă – instrument format dintr-un schelet de lemn în formă pătrată în care sunt bătuți colți de fier; se folosește la fărâmițatul pământului în urma plugului
greabăn – instrument unde erau trase fuioarele, în care rămân câlți
greblă – instrument pentru a aduna fânul, paie, frunzele
grija – sarcină, responsabilitate
griji – împerecherea animalelor
grindă – un lemn gros cioplit care sprijină podul și acoperișul casei
grițari – bani monedă
groasă – gravidă
gropari – oameni care sapă groapă pentru mort
groștior – smântână
grumăjer – boală în care se umflă gâtul (probabil amigdalită acută sau inflamația ganglionilor gâtului)
grumaz – gât
guraliv – bun de gură (la vorbă)
gurărește – vorbește mult cu voce tare
gurghiu – vârful opincii

H

hambar – depozit pentru recoltă
hamfău – piesă de lemn a cociei de care se leagă hamurile cailor
handralău – bărbat în toată puterea, dar fără minte (haimana)
hapsân – nesătul de bogăție
harapouă – clește

hârb – bucată ruptă dintr-o sticlă sau vas de pământ
hârșâit – alungat
harșeu – unealtă de săpat în grădină (cazma)
haturi – parcele de pământ
haznă – a avea ceva
hăznăli – a folosi
hecuri – vreascuri
hegheduș – cel care cântă la vioară
hegheghe – vioară
henteș – măcelar
henteu – caleașcă
herbeici – oale de pământ ars
herelit – castrat
herț – dispozitiv montat în fața cociei (carului), de care se leagă
hamfoul cailor, sau care te ajută pentru a urca în car
hie – lipsă
hiribe – cartofi
hodină – odihnă
hori – a cânta
horloit trasul carului (cociei) cu încă o pereche de boi (cai) – pe deal în sus
horn – construcție din cărămidă din podul casei până la nivelul
vârfului casei, prin care iese fumul de la focul din sobă
horoeși – uriași
horoi – a sforăi
horpos – înfundătura din dreptul rinichilor
hospă – teacă de fasole uscată
hozlopi – stâlp de lemn pentru gard
huci, huceag – spini, vreascuri
hulit – vorbit de rău
hulpoi – sarmale
hulug – tulpina de la porumb
hunspuț – șmecher
hurduca – mijlocul de transport te hurducă (te scutură, te zguduie)

I, Î

iagă – sticlă de băut
ierboaie – floarea soarelui
iertăciune – a cere iertare la părinți de către fată, când se mărită sau de
către mort (prin gura preotului) de la rude și prieteni, la înmormântare
iesle – loc unde se pune mâncarea vitelor

ileu – nicovală

îmblătit grâul – lovit cu un lemn pentru a scoate sămânța din spic

îmbuca – a mânca în fugă

îmburdat – rostogolit

încorporare – a fi luat în armata obligatorie

încroznat – îmbrăcat cu prea multe haine

însurat – căsătorit

întornate – clătite

ioai – au, auleu

iosag – animale domestice din curtea omului

ipuleturi – clădiri din jurul casei, pentru diferite întrebuințări

itatău – om cu sarcina de a introduce snopul de grâu în batoza de treierat

ite – instrumente folosite la țesut pânza în războiul de țesut

iui – a chiui, a țipa de bucurie

J

jacoș – om ce strânge grâul în saci când iese din batoză

jambaș – specialist în a face afaceri

jar – bucăți de lemn aprinse în cuptor (sobă)

jașcău – pungă de ținut la brâu tutunul și banii

jeli – a plânge după un om dispărut (mort)

jelit – plâns la înmormântare

jelui – a lustrui o scândură cu rindeaua sau a freca varza pe jilău, pentru a fi transformată în salată de varză

jib – buzunar

jigăraie – arsură pe gât

jigărit – foarte slab

jilău – unealtă pentru finisat scânduri sau unealtă pentru frământat varza

jindui – a dori

joardă – o bătă groasă

joii – a reuși

jolj – pânză de bumbac

jug – partea din fața ruzii carului, în care se înhamă boi ca să poată trage carul

june – tânăr

jupi – paie legate strâns, folosite la acoperirea caselor

L

laboș – cratiță

labreu – vestă neagră fără mâneci, purtată de bărbați sau de femei, ornamentată de flori și de țânțele

lămpaș – felinar
lăpăda – a avorta animalele
lăști – clătite, scoverzi
latrină – toaletă în fundul curții
laviță – bancă de șezut în casă
lăvor – lighean, vas mare folosit pentru spălat (mâinile, hainele, vasele)
lăzlăuș – fecior ce poartă steagul la nuntă
leacuri – medicamente
ler – cuptor de copt cartofi sau mere în interiorul unei sobe de încălzit
leucă – parte din car care sprijină loitrile de osiile carului
leveșe – supă de găină
lihod – fără gust bun
lipideu – pătură de acoperit
listău – drojdie pentru dospit pâinea
liuliu – leagăn pentru copii
loitraș – părțile laterale ale carului
lud – prostânac
ludaie – dovleac

M

macău – unealtă din lemn cu care se trage jarul și cenușa din soba de încălzit
mai – bucată de lemn plată cu coadă de lemn, cu care se lau (spală) rufele
la râu
maică – femeia care te-a născut
maje – cântar de cântărit cantități mari și grele
mălai – porumb
mamă – bunica
mândră – frumoasă, drăguță
mânia – a se supăra, a se enerva
marhă – animale
mărtaș – bulion cu făină, fiert
mâță – pisică
mațe – intestine
mechezit – lovit și zgâriat
meje – loc ce desparte două proprietăți sau două tarlale
melită – unealtă de zdrobit tulpinele cânepii pentru a obține fuiorul
morișcă de bongari – jucărie pentru copii, formată dintr-o roată montată
într-un băț; pe roată sunt fixați câțiva cărăbuși de mai, care, zburând,
învârtesc roata
merg pe vedere – vizite reciproce între familiile viitorilor miri

mezdri – a ciopli
mihei – menghină
misarăș – măcelar
misir – bumbac
mișling – cultură de ovăz și porumb, semănate foarte des și recoltată verde
    pentru hrana animalelor
mnirăzanie – ceva la care toți oamenii se miră când privesc la el/ea
mniroi, miri – tineri care se vor căsători
montă – împerechere sexuală la animale
moșcoarne – pâini mici umplute cu brânză sau miere de prune, a căror colțuri
    se împăturesc. De obicei se ung cu ou.
moșcolit – murdărit, uns
moșini – chibrituri
motov – umezit
muiere – soție
murluit – murdărit, suprafață acoperită cu un strat subțire de pământ (perete
    murluit, vatră murluită)
musai – trebuie, obligator

N

nădejde – speranță
nădragi – pantaloni
nădragi priceși – pantaloni mai largi până la nivelul genunchilor, și strânși
    pe picior sub genunchi
nevestă – soție
nevedi – a introduce firul de tors prin ițe și spată la războiul de țesut
nialcoș – îngâmfat, înfumurat
niene – bunic
nu poate blești – nu poate scoate nici un cuvânt

O

oblac – fereastră
ocheri – ochelari
ocit – asemănător
ocol – curtea casei
ogaș – urmă adâncă lăsată de roata carului pe pământ sau pe drum
ogradă – ocol, grădină pentru legume sau flori
oloire – fabrică mică de produs ulei vegetal la rece
oltonituri – injecții (prin anii '60 o singură femeie din Cetea mai folosea
    acest cuvânt)

omeni – a cinsti

opincă – încălțăminte țărănească din cauciuc sau piele de vită sau porc

otavă – fânul ce se cosește a 2-a sau a 3-a oară de pe un loc, într-un an

P

păcăli – a duce în eroare

pacoste (năpastă) – necaz mare (catastrofă) apărut în viața omului

păfugat – alungat

pănar – liliac

părău – o vale fără apă

pârâu – o vale mai mică

părgălitură – făină prăjită în ulei

pârleaz – loc construit pe unde se poate trece gardul mai ușor

păsulă – fasole

pătrare – unitate de măsură a cerealelor

pătură – tăieței

pecingine – boală parazitară a pielii

pene – flori

pengheli – a zugrăvi

pepini – castraveți

perpeling – par cu mai multe crăci scurte, pe care se pune fânul pentru a se usca mai repede

peți – (a cuscri) – a merge la casa fetei de măritat pentru a o cere în căsătorie

petic – o bucată de material folosit la înfundarea unei găuri în sac,

în îmbrăcăminte sau într-un vas

petrecanie – înmormântare

piparcă – boia

pisa – a zdrobi, a bate

pișet – urina

piștire – piftie

pistornic – un fel de șampilă din lemn sau piatră cu semnele creștinătății, care se aplică înainte de coacere pe cele 4 colțuri ale prescurei

placă – poftim (când ești strigat) sau când ceri unei persoane să facă ceva

pleavă – resturi din spicul de grâu, secară, ovăz, rămase după treierat

plevas – creion

plug – (de lemn sau de fier) – unealtă cu care se ară pământul

poaclă – pachet de tutun

poale – rochie largă din pânză

poc – pachet

podină – un schelet făcut din lemn pus sub căpițe, pentru izolare de umezeală

podîșor – dulap mai mic de bucătărie

pogan – bine dezvoltat fizic (obez)
pomene – diferite lucruri (mai ales pâini) pentru a le da oamenilor întru pomenirea celor morți
ponozlâ – a bârfi pe cineva
ponozli – a purta vorbe, a bârfi
pont – exact
porodici – roșii de grădină
porșor – grămadă de fân sau paie, de mică dimensiune
porție – impozit
postavă – un vas construit din lemn prin scobirea acestuia, în care se frământă pâinea sau se pune slănina la saramură
potânge – cercuri de sârmă cu care se agață rudele laterale ale carului de leuci
potică – farmacie
potol – mâncare
potolit – calmat
pozdării – resturi lemnoase tubulare rămase de la melițatul cânepii
preceptor – om care încasează impozitele
prescură – pîine în formă de cruce, dusă la biserică pentru împărtășanie
preumbla – plimba
prici – pat mic de o persoană
procoalțe – țesături puse pe vatra casei sau pe podele
propteauă – obiect care fixează ceva
propti – fixa, sprijini
pruna femeii – aparatul genital extern al femeii
pugle – tijghea
pumnar – partea de jos a unei mâneci de cămașă
puță – penis, falus
pute – miroase urât
puturos – leneos

R

rânced – alterat
rangă – bară de fier
răni – a scoate gunoiul de sub animale
răschee – clanța ușii
răștitor – unealtă de lemn pentru făcut jurebii pentru războiul de țesut
rât – câmp întins, mai ales în preajma casei
rățișe – plăcintă din mai multe foi subțiri
ratută – ouă bătute și prăjite

răzama – a sprijini

răzor – șanț mic ce desparte două proprietăți sau 2 haturi, prin care curge apa de ploaie

răzui – a rade ceva de pe un obiect

recrutare – luarea în evidență a tinerilor înainte de a merge în armată (la 18 ani)

rișcaș – orez

roștei – porțiță de lemn

rugău – arc sub formă de spirală

rumenele – farduri

S, Ș

săcuieț – o bucată de tifon sau pânză rară în care se stoarce și usucă brânza

săcure – secure

sagă – gust rău

sălăriță – obiect în care se păstrează sarea

sămătișe – iaurt

sântare – examenul medical al tinerilor înainte de a merge în armată

săpăligă – sapă trasă de cai

șarapău – un șanț adânc

sarbăd – fermentat

sarbăd – stricat, acrit, fermentat

șaretă – căruță cu 2 roți, trasă de un cal

sărman – sărac

scamă – o bucățică mică de textilă

scapătă soarele – apune soarele

scârni – declanșa

seleme – bucăți de lemne îmbinate să sprijine acoperișul casei

sclintitură – entorsă, luxație

scoabă – unealtă pentru făcut linguri sau postave de lemn

scoacă – brânză proaspătă de vacă preparată numai din iaurt

screme – a te forța să ai treaba mare

scrijele de pâine – felii subțiri de pâine

scrijeli – a face mai multe tăieturi superficiale pe un plan

selenteu – neastâmpărat

șezată – talpa casei

sfât – clopotarul bisericii, care are grijă de cădelnița preotului

sfătos – om care dă sfaturi multe

sfecli – a da greș

simbrie – plată

șindrilă – acoperiș de casă făcut din lemn (țiglă din lemn)
șireglă – piesă din lemn cu care se poate prelungi carul în față sau în spate
șităli – plimba
snop – o grămadă de paie cu spice legate
soartea – placenta
soatior – coșară
sobă de casă – camera de casă
socăciță – bucătăreasa șefă de la nuntă
socială – unealtă de lemn cu care se fac tevile de la suveica războiului de țesut
șohan – niciodată
somm împlinit – somn cu durată normală
șoș – stâlp
spăcel – bluz, bluza de pânză purtată de femeile de la țară
spămă – ață de cusut, croșetat
spată – piesă din războiul de țesut prin care trec firele de tors
speli haine – adică ai menstruație
spovedi – a-și povesti neazurile, păcatele, bucuriile
ștab – șef
stălaje – obiect pe care se pun vasele din bucătărie
stâmpărare – bucurie
stinte – încheietura, articulația soldului
știoblu – unealtă de lemn cu care se face untul
ștofloncat – aruncat în apă
stog – căpiță făcută din snopi de grâu
strâmtorat – înghesuit
strană – loc în biserică unde stau cantorii
strat – uterul femeii, sau o bucată de pământ pregătită pentru a fi semănată
ștreang – funie împletită din fuior de cânepă
streghel – burghiu
stricat de minte – nebun
strighili – a găuri
strolibat – neastâmpărat
strujac – saltea cu paie
stupuș – dop pentru sticlă
subsuoară – sub braț
sucitoare – un băț lung de aproape 1m, cu care se întinde aluatul
șugubăț – om căruia îi place să glumească
șuiuri – greutate pentru cântărit

sulă – unealtă de împuns, pentru a face o gaură
 șură – loc unde se depozitează fânul înainte de a-l da la animale
 surcele – bucăți de lemn rotunde, rezultate din tăierea ramurilor pomilor
 suroan – unealtă de sticlă cu care se aspiră pălînca și vinul din butoi
 şuștar – vas unde se mulge vaca
 şuștăr – pantofar

T, Ț

tăbliță – un fel de tabletă pe care copiii scriau la școală cu creta
 tăcăneauă – postavă mai mică
 taină – secret
 talangă – clopot pentru animale
 talger – farfurie de porțelan
 talmeș-balmeș – amestecat, fără ordine, unde nu înțelegi nimic
 țângălău – clopot mic din alamă
 tăntălău – prost
 țâpoc – o bucată ascuțită de lemn, ce a intrat la cineva în piele
 tăpsii – tave de tablă pentru copt pâinea, cozonacii
 tar – o greutate (ex. duc un tar la moară)
 țapa – a arunca
 țârfă – nisip
 târnăcop – unealtă pentru săpat în pământ tare, pietros, alcătuit dintr-o
     coadă de lemn și o bucată de fier cu 2 capete ascuțite
 târnaț – pridvor
 țâruș – par
 tașcă – cutie de lemn
 țâță – sân, mamelă
 tăuți – slovaci
 techergheu – adolescent fără ocupație, care umblă mult fără rost
 temător – tânăr ce invită la nuntă
 terheti – greutate
 ticăzâ – a curăți
 tileac – pământul în prelungirea ocolului sa a grădinii
 tilegi – car prelungit pentru a putea căra cu el lemne lungi
 tină – noroi
 tinda casei – camera de la intrarea în casă
 tineală – odihnă
 țipele – pantofi femeiești
 tisău – curea lată, eventual cu loc pentru bani

tivit – cusut

toldauă – piese din lemn cu care se schimbă ițele din războiul de țesut

tolțiș – pagul casei

țomb – un picior de găină, curcan, găscă, rață, prăjit

toporâște – coadă de lemn pentru bici, topor, coasă

tordelaș – judecată

troacă – loc unde mănâncă porcii, făcută din lemn

tropoti – a lovi tăpile picioarelor de dușumea, cu zgomot

țuca – a săruta

țucur – zahăr

țucu-te, mâncu-te, bagu-mă-n tine – apelative adresate unui copil pentru a-i arăta dragostea

țuleap – țăruș, par

tunalău – om care tună și fulgeră pentru orice (nervos)

tupiliș – pe ascuns (a merge aplecat pentru a nu fi văzut)

turlaș – viitură de apă; eventual amestecată cu noroi sau pietre

turtit – presat, zdrobit

U

umblă în vârful degetelor – umblă fără a face zgomot

urzoi – unealtă din două bucăți din lemn ce formau 4 aripi și care se prindea sus în grindă și jos într-o bucată de lemn găurit;
cu ele se pregăteau jurebiile de fire pentru războiul de țesut

V

văcăli – tencui

vailing – un vas mare din tablă smălțuită

valău – locul unde se adăpau animalele, făcut din lemn și așezat lângă fântână

vânturișcă – mașinărie care prin curenți de aer înlătură pleava și alte resturi dintre boabele de grâu, secară, cânepă

vatra casei – pardoseala

vătrar – unealtă de scos jarul și cenușa din cuptor

veghire – găleată din tablă

vergel – obicei vechi ce se ținea în noaptea de Anul Nou, unde fetele își puteau găsi ursitul

verjele – bucăți subțiri de lemn uscat folosite la războiul de țesut

vică – unitate de măsură pentru cereale

vijniță – animal în călduri (scroafă)

viță mare – neam mare

vorovăsc – vorbesc

vrajiță – poartă de lemn pentru grădină sau ocol din bucăți de scândură

vreme grea – furtună

Z

zăbovi – a pierde timpul, a întârzia

zadie – piesă din îmbrăcămintea femeii de la țară

zamă – supă

zap – bucată de scândură din gard, fuștel de scară

zâui – a țipa de frică

zbici – bici

zdrobit – turtit, fărâmițat

zdrobalău – guturai

zestre – bogăție

zgaibă – furuncul

zgâlțâi – a scutura

zgură – mizerie, mai ales de natură metalică

zimbri – a pofti să mănânci ce vezi că mănâncă altcineva

zminti – a greși

zmintit – nebun

zoli – a te grăbi

În acest vocabular am introdus cât mai multe cuvinte specifice satelor comunei Borod, a Depresiunii Borod-Vad, cuvinte populare din Ardeal, unele care sunt încă cunoscute, dar din cauza evoluției limbii române, unele vor dispărea peste mai mulți, sau mai puțini ani. S-ar putea ca nu la toate cuvintele populare specifice comunei Borod să nu le fi găsit cuvintele cele mai potrivite din vocabularul limbii române moderne, dar Dumneavoastră o să mă iertați pentru că nu sunt specialist nici în vocabularul limbii române populare și nici a limbii române moderne. Poate se vor găsi specialiști care ar putea explica originea acestor cuvinte. De asemenea, doresc să subliniez cu părere de rău că unele saluturi frumoase au dispărut, dar sudalmele nu au dispărut. Trag speranța că vor dispărea odată cu ridicarea gradului de cultură a oamenilor. Pentru a ridica gradul de cultură a oamenilor îți trebuie să te folosești de știință. Ori pentru a ști cât mai multe lucruri, trebuie să cunoști cât mai multe limbi vorbite. Dacă lucrurile evoluează în lume ca în prezent, bănuiesc că peste câteva zeci de ani multe cuvinte românești folosite în prezent în vorbirea curentă vor fi abandonate și înlocuite cu cuvintele ce denumesc noile descoperiri științifice. Așa cum în perioada interbelică, în limba

română au pătruns multe cuvinte franțuzești, așa intră și vor intra cuvintele englezești netraduse în limba română, strănepoții noștri vor vorbi englezește sau poate chinezește. E bine? E rău? De 2000 de ani, acest popor de pe teritoriul României a fost foarte primitiv. Dacii au primit limba latină, apoi cuvinte slave, ungurești, grecești, turcești, austriece, franțuzești, englezești. Școala ardeleană a încercat să latinizeze (romanizeze) limba, dar nu prea a reușit. Consider că, deși Eminescu a studiat în limba germană, a reușit în scrierile sale să creeze o limbă română modernă. Ce se va întâmpla în viitor cu această limbă? Nu prea știu! Dacă în prezent nu se încearcă să se traducă în limba română denumirile noilor descoperiri științifice, atunci vom vorbi altă limbă, mai ales că tineretul nostru de azi scrie și vorbește cu mândrie o limbă amestecată, pe care vârstnicii nu o prea înțeleg. Vârstnicii vor dispărea nu peste mult timp. Cred că vor dispărea multe limbi în lume. Să nu fie și limba română !! Globalizarea este un pericol pentru limbile popoarelor care nu descoperă lucruri noi. Așa că, Măi, române, deșteaptă-te și descoperă lucruri noi, pe care să le dumești, dacă o să poți, în limba română!

Bibliografie

1. Bălan I. D., „Prefață” în Octavian Goga, *Ne cheamă pământul*, Editura pentru Literatură, București, 1967.
2. Coșbuc, G., *Poezii*, Editura Cartea românească, București, 1982, p. 15.
3. Bușulenga Dumitrescu Z., „Prefață”, *Pământ transfigurat* a lui Ioan Alexandru, Editura Minerva, București, 1982.
4. Râpeanu V., „Prefață”, în Dinu Săraru *Niște țărani*, Editura Minerva, București 1982, p. 9(IX).
5. *Ibidem*, p. 10 (X).
6. *Ibidem*, pp. 11-12 (XI-XII).
7. *Ibidem*, p. 12 (XII).
8. *Ibidem*, pp. 13-14 (XIII-XIV).
9. *** *Dicționarul mic al literaturii române*, 1970, pag. 1268.
10. *Ibidem*, p. 1376.
11. *Ibidem*, pp. 1492.
12. Leșe G. - Acum știu cine sunt în *Însemnări și aduceri aminte*, Ed. Humanitas, București, 2013, p. 2.
13. Dumitrașcu S., *Ziai Tiati (Prințesa dacă)*, Ed. Universității din Oradea, 2014, p. 33
14. *Ibidem*, pp. 33-34.
15. *Ibidem*, postfața cărții *Ziai Tiati (Prințesa dacă)*.
16. Răuciu N., Sat cultural al României, *Crișana*, 2 martie 2016, p. 11.
17. Ilieș A., *Atlas Geografic al Patrimoniului Turistic, Crișana – Maramureș*. Editura Universității din Oradea, Oradea 2014, p. 43.
18. Groza I., *Bratca. Arheologia unei civilizații rurale*. Ed. Imprimeriei de Vest Oradea, 2009, p. 10.
19. Givulescu R., Cercetări geologice în bazinul neogen al Borodului, în *Studii și cercetări geologice-geografice*, Cluj, 1957.
20. Borcea L., Țepelea I., *Cuprins din necuprins. Satul Beznea*. Editura Cogito, Oradea – 198, p. 8.
21. Ilieș A., *Atlas Geografic al Patrimoniului Turistic, Crișana – Maramureș*. Editura Universității din Oradea, Oradea 2014, p. 26.
22. Primăria Comunei Borod, *Date de la Recensământul populației din România 2011*. Cel mai în vârstă bărbat și cea mai în vârstă femeie din comuna Borod.
23. Borcea L., *Satele din Bihor ale lui Gavrilaş Movilă și Constantin Șerban* – Crisia, 1977, pp. 118-120.

24. Borcea L., „Voivodatul Borodului în sec. XIII – XVII“, *Crisia*, 1982, pp. 164-167.
25. Groza I., *Bratca. Arheologia unei civilizații rurale*. Ed. Imprimeriei de Vest Oradea, 2009, pp. 44
26. *Ibidem*, p. 45.
27. Borcea L., „Satele din Bihor ale lui Gavrilăș Movilă și Constantin Șerban” – *Crisia*, 1977, pag. 97-131.
28. *Ibidem*, pp. 97-131
29. Borcea L., *Obștea sătească din Bihor, voievozii și cnezii în secolele XIII-XVII, Oradea*, Biblioteca Crisia, 1982, pp. 164-167
30. Borcea L., Veacul al XVII-lea. O scrisoare de la Oradea – *Cele trei Crișuri (serie nouă)* No. 1, 1990, p. 13-15.
31. Stoicescu N., Constantin Șerban în *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, pp. 150-152.
32. Groza I., *Bratca. Arheologia unei civilizații rurale*. Ed. Imprimeriei de Vest Oradea, 2009, p. 53.
33. *Ibidem*, p. 53
34. Göllner C., *Viața și activitatea principelui Transilvaniei, Gheorghe Rakoczi II, 1648-1660*, Editura Militară București 1977, pp. 23-45.
35. Groza I., *Bratca. Arheologia unei civilizații rurale*. Ed. Imprimeriei de Vest Oradea, 2009, p. 55.
36. Borcea L., Satele din Bihor ale lui Gavrilăș Movilă și Constantin Șerban în *Crisia*, 1977, pp. 101-131.
37. Mazilu D. M., *Românii și creștinismul. O istorie a românilor. Fundația Culturală Română – Centrul de Studii Transilvane*, Cluj-Napoca 1998, pp. 168-193.
38. Borcea L. și Mihancea P., *Cetea-Bihor, un sat pentru credință străbună*, Ed. Universității din Oradea, 2015, pag. 35-72; pp. 168-174; pp. 186.
39. *Ibidem*, p. 40
40. Magyar Staisztikai Közlemények, *Új folyam, XV. kötet*, Budapest, 1897, pp. 442-445.
41. Borovszky S., *Biharvármegye és Nagyvárad*, Budapest, 1901, p. 63.
42. Todoca I., *Monografia Orașului Aleșd, jud. Bihor*, Editura Tradiție, București 2000, pp. 44-54.
43. Mihoc B., Contribuții documentare privind aplicarea reformei agrare din 1921 în plasa Aleșd (Bihor) în *Crisia*, 1987, pp. 211-212.
44. Apan M., *Aspecte privind aplicarea legislației de reformă agrară la fosta plasă Aleșd între anii 1921-1927, în Aleșd 1904-1979*, p. 266.

- 45.*** *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, vol II, neam, limbă maternă, religie*, București, 1938, pp. 58-59, p. 550.
46. Groze I., *Bratca. Arheologia unei civilizații rurale*. Ed. Imprimeriei de Vest Oradea, 2009, p. 58.
47. *Ibidem*, p. 59
48. Todoca I., *Monografia Orașului Aleșd, jud. Bihor*, Editura Tradiție, București 2000, p. 59 (Lista delegaților români din Bihor participanți la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 dec. 1918).
49. Mihoc B., „Contribuții documentare privind aplicarea reformei agrare din 1921 în plasa Aleșd (Bihor)” în *Crisia*, 1987, pp. 211-212.
50. Constantiniu F., *O istorie a românilor*, Ed. Fundația Culturală Română. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1998, p. 299.
51. Arhivele Naționale, D. J. Bihor fond, Prefectura Județului Bihor, inv. 41, dos. 81-83, *Conscrierile Comitatului Bihor din anii 1712-1753*.
52. Arhivele Naționale Maghiare (Magyar Országos Levéltár) fond: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civiles*.
53. Arhivele Naționale, D. J. Bihor fond P.J.B., 1940, *Dosar 26/1940*, f. 18.
54. Serviciul Istoric al Armatei, Arhivele Militare Pitești, fond: Cercul Teritorial Militar Bihor, *dosar 528/1942*, f. 35-47.
55. Maghiar A., *Morile de apă din Comitatul Bihor*, Teză de doctorat, 2012, anexa 99.
56. Blaga M., Piese textile vestimentare de uz casnic și de ornament de pe Crișul Repede – Barcău – *In honorem Ioan Degău*, coordonator Antonio Faur, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2014, pag. 301-321.
57. Groza I., *Bratca. Arheologia unei civilizații rurale*. Ed. Imprimeriei de Vest Oradea, 2009, pp. 240-242.
58. Stoicescu N., *Cum măsurau strămoșii*, București, 1971, p. 192.
59. Leșe G., Acum știu cine sunt în *Însemnări și aduceri aminte*, Ed. Humanitas, București, 2013, pp. 150-157.
60. Parasca G., Despre „O lume dispărută, Vergelul”, în *Bihoreanul* din 25-27 dec. 2015, p. 2
61. Popoviciu L., *Visul*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, Ed. I, în 1978 și ed II-a 1994, pp. 159-174.

Capitolul 2.

Valori perene borodane

*Dedic această lucrare mamei mele, Valeria,
care, cu înțelepciunea și iubirea sa incomensurabilă
mi-a luminat sufletul și cărările vieții.*

- Valeria Butiri, învățătoare pensionară -

2.1. Cuvânt introductiv

Satul Borod, centrul comunei cu același nume, este locul mirific unde penelul Creatorului a zugrăvit cu dărnicie și artă un peisaj natural amplu, așezat într-o zonă colinară primenită de prospețimea pădurii și de firul apei care o străbate, și luminată de un cer senin ca floarea de nu-mă-uita.

Acolo, lângă șoseaua europeană 60, în bățătura gospodarilor Valeria și Ștefan Venter am deschis ochii spre lumina unui cer senin într-o zi de mărtișor, întocmai ca un ghiocel, pe care inegalabilii mei părinți l-au ținut cu dragoste și dăruire nemărginită în inima lor toată viața.

Împlinindu-le dorința și regândindu-mi visurile inițiale, m-am stabilit alături de ei până când sufletul lor s-a mutat în universul eternității și mi-au lăsat voit o porțiță deschisă, pe care știam din tinerețe că voi ieși doar când ei nu vor mai fi.

Trăind peste șase decenii în Borod, mi-am contopit simțămintele și întreaga mea ființă cu universul peisagistic și uman al satului meu.

În cele din urmă, ajungând cu soțul meu, Emil, pe plaiuri sălăjene, ca să preluăm pe umerii noștri o parte din povara celor dragi, am luat cu mine priveliști borodane și mi le-am ferecat poetic în minte, ca prin vers și rimă să le prefac în cântec:

*În zori, când bolta e o scară viorie și umbrele coboară în neant,
Lumini tivite cu văpăi mă-mbie să văd cum se ivește cerescul diamant,*

*La câțiva pași, vâlceaua se trezește în triluri calde cu chemări de dor;
Iar firul apei unda-și limpezește și saltă clipocind unduitor.
Îmi sunt aproape și mă îmbrățișează culorile grădinii cu parfum divin
Și fiecare parcă zâmbindu-mi îmi urează să-mi fie ziua bună și sufletul senin.*

E un cântec, o vibrație lăuntrică cu care să pot depăși gerul când mă va frige și arșița când mă va îngheța. E un cântec tainic și un reazem care, alături de credință, mi-a risipit negura deasă rămasă în urma omului drag, care după cinci decenii și jumătate de mariaj, s-a dus spre zări neștiute de noi, pământeni.

Dând ornicul timpului înapoi constat cât de ciclică este soarta, amintindu-mi de a doua parte a copilăriei mele, umbrită și profund marcată de nedreptul și arbitrarul eveniment din 1940, când partea noastră de țară a fost smulsă de la sânul mamei sale, iar noi am devenit străini pe pământul nostru strămoșesc. După jertfe de vieți curmate în bătaia armelor inamice, după râuri de lacrimi vărsate de văduve și de orfani, marile puteri implicate în cel de-al doilea război mondial nu numai că nu au despăgubit pierderile statului român, nici nu au vrut să recunoască aportul armatei române la victoria finală.

În acel război, tatăl meu a fost luat prizonier și a supraviețuit cu greu în cei cinci ani de prizonierat pe pământul sovietizat al Rusiei, departe de cei dragi, fără vreo veste nici dintr-o parte, nici din cealaltă.

În vremurile acelea tulburi, apăsate de privațiuni de tot felul, în haosul economic, politic și moral, fratele mamei mele, prof. pr. Ioan Crețu și-a îmbărbătat sora în visul ei de a-și trimite unicul copil să studieze la un renumit liceu din Beiuș, când abia împlinisem zece ani. Atunci, clasele liceale începeau cu elevi de această vârstă, iar primul an de liceu se numea clasa I.

Recunoștința pe care i-o datorez acelui om cu suflet mare, m-a îndemnat printre altele, să-l evoc într-un eseu publicat pe plan local în revista școlii din Borod, iar acum și în lucrarea de față, pentru ca cei de azi și cei de mâine să nu-l dea uitării, ci să prețuiască și să așeze la loc de onoare pe toți cei al căror nume și devotament s-a împletit cu satul Borod.

2.2. Profesorul Ioan Crețu, un eminent apostol al școlii

Graiul românesc, mărturia noastră de neam și de țară, este zestrea spirituală cu care noi, românii, ne-am deschis ochii și sufletele spre lumină. Pe lungul său parcurs, limba noastră a devenit treptat mai expresivă, mai sonoră, mai subtilă prin șlefuirea migăloasă a marilor săi bijutieri, printre care Mihai Eminescu strălucește ca o stea nemuritoare.

Iar dacă generații după generații au contopit-o cu gândirea și cu trăirile lor, e pentru că au avut șansa unor profesori de limba română cu har și dăruire.

re, care i-au inițiat pas cu pas în profunzimea acestui tezaur spiritual, inegalabil prin tot ce înseamnă el. Un astfel de artizan a tot ce implică instruire și educație a fost și profesorul de limba română, Ioan Crețu, fiu al satului Borod, născut la 22 decembrie 1911 într-o familie cu trei copii, ce vor rămâne orfani de mamă din fragedă pruncie.

A absolvit școala primară cu merite excepționale, motiv pentru care directorul de atunci al școlii, domnul Gligor Pop, l-a îndemnat pe tatăl său să-l trimită la studii la Liceul Emanoil Gojdu din Oradea, întrucât pe vremea aceea studiile liceale se începeau la vârsta de 11 ani, iar clasele de liceu erau opt la număr.

Elevul de atunci, Ioan Crețu fiind elev în clasa a VI-a, respectiv a X-a de azi, a participat la un concurs de creație literară prezidat de poetul Cincinat Pavelescu și a obținut premiul I cu poezia *Mama*, compusă cu o sensibilitate impresionantă pe măsura trăirilor autorului ei. Impactul sufletesc asupra celor prezenți a fost de așa manieră, încât unii elevi din clasele inferioare au reținut versurile din poezia respectivă, reușind să le repete chiar și după mulți ani de la evenimentul respectiv. Printre aceștia s-a numărat și elevul de atunci, Gabriel Țepelea, din clasa a II-a a aceluiași liceu, consătean cu câștigătorul premiului și academicianul de mai târziu, prof. Dr. Gabriel Țepelea.

După absolvirea studiilor liceale și a celor universitare, tânărul Ioan Crețu, licențiat în litere și teologie, a ajuns profesor și preot în orașul Beiuș, socotit pe bună dreptate o importantă citadelă culturală românească a vremurilor acelea, pepiniera multor elite din acest teritoriu ardelenesc. Acolo a fost numit profesor de limba română la Școala Normală de Fete. A profesat și ca preot greco-catolic la parohia din Pocola, sat învecinat Beiușului, unde, prin contribuția financiară personală și colaborarea cu profesoara de desen și pictorița E. Dringo a refăcut iconostasul bisericii, distrus de bombele războiului.

Evenimentele politice ale anului 1948, impuse de hotărârea puterii de la răsărit, au tulburat destinul multor intelectuali de pe meleagurile noastre și au risipit în patru zări valorile inestimabile ale Beiușului. În situația aceea de grave opresiuni, incertitudini și derute, profesorul Ioan Crețu a înțeles că cel mai înțelept demers ar fi fost să părăsească orașul. Avea doar 37 de ani, când forțat de împrejurări a renunțat la condițiile citadine și la anturajul distins în care lucra.

A hotărât să se stabilească tot într-un loc drag sufletului său, în satul său natal. În consecință, și-a regândit destinul orientându-l spre două obiective de căpătâi pe care le-a și finalizat exemplar: să lumineze mintea copiilor consătenilor săi și să sprijine bătrânețea tatălui său.

Ca profesor de limba română la Școala Elementară care în urma reformei învățământului din 1948 a luat ființă în acel an și în Borod și inițial încă în 11 localități din județ, domnul profesor a fost unul dintre principalii piloni ai prestigiului acestei școli, unde pentru prima dată predarea la clasele V-VII era făcută de profesori.

S-a numărat de asemenea și printre corifeii spiritualității din partea estică a județului, respectiv de la Oradea până la limita cu județul Cluj. A trăit alături de colegii și consătenii săi cu demnitate întruchipând însușiri datorită cărora a fost socotit „etalonul măsurii, al înțelepciunii și al decenței.”

La temelia instituției școlare pe care a servit-o până la pensionare, cu o abnegație apreciată în permanență la superlativ, a pus competență, prestanță și dăruire. Cu alte cuvinte, și-a contopit numele, profesia și viața cu această școală.

În condițiile de atunci, în primii ani de după reforma învățământului, nu toate școlile aveau profesori calificați de limba franceză. Școala din Borod nu s-a confruntat cu această penurie întrucât profesorul Ioan Crețu, fiind un bun cunoscător al limbii franceze, a predat și această materie de învățământ, întocmai ca un profesor specializat.

Domnia sa nu a fost numai apostolul catedrei de limba română, și temporar și de limba franceză, ci în corelație cu acestea a fost și un bibliotecar școlar inegalabil prin tot ce a făcut și la acest capitol, deși nu a fost remunerat. Prin erudiția sa a reușit să dezvolte la majoritatea elevilor pasiunea pentru taina cărților, pentru lectură. A fost și poet și epigramist remarcabil, un redevabil conducător de cerc pedagogic zonal, un examinator competent la concursurile de admitere în liceele din Vadul Crișului și din Aleșd. În fiecare postură în care s-a aflat și-a îmbinat profesia și atitudinea față de oameni, fie ei elevi, fie adulți, cu aura adevăratelor virtuți morale și civice.

Cu aceste nestemate, polarizate în făptura-i zveltă și blajină, își purta pașii domol pe lungul drum dintre casă și școală, salutând cu respect și eleganță întocmai ca un lord, motiv pentru care l-am asemuit uneori cu turla cea din sat, descrisă într-o poezie publicată în 1942 în volumul *Poezii*. Cartea înmă-nunchează creații lirice izvorâte din amărăciunea nedreptei ciuntiri a țării prin Diktatul de la Viena, despărțind frați de-un neam, copii de părinți, așa cum i s-a întâmplat și profesorului Ioan Crețu și câtorva tineri din Borod aflați la studii la Liceul Samuil Vulcan și la alte două licee din Beiuș.

Tinzând mereu spre perfecțiune, spre un orizont informațional cât mai vast, a urmat la fără frecvență și Facultatea de Matematică-Fizică de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, obținând și o a treia licență.

Printre numeroasele sale preocupări, a adunat și informații despre satul natal, cercetând documente vechi, stând de vorbă cu cei mai vârstnici consăteni, corelându-le cu puținele vestigii rămase din vremuri îndepărtate pe teritoriul localității. Nu le-a păstrat pentru sine, ci, în serile de iarnă, le-a împărtășit sătenilor la căminul cultural. Pe vremea aceea, în obligațiile de serviciu ale cadrelor didactice se includea și prestarea de activități culturale artistice sau de informare cu adulții.

Intenția de a alcătui o monografie a satului Borod nu a avut finalizare, întrucât s-a îmbolnăvit, pensionându-se anticipat la vârsta de 59 de ani. Boala i-a grăbit sfârșitul, trecând în lumea umbrelor la data de 16 noiembrie 1979, într-un spital din Târgu-Mureș.

Înainte de a-și găsi liniștea veșnică în cimitirul familial de pe colina învecinată casei sale din bătătura părintească, a vrut să se asigure că însemnările sale nu vor rămână uitate undeva sub colbul vremii.

Într-una din zile, când l-am vizitat știind că este singur, soția sa doamna Margareta, fiind plecată la fiica și nepoții lor din Brăila (surorile și nepoata îi purtau de grijă în astfel de situații), mi-a spus că dorește să-mi comunice câteva chestiuni. Cu vorba-i domoală și un glas tremurat, mi-a reamintit câteva date personale de care va avea nevoie preotul pentru cuvântarea de adio, când gongul destinului său va da semnalul plecării.

Apoi mi-a vorbit despre cele câteva simboluri ale funcției sale clericale în urma decesului episcopului greco-catolic Hirțe, din perioada când acest cult era scos în afara legii. Mi-a arătat locul tainic de unde le vor lua cei veniți anume spre a le pune cu el să le poarte în lumea tăcerii. Mi-a dat aceste informații în eventualitatea că soția sa ar putea fi plecată și nu ar ajunge la timp acasă.

A scos apoi, dintr-un sertar, trei foi duble de caiet pe care avea notate date despre atestarea documentară a satului Borod, organizarea administrativ-teritorială din care făcea parte, viața și ocupațiile oamenilor de altă dată povestite de frații Venter Ioan și Venter Mihai (a Găvrili Gabor), Crețu Gheorghe și Hecsko Ioan, născuți în secolul al XIX-lea.

Mi le-a încredințat în calitate de nepoată ce îi eram cunoscând preocupările mele cu privire la istoria Borodului, sperând să le includ în vreo lucrare pe care, eventual, o voi elabora.

Aveam în plan să scriu o lucrare monografică despre Borod doar când programul meu zilnic va fi mai puțin încărcat. Din motive obiective, abia după câțiva ani de la pensionare am publicat, în 2011, lucrarea *Pagini din*

istoria Borodului până la jumătatea secolului al XX-lea, deci nu o monografie completă, în care am inclus și însemnările unchiului meu, prof. Pr. Ioan Crețu. Din respect pentru memoria sa, mai ales că în 2011 se împlineau 100 de ani de la nașterea sa, pe coperta lucrării l-am trecut ca prim autor, deși corect vorbind, numele său trebuia să fie consemnat la sursele bibliografice.

În final, profesorul Crețu m-a impresionat în mod deosebit cu modul în care și-a evaluat diplomele. Ajungând la vremea bilanțului, a considerat că dintre cele patru diplome pe care le are, înaintea celor trei diplome universitare, pe primul loc este diploma care atestă apartenența sa la „Reuniunea Mariană”, acordată de forurile superioare ale bisericii, cu care spera să se poată apropia de poarta cerului.

Astfel, cu prilejul acelei vizite, am mai descoperit încă un har al omului care pe vremea când mi-a fost mentor a contribuit la înnobilarea minții și a sufletului meu cu bogăția și frumusețea limbii noastre românești.

Prin totalitatea însușirilor sale, prof. Ioan Crețu a reprezentat un model atât pentru elevi, cât și pentru colegi, în special pentru cei tineri și totodată pentru toți cei care l-au cunoscut. A fost un interlocutor nu numai cult și subtil, ci și foarte stimat și căutat, a fost și un familist ideal, un filantrop pentru cei aflați la nevoie, a iubit adevărul, a iubit oamenii din mijlocul cărora s-a ridicat și s-a desăvârșit și în mijlocul cărora s-a întors pentru totdeauna. A fost fidel crezului său, un om onest cultivând în edenul sufletului său florile onestității, ale armoniei, condus de un dezinteresat și incomensurabil altruism.

Toate virtuțile și competențele didactice ale profesorului Ioan Crețu și-au pus indubitabil sigiliul calității pe prestigiul școlii din Borod, socotită una dintre cele mai bune instituții de învățământ rural, deopotrivă prin rezultatele școlare ale învățăceilor și prin profesionalismul colectivului didactic dăruit plenar misiunii de emancipare a viitorimii borodane.

*

2.3. Însemnări despre școala de altădată

Evoluția școlii din Borod a fost pe deplin dinamică, dacă ținem seamă de la ce a pornit și unde a ajuns, având ca atare toate premisele să țințească și mai sus, atât ca și cuprindere cât și calitate, din moment ce în prezent are și clase liceale.

Prima școală despre care s-au aflat informații transmise doar pe cale orală (deci unele ar putea fi relative), s-a aflat pe vatra veche a satului, cuprinsă între Dealul Poitaș, pe care se afla pe vremuri o bisericuță de lemn, de rit ortodox, iar la sud, Valea Borodului, când lină, când involburată. Extinderea

cea mai mare o avea în cătunul Mâșca de azi, de la poalele pădurii și până la domeniile numite până târziu „La curte”, unde locuiau marii proprietari de pământuri fertile, începând de la Kulender și până la Szalender.

Locația acestei școli confesionale era într-o cămăruță a casei parohiale situată pe locul numit „Țintirim”, mai la vale de biserica de piatră datând din primii ani ai secolului al 18-lea, de rit greco-catolic.

Există informații transmise tot pe cale orală, de la o generație la alta, că învățător la acea școală, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a fost Topai Marian, căruia sătenii îi ziceau „Popa-dascălu” (rudenie cu străbunicul meu patern), un bărbat scund, blajin, cu plete și o vestă până la genunchi. Se spunea despre acest învățător, care a fost și preot, că își petrecea timpul liber în pridvorul casei sale, zidită ulterior în vatra nouă a satului, citind și povestind sătenilor despre cele citite în cărțile de care era nedespărțit. Bunica mea le-a păstrat cu sfințenie până când soldații sovietici, punând stăpânire pe curtea ei, au aprins cu ele focul sub cazanul în care se pregătea hrana pentru trupele intrate în sat și n-a fost chip să le apere de barbaria acestora.

Pe vremea imperiului Austro-Ungar, când împărăteasa Maria-Tereza a fost invitată la Dieta de la Cluj, drumul de la Viena era accesibil doar până la Oradea. Cu acest prilej s-a ordonat construirea unui drum pietruit, fără ocolișuri, până la Cluj. Treptat și vatra satului s-a mutat de o parte și de alta a acestui drum, asfaltat în secolul al XX-lea și devenind în prezent șoseaua E60.

Școala a fost mutată și ea în noua vatră, funcționând și aici tot în regim confesional într-o clădire aparținând bisericii, zidită pe un teren donat din grădina sa de către familia Pallady, o familie de latifundieri preocupată de destinul școlii românești și de vlăstarele locului, știind că nu se puteau lumina decât prin mijlocirea școlii. Clădirea există și azi, cu unele modificări ale acoperișului și fațadei, diferite de arhitectura inițială și servește drept casă parohială pentru cultul greco-catolic. În condițiile create imediat după Unirea de la 1918, un alt patriot și-a propus ca obiectiv primordial laic, concommitent cu construcția noii biserici de lângă șosea, dezvoltarea învățământului românesc în Borod. Drept urmare, a crescut numărul școlarilor români aflat, înainte de Unire, în minoritate față de numărul elevilor din școala crăiască maghiară și școala evereiască, deși populația română era incomparabil mai mare decât celelalte două etnii.

S-a creat încă un post de învățător, pe lângă cel existent până atunci, în care proetul Emil Perreni a dorit să fie încadrat un dascăl patriot și pasionat de misiunea sa, convins fiind că elixirul progresului populației române este știința de carte. De aceea a adus de prin părțile Sălajului pe tânărul învățător Gligor Pop, la recomandarea doamnei Pallady, care era sălăjeancă și ea.

Pentru început, preotul E. Perreni l-a găzduit pe noul învățător la el, cu casă și masă în mod gratuit, suplinind astfel în mod particular ceea ce în zilele noastre se numește salariu de instalare. Iar de această ospitalitate, domnul Gligor Pop a beneficiat până când s-a căsătorit și s-a sfințit ca preot. Concomitent, a ocupat funcția de director al școlii și preot la parohia ortodoxă din Cornișel, unde armata română, rezidentă pe teritoriul comunei, a zidit biserica în care localnicii trăiesc și în prezent legătura cu Dumnezeu, duminica și în sărbători.

2.4. Gligor Pop, distins luminător de minți și suflete borodane

Pe parcursul activității sale, domnul Gligor Pop a dovedit că întrunea toate atributele învățătorului de care avea nevoie stringentă școlăria românească din Borod, făcând pe drept parte din elita numită „luminători ai satelor”.

La insistențele sale, o altă generație de copii din sat a fost trimisă la licee. Nu toți aveau părinți cu potențial financiar, dar toți cei îndrumați spre școli superioare erau buni la învățătură, cu mintea ascuțită. Așa au ajuns, peste ani, să urmeze studii universitare prof. pr. Ioan Crețu, acad. Prof. Dr. Gabriel Țepelea, licențiatul în drept și filosofie Victor Crețu, inginerii Dumitru Venter și Nicolae Cucu, economistul Teodor Venter, juristul Ionel Țepelea, toți fosti elevi ai școlii condusă de domnul Gligor Pop.

Prin munca sa neobosită, eminentul învățător și director din Borod a reușit să creeze la școală și un al treilea post, motiv pentru care spațiul școlii nu mai corespundea. Era nevoie de o clădire mai mare, iar domnul Gligor Pop, cu tenacitatea-i caracteristică, a reușit să îi convingă pe edilii de atunci ai comunei să cumpere o clădire pentru viitoarea școală (aflată pe locul unde în prezent se află dispensarul uman) cu trei săli de clasă, un atelier școlar, o încăpere pentru birou și o locuință pentru directorul școlii.

Școala veche a rămas să găzduiască prima grădiniță pentru micuții preșcolari din Borod, pentru funcționarea căreia s-a obținut și aprobarea unui post de educatoare. În acea clădire, grădinița a funcționat aproape un secol, până când în anul 199,9 s-a dat în folosință noua clădire destinată învățământului preșcolar, de data aceasta cu două posturi de educatoare.

Serbările școlare, precum și manifestările culturale destinate adulților, se desfășurau în sala cea mai mare a școlii, neexistând alt spațiu corespunzător. Dar destoinicul director de școală, aflat tot timpul în relații foarte bune atât cu autoritățile locale, cât și cu populația, a reușit să convingă că localitatea are nevoie de o locație special făcută pentru viața culturală. Iar pentru ca efortul financiar să nu fie prea mare, a găsit și cea mai bună soluție de atunci. Zona Șerani, care pe vremea aceea nu era un sat distinct, cum este în pre-

zent, ajunsese să fie locuită aproape în totalitate de slovacii veniți cu câțiva ani în urmă la munci forestiere. Întrucât ultimii școlari români (fiii lui Ivan zis Tusanu) au depășit vârsta școlară, clădirea școlii românești nu mai avea utilitate, iar în stare de neutilizare s-ar fi degradat. Domnul Gligor Pop a avut inițiativa mutării ei la Borod, în centrul satului, lângă școală. Așa a apărut clădirea numită atunci „Casa Națională”, ce va primi mai târziu denumirea de cămin cultural, și care până la urmă, înainte de 1989, a fost mutat într-un edificiu nou și mai modern.

La cedarea Ardealului de Nord, domnul Gligor Pop, s-a numărat printre intelectualii forțați, de împrejurări nefaste, să se refugieze și nu s-a mai întors nici după retrocedare în satul căruia i-a dedicat toată energia tinereții și înțelepciunea maturității sale.

În mod paradoxal, această personalitate distinctă, acest om stimat și apreciat de generațiile contemporane lui, a trecut prea devreme în lumea amintirilor, închizând ochii cu care scruta viitorul undeva la canalul Dunărea-Marea Neagră, doar pentru „vina” de a se fi căsătorit cu nepoata moșierului Victor Pallady din Topa de Criș, și pentru că și-a demonstrat prin fapte iubirea față de țară, față de popor și față de viitorul tinerei generații din Borod.

2.5. Preotul Emil Perreni

Bun român și înțelept vizionar a fost și cel care l-a adus pe domnul Gligor Pop în Borod și al cărui nume a rămas mult timp pe buzele și în sufletele tuturor, nimeni altul decât preotul Emil Perreni.

Domnia sa a fost de loc din Valea lui Mihai, o localitate de șes, bogată și diferită de satul unde urma să-și perfecționeze misiunea de preot. A găsit în Borod o populație majoritar românească, un număr mult mai mic de evrei și unul și mai mic de maghiari, aproape nesemnificativ.

A înțeles de la început că, pe lângă misiunea sa pastorală, va trebui să se implice cu toată energia sa în emanciparea populației. A acționat pe toate planurile unde știa că își poate aduce aportul. Și-a riscat chiar și viața, asigurând un curierat secret spre armata româna oprită la Ciucea, neputându-se trece peste Piatra Craiului, din cauza „gărzilor roșii” ungurești, care în anii premergători Unirii controlau toată zona, inclusiv Borodul.

Informațiile despre situația existentă în teritoriul controlat, le trimitea printr-un curier localnic, pe nume Faur din cătunul Băița, care străbătea distanța de la Borod la Ciucea prin păduri, pe căi ocolite, pe vechiul traseu al drumului care, cu secole în urmă, lega Șinteul de Negreni.

După instalarea sa ca preot în Borod, un obiectiv primordial pe care și l-a asumat a fost acela al construirii unei biserici mai impunătoare și mai

luminoasă decât scunda biserică de piatră cu fereștruci mici și cu podeaua mai joasă decât pământul de afară, aflată în vechea vatră a satului.

Multe și anevoioase au fost drumurile și demersurile părintelui Perreni prin imperiul austro-ungar, pentru a face rost de banii necesari construirii noii biserici de lângă șosea și a casei parohiale în locul căreia în prezent există o alta, cu etaj. Proiectul său nu ar fi putut fi susținut doar din banii credincioșilor, deoarece numărul potențialilor contribuabili a fost destul de mic. Familiile cu stare pe vremea aceea erau Venter a Nuțului, Venter a Gabor, Topai, Țepelea, Fodor, Crețu, Brudașca. Aportul întregii comunități a constat în munca prestată și utilajele celor care le aveau.

La multe uși a bătut preotul pentru a obține fonduri bănești, inclusiv la reprezentanții societății franceze care administrau mina de cărbuni din cătunul Mășca. A apelat și la căpitanul de marină comercială Ion Caba din America, născut la Borod, om cu dare de mână printre ai cărui numeroși descendenți am bucuria să mă număr și eu. Căpitanul a onorat cererea părintelui Perreni, expediind la Constanța și de acolo, pe calea ferată, la Vadul Crișului, clopotul cel mare, pe care se poate observa numele său. Dangătul sonor al clopotului pare a fi o arie celestă, când înduioșată, când îmbietoare spre locul întâlnirii cu cele sfinte, din biserică finalizată în 1903.

Noua biserică mai avea nevoie de multe dotări mai mărunte și care s-au realizat treptat în funcție de banii intrați în visteria bisericii. De aceea preotul Emil Perreni, un om foarte întreprinzător, a demarat o instalație industrială de producere a alcoolului, mai modernă și mai productivă decât cea deținută de comercianții evrei, care până la acea dată au fost deținătorii monopolului producerii țuicii în Borod. Preotul a devenit astfel un concurent puternic și incomod.

Pentru a-l îndepărta de la această afacere, stopând astfel și concurența, comercianții au pus la cale o intrigă cu care i-au dus în eroare pe câțiva oameni de frunte ai obștei, mizând, într-un fel, și pe trufia lor. Aceștia din urmă, neintuind capcana ce li s-a întins, au acționat pentru mutarea preotului Emil Perreni din satul pentru binele căruia domnia sa nu a precupețit nici un efort.

Mărul discordiei născută din rivalitate, a fost instalarea unui ceasornic în turla bisericii, lucrare care figura și în proiectul preotului, dar nu în prioritățile imediate. Comercianții în cauză, mizând pe efectul tentației, care nu de puține ori întunecă rațiunea, s-au oferit cu viclenie să achite ei toate costurile legate de instalarea ceasornicului în turlă, știind că preotul bisericii, oricare ar fi fost acela, nu ar fi acceptat o asemenea ofertă.

Ironia sorții sau mai degrabă justiția divină a cărei dreptate nu poate fi stirbită, a făcut ca ceasornicul cu pricina să nu mai apară în turla bisericii din

Borod nici după plecarea preotului, și nici de atunci încolo. Probabil că, dacă ar fi fost instalat și după aceea, odată cu măsurarea ritmică a timpului ar fi adus aminte zi de zi porunca a opta din decalog: „Să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău.”

2.6. Obiceiuri și relații tradiționale

Moștenirile materiale și mai ales cele spirituale rămase în urma celor doi intelectuali patrioți, pr. Emil Perreni și dir. Gligor Pop, cuprind și o valoare împământenită la borodani și sesizată în conduita lor din acele timpuri. Este vorba de colaborarea și întrajutorarea la nevoie între rudeni, între vecini, și prieteni, știindu-se că unde-s mulți și uniți, puterea crește și este chiar invincibilă.

Un clișeu drag rămas în memoria mea, încă din copilărie, este cel legat de ambianța în care se prepara magiunul (care cred că încă de pe atunci ar fi putut concura cu succes cu renumitul „magiun de Topoloveni” din zilele noastre). Numai cei care au fost martori la producerea magiunului în acea atmosferă arhaică pot înțelege că magiunului din Topoloveni din zilele noastre îi lipsește un ingredient imaterial, unul de suflet, adică ambianța creată de povestioarele și anecdotele celor adulți, zbenguiala țăncilor mânjiți până la urechi cu bunătatea dulce-acrișoară care bolborosea în cazanul de cupru, istovită de atâta răsucale. Cu alte cuvinte, îi lipsește acea energie pozitivă creată într-un anturaj de unitate și bună dispoziție ascunsă în consistența vârtoasă a preparatului și care se acumulează doar acolo unde este voie bună, pace și afecțiune și nu în ultimul rând, unde este și joacă de copii.

Până târziu, când încă locuiam în Borod și fierbeam magiun într-un șopron din curtea casei, de câte ori gustam din el simțeam că în savoirea lui erau împletite trăirile de neuitat ale celor adunați la un loc. Colaborând printr-o așa-zisă diviziune a muncii, reușeam ca din zeci de kilograme de prune să umplem câteva oale de lut cu bunătatea rezultată din roadele pomilor, îndulcite cu razele soarelui și aromată cu un ingredient dăruit de cei care au fost de față la acest eveniment autumnal, nelipsita voie bună.

Tot în același peisaj de toamnă, cu fuioare de fum și aromă aburindă peste sat în luna lui Brumărel, în bățătura părintească se petrecea încă un eveniment rustic. În jăraticul abundent de sub cazan se puneau coșuri de cartofi la copt, iar când din dogoarea roșiatică răzbătea miros de cartofi copti, unul dintre cei adulți îi scotea cu vâtraul, îi puneau într-un ciur și îi scutura de nu mai trebuiau decojiți cu mâna. Dar cine ar mai fi avut răbdare de așa ceva, când pofta îți dădea ghes și gura îți lăsa apă.

Într-o ambianță la fel de plăcută se petrecea și depănușatul porumbului adus din câmp toamna îmbrăcat în foile lui protectoare, fie din economie de

timp pe tarla, fie "pentru că ploile își făceau apariția prea devreme. Cei veniți să dea o mână de ajutor, cocoțați pe maldărul de știuleți, lucrau de zor aruncând într-o parte porumbul și mai încolo pănușele așteptate de copii să se tăvălească prin ele, până când părinții îi trimiteau la culcare. Voia bună, glumele curgeau într-una, până când, în sfârșit se simțea mirosul fancurelor (gogoșilor) coapte de bunica familiei, cu care gazda îi servea pe cei care în câteva ore au făcut o treabă pe care cei ai casei ar fi terminat-o doar într-o săptămână.

Odinioară, gospodarii cu pământ mult, brăzdat pe alocuri cu câte o vâlcea, sădeau nuci pe panta înaltă de lângă apă, de-a lungul văii. Iarna le coborau din pod și le vindeau comercianților evrei, care cumpărau de toate: ciuperci, poame uscate, pene, nuci, și zdrențe. Nucile rămase în gospodărie se consumau în cozonaci sau ca miez neprelucrat. Cei care aveau nuci foarte multe scoteau din ele ulei pentru preparat mâncarea, mai ales în post. Miezul de nucă se scotea din coajă tot în serile de iarnă, după care erau duse la presa de ulei din sat, la început, aceasta fiind o instalație rudimentară care consta în principal dintr-un cilindru cu piston acționat manual. Ulterior, când uleiul se scotea din semințe de dovleac și de floarea soarelui, presa s-a perfecționat și funcționa pe baza puterii aburului.

Nu se știa, pe vremuri, de procentul mare de Omega 3 existent în miezul de nucă, dar se vedea efectul ei la cei care îl consumau. Erau oameni viguroși, cu putere de muncă și aveau mintea limpede până la adânci bătrâneți.

O altă sursă de energie erau fructele, nelipsite din hrana țaranului. Vara și toamna, sub merii din grădină erau multe fructe căzute. Pe cele zemoase le culegeam noi, copiii, iar cei mari le zdrobeau cu maiul în vase de lemn, după care erau răsturnate într-un butoi cu cep așezat pe trei butuci. Sucul proaspăt, nefermentat, la Borod se numea „cidyer” și ne ademenea pe toți, astfel încât până seara nu mai rămânea decât pulpa merelor cu care se hrăneau și găuiătorii. Iar a doua zi și mai apoi se relua procesul producerii sucului de mere, și tot așa până în septembrie.

Tot toamna, „șușnicul” (un cuptor cu rafturi) din șopronul bunicii emana miros de fructe coapte: mere, pere și prune puse la uscat spre a fi consumate iarna, mai ales în zilele de post, sub formă de „zeamă de poame” fiartă în oale de lut de cel puțin 10 litri, fără zahăr și fără alți aditivi. Șușnicul funcționa 3-4 săptămâni la rând, fără întreruperi, până când toți cei din zonă își terminau uscarea fructelor, contribuind doar cu lemnele cu care încălzeau focul, ca și la cuptorul de pâine.

Așa i-a învățat preotul Emil Perreni și directorul școlii, Gligor Pop pe borodanii din vremea lor. Să fie mereu împreună la toate treburile importante care cer brațe de muncă, să aibă spor, să se ajute și să se bucure laolaltă de reușitele semenilor, iubindu-se ca frații.

2.7. Revigorarea economică de la mijlocul secolului al XX-lea

Dar, pe lângă misiunea lor primordială, cei doi patrioți destoinici, Emil Perreni și Gligor Pop s-au implicat și în soluționarea problemelor economice și financiare existente în acea vreme.

Nici nu s-au vindecat rănilor pricinuite de prima conflagrație mondială care a secerat vieți omenești pe câmpul de luptă, lăsând în urma lor și în Borod văduve și copii orfani, că o altă năpastă s-a abatut asupra borodanilor. Și ei ca mulți alții, au simțit povara crizei economice din 1929-1933, cunoscută în localitate sub denumirea „anii foametei”. Nu puțini au fost cei care, din lipsă de grâu și bani, au potolit foamea copiilor lor cu „pită” făcută din secară și „tătarcă” (sorg).

În aceste condiții, cămătarii au devenit o altă povară a borodanilor aflați în impas sau pauperizați. Numeroase au fost cazurile, când datorită neputinței achitării dobânzilor exagerate pe care le acumula, oamenii au rămas fără pământ și fără animale în bățatură.

Așa stând lucrurile, după 1934, pentru a veni în ajutor celor care și-au propus să-și pună gospodăria pe picioare, printr-o alternativă avantajoasă comparativ cu împrumuturile apăsătoare de la cămătari, directorul Gligor Pop, în colaborare cu Venter Petru a Toderii (bunicul soțului meu) și cu alți buni întreprinzători din sat, au înființat o bancă satească denumită sugestiv „Primăvara”, urmând exemplul celor mai vârstnici care nu cu mult în urmă, au creat banca *Vinărsăria Centrală*, în a cărei conducere s-a aflat și preotul Emil Perreni.

Efectele acestor bănci s-au concretizat între altele și prin aceea că în prima jumătate a secolului al XX-lea, în locul numelor marilor proprietari de pământ de dinainte (Kulender, Nabroski, Salenderr, Friedman, Mezedraski și Pallady), au apărut numele proprietarilor români locali, cu suprafețe mai mici decât ale celor amintiți anterior, cei din familiile Venter, Topai, Tepelea, Fodor, Crețu, Simuț, Brudașca.

La începutul secolului al XIX-lea, cultura cerealiară de bază a fost secara, din pricina climei care nu era propice pentru grâu. Din cauza climei mai reci, boabele de grâu nu ar fi ajuns la maturitate, nu s-ar fi copt. Nu trecuseră decât vreo două secole de când pădurile erau stăpâne pe tot teritoriul unde se află Borodul, când pășunatul era ocupația de bază a crescătorilor de animale, cu precădere capre.

Primul gospodar din Borod care a avut ambiția să cultive grâu, cum făceau cei din zonele de șes, a fost Venter Teodor a Nuțului, străbunicul matern al soțului meu, după ce înaintea lui, o moșieră numită Constanțeasa,

a semănat de probă grâu pe o suprafață cât un ogor de cânepă. N-a apucat să-și culeagă rodul încercării sale, nu din cauza climei, ci în primul rând, din pricina păsărilor, care i-au luat-o înainte.

Din grâul semănat de Venter Teodor pe la jumătatea secoului al XIX-lea, a recoltat 15 cruci (căpițe cu snopii așezați cruciș). Pentru a scoate boabele din spice, le-a „îmbletit” (le-a bătut cu ciomegele). Această practică arhaică s-a menținut o vreme, până când a fost înlocuită cu alta: „călcarea grâului”. Snopii de grâu erau călcați de picioarele unui cal legat cu o frânghie mai lungă de un dispozitiv circular, fixat pe un butuc mai înalt, în jurul căruia calul era plimbat peste snopii de grâu până când boabele cădeau din spice. Zeci de ani după ce s-a renunțat și la această metodă și treieratul se făcea cu ajutorul batozelor, țăranii ziceau: „se apropie vremea călcatului”, deși generația respectivă nu a trăit pe vremea „călcării”.

Pe măsură ce au crescut suprafețele semănite cu grâu, s-a simțit și nevoia mecanizării treieratului și astfel au apărut și în Borod, batozele. Primul localnic proprietar de batoze a fost Crețu Ioan (Ioani Creț – frate cu bunicul meu matern), care a pornit inițial de la o batoză, ajungând în final să aibă cinci, dintre care una se putea adapta și pentru treieratul trifoiului pentru sămânță. După ce se termina treieratul în Borod și în localitățile învecinate din zona deluroasă, batozele erau duse cu tractorașul, cu ajutorul căruia și funcționau, spre zona Huedinului, unde grâul se cocea mai târziu. Când grâul era în hambare, începea treieratul trifoiului.

Pentru prestația lucrărilor cu batoza se percepea plata în natură, numită „uium”, din care erau plătiți oamenii angajați pentru tot sezonul. Era o muncă foarte grea, în bătaia și dogoarea soarelui, într-un nor gros de praf care ieșea din snopii de grâu și din pleava spicelor și într-un zgomot asurzitor de nu se auzea om cu om. Proprietarul batozelor recruta muncitori la treierat dintre sătenii care nu aveau pământ. Era o adevărată concurență, deși se lucra atât de istovitor. Prin munca din două luni de vară, cei nevoiași își asigurau grâul pentru familie. La sfârșitul verii, magaziiile lui Crețu Ioan erau pline de grâu, pe care îl comercializa. Așa au apărut în Borod câteva brutării, care coceau pâinea în tradiționalele cuptoare rustice, din care mirosul pâinii calde răzbătea întreaga zi. Pâinea era vândută în prăvăliile proprii ale brutarilor locali. Lângă casa părinților mei a fost pe vremuri un evreu care făcea și comercializa pâine și care avea un mod de a-și face reclamă, diferit de al celorlalți. În poarta de la stradă a înfipt un ciomag înalt detașabil, în vârful căruia punea o pâine uscată ca toaca. Nici păsările nu o puteau ciuguli, nici flămândul nu și-o dorea.

2.8. Tradiții în lumea satului

Aroma aburindă și fumul cuptoarelor se răspândea săptămânal și în gospodăriile înstărite în ajunul sărbătorilor, mai ales în ajunul Crăciunului, când se coceau câte două cuptoare de „coci” pentru colindători, cozonaci și „moșocoarne” (pânișoare mici umplute cu magiun). Cocii se împărțeau colindătorilor mai mici, care umblau cu steaua și „botașilor” (oameni vârstnici mai nevoiași), cu un toiag și traistă. Botașii, cu toiagul la mână, să poată umbla mai ușor pe întuneric, mergeau să colinde doar la casele unde știau că vor fi ospătați. Se adunau câte 3-4 botași și intrau toți în casă, iar după ce își trăgeau sufletul, cântau un colind foarte vechi, *La curțile Mariei* care nu avea nicio legătură cu nașterea lui Cristos, doar linia melodică semăna cu colindele. Când isprăveau de cântat, erau serviți cu sarmale puse la fiert de dimineată. Bunica mea, Floarea Topai (după numele tatălui său care i-a lăsat ei casa și acareturile), fierbea sarmale cu păsat și bucăți de slănină afumată în niște oale mari de lut întărite cu plasă de sârmă. Fiecare botaș era servit cu câte doi „boșcoi” (sarmale) calzi și dolofani de se umplea „blidul” cu ei și câte doi coci mărișori, dintre care botașul punea unul în traistă să-l ducă familiei, care nu mânca pâine, ci numai niște plăcinte numită „langalauă”, coapte pe plită. Le alternau uneori cu „mălai” (pâine din făină de porumb) copt în cuptorul altora, dacă era loc în cuptor și de mălaiul lor.

Ca să meargă la 4-5 case bogate, botașii aveau mult de umblat și, fiind bătrâni, oboseau repede și se întorceau acasă ducând și boșcoii pe care nu-i mai puteau mânca, să știe și cei de acasă că e seara de Crăciun. Pe vremea aceea nu erau pungi de plastic sau caserole ca în zilele noastre, de aceea își făceau din timp trăistuțe din pănuși de porumb legate una de alta cu „fire de tort” (ață din fuior de cânepă).

Sarmale, piftii puternic usturoiate și presărate cu boia, slănină fiartă, cu boia deasupra și pâine proaspătă vindeau producătorii din familiile Fodor, Sarca, Varga și Costa la tarabele din piață de lângă „Făgădău” (o clădire mare comercială) de pe terenul unde este în prezent școala, în fiecare zi de luni, ziua de târg (piață) în Borod.

Cumpărătorii acestor preparate erau „lăturalnicii” (veniți din altă parte) și în special „tyujerii” (cei ce cumpărau animale pentru sacrificare sau afaceri negustorești).

Mai cumpărau preparate culinare și cei veniți din localitățile mai îndepărtate să-și procure straie de iarnă, opinci, sau cizme pe care le încălțau la sărbători și la „joc” (hora satului).

În „Târgul de la Făgădău” se vindeau la tarabe și produse meșteșugărești de uz gospodăresc, ori îmbrăcăminte bărbătească: cioareci, sumane, „buici”

(geci albastre ornate la mâneci și la piept cu mărgele negre), opinci din piele de vită și, în special, cojoace și căciuli, cele mai solicitate fiind pieptarele, toate lucrate de meșteșugarii din Borod, și mai puțin din alte părți. În Zona Borodului se creșteau multe animale, cele mari pentru vânzare la Nușfalău, căci ele constituiau sursa cea mai substanțială de bani, iar celelalte pentru sacrificare și într-un procent mai mic, și pentru comercializare. Drept urmare, s-a dezvoltat și meșteșugul tăbăcarilor, dintre care evreul Hemley era cel mai vestit, în aceeași măsură luând avânt și jocăritul. Cel mai căutat era Costa Ioan, fiul cămătarului Costa Carol. Nici el și nici frații lui nu au dorit să-i urmeze tatălui lor, fiecare profesând alte meserii, unul având și o măcelărie alta decât cea evreiască, unde evreii aflau dacă o pasăre este sau nu „coșer”, adică admisă de religia lor.

Se creșteau în Borod și oi, dar nu în turme mari, ci doar pentru nevoile familiei. Singurul gospodar care creștea oi mai multe era Ivan zis Tusanu, care locuia într-o zonă păduroasă în Șerani, unde erau condiții foarte bune pentru creșterea oilor.

Au fost și familii care nu s-au putut redresa economic, sau altele care de la o generație la alta erau sărace. Acestea erau nevoite să-și dea copiii mai mari fie ca păstori de animale, fie ca servitori în casele sau în prăvăliile comercianților și aceștia fiind în general remunerați. Ceilați, cărora li se zicea „slugi” primeau drept plată haine din lână și cânepă, făcute în casă, opinci, și câte un purcel mai mare sau o oaie. Negocierile de acest fel se făceau anual la „Sânjorj” (Sfântul Gheorghe), luna aprilie fiind timpul când se angajau „slugi”. Înțelegerea se făcea pentru o perioadă de un an, care se prelungea sau nu, în funcție de opțiunea părților.

Pe de altă parte, „Sânjorjul” avea și o altă semnificație care ținea de trăirile tinereții, întocmai ca în natură când, primăvara, trilurile din crâng sunt de fapt chemări de dor. Sărbătoarea era așteptată mai ales de feciori, dar nici fetelor iubite nu le plăcea. În acea zi flăcăii udau fetele, care, la rândul lor, nu se prea fereau de o astfel de udătură, chiar dacă nu era pentru toate la fel. Cele îndrăgite de feciori erau doar stropite, ca semn de atenționare, în timp ce altele, mai „hâde” (urâte) sau mai posace erau făcute learcă. Așadar, pentru unele stropii de apă însemnau scânteii de dragoste încă ne-declarată, pentru cele udate până la piele, apa semnifica stingerea oricărei speranțe. Se mai întâmpla ca și fetele frumoase să fie strașnic udate de către un tânăr, drept răzbunare pentru că dorul lui nu a fost luat în seamă. După ce trecea postul Paștelui, tinerii se întâlneau la „joc” (hora din „habă”) prilej cu care semnul cel mai evident al dragostei nutrite pentru o fată se observa la sfârșitul „danțului” când flăcăul își ridica partenera ținând-o de mijloc și o strângea cu foc la pieptul lui.

Țăranilor noștri le-a plăcut să muncească, dar și să petreacă la „joc”, care de regulă era organizat în câte o șură mare, cu pământ bine bătătorit. Mai apoi „jocul” se organiza în „Casa Națională” (Căminul Cultural), și la el mergeau nu numai cupluri tinere, ci și oameni căsătoriți, trecuți și de 50 de ani, cum a fost bătrânul Teodor Munteanu cu soția sa, Florița.

În sărbătorile de iarnă, „jocul” ținea zile la rând și se numeau „corinzi”. Cu această ocazie nu se percepea taxă de intrare spre a fi plătiți muzicanții, care, în general erau țigani. Dimpotrivă, cei prezenți erau serviți și cu vin cald, întrucât cheltuielile se achitau cu banii primiți în seara și noaptea de Crăciun, când colindătorii cei mari, însoțiți de muzicanți, colindau la casele oamenilor, luau fetele și femeile din casă la dans și erau serviți cu pălincă și cozonaci, și răsplătiți cu bani, suma depinzând de puterea economică a fiecărei familii, dar nu sub minimul obligatoriu știut de tot satul. Ospitalitatea era mai evidentă acolo unde erau fete de măritat.

De când se termina lucrul pe câmp toamna și până când cocorii vesteau că au adus primăvara cu ei, iar colțul ierbii se grăbea să iasă la lumină, sătenii se adunau în grup în casa unui gospodar, unde, până noaptea târziu, la lumina lămpii se lucra, se glumea și se cânta. Fetele și femeile torceau cânepa și făceau diverse cusături decorative pe „șterguri”, pe fețe de masă, pe cuverturi de pat și pe componentele îmbrăcăminteii feminine, dintre care broderia spartă numită „ciur” era cea mai migăloasă și mai valoroasă. Feciorii depăneau firele toarse de pe fus în gheme, care urmau să fie urzite și țesute în război acasă la fiecare. Bărbații mai sfârmau porumb, împleteau coșuri din pănuși și nuiile și ciopleau diverse ustensile din lemn. Și cu această ocazie erau evidente săgețile lui Cupidon. Când vreo fată scăpa fusul din mână, și uneori o facea înadins, tânărul care se repezea să-l ridice, era cel care aștepta un sărut de la fata dragă și de data asta, conform obiceiului, îl primea.

Căsătoriile se făceau iarna, în „câșlegi”, perioada dintre Sfântul Ioan și postul Paștelui, când lumea satului dispunea de mai mult timp, alimentele nu se alterau, iar săniile cu nuntași erau trase de caii înzorzonați cu panglici și clopoței, pe zăpada care scânteia ca niște licurici minusculi, cu irizări argintii ca într-o lume de basm. Doar că, în cazul celor cu stare, rare erau mariajele care aveau la temelie fiorul iubirii, liantul dat oamenilor de Tatăl ceresc. În cazul acestora, prin căsătorii se urmărea sporirea puterii materiale a noului cuplu pe baza zestrei primită de la ambii părinți, zestre care se negocia în noaptea peștitului. Acesta nu se făcea ziua, ca în caz de eșec să nu afle satul, să nu fie știrbită mândria celor implicați.

Familia fetei nu era anunțată din timp, ci la ceas târziu, când lumea dormea, peșitorii formați din tată, vreun unchi și mirele, (doar ca prezență simbolică), băteau la ușa fetei vizate. În timp ce bărbații serveau câteva pahare

de pălincă în odaia cea mare, mama și fata puneau la fript în tindă costițe de porc și cârnați afumați, aduși atunci din podul casei. Acestea erau puse pe masă doar dacă părțile se înțelegeau în privința pământului și a animalelor date ca zestre. În caz contrar, totul se reducea la pălincă băută și la o strângere de mână, urmând să se încerce norocul într-o altă noapte, la o altă fată.

Cu tot secretul plănuit până în ultimul detaliu, a doua zi, prin „gura satului”, străveche cale de transmitere rapidă a știrilor, ca în jocul „telefonul fără fir” se afla unde au fost în noaptea respectivă pețitorii. Indiciul cel mai simplu era că, târziu, după miezul nopții, înainte de cântatul cocoșului, la casa cu pricina era lumină în toate odăile, iar câte o babă care nu avea somn, nu putea pierde o noutate, senzațională iarna la sat și un subiect de pălăvrăgeala cu vecinele.

Lumea satului era alcătuită și din intelectuali, iar în Borod numărul lor era mai mare decât în alte sate. Era preotul, învățătorul, medicul uman, medicul veterinar, farmacistul, notarul, precum și funcționari de la „casa satului” (primărie), de la poștă, în anturajul cărora mai erau și studenții în timpul vacanțelor.

Dorința acestora de a se distra cu toții împreună s-a împlinit când directorul Gligor Pop s-a zbatut ca și în Borod să existe o sală destinată manifestărilor culturale, numită atunci „casa națională”, unde se puteau organiza și baluri. Directorul Gligor Pop a avut grijă ca aceste petreceri să aibă loc periodic, domnia sa fiind organizatorul unor baluri selecte, la care erau invitați și intelectualii din împrejurimi. Erau prezente și câteva familii de comercianți evrei, dornice să se distreze într-o ambianță distinsă. Și domnul Gligor Pop era un dansator pasionat, cu o predilecție specială pentru vals, dansul cu care domnia sa deschidea de fiecare dată balul, având-o ca parteneră, cu acest prilej, pe frumoasa doamnă a farmacistului, care avea ritmul valsului în fiecare fibră a sa.

Cel de al doilea dans era tangoul, care-i făcea să se ridice de pe scaune pe toți ce prezenți, chiar dacă erau mai puțini versați în arta dansului. Perechile pășeau ușor în ritmul muzicii, doamnele la pieptul soților lor, iar domnișoarele în îmbrățișarea decentă a partenerilor care le invitau la bal. Apoi, până în zori, perechile se schimbau între ele și buna dispoziție îi antrena pe toți.

Am aflat cum era atmosfera acestor petreceri din primele decenii ale secolului al XX-lea de la doamna Eugenia Pallady, o descendentă octogenară a familiei sale, care venea frecvent la mama mea și-i povestea cu nostalgie despre acele baluri cu parfum de epocă, unde ținuta vestimentară, muzica, dansul și ambianța în ansamblul ei dădeau o notă distinsă evenimentului foarte apreciat de elitele vremii.

Iar eu, copilă fiind, trăgeam cu urechea, sorbeam fiecare cuvânt și vedeam cu ochii minții acea lume de basm, în care mi-aș fi dorit să fiu și eu o zână cu pantofiori de argint, sosind într-o caleașcă de sticlă împodobită cu stele.

Și mai povestea doamna Jenica, așa cum îi spuneau apropiații, că și la balurile de odinioară se alegea regina balului. Criteriile după care se făcea selecția erau altele decât la generațiile următoare. Hotărâtoare pentru titlul de regină a seriei erau coafura, vestimentația și măiestria în ale dansului. O astfel de selecție se făcea prin vot secret, pe bază de bilețele scrise de domnii prezenți și puse apoi într-un bol de sticlă, pe care îl ducea organizatorul balului pe la fiecare masă înainte cu o oră de a se anunța numele câștigătoarei. La dansul reginei balului, muzicanții cântau și vocal nu numai la instrumente, prelungind dansul până când cei din sală îi salutau în ropot de aplauze.

2.9. Însemnări despre familia Pallady din Borod

Doamna Eugenia Pallady a fost fiica mai mică a moșierului Pallady (frate cu moșierul Victor Pallady, din Topa de Criș), tatăl său fiind proprietarul terenurilor agricole de pe toată zona Mânaia, până la hotarul cu Valea Mare. Cea mai mare parte din această proprietate a fost cumpărată de strămoșul meu matern, Ioan Crețu, și soția sa, Cecilia, la sfârșitul sec. al XIX-lea.

„Doamna Jenica” a fost sora prof. dr. Leontin Pallady și locuia singură într-o încăpere cu intrare separată în fosta casă a părinților ei, pe care o vânduse comerciantului Crețu Ioan și soției sale Elisabeta, fiul și nora batrânului Ioan Crețu. În prezent casa este moștenită de nepoata acestora, Lucica Lascău.

Odinioară, în partea răsăriteană a casei era un parc înconjurat de arbuști ornamentalii. Pe covorul de iarbă verde și deasă, tunsă scurt, creșteau buchețe de flori de talie mică, din primăvară și până toamna târziu, când, după o brumă argintie, omătul iernii dădea o strălucire albă grădinii amorțite.

Era acolo și un foișor construit din lemn măiestrit lucrat, având o formă hexagonală, în interiorul căruia era o masă înconjurată de bănci, toate ascunse vederii de deșulul iederii care îmbrățișa foișorul. Alături, sub un tei falnic de lângă casă se afla o pictură murală, încadrată într-o ramă de lemn, reprezentând-o pe Maica Domnului cu Pruncul în brațe, sub care se afla și o placă de marmură albă inscripționată auriu, cu o rugăciune către Fecioara Maria.

Din păcate, toată această priveliște naturală cu elemente sacre și de artizanat nu a mai putut fi admirată, ea dispărând prin anii '50.

Spre bătrânețe, prof. Dr. Leontin Pallady, un intelectual erudit, cunosător de șapte limbi străine și posesor a patru licențe, și totodată un mare patriot, închidea ușa locuinței sale din Oradea spre a-și petrece sfârșitul săptămânii, însoțit negreșit de cei doi câini ai săi, la casa părintească din Borod, iar anii vârstei a treia i-a trăit în totalitate pe plaiurile copilăriei sale. La vre-

mea aceea, casa la care s-a întors cu drag era socotită o construcție modernă, având nu numai spațiu locativ suficient, ci și apă curentă, canalizare și baie, la fel ca alte două clădiri din Borod, construite de societatea franceză căreia îi aparțineau minele de cărbuni din cătunele Băița, și ulterior din Mășca.

În foișorul din grădina casei, înconjurat de trandafiri și de crini albi, venerabilul profesor dr. Leontin Pallady se reculegea în ceasurile amurgului, implorând clemența divină pentru stavila ce singur și-a pus-o destinului său când de dragul vocii fermecătoare a unei artiste de operă pe care o auzea, trecând pe sub fereastră ei, a renunțat la scaunul de ierarh din Oradea, câștigat prin râvna multor ani de studii la Roma. Tot restul vieții s-a căit pentru fapta sa, într-o singurătate alinată prin rugăciune și posturi, printr-o profundă părere de rău, înțeleasă aici pe pământ doar de foșnetul frunzelor, de țârâitul greierilor, de trilirile duioase ale păsărelelor și de corolele florilor, picurând lacrimi de rouă.

Simțind în cele din urmă vibrațiile iertării venită din înaltul cerului, în ultima duminică a vieții sale, bătrânul prof. dr. Leontin Pallady, luând masa cu sora sa Jenica, i-a spus acesteia: „Acum pot să mor liniștit, căci simt că m-am împăcat cu Dumnezeu”, iar după două ore, în timpul somnului de odihnă, a trecut ca valul lin, cu zâmbetul pe buze și în obraji, spre cele veșnice.

La o depărtare de câteva case, într-un alt foișor legat de veranda casei se depăna o altă viață, cea a preotului Adrian Munteanu, venit în Borod cu soția sa, de la începutul carierei sale, având doar câțiva ani de practică pastorală, dar care l-au îndreptățit să fie transferat la o parohie cu biserică și casă parohială nou construite și cu un număr mare de credincioși. S-a atașat cu toată ființa sa de satul Borod unde a trăit până la sfârșitul vieții sale ancorându-se plenar în viața comunității. De aceea, se cuvenea ca nici amintirea sa să nu fie dată uitării.

2.10. Adrian Munteanu, preotul fidel satului și la bine și la rău

A fost numit în Borod în perioada de dinaintea Unirii din 1918 și, împreună cu destoinica sa soție, au făcut din curtea parohiei un adevărat colț de rai, ștergându-se astfel urmele șantierului cauzat de lucrările de la noua construcție. Și aici au început să rădă florile la soare în locul molozului specific oricărui șantier, dând curții culoare și parfum de îndată ce iarna își vedea de drumul său și până ce covorul ruginiu al frunzelor dădea o altă nuanță cromatică grădinii de flori înconjurată de un brâu verde de bucsus tuns artistic, sub formă de cupole din loc în loc. După ce toată ziua curtea și grădina parohiei răsuna de voioșia celor cinci nepoței veniți în vacanță, cu părinții lor, la bunicul Adrian, iar livada îi indestula pe micii pofticioși cu roadele ei dulci și zemoase, la lăsarea serii familia se aduna în verandă. După cina gustoasă, pregătită de priceputa în arta culinară, doamna preoteasă, bunicii, părinții și generația fără astâmpăr încheiau ziua în ambianța unor tihnite și reconfortante

seri muzicale cu acompaniamentul viorii ginereului mai mare, regretatul prof. Ambrozie Iluț, care predă muzica la Școala Normală din Oradea.

Întâmplător sau nu, domnul Ambrozie Iluț nutrea aceleași sentimente față de copiii și tinerețea română și față de viitorul lor ca și distinsul său socru. Foștii săi discipoli spuneau că odată cu inițierea lor în miracolul muzicii, tot domnia sa a găsit și mijloacele prin care le-a făcut și viori fiecăruia la un preț modic, știind că, pe lângă știința de carte, viitorii dascăli trebuie să fie și buni mînuitori ai arcușului pe strunele viorii.

După anii de criză, viața în localitate a început să reintre în existența sa firească, dar care în scurt timp a fost din nou bulversată.

În 1939 perspectiva borodanilor a fost sumbră, urmând ca satul să devină un câmp de lupte de o parte și de alta a tranșeelor (care și după trei sferturi de veac mai au urme în unele locuri de pe traseul de la Băița, peste pășune până spre Valea Mare). Au fost săpate de armata română pentru a putea ține piept cotropitorilor pământului nostru străbun. Dar după aceste lupte, localitatea ar fi fost rasă de pe fața pământului, de către obuzele războiului. În cele din urmă, tranșeele nu au mai avut utilitate, însă cu prețul unui dureros sacrificiu național impus prin Diktatul de la Viena, prin care s-a dispus cedarea fără luptă a Ardealului de Nord.

Paharul suferințelor în Borodul acelor timpuri s-a umplut până sus când am fost martori neputincioși în fața unei hotărâri naziste care a făcut ca borodanii să rămână înmărmuriți în fața unei alte nenorociri.

În Borod erau mulți evrei, majoritatea comercianți, posesori a circa zece prăvălii, de o parte și de alta a șoselei. Mai erau și vreo trei tăbăcari, un tâmplar, un măcelar pentru măcelăria evreiască, numit „șoactăr”, un administrator al băii publice evreiești, un rabin, doi învățători, un medic, un farmacist, cu care românii au conviețuit pașnic din timpuri străvechi.

De aceea, tot satul s-a cutremurat văzându-i pe consătenii lor evrei stigmatizați cu o stea galbenă purtată la piept în mod obligatoriu, un simbol al umilinței și al calvarului care-i aștepta. Apoi au fost duși cu toții la școala evreiască din sat și timp de câteva zile s-au hrănit doar cu alimentele pe care le duceau cu deosebită compasiune sătenii, deși cu oarecare teamă de repercusiunile pe care le-ar fi avut de suportat.

După o săptămână de ședere în aceste condiții ca de lagăr, au fost urcați în căruțe, ca sardelele, apoi convoiul s-a îndreptat spre gara de la Vadul Crișului, de unde, urcați în vagoane de marfă, au fost deportați spre lagărele morții. Multă vreme mi-a rămas în minte și m-a revoltat priveliștea aceea jalnică, mai ales chipurile triste ale colegilor mei evrei, copii ca și mine, cărora li s-a luat copilăria și dreptul la viață printr-un ordin arbitrar și barbar.

În sat plutea o neliniște totală. Bărbații și feciorii apti pentru serviciul militar au fost duși să lupte pe pământ străin, pregătind prin jertfa supremă victoria din mai 1945, alții s-au întors acasă cu traume psihice sau schilozi pentru tot restul vieții. Au fost și săteni care au refuzat să meargă la război și au trăit ascunși prin pădure, în gropi de depozitat cartofi și prin alte ascunzișuri, schimbându-și mereu adăpostul, spre a nu fi găsiți de jandarmii unguri, cu pene de cocoș la coiful lor cazon, care îi urmăreau zi și noapte, tulburând somnul rudelor unde bănuiau că s-ar ascunde fugarii. Vara trecea cum trecea dar iarna le intra frigul în oase și n-au rămas teferi, iar ziua victoriei i-a găsit bolnavi, așa cum s-a întâmplat cu bătrânul Nuțu Duneș, care nu s-a mai putut bucura de viață, capitulând în fața bolii care l-a răpus.

În acei ani de cotropire străină și în cei din timpul războiului, când ostașii sovietici trecând și prin Borod, au semănat spaimă și teroare, singura alinare a sătenilor era biserica, cuvântul lui Dumnezeu și vorbele de îmbărbătare ale preotului, care nu s-a refugiat din sat și căruia credincioșii îi spuneau „popa nost’ Adrian”. Toate acestea au constituit forța cu care au răzbit prin greutate.

În timpul ocupației horticiste, preotul Munteanu a fost acceptat să predea religia în școală, fiindcă știa să vorbească și ungurește, el fiind singura persoană care le vorbea elevilor în limba maternă, în condițiile în care învățământul era exclusiv cu predare în limba maghiară. Cei trei învățători erau aduși din Ungaria și nu știau nici o boabă românește, căci tocmai din acest motiv școala nu a fost încadrată cu cadre didactice de etnie maghiară din Ardeal, ca să nu se strecoare cuvânt românesc în orele de curs.

Primele două clase primare le-am făcut în limba maghiară, după ce în aceeași limbă am învățat și în învățământul preșcolar, perioadă din care am o fotografie cu copii de grădiniță, în care și noi, puii de români, eram costumați cu haine care reprezentau simbolul drapelului maghiar.

Nici după 1944, când autoritățile maghiare au luat-o la fugă de teama armatei române, ale cărei tunuri se auzeau dincolo de Piatra Craiului, satul nu a avut parte de tihnă. Cu o oră înainte ca jandarmii unguri să o ia la goană conform ordinului primit, au chemat la ei pe preotul Adrian Munteanu și pe localnicii Fodor Dumitru, Boier Ștefan și Simuț Ioan a Butișanului și i-au snopit în bătaie, satisfăcându-și astfel pofta de răzbunare, căci nu mai aveau timp să-i cotonogască pe toți borodanii.

*

Nici după plecarea autorităților maghiare, satul nu a avut parte de liniște. Războiul a bulversat din temelii viața comunității, chiar dacă pe teritoriul Borodului nu s-au dat lupte.

Prima formă de organizare administrativă și de protecție a fost „miliția populară”, care s-a autoformat din bărbați rămași acasă și care, prin comportament, nu s-au deosebit prea mult de soldații ruși. Doar preotul Adrian,

cu ajutorul câtorva localnici respectabili, s-a împotrivit fățis numeroaselor abuzuri, străduindu-se să țină cât de cât situația sub control.

Prezența preotului Adrian Munteanu în sat în acele vremuri de haos a fost o binecuvântare cerească pentru localitate și din alte puncte de vedere, care se cereau rezolvate.

Era un vid legislativ. Legile statului maghiar nu mai erau valabile, iar cele ale statului român nu erau încă implementate. Școala trebuia deschisă, intelectuali competenți nu prea existau, sălile de clasă și arhiva școlii erau devastate, manuale în limba română nu se găseau.

Încercând să asigure din toate câte ceva, preotul Munteanu, în colaborare cu prietenul său mai tânăr, preotul Bendorfeanu din Cetea, s-au zbatut să deschidă școala și în Borod, după ce în Cetea cursurile s-au deschis mai devreme. Neexistând cadre didactice calificate pentru învățământul în limba română, au apelat la o învățătoare localnică, pensionară, Etta Haynal care a profesat ca dascăl în Borod din 1920, dar ea era mai puțin stăpână pe limba noastră literară. Au mai adus încă doi tineri, ca învățători suplinitori, care nu aveau studiile liceale complete. Era doar o soluție de moment și de compromis, fără vreo altă alternativă la acea dată, dar care, pe parcurs, s-a remediat.

Cei doi preoți s-au implicat și în asigurarea unor condiții materiale pentru școală și în procurarea unor manuale școlare românești existente înainte de 1940. Prin misiunea lor de la altar, le-au vorbit oamenilor despre stringenta datorie pe care o au față de școală și viitorul copiilor lor, îndemnându-i pe părinți să-și trimită copiii să învețe carte în limba română, care fusese înlăturată timp de 4 ani din școală.

Din păcate, sănătatea preotului Adrian Munteanu a fost grav afectată, nu neapărat de tarele vârstei, care nu era prea înaintată, ci din pricina situației tulburi și extrem de stresante, care a creat panică în tot satul, și mai ales din cauza unei traume psihice, generată de barbarismul săvârșit de niște soldați sovietici în casa parohială, fără putință de apărare. Sub amenințarea pistolului pus la tâmplă de niște indivizi, cu mintea întunecată de aburii alcoolului și certați cu Dumnezeu, preotul Adrian Munteanu a suferit cea mai mare umilință din viața sa, atât ca preot, cât și ca soț și om educat într-o lume diferită de cea a făptașilor.

Răpus de o boală de cord, preotul Adrian Munteanu a închis cortina unui spectacol social nefast, în anul 1946. La umbra unor brazi din cimitirul de pe Dealul Poitaș, vizibil de la depărtare, ochii spiritului său veghează asupra satului în care a propovăduit în timpul vieții, iubirea și pacea între oameni.

2.11. Oameni și alte moșteniri

Preotul Emil Bendorfeanu a continuat bunele relații cu școala din Borod până în 1948, anul reformei învățământului.

Ca preot în Cetea, și-a convins enoriașii care aveau copii buni la învățătură să-i trimită la școli superioare celei primare, iar strădania domniei sale s-a văzut ulterior, când dintr-un sat mic ca Cetea, intelectualitatea română a crescut cu medici, profesori, ingineri, învățători, ofițeri, oameni cu studii în diverse ramuri utile societății.

Preotul din Cetea nu a rămas nepăsător nici de viitorul tinerilor din Borod. Venind cu treburi la centrul de comună, unde altă dată era musafirul iubit al familiei Munteanu, obișnuia să stea de vorbă cu adolescenții liceeni. Așa a aflat și de pasiunea mea pentru lectură pe care anevoie o împlineam din pricina penuriei de cărți literare. Domnia sa a suplinat acel gol, împrumutându-mi periodic cărți din biblioteca personală, făcând ceea ce s-ar putea numi un apostolat. Îmi aducea cărți noi, le ducea pe cele citite, și constatând că așa avea nevoie și de un dicționar al limbii române, mi-a împrumutat unul pentru o perioadă mai lungă, până când am reușit să am propriul meu dicționar, fără de care nu ai cum să înțelegi sensul cuvintelor și bogăția vorbirii noastre.

Preocuparea preotului pentru emanciparea tinerilor din satul românesc a demonstrat de fapt patriotismul de care era pătruns în toată ființa sa. În acei ani, domnia sa nu avea cum să știe că, peste o vreme, vom fi rudenii, că voi fi nora cumnatului său și că ne va fi naș la cununie. Îi mulțumesc lui Dumnezeu că am fost cununată în fața altarului de o personalitate distinsă și că preotul Bendorfeanu a făcut parte din elita comunei mele natale.

În perioada mai sus amintită, în Borod era preot Aurel Terebențiu, care venit din Vașcău cu o povară sufletească datorită căreia a avut, în plus grija ca în timpul activității sale pastorale să nu zgândăre vigilența securității în ale cărei evidente figura și numele său, din vremea detenției suferite pe motive politice.

A păstorit credincioșii până la pensionare și a rămas în amintirea borodanilor ca un om demn care în biserică și în mijlocul enoriașilor săi și-a împlinit misiunea sa de bază cu cea educativă, fiind un model din toate punctele de vedere: ținută morală, corectitudine, nivel de cultură, cu alte cuvinte un intelectual respectabil.

Fiul său, devenind medic veterinar în Borod, a fost promotorul primului dispensar veterinar construit din banii publici, dotat și cu locuință pentru medic, dar pe care dr. Liciniu Terebențiu nu a apucat să o folosească, fiind numit director la direcția sanitar-veterinară din Oradea.

*

Zestrea edilitară a satului a crescut cu încă o clădire modernă și cu etaj amplasată la câțiva metri distanță de dispensarul veterinar, fiind rodul muncii inginerilor agronomi de atunci care au pus suflet în construirea acelei clădiri pe locul unde odinioară a fost presa de ulei a lui Fodor Dumitru. După 1989,

casa respectivă a devenit proprietatea urmașilor familiei Fodor și împreună cu alte clădiri noi, construite în sat, au întinerit înfățișarea localității, care odinioară avea de-a lungul șoselei multe construcții mici, evreiești, folosite ca spații comerciale scunde și întunecoase, fără măcar câteva elemente arhitecturale prin care să poată fi încadrate într-un anume stil. Au rezistat doar clădirile trainice, utilizabile și în prezent cum sunt: fostul dispensar uman, casa lui Wainberger de pe aceeași uliță, casa lui Swartz de peste drum de precedentă, folosită și azi ca spațiu comercial, în curtea căreia se afla și un mare depozit de băuturi, clădirea poștei, care a aparținut în trecut comerciantului Ungar în prăvălia căruia se vindeau țesături și mercerie.

O altă clădire a fost prima școală din vatra nouă a satului, vecină cu fosta clădire a familiei Pallady. Alte două case au fost construite de o societate franceză, una pentru locuit, actuala casă a familiei Botiș și alta pentru birouri, cumpărată de comerciantul Crețu Ioan, aparținând în prezent nepoților săi Crețu Tiberiu și Venter Mariana. Mai erau vreo trei clădiri vechi, care chiar și cu modificările suferite, stau ca mărturie despre satul anilor din trecutul din ce în ce mai îndepărtat: casa lui Petru Mureșan, primăria veche și casa soților Alexa.

În Borod mai există o relicvă, pe cale de dispariție și ea, din vremea exploatării cărbunelui de la Mășca. Este o mică porțiune numită „ștrec”, din ceea ce a rămas din acostamentul căii ferate construită de francezi, înainte de primul război mondial, pe care se transporta cărbunele de la Mășca la gara Vadul Crișului. Mai apoi, când societatea La Roche & Darvas a cumpărat această cale ferată, pe ea se transportau lemnele aduse cu funicularul de pe Valea Borodului, situat în locul numit Șodrom.

Despre acel funicular am aflat datorită unei curiozități copilărești, prin care de fapt am vrut să-l apostrofiez subtil pe bunicul meu, pentru faptul că bunica, pe care o iubeam cu toată ființa mea, rămânea să poarte de grijă tuturor treburilor unei gospodării cu pământ mult, cu grajdul plin de animale și să supravegheze și pe cei doi băieți angajați ca slugi, ca să se facă o treabă bună, în timp ce bunicul venea doar la sfârșit de săptămână acasă.

Răspunsul lui simplu, oarecum evaziv, că „omul își dorește ce nu are” nu mi-a elucidat cu nimic curiozitatea. Am aflat ce însemnau de fapt aceste vorbe, când m-a luat cu el pe Valea Borodului să-mi arate Șodromul, locul unde lemnele tăiate în zonă, erau aduse și stivuite lângă piloanele imense ale unui funicular, care atunci nu era cu totul distrus, dar nici funcțional nu mai era, căci nu mai rămăsese din el decât niște fiare vechi, ruginite și postamentele de piatră.

Stând pe pajiștea de lângă umbra deasă a pădurii, într-o priveliște încântătoare, din care un pictor ar fi putut realiza o capodoperă, iar un compozitor, un concert, de triluri și de foșnete printre desigur în care și tăcerea își are

glasul ei, bunicul și-a depănat povestea. M-a dus cu gândul la anii copilăriei sale și la cei ai adolescenței, când tatăl său, Caba Ilie, de loc din satul de peste deal, Beznea (care avea să se numească Delureni), îl ducea la munca câmpului, față de care nutrea o mare ciudă. Nu de alta, dar în timp ce el munea toată ziua pe tarla în dogoarea soarelui, prietenii săi se duceau cu tații lor după lemne în pădure, unde aerul era răcoritor, apa rece a izvorului potolea setea și priveliștea era ca și aceea unde noi am poposit. În plus, mai vedeau și orașul, când duceau lemne de vânzare la Oradea și tații lor le dădeau și lor câțiva bani cu care își cumpărau mărunțișuri din piața mare.

Părinții lui, neavând pădure, îl duceau doar la câmp. Din cauza acestei frustrări, de mic și-a propus ca atunci când va fi „de banii lui”, să lucreze numai în pădure, precum s-a și întâmplat. Toată viața a fost angajatul unei firme forestiere cu sediul în Iaz, Județul Sălaj.

Parcă îl văd și acum pe bunicul meu, când întorcându-se spre casă vorbea ca pentru sine: „Dacă tata, Ilea Tocodii, n-a avut pădure, eu de unde era să am, căci cine o avea, nu o vindea. Da’, nu-i bai, că io tot în pădure am lucrat și am fost fericit de parcă tot codrul a fost al meu.”

Tot atunci am mai aflat că nici bunica mea, care a moștenit de la părinții ei terenuri forestiere mari, n-a vândut din ele nici o bucățică și nici lemne de vânzare n-a tăiat, ci doar câte un copac nesănătos era tăiat pentru foc, și de îndată se sădea altul în loc, primăvara.

Mă întreb acum, retoric, ce fel de oameni sunt călăii care s-au năpustit peste avuția verde, care nici măcar nu a fost a lor și cât sânge negru le curge prin vene, de s-au făcut stăpâni pe pădurile altora, când nici ei, nici neam de neamul lor n-au avut pădure.

Câți ani de școală ar trebui să faci spre a înțelege sensul versului „Codru-i frate cu românul” și cu cât ar trebui prelungiți cei „șapte ani de acasă”, pentru ca bobul lor de minte și golul sufletului lor să poată cuprinde respectul față de aurul verde al țării, față de natura ce ne-a fost dată în dar.

Păcat că mulți dintre aceștia n-au învățat nimic din patriotismul imprimat școlii de către oamenii de la catedră, în frunte cu un director iubitor de neam, de țară și de bogățiile ei.

*

2.12. Grigore Cucereanu, un demn și ferm director de școală

În împrejurările vitrege ale istoriei din perioada de după război, când marile puteri și-au împărțit lumea între ele printr-o trăsătură de condei, în anul 1946 mulți români din Basarabia, cu deosebire intelectuali, s-au refugiat de pe plaiurile natale, spre a scăpa de deportare în Siberia, așa cum li s-a întâmplat celor care, din diverse motive, nu au reușit să-și apere destinul forțat de puterea sovietică să fie tot atât de aspru ca și viața siberiană. În

țărâna acelui ținut îndepărtat zac oseminte românești, iar în seva pământului sunt multe lacrimi ale celor care s-au frământat să reziste și să ajungă ziua revederii cu cei de care au fost despărțiți printr-un hotar samavolnic.

Un crâmpei din acea epopee este duios înfățișat de solistul Ion Paladi în videoclipul și în cântecul „Dorul Basarabiei”, în care cu harul să muzical înfășoară fiorul iubirii dintâi cu dragostea de țară, pe o rază a speranței ce strălucește într-un decor tricolor.

În primăvara anului 1946, soții Grigore și Chira (Nina) Cucereanu și-au lăsat în Petrenii Basarabiei toată agoniseala, o casă nouă, rudele și prietenii și o școală abia inaugurată, în trăinicia căreia și-au pus și speranța unor frumoase perspective de viitor.

Au fugit de acolo doar cu două valize și cu cei doi copilași de mână, însoțiți de sora doamnei Nina, educatoarea Vasilica Gheorghită. Destinația inițială a fost Oltenia, pe considerentul că ar fi o zonă nerâvnită de vecinii care se încăpățâneau să-și mărească teritoriul ciupind din glia pe care străbunii ne-au lăsat-o moștenire nouă și „urmașilor, urmașilor noștri”.

Dar, până a ajunge pe pământ oltenesc, au mai avut parte de o emoție pe care greu ai găsi cuvinte să o descrii. Într-o gară de pe traseu, părinții au coborât să ia apă de băut, iar fiul lor Laurențiu s-a pierdut prin forfota și agitația mulțimii de călători. După ce l-au găsit și emoția s-a disipat, cei doi părinți au înțeles că cea mai de preț avuție a lor nu a rămas dincolo de Prut, ci este cu ei.

Nevoia acută de învățători temeinic pregătiți nu a fost în Oltenia, ci în Ardealul de Nord, de aceea mulți dintre învățătorii refugiați au fost îndreptați spre localitățile ardelenesti. Așa a ajuns în 1946 domnul Grigore Cucereanu la Borod, din nefericire, fără celălalt băiețel, care între timp a fost răpus de o boală epidemică.

S-a instalat împreună cu familia în locuința școlii, în care nu se aflau decât câteva piese de mobilier deteriorate, așa cum era și mobilierul din clase. Cu acele condiții mizere și cu niște elevi slab pregătiți, familia Cucereanu și-a propus să depășească piscul muntelui de greutate cu care și-a dat seama din capul locului că se va confrunta.

Soții Cucereanu și-au început activitatea didactică în Borod în a doua parte a anului școlar 1945-1946 și au constatat că în cunoștințele elevilor de clasa I și până la a VII-a erau mari goluri, nu din cauza incapacității intelectuale, ci din pricina evenimentelor din ultimii șase ani. În primii patru ani s-a învățat doar în limba maghiară, iar următorii doi au fost parcurși în condițiile haotice de după război, cu lipsuri de toate felurile.

O deosebită atenție și-au îndreptat spre elevii din clasa terminală și spre cei din clasa a IV-a în care se găseau copii ai căror părinți își doreau să-i

trimită la liceele din Oradea și Beiuș. Era imposibil ca ceea ce nu s-a însușit în trei ani și jumătate de școală, să se poată învăța și consolida în 3 luni. De aceea, cu elevii în cauză au făcut ore suplimentare și în vacanța mare. Elevii care s-au înscris la liceele din Beiuș, printre care m-am numărat și eu, au avut un noroc imens, întrucât acolo au ajuns pe mâna unor profesori, patrioți în adevăratul sens al cuvântului, care înțelegând cauza lacunelor din cunoștințele elevilor care au fost privați de dreptul de a învăța în limba strămoșească, s-au mobilizat sa-și onorize menirea. Prin ore suplimentare neremunerate, au stimulat capacitatea intelectuală a puilor de români, dornici să învețe și au reușit să înlăture astfel discrepanțele inițiale.

Anevoioase erau și călătoriile în vacanțe. La începutul anului școlar și la sfârșitul lui, distanța dintre Borod și Beiuș se parcurgea cu căruțele pe un drum mai scurt, prin Roșia. În trei căruțe erau saltelele, alimentele pentru internat, cuferele noastre cu haine și obiecte personale, iar a patra căruță mai mult era goală, deoarece era mai plăcut să mergi jucându-te, decât să te zdrăngăne căruța pe drumul neasfaltat, încât cafeaua cu lapte, ce ne-o puneau părinții pe drum, făcea un dop de unt.

În vacanța de Crăciun călătoream cu un autobuz neîncălzit până la Oradea, și de acolo cu un tren tras de o locomotivă cu aburi care gâfâia la fiecare urcuș. Pe undeva pe lângă Holod, unde povârnișul era mai abrupt, ducea după ea doar jumătate din vagoane, se întorcea apoi după celelalte, și își vedea de drum. Noi încercam să facem haz de necaz, cum face neamul nostru când dă de greu și dărdâiam de frig în trenul neîncălzit, unde gerul de afară opacizase și geamurile cu haina sa argintie înflorată cu modele de gheață. Pe cei șapte liceeni pitici din Borod ne însoțea atunci mama mea, căreia îi venise rândul să ne ducă la destinație. Colegul nostru Laurențiu, cel cu pățania din gara oltenească, fiul domnului Cucereanu, și-a luat căciula de pe creștet și și-a îndesat picioarele în ea. Îndemnat de mama mea să-și pună căciula pe cap, a răspuns cu năduf „Dă-l încolo de cap, dacă mi-e frig la picioare.”

Acasă, tatăl său, Domnul Grigore Cucereanu, era antrenat în problemele școlii, care nu erau nici puține și nici ușoare. Pentru o mai bună demarare a anului școlar, prima sa strădanie în calitate de director de școală și învățător a fost aceea de a asigura, concomitent cu condiții mai acceptabile desfășurării procesului de învățământ, încadrarea pe cel de al treilea post a unui dascăl competent. Astfel l-a adus la școala din Borod pe domnul Mihai Merciu, de loc din Oltenia, despre care a aflat numai cuvinte de apreciere, unanim împărtășite și de săteni, nu numai de Simuț Ioan a Butișanului, fosta gazdă a domnului Merciu.

Domnul Mihai Merciu a mai predat în Borod pe vremea directorului de școală Gligor Pop, dar s-a refugiat odată cu acesta. În prima sa activitate la

Borod, domnul Mihai Merciu a avut și calitatea de comandant de „stol” și mai apoi de „centură” în organizația pentru copii și tineret „Străjerii”. Și atunci, ca și în a doua etapă a activităților sale în Borod s-a distins ca un împătimit al științei matematice, care i-a conturat și alte însușiri. A fost un om meticulos și sever, în primul rând cu sine și permanent preocupat să dea elevilor cunoștințe temeinice cu un pronunțat caracter aplicativ.

În tumultul preocupărilor față de școală, familia Cucereanu mai avea de depășit și o mulțime de lipsuri materiale. În vremurile acelea nici localnicii nu erau scutiți de greutatea deși aveau gospodăria care constituia o sursă de trai, mai mult sau mai puțin satisfăcătoare. Dar cei care înțelegeau ce rol important au învățătorii buni pentru copiii lor, le-au venit în ajutor noilor dascăli, cu produse din cele cultivate de ei, știindu-se că din salariul pe o lună, un învățător putea cumpăra 1 litru de ulei, 1 kilogram de zahăr, petrolul pentru iluminat și câteva mărunțișuri de strictă necesitate.

Nu era prima dată când soții Cucereanu s-au lovit de greutate. Pe timpul crizei economice, când se aflau în Basarabia, au muncit fără să primească salariul timp de 6 luni, dar și acolo, și în Borod au pus mai presus de toate datoria de luminători ai tinerei generații, de care școala și slujitorii ei nu s-au dezis, indiferent de cum a fost cârmuită țara și cât interes se manifesta pentru învățământ și educație.

În 1948, când s-a trecut la sistemul de predare cu profesori, începând cu clasa a V-a, școala primară a devenit Școala Elementară. Borodul”, ca și alte încă 11 localități rurale din județ, a fost printre comunele care au beneficiat de implementarea inițială a acestei forme de învățământ.

Și atunci, școala dispunea tot de trei săli de clasă în vechea clădire, pe locul căreia se află acum dispensarul uman. Pe măsură ce numărul elevilor a crescut de la un an la altul, cursurile s-au desfășurat și în alte clădiri, unde s-a găsit spațiu pentru câte o clasă, aflate la o oarecare distanță de școală, încât profesorii aveau nevoie de 5-10 minute să ajungă la timp la ore, fiind situații în care se făcea schimb de cataloage pe traseu.

Cursurile se țineau în două schimburi, clasele V-VII având programul după masă. Localitatea, nefiind încă electrificată, iluminatul se făcea cu petromaxuri și cu lămpi de petrol.

Elevii veneau la școală de la distanțe destul de mari, de la Borozel, Cetea, Valea Mare, Cornișel, Beznea (Delureni), Bratca, parcurgând 3-8 km. Mergând pe jos, iarna se confruntau cu nămeți mari și cu riscul de a le ieși lupii în cale, în zonele nelocuite, de aceea se deplasau în grupuri, cu torțe în mână.

Domnul director Cucereanu era conștient că soluția acestei probleme era înființarea unui internat unde elevii din localitățile îndepărtate să fie cazați șase zile din săptămână și să ia masa la cantina internatului, unde s-au

abonat și câteva cadre didactice. Internatul, pentru început, a funcționat într-o clădire mai puțin corespunzătoare, iar ulterior în casa naționalizată a comerciantului Crețu Ioan.

Cu toate greutățile care i-au dat mari bătaii de cap domnului Grigore Cucereanu, destoinicul director de școală nu s-a lăsat copleșit de ele ci s-a mobilizat pe sine și a convins și autoritățile locale de imperioasa nevoie de a construi o nouă clădire de școală, spațioasă, cu 12 săli de cursuri, laborator, bibliotecă, spațiu pentru materiale didactice și pentru personalul administrativ, corespunzătoare pentru evoluția învățământului în Borod. Știind să lucreze cu oamenii, a reușit să convingă administrația comunei să-și cuprindă în planul de priorități acest important obiectiv. Astfel, în 1962 s-a dat în folosință noua școală, situată pe terenul unde odinioară a fost piața și o clădire mare comercială naționalizată.

Reușita acestui obiectiv a depins și de mâna hazardului, într-o mică măsură, deoarece pe vremea aceea primarul comunei era Simuț Petru, un fost miner doar cu 7 clase. Pe lângă faptul că a fost un bun gospodar al comunei, avea un respect aparte pentru școală și slujitorii ei.

Domnul director Grigore Cucereanu a mai avut și funcția de director coordonator pentru toate școlile din raza comunei și și-a demonstrat calitatea de conducător și organizator de excepție și în acest segment al obligațiilor sale.

Tot atât de implicat a fost și în activitatea culturală dând sprijin eficient atât activităților culturale școlare cât și celor din cadrul căminului cultural făcute cu adulții, deoarece și acestea erau tot în sarcina subalternilor săi.

Directorul Grigore Cucereanu a fost unul dintre principalii piloni ai prestigiului școlii din Borod, alături de profesorul Ioan Crețu și în bună colaborare cu colectivul didactic din vremea sa. Un colectiv de înaltă ținută profesională alcătuit din prof. Mihai Merciu urmat la catedra de matematică de prof. Vasilică Gheorghică și nu în ultimul rând, Dumitru Micula, Irina Beltechi, Nina Cucereanu, Silvia Marușca, Olimpia Bulzan, profesori și învățători dăruieți misiunii lor și în al căror colectiv am avut onoarea să intru și eu în 1954, perfecționându-mă cu sârguință, având modele demne de urmat. Cred că tenacitatea acestor modele mi-au dat imboldul să mă înscriu la gradul didactic I când în zona Aleșd nu s-a înscris nici o învățătoare, iar la examenul pentru grad eram 30 de cadre didactice de ciclu primar din 6 județe.

Între timp, la școala din Borod au mai venit și alți profesori și învățători și, preluând tradiția înaintașilor, s-au străduit zi de zi să mențină prestigiul școlii la cote înalte, tot sub conducerea domnului Grigore Cucereanu până în 1968, când demnul și fermul director al școlii din Borod s-a pensionat.

Pășind pentru prima dată în localitate în anul 1946, a venit cu gândul ca satul Borod să reprezinte pentru domnia sa un nou și un ultim „acasă”.

A trăit și a muncit pentru școală și pentru satul în care, în cele din urmă, și-a construit o casă. Anii pensionării i-a trăit în casa și în grădina în care trebuia cu pasiunea unui om apropiat de natură și prin specializarea pe care o avea ca profesor de biologie. Citind, muncind și sfătuindu-și consătenii, a trăit cu demnitate înconjurat de cei dragi și mai ales de nepoții veniți în vacanțe. A ajuns la vârsta de 96 de ani, când, în 9 noiembrie 2002, a plecat din reședința sa de lângă șosea, sus în cimitirul mare din dealul Poitaș.

Glia satului a îmbrățișat în lutul veșniciei un român adevărat, socotit încă din timpul vieții un titan al învățământului din comuna Borod, și la propriu și la figurat, de neclintit ca stejarul în fața tuturor furtunilor, voinic de statură ca un munte, demn și înțelept, hotărât și infailibil în fapte și simțiri.

*

2.13. Valori și imagini borodane din secolul al XX-lea

În anii când destinele școlii din Borod progresau vizibil, sub conducerea omului parcă anume hărăzit în registrul ceresc să repună școala pe temelia sa de dinaintea anului 1940, viața culturală a localității s-a remarcat adesea prin locurile de pe podiumul premiilor, inclusiv la nivel de regiune și mai apoi de județ. Activitatea teatrală condusă de doamna Irina Beltechi profesoară de istorie, brigăzile artistice, un fel de spectacol de satiră și umor regizate de doamna inv. Silvia Marușca pe textele scrise de domnul profesor Ioan Crețu, corul școlii și în special, corul mixt al adulților, care nu încăpea pe o scenă mică așa cum era aceea a căminului cultural din Borod.

Unul dintre animatorii și dirijorii acelui cor a fost Nicolae Cucu, un tânăr frumos și înalt ca bradul și cu sufletul curat ca ozonul de cetină care stăpânește piscurile.

S-a născut în 14 noiembrie 1924 în Borod, iar după ce a absolvit cinci clase primare, directorul de atunci al școlii, domnul Gligor Pop nu a trebuit să insiste prea mult pe lângă mama sa, înțeleapta și destoinică „mama Anuța” să-l trimită la liceu. Atfel încă un elev din Borod s-a înscris în clasa I la liceul Emanoil Gojdu din Oradea, de unde, în 1940 s-a refugiat la Beiuș, continuându-și studiile liceale la liceul Samuil Vulcan, pe lângă care curgea apa Nimăieștilor, ducând cu ea în zare faima acelui liceu grandios sub toate aspectele. Acolo, pentru a se putea întreține la studii a fost și „copil de trupă”.

În 1950 a absolvit Academia Teologică Greco-Catolică din Oradea, împreună cu vecinul și prietenul său din copilărie, Dumitru Venter, pe numele său mic Mityus (unchiul soțului meu).

Dar cum, în acele timpuri, cultul religios pentru care s-au pregătit ca viitori preoți a fost scos în afara legii, băieții s-au reorientat spre alte profesii. Dumitru spre Politehnica din Timișoara, iar Nicolae spre Institutul agro-

onomic din Arad unde a absolvit facultatea de zootehnie, o ramură nouă în economia țării și unde după absolvire a ocupat funcția de asistent universitar.

Firul din ghemul vieții lui Mityuș a fost deviat de la traseul țărilor sale, în plină tinerețe. În ultimul an de studenție, când noapte de noapte era arestat câte un coleg din cămin, viitorul inginer din Borod își aștepta cu spaimă rândul, fiind fiu de chiabur (proprietar de întinse terenuri agricole). A reușit totuși să-și ia licența de inginer electrotehnic, dar mai apoi, profesând în Oradea, a trăit sub aceeași teroare ca și în Timișoara și drept urmare s-a îmbolnăvit de nervi. A murit într-un accident de mașină, ducând cu el, sub glia satului său perspectiva unui inginer cu mintea ascuțită, bine pregătit pentru o ramură economică în plină dezvoltare.

Nicu Cucu a avut un parcurs mai prietenos în viață, chiar dacă drumul nu a fost continuu neted. Ca asistent la facultatea veterinară din Arad, a cunoscut o studentă târgovișteană, care se pregătea să devină medic veterinar. Idila dintre cei doi a avut o finalizare frumoasă și benefică pentru satul Borod, unde s-au stabilit spre a profesa fiecare în domeniul său, căci doar nu era să-și petreacă iubirea primilor ani de mariaj departe unul de celălalt.

Nicu a fost foarte îndrăgit de toți cei din sat, tineri și vârstnici, încă de pe vremea studenției când venind acasă în vacanțe era organizatorul și animatorul balurilor din acele timpuri. Și atunci momentul foarte așteptat de tineri era alegerea reginei balului, dar printr-un alt procedeu decât odinioară. Momentul suspansului când se anunța cine a fost desemnată ca regină, era și generator de venituri pentru acoperirea cheltuielilor, întrucât taxa de intrare era și ea modestă ca și veniturile tinerilor din acei ani, când din salariul unei tinere învățătoare se putea cumpăra o pereche de pantofi de calitate, marca Guban. Cum balul ținea până în zori, după ora 24 se puneau în vânzare ilustrate pe care le cumpărau cu precădere băieții, dar și însoțitorii mai ambițioși ai fetelor care nu prea aveau trecere la băieți. Fiind vorba de băieți, ei adresau ilustrata fetei care le-a cucerit inima și în consecință, câștigătoarea era domnișoara (termen încă uzual) pentru care Cupidon avea multe săgeți în tolba sa țesută din fior de amor și din noduri de suspine.

Înainte însă ca regina balului să-l fericească pe cel ales, în pas de vals, cu o privire drăgăstoasă, se citeau public de către organizatorii iscusiți și în oratorie, câteva ilustrate cu texte frumoase sau hazlii, dar niciodată pe cele ofensatoare, căci mai erau și astfel de mesaje ranchiunoase, care, de regulă, erau anonime. Unde era Nicu Cucu, ghimpii, oricât de ascuțiți ar fi fost, își pierdeau puterea de a înțepta.

El era un tânăr plin de viață, prietenos, carismatic și cu mult bun simț. Toate aceste calități erau încununate cu încă două haruri speciale, vocea și pasiunea pentru dans. Dansa cu plăcere în special valsul, în timpul căruia își

rotea pe sus partenera ca într-o piruetă. Am avut și eu plăcerea să mă număr printre fetele, mai tinere cu mult ca el, cu care imita dansul fluturilor în zbor. A fost și acesta un motiv în plus să rămânem buni amici toată viața, pe lângă faptul că ne leagă aceleași sentimente pentru satul natal.

Inginerul Nicolae Cucu și-a dovedit în timp și calitățile profesionale datorită cărora, din 1958 a lucrat aproape în exclusivitate numai în funcții de conducere în domeniul zootehnic, la nivel raional și județean, fiind mai apoi director general al Direcției Agriculturii, Industriei Alimentare, Silviculturii și Apelor Bihor.

Deși după 1958 nu a locuit în Borod, mereu a fost prezent în localitate la diverse evenimente care aveau loc aici, se întâlnea cu drag cu prietenul său Vasile Botiș și a rămas alături de prieteni și consăteni ori de câte ori i-au cerut ajutorul. Peste tot pe unde l-au purtat pașii, nu numai în Borod, s-a dovedit a fi un om de omenie, corect și altruist.

Anii pensiei și-i petrece în casa sa din Oradea, împreună cu fiica sa, dr. Lucia și soțul acesteia. La aniversarea a nouă decenii de viață avea deja scrisă și o carte de memorii atotcuprinzătoare, în care a împletit viața sa personală, în special cu imagini, cuibărite pentru totdeauna în sufletul său, despre satul natal, natura acestuia, istoria, obiceiuri și chipuri de oameni dragi, copilăria sa, adolescența și toate celelalte etape ale vieții sale de până la acea dată.

*

Pe măsură ce însemnările adunate de-a lungul anilor în suflet și în scri-nul cu foi îngălbenite de trecerea timpului, îmi aduc în prim plan oameni de valoare și clișee cu mare încărcătură pozitivă din vremea lor, imaginația îmi dă ghes să fac o comparație mai lirică. Asemuiesc satul în care mi-am trăit mai bine de șase decenii din viața mea cu un tablou din natură. Văd acum comunitatea satului ca o pajiște verde în care florile de câmp se pierd în verdele mereu tânăr al ierbii. Din loc în loc însă se văd chiar și de la mare depărtare lujeri de crini albi, strălucitori ca diadema miresii, tufe de bujori roșii ca purpura, narcise galben-aurii ca soarele verii și alte buchete de minuni floarele distincte.

Celor născuți și hrăniți din seva acestui tărâm nu ne rămâne decât să-i mulțumim pronoiei cerești pentru că ne-a fost dat să pornim în viață dintr-un loc cu oameni și fapte ca acele flori speciale pe care nu-i este permis nimănui să le așeze sub pulberea uitării, ci să fie scoase la lumină cu mijloacele pe care le are fiecare, pentru generațiile care urmează și care la rândul lor vor constitui leagănul altor stele pe cerul satului Borod.

În priveliștea imaginară, cu flori distincte, stau alături și florile mărunte care și ele dau culoare pajiștii străbune prin ceea ce au însemnat la vremea lor.

Pe răbojul vremii a rămas și numele lui Iosif Botiș, cel care a cumpărat casa de la societatea franceză care exploata mina de cărbuni din Mâșca. Casa există și în prezent în bune condiții, peste drum de biserica ortodoxă. Iosif Botiș a fost primul om din Borod care, intuind importanța unui mijloc de transport cu tracțiune mecanică, mai rapid și mai confortabil decât cele de până atunci trase de cai, a devenit proprietarul unui autobuz cu care a făcut zilnic curse regulate până la Oradea, cu pornire la ora 6 și cu întoarcere la ora 16 din Oradea. S-a rezolvat astfel problema călătoriei pe distanțe mai mari, în special pentru comercianții din Borod, socotit pe vremea aceea un centru comercial rural important, chiar mai dezvoltat decât cele din comunele mari din zonă.

Până în sec. al XX-lea călătoriile mai lungi se făceau cu diligența, care trecea și prin Borod, iar caii acestora se schimbau din loc în loc, la hanuri. Astfel de locuri de popas special amenajate pentru diligențe erau și în satul nostru și se numeau „alașuri”. Unul era pe locul unde acum este poșta, iar celălalt pe terenul unde în prezent locuiește un urmaș al bătrânului Venter Petru a Sarchii.

Pe distanțe mai mici, tot cu căruța se circula ca mijloc de transport mai uzual și care era utilizată și la mijlocul secolului trecut, când în anii de început ai carierei mele, mergeam împreună cu colegii la consfăturile cadrelor didactice la Aleșd, fie vară fie iarnă, ca să ajungem acolo la ora 9 și după masă să avem mijlocul de transport asigurat, mai devreme decât autobuzul de la ora 18.

La începutul sec. al XX-lea existau și acele trăsură numite „hintyeu” de la cuvântul maghiar „hintó” (leagăn) întrucât arcurile lor puternice amortizau hurdăturile de pe drumurile pietruite, sau doar de pământ bătătorit. Trăsurile respective sunt de fapt un hibrid între căruța străveche și birjă, neavând protecție pentru dogoarea soarelui și nici pentru intemperii. Astfel de trăsură erau și în Borod. „Hintyeu” avea primăria, comerciantul Crețu Ioan și încă vreo doi oameni mai înstăriți, dar și în gospodăria domnului Gligor Pop, directorul școlii era o trăsură despre care am aflat de la vizitiul acelei trăsură, Pup Ioan (baciul Nuțu Tărzău). El era însă un vizitiu mai special pentru drumurile pe care doamna Florica Pop, soția distinsului director și educatoare de profesie, le parcurgea până la moșia sa. Destinul a făcut ca dânsa să fie unica moștenitoare a bătrânului moșier Victor Pallady din Topa de Criș, întrucât a fost rodul unei aventuri dintre nepotul moșierului și servitoarea din casă, o fată din Borozel, care din acest motiv a rămas cu porecla „Paladia”. Neavând nici un alt urmaș, nici măcar după nepot, după ce servitoarea, îndepărtată de la conac, a născut acasă pe micuța Florica, bătrânul Victor Pallady a luat fetița la el în familie, a înfiat-o și a trimis-o la studii în Oradea. În final,

tânăra Florica a fost recomandată râvnitului tânăr director din Borod, Gligor Pop a cărui soție a și devenit, trăind împreună în locuința din clădirea școlii.

După spusele lui „baci Nuțu a Tărzău”, duminica după amiază, doamna făcea o plimbare cu trăsura până la moșie, impunându-i vizitiului câteva reguli ferme. Trăsura trebuia să fie trasă în curtea din față în așa fel, lângă scara verandei, încât doamna să pășească de pe ea direct în trăsură. Vizitiul cu mănuși albe și cu o haină cu fireturi trebuia să stea drept pe capră, cu privirea numai înainte, să nu schițeze nici un gest pe tot parcursul drumului. Pe o banchetă scundă din fața doamnei, stăteau cele două fete ale familiei Pop, dar nu și domnul Pop, care nu împărtășea aceste capricii. Domnul Gligor Pop moștenise de la părinții săi bunul simț al omului de la țară. Acest bun simț l-au avut și țăranii din Borod, de la tânăr până la bătrân, și îl observa și doamna Pop, când la trecerea trăsorii prin fața caselor unde sătenii ședea pe laviță, bărbații se ridicau în picioare, ridicau pălăria, și salutau respectuos „sărut mâinile, doamnă!”.

Nu i-a fost ușor tânărului vizitiu să facă față numeroaselor toane ale stăpânei sale. I-a rămas însă foarte recunoscător, pentru că la încheierea prestației sale la familia Pop, doamna a susținut hotărârea soțului său să-i rotunjească „simbria” (plata cuvenită). Doar așa își putea cumpăra cu Ileana, servitoarea din casă, cu care s-a și căsătorit nu la mult timp, cele necesare pentru a avea și ei o curte și o căsuță făcute din munca lor și din mărinimia celor la care au lucrat amândoi câțiva ani.

*

Vizitiu a mai avut apoi și medicul Hirș înainte de deportarea evreilor, când avea un cabinet medical în incinta casei sale, o clădire mare ca suprafață, cu un acoperiș enorm de catran căci dacă ar fi fost de țiglă, cu certitudine pereții nu aveau cum să reziste, dată fiind vechimea considerabilă a clădirii. Pe locul ei acum se află gospodăria lui Gavriluț Florian.

Munca prestată în anii deportării l-a ajutat pe medicul Hirș să scape de ghearele naziste ale morții și întorcându-se în Borod, și-a continuat tot în mod privat profesia de medic, până a plecat în Israel. După revenirea din deportare a profesat și a locuit într-o altă casă. Clădirea, care atâția ani a constituit centrul de sănătate al comunei, există încă pe ulița care duce spre Dealul morii. I s-a dat acest nume deoarece, după spusele moșilor noștri, acolo era cândva o moară de vânt. Sus, pe deal, rafalele vântului suflau încontinuu. Vara uscau pământul făcându-l slab roditor, iar iarna spulberau zăpada, de te orbea, și o adunau în troiene mari peste cărări.

Dacă vântul s-a încăpățânat să-și facă de cap, oamenii au găsit modul cum să-l facă și util și la inițiativa unui om mai luminat din satul vecin și

cu investiția bănească a unui evreu, sus pe deal, s-a ridicat o moară de vânt vizibilă până la castelul din Gheghie.

În clădirea de pe ulița care coboară de pe acest deal, s-a stabilit în 1957 medicul Gheorghe Grecu venit dintre dealurile de la Vârciorog, pentru un motiv demn de relatat. Acolo, în timp ce asista o naștere, s-a întâmplat ca femeia să moară și în urma ei să rămână o fetiță drăgălașă și un soț cu o brumă de avere din care trăia foarte modest.

Atât de mult i-a impresionat și marcat această întâmplare nefastă pe medicul Gheorghe Grecu și soția lui Maria, încât au hotărât să înfieze fetița, cu atât mai mult cu cât în casa lor nici joacă, nici glas de copii nu se auzea.

Pentru a rupe legătura cu trecutul, familia Grecu și fetița lor, Miorița, s-au mutat la Borod și aici au rămas până când doctorul Grecu s-a pensionat și s-au mutat la Cluj-Napoca, orașul natal al doamnei.

Era la dispensar pe vremea medicului Gheorghe Grecu un vizitiu pe care lumea îl poreclea, mai în glumă, mai în serios, „doctor Gusti”. I s-a tras acest apelativ de la faptul că atunci când făcea vreo referire la instituția medicală din Borod, folosea expresia „noi, dispensarul”. Dar mai era ceva. Însoțindu-l pe medic acasă la bolnavi, și-a însușit și el denumirea unor medicamente recomandate de medic în cazul unor răceli. Doar că el, vizitiul, nu le reținea denumirea întocmai și când vreun cunoscut se plângea de vreo tuse supărătoare, „doctor Gusti” îi recomanda urgent să ia „extoperant” și nu expectorant cum se numea corect. Sau dacă era vorba de o alergie, îl trimitea să-și cumpere de la farmacie o cutie de „rogherman”, venindu-i mai ușor de spus decât romergan.

Medicul nu se supăra defel pe Gusti, căci îi era ca un înger păzitor în toate deplasările pe care le făceau în satele comunei, inclusiv în satul Șerani, împrăștiat pe o rază foarte mare. În zilele geroase, Gusti nu se așeza în șaretă până când nu-l învelea pe medic cu o pătură încălzită în prealabil și mai scoțea și o căciulă cerută de la doamna și i-o puneă șefului său pe cap, deoarece domnul Grecu obișnuia să umble iarnă-vară cu capul descoperit.

Gusti era un om respectuos, prietenos și volubil, care nu se supăra decât atunci când i se zicea „Gusti, țiganul”, când de fapt în toată ființa și comportarea sa nu se mai regăsea nici urmă din apucăturile și năravul acestei etnii care își duce veacul și în Borod, decât doar una minoră de tot, pigmentul pielii.

Aceste mici picanterii erau chiar binevenite cu atât mai mult cu cât doctorul Grecu nu avea o muncă ușoară într-o comună cu cinci sate, în condițiile în care nu tot timpul era și medic pediatru la dispensar, iar medicul Gheorghe Grecu era foarte conștiincios și le făcea pe toate. Asista nașterile, care și în vremea sa era obligatoriu să aibă loc într-un spațiu medical. Era recunoscut ca un bun mamou, deși era generalist, iar această remarcă a devenit renume

după ce fosta farmacistă, venită din București în concediu la socrii săi, familia Cucereanu, a acceptat să nască sub supravegherea medicului Gheorghe Grecu, bazându-se și pe sarcina sa normală și pe profesionalismul medicului.

Trecând anii, pacienții care mergeau la dispensar își puneau întrebarea cum de soția medicului era mereu prezentă, știindu-se că era casnică. Până la urmă s-a aflat că era frecvent de față spre a evita vreo gafă a soțului ei, care în ultima vreme dădea semne că i-a slăbit memoria deși vârsta nu ar fi fost principalul vinovat. Dar tot „doctor Gusti” a lămurit lucrurile dându-și cu părerea că „seroza” domnului Grecu vine de la apetitul dumnealui pentru „ratota din 4-5 ouă, cu cârnaț”, aseasonată cu 2-3 pahare de pălincă de prune cu care era servit în multe case în care intra când mergeau pe teren. Iar Gusti nu spunea aceste lucruri ca un reproș, ci ca un semnal de alarmă, fiind la unison cu părerea unanimă a locuitorilor comunei, care ziceau „Să-l țină Dumnezeu pe doctorul nostru sănătos până în ultimul ceas, căci a fost un medic binevoitor la orice oră din zi și din noapte, pe arșită sau pe ploaie, pe vreme rece cu ger năprasnic sau cu zăpadă mare, când drumul era anevoios”.

Medicul Gheorghe Grecu s-a mai caracterizat și printr-o altă latură a generozității sale, luând exemplul mai tinerei sale colege, Sanda Buta, medic pediatru într-o perioadă mai scurtă în Borod.

Când un pacient localnic trebuia să ajungă la o clinică de specialitate sau la un medic specialist din Cluj-Napoca sau Oradea, unde cei doi medici aveau colegi, interveneau direct sau prin intermediul unei cunoștințe, spre a le facilita celor în cauză rezolvarea problemelor de sănătate cu care se confruntau. Când vârsta îi mai făcea feste memoriei medicului Grecu, copleșit de obligațiile de serviciu, fiind singurul medic la dispensar, soția sa, amabila doamnă Maria sau Muchi, cum o alinta domnul Grecu, își îndeplinea rolul de consilier personal al soțului său și toate se rezolvau bine, iar pacienții erau tratați și la Cluj cu aceeași sollicitudine ca și acasă, chiar dacă Oradea era centrul județean sanitar pentru bihoreni, și nu Clujul.

Aceste acte de bunăvoință nu i-au adus doctorului Grecu foloase materiale, dar în amintirea contemporanilor săi care i-au cunoscut toate trăsăturile, câte are un om în general, a rămas și cu acea aură a omeniei cu care și-a ajutat pacienții și cunoșcuții din comună, de parcă s-ar fi născut și crescut printre ei. Nimeni în lume nu-i perfect, deci și domnul Grecu avea câte un mic cusur, care însă pălea la umbra râvnei sale profesionale și a omeniei față de cei aflați într-un anumit impas.

A fost medicul Gheorghe Grecu bun și statornic în comună cunoscând problemele de sănătate ale majorității populației, dar a mai avut și norocul să facă o echipă cu bune rezultate prin colaborarea cu o farmacistă de

excepție, Leontina Bodea, mai apoi Cucereanu prin căsătoria cu Laurențiu, fiul directorului școlii.

Stând la câte o șuetă cu tânara și pedanta farmacistă, ocazii cu care se mai desfac și chingile confesiunilor, am aflat că a îndrăgit satul, deși la sosirea în Borod a avut o puternică strângere de inimă în fața unei lumi necunoscute, o lume a satului pe care, orășeancă fiind, o considera destul de greu de pătruns. Simțea că este îndrăgită de oameni, dar se întreba ce tânăr potrivit cu ea, ar putea să o găsească aici. Borodul se află departe atât de Oradea cât și de Cluj, unde în timpul studiilor universitare, prioritatea sa era învățătura, neglijând posibilitatea unei relații de viitor cu băieții care îi dădeau târcoale.

Dar, după cum s-a văzut mai târziu, destinul ar fi scos-o la lumină și dacă ar fi locuit izolată într-un vârf de munte, deoarece viitorul ei soț, un recunoscut specialist în inginerie electronică în cadrul armatei, în capitala țării, venind în concediu la părinți a plăcut-o din prima ochire. Bineînțeles că n-a fost o ochire militară, ci una declanșată din inimă cu așa tărie, că n-a mai lăsat-o de la mână. Dacă înainte, satul Borod a însemnat doar locul casei părintești, după aceea a devenit locul de unde a răsărit soarele fericirii sale, nu i-ar fi trecut prin minte că va găsi într-un sat așa o mândrețe de fată, cum în București n-a întâlnit.

După căsătorie, pe brânci a învățat farmacista Leontina Cucereanu ca să obțină prin concurs un post de farmacistă în cel mai mare oraș al țării, unde numai posturi să fie, că și numărul candidaților era pe măsură, chiar foarte mare. Și acolo și-a dovedit și capacitatea și tenacitatea, obținând unul din primele trei locuri vacante în București pentru care s-au zbatut zeci de candidați, dar ardeleanca noastră le-a luat-o înainte.

Multe calități a avut îndrăgita și respectata farmacistă Tina, cum îi ziceau prietenii. A fost nu numai drăguță și perfecționistă, ci și apropiată de oameni. Știa să le vorbească fiecăruia pe înțelesul său, cu răbdare și solicitudine, disponibilă la orice oră din zi și noapte pentru cazurile de urgență, atunci existând o singură farmacie pentru toate satele comunei. A inspirat atâta încredere, încât femeile în special se adresau mai degrabă farmacistei când se confruntau cu probleme de sănătate, mai intime sau când voiau remedii pentru fața lor arsă de soare, știut fiind că femeia, oriunde ar trăi, dorește să aibă un ten frumos. Știau femeile mai demult că își pot întreține tenul proaspăt și tânăr folosind „albeața” de la laptele pus la prins. Dar crema de față pe care le-o făcea doamna farmacistă avea și parfum și culoare rozalie. Cum să nu fie farmacista Tina Cucereanu un om cu suflet bun și deschis, aplecată sincer spre nevoile celor în mijlocul cărora trăia. Și bu-nicii ei, din ambele părți au fost oameni de omenie, gospodari destoinici și care la rândul lor tot mlădițe bune au dat. Tatăl doamnei Tina a fost preot în

Gherla, dar nu a avut norocul să-și vadă fetele mari, fiind educate și școlite doar de mama lor, întrucât steaua vieții s-a stins în plină tinerețe, ca urmare a condițiilor vitrege de pe frontul în care se lupta pentru cauza românilor din Ardeal. Mama ei, o învățătoare cu suflet de patriot, s-a ocupat de elevii săi la fel ca și de cele două fetele cărora le-a fost și mamă și tată.

Din familie i s-a tras farmacistei noastre deschiderea către nevoile culturale ale tinerilor trăitori la sate, dovedită de răspunsul fără ezitare de a fi activă în formațiile artistice alături de personalul tânăr de la școală și nu numai. Pe această cale, s-a apropiat și mai mult de oamenii locului, care nu se mai săturau s-o privească cât de frumoasă era și în costumul popular specific depresiunii Vad-Borod.

Harnică precum furnica, își drămuia fiecare clipă, ca pe toate să le facă bine din timp. De aceea probabil i-a rămas în minte o dimineață de duminică, în jur de ora 10, când avea toate treburile personale și gospodărești isprăvite și când vecinul său, baci Petru a invitat-o să o vadă pe draga lui soție, cât de frumos doarme.

Sensibilitatea simțurilor sale n-a părăsit-o niciodată. Văduvă fiind, la sute de kilometri de socrul său, bătrân și văduv și el, și-a făcut onorabil datoria, trimițându-i regulat bani și pachete. Iar când în concediu, își vizita mama la Cluj, se abătea și până la Borod, înlocuia lucrurile deteriorate din casă, cu altele noi cumpărate la Aleșd, pentru ca tatăl soțului său să nu simtă umiliința unei pensii derizorii și să nu fie apăsător de povara singurătății. Să știe că nu este uitat.

Consecvență a fost doamna Leontina Cucereanu în tot ce i-a definit personalitatea și tot așa a rămas și în relația de prietenie care ne leagă de peste o jumătate de veac, chiar dacă trăim la sute de kilometri distanță.

*

Pe vremuri, când școala funcționa în vechea sa locație, socotită pe bună dreptate centrul de cultură al satului, chiar dacă acea clădire nu a excelat nici ca mărime și nici ca stil arhitectonic aparte, borodanii care au învățat sau au muncit în ea au păstrat-o în memorie și în inimă ca pe cea mai importantă torță din care s-a aprins avântul dezvoltării învățământului românesc în Borod după Unirea de la 1918. Și tot din acel spațiu de lumină pentru minte și suflet, învățătura de carte în limba neamului nostru a fost reasezată pe treptele urcușului nu numai pentru copii din sat ci și pentru vlăstarele din întreaga comună.

Iar cei contemporani cu acea reasezare, printre care am trăit și eu, revăzând-o cu ochii maturității, nu greșesc cu nimic caracterizând-o ca pe un mic punct academic pe harta culturii, instruirii și educației din zona cuprinsă între comunele de atunci Aleșd, Vadul Crișului și Bratca.

2.14. Petru Simuț, un edil destinat timpului său

Dacă în vremea directoratului domnului Grigore Cucereanu nu ar fi fost primar în comuna Petru Simuț, strădania neșovăitoare a domniei sale de a construi o nouă școală, cu etaj, spațioasă și impunătoare în acea etapă istorică, după un proiect de tipul școlilor urbane, școala ar fi avut înfățișarea celorlalte școli noi din mediul rural. Aceasta era hotărârea autorităților județene cu privire la clădirile destinate învățământului la sate, de la care nu se admiteau abateri. Treceau pe sub bariera acelor hotărâri doar edilii care aveau curaj și intuiție de a găsi soluții salvatoare. Petru Simuț a avut acest curaj și a avut și colaboratori, oameni de cuvânt, corecți și binevoitori când a fost vorba de interesele comunei, printre care secretarul primăriei, Emil Butiri, care l-a sprijinit cu consecvență și loialitate.

Ambiția, în sensul bun al cuvântului, a prim edilului primăriei hotărât să imprime comunei o notă de înnoire, a făcut ca prin abilitatea și curajul său să găsească înțelegere la autoritățile superioare pentru ca școala nouă să fie făcută după un proiect de tip urban. Nu-i vorba că a mai avut un atu Petru Simuț, fiind recunoscut ca printre cei mai buni primari comunali din vremea aceea, atât ca gospodar al comunei cât și ca organizator al tuturor evenimentelor din raza sa de activitate.

Petru Simuț a fost miner în Cornițel și căsătorit cu o tânără de loc din Borod. A fost un om simplu, cu 7 clase primare, nivel de studii la care se aflau toți președinții de consilii populare, cum se numeau atunci. Pe lângă însușirile sale native, dârzenia și temeritatea care îl caracterizau, i-au fost imprimate de meseria de miner. Dacă ar fi avut norocul să-l fi trimis părinții la studii, voința dezvoltării orizontului său de cultură și cunoaștere ar fi făcut din el un licențiat pragmatic, un om de caracter și de înaltă ținută. Din păcate, atunci când trambulina destinului său ar fi trebuit să-l propulseze spre această țință, în Cornițel nu era nici preot și nici învățători preocupați și de acest segment al misiunii lor. Ca dovadă, din perioada respectivă nu s-a remarcat în Cornițel ceea ce s-a văzut în Borod și în Cetea, și anume mulți copii îndrumați la studii mai înalte.

Primarul Petru Simuț nu se sfia față de colaboratorii săi apropiați, să-și trădeze limitele când ținea morții să realizeze vreun obiectiv de interes public, îngrădit adesea de legi care încorsetau sau sufocau din fașă inițiative valoroase. Când se confrunta cu astfel de piedici, se consulta negreșit în primul rând cu secretarul primăriei, Emil Butiri. Și începea cu întrebarea lui tipică: „Ce mi se poate întâmpla dacă nu respectăm legea și „podul cutare” sau alt obiectiv de interes public va fi făcut după dorința unanimă a oamenilor și nu după dispozițiile „ștabilor județeni”?”. Iar când de regulă răspunsul se referea la cuantumul amendei care sancționa o astfel de abatere, primarul

zicea: „Nu-i problemă, rezolv eu, căci altminteri stăm cu mâinile legate și oamenii se supără”. Resursele bănești cu care achita amenda, nu proveneau din afaceri, ci din mici tranzacții cu cetățenii cărora le vindea loc de pășunat din terenurile primăriei. Pășunatul era o mare problemă pentru crescătorii de animale în gospodăriile proprii, aceasta fiind sursa cea mai bună de venituri ale sătenilor, când agricultura era colectivizată. Numărul animalelor cornute era considerabil mai mare din acest motiv, existând gospodari care creșteau pentru contractare cu statul chiar și șase viței.

Existau și alte înțelegeri mărunte de acest fel, din care primarul obținea bani cu care acoperea nelipsite amenzi date de inspectorii de la controlul financiar de stat, pe care primarul ar fi putut să le evite dacă s-ar fi conformat unor legi care sugrumau diverse interese de folos public, legi care dovedeau și atunci, ca și acum incompetența celor care le-au conceput.

Chiar dacă mijloacele de realizare a unor obiective treceau uneori pe lângă lege, nici primarul Petre Simuț și nici secretarul Emil Butiri nu s-au îmbogățit, folosul era al comunei, care astfel s-a ales cu noi școli, cămine culturale, alte construcții de interes public, poduri și drumuri pietruite, deși fondurile alocate de forurile județene erau foarte mici pe vremea aceea.

O trăsătură remarcabilă a primarului Petru Simuț, spre deosebire de majoritatea celorlați primari, mulți la număr cu care a lucrat secretarul Emil Butiri, a fost aceea că niciodată nu a semnat în locul secretarului, nici pe ascuns și nici ostentativ, pentru a-și demonstra cu aroganță puterea sa decizională, sau în schimbul unor foloase materiale. Viața a demonstrat că astfel de aprobări sau subterfugii au fost totdeauna păguboase pentru cetățean și dezonorante pentru primarii în cauză. Un astfel de caz a fost cel al aprobării autorizațiilor de construcții în lunca văii, care în timpul inundațiilor au pus în pericol sau chiar au distrus case și acareturi.

Primarul Petru Simuț, cu toată puterea politică pe care o avea un primar și atunci, nu ignora diferența de cultură dintre el și intelectualii respectabili din comună, ci dimpotrivă, le acorda respectul cuvenit și îi însoțea în acțiunile mai dificile pe care aceștia trebuiau să le rezolve. Vaccinarea în satul Șerani nu era o treabă ușoară din punct de vedere al mobilizării părinților spre a-și duce copilașii în câteva puncte de întâlnire. Cu acest prilej, primarul însoțea medicul și celelalte persoane implicate în acțiunea respectivă.

Acțiunile în satul Șerani nu erau ușoare, dar aveau și o latură pozitivă, cum a fost aceea ocazionată de construcția Școlii Generale de 8 ani, când pentru grăbirea finalizării construcției, angajații primăriei au stat pe rând câte o săptămână în Șerani, căci altminteri deschiderea anului școlar în noua clădire nu s-ar fi putut realiza la timp, ceea ce ar fi avut repercusiuni în

primul rând asupra elevilor care până atunci erau nevoiți să învețe în alte localități. Urmări neplăcute ar fi suportat și autoritățile, neadmițându-se nici o scuză pentru nereușita la acest capitol, iar sancțiunile nu ar fi întârziat.

Slovacii din Șerani erau oameni ospitalieri, deși nu erau prea înstăriți. Satisfăcuți că vor avea și ei o școală de 8 ani, până la urmă, mobilizați de delegatul satului, sprijinit de autoritățile locale, mergeau pe rând, în echipe, lăsând treburile gospodăriei în grija femeilor.

După o săptămână de muncă, delegatul satului, Pišek Ioan organiza la el acasă un mic ospăț, la care participau cu toții: reprezentanții autorităților locale care le-au stat alături în săptămâna respectivă, bărbății care au pus umărul la muncă și soțiile acestora.

Pe masa ospățului, pălinca de cireșe amare, specifică zonei era nelipsită, la fel ca plăcintele coapte direct pe plită, numite „polijnic”. Aceste plăcinte din bucătăria slovacă erau preparate dintr-un amestec de cartofi cruzi, dați pe răzătoare, puțină făină cu rol de liant, sare și piper. Cu alte cuvinte, un produs natural, sănătos, fără ulei, bazat în special pe cartofi, aceștia constituind cultura agricolă de bază în Șerani, o zonă cu climă mai rece, cu ierni lungi și zăpadă din abundență.

Dar Pišek Ioan fiind și comerciant, și încă unul foarte priceput, aprovizionarea magazinului cu tot ce aveau oamenii nevoie peste iarnă: făină, drojdie, bicarbonat, (cu care se înlocuia în caz de nevoie drojdia), sare, ulei, zahăr, orez, macaroane, chibrituri și petrol. Atunci satul nu era electrificat și doar cei mai înstăriți aveau generatoare de curent. Aceștia au început să aibă și apă curentă în casă, adusă prin cădere de la izvoarele aflate în pantele mai înalte, după cum au văzut ei în vizitele pe care le făceau în țara mamă.

Pišek Ioan era veșnic pe drumuri, atât pentru aprovizionarea magazinului, cât și pentru treburile obștei. Vânzătoare era Mara, soția lui Pišek, o femeie frumoasă și destonică, mamă a șase copii frumoși și sănătoși. Ea vorbea binișor românește, dar uneori încurca vocalele în cuvinte, schimbându-le fără să vrea sensul, dând un anume farmec vorbelor sale.

Odată, când domnii de la primărie, veniți cu treburi în Șerani, au simțit că le-a intrat frigul în oase, au trecut și pe la delegatul satului să se încălzească. Mara, serviabilă de felul ei, s-a grăbit să le facă un ceai. Aducând tava cu cănille aburinde din care răzbătea o aromă de mentă, le-a zis musafirilor: „Poftiți și serviți un ceai de montă”. După care uitându-se nedumerită, se-ntreba, ce i-o fi apucat râsul pe toți.

Dar ce, parcă numai Mara greșea? Și primarului Simuț i se mai întâmpla ca în loc de unanimitate să zică „unalimitate”, în loc de permanent să zică „permament” sau ca ordinea de zi a ședinței să devină „ordinul de zi” ș.a.

Însă când observa în colțul gurii secretarului, o mică și discretă grimasă de dezaprobare, înțelegea că i-a scăpat o greșeală, ceea ce îl determina să se informeze pe respectiva temă și greșeala nu se mai repeta, dar cu altă ocazie apărea alta și perfecționarea își urma cursul ei. Aceste lacune au fost o bagatelă față de nivelul cârmuitorilor comunei din anii care au urmat după abdicarea regelui Mihai.

În biroul mare din primăria veche, doi localnici, aproape analfabeți, având funcții politice și administrative s-au întors de pe „teren”, unde au „tăiat și au spânzurat”, trăgând la răspundere și dând ordine pe unde ajungeau. Aveau de alcăuit o situație cerută de cei de la „raion” (o formă de organizare administrativă teritorială superioară comunei), adică de la Aleșd.

Șezând la o masă, se frământau cum să scoată la capăt și această „sarcină”, ca apoi să poată pleca acasă mulțumiți că și-au făcut datoria și pentru ziua aceea. Până la urmă, găsind soluția, baciul Găvrilă a exclamat victorios: „Apăi știi ce, măi Todere, io oi dicta și tu îi scrii!”.

Ce o fi dictat și ce a scris celălalt, nu se știe. Dar a rămas clar un aspect, și anume oamenii și nivelul cu care a început administrația locală după 1947.

Este și acesta un motiv în plus „Să-i dăm cezarului, ce este a cezarului” și primarului Petru Simuț recunoașterea meritelor fără intenția de a fi elogiat mai mult decât i se cuvine. Căci pe lângă realizările menționate, despre el se mai poate spune că în mandatul său, hotărârile administrației locale privind curățenia localității, ordinea și liniștea satului erau consecvent în atenția edilului. Din păcate, un cetățean iresponsabil din sat, neacceptând observațiile îndreptățite ale primarului, într-o vreme când libertatea democratică era foarte limitată, l-a lovit pe primar cu un ciomag în cap. Iar de la acest gest condamabil a pornit calvarul unei lungi suferințe, care i-a adus, în cele din urmă, sfârșitul.

Acel sfârșit prea timpuriu, pentru un om cu multă energie, pe care și-a pus-o în timpul vieții în folosul comunității, a gătit din fașă un proiect de pe agenda sa, pe care i l-a sugerat secretarul Emil Butiri, după ce s-a întors dintr-un schimb de experiență profesională într-o localitate tot deluroasă, ca a satului Borod.

Și acolo, ca și la noi, cimitirul era pe un deal, dar pe care, spre deosebire de ceea ce se vede în Borod, se putea merge ușor și cu un mijloc de transport de un gabarit mai mic, cu care familia, prietenii și cunoscuții îi însoțesc pe cei dragi spre locul lor de veci.

Dealul era terasat, iar pe aleea principală pietruită cu piatră de râu se putea înconjura în spirală povârnișul până sus, fiind ușor de parcurs și pe jos de oricine, indiferent de vârstă.

În Borod, cimitirul mare de pe dealul Poitaș are o vechime care se pierde în negura veacurilor, existând acolo de când vatra satului era restrânsă la poa-

lele dealului și avea două parcele distincte. Una în partea vestică, pentru ritul mozaic, cu o vechime mai mică decât parcela pentru celelalte două culte care existau atunci în Borod, ortodoxă și catolică. În sectorul evreiesc, monumentele mortuare care predominau în acel loc de veci erau în bună parte din marmură neagră sau din granit. De la depărtare, razele soarelui care se reflectau în aceste pietre funerare păreau a fi niște reflectoare aprinse, și în timpul zilei.

În parcela românească, mult mai extinsă decât prima, au fost câteva cavouri măiestrit lucrate într-un stil sobru, ca și cele de la oraș. Iar celelalte morminte, care se mai observau, aveau o cruce de lemn și prea puține aveau cruci de fier, unele și cu o protecție de tablă. Tot ce a fost valoros făcut deasupra țărânei cu oseminte, a fost distrus și devastat în primii ani de după 1944, nu de străini, ci de niște localnici care au ignorat orice lege, atât socială cât și sacră.

2.15. Duminica Tomii în Borod

Străbunicul meu matern, Ioan Crețu, după ce a cumpărat pământul moșierului Pallady din Borod, având vreo șapte copii rămași în viață, ceilalți au murit de mici, căci în vremea aceea se nășteau copii mulți, dar și mortalitatea infantilă era mare, a rezervat o parcelă din pământul său pentru un cimitir familial. Acesta este așezat pe un teren colinar din sud-vestul satului și poartă numele de Cimitirul Crețeștilor, sub glia căruia sunt doar membri direcți sau înrudiți ai familiei Crețu.

Pe vremuri, la poalele acelei coline aveau case trei frați: Gheoghe, Anton și Victor Crețu, toți trei rămași pe rând văduvi. La Paști, când toate familiile se reuneau într-o atmosferă caldă, sărbătoreau ciocnind ouă roșii și se veseleau cu câte un pahar de vin rubiniu, cei trei bătrânei urcau pe deal, luând cu ei într-un coș simbolurile culinare ale sărbătorii, ouă roșii, o pulpă de miel fiartă, cozonac, așa cum au învățat de la mama lor Cecilia, născută Vanek, o gospodină vestită, cu rădăcini dintr-o familie cehă. Bineînțeles că alături de toate, se afla și o sticlă de vin.

Ritualul acesta frățesc se repeta în fiecare an cu prilejul sfintei sărbători a Învierii dacă timpul era favorabil. Rar s-a întâmplat ca timpul nefavorabil să-i necăjească pe cei trei frați rămași fără nevestele lor.

După un timp li s-a alăturat și fratele mai mic, Augustin care locuia mai departe de ei în sat, și el tot văduv. Dintre frați, doar Ioan comerciantul nu era prezent. El avea soția în viață, dar probabil a avut și o premoniție, căci deși era mai tânăr, el a fost primul dintre ei care a fost dus sus pe deal pentru totdeauna. Sora lor, Maria, nu mergea acolo în ziua de Paști, dar făcea parte din decorul de primăvară până toamna, îngrijindu-se ca cimitirul să nu pară a fi un loc uitat.

În anul 1949, la parohia din Borod a fost transferat preotul Liviu Cipău, rudenie cu familia Crețu. Auzind de obiceiul bătrânilor din „capătul satului” le-a făcut o vizită într-o după amiază de Paști, a stat cu ei de vorbă căci bătrânii erau ca o carte de istorie vie. A gustat din bucate, a ciocnit câte un pahar cu elixirul dulce-acrișor din producția proprie a rudelor sale, căci vorba fie, îi și plăcea. I-a venit o idee, privindu-i atent pe convivii săi.

Vedea în obiceiul lor, deopotrivă, o nostalgie după consoartele lor, dar și bucuria frăției pe pajiștea verde a vieții din preajma pietrelor din mica cetate eternă. Cei trei frați erau foarte uniți, se iubeau și timpul petrecut împreună le dădea putere și voie bună.

Preotul Cipău citind pe fața brăzdată de ani și de greutate a bătrânilor, simțămintele care îi reunește și reflectând la cât de efemeră este viața, s-a gândit cât de fericiți ar fi cei trei frați dacă în jurul lor ar fi cu această ocazie toate neamurile, copii și nepoții lor, dar cu o săptămână mai târziu, în Duminica Tomii. Așa s-a generalizat apoi acest obicei încărcat de amintiri și de bucuria întâlnirii urmașilor străbunului Crețu. A devenit o tradiție cu denumirea „Paștile morților”.

De atunci, în fiecare an, în prima duminică după Paști, se întâlnesc în cimitirul creștilor, întreținut și el ca pentru sărbătoare, mai multe generații care au aceeași rădăcină genealogică sau înrudiți cu aceștia. Sosec și cei stabiliți în alte localități, aduc coroane, flori, candelă, cozonac și prăjituri, suc și negreșit ouă roșii, care, și cu această ocazie, au același simbol ca la Paști. Este prezent și preotul împreună cu cantorul și sfatul și înconjoară cimitirul însoțiți de bărbații din familiile prezente, cântând cu toții troparul Învierii.

După ceremonialul religios se oficiază un parastas în formă mai redusă, cu care ocazie se face pomenirea tuturor celor dragi aflați în locul lor de veci. Sunt binecuvântate bucatele aduse ca „pomană”, cei prezenți servesc din ele, zicând după datină „Dumnezeu să-i ierte și să-i odihnească.”

E știut că unde-i rost de pomană este prezentă și etnia brunetă a localității. Dar, ca să nu întineze acest eveniment de suflet cu arhicunoscutul nărav al insolenței, la cimitirul Crețu, țiganii, în majoritate copii, sunt ținuți în afara gardului împrejmuit. Și lor li se dă de pomană, astfel că nici unul nu pleacă de acolo cu mâna goală. Oricum, sunt grăbiți să nu piardă pomana din celelalte cimitire, cel mare și celelalte mărunțele, care în Borod sunt cam multe la număr.

Tot mai puțini din familiile celor comemorați în cimitirul creștilor mai locuiesc în Borod. De aceea, numărându-mă și eu printre aceștia, am luat inițiativa să apelăm la o rudenie din sat, să se ocupe de întreținerea cimiti-

rului, ca să nu rămână în paragină. Și ducându-mi inițiativa până la capăt, la început de an anunț telefonic rudeniile să nu uite de obligația pe care toți ne-am asumat-o și să contribuie la costurile lucrărilor de care se îngrijește Mariana Venter, născută Crețu. La urma urmelor, bine ar fi să nu uităm că și aceste locuri de veci, prin felul cum sunt îngrijite, fac parte din „cartea de vizită” a localității.

Pe vremuri, ziua luminației era la 26 octombrie, de Sfântul Dumitru la ortodocși și la 1 noiembrie la catolici, perioadă când zilele sunt mohorâte, plouă, frunzele sunt spulberate de vânt. Această priveliște pustie nu oferă condiții climaterice pentru ca rudele să se întâlnească, mai cu seamă că aceste zile nu se nimeresc a fi duminică. Dar în Duminica Tomii, stabilită de preotul Liviu Cipău, e soare, natura e verde și înflorită, prielnică pentru ca „micul picnic” de odinioară al celor trei frați Crețu să fie o sărbătoare familială de cinstire a celor dragi, într-un decor natural plăcut care sugerează că viața trebuie trăită frumos, continuând idealurile înaintașilor.

*

2.16. Etnicii creoli ai satului

Frumos ar putea să trăiască și etnia rromă, denumire care nu cred că are justificare mai ales în România, iar în străinătate crează o confuzie între cuvintele român și rrom.

Înainte de 1950 în Borod erau două așezări cu țigani. Cei de la Mâșca purtau numele de Ciurar și aveau un șef al lor pe nume Ciula, mai degrabă un șef de trib, nicidecum bulibașă. Trăiau în niște colibe mici, cu un Țol în loc de ușă și făceau chirpici frământând cu picioarele lutul, apa, pleava și gunoiul uscat. Mai lucrau și darace pentru pieptănat fuioare, și mai ales ciururi.

Cei de pe Valea Borodului se numeau Lingurar, trăiau puțin mai bine decât confrății lor de pe Mâșca. Făceau fuse și drugi pentru tors fuioare și câlți, spete pentru războiul de șesut, linguri de lemn și „pletenci”, un fel de plase groase cu găuri mari, împletite din canura toarsă din câlți, pe care sâtencele le foloseau punând în ele oala de lut cu zeamă dusă la câmp la „lucrași”. Lingurarii lucrau și ca zilieri la prășit, iar cei talentați erau muzicanți la vioară și la „burgău” (contrabas). Cu alte cuvinte munciau mai mult decât ceilalți și în consecință, trăiau și mai bine.

Nici unii și nici alții nu dijmuiău holdele gospodarilor, cum din păcate au degenerat o parte dintre ei. Probabil că, plătindu-li-se în prezent nemunca și celor apți de muncă, sănătoși și încă tineri, trebuia să-și folosească la ceva energia, și atunci s-au dedat la acte condamnabile și astfel toată etnia lor a fost etichetată cu același calificativ, chiar dacă între ei sunt și oameni

muncitori, cu un comportament civic corect. Iar statul nostru nu a găsit încă pârgurile optime prin care să-și îndrepte propria greșeală, care afectează etnia romă. Aceeși greșeală s-a făcut și în cazul celorlalți cetățeni, între care există persoane plătite pentru că stau degeaba, deși sunt apti de muncă.

După colectivizarea agriculturii, ȣiganii de pe Mășca au dat iama în culturile C.A.P.-ului umplându-și traistele cu mai multe produse agricole decât primeau cei care munceau pe tarlalele formate din proprietățile lor, luate cu sila. Autoritățile de stat și cele de la C.A.P. au hotărât să-i mute pe „Dealul busuiocului”, care în vorbirea vulgară se numea altfel, ca o consecință a faptului că, după ce s-au mutat pe acel deal și-au făcut colibe, dar nu și latrine. În câțiva ani numărul lor a crescut, atât în mod natural cât și prin căsătorii cu persoane din alte localități, încât zona respectivă a devenit un cătun, mai aproape de centrul satului decât ȣiganii de pe Valea Borodului, care aveau și școală în cătunul lor.

Școala respectivă s-a construit imediat după 1950 când era director la școala din centrul satului domnul Grigore Cucereanu, dar atribuțiile legate de construcția școlii aparțineau primăriei. Fondurile pentru acel obiectiv au fost foarte mici, motiv pentru care au fost plătite doar materialele și meșterul. Nu a fost ușor de construit o școală chiar și mai mică într-un cătun sărac prin munca voluntară prestată de localnici, care în realitate era obligatorie. Dacă ar fi rămas totul pe voluntariat în adevăratul sens al cuvântului, nu s-ar mai fi finalizat lucrarea nici în câțiva ani.

Copiii ai căror părinți s-au stabilit pe Dealul Busuiocului nu aveau școală și erau înscriși la școala de centru, dar puțini au fost cei care au absolvit patru clase primare și nici pe atât clasele gimnaziale. Aveau o frecvență foarte slabă iar părinții motivau că distanța de acasă până la școală era prea mare.

Pentru a rezolva și problema cu frecvența, secretarul primăriei, împreună cu directorul școlii în acea perioadă, Domnul Petru Codoban s-au implicat în soluționarea acelei situații, probabil și pentru că amândoi având soții învățătoare, au dat mai mare importanță obligativității părinților de a-și da copiii la școală cu o frecvență de zi cu zi.

Cei doi au pornit demersurile, fiecare spre forurile de care aparțineau. În ciuda numeroaselor impedimente, până la urmă strădania nu a fost zadarnică, obținând aprobarea transferării unei clădiri aparținătoare Ocolului silvic Aleșd, situată în apropierea dealului unde s-au mutat ȣiganii de pe Mășca, în patrimoniul primăriei. Iar după ce spațiul a fost asigurat, s-a aprobat și înființarea unei școli cu un post de învățător și unul de educatoare pentru grădiniță.

2.17. Înțelepciunea, izvor de armonie

O problemă mult mai grea și dificil de rezolvat a fost o simplă autorizație de construcție a unei case parohiale solicitată de sătenii din Valea Mare, unde nu exista defel casă pentru preot, cum era în celelalte sate. Chiar dacă nu era stipulată în lege interdicția construirii de biserici și case parohiale în localitățile unde nu existau, a fost o perioadă mai sumbră, când excesul de zel al unor „cadre de partid” l-ar fi costat funcția pe cel care ar fi semnat o astfel de autorizație, fie ea într-un totu legală. Iar primul vizat ar fi fost secretarul primăriei, a cărui funcție, nefiind politică, toate belelele le-ar fi suportat doar el.

În acel timp, exces de zel dovedeau atât președintele consiliului popular cât și secretarul de partid, aflați în Borod doar pe o perioadă limitată și pe lângă faptul că nu-i lega nici un sentiment mărinimos față de oamenii comunei, erau de-a dreptul înverșunați împotriva bisericii.

Și totuși, când există considerație și bunăvoință față de solicitarea îndreptățită a unor oameni serioși, de caracter cum a fost acel caz din Valea Mare, se găsește o cale de a depăși chiar și imposibilul. Astfel s-a găsit și soluția tacită prin care credincioșii ortodocși din satul respectiv au reușit să construiască o casă parohială. Tot așa, cum s-au găsit și soluțiile prin care să poată fi evitată sancțiunea care se aplica, ajungându-se până la demolarea unei construcții ridicată fără autorizație. Aici nu era vorba de indolența solicitanților, ci de niște restricții politice stupide, pe care nimeni nu ar fi avut curajul să le invoce în acele timpuri.

Buna colaborare între secretar și între solicitanți a făcut ca lucrurile să aibă un final reușit. Și în cazul casei parohiale mai sus amintite, relația secretarului primăriei de atunci, Emil Butiri, cu sătenii din Valea Mare, în special cu delegatul de sat, Iosif Bulzan și colectivul de săteni care aveau misiunea gospodăririi treburilor obștei, a dovedit că acolo unde există determinare din ambele părți și corectitudine, se poate scoate apă și din piatră seacă.

Dacă ar fi să dăm un calificativ pentru atitudinea reprezentanților obștei din Valea Mare (unde pe lângă ortodocși sunt și mulți neoprotestanți) pe de o parte, și altul pentru optica consilierilor locali din Borod, privitoare la un alt caz petrecut după 1990, consătenii mei ar lua o notă mică.

După 1990, când s-a dat libertate religioasă tuturor cetățenilor și în satul Borod si-au revendicat acest drept cei câțiva greco-catolici dornici să revină la cultul în care au fost educați, și pentru care aveau nevoie de un loc de închinăciune.

Pentru evitarea vreunui conflict foarte posibil în situații când euforia o ia înaintea înțelepciunii, secretarul primăriei, domnul Emil Butiri a reflectat la modalitatea prin care să asigure loc pentru o capelă. A rezolvat toate de-

mersurile pentru retrocedarea clădirii în care a funcționat grădinița înainte de a se muta în noul ei edificiu și care, înainte de 1948, a fost proprietatea bisericii greco-catolice.

Dar cum în Transilvania s-au iscat câteva conflicte interconfesionale pe motiv de patrimoniu, căci era cine să aprindă scânteii, și de o parte și de alta, domnul Emil Butiri s-a gândit la o soluție care să potolească spiritele în ambele părți, mai ales că taberele în Borod nu erau egale. Dat fiind faptul că înainte de 1948 biserica din sat a fost greco-catolică, iar după 1990 marea majoritate a credincioșilor erau ortodocși, era nevoie de o soluție imparțială. Domnul Emil Butiri, conștient de datoria sa morală, atât pentru faptul că ani îndelungați a făcut parte din autoritatea locală, cât mai ales pentru a stopa în fașă un diferend, o luptă oarbă dintre români și români, s-a implicat în rezolvarea pașnică a situației, chiar dacă mulți au înțeles greșit demersurile sale.

Având o relație de rudenie apropiată cu domnul acad. prof. dr. Gabriel Țepelea, de loc din Borod, care atunci era președintele Comisiei de Cultură și culte din Camera Deputaților în Parlamentul României, i-a trimis o scrisoare, relatând situația din sat, cerându-i sprijin pentru ca și credincioșii greco-catolici să aibă o biserică, nemulțumiți fiind de condițiile precare ale capelei în care au început serviciul religios în 1996.

Între timp, ajutat de consăteanul Augustin Venter, făcând numeroase drumuri la Cartea funciară din Aleșd, a obținut formele legale pentru un teren intravilan în centrul satului, abandonat în lipsă de moștenitori, pe care să se construiască noua biserică.

Deși funcția pe care o deținea domnul Gabriel Țepelea îl solicita cu probleme de nivel parlamentar, a răspuns cu promptitudine și la nevoile consătenilor săi, astfel că la numai trei luni de la solicitarea care i-a fost adresată, s-a primit aprobarea pentru construirea bisericii și a fondurilor de demarare a acelor lucrări.

Nu multe au fost cazurile unde s-au mai întâmpinat atâtea greutăți pentru soluționarea unui proiect perfect legal și democratic, precum au fost cele generate de atitudinea consilierilor locali, care s-au împotrivit categoric ca acel teren să fie destinat construirii unei biserici, pe motiv că pe terenurile publice din centrul satului nu se admit decât construcții în folosul întregii comunități. Și totuși realitatea i-a contrazis, fiindcă tocmai pe un astfel de spațiu, între căminul cultural și dispensarul uman s-a autorizat construirea unei case particulare.

Refuzul consilierilor a inflamat și mai mult cele două tabere, dovedindu-se că a fost o consiliere eronată, dar până la urmă înțelepciunea a învins, spiritele s-au potolit, fiecare cult își are biserica sa, iar cele două turle, vorba poetului

„stau de veghe peste sat” dând știre trecătorului că altarelele celor două biserici creștine românești sunt loc de rugăciune pentru ca puterea divină să-i ocrotească pe borodani și pe toți cei care trec cu gânduri bune prin satul lor.

La urma urmelor, toți oamenii din Borod, sau stabiliți acolo, indiferent că unele generații au fost majoritar ortodoxe și altele greco-catolice, ei au rămas creștini cu credința într-un singur Dumnezeu. Împreună își lucrează glia sau își îndeplinesc profesia, își cresc copii, își îngrijesc bătrânii, își îngroapă morții, se ajută la vreme de necaz și se veselesc laolaltă la nunți, botezuri și sărbători, știind că unde e iubire, acolo e prezent și Creatorul. Iar când fiorul iubirii a înflăcărat inimile a doi îndrăgostiți, nu s-a întâmplat ca scânteia dragostei lor să fie înăbușită pe motive de credință diferită, fiindcă iubirea vine de la Dumnezeu și în fața cerului oamenii sunt egali.

Valorile materiale sau spirituale nu sunt apreciate nici după naționalitate, nici după religie și nici după rangul celor care le creează, ci după ceea ce reprezintă cu adevărat.

Ca un argument personal referitor la aprecierea valorilor, redau un articol publicat sub semnătura mea în ziarul *Graiul Sălajului*, la care timp de un deceniu am fost corespondentă voluntară, scriind articole pe teme educative. Același principiu m-a determinat să-i aduc elogii Patriarhului Teoctist.

2.18. Dangăt de clopote înlăcrimate

Lacrimi discrete se preling din turlile țării după cel care, de mic copil, s-a dăruit lui Dumnezeu, fiindu-i devotat până la adânci bătrâneți.

Înțelegându-și chemarea, nu s-a mulțumit a se dăruia doar pe sine și a strâns treptat în jurul bisericii pe frații săi de neam și de credință, atât pe vremea anilor dominați de un sistem politic ateu, cât și în anii libertății de azi, pe care unii o duc inexplicabil până la absurd.

A fost un munte de om, puternic și semeț ca Ceahlăul și, totodată un nour alb și blajin peste vârfuri stâncoase, care nu de puține ori l-au încolțit. A fost un stejar secular, cu rădăcini adânci în țărâna obârșiei sale nord-moldave și cu ramuri cuprinzătoare peste plaiuri românești.

A fost și a rămas până în ultima clipă a vieții sale un fiu al neamului românesc pe care l-a servit cu devotament și pe care, în calitatea sa de prim-sătător al Bisericii Ortodoxe Române, l-a reprezentat cu demnitate.

Patriarhul Teoctist lasă în urma sa imaginea luminoasă a unei personalități distinse și pașnice care cu vorba sa domoală și înțeleaptă și cu iubirea față de semenii, a adus seninul acolo unde adeseori amenința furtuna.

A avut meritul istoric de a organiza prima vizită a Suveranului Pontif într-o țară majoritar ortodoxă, primindu-l în România pe Papa Ioan Paul al

II-lea cu toate onorurile cuvenite, cu ospitalitate caldă, frățească și cu brațele deschise, în numele credinței pentru unitatea căreia militau amândoi.

Pentru harurile care l-au definit, pentru misiunea sacră de prim rang îndeplinită ani îndelungați și pentru tot ce a făcut spre binele neamului său, rândurile de față sunt ecoul unui pios și sincer omagiu adus Patriarhului, chiar dacă semnătura lor nu aparține religiei pe care Preafericitul o păstorește.

*

2.19. Acad. prof. dr. Gabriel Țepelea

Purtându-mi gândul de la Palatul Patriarhiei spre Palatul Parlamentului nu pot să nu-mi amintesc că acolo în ultimul deceniu al secolului trecut se afla și un fiu al satului nostru, parlamentar în Camera Deputaților și totodată președinte al Comisiei de Cultură și Culte, domnul academician prof. dr. Gabriel Țepelea. Și continuându-mi periplul imaginar, ajung din nou acasă la Borod, unde pe ulița care urcă pe dealul dinspre Mânaia, sus pe dâmb, în casa gospodarilor Maria și Florian Țepelea într-o zi geroasă de 6 februarie din anul 1916, s-a născut primul lor copil. Băiatul acela a făcut patru clase primare în școala unde acum este casa parohială greco-catolică avându-l ca învățător pe domnul Gligor Pop. Era un copil neastâmpărat, povesteau foștii lui colegi, dar învăța bine și era ambițios.

După absolvirea celor patru clase primare, a studiat la Liceul Emanoil Gojdu, după care a urmat cursurile universitare și urcând mereu pe treptele devenirii sale a ajuns în cele din urmă membru al Academiei Române. A fost un intelectual cu o cultură vastă, un literat, un om politic cu convingeri de dreapta încă din anii tinereții și așa a rămas până la sfârșit, ceea ce dovedește că a avut un caracter integru, neschimbându-și partidul după cum s-au rotit scaunele puterii.

În anul 1946, când domnul Gabriel Țepelea avea vârsta de 30 de ani l-a însoțit pe Lucrețiu Pătrășcanu într-un turneu electoral spre Oradea, anunțând din timp simpatizanții partidului său de intenția de a face un scurt popas și în Borod, satul său natal. O parte din localnici l-au așteptat la troița care era amplasată pe un postament frumos de beton, pe terenul unde acum se află căminul cultural, a cărui înfățișare frumoasă nu poate fi neobservată de cei care trec în prezent pe lângă el.

Dar înainte de a povesti cum s-a desfășurat întâlnirea cu grupul de consăteni, nu în totalitate români, trebuie să dau puțin timpul înapoi cu încă șase ani spre a descrie apariția acelui postament, fiindcă face parte din istoria evenimentelor din satul nostru.

În primăvara anului 1941, când Ardealul de Nord se afla deja sub administrație hortystă, autoritățile locale maghiare au decis ca sub cerul satului să fâlfaie un simbol al Ungariei, extinsă printr-un dictat și peste o parte a pământului nostru strămoșesc.

În acest scop, s-a construit un postament de beton, în formă pătrată la partea superioară, înalt de 1 m, cu câte o jardinieră turnată în fiecare colț și scări de jur împrejur, cu 5 trepte de nivel, înconjurate de o platformă tot pătrată cu latura de 10m. În mijlocul postamentului era fixat un catarg foarte înalt în vârful căruia flutura zi și noapte steagul Ungariei care se vedea din depărtare din oricare parte a împrejurimilor.

După retragerea autorităților maghiare în țara de unde au venit, catargul a fost înlocuit cu o troiță simplă din lemn, reprezentând răstignirea biblică și totodată, având un dublu simbol al pătimirii, cel sacru și cel al unui popor vremelnice îngenunchiat.

Punând în antiteză catargul și troița, grandoarea catargului era înțeleasă drept trufie și ostentație, iar simplitatea troiței, ușurare și grațitudine.

Revenind la întâlnirea de la Troiță, atunci în 1946, după ce domnul Lucrețiu Pătrășcanu și-a încheiat discursul, precedat de un mesaj profund patriotic rostit de domnul Gabriel Țepelea, cei doi s-au îndreptat spre mașină. Un ins localnic pripit în gândirea sa cât un bob de piper și probabil cu convingeri ideologice diferite de ale celor doi oaspeți, i-a înmănat domnului Lucrețiu Pătrășcanu un buchet de urzici. Ca două persoane culte și educate ce erau, n-au schițat nici un gest dezaprobatoriu, au dus urzicile în mașină și s-au îndreptat spre Oradea, în timp ce insolența borodanului, aflat și el în treabă, i-a nemulțumit pe cei mai mulți dintre consăteni. Nu bănuiau că mesajul patriotic și politic care le-a fost comunicat de pe postamentul din centrul satului, a constituit unul din seria capetelor de acuzare, care s-au soldat cu șase ani de pușcărie pentru domnul Gabriel Țepelea.

Același Gabriel Țepelea, ajungând academician și mai apoi deputat în Parlamentul României, funcții care îl solicitau în numeroasele sale îndatoriri interne și internaționale, a găsit timp să se aplece spre nevoile satului său din Ardeal, atunci când consătenii săi l-au rugat să le dea o mână de ajutor spre a obține niște aprobări și fonduri necesare extinderii școlii și a construirii a încă trei instituții în centrul civic al satului.

Toate aceste construcții stau mărturie cât vor dăinui despre solitudinea consăteanului lor Gabriel Țepelea aflat în capitala țării și despre strădania celor din localitate care s-au implicat ca centrul civic al satului să fie întregit cu construcții de interes public moderne de care satul avea nevoie.

Dacă zidurile ar putea vorbi le-ar aminti generațiilor care urmează că în viață nu ai dreptul să trăiești numai pentru tine, deoarece „Ferice de comunitatea din rândurile căreia se ridică oameni, care de la înălțimea funcției pe care

o au, sau dintr-un atașament sincer față de cei în mijlocul cărora trăiesc, nu au uitat de unde au plecat, nu au uitat că au o datorie față de plaiurile natale.”

Pentru demersurile făcute de domnul acad. Prof. dr. Gabriel Țepelea, în urma cărora s-a modernizat clădirea școlii, s-a construit o grădiniță, o biserică pentru cultul greco-catolic și un dispensar, consătenii domniei sale au căutat o modalitate trainică prin care să-și arate gratitudinea, recunoștința și considerația pentru ajutorul primit. Drept aceea, pe frontispiciul școlii devenită în prezent liceu se află și numele domnului Gabriel Țepelea, noua denumire a instituției de învățământ din Borod.

Dar, cu tot respectul și cu toată considerația pe care avem datoria să o manifestăm față de acest distins domn, un borodan nu numai prin naștere, ci și prin fapte meritorii, îmi permit să cred totuși că hotărârea, care este mai mult decât salutară, a fost gândită probabil într-un avânt emoțional firesc și de înțeles la acea dată.

Făcând o mică digresiune cu referire la această părere, îmi amintesc că în anii de început ai carierei mele, spre norocul meu, am făcut parte dintr-un colectiv didactic alcătuit din două grupe de vârstă, egale ca număr dar nu și ca înțelepciune și competență. O parte erau oameni calculați, înțelepți și cu o experiență bogată, iar ceilalți eram așa-zisa trupă de șoc, tineri, plini de elan și energie, motiv pentru ca ne avântam la primul impuls de parcă aveam de cucerit Everestul.

Numai că „îngerii noștri păzitori” din școală, care ne apreciau aceste însușiri, aveau grijă să calmeze pozitiv energia noastră debordantă.

Am reținut pentru toată viața o butadă pe care ne-o adresa domnul profesor Ioan Crețu, nouă tinerilor puși pe fapte mari, dar care câteodată mai și „săream calul” acționând pripit. Cu vorba sa blajină, zâmbind binevoitor ne zicea: „Toate-s bune și frumoase, dar hai să ne gândim care vor fi urmările.”

Nu-i vorba de nici un fel de urmare în cazul deciziei luate cu privire la numele școlii și cu atât mai puțin de revenire asupra ei. Dar probabil nimeni nu s-a gândit că această hotărâre i-a fost mai degrabă defavorabilă domnului acad. Prof. Dr. Gabriel Țepelea, întrucât de bunăvoința domniei sale a avut parte nu numai școala ci și învățământul preșcolar și cultul greco-catolic și instituția de sănătate a satului. Însă cum timpul aduce cu sine și uitarea, generațiile următoare nu vor ști că la temelia celor ultime trei instituții amintite a stat și efortul domnului Gabriel Țepelea.

Ca atare, toate meritele legate de satul natal s-ar fi cuvenit să fie imortalizate unitar împreună și cu câteva date personale, eventual pe placa unui monument postum ridicat într-un loc central simbolic pentru domnul Gabriel Țepelea. Și unde putea fi ales locul dacă nu lângă căminul cultural, deoarece acolo în 1946 distinsului nostru consătean, pe când avea doar 30 de ani i-a fost cunoscută și calitatea sa de om politic. Iar pentru consecvența

sa ideologică, partidul din care făcea parte l-a susținut să ajungă în final în Parlamentul României. De acolo, cuvântul său a avut greutate și la nivelul județului Bihor de unde au fost dirijate fondurile pentru cele patru instituții din centrul civic al localității Borod. Domnul Gabriel Țepelea nu a fost un politician de carton, ci unul foarte respectabil și pentru că a fost academician. Dar nu datorită titlului academic a ajuns parlamentar, ci datorită activității sale politice îndelungate și de înaltă calitate.

2.20. Cartea școlii, un act de identitate

Revenind la felul cum se procedează la stabilirea numelui unei școli, în primul rând se ia în considerare dacă în școala respectivă a existat un cadru didactic, care să întrunească toate criteriile pentru ca numele său să stea pe frontispiciul instituției. În cazul în care nu există un astfel de cadru didactic, se optează pentru o altă personalitate marcantă a localității.

În școala din Borod a existat un astfel de profesor și l-au cunoscut toate generațiile care au fost elevii acestei școli de la începutul sistemului de predare cu profesori la clasele gimnaziale, respectiv din 1948 (unde se include și generația mea) și până în 1960, când a survenit pensionarea. Adică tocmai perioada cea mai experimentată a unei cariere. Toți au avut și au o părere unanimă despre domnul prof. Ioan Crețu socotindu-l un apostol al învățământului local încă de pe vremea când școala s-a confruntat cu foarte mari greutăți. Devotamentul său și meritele sale au dat școlii un prestigiu recunoscut și trainic. Iar specialitatea sa ca profesor de limbă română apreciată totdeauna ca superlativ predată, a fost primordială pentru toți absolvenții cărora le-a fost mentor, indiferent de profesia pe care și-au ales-o.

Dacă s-ar face un sondaj în rândul generațiilor menționate s-ar dovedi că afirmația mea este cât se poate de veridică. Oricum, este exclusă vreo părtinire, chiar dacă sunt rudenie cu domnul profesor Ioan Crețu, deoarece și cu domnul Gabriel Țepelea mă aflu tot în relație de rudenie apropiată prin familia soțului meu.

Stabilirea numelui școlii într-o împrejurare de exaltare emoțională secundată și de cunoașterea lacunară a trecutului școlii, a dus după cum se vede la două erori, dintre care una i-a fost defavorabilă însuși domnului acad. Prof. Dr. Gabriel Țepelea, fost parlamentar, întrucât i-au fost evidențiate unilateral meritele. În acest caz se vede ce mare importanță are existența unui document de amploare numit „Cartea școlii” în special la școlile cu tradiție.

Cartea școlii se lansează cu ocazia primul semicentenar al instituției, care în cazul școlii din Borod ar fi trebuit să aibă loc în 1998. Iar dacă există intenția ca școala să beneficieze de o astfel de carte, ea poate fi lansată și la aniversarea a trei sferturi de veac, adică în 2023. Fiind vorba de o lucrare

laborioasă, e nevoie de un colectiv dornic să-și aducă aportul la o muncă de cel puțin cinci ani.

În 1993 când ar fi trebuit să se demareze elaborarea unei cărți a școlii, era directoare o profesoară de matematică a cărei gândire practică ar fi fost foarte utilă pentru un astfel de proiect. Însă a fost mai puțin preocupată de problemele colaterale ale școlii, nu neapărat din pricina lipsei de experiență în domeniu, sau că nu era legată de sat nici măcar prin domiciliu. Prioritatea ei era atunci canalizată spre străinătate unde s-a și dus să lucreze ca menajeră.

Întotdeauna salariile în învățământ au fost modeste. Dar dascălii excepționali nu au pus pe prim plan comoara arginților. Ei s-au preocupat cu prioritate de comoara creată în mintea și în sufletul elevilor lor.

2.21. Cuvânt de încheiere

Datorită unei neprețuite „comori” moștenită de la părinții mei și de la câțiva mentori eminenți pe care i-am avut, am rămas fidelă unei morale general valabilă potrivit căreia, în orice situație să primeze adevărul, chiar dacă uneori șficeuie, pentru ca să rămână valabil și peste decenii și veacuri.

Tot peste secole aş vrea să poată dăinui și însemnările legate de istoria satului meu. Amintirile ce s-au scurs într-o încercare literară din modestul și nepotolitul meu condei cu care le-am așternut parțial și pe foile acestei lucrări sunt scrise cu mult drag. Toate fac parte și din mine pentru că le am în primul rând de la mama mea, da la tatăl meu, de la bunici și de la oameni albiți de vreme care duminica și în sărbători erau oaspeți în casa părinților mei și mi-au fermecat copilăria și adolescența purtându-mă cu gândul prin vremuri ca de poveste, depănând cu graiul lor domol firul amintirilor. Și tot din mine fac parte și spusele consătenilor mei foarte vârstnici pe vremea când le-am sorbit vorbele celor ce s-au numit Topai Ștefan, Corund Nicolae, Tepelea Mihai, Venter Petru a Gavrilă Gabor, Simuț Ioan a Butișanului, Pizlea Petru a Bondarului, Pup Ioan a Tărzău, Caba Constantin a Tocodii, Tordai Maria născută Crețu, Parizek Adolf, Pallady Eugenia, care toți se odihnesc pentru totdeauna sub glia noastră borodană.

Am mai consultat și alte surse scrise, printre care registre vechi ale parohiei din sat și ce a mai rămas după război la primărie, însemnările monografice ale domnului prof. Ioan Crețu, un jurnal spălăcit de ani și greu lizibil cu însemnări scrise de prof. Dr. Leontin Pallady, dăruit mamei mele de sora acestuia și cartea „Cetea-Bihor, un sat pentru credință și legea străbună” de dr. L. Borcea și dr. P. Mihancea.

Nu am pretenția unei exactități absolute în cele înșirate de mine în lucrarea de față. De la lume le-am luat și tot lumii le-am dat, așa cum le-am aflat. În tot ce am scris nu m-am abătut de la preceptul imparțialității și mi-am propus, atât cât m-am priceput să readuc pe scena actuală a vieții satului meu

natal protagoniști, întâmplări și imagini din vremurile demult apuse, sau mai apropiate de începutul secolului al XXI-lea.

Ideea de a scrie „Valori perene borodane” mi-a venit dintr-un imbold spontan în timpul unei convorbiri telefonice cu domnul Prof. universitar dr. Petru Mihancea într-o seară de sfârșit de noiembrie, când mi-a făcut supriza auzindu-i vocea pe care nici nu aș fi recunoscut-o, după un sfert de veac și mai bine, când am stat de vorbă ultima dată cu ocazia unui consult medical făcut acasă la mama mea.

În timp ce interlocutorul meu pe calea undelor, îmi vorbea despre proiectul său editorial „Oameni și obiceiuri din comuna Borod – județul Bihor” mi-a trecut prin minte tangențial parabola cu talantul primit în dar, care își pierde orice valoare dacă este îngropat sub pământ. Or, ce altceva s-ar fi întâmplat, îmi ziceam mie, cu „comoara” pe care am adunat-o pe îndelete, din pasiune o viață întreagă? S-ar fi irosit în neant, când de fapt ar putea avea utilitate, fie ea cât de mică, precum un bob de linte.

Nu pot să nu mă gândesc cât de drag îmi este satul meu, priveliștea lui naturală, oamenii care s-au implicat de-a lungul timpului și alții, care după cum se vede, se dăruiesc și acum ca să-i fortifice dăinuirea. Și dacă mai țin seamă și de gândurile mele care zilnic își iau zborul spre vatra mea strămoșească, chiar a meritat ca timp de numai o luna să-mi adun gândurile și să le fac să vorbească prin graiul slovei. De fapt m-am delectat cu o prestație care nici vorbă să mă obosească ci dimpotrivă, mă vitalizează și mă ajută să trăiesc cu rost și să depășesc mai ușor măruntele probleme ale vârstei.

Cum să nu-mi fie drag locul unde am rădăcini seculare începând cu neamul voievodului Topai din secolul al XIV-lea? Și unde în ultimul secol al mileniului al II-lea m-am născut și eu, mi-am întemeiat o familie cu prietenul meu din adolescență, l-am născut pe fiul meu Ovidiu, mi-am crescut cei doi nepoți, Ioana și Tudor și am trăit cea mai mare parte a vieții mele, o viață pe care am împărțit-o între familie și școală.

Mi-am iubit atât de mult profesia, încât dacă ar mai fi să o iau de la capăt, tot învățătoare mi-aș dori să fiu. Dar într-o lume așezată la rosturile ei, cu specific românesc, fără imixtiuni venite de aiurea să tulbure tradiții și să lase în urma lor vraște și incertitudini.

Remunerația de dascăl nu a fost deloc atractivă în raport cu prestația depusă, dar nu am rămas nerăsplătită pentru abnegația mea. Ca argumente, e suficient să menționez doar două situații din multe câte au fost. Pe vremea când am fost detașată la Școala din Borozel pe catedra de limba română, eram dirigintă la o clasă unde era elev și Aron Buzlea. După ce în anul 1966 a reușit la admiterea în Politehnica din Timișoara, mi-a trimis o vedere pe care scria: „Acum, când primul pas spre culmi a fost atins, mă întorc către dumneavoastră cu dragoste și recunoștință ca și către primul meu călăuzitor

în viață. (Era un băiat sărac, orfan de tată și cu o mamă bolnăvicioasă care voia sa-l dea la o școală profesională, deși băiatul învăța foarte bine. I-am stat alături până ce a intrat cu bursă la Liceul Teoretic din Vadul Crișului, unde a absolvit cu merite excepționale).

Un alt episod l-am trăit când mama fostei mele eleve Magdalena Codoban, mi-a scris în 1983 o scrisoare în care mi-a reprodus un fragment dintr-o compunere scrisă de fiica sa, pe atunci elevă în clasa a VII-a la școala din Bucea, Jud. Cluj, dar care din păcate a suferit un accident fatal în timpul anilor din liceu.

Compunerea se intitula „Popasuri în porturile copilăriei”. După o frumoasă introducere, eleva scria, „ (...) În clasa I țipete, lacrimi, petale de flori, praf, toate și-au încetat activitatea la apariția aceleia care patru ani va avea numele de «tovarășă»”.

Cu mâna dumneai am făcut prima liniuță, primul „a”. De la dumneai am prins dragoste de frumos, dragoste de manuale. Îmi amintesc de ochii calzi învăluiți în aburi dulci, cu accent castaniu, ca de o zeiță sfântă ce m-a învățat să fac primii pași în lumea minunată a cărților. Tot dumneai mi-a pus în mână prima carte de povești cu titlul „Muc cel mic” care a aprins în mine un nou mod plăcut de recreere.

Azi îi mulțumesc cu toată puterea vârstei de 14 ani. Gândurile cele mai nobile le-aș lega cu recunoștință și dragoste și le-aș trimite celei mai înțeleghătoare femei din Școala Generală Borod și nu cred că nu și-ar găsi destinatarul.

Atunci în clasa a IV-a nu știam ce zic prin cuvintele: „Sărutăm cu toții mâna celei ce ne-a ocrotit matern și ne-a dăruit lumina unui crez măreț și etern.” (Erau versuri dintr-un cântec de la serbarea de sfârșit de an).

Aș aduna roua florilor de mai, parfumul florilor de cireș, poezia nopților de vară și din ele aș construi un castel luminos unde aș muta-o pe tovarășa învățătoare dacă n-aș ști că mai trebuie să învețe și alți copii.”

Pe lângă astfel de nestemate am primit fără să-mi dau seama atunci, o recompensă incommensurabilă prin efectul ei. Acum în toiul vârstei a treia, știu că eu nu le-am dat elevilor mei mai multă știință de carte în cele patru decenii la catedră, decât mi-au transmis ei din energia lor pozitivă, pură ca floarea de crin, care iată, îmi dă putere să fiu activă și după aproape un sfert de veac de când m-am pensionat.

Tare aș vrea să-mi fie reală și viabilă certitudinea că satul meu este o grădină în care floarea iubirii de locurile natale nu se ofilește niciodată. Că se vor găsi și alți oameni dăruitori școlii, care hrănindu-se sufletește din seva nemuritoare a satului Borod, vor înțelege că semnul de punctuație de la sfârșitul acestei lucrări are o semnificație mobilizatoare însemnând „Punct, și ... în continuare”.

Drumul vieții nu este atât de drept încât să-i vezi parcursul și dincolo de orizont. Meandrele lui au făcut ca în toamna anului 1999 să mă stabilesc împreună cu soțul meu mai aproape de cei dragi, de familia care ar trebui să însemne pentru toată lumea „mica biserică de acasă”. Am devenit așadar sălăjeancă prin adopție în Zalău, nu foarte departe de Borod, de când peste coama muntoasă, șerpuiește pe scurtătură un drum asfaltat care coboară prin Mășca în Borod, asigurând o legătură mai facilă între bihorenii și sălăjenii mei.

Dezrădăcinarea din locurile dragi nu e o treabă ușoară. E ca și cum ai smulge o salcie din lunca apei și ai sădi-o la maturitate între fisurile neprimitoare ale unei stânci plină de neprevăzut. Dar cu credință, cu tărie și voință poți să faci dintr-un loc arid, unul roditor și dacă adaptarea o socoți ca încă o provocare a vieții, timpul nu se oprește, merge înainte și chiar plăcut dacă știi să-ți organizezi viața ca să trăiești frumos.

În plus, dacă te mai silești să o și înmiresmezi cu tot ce a însemnat iubire acolo, în locul de care nu te desparți sufletește niciodată, cum mi s-a întâmplat și mie, vei reuși să crezi că rugul nu înțeapă, lacrima nu doare, dorul nu suspină, ci doar mângâie și alină, precum m-am destăinut în poezia „Dorurile mele” scrisă în 2004.

*Am plecat cu gândul că iar mă voi întoarce
Măcar din când în când pe plaiul meu natal
Ca să mai văd cum curge apa la răstoace,
Să văd cum astrul zilei apune după deal.*

*Mi-e dor de înserarea din curtea casei noastre,
Mi-e dor de nopți albastre cernute peste sat.
Aș vrea să văd acolo cum luna printre astre
Surâde măiestuoasă în mersul ei rotat.*

*Mă cheamă-adesea acasă priveliștea grădinii
Cu pomii ei, cu iarba, cu păsări ciripind.
Și florile mă cheamă. Și via cu ciorchinii
Ascunși în frunze toamna, belșugul risipind.*

*Revâd în vis pădurea-n culorile ei calde,
Cu cântăreții-n stoluri croindu-și un lung zbor.
Și iarna o revăd în straietele ei albe.
De aerul ei proaspăt îmi este tare dor.*

*Mi-e dor de-mbrățișarea caldă-a mamei mele
Și de vigoarea mâinii tatălui meu drag,
Și-i văd cum blând așează acolo între stele,
Rugi ocrotitoare pe-un luminos șirag.*

Zalău, decembrie 2015

Capitolul 3.

Oameni de seamă din satele comunei Borod – județul Bihor

Capitol elaborat de: *prof. univ. dr. Mihancea Petru, înv. Butiri Valeria,
în. Teacă Irina, dr. ing. Cucu Nicolae, dr. Terebenț
Liciniu, scriitoarea Cetea-Bendorfeanu Doina*

3.1. Academician Gabriel Țepelea, lingvist, filolog, istoric literar, scriitor, om politic. **Membru de onoare al Academiei Române** (12 noiembrie 1993).

S-a născut la 6 februarie 1916 la Borod - Bihor. Studiile liceale la „Gojdu” Oradea, universitare la Cluj - Facultatea de Litere și Filosofie, Secția Filologie Romanică (1937). Studii de specializare la Paris (1937-1938). În vremea în care era elev la „Gojdu” a fost primul președinte al Cercului de limba franceză din școală. În 1948 obține titlul de doctor în litere și filosofie, la Universitatea București, cu teza *Literatura dialectică bănățeană* (comisia care i-a acordat doctoratul, cu mențiunea „Magnam laudem” era formată din: Iorgu Iordan - președinte -, G. Călinescu, Tudor Vianu, Umberto Cianciollo. Lucrarea - nedepășită

până astăzi - era în egală măsură de istorie literară și limbă literară și a impresionat prin faptul că autorul avea o remarcabilă putere de sinteză, dar și o autentică vocație istorică-literară. Din 1938 până în 1962 a fost profesor secundar la Lugoj și Timișoara (până în 1944), la București (1947-1949). Din 1962 este lector și conferențiar la Facultatea de Filologie din Timișoara, vreme de doi ani, apoi trece la Institutul Pedagogic din Pitești, unde va fi lector, conferențiar și profesor la Facultatea de Filologie (între anii 1971-1974 va îndeplini și funcția de decan al facultății). Refugiat, în 1940, la București se va antrena în lupta pentru revenirea Ardealului de Nord la Țara-Mamă și o va face, în primul rând, ca publicist, apoi prin ținerea de conferințe. Va fi membru al Comitetului de redacție al revistelor *Ardealul* (1942) și *Tribuna Transilvaniei* (1945-1946) și va lucra la *Universul*. Doi ani va fi redactor la

revista Argeșul (1966-1968) condusă de Gheorghe Tomozei (a făcut parte din comitetul care a dat naștere revistei). Va colabora la multe ziare și reviste, printre care: *Luceafărul*, *Familia*, *Gazeta literară*, *Viața românească*, *Tomis*, *Tribuna școlii*, *Colocvii*, *Orizont*, *Tribuna școlii argeșene*, *Ramuri*, *Synthesis*, *Cahiers roumains d'études littéraires* etc. Este autorul câtorva sute de articole și studii de istorie literară, critică literară, filologie, limbă literară și stil, articole și studii despre literatura franceză și universală, autor de epigrame și proză, probleme de învățământ, cultură, educație. Dau, în continuare, volumele în care G. Ț. s-a manifestat ca scriitor, eseist, memorialist, filolog etc: *Instantanee*, epigrame apreciate de G. Călinescu (1937); *Plugarii condeieri din Banat*, volum elogiat de Ion Simionescu, președintele Academiei Române, Perpessicius, Petru Comarnescu (1943); *Nuvela cu subiecte din mediul rural transilvan* (în volum este publicată și nuvela istorică *Drum spre țară*, premiată la un concurs de juriul care avea ca membri pe Lucian Blaga, Ion Breazu, Victor Papilian etc); *Țara Bihariei* (1945); *Noi probleme ale problemei țărănești* (1947); *Problema omului în societatea românească* (1947); *Argeșul în lumina toponimiei* (1969); *Evoluția limbii române literare* (în colaborare cu Traian Blajovici, 1969, Oradea); *Studii de limbă și istorie literară* (1970); *Corelația limbă-literatură*; *Investigări despre clasici români* (1971); *L'influence du latin medieval sur la roumain litteraire de Transylvanie. Aspects lexicaux* (1971); *Curs de istoria limbii române* (Oradea, 1972); *Cours de litterature francaise* (Evul mediu, Renașterea, Clasicismul, 1972); *Momente din evoluția limbii române literare* (în colaborare cu Gheorghe Bulgăr, 1973); *Ano, Ano, lugoiano* (selecție, prezentări și introducere de versuri în grai bănățean, 1974); *Cours de morphologie francaise* (1976, revizuit, 1978); *Cours special de francaise* (1978); *Opțiuni și retrospective* (1989); *Rememorări de istorie, literatură și cultură națională* (1994); *Pentru o nouă istorie a literaturii și culturii române vechi* (1994). A identificat pagini originale de literatură religioasă considerate până atunci simple traduceri (*Noul Testament de la Bălgrad*, *Textele juridice din epoca lui Matei Basarab*). A coordonat lucrările de istorie politică: *Iuliu Maniu în fața istoriei* (1993); *Ion Mihalache în fața istoriei* (1994); *Corneliu Coposu în fața istoriei* (1995); *Din gândirea creștin democrată* (1995). Adăugăm și câteva din ultimele sale cărți; *Interpretări și restituiri*, în care adună contribuții de istorie literară și culturală cu accentul pe cercetarea operelor scriitorilor români și străini care au demonstrat originea latină a limbii poporului român. Din șirul lucrărilor memorialistice mai amintesc și *Călătorii interioare* (1998). În 1998 G. Ț. acorda un interviu ziarului orădean *Jurnalul de dimineață* cu titlul generic consternant: „Deși am publicat 36 de cărți, nu sunt membru al Uniunii Scriitorilor; sunt academician”. Este aici o dovadă

în plus a anomaliilor din viața cultural-artistică a României de după decembrie 1989. Este *Doctor Honoris Causa* al universităților din Pitești și Oradea și *Cetățean de onoare al Municipiului Oradea*. În iunie 2001 a fost distins cu marea decorație franceză *Legiunea de onoare*. Gabriel Țepelea a desfășurat o intensă activitate politică, ca membru al Partidului Național Țărănesc al lui Iuliu Maniu, fapt pentru care a fost închis la Jilava, Aiud, Oradea și dus la Canalul Dunărea-Marea Neagră, vreme de 6 ani. După 1990 a devenit prim-vicepreședinte al P.N.Ț.C.D., vicepreședinte al Uniunii Europene Creștin Democrat, președinte al Comisiei pentru Cultură, Arte și Mijloace de Informare de Masă în Camera Deputaților (1996), lider al grupului parlamentar P.N.Ț.C.D. -Civic-Ecologist din Camera Deputaților. Nu a mai candidat la alegerile din 2000, dar a văzut decăderea partidului politic în cadrul căruia a activat zeci de ani. În 1946, pe când era lider al Tineretului Național Țărănesc, la propunerea lui Maniu a candidat pe lista P.N.Ț. Bihor. Din 1990 până în 2000 a reprezentat partidul în Parlament, ca deputat de Bihor.

(material preluat din *Dicționar sentimental vol I – „Oameni din Bihor” scris de Stelian Vasilescu, apărut în Editura Iosif Vulcan – Oradea, 2002, pag. 32-34*)

Iată satul Borod descris de academician în poezia *Anii nimănui*. (1)

Anii nimănui

„Depart, văd satul departe
Pierdut într-o glugă de munți
Cu cerul albastrelor nunți
Și anii prunciei de-o parte
Iar zvonul de unde împarte
Armindenii din anii mărunți.

Vin albe duminici în ie
Cu holdele prinse-n șerpar
Cu chiote-n care tresar
Ascunsele stele-n chindie.
Sau familia sa:

„O carte de-acasă
Mi-aduce tot satul
Cu ani de mătase
Cu cerul înaltul
Mi-aduce pruncia
Cu dalbe „corinde”
Și reavănă glia

Prin „carte” mă prinde.

Văd casa străbună
Sub cușma de stele
De unde se-adună
Izvoarele mele.

Te simt macicină
Te-aud frunză deasă,
Vorbiți în grădină
Cu voce sumeasă.

Ca merele-n iarnă
Se strâng bieți bătrânii

Adastă, se-ntoarnă
Smulg zile, țărani.
Țin vrăbii soborul...

Bătrânii de-o parte
Așteaptă, așteaptă,
Răspuns la o „carte”
(O „carte” de-acasă).

Academicianul Gabriel Țepelea a scris o scurtă istorie a voievodatului românesc al Borodului, intitulat „Pe urmele strămoșilor”.

Voievodatul românesc al Borodului - pe urmele strămoșilor

Încercarea de a desluși pașii prin ani ai strămoșilor e justificată, atât ca propensiune istorică, cât și ca o datorie față de urmași. Cine suntem, de unde venim, ce străbuni își poartă prin noi încărcătura de patimi și virtuți, e o întrebare la care nu mulți pot răspunde. Eu am acest privilegiu datorită documentelor păstrate, cu precizarea că pot urmări istoria celor două nume, Venter, dinspre mamă și, Țepelea, dinspre tată, fără a putea alcătui un arbore genealogic.

Cercetările recente, publicate în *Crisia*, Buletinul științific al Muzeului Țării Crișurilor din Oradea, atestă existența unui „voievodat românesc al Borodului” încă din secolul al XIII-lea. „Așezate în depresiunea formată de întâlnirea Munților Plopișului cu Munții Pădurea Craiului, satele din partea apuseană a trecătorii Piatra Craiului, au format o comunitate distinctă în tot cursul Evului Mediu. Faptul că erau grupate în jurul drumului principal ce lega Câmpia Tisei, pe valea Crișului Repede, cu Transilvania în locul unde acest drum pătrundea în trecătoare, a conferit un regim grăniceresc acestor sate, asigurând supraviețuirea formațiunii politice românești de aici. Sunt sate așezate pe pârâul Borodului, în zona formată de bazinul hidrografic al acestui pârâu și malul drept al Crișului Repede” (Liviu Borcea, „Crisia”, XII, 1982, p. 161). Aceste sate românești, apărate de înălțimi și păduri dese, notează același cercetător, au reușit să se sustragă influențelor feudale maghiare păstrând o formă de organizare proprie până în secolul al XV-lea, când este atestat, încă, „Ocolul Borodului”. Acest „ocol” a avut în fruntea sa pe voievodul român Comorzowan, care, în 1395, stingându-se din viață fără urmași, a lăsat teritoriul fără apărare, drept care, prin „desherență” a fost anexat domeniului de Șinteu. Aici exista una din cele mai puternice cetăți construită pe înălțimi, dincolo de Aleșd, atestată documentar în anul 1306. Cetatea era ascunsă privirilor celor ce treceau pe Valea Crișului Repede, oferind adăpost și permitea lovituri neașteptate, la nevoie. Deci, prin stingerea din viață a ultimului voievod din familia Comorzowan, Petre, Borodul și satele din domeniul său, au intrat sub jurisdicția și comanda Cetății Șinteului.

În 1443, „Ocolul Borodului” a fost reconstituit, iar în fruntea sa au ajuns voievozii din familia Venter. Această formațiune politică românească, cu largi atribuții militare va dobândi recunoașterea meritelor în timpul lui Matei Corvin, care îi amintește pe cei din Borod ca fiind nobili români (în contextul... „pro parte fidelium nostrorum nobilium Valahorum”, Fényes E., IV, 1839, p. 72-75 și Liviu Borcea, *Crisia* VII, 1977 p. 101).

Voievozii din „Ocolul Borodului” erau subordonați din punct de vedere militar cetății Șinteului, care a fost una din cele mai puternice cetăți din vestul Transilvaniei, adăpostind principi ai Transilvaniei și, la un moment dat,

în secolul al XVII-lea, trei foști domni români cu suita lor: Gavrilaş Movilă, Gheorghe Ștefan și Constantin Șerban. Misiunea principală a voievozilor din „Ocolul Borodului” era de a apăra drumul de la Negreni (azi în județul Cluj, între Ciucea și Borod), drum ce trecea peste Piatra Craiului sau Dealul Craiului și continua pe sub culmile Plopișului până la Șinteu. Voievozii de la Borod sunt menționați alături de principii Transilvaniei în luptele duse împotriva turcilor. Astfel Mihai Venter, cap de oaste, „hodnog” din Borod, însoțit de „foarte mulți flăcăi aleși” l-a însoțit pe Gh. Rákoczy II în Polonia, izvorul citat arătând că voievodul român și-a găsit sfârșitul în acea expediție.

Etimologic, cuvântul „venter” este de origine latină, *venteris* însemnând „burtă”, „pânțece”. Cei ce nu au noțiuni de latină îl consideră de origine germană, fiind tentați să-l scrie cu dublu W, adică Wenter. Autorul studiilor din „Crisia” despre „Ocolul Borodului” și despre „Voievozii români de la Borod”, L. Borcea, face o legătură între localitatea Vintere din județul Bihor și acești voievozi. Lingvistic, termenul popular „vintere”, pânțece derivă din „venter”, dar cum ar putea fi explicată menținerea lui e din silaba a doua în toponimul bihorean Vintere?! Istoricește el aduce dovezi de relații și subordonare față de cei din Vintere.

Același cercetător stabilește o listă de membri ai familiei Venter care au stăpânit „porți” din tată în fiu, în Beznea, (azi Delureni) din raza Borodului.

În concluzie, documentar se pot stabili următoarele: 1) locul de origine al familiei, Borodul, cu satele aferente este atestat documentar în 1291-1294; 2) a fost sediul unei organizații politico-militare, „ocol” și „voievodat” românesc care și-a păstrat independența față de feudalii maghiari până în secolul XV; 3) cei din familia Venter apar ca voievozi români de Borod, în 1443, fiind înnoblați de către Matei Corvinul, ce căuta, se vede, un sprijin printre cei de un neam cu el; 4) marea răspândire în comună a numelui Venter cred că poate fi explicată ca provenind de la numele proprietarului, voievodului, care s-a extins, indicând apartenența, mai multor supuși, (indicând nu numai pe membrii familiei ci și pe cei care serveau această familie).

„După constituirea pașalâcului otoman de Oradea și a sangeacului de Șinteu (adică după 1660), voievodatul Borodului (în sensul de comunitate a satelor aparținând de Borod) a devenit ținut de margine al Principatului Transilvaniei”. Dintr-o scrisoare a căpitanului cetății Săcuieni din 1664, reiese că toate satele de pe Crișul Repede, de pe cursul superior al acestui râu, „satele Borodului cu bunurile de la Șinteu, sunt supuse cetății Bologa” („Crisia”, XII, 1982, p. 168). După 1711, adică după pacea de la Satu-Mare, cetatea Șinteulu a fost distrusă și, în consecință, au încetat obligațiile militare ale celor din satele Borodului. La sfârșitul secolului al XVIII-lea co-

munitatea Borodului este reconstituită sub denumirea „Ocolul Borodului”. Această comunitate funcționa și în 1837.

Noțiunea de „ocol” este explicată astfel într-o notă: „Ocolul era condus de un mare căpitan, de un mare hodnog și patru vice-hodnogi, de notari, agenți fiscali, percepatori, inspectori, asesori de tribunal, sergenți și caporali, care, de la marele hodnog la percepatori se realegeau la fiecare trei ani” (op. cit. p. 168, nota 49). Ocolul era deci o unitate militară și administrativă cu o organizare specifică. Românii din voievosdatul Borodului - care exista încă din secolul al XIII-lea, au fost înnoșilați de către Matei Corvin la 1465, având drept misiune paza trecătorii de la Piatra Craiului cf. Liviu Borcea. „Obștea sătească din Bihor, voievozii și cnezii în secolele XIII-XVIII”. *Crisia*, XII, p.148.

Mai trebuie precizat aici și sensul termenului „voievod”. Acest termen desemna atât pe domnii țărilor române, Muntenia și Moldova, cât și, uneori, pe voievodul Transilvaniei. În contextul dat voievodul este „un conducător militar ales de o asociație de obști, a cărui autoritate se exercită asupra unui teritoriu limitat” (Mic dicționar enciclopedic). Faptul că funcția nu era ereditară pledează pentru calitățile deosebite pe care trebuia să le aibă cineva pentru a fi conducătorul obștilor. Este vorba deci de o aristocrație a meritului, impusă de nevoia de apărare.

3.2. Profesor Ioan Crețu (22.12.1911 – 16.11.1979), un eminent apostol al școlii (2)

(a se vedea capitolul „*Valori perene borodane*” semnat de Valeria Butiri, pag. 122)

3.3. Victoria Ana Tăușan, scriitoare, se naște la 16 sept. 1937, în comuna Borod, județul Bihor, din părinții Ileana și Ioan Suciu, înrudiți cu familiile mitropolitului Andrei Șaguna și ale episcopilor Iuliu Hossu și Ioan Suciu. Este nepoata acad. Gabriel Țepelea.

Școala primară în localitățile Beiuș, Sălard, Salonta, Oradea. Liceul la Oradea, „Oltea Doamna”, absolvit în 1955.

Îmi permit să citez un fragment dintr-o scrisoare pe care a adresat-o doamna Victoria Ana Tăușan în decembrie 2001 domnului Stelian Vasilescu: «*Ca să mă pot înscrie la Liceu (deși în toate clasele*

până atunci avusesem numai „coroniță”) mama a fost obligată să predea pământul ce-l avea, ca donație către Stat, scăpând în acest fel de categoria de „chiabur” ce mă punea și pe mine „la zid”». Facultatea de Drept, la Universitatea București, promoția 1960, lucrarea de diplomă susținută în domeniul Dreptului Civil fiind notată cu nota maximă. Căsătorită în anul 1961 cu Marin Bucur, istoric literar și cercetător la Insti-tutul de Istorie și Teorie literară „G. Călinescu”. Atrasă la acea epocă mai mult de o existență și o gândire independente, nu a profesat nici o zi în domeniul juridic.

Date bibliografice: a debutat în timpul liceului, la revista *Scrisul bă-nățean* (1954) și la scurt timp, tot ca elevă, la revista literară *Almanahul literar*, din Cluj. Debutul absolut a avut loc cu poezia *Numele tău* în nr. din 17 decembrie 1950 în ziarul orădean „Crișana”. Era semnată Victoria Popa „elevă în clasa a V-a elementară, Sălard, Bihor” și fusese trimisă redacției, fără știrea ei, de profesoara de română! În ultima clasă de liceu i s-a propus de către A.E. Baconsky, să urmeze cursurile Școlii de Literatură „Minai Eminescu” din București. A refuzat, preferând să termine liceul. Debutul editorial în anul 1963 cu volumul de poezie *Cadențe*, Ed. pentru Literatură. Au urmat: *Culorile complementare* (versuri), 1966; *Metamorfoze*, poeme, 1968; *Existențe*, poeme, 1969; *Catharsis*, poeme, 1970; *Restituire*, poeme, 1972; *Brățara lui Prometeu*, eseuri, 1972, *Ion Pillat* (1974); *Paul Verlaine*, eseu, 1974; *Imn*, poeme, 1974; *Cartea zilelor*, poeme, 1975; *Cartea nop-ților*, poeme, 1977; *Recitativ*, poeme, 1980; *Cantata pământului*, poeme, 1982; *Cineva urca un munte*, roman parodic polițist pentru copii, Ed. Ion Creangă, 1982 - Premiul pt. tineret al Uniunii; *După amiaza unui circ* - I. Creangă 1988 premiul Uniunii Scriitorilor; *Strig către tine*, poeme, 1985; *Crescendo*, poeme, 1990; *Așa grăit-a Zarathustra*, traducere, 1991; Paul Claudel, *Cinci mari ode*, traducere, ediție bilingvă, 1994; *Portrete de poe-me*, eseu, Ed. Cogito, Oradea, 1995; *Poemul bizantin*, Ed. Anotimp, Oradea, 1997; *Poemul orant*, Ed. Anotimp, Oradea, 1999; *Poemul miezonoptic*, Ed. Anotimp, Oradea, 2000. A mai semnat, împreună cu Marin Bucur: M. Emi-nescu, *Dicționar de rime* Ed. Albatros, 1977; traduceri, în volume colective, din Elena Văcărescu și Iulia Hașdeu; traduceri în reviste literare din Mistica germană și poezia franceză.

În anul 1996 a publicat antologia de poezie românească *De te voi uita, Ierusalime*, antologie lucrată împreună cu Marin Bucur (decedat în 1994), pentru care a primit Distincția Uniunii Scriitorilor din Israel, Asociația Scri-itorilor Israelieni de limbă română, precum și Medalia jubiliară „Ierusalim 3000 de ani” împreună cu Leul - stema Ierusalimului. Victoria Ana Tăușan

este una din cele patru poete de renume pe care Bihorul le-a dat literaturii române contemporane - alături de Doina Sălăjan, Ana Blandiana (Doina Co-man) și Doina Cetea (Bendorfeanu).(3)

Ilustrăm activitatea poetei cu câteva din versurile sale, din volumul **Imn**:

Imn - IV

Acesta dintre Imnuri ție, priveliștea copilăriei, Transilvanie!

Cu sufletul domol, plin de coline, în milenare rosturi de sine, cu ape și privighetori.

Cu sulite de brazi pe împrejurul ideilor.

Cu strângerea-mpreună a oaselor, în jurul unei turle.

Cu zbatere de inimă în munți. Cu păstrăvii zvîcniți în azuriu, precum într-un poem s-arată versuri.

Cu profunzimea visului în iarba pe care florile sunt ochi străbuni.

Cu tulnice din care curge Luna topită printre crengile de dor.

Cu nostalgia cetinei suită pe culmi, să vadă dincolo de munți. Cu Lari rămași în merii din fereastră.

Cu vorbele încetinite de grija de-a rosti în Adevăr.

Cu veșnicia cobarită în lutul olarilor, care se-ntrec să spună ce vînt albastru fluieră în doină.

Cu cimitire în care nimeni nu-i, că fiecare și-a ales o floare să-i odihnească oasele trudite.

Cu ulițe spălate de luceferi și casele trecute prin legenda ulcioarelor fierbînd de-un vin de aur stors dintr-un cer cu boabe strălucind.

Cu dangătul de clopot ce-a sunat de cîte ori oricare altă limbă mult mai puțin putea s-adeverească. Cu porțile-ncrustate a cîntări, din care ne-a rămas de-a pururi frunza.

Cu-ngemănarea apelor ce pleacă dintr-un izvor în două-trei destine.

Cu pajuire ce nu se arătau decît în basme, toamna, desfrunzînd cu aripa de vînt păduri întregi.

Cu chiuitul începînd de-odată în sacadarea pașilor, de parcă în mijlocul de horă se-nfipsea săgeata revenită fără ploi.

Cu murmur ancestral în plopii tineri, cînd trec cocori ca fumuri subțiri dintr-un vulcan ziesc.

Cu mărturii semețe despre munții ce-au fost cîndva cu piscurile-n cer, aceste melodii tăragănite, pe care mai urcăm la cîte-o stea.

Cu cărți de-nțelepciuni, îngălbenite sub ploile sărate care-au curs.

Cu oamenii ce-au semănat credințe și au cules credințe veci de veci.

Cu frumuseți dospite în ulcioare culcate-n fânul dulce de septembrie, din care am băut ațta dor, că tot ce spun e Țară, priveliște esențială-n visuri,

O, Transilvanie!

Iau fluierul și el e os de Grai născut la Vidra. Iau frunza, și-n ea tremură Albac. Iau glasul celor trei stejari, din care doi, zdrobiți pe roată, şuieră-n balade.

Iau cărțile cu limbă-nvrednicită a căuta eternul început. Iau ramuri și sunt coarnele de cerbi. Iau crengi de brad și ele-mi spun de Domnul care a stat pe tronul său de jar. Iau roua și-n sudoarea-i milenară, când stelele se sting în zori de zi, ne ungem rana doinelor uitate.

Iau câni de lut cu cer de Rășinari și le răstorn, să curgă greieri mulți, precum la nunțile împăratești. Iau steagul curcubeului și-l trag prim Lancrăm, închinare funerară.

Iau fir de trandafir și-l răsădesc
În cântul despre tine,
Transilvanie!

Imn - VII

Și spune, dulcea patriei licoare, baladă care curgi în Apuseni, doar tu mi-ai șlefuit în suflet piatra și tu mi-ai dat oglindă pentru cerbi.

Voi, ape din. pădurile de-acasă, voi, rădăcina dorului de sus, voi, închegarea timpului dintîi la limita la care se permite și aripă, și vîslă, și copită, și bot, și libelule, și mesteceni dormind prelung de-o șoaptă răgușită;

Voi, mărturii de zvonuri siderale, lichid metal al sufletului pur din muntele vorbind frumoasă limbă cînd dă curaj la stoluri ce se duc țîpînd de parcă ar zări ispita grădinilor cu merele de aur;

Voi, ape anonime pe obrazul pădurii, plîngere de preț cînd ochiul este văzător de vulturi, de capre negre și de buzdugane care izbesc pe creștete stejarii de sar pe boltă așchii luminoase;

Voi, fraza mea de laudă aleasă, pe care ierburi cresc în consolanta lume de gîngăanii, voi, apele de-acasă, pentru voi aș vrea un Imn cu malurile drepte, cu vuietul înalt, sacerdotal, cu plopii stînd în platoșe de aur de-o parte și de alta de cuvînt, cu sălcii despletite a nuntire și-alai de fluturi galbeni coborînd din Luna aplecată să curgă ploi străvechiului pămînt!

O mai frumoasă laudă de ape n-aș ști să inventez, decît gîndind cît de frumos se plînge-n prietenie. E-n lacrimă argila dizolvată a tot ce-am fost cu-o seară mai nainte, iluminata apă a speranței, oceanul care poate fi sorbit, erupția destinului prin geană, tîrziu exorcizat de conștiința că nu am dat un gînd ce l-am purtat.

Voi, ape transparente milenare pe-aceleași locuri, să putem citi întregul basm albit de osuare, legenda întrupatelor priveliști de unicornul ce se rătăci și care împietri de-afîta codru ce i-a crescut de-a lungul pe spinare!

Cu armonie țineți Armonia: cu val prefăceți stîncile-n nisip, cu stropul numai înmuiate ziduri se surpă-n inimi, iar din mari adâncuri voi închegați o culme, reamintind orgoliile abisale.

Acasă, lângă voi, am învățat că norii sunt starea trecătoare-a unor zile, proverbe cu cinci capete veghind, iar sărutul e starea de grație cu-atât desăvârșirea atingînd, cu cît ne trec mărgene prin orbite.

Și de La voi avem ideea Mării, și tremurul de zmălțuiri albastre, de cîte ori din palme vă sorbim, căci ape, voi, sclipiri universale, stare de marmură topită-n vis, oglinzi ale copilăriei, cioburi în marele caleidoscop al iernii, vînturi lichefiate de abis, prin voi simțirăm prima noastră sete, prin voi alături ceruri am atins.

*- material preluat din Dicționar sentimental vol. I – „Oameni din Bihor”
scris de Stelian Vasilescu, apărut în Editura Iosif Vulcan – Oradea, 2002,
p. 412-413 și din cartea de poezii „Imn”. (4)*

3.4. Gligor Pop, distins luminător de minți și suflete borodane (5)
(a se vedea capitolul „*Valori perene borodane*” semnat de Valeria Butiri, pag. 128)

3.5. Preotul Emil Perreni (6)
(a se vedea capitolul „*Valori perene borodane*” semnat de Valeria Butiri, pag. 129)

3.6. Adrian Munteanu, preotul fidel satului și la bine și la rău (7)
(a se vedea capitolul „*Valori perene borodane*” semnat de Valeria Butiri, pag. 140)

3.7. Grigore Cucereanu, un demn și ferm director de școală (8)
(a se vedea capitolul „*Valori perene borodane*” semnat de Valeria Butiri, pag. 146)

3.8. Cucu Nicolae, doctor zootehnist, născut la 14.11.1924 – trăiește în Oradea

COPILĂRIA - Primele clișee memoriale

Două prapore rezemate de streășina casei și o mulțime de oameni care umpleau ocolul (curtea), în așteptarea popii (preotului) ce avea să officieze prohodul unuia din frații mei mai mici, sunt primele mele amintiri vagi din copilărie.

La vremea respectivă, familia mea locuia cu chirie la Nana Cuculesii, rudenie cu noi. Mai târziu, părinții au

cumpărat o casă cu grădină, vecină cu a Nanii Cuculesii, unde s-au mutat definitiv. Casa era veche, acoperită cu șindrilă, compusă din târnaț (pridvor), tindă (antreu) și două camere, cu intrări separate din tindă, din care una cu dușumea din scândură. După război (al doilea) ea a fost demolată și înlocuită cu una nouă, care există și astăzi (1995).

A doua amintire din copilărie este legată tot de o mulțime de oameni, de această dată foarte veseli, strânși (adunați) în casa bunicului după maica (mama), ca nuntași la nunta unchiului Nicolae, fratele maicii (mamei). Țin minte cum mă strecuram printre perechile de dansatori ce tropoteau (băteau) vatra (pardoseala) de pământ a casei, în ritmul trepidant al mânânelului (dans local din Borod), însoțite de strigăturile lor înfocate.

Pe vremea aceea eu nu mai locuiam cu părinții, fiind luat în îngrijire de bunicii după maica, voind ei prin aceasta să-i ajute pe părinții mei care erau strâmtorați, cât și urmare faptului că maica se îmbolnăvisese, iar tata era plecat la lucru în lume pentru a câștiga bani.

În ordinea cronologică a amintirilor se înscrie frecventarea grădiniței de copii la care-mi plăcea nespus de mult datorită, în mare măsură, talentului profesional și frumuseții atrăgătoare a educatoarei Silvia Călina de care, efectiv, toți copiii eram îndrăgostiți. Era tânără, de o frumusețe angelică, permanent surâzătoare, delicată, cu o voce suavă, făcută anume să placă copiilor. Nu a stat mulți ani în satul nostru, pierzându-i-se urma pe alte țărâmură. Colega mea, Elena Botiș (Ițu), mi-a spus că a întâlnit-o la Oradea după război. Fie-i memoria binecuvântată ca și amintirile frumoase pe care ni le-a lăsat.

Trecând de perioada grădiniței, încep a-și face loc amintirile mai consistente și mai bine conturate din perioada claselor primare și anii următori acestora.

Dar, înainte, câteva date despre originea și neamurile mele după părinți.

Originea și neamurile după părinți

În certificatul de naștere este consemnat că m-am născut în data de 14 noiembrie 1924, din părinții Ștefan și Ana, născută Venter, în comuna Borod, județul Bihor, România.

Nume de familie: Cucu (sau Cuc de cele mai multe ori), cu deosebire Venter, sunt numeroase în Borod. Dintr-un studiu, pe care l-am făcut în 1957, rezultă că în Borod, la data respectivă, existau 10 familii cu numele de Cucu sau Cuc și 81 de familii cu numele de Venter.

Nume de familie existente în Borod în anul 1957 și frecvența lor, redate în ordinea alfabetică.

**Gruparea numelor distincte de familii în raport de numărul de familii
corespunzător fiecărui nume**

Specificare	Frecvențe														Total general
Nume de familii distincte	89	22	13	8	6	4	2	5	1	4	1	1	1	1	158
Nr.de familii	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	14	15	81	x
Total fam.	89	44	39	32	30	24	14	40	9	40	11	14	15	81	482

Numele de familii distincte - 158 - era mare în raport cu numărul de familii - 482 -, ceea ce denotă că populația Borodului în anul 1957 era destul de eterogenă sub raportul vechimii în localitate și etniei: 36 familii erau proaspăt venite sau aveau o vechime relativă, iar 31 erau de altă etnie: maghiari 14, evrei 8 (câți s-au întors din deportări, numărul lor înainte de război fiind mult mai mare).

Referitor la familiile ventereștilor este de amintit faptul că ele sunt de multă vreme pe aceste meleaguri, atestate fiind din anul 1443, când printre conducătorii Voievodatului Borod este amintit unul cu numele de Venter.

După obiceiul locului, tata era cunoscut ca Ștefane Toderii Cucului din Deal, iar maica ca Anuța Toderii Sii, sau Anuța Ștefanii Toderii Cucului, după ce s-a măritat. Eu eram cunoscut: fie ca Miculaie Ștefanii Toderii Cucului, fie, cel mai des, ca Miculaie Anuții Toderii Sii; datorită faptului că m-au crescut și îngrijit bunicii după maica, respectiv Teodor Venter - poreclit Todere Sii - și bunica, Onița Toderii Sii.

Genealogia mea, în linie directă, este următoarea:

T	Cucu Ștefan, n. 04.02.1895, m. 1962
M	Cucu Ana, născută Venter, n. 12.08.1901, m. 04.09.1957
TT	Cucu Teodor, n. 1866, m. 05.07.1940
MT	Cucu Floare, născută Venter
TM	Venter Teodor, m. 01.06.1954
MM	Venter Onița, născută Topai
TTT	Cucu Dumitru
MTT	Cucu Ecaterina, n. Lai
TTM	Venter

Condiția părinților la nașterea mea era modestă, rămânând așa până la capătul zilelor lor. La colectivizare posedau o casă și 0,98 ha teren agricol.

După moartea părinților, bruma de avere deținută de ei a rămas în proprietatea fratelui meu Traian (născut 1925, mort 1974) iar, după ce a murit,

soției sale Irina (născută Cipău, la 17.IX. 1932, Luncșoara) și copiilor: Marioara, născută 2.IX.1956 și Viorel născut 19.XII.1967. Fratele a mai avut un copil, pe Nicolae, care a murit electrocutat la vârsta de 19 ani, după ce reușise la examenul de admitere la Facultatea de Medicină Veterinară din Timișoara.

Marioara și soțul ei, Florian Matei, născut 16.IX.1949 în Vadu Crișului, de profesie miner specialist, și-au construit o casă, vizavi de casa părintească, modernă, printre cele mai frumoase din sat. În casa veche a rămas Irina (cumnata) și nepotul Viorel care, în 1993, s-a căsătorit cu Violeta - Miorița Topai, născută 26.VIII.1972. Nepoata Marioara și soțul ei Florian au o fiică, Nicoleta Matei, născută 2.XII. 1976, studentă la Drept.

Acestea fiind arătate despre neamurile mele după părinți, rămâne ca la vremea potrivită, când voi ajunge la episoadele căsătoriilor, să fie identificate și neamurile aferente lor.

Perioada claselor primare la Borod

În anul 1932, când am început școala primară, în Borod existau două școli: una „din jos” (în partea satului dinspre Oradea), unde funcționau clasele I, a II-a și grădinița, și alta „din sus,, (în partea satului dinspre Cluj), unde funcționau clasele II-VII, la distanță de circa 1 km între ele.

Școala „din jos” era o construcție foarte veche, care există și astăzi, compusă din 2 săli: una mare, pentru copiii din clasa I și alta mai mică, pentru grădiniță. În spatele acestora era locuința învățătorului, sub același acoperiș.

La clasa I, pe vremea aceea, era învățătoare doamna Hajnal Etelka - născută Gulácsi -, o femeie robustă, înaltă, în jur de 40 de ani. Stăruia mult pentru a ne corecta vocabularul, care era plin de termeni străini limbii literare române, precum: teacă de moșini, în loc de cutie de chibrite; candalău sau șpor, în loc de sobă de gătit; cocie, în loc de căruță; târboanță, în loc de roabă; bold, în loc de prăvălie; potică, în loc de farmacie etc.

În legătură cu „potica” îmi vine în minte cum am fost ridiculizat în clasă, întruna din zile, pentru faptul că nu mi-am însușit denumirea corectă, literară, de farmacie, pronunțându-o pe cea de „potică” la o întâlnire pe care am avut-o cu doamna învățătoare pe drum, când, la întrebarea ce mi-o pusese: „Unde te duci?”, eu i-am răspuns: „La potică după leacuri pentru maica, că-i beteagă.”

O altă întâmplare hazlie s-a petrecut cu un alt coleg, Ioan Oprea care, la întrebarea doamnei învățătoare: „De ce nu scrii pe tăbliță cu condeiul?”, i-a răspuns că nu are stil (condei), ci numa’ ploivas (creion). Noi, de atunci, l-am poreclit: „N-am stil, numa’ ploivas”, poreclă cu care a rămas toată viața.

Pe vremea aceea, în clasa I se folosea, în loc de caiet și creion, tăblița și condeiul. Dacă cu ștersul tăbliței ne-am obișnuit ușor, chiar dacă majoritatea

dintre noi folosea o bucată mică de cârpă în loc de burete de șters, cum aveau unii copii mai înstăriți, de regulă legată de tăbliță cu o sfoară, în schimb ascuțitul condeiului l-am deprins mai anevoie. Norocul nostru a fost că în clasă aveam doi colegi: Schill (slovac) și Buzási (maghiar) care erau mai îndemânatici, ascuțându-ne ei condeiele în pauze. În viață ambii au devenit mecanici.

Sub raportul etniei, majoritatea copiilor eram români, urmați în ordinea numerică descrescândă de evrei, maghiari, țigani (rromi) și slovaci, ceea ce reflecta compoziția etnică a locuitorilor din Borod de pe vremea aceea.

Copiii de români erau în marea lor majoritate fii de țărani, restul de intelectuali, funcționari sau mici meseriași.

Evreii, care constituiau o comunitate puternică în Borod, având sinagogă, baie publică, măcelărie, școală (pe care copiii lor o frecventau paralel cu școala românească, după terminarea programului la aceasta), se ocupau, în principal, cu comerțul: Gros, prăvălie și cârciumă; Friedman, cârciumă; Schwartz, prăvălie și cârciumă; Ungar și Chon, prăvălie țesături; Blau, comerț cu piei, pe care le prelucra, dubea (argăsea), comercializându-le ca atare; iar unii din ei practicau unele meserii precum: ceasornicărie, Blau (altul de cel cu tăbăcăria); croitorie, Litchman; prepararea și comercializarea înghețatei, Haiprin. Tot evreu era și farmacistul, Schul Heindrich.

Majoritatea evreilor era bine situată din punct de vedere material, dar erau și familii foarte sărace, precum: Haiprin, - (cea. cu înghețata) care avea în plus și o droaie de copii; Friedman (poreclit Mițicacăl), altul de cel cu cârciuma. Cu unul din copiii lui Mițicacăl, Zoi, singurul care s-a întors din lagăr din familia lui, soarta a făcut ca în producție să-l am ca subaltern pe post de agent zoo-veterinar. Mult n-a practicat această meserie, orientându-se spre una mai bănoasă, angajându-se cârciumar la Cornițel, sat aparținător de Borod. De fapt și părinții lui, înainte de război când locuiau pe Vale din Sus - cartier al Borodului -, se ocupau cu vânzarea băuturilor spirtoase. Țin minte că nana (mătușa) Ileana, soția unchiului Todere Cuc, mă trimitea, când eram la ea, să-i cumpăr câte un deț (100 ml) de țuică de la Mițicacăl. Zoi era o fire jovială, pus pe șotii, ceea ce făcea să fie deosebit de agreabil în societate. În anul 1934, toamna, am trecut la școala „din sus”. Ea era în formă de L și cuprindea 3 săli de clasă. Elevii dintr-a V-a, a VI-a și a VII-a țineau lecțiile împreună, fiind mai puțini. Curtea școlii era suficient de mare pentru a ne putea juca după bunul plac în recreații.

Dintre învățătorii pe care i-am avut aici îi port cu drag în suflet pe Grigore Pop, directorul școlii, și pe Mihai Merciu, care erau legați trup și suflet de interesele școlii, a sătenilor și copiilor acestora. Însuși faptul că părinții m-au dat la liceu se datorește în bună măsură îndemnului acestor adevărați

luminători ai satului. La îndemnul lor au plecat la școli mai înalte și alți copii de vârsta mea, sau apropiată mie, precum: Dumitru (Mitiuș) Venter, Teodor (Tedi) Venter, Ladislau (Loați) Botiș, Ioan (Ionel) Țepelea, Petru Țepelea, Viorica (Boaboa) Crețu, Aurica Lung, Elena (Ițu) Botiș și alții.

Domnul învățător Grigore Pop avea talent pentru muzică și, ceea ce se chema pe atunci, lucru manual. Țin minte, de exemplu, bustul lui Avram Iancu pe care l-a modelat din ghips și-l ținea în clasă pe catedră. De domnul învățător Pop, dar mai ales de fiicele sale, Fili și Pițu, care erau eleve la liceu în Oradea, mă leagă o amintire de neuitat, prilejuită de următorul fapt: Eram cam prin clasa a IV-a când, înainte de vacanța de Crăciun, domnul învățător Pop ne dădu să facem o compunere despre superstițiile din Borod, urmând ca în timpul vacanței să ne corecteze lucrarea. Tare m-am bucurat când, după vacanță, la înmânarea compoziției, am constatat că promisem nota 10. Dar, cel mai mult m-a bucurat o iconiță cu Maica Domnului, pe care am găsit-o în lucrare, dăruită de fiicele domnului învățător, și care, pe verso, avea următoarea dedicație scrisă de mâna lor: „Iubește pe Domnul Dumnezeuul tău, din toată inima și tot cugetul, și-ți va ajuta în tot locul.” Această iconiță am păstrat-o cu mare venerație, punându-o la icoana de la capătul patului în care dormeam împreună cu bunicul. Pentru pruncul sfios de la țară, care eram eu, gestul ficelor domnului învățător Pop a reprezentat o recompensă mai mare decât nota 10 primită pe lucrare. Fie ca, Bunul Dumnezeu să le răsplătească gestul lor nobil de atunci, care m-a înduioșat profund, dovadă că nu l-am uitat nici astăzi, după 60 de ani.

Domnul învățător Mihai Merciu avea, și el, talent la muzică. Dar pasiunea lui mare era sportul și, în cadrul acestuia, fotbalul. Ne-a pus să strângem cutii de chibrituri pentru care am primit o minge de fotbal. În sat era amenajat un teren de fotbal pe pământul lui Mihai Fodor dar, noi, elevii, jucam partidele în piața care era vizavi de școală. În echipă eu jucam pe post de mărghiaș (extremă), între elevi erau mulți jucători talentați, viitori candidați pentru echipa satului, precum: Miculaie Țilic (Nicolae Venter), Petre Mărușchii (Petru Venter), Gavril Venter, Tutoa și alții. Cât despre felul cum se desfășurau meciurile, ele se jucau cu multă pasiune fiind însoțite și de multă larmă, de răsunau împrejurimile de strigătele și veselia noastră nepotolite, mai ales la marcarea golurilor. Ce mai! joc de copii veseli care a rămas neschimbat până astăzi, și bine ar fi să rămână tot așa.

Și, fiindcă am abordat tema jocurilor, în continuare voi reda unele din ele, îndrăgite de școlarii din Borod de pe vremea mea.

Oloirea. Un joc cu totul aparte de celelalte, pe care-l practicam în zilele ploioase, era jocul de-a oloirea. El consta în așezarea a două grupe de

copii cu spatele la peretele coridorului, după care la comanda: „Oloi!”, ei trebuiau să se împingă lateral, o grupă într-alta, biruitoare rămânând grupa care reușea să scoată din dispozitiv grupa adversă. Toate bune și frumoase; numai că acest fel de joc deteriora pereții, nemaivorbind de bietele sumane, cojoace ori cămăși - funcție de anotimp - care, la fel, se deteriorau. Dat fiind aceste neajunsuri, jocul nu era agreat de domnii învățători, precum nici de părinții noștri, pentru hainele tocite și murdărite de pereți. Cu toată opoziția lor, el s-a practicat tot timpul cât am stat la școală în sat. Ce să-i faci? Instinctul de joacă era mai puternic decât cel al cumineniei.

Jocul de-a caii. Era practicat în toate recreațiile, în diferite variante. Una, de exemplu, imita condusul cailor. În acest scop, unii dintre noi își confecționaseră adevărate modele după hăturile reale, inclusiv zăbala. Alții practicau jocul de-a cavaleria în luptă, în care unii se transpuneau în rol de cai și alții, cocoțați pe umerii lor, călăreți. Aceștia se înfruntau între ei până la doborârea adversarului. Cei mai mici se mulțumeau cu călăritul pe băț, care ținea loc de cal, sau pe cai imaginari, când unii, imitând caii, se așezau în patru labe, iar alții îi călăreau, ceea ce făcea să se amortizeze căderea de pe cai, aceasta fiind, ca atare, mai puțin periculoasă ori dureroasă.

Lopta (mingea) în patru - un fel de oină - se juca de școlarii mai mari.

Lupta între țări. Antrena un număr mai mare de copii. Ea consta din înlocuirea numelui jucătorilor cu nume de țări și așezarea lor în jurul unei mingi, de regulă din cârpe sau fire de tort. Jocul avea un conducător, a cărui sarcină era de a striga, după propria inspirație, țara care urma să apuce mingea și să nimerească cu ea pe vreunul din jucători, care era astfel scos din competiție. Dacă nu nimerea pe nici unul, atunci el era cel eliminat din joc. Procedându-se astfel, se ajungea la urmă ca în competiție să rămână numai doi jucători, de regulă cei mai abili. Momentul acesta era foarte tensionat. Conducătorul jocului, dacă știa să-și joace bine rolul, crea veritabile momente de suspans. De regulă, strigarea țării, ce urma să arunce mingea în adversar, era precedată de o emisie sonoră prelugită a vocalei „ă” (ăăă) în care era imposibil să deslușești numele ce urma să fie rostit, după care urma pronunția mult așteptată. Dacă cel strigat reușea să lovească adversarul era declarat învingător; dacă nu, învingător era oponentul său.

Fetele, atunci când nu erau păfugate (alergate) de băieți, practicau jocurile lor specifice, dintre care „Baraboiul” avea cea mai mare trecere. Se jucau cu multă plăcere: „Coroana e rotundă”, „Baba oarba”, „Săritul cu coarda”, „Șotronul” și altele.

Serbările, ocazionate de diferite aniversări, mai ales de încheierea anului școlar, constituiau evenimente de atracție atât pentru școlari cât și pentru

părinți și domnii învățători. Ele erau pregătite cu minuțiozitate și profesionalism, având în program monoloage, dialoguri, cântece, recitări de poezii, scenete teatrale etc.

Înainte de sfârșit de an, luna iunie, se organiza o excursie cu toată școala, de obicei pe Valea Borodului, în locul numit „Șupurit”. Ajunși aici, ne jucam și culegeam frăguțe (fragi), pe care, parte, le ofeream învățătorilor, ei, în schimb, tratându-ne cu prăjituri - doamnele -, sau alte bunătăți aduse de acasă, deosebite de-ale noastre care, în cel mai bun caz, constau din pâine, clisă (slănină) și ouă fierte. Mulți din copii aveau de merinde doar pâine ori mălai, unse cu oloi sau miere (magiun) de prune. Diferențele treceau însă neobservate; singura noastră preocupare majoră rămânând joaca și veselia de care eram cuprinși cu toții, fără deosebire de ceea ce aveam în traistă ca merinde.

Cât privește procesul de învățământ propriu-zis, el se desfășura cu seriozitate, atât din partea învățătorilor cât și a școlarilor. Se puneau mare accent pe prezența la lecții. Singurele învoiuri de a rămâne acasă se acordau cu ocazia tăierii porcului, sau unor evenimente familiale majore: nuntă, moarte, îmbolnăvire etc.

Tăierea porcului

Tăierea porcului, pentru noi copiii, constituia o adevărată sărbătoare. Atunci se mâncau coada și urechile porcului. Consumul lor se petrecea în ocoli (curte), în timp ce porcul se pârjolea și curăța de către henteș (măcelar) care, de obicei, era un om din sat, priceput la așa ceva, fără însă ca aceasta să constituie preocuparea lui de bază. Un astfel de „henteș” era și nienie (bunicul) meu, Todere Sii. În preajma Crăciunului el nu joia (prididea) să facă față la toate solicitările din sat, care erau numeroase. Printre clienții lui de vază se numărau notabilitățile satului: doctorul, notarășul (notarul), popa (preotul) etc, pe care, firește, îi deservea cu prioritate. Pe lângă faptul că nienie era priceput în henteșitul porcului, el avea căutare și pentru că era cumpătat și respectuos, evitând să facă abuz de băuturi, care, de regulă, în asemenea ocazii se consumau din belșug. Primele pahare se consumau la prinsul și înjunghiatul porcului, de către vecinii ce ajutau la aceste operațiuni. Unii mai întârziu, asistând și la pârlolitul lui, timp în care servitul țuicii continua. În acest timp, noi, copiii, ne înfruptam din coada și urechile porcului, pe care henteșul - în cazul de față nienie - ni le pregătea cu prioritate. După ce porcul era pârlolit bine și ras (curățat), el era așezat pe o scară - în loc de targă - și transportat în casă unde se așeza pe vatra casei pe un așternut de paie acoperite de un lipideu (cearceaf) curat, procedându-se apoi la bonțolirea (eviscerarea și tranșarea) lui de către henteș. Imediat după eviscerare, stomacul

și mațele (intestinele) erau predate femeilor pentru a le curăța de conținut, supunându-le în continuare spălării și răzuirii până ce deveneau curate, deci apte pentru a fi folosite la prepararea cârnaților, caldaboșilor, birșoaitei (tobei), pisichicului (tobă umplută cu pisat - păsat de porumb -, slănină, șoric, inimă etc). Bășica udului se reținea pentru confecționarea jașcăului (pungă în care se ținea dohanul de pipă - tutunul de lulea). Ea era supusă în prealabil curățirii și spălării, după care era pusă la uscat, apoi, după uscarea, frecată cu târâte, până devenea moale ca o cârpă. Nienie, care era fumător cu pipa, posedea multe jașcauă de porc, dintre care o parte le dădea prietenilor, sau altor solicitanți pe bani.

Sângele și organele, precum: plămânii, ficatul și rinichii, se fierbeau, tocău, condimentau și amestecau cu orez fiert, umplându-se cu acest amestec mațul gros, obținându-se astfel caldaboșii care, în continuare, erau supuși fierberii și, în final, afumării, dacă se intenționa păstrarea lor mai mult timp, ceea ce de regulă se și întâmpla. Unele familii făceau caldaboși numai din sânge și orez - așa-zisul sângerete -, iar altele numai din ficat - așa-zisul maios (leberwurst).

Intestinele subțiri erau umplute cu carne tocată și condimentată cu ai (usturoi), sare, piper, piparcă (boia), obținându-se astfel cârnații cei gustoși, râvniți de toată lumea.

Restul porcului era pus în postavă (copaie) la saramură, de unde, după câțva timp, era scos și pus la afumat. La fel erau puși la afumat, după câteva zile de zvântare, caldaboșii, toba și cârnații. Afumatul, de regulă, se făcea în podul caselor care nu aveau coșuri pentru evacuarea fumului. În schimb aveau așa zisele „bubuști”, sub formă de calotă, cu rolul de a reține scântele și a proteja casa de incendiu. Fumul, fără scântei, se răspândea în tot podul, de unde se evacua de la sine, fiind mai ușor ca aerul, printre șindrilele, sau țiglele cu care era acoperită casa. În felul acesta, podul era cuprins în întregime de fum, putându-se afuma astfel o foarte mare cantitate de preparate. Țin minte că la nienie, a cărui casă era acoperită cu șindrila și avea bubușcă, își afumau preparatele din porc preotul și alți intelectuali din sat, care nu aveau condiții pentru o atare operațiune.

În legătură cu tăiatul porcului, era obiceiul bun de a se trimite coștalău (gustare) din caldaboși, cârnați, jumări și carne la vecini și rudeniile mai apropiate, inclusiv la prietenii apropiați. Firește că și aceștia, la rândul lor, procedau la fel. Așa se făcea că, în preajma Crăciunului, aproape zilnic primeam coștalău, ca răspuns la cel trimis de noi, plus porția nienii pe care o aducea de la tăierea porcilor în sat.

La câțva timp după tăierea porcului se preparau cocioanele - piștirile - (piftiile). Ele se porționau de regulă în talgere (farfurii) mai mici - potrivite

pentru o persoană -, dar se pregăteau și în blide (farfurii) adânci sau chiar castroane. Era obiceiul ca și din cocioane să se trimită coștolău, mai ales la familiile cu copii. Noi, copiii, eram mari amatori de cocioane, considerându-le o mâncare aleasă, unică în felul ei, de care aveam parte doar o dată pe an, la tăierea porcului.

Revenind la problema frecvenței școlare, ea nu era de sută la sută, datorită absenteismului copiilor de oameni foarte săraci, mai ales a copiilor de țigani, și aceasta cu deosebire iarna, neavând ei cu ce se îmbrăca pentru a putea face față rigorilor iernii. În zadar se deplasau învățătorii pe la casele lor să-i lămurească pe părinți să-și trimită copiii la școală, fiindcă nu era vorba de rea-voință din partea lor, ci de neputința efectivă de a le procura îmbrăcămintea necesară, din cauza sărăciei în care se zbăteau. Vara și toamna, absenteismul era determinat de faptul că o parte din copii erau antrenați de către părinți la treburile gospodărești, precum: îngrijirea frăților mai mici - în această categorie intrând de regulă fetele -; pășunatul animalelor - în sat nefiind turme constituite, fiecare gospodar își pășuna animalele individual -, sarcina aceasta revenindu-le, de regulă, copiilor; executarea anumitor munci agricole: uscatul și strânsul fânului, culesul pășunii (fasolei), mălaiului (porumbului), berbenițelor (cucurbetelor), ierboii (florii-soarelui), heribelor (cartofilor) etc. Realitatea era că noi, copiii, eram antrenați de mici la treburile gospodărești; la început sub formă de joacă, ca de exemplu la condusul animalelor prinse la căruță, dându-ni-se câte un zbici, dimensionat pe măsura puterilor noastre, cu care, imitând pe oamenii mari, îndemnam, sau chiar loveam animalele, detrerminându-le să se supună comenzilor date de părinți, frați, sau de noi înșine, după împrejurări.

Mândraia

În legătură cu îngrijitul animalelor la pășune (cotatul animalelor cum se spune la Borod), nu pot să uit necazurile pe care mi le-a provocat vaca nienii (bunicului), pe numele ei „Mândraia”, care, adeseori, fugea de pe pășunea „Mânaia” acasă, spre marea mea ciudă (enervare); pe de o parte că trebuia să fug și eu acasă după ea, părăsind astfel joaca cu copiii de seama mea, în care eram antrenat, iar, pe de altă parte, că, acasă, eram certat de bunici care ziceau, „vezi-doamne”: Mândraia de aceea fuge acasă că nu o îngrijesc eu cum trebuie. Motivul fugii ei era însă altul. Bunicii avându-o numai pe ea, o hrăneau pe săturate cu furaje de bună calitate, astfel, ea niciodată nu era flămândă, cel puțin pe măsura de a dori iarba de pe pășune, puțină și de proastă calitate. Odată, profitând de faptul că bunicii nu erau acasă și necăjit că Mândraia fugise iar de la pășune, am început să o bat cu zbiciul. Întâmplarea a făcut însă să fiu surprins de nienie, întors acasă pe neașteptate. Fiind

el de o bunătate rară, cu fire blândă și iubitor față de mine, nu m-a bătut, mărginindu-se doar să mă atenționeze ca să nu mai comit niciodată o astfel de faptă, fiindcă e păcat să chinui un animal necuvântător și lipsit de apărare, chiar dacă prin firea lui ne supără câteodată. În plus mă și vede „Cel de Sus” care se poate supăra pe mine pentru fapta comisă.

Vânzător de rechizite școlare

În preocuparea de a ne forma pentru viață, domnul director Grigore Pop a inițiat înființarea unei mici afaceri comerciale cu rechizite școlare, alegându-mă pe mine ca gestionar al acestei afaceri. Rechizitele ni le procura dânsul, direct de la depozite, cu prețuri mai mici decât cele practicate de prăvălierii din sat. Ca gestionar, eu eram retribuit în raport de vânzările realizate. Afacerea s-a derulat în condiții bune, mai ales că noi vindeam sub prețurile comercianților din sat, realizând totuși un profit ce era trecut în contul școlii. A fost o experiență interesantă, pe care am întâlnit-o mai târziu la Internatul Liceului din Beiuș și la Academia Teologică Greco-Catolică din Oradea. Bine ar fi ca acest gen de afaceri să fie practicat și de școlile de astăzi.

Tot pe linia formării unor deprinderi utile pentru viață și semenii noștri, am fost antrenați în unele acțiuni obștești, ca de exemplu plantatul puieților de brad. Astfel am participat la plantatul puieților pe Dealul Corundeștilor, rezultând păduricea ce se vede și astăzi.

Părintele Adrian Munteanu

De formarea și modelarea noastră moral-creștină, pe lângă învățătorii de clasă, se preocupa, în mod oficial, părintele Munteanu, persoană cu prestanță în sat, datorită în bună parte pregătirii sale academice, detașării de lumea materială și neamestecului în viața politică. Avea o fire blândă și iertătoare, cum îi stă bine unui preot.

Examenul la religie îl susțineam în prezența protopopului, care era foarte mulțumit de cunoștințele noastre. La examen ne prezentam cu cămăși și obiele curate, singurele componente vestimentare schimbătoare, restul fiind unicate, precum: sumanele, cojoacele și opincile, pe care le purtam atât în zilele de lucru cât și în sărbători. Dar, cum examenele de sfârșit de an se țineau vara, majoritatea dintre noi ne prezentam la ele desculți, dar spălați pe picioare. Firește că mă refer aici la copiii de țărani, fiindcă restul purtau straie de oraș, funcție de starea materială a părinților.

Printre datoriile noastre de elevi creștini erau și acelea ca la întoarcerea de la școală să folosim salutul creștinesc: „Lăudat fie Isus Cristos”, la care ni se răspundea: „În veci amin”; să participăm duminicile și în sărbători la Sfânta Liturghie și, cel puțin o dată pe an, de regulă la Paști, să ne spovedim și cuminecăm.

În legătură cu spovedania, se insista foarte mult asupra caracterului ei secret, încât eram convinși că păcatele mărturisite ni se iartă și nu se divulgă, nici nu se face caz de ele după spovedanie, chiar dacă unele ar fi fost săvârșite împotriva preotului mărturisitor. De acest ultim aspect, o parte din copii eram convinși datorită următoarei întâmplări:

Părintele Munteanu, pe bucata de grădină ce o deținea în continuarea casei parohiale până la Pârâul Morii, avea plantați pomi fructiferi de diferite soiuri ameliorate, ca și care puțini se găseau în sat. Copiii, vecini cu părintele, nu rezistam tentației de a ne înfrupta din grădina (livada) „popii”, săvârșind astfel păcatul furtului de mere, pere, prune și nuci. Ei bine, noi eram conștienți că păcătuim și că, în consecință, va trebui să desvăluim păcatul la spovedanie. Dar, tot noi știam, în urma învățăturii primite, că părintele ne va ierta și nu va face caz de fapta noastră, pârându-ne părinților. Într-adevăr, părintele se comporta cu noi, după spovedanie, ca și cum nu ar fi știut nimic de cele întâmplate în grădina lui. Chiar și dojana pe care o primeam în timpul mărturisirii nu avea nici urmă de patimă sau mânie - ca și cum furtul nu s-ar fi întâmplat în ograda dânsului. Firește că eram atenționați despre caracterul nepermis al faptei, dar nu pentru că s-ar fi întâmplat în grădina dânsului, ci că s-a încălcat un principiu moral și una din Poruncile Dumnezeuști: „Să nu furi”. Ba, mai mult: Conform moralei creștine - dar și laice -, lucrul furat trebuie întors la păgubaș, pentru ca fapta să fie iertată. Ei bine: Părintele nu a făcut uz de acest drept al său, nepretinzându-ne despăgubiri. Ne spunea numai, ca altă dată, să-i cerem fructele râvnite ce ni le va da cu plăcere, cum ar fi făcut și înainte dacă am fi cerut. Acesta era părintele nostru Munteanu, fie-i țărâna ușoară și memoria binecuvântată. El își doarme somnul de veci în cimitirul din satul nostru, alături de una din fiicele sale, moartă mai devreme.

Amintitiri din viața extrașcolară - Maica (Mama)

Am arătat, mai înainte, că părinții mei erau oameni sărmani (săraci) și că am fost crescut de bunicii după maica - Onița și Todere Sii. Cu toate acestea, îmi iubeam deopotrivă și părinții, cu deosebire pe maica, care era una din femeile răsărite ale satului, printre puținele știutoare de carte, bună gospodină, cusătoare cu mașina de cusut și cunoscătoare a multor cântece pe care le interpreta cu voce plăcută în ocazii potrivite. De altfel și tata era mare cântăreț. Acest dar l-am moștenit și eu cu fratele Traian. (Mai mic cu un an decât mine, pe care l-au crescut părinții și mătușa Florița în perioadele când maica era internată la spital, sau când s-a angajat la Oradea ca bucătăreasă, pentru o scurtă perioadă de timp).

Fiind știutoare de carte, femeile din sat apelau la maica ca să le citească scrisorile de la copiii plecați în armată, sau de la soții duși la lucru în țară,

precum și să le scrie acestora. Tot datorită faptului că știa carte și era mai ageră la minte, precum și cinstită, familia Gros, ce ținea prăvălie și cârciumă, apela la ajutorul ei în zi de târg (lunea), punându-o ca vânzătoare în prăvălie, pentru care o remunera cu o anumită sumă de bani și, ca favor, îi livra marfă pe credit când maica nu dispunea de bani.

Datorită faptului că era bună gospodină și știa să prepare mâncăruri gustoase, făcea și pe socăcița (bucătăreasa) la nunți. Vestea, că va fi bucătăreasă la nuntă Anuța Toderii Sii (Nană Anuță), crea încredere că aceea va fi nuntă reușită și, ca atare, trebuie mers la ea. Era concurență mare între solicitanți ca să o aibe pe Nană Anuță a Toderii Sii ca socăcița la nuntă, fiindcă ea nu putea face față la toate solicitările. Prioritate aveau de regulă neamurile și clienții cărora le cosea haine. Au fost cazuri de amânare a nunții până ce maica era liberă.

În legătură cu meseria de cusătoare, amintesc că ea constituia principala sursă de venituri pentru familia noastră: fie că era vorba de bani, fie de alimente -lapte, smântână, caș, brânză, ouă, carne, făină etc. -, sau prestări de servicii - transportul lemnului din pădure, tăiatul acestora, lucrul pământului (arat, grăpat, semănat, prășit etc.) - și multe altele care necesitau forță de muncă bărbătească, tatăl meu lipsind de acasă, fiind plecat în lumea largă ca să câștige bani; în ultima perioadă fiind angajat ca și gardian la închisoare. De aceea, maica, mai în glumă, mai în serios, zicea că mașina ei de cusut - un „Singer” - ține loc de iosag (animale) și bărbat în casă. Și cum ea era o cusătoare bună, avea clienți permanent, care se înmulțeau în preajma marilor sărbători de Crăciun și Paști. Cusutul la mașină era o muncă istovitoare, mai ales noaptea la lumina lămpii, pe vremea aceea neexistând curent electric în sat.

Datorită efortului mare și continuu la mașina de cusut, cât și necazurilor generate de sărăcie, maica s-a îmbolnăvit, constituția ei fizică, care era slabă, nerezistând multă vreme la asemenea solicitări. Bolnavă fiind, ea și-a petrecut mult timp prin spitale sau sanatorii, nevindecându-se complet niciodată, de unde i s-a și tras moartea (4.09.1957), la o vârstă relativ tânără, 56 ani (născută 12.08.1901). Dar, despre părinți rămâne să mai amintesc câteva lucruri în continuarea depănării amintirilor mele.

Bunicii care m-au crescut

Câteva cuvinte despre bunicii care m-au crescut (Teodor și Onița Venter): Ocupația de bază a bunicilor era agricultura și creșterea animalelor. Ei erau țărani ceva mai înstăriți, însă cu 5 copii. Pe lângă agricultură se mai ocupau cu cusutul sumanelor și cioaricilor, cu acul de mână. Nienie (bunicul) mai confecționa și opinci din porlog (piele tăbăcită de vită). În plus,

după cum am mai arătat, se ocupa și cu henteșitul (tăiatul) porcilor în prejma sărbătorilor de iarnă.

Fiind un om cinstit, împăciuitor și cu frică, de Dumnezeu, credincioșii l-au ales de curator la biserică. Tot la el veneau oamenii cu necazuri pentru a primi un sfat bun, sau să le rezolve anumite neînțelegeri întreolaltă. Rareori se întâmpla ca cei împetricinați să nu fie mulțumiți de împăciuirea făcută de nienie. De aceea nici nu se prea vedeau borodani la judecătoria din Aleșd (sediul Plășii Aleșd); sau, dacă se ajungea până acolo, în majoritatea cazurilor soluțiile judecătorilor coincideau cu ale nienii. Aproape că nu era săptămână, de regulă luna, ca nienie să nu aibă „tordelaș” (judecată). Ea se făcea acasă la el, fără vreun ceremonial deosebit. Soluțiile date de nienie erau inspirate de bunul simț al dreptății, și nu de prevederile vreunor legi pe care nu avea de unde să le cunoască.

Spălatul rufelor

Mama (bunica), pe lângă muncile câmpului, îngrijirea animalelor, preparatul mâncării și alte diverse lucrări, printre acestea din urmă se ocupa și cu fierberea rufelor, pe care, apoi, le spăla și limpezea prin lăut (bătutul cu maiul - unealtă sub formă de lopată din lemn cu coada scurtă) la Pârâul Morii sau la vale, inclusiv iarna când, de multe ori, apa era înghețată. Iarna, pentru protejarea brâncilor (mâinilor) de îngheț, ducea cu ea la vale o oală cu apă caldă învelită în cârpe pentru a nu se răci prea repede, în care, la anumite intervale de timp, când simțea nevoia, își introducea brâncile pentru a le încălzi. Port în memorie și acuma imaginea cum venea mama de la asemenea lăut de haine: cu marginea de jos a poalelor înghețată de care atârnavu țurțuri de ghiață care, atingându-se întreolaltă, imitau clinchetul de pahare. Retrospectiv, stau și mă minunez cum de a fost posibil că femeile, supuse unor asemenea condiții grele de muncă, nu se îmbolnăveau. Când rufele erau în cantitate mai mare, transportul lor se făcea cu târboanța (roaba) de către nienie.

Fierberea rufelor era ca un spectacol plăcut pentru noi, copiii, la care participam cu bucurie. Ea consta din următoarele operațiuni: Rufe - cămăși, gaci (ismene), lipideauă (cearceafuri), dosuri (ștergare) - erau introduse în budulău (butoi anume destinat pentru fiertul rufelor), apoi se acopereau cu o pânză de sac peste care se puneau cenușă. Între timp se aprindea un foc în curte, într-un loc anume destinat acestui scop, de regulă aproape de fântână, în jurul căruia se așezau cânți (oale) din pământ, umplute cu apă ca să fiarbă. Fiecare gospodină își avea cânțile proprii pentru fiertul rufelor. După întrebuintare ele se păstrau, de regulă, atârdate de garduri sau pe un perpelig (prepeleac) înfipt în pământ într-un colț al ocolului (curții). Unele din cânți,

vechi, ce se spărgeau de atâta întrebuințare, erau refăcute prin împletirea lor cu sârmă. Se apela la acest procedeu din spirit de economie, fiindcă împletitul cu sârmă al unei cânți deteriorate costa mai puțin decât o cantă nouă. Împletitul cânților îl făceau anumiți țigani din sat, pricepuți la așa ceva. Numărul de cânți folosite era în funcție de mărimea budulăului, cantitatea de rufe supuse spălării și suprafața vetrei focului. De regulă se foloseau cam 10 cânți de câte 5-6 litri cantă. Când apa din cânți dădea în clocot era turnată peste cenușa din budulău, infiltrându-se în continuare peste rufele dinăuntru. De regulă, fiertul hainelor se făcea seara după terminarea lucrului în gospodărie sau la câmp. Cu ocazia fiertului rufelor, profitând de focul din vatră, se făceau și cocoși de porumb (floricele). În acest scop se folosea de regulă un ciur reformat, căruia i se atașa o coadă de lemn pentru manipulare și pe deasupra o plasă din sârmă cu rol de-a-mpiedeca săritul cocoșilor (boabelor de porumb înflorate sub efectul căldurii) afară, moment ce constituia punctul culminant al bucuriei copiilor aflați în jurul focului, semn că operațiunea era pe sfârșite, urmând ca, apoi, cocoșii (floricelele) să poată fi consumați. Dar, noi, copiii, nu ne mulțumeam numai cu atât. În timp ce focul ardea, ne jucam cu bețe aprinse în el, imprimându-le diverse traiectorii, obținând astfel efecte deosebite, sub formă de cerc de foc, linii ondulate sau alte figuri geometrice. Pentru a ne potoli elanul, eram amenințați de părinți că, dacă ne jucăm cu focul, ne vom pișa noaptea în pat. Prea mare crezare nu dădeam noi acestei amenințări, dovadă că jocul nu se oprea decât odată cu stingerea focului.

Cânepa și produsele ei

Multe cunoștințe practice aveau țăranii în trecut. Știau de toate cele pentru a-și asigura existența pe cont propriu: de la lucratul pământului până la creșterea animalelor și prelucrarea produselor acestora. Iată, de exemplu, câte operațiuni trebuiau să facă pentru a obține pânda din care se confecționau, apoi, îmbrăcăminte, ștergare, cearceafuri, saci etc.

Începutul îl constituia semănatul cânepii. Pentru aceasta se alegea cel mai bun teren. Nienie (bunicul) avea cânepiștea (tarlaua pentru cânepă) la „Pârâul Morii”, în capătul ogrăzii casei (tileacului sau râului casei, cum îi spuneam noi la terenul de lângă casă). Terenul pentru cânepă era fertilizat în fiecare an cu cel mai bun gunoi, de regulă de pasăre, apoi: arat, grăpat și semănat, primăvara. Pentru ca păsările cerului să nu ciugulească sămânța, se confecționau sperietori din cârpe, imitând figuri omenești grotești: cu brațe întinse și cu pălării rupte împodobite cu pene de găină, cu rolul de a le speria. Cum, după un anumit timp, păsările se obișnuiau cu sperietorile, atunci se apela la moriști (cârâietori), pe care le confecționa nienie. Sarcina

de a manevra moriștile ne revenea nouă, copiilor. Când cânepa era bună de cules - vara pentru fibre și toamna pentru sămânță -, se proceda la recoltarea ei - prin smulgere și scuturarea rădăcinilor de pământ. Tulpinile culese erau apoi legate în mănunchiuri și așezate sub formă de conuri pentru uscat. După uscarea li se tăiau rădăcinile, apoi se transportau la topile (gropi cu apă pe marginea văii), unde se introduceau în apa din ele, se presau cu lemne și pietre, pentru a se acoperi bine cu apă, lăsându-se acolo până ce tulpinile se muiau și primeau culoarea alb-gălbuie. În perioada topitului cânepii, tot satul dinspre vale mirosea a cânepă topită. Aproape că fiecare gospodar își avea topila proprie. În altă ordine de idei: topilele erau locul predilect pentru broaște. Noi, copiii, aruncam cu pietre după ele, în special după brscoii scârboși cu ochii lor bulbucați ce ne fixau provocator.

Când cânepa era deja topită se scotea din topile și se spăla în vale, apoi se usca la soare, după care se melița (zdrobi), de răsună tot satul de larma caracteristică a melițelor ce aducea a lătrat de câine. Pozderia (resturile căzute din tulpina cânepii melițate) era folosită la foc sau ca așternut la animale.

Fuiorul obținut era pieptănat cu daracul, apoi supus torsului. Torsul se executa de regulă iarna, în timpul serii, când se termina lucrul afară. El dădea prilej femeilor să se adune mai multe laolaltă, torsul devenind astfel mai plăcut și mai cu spor. Unele gospodine, ce aveau mai mult fuior decât puteau ele toarce, organizau clăci, cu care ocazie se serveau plăcinte sau fâncure (gogoși). La unele clăci, unde erau adunate și fete, firește că participau și feciorii din sat, mai ales dacă aveau drăguțe (simpatii) printre ele. Atmosfera ce se crea la asemenea clăci era veselă, spunându-se multe povești, glume, întâmplări hazlii din sat, sau întonându-se cântece, ori colinzi în postul mare. Alte gospodine cu fuior mult îl dădeau în sat la femei mai sărace ca să-l toarcă.

De pe fus tortul era tras și făcut ghem, apoi, în continuare, jurebii (sculuri) cu ajutorul rășchitorului (unealtă cu care se fac jurebiile, sub formă de bătă din lemn, lungă de cc.1,25 m sub formă de T la un capăt și Y la celălalt). Jurebiile erau fierte în budulău, lăute, uscate, apoi făcute ghem cu ajutorul depelelor (unealtă din lemn, formată din 2 brațe încrucișate, articulate la mijloc, cu urechi la capete, care se învârt în jurul unui ax fixat pe un suport, pe care se așează jurebiile supuse depanării). În acest stadiu de prelucrare, tortul este pregătit pentru a fi urzit cu ajutorul urzitorului (unealtă formată dintr-o pereche de brațe articulate la mijloc ca și la depele, a căror capete sunt unite cu 4 bare verticale de înălțimea la care să poată ajunge mâna întinsă a omului; tot acest angrenaj învârtindu-se în jurul unui ax vertical, fixat jos într-un butuc de lemn iar sus de grinda casei), în vederea introducerii lui în războiul de țesut.

Războiul era instalat în casă în perioada dintre Crăciun și Paști, aceasta, în principal, pentru considerentul ca să nu fie strâmtorată casa cu el în timpul marilor sărbători când se primeau colindătorii (la Crăciun) și oaspeții, mai ales dacă casa era cu o singură încăpere. În legătură cu războiul, noi, copiii, aveam sarcina să facem rost de vergele pentru tamburul pe care se înfășură urzeala. Pe acelea le procuram din Bercul Toii - o pășune degradată, cu vegetație lemnoasă sub formă de lăstăriș. Tot noi confecționam tuburile din soc pentru mosoare. Pe acestea le făceam cu ajutorul socalei (sucalei) - unealtă formată dintr-un ax orizontal, fixat pe o lădiță, prevăzut cu o roată din lemn întreagă, la treimea de la capătul din dreapta, cu rolul de a-i imprima axului o rotație uniformă, iar la capătul opus cu un cui, în care se fixează țeava de soc, pe care se înfășoară firul de tort de pe depenele. Socala se pune în mișcare prin lovirea axului cu palma dreaptă de sus în jos. Funcție de ritmul și intensitatea loviturilor se realizează viteza de rotație. Ne străduiam să-i imprimăm axului o viteză de rotație cât mai mare, pentru a termina mai repede făcutul mosoarelor ca să putem merge la joacă.

Cum, timpul între cele două sărbători mari (Crăciun și Paști) era relativ scurt, 3-4 luni, și întrucât după Paști se intensificau muncile agricole de primăvară, se depunea un efort continuu și susținut pentru țesutul pânzei, ceea ce solicita foarte mult pe femei, ce nu se ridicau de la război toată ziua, inclusiv seara, până târziu. O astfel de femeie era și mama (bunica), ce ne uimea cu hărnicia și rezistența ei.

Vara, pânza era spălată, uscată și pusă la păstrare, sub formă de sul, până la întrebuințarea ei. Pânza se usca întinsă pe o pajiște curată, sau pe garduri, ceea ce dădea un pitoresc aparte locului în cauză. Unele gospodine, mai cu dare de mână, întrebuințau la făcutul pânzei și fire de bumbac, obținând astfel o pânză mai moale și mai albă, în funcție de proporția de bumbac întrebuințată.

Din cartoanele cu care era ambalat bumbacul, părinții confecționau copiilor ghiozdane pentru cărțile școlare. Un astfel de ghiozdan am avut și eu, purtându-l mândru în spate ca pe o raniță. Când fugeam, penarul și cărțile din ghiozdan se loveau de pereții și fundul lui, lăsând în urma mea sunete care, întregite cu ale altora, imitau sunetele produse de o căruță în viteză pe un drum bolovănos.

Cu Viorel Horj, despre cânepă

Legat de cânepă, inserez aci amintirile lirice din copilărie, pe care i le-a lăsat în suflet această plantă poetului și scriitorului Viorel Horj, pe care le-am citit în „Crișana Plus” din 6 februarie 1997 - deci, cu aproximativ doi

ani după abordarea subiectului de către mine -, pentru frumusețea literară în care ele sunt redată, ceea ce denotă talentul scriitorului de a scoate apă și din piatră seacă, adică efecte emoționale dintr-un subiect arid cum este cânepa.

Mirosul de cânepă mă răscolește și azi. Doar o vagă percepție olfactivă adusă de vânt dinspre câmpul aflat la apogeul vegetal și toate simțurile mi se trezesc brusc topindu-se într-o percepție sintetică, aidoma aliajului, unde elementele componente își pierd identitatea în afirmarea metalului unic. Senzația mirosului, suverană în cele din urmă, n-ar reieși dacă nu și-ar asocia, într-o veritabilă sinestezie, pe cele ale văzului și auzului. Adică închipuirea unei mase verzi, condensată în parcela dreptunghiulară unde puzderia tijelor cu frunze despicate, ca limbile de șarpe, susură provocator transmițându-și parcă una alteia frisonul unei excitații erotice. Nici o altă plantă din țarina copilăriei nu m-a provocat și tulburat mai mult: de la blestemul invocat în îndelunga și obositoare veghe asupra semințelor aruncate în brazdă și pândite de gura lacomă a păsărilor, până la uimirea hormonală a adolescentului în criză de pubertate, confruntat cu priveliștea „devastatoare” lăsată în ea de frenezia cuplurilor. Semnul „tăvălugului erotic” era comentat de cei vârstnici cu zâmbete complice. El făcea parte efectiv din tradiția locului, iar absența lui ridica semne de întrebare asupra energiei vitale a colectivității. De aceea replica aluzivă a vreunui sătean, aruncată ca din întâmplare la sindrofiile duminicale înfiripate ad-hoc pe lavițele din fața caselor, stârneau mai mult îngrijorare decât chichoteli: - Anul ăsta n-au pre fost „urme” în cânepă ! în consecință se dădea de lucru babelor satului, meștere în preziceri, care-și puneau la lucru demonii scoși din bolboroseala descântecelor pentru a curma periodic boala de rochie a tinerelor căsătorite. Altfel spus, pentru a spori indicele demografic al localității. Biata cânepă își începea calvarul existenței strivite de trupurile înfierbântate înainte de a ajunge fibră vegetală. Și, vai, prin ce mai trebuia să treacă: să i se înmoaie, apoi să i se zdrobească oasele cu melița. Tortură născocită de oameni numai și numai pentru neajunsul cu care a venit-o Dumnezeu pe pământ, acela de a tăinui, sub veșmintele plămădite din trupul ei perisabil, ispitele și formele eterne.

Păzitul semințelor de cânepă mi-a fost cea mai nesuferită treabă a copilăriei. Dacă oile și vitele le pășteam în tovărășii voioase, pânda cu pricina devenea un prematur exercițiu de verificare a răbdării. Mai mult chiar, ea își avea și latura comică: mă substituiam, dintr-o dată sperietoarei, ... ciuhei, (cu adaosul compensatoriu al mobilității), devenit pe moment ineficace și aruncată la marginea drumului. Apoi, în prelungirea noii identități, toate gesturile mele deveneau stereotipe. Mă deplasam mecanic de la un capăt la altul al parcelei, proaspăt semănată cu mâna, pentru a stăvili invazia zburătoarelor

care „cădeau” din cer, sau țâșneau versate de prin boscheții din apropiere. În această luptă eroică arma îmi era o biată praștie iar interjecțiile „Hia, Hia”, repetate până la răgușeală, se vedeau un auxiliar prețios în angajamentul pe viață și pe moarte întru apărarea gliei. Un singur moment de slăbire a vigilenței (cum s-a mai întâmplat) și soarta cânepii era pecetluită. Semănătura trebuia reluată, iar pedeapsa o suportam fără crâcnire îngrozit nu atât de asprimea ei, ci de amenințarea ca, în iarna ce va veni, voi umbla în „curul gol”. Din fericire bătălia dura o zi, cel mult două. Dacă în acest răstimp aveai norocul să nu te prindă somnul, ca pe Prâslea, recolta era salvată, iar răsplata de la Tata împărat era, mai târziu, căluțul de turtă dulce cu oglinjoară, cum-părat de la târgul din joile Beiușului. Păsările de baștină, hărțuite fără istov, abandonau în cele din urmă tentativa de înfruptare din ispititoarele semințe, și-și căutau revanșă aiurea. Uneori era doar o retragere strategică, pentru că a doua zi ele reveneau cu efective sporite, într-un război total. Dacă-l pierdeau și de această dată, disputa se termina și intra în rol ciuha. Ea asigura continuitatea pazei anihilând stolul și îngăduind doar zburătoarelor răzlețe să-și ia „porția” lor nesemnificativă. Copilul ieșea din rolul de „războinic” și totul aluneca într-o așteptare de câteva săptămâni la capătul căroră se adeverea dacă veghea a fost oportună sau zadarnică. Când „explozia” verde țâșnea peste noapte, după vreo ploaie caldă de primăvară, ea era salutată de mine cu un strgăt de triumf, iar de tata cu o minimă îngăduință afectivă, așa cum stătea bine unui cap de familie. Reversul medaliei se cunoștea. La nici o altă recoltă scadența așteptării nu genera asemenea conștiințe radicale, antagonice. Fără îndoială, cânepa era o plantă predestinată.

Locul din Criș unde cânepa își „înmuia oasele” se numea Topilă. Un loc de când lumea, chiar dacă disputat de adepții mai noi ai toponimiei. Aceștia din urmă făceau abstracție de ordinea unei priorități ancestrale. Topitoria de fier atestată documentar, venea mai pe urmă. În orice caz ea nu putea suprima continuitatea unei îndeletniciri trăind multă vreme și după ce „furnalul” și-a încetat activitatea. Fibra vegetală s-a dovedit mai trainică decât cea metalică. Și cum să nu fie din moment ce ea devenise elementul component al unei țesături genetice. Înmuatul cânepii, la un anume soroc al anului, era treaba exclusivă a femeilor. Bărbații nu erau tolerați nici ca ajutoare în transportul ei până la râu. Totul era „confiscat” de sexul frumos. Din perimetrul îndeletnicirii specifice era izgonit orice picior de om. Ritualul autarhic și eliberator resuscita nu numai deprinderea, ci și trăirea obscură. „Toxinele” reale sau închipuite, acumulate de-a lungul verii, țâșneau prin supape secrete într-un exercițiu tenace și voluptos unde totul era îngăduit. Simțurile, încordate la maximum, se pregăteau de contactul cu apa rece, cu peștii săgetând printre

pulpe și nu în ultimul rând cu mănunchiul de cânepă ținut strâns în mână, ca un obiect cu virtuți falice. Toate lucrurile primeau brusc o pecetă pan erotică. Aluzia licențioasă la metamorfoza cânepii trecută prin proba apei – „o bagi vie, o scoți moale” – devenea expresia firească a unui limbaj ritualic. Cele mai reprezentative întrupări ale timidității și pudibonderiei din sat deveneau, în context, locvace și participative. Natura, prin zeul vegetal tutelar, își chema pentru o clipă la ea ficele. Apoi urma baia purificatoare și „îngroparea”, la temelia ultimului bolovan așezat pe mănunchiurile de cânepă din fundul apei, a unei „recolte” de adevăruri și iluzii. Când era, după aceea, dezgropată și așezată la soare tot femeile veneau să constate adevărul gol-goluț: „ce-a fost verde, s-a uscat!” Și, uitând de voluptatea cu care înmuiau oasele în albia râului, le treceau atunci, furioase, prin dinții meliței.

**Produsele de origine vegetală și animală folosite de borodani în
alimentație. Modul de producere și preparare al lor.
Amintiri legate de aceste îndeletniciri**

Mama (bunica), o parte din timp - nu prea mult, căci nu-i dădeau răgaz celelalte treburi gospodărești -, se ocupa și cu gătitul mâncării. Alimentele folosite de ea în acest scop erau: grâul, făina de grâu, mălaiul (porumbul) și făina de mălai, heribele (cartofii), păsula (făsolea), curechiul (varza), poamele (fructele), legumele, zarzavaturile, carnea, laptele și derivatele lui, ouăle, orezul, arpacașul, grisul, berbenițele (dovlecii), fructele de pădure etc.

Grâul. Sub formă naturală, fiert, îl pregătea o dată pe an, de Sfântul Toader (Teodor). În rest grâul se folosea sub formă de făină. În sat existau 6 mori de măcinat acționate de apa de pe Valea Borodului. Una era acționată în plus și de o locomobilă, când scădea apa de pe pârau.

Din făina de grâu se făcea pâinea neagră. De sărbători, pâine semialbă. Pâinea neagră era din grâu curat, sau din amestec cu făină de mălai sau secară, atunci când nu se ajungea făina de grâu. De fapt, puține erau familiile în Borod ce consumau pâine numai din grâu curat. Tăuții (slovacii), de exemplu, majoritatea consumau pâine din secară, căci numai secara se făcea la ei în pădure. Pentru ca pâinea să nu se întărească prea tare, prin învechire, în aluat se introducea o anumită cantitate de cartofi fierți și zdrobiți.

Din făina de grâu, mama mai făcea:

- plăcinte, care puteau fi simple sau umplute cu miere (magiun) de prune, brânză, mărar - vara -, cartofi, varză murată - iarna ;
- fancure (gogoși), simple sau umplute cu magiun;
- ciurighei, asemănători cu fancurele dar sub formă împletită, care aveau mare trecere la copii;

- tăiței, mărunți sau lați - după destinație: cei mărunți pentru leveșe (supă de găină), supă pârgălită (cu prăjeală) fără carne, tăiței cu lapte, iar cei lați cu brânză, nuci, gris, varză, magiun, mac etc;
- scoverzi (clătite), simple sau cu dulceață, magiun, nuci, scoacă cu groștior (smântână) și zahăr;
- moșocoarne (plăcinte mai groase, cu marginile petrecute peste olaltă în patru părți), goale sau umplute cu brânză; coapte pe vatra cuptorului după scoaterea pâinii, apoi moșcolite (unse) cu groștior (smântână);
- colaci (cozonaci), cu ocazia marilor sărbători sau evenimente: Crăcin, Anul Nou, Bobotează, Paști, Rusalii, nunți, botezuri, înmormântări etc;
- prescure pentru biserică;
- coci pentru înmormântări și parastase ;
- coci mici de Paști, pentru copii, sub formă de pui de găină, cu boabe de piper în loc de ochi;
- cici (aluat de tăiței răsucit), preparați cu gris;
- gomboți (aluat de tăiței sub formă de gogoloașe), umpluți cu prune sau magiun;
- găluște, pentru supe sau felul doi în loc de cartofi cu carne;
- tăști, făcute din două foițe de aluat așezate una peste alta, între ele punându-se, distanțat, magiun de prune, după care se decupau cu ajutorul pintenelui în bucăți egale cu latura de cea. 5 cm. Ele se fierbeau, după care, presărate cu gris și zahăr, erau consumate cu mare poftă;
- răchișe, (plăcinte din mai multe foi de aluat subțire, care se desfăceau în timpul consumării lor).

În legătură cu grâul păstrez amintiri plăcute generate de momentele de joacă de la arie; când grâul era treierat cu batoza. Joaca preferată era de-a ascunselea pe după stogurile (girezile) de grâu, fârciturile (clăile) de paie și grămezile de pleavă. Uneori ne ascundeam în girezile și clăile de paie, încât cel ce ne căuta era aproape imposibil să ne găsească, doar dacă nu eram trădați de vreun strănut involuntar sau de chicotele ce răbufneau din paie.

La arie fumatul era interzis, ca măsură preventivă contra incendiilor. Totuși, au fost cazuri și de această natură nedorită.

În legătură cu un asemenea eveniment, el ni s-a întâmplat chiar nouă, când a ars o claie de paie, căreia îi dăduse foc verișorul meu Gusti (Augustin), băiatul unchiului Nicolae. Noroc că evenimentul s-a petrecut ziua și că s-a intervenit cu promptitudine pentru stingerea incendiului care amenința să cuprindă toată aria. Evenimentul ne-a speriat pe copii, dar a avut darul să ne convingă că, într-adevăr, jocul cu focul sau folosirea chibriturilor sunt periculoase.

Înainte de a încheia capitolul grâului și transformările lui până a ajunge în alimentația omului, după cum văzurăm, nu pot să nu amintesc că această plantă, împreună cu vița de vie, pentru creștinii din Borod, ca de altfel pentru creștinii de pretutindeni, reprezenta și un simbol sfânt, cu referire la Cina cea de Taină, când s-a instituit misterul Sfintei Euharistii, prin prefacerea pâinii frânte și a vinului în trupul și sângele Domnului nostru Isus Cristos care se repetă de atunci neconținut la fiecare Sfântă Liturghie.

Așa se explică că bunicul, aproape că oficia un ritual sacru la însămânțarea grâului. Parcă-l văd aievea cum, înainte de semănatul propriu-zis, își descoperea capul, se ruga, apoi, făcându-și semnul Sfintei Cruci și rostind un „Doamne ajută”, își prindea zaghia (șorțul) pe după grumaz, bunica umplându-o apoi cu grâu, după care bunicul pășind pe arătură înainta pe ea cu pași rari, împrăștiind boabele de grâu în mod uniform cu mâna dreaptă, printr-o deschidere largă a brațului drept de la stânga la deapta și, apoi, închiderea lui la loc, concomitent cu aruncarea boabelor de grâu printre degete pe arătură. După câte îmi dădeam seama, bunicul se ruga și în timpul însămânțării până la terminare.

Tot ca gest creștinesc amintesc că pâinii, înainte de a fi începută și tăiată, i se făcea pe dosul ei semnul Sfintei Cruci cu vârful cuțitului. Și aci, parcă-l văd pe bunicul cum prindea cu mâna stângă pâinea proptindu-o cu marginea de piept, cu dosul ei spre mâna dreaptă în care ținea cuțitul cu care, apoi, încresta pe dosul pâinii semnul Sfintei Cruci, mulțumind lui Dumnezeu pentru darul Său.

Ce să mai spun, apoi, despre prescure și pristolul cu care erau însemnate la cele patru colțuri! Femeile ce le făceau trebuiau să fie curate de păcate. Prescurile, după ce erau scoase din cuptor, erau ținute la locul cel mai curat și cinstit din casă. În timpul păstrării lor în casă nu era permis să se întâmple certuri, cu atât mai mult, „Doamne ferește!”, să se suduiască (înjure). Duminica, prescurile erau duse la biserică învelite în cel mai frumos și curat ștergar al gospodinei. Bunica avea un ștergar destinat anume pentru acest scop. Cred că la fel aveau și alte femei din sat.

Mălaiul (Porumbul) se folosea de când era încă crud, în faza de lapteceară, ca și cucuruz fiert sau fript pe jar. Ca și copil, împreună cu alții, când îngrijeam vitele pe miriști, ne făceam foc în jarul căruia ne frigeam cucuruz și cartofi. Câteodată, Paveluța Ioanii Creț, vecinul nostru, ai cărui părinți aveau prăvălie și cârciumă, ne aducea lichior și țigări. Acestea le foloseam pe ascuns, fără știrea părinților. În lipsă de țigări adevărate fumam țigări din frunze de floarea-soarelui sau lucernă uscată.

Ca norocul meu, eu nu am învățat să fumez, dar alți copii de seama mea s-au deprins cu fumatul, care i-a însoțit apoi toată viața. Chiar și bunicul meu ne povestea că a deprins fumatul de mic copil, de pe vremea când îngrijea vitele la pășune ca și noi.

După coacere, mălaiul era cules, uscat, sfărâmat și măcinat sub formă de pisat (păsat) și făină.

Pisatul se folosea: la preparatul mămăligii (mămăligă din pisat) ce se consuma cu lapte; la sarmale - gol sau în amestec cu orez sau arpacaș -; precum și la preparatul pisiticului cu ocazia tăierii porcului, după cum a fost arătat.

Făina de mălai se folosea la făcutul mălaiului copt, în locul pâinii din grâu; sau în amestec cu făina de grâu, pentru obținerea pâinii de grâu cu mălai.

Pâinea din mălai curat, pentru a nu se prinde în timpul coacerii de vatra încinsă a cuptorului, era așezată pe pănuși de porumb, sau frunze de nuc, care erau apoi îndepărtate când se consuma mălaiul, rămânând imprimate doar urmele lor pe dosul mălaiului.

Tot din făina de mălai se prepara **mămăliga**, care se consuma cu brânză, lapte sau magiun de prune. Țin minte că la săpași se dădea de cină mămăligă cu brânză și lapte. Mare trecere avea mămăliga rămasă de seara, care, a doua zi dimineăta, se prăjea în ulei încins.

Un alt fel de mâncare, care ne plăcea nespus de mult copiilor, era mălaiul cu sămăchișe (lapte prins) copt în ler pe tipsii.

Despre mălai (porumb), la fel am amintiri plăcute. În Borod mălaiul nu se desfăca (depănușa) deodată cu culesul (recoltatul). Știuleții erau recoltați cu pănușile pe ei. Sub această formă erau transpotați acasă unde se efectua desfăcatul (depănușatul) lor. Buncii puneau mălaiul în casă, sub unul din paturi și alături de el. Desfăcatul se executa în două-trei seri consecutive, de către noi ai casei și câțiva vecini, printre care nu lipsea Mitra Găvrilii Ghiurchii cu soția Catița și fiul lor - Crăciunea - despre care voi mai aminti în memoriile mele la locul potrivit. Știuleții depănușați erau azvârliți în partea opusă grămezii, lângă celălalt pat, iar pănușile (învelișul știuleților) în mijlocul casei. Era o plăcere să dormim noaptea pe aceste pănuși. Trebuia însă să ne protejăm urechile ca să nu intre în ele urechelnițele ce se găseau în pănuși, lucru pe care îl făceam prin astuparea lor cu mătasa de la porumb. Dimineăta, pănușile erau duse în podul grajdului, iar știuleții în podul casei la uscat.

Gospodarii care aveau mălai mai mult de desfăcat îl depozitau în sure sau colnițe. Pentru desfăcat ei organizau clăci cu higheghe (vioară) și fancure (gogoși) ori plăcinte. Erau renumite, de exemplu, clăcile de la Ioani Creț, organizate în crâșma lui, potrivită pentru așa ceva, fiind încăpătoare.

În după amiaza zilei premergătoare serii clăcii, Pitiu Ioanii Creț (băiatul mai mare) străbătea drumul satului de la un capăt la altul, împreună cu heghedușii (muzicanții), chiuind de mama focului și îndemnând pe oameni să participe la desfăcat mălai la tatăl său. Într-adevăr, seara se aduna lume multă, printre care și noi copiii mai răsați din vecini. Ce să spun? Veselia era mare de tot: amestec de cântece, glume, ghicitori, povești, iar lucrul cu spor. După câteva ore mălaiul era desfăcat, urmând apoi jocul (dansul) și cinstirea clăcașilor cu gustări și băutură.

Ierboaia (Floarea-Soarelui). Din ea se făcea ulei pentru gătitul mâncărurilor în loc de unsoare (untură de porc) în posturile Crăciunului, Paștilor, Sfintei Mării, precum și în cursul săptămânii - miercurea și vinerea. Uleiul se făcea în sat la Oloirea Dumitrii Fodor. Copiii, cu drumul la școală pe lângă oloire, ne abăteam pe acolo pentru a ne procura semințele de floarea soarelui decojite (decorticate - sâmburii). Proprietarii, a căror sămânță era introdusă pe coș, pentru a fi decorticată, nu erau prea încântați de prezența noastră, mai ales dacă eram mulți solicitanți. Cu toate acestea, la rugămințile noastre insistente, ni se permitea să luăm un pumn de sâmburi, după care eram poftiți să părăsim oloirea, deși noi am mai fi vrut să zăbovim pe acolo, în speranța să primim și de la alți proprietari cota mult râvnită de sâmburi. Uneori, stratagema ne reușea, alteori nu, funcție de fermitatea cu care eram tratați. Totuși, nu țin minte să fi plecat vreodată din oloire fără sâmburi. Personal eram avantajat de faptul că bunicii locuiau aproape de oloire, așa că o puteam vizita mai des, mărindu-mi astfel provizia de semințe ce o împărțeam în bună parte colegilor, dar mai ales colegelor, care nu aveau posibilitatea să-și procure sâmburi, locuind departe de oloire și în sens opus acesteia.

Când bunicii făceau ulei și-l aduceau acasă, în una sau două cânti (vase din metal, emailate, cu capacitatea de 5-10 litri) ni se permitea ca să consumăm la discreție din el, sub formă de pită unsă cu oloi (ulei) pe ambele fețe ale scrăjelei (feliei) de pită. Aceasta se realiza prin introducerea scrăjelei de pită direct în cântă. În restul zilelor, pita se ungea numai pe o față a ei, din spirit de economie, ca să ajungă uleiul pe toată perioada planificată. În acest sens, ungerea nu se făcea oricum, ci după o anumită tehnică: fie cu o pană de găscă, fie prin scurgerea uleiului din sticlă pe pâine sub forma de șuviță subțire ondulată (ca pișatul boului), sau prin picurare, după care se întindea pe suprafața pâinii cu degetul arătător ce era introdus apoi în gură și supt de uleiul rămas pe el, pentru ca totul să fie valorificat la maximum. În felul acesta unsă, pâinea, fie că se consuma pe loc, fie că se punea de merinde nienii (bunicului), când mergea la pădure după lemne de foc, sau mie la școală. Cum, toți copiii de țărani aveam ca merinde pită unsă cu oloi, nu e de mirare

că manualele și rechizitele noastre erau mai mult sau mai puțin unsuroase, fiindcă era imposibil ca ele să nu se atingă de merindea cu care „coabitau” în ghiozdan sau traistă. Acasă, pâinea cu ulei se consuma prăjită și aietă (frecată cu usturoi), mai ales seara. Și, dacă era asociată cu tej (ceai) te puteai considera ca unul din marii favoriți ai sorții. Tejul (ceaiul), însă, cam lipsea, din cauză că țucurul (zahărul) era scump - un leu, sau un ou, patru coști (bucăți - cuburi) -, așa că, în final, trebuia să te mulțumești numai cu pita unsă și cu cana de apă curată.

Heribele (Cartofii). În Borod, cred că viața ar fi fost de neconceput, pe vremea mea, fără heribe. Aproape că nu era zi lăsată de Dumnezeu fără heribe la masă. Adevărat că se mânca și multă păsulă (fasole), dar nu pe măsura heribelor.

Ele se preparau sub diferite forme: unele mai complicate, altele mai simple. Cel mai frecvent se consumau sub formă de „zamá dă heribe” (supă de cartofi) care, atunci când era și albită (dreasă cu groștior - smântână), nu avea asemănare în lume de bună ce era. Zic, „dreasă cu smântână”, fiindcă nu toate gospodinele o puteau face, neavând vaci cu lapte. Dar, și așa, cu o pângălitură (prăjeală) bună, zama tot reușea să fie gustoasă.

În ordinea descrescândă, pe locul doi se situau heribele fierte în coajă. Acestea, după ce se decojeau, erau tăiate în felii și prăjite în unsoare (untură) sau ulei cu ceapă și piparcă (boia). Era felul de mâncare pe care mai târziu l-am cunoscut sub denumirea de „cartofi țărănești”. Acest fel de mâncare se consuma fie singură (de cele mai multe ori), fie în combinație cu friptură de carne, cârnaț fript, coldoboț (caldaboș) fript, sau clisă (slănină) prăjită.

Ciuspaisul (mâncare de cartofi groasă) era alt mod de preparare al cartofilor. El se consuma singur (de cele mai uitate ori) sau cu ouă ochiuri (foarte rar, ele având altă destinație - a fi vândute). Ciuspaisul, bunica-l prepara foarte rar. Aveam să mă întâlnesc cu el mult mai târziu, ca asistent la Institutul Agronomic din Arad și chiriaș la doamna Ardeleanu, care nu ne mai scotea din ciuspais, motivat de faptul că altceva mai bun de gătit, după buzunarul nostru, nu prea avea. Zic, „al nostru”, fiindcă eram doi chiriași: Simion (Simi) Rusu și cu mine, după cum se va vedea la vremea respectivă a narațiunii mele.

În schimb se consuma multă brânză de heribe (cartofi piure); de regulă cu mătaș (sos de roșii - bulion), smântână, sos de mărar, cu carne fiartă de pasăre sau vită, ori în combinație cu clisă friptă, sau altfel de fripturi: cârnați, coldaboși etc.

Brânza de heribe cu clisă friptă era mâncarea nelipsită care se ducea dimineața de prânz (dejun) la cosași sau la oamenii ce arau cu plugul.

O mâncare de cartofi aparte, care-mi plăcea nespus de mult, și îmi place și astăzi, este următoarea : Se aleg cartofi asemănători ca mărime, sănătoși, se spală foarte bine, apoi se pun la copt în jar, în ler, sau pe plita de gătit sub o cratiță; după ce s-au copt, se curăță de coajă, total sau parțial, după felul de aderență al cojii și rumeneala ei, se zdrobesc cu furculița în blid (farfurie), în care în prealabil s-a introdus ulei și ceapă bătută (bătută) și stoarsă în dos (ștergar). Mâncarea, astfel obținută, se consumă: fie goală, fie combinată cu friptură. Natural că la bunici ea se consuma goală, pentru considerentele arătate deja - starea materială a lor și spiritul de economie.

În legătură cu acest fel de mâncare, îmi vine în minte un episod plăcut din viața de mai târziu, ca inginer și locuitor în Oradea, Piața București. Într-o seară mă vizitează un bun prieten, încă din perioada de elev, inginerul Ionel Cacuci, originar din Beznea, sat vecin cu Borodul, care era în delegație la Oradea, lucrând el, la vremea respectivă, în București la Comitetul de Stat al Planificării (C.S.P.): Dintr-una-ntr-alta i-am zis:

- Ce-ar fi, măi Ionele, să ne facem noi o mâncare ca-n Borod și Beznea ?
- De acord!, zice el.

Și, atunci, ne-am apucat și-am preparat, mâncarea din cartofi descrisă mai sus, pe care am îmbunătățit-o cu niște pești prăjiți, ce-i aveam în casă, după care, la un pahar de vin, am stat aproape toată noaptea, de ne-am depănat amintirile din pruncie, bucuriile și necazurile din familie și de la serviciu. De meniul și ambianța din seara respectivă ne aduceam aminte cu drag la întâlnirile noastre ulterioare. Țin minte, că odată, și la el acasă în Beznea, unde îl vizitam când era în concediu, ne-am fript cartofi, pe plita de la soba de gătit, de astă dată tăiați sub formă de felii, pe care i-am consumat ca aperitiv lângă țuica de prune, curată ca lacrima și gustoasă, în timp ce maică-sa ne pregătea ceva mai deosebit de mâncare.

Ce să mai spun apoi de cartofii pe care-i coceam toamna pe câmp, la cotatul (îngrijitul) vacilor. Am amintit de ei într-un episod anterior. De regulă, oriunde era afară foc, acolo puteai fi sigur că se frig și cartofi.

Tăuții (slovacii) din Borod, care locuiau la pădure, erau cei mai mari consumatori de heribe. De fapt, denumirea de heribe, pe care au adoptat-o borodanii, provine din limba slovacă.

Cartofi pai și cartofi franțuzești, bunica nu prepara fiindcă se consuma cu ei prea mult ulei și ouă. Posibilitatea de a consuma și asemenea bunătați a apărut mult mai târziu, după ce, intrând în serviciu, am scăpat de sărăcie.

În completare, la capitolul cartofilor, amintesc că borodanii erau cei mai mari comercianți de cartofi din împrejurimi. Toamna și primăvara de timpuriu, precum și iarna, când nu era ger, ei transportau cu căruțele și vindeau

cartofi în Oradea, câștigând bani frumoși din acesta activitate. O bună parte din cartofii comercializați proveneau de la tăuții din comună, pe care-i cum-părau la prețuri avantajoase.

Păsula (Fasolea) ocupa locul doi, după cartofi, în hrana borodanilor, inclusiv la bunici. Ea se consuma fie verde - vara, fie uscată - iarna. În postu-rile mari de Crăciun și Paști uneori se mânca păsulă cu hospa. Nu era ea prea gustoasă, dar avea efecte benefice asupra tractusului digestiv, datorită celu-lozei din hospa (tecile uscate ale fasolei). Borodanii cultivau puțină fasole în cultură pură. De obicei, ea se cultiva intercalată prin porumb împreună cu berbenițele (cucurbetele), ludăile (dovlecii) și ierboaia (floarea-soarelui).

Păsula se consuma sub formă de „zamá dá păsulă” (supă de fasole), păs-ulă groasă (scăzută) și păsulă zolită (frecată).

Curechiul (Varza) făcea parte din alimentele de bază ale borodanilor, alături de heribe și păsulă. Se întrebuinta la preparatul mâncărurilor mai mult sub formă murată decât proaspătă.

Pusul curechiului la murat pentru iarnă constituia un eveniment de sea-mă pentru gospodari, în care era antrenată întreaga familie: de la mic la mare. Prima dată se pregătea ghejia (butoiul) prin spălare și opărire cu apă fierbinte. Această operațiune se executa cu câteva zile înainte de pusul cu-rechiului. În ziua sorocită evenimentului propriu-zis se curățau hreanul și mărarul; se pregăteau sarea, chimimogul (chimenul), piperul, frunzele de bobic (dafin); se împrumuta jilăul (răzătoarea) de la unul din gospodarii care posedau o asemenea unealtă și se curățau brosele (căpățânile) de varză, cu care ocazie, cele mai frumoase se puneau deoparte, pentru a fi supuse la mu-rat întregi, în vederea folosirii lor ulterioare la pregătirea curechiului umplut (sarmalelor), restul urmând a fi jeluit (tăiat cu jilăul). Curechiul era așezat în ghejie în straturi alternative - jeluit și brose -, fiecare strat fiind bătut (înde-sat) cu maiul sau călcat cu picioarele de către copii. În acest din urmă caz, copiii destinați a călca curechiul erau în prealabil spălați pe picioare, cum nu au mai fost de când s-au ciupăit (îmbăiați în ciupă - copaie - ca și copii de fașă), apoi băgați (introduși) în ghejie, unde țopăiau de mama focului spre încântarea celor dimprejur. Firește că și eu făceam parte dintre acești fericiți copii, care se puteau lăuda a doua zi la școală cu isprava lor. De regulă, pusul curechiului se făcea seara, după terminarea lucrului de afară. După ce ope-rațiunea era gata (terminată), nienie (bunicul) mă scotea din ghejie iar mama (bunica) îmi spăla picioarele cu apă caldă pentru a îndepărta sarea de pe ele și a netezi pielea de pe tălpi încrețită din cauza sării. Ghejia cu curechi era ținută în casă vreo 3-4 săptămâni, timp în care se producea o bună parte din murare, apoi era scoasă din casă și așezată în tindă, sub scara podului, unde se păstra până la golire, ceea ce se întâmpla în luna mai -începutul lui iunie.

Nienie de-abia aștepta ca curechiul să fie murat, pentru a putea bea moare (lichidul fermentat) de curechi. Tot din lichid, mama ne făcea dimineața „zamá dá moare dá curechiu”. Îmi plăcea gustul ei acrișor. Din curechiul propriu-zis (brosbe) se gătea curechiu umplut (sarmale) cu rișcaș (orez), - fie curat, fie în amestec cu orez, arpacaș sau pisat -, în care se băga (introducea) și puțină carne sau slănină afumată. Era de neconceput o sărbătoare sau un eveniment familial fără curechi umplut. O condiție ca curechiul umplut să aibă gust foarte bun, era ca el să fie uns, ceea ce nu se întâmpla întotdeauna, din cauză de economie sau sărăcie. Legat de acest aspect, a rămas proverbială jignirea pe care un anumit bogătaș încrezut și nialcoș (arogant) al satului, fără rușine, a adresat-o consătenilor săi mai săraci: „Mă, sărântocilor! La mine și căcatu-i mai uns decât la voi curechiu’ umplut. „Reacția sărântocilor” s-a văzut mai târziu, în perioada luptei de clasă.

Curechiul umplut cu pisat se fierbea de obicei în oale de pământ, ceea ce-l făcea să fie mai gustos.

Un alt fel de mâncare era zeama de curechi, care făcea parte din cele trei zămuri de bază: heribe, păsulă, curechi: Mie îmi plăcea mai ales dacă era albită (dreasă cu smântână) și avea și puțin rișcaș (orez) în ea.

Nienii îi plăcea mult curechiul mânânțâl (jeluit) cu ulei. La fel îi plăcea să bea moare de curechi cu fingeaua (cana), mai ales după consum de grăsimi sau băuturi.

Mare trecere aveau plăcintele și tăițeiii cu curechiu; dar, mai ales, curechiul mânânțâl cu carne proaspătă de porc (toros káposzta).

Porodicile (Roșiile). Ele erau consumate proaspete sau sub formă de bulion, fie singure, ca atare, sau ca ingrediente în alte mâncăruri. Vara se preparau sub formă de „zamá dá porodici”, fie simplă, fie cu puțin rișcaș (orez).

Pipărcile (Ardeii) erau consumate proaspete sau conservate, asociate cu diverse mâncăruri, cu fripturi mai ales. Sub formă conservată ele erau umplute cu varză tăiată.

Mazărea se consuma arareori, de obicei vara, verde.

Ceapa era nelipsită din alimentația zilnică, fie verde - vara, fie uscată - iarna, consumată ca atare, sau în componența altor mâncăruri. Ne plăcea mult ceapa bătucită (zdrobită) în ștergar și unsă cu oloi (ulei).

Aiul (Usturoiul). Îl foloseam la preparatul cârnațului și a altor mâncăruri, cât și pe pâinea prăjită și unsă cu ulei.

Sămânța de chimimog (chimen). Se folosea ca ingredient la varza murată, sau la alte conserve, cât și la preparatul „zămii de chimimog”. Mai târziu ca elev la internat, nu puteam suferi supă de chimen de dimineața care ni se servea în loc de lapte sau ceai.

Morareul (Mărarul). Și de-abia așteptam vara ca să mâncăm plăcinte cu brânză și morareu. Uscat se folosea la murături, mai ales la curechiul murat.

Șelata (Salata). Contribuia la vitaminizarea și mineralizarea organismului după perioada de iarnă, alături de spanac, urzici, măcriș, lobodă etc. Se consuma sub formă de zamă cu sămăchișe (lapte prins), sau verde cu oțet și zahăr în amestec cu cozi de usturoi și ceapă verde.

Berbenitele (Cucurbetele). De regulă se foloseau în hrana porcilor, fier-te și amestecate cu uruială de porumb. Se foloseau și în hrana oamenilor atunci când erau încă crude sub formă de „zămă dă berbenițe”, destul de gustoasă mai ales dacă era dreasă cu smântână. Din sămânța lor se făcea ulei.

Ludăile (Dovlecii) erau consumate fier-te sau coapte în ler ori fripte pe plita de la candalău. Nouă, copiilor, ne plăceau fiindcă erau dulci.

Prunele. În Borod cei mai răspândiți pomi fructiferi erau prunii. Prunele erau consumate sub formă proaspătă - o parte -, dar cea mai mare parte se transforma în palincă (țuică). În comună era un centru de colectarea prunelor aparținând familiei Friedman care avea cârciumă. Tot el deținea și un cazan de țuică, deservit de familia Teodor Corund. Prunele se fermentau în niște gropi mari, săpate în pământ și betonate. Populația fermenta prunele în diverse vase cu capacitate mai mare, de regulă în căzi de cca. 1,5 tone. Din 100 kg de prune rezulta în medie 8 litri de țuică de 52 grade.

În legătură cu țuica de prune curată, la mulți ani de la copilărie, am făcut un studiu privitor la profitul ce se poate realiza după un ha de livadă cu prune transformate în țuică, și am ajuns la concluzia că rivalizează cu profitul din orice cultură cerealieră de la câmpie.

Într-o deplasare în Anglia, prin anii 70, m-am convins de trecerea mare ce ar avea țuica noastră de prune curată dacă ar fi exportată și i s-ar face reclama cuvenită. Astfel, la recepțiile organizate în cinstea delegației noastre, țuica din Bihor, pe care am oferit-o participanților, a fost ca o revelație pentru englezi, apreciindu-o ca fiind superioară whisky-ului lor. Și când te gândești că sunt atâtea terenuri slab productive care, plantate cu pruni, ar putea să devină adevărate comori pentru proprietarii lor. Rămâne ca să fie selectate soiurile de pruni productive și rezistente la boli, precum erau prunii copilăriei mele. Aceștia nu pretindeau îngrijiri speciale ca și soiurile de astăzi. Singura grijă era să nu li se rupă crengile când erau prea încărcați de rod, în care scop se propteau cu prăjini din lemn.

Prunul trebuie să-și capete locul cuvenit pe care l-a avut înainte de colectivizare. În timpul colectivizării s-a dus o politică greșită împotriva prunului, socotindu-l pom nerentabil. Prunii au fost distruși, scoși din pământ cu rădăcini cu tot, pentru ca terenul să fie eliberat în vederea cultivării lui cu

plante cerealiere. Numai că, contrar așteptărilor, terenul astfel eliberat nu a răspuns pe măsura dorințelor inițiatorilor acestor măsuri nesăbuite. E drept că, ulterior, văzându-se greșeala, s-a revenit asupra deciziei inițiale, dar era prea târziu. În plus, nici soluția nouă de a planta soiuri „ameliorate” nu a dat rezultatele scontate, fiindcă acestea pretindeau ca și pământul să fie ameliorat, plus alte condiții care lipseau și lipsesc și astăzi.

Din prunele bistrițe (un soi mai tardiv, de toamnă, spre deosebire de prunele roșii, bochișe, bronțoșe, albe, care erau timpurii) se făcea miere de prune (magiun) și prune uscate în cuptor, după scoaterea pâinii de la copt. În sat era și o uscătorie de prune, anume făcută, la Parizek (slovac), vecin cu buncii. Prunele uscate se consumau fierte tot timpul iernii.

Făcutul (preparatul) mierii de prune (magiunului) era un eveniment la fel de important ca și pusul curechiului, fiertul palincii (țuicii), sau tăierea porcului.

Prima fază din ansamblul operațiunilor făcutului mierii de prune o constituia scuturatul prunilor. Ea se derula în felul următor: Sub pruni erau așternute lipideauă (cearceafuri) sau procoalțe (pături) pentru ca prunele căzute din pomi, în urma scuturării acestora, să poată fi culese mai ușor și să nu rămână pierdute prin iarbă sau să se murdărească de pământ. Urma apoi scuturatul propriu-zis, operațiune pe care o executau de regulă oamenii mari, mai în putere. Prunele căzute pe lipideauă erau culese în vase sau coșuri de către copii (băieți și fete) și încărcate în car sau cocie căptușite cu cearceafuri sau pături pentru ca prunele să nu se piardă pe drum în timpul transportului.

Acasă, prunele erau spălate și pocnite (scoși sâmburii) după care erau introduse în căldarea (cazanul) de fiert mierea. Firește că și la aceste operațiuni, noi, copiii, eram nespuse de activi. Faza umplerii căldării cu prune se derula de regulă seara, la lumina lămpașului (felinarului) și a focului din cuptorul de sub căldare. Focul de sub căldare ne fascina, mai ales flacăra și fumul ce se prelingeau prin gaura de evacuare a fumului. Ca și la fiertul rufelor, ne jucam cu bețele aprinse și ne frigeam cucuruzi și heribe. Cum, fiertul mierii dura toată noaptea, - timp în care se amesteca continuu, pentru a nu se prinde de căldare, cu o unealtă anume făcută, cocârla, care făcea parte din dotarea căldării - , noi, copiii, pe la orele 9-10 ne culcam, dar cu gândul de a ne scula dis-de-dimineață pentru a gusta din mierea de prune, care: fie că era gata (fiartă), fie aproape de gătanie. După fierbere, mierea era pusă în vase, de regulă oale mari de lut ori ghejii (ciubere) mai mici din lemn de brad, pentru păstrare și consum. Ea era folosită apoi la preparatul anumitor mâncăruri, după cum a fost arătat anterior.

O mâncare aparte era chisălița de miere - miere diluată cu apă -, recomandabilă în caz de constipație.

Merele. Parte se consumau, proaspete și uscate de către proprietari, iar surplusul era comercializat. Unii proprietari, care nu posedau pruni, mai făceau și țuică din ele. Aceasta însă nu era prea căutată, fiind inferioară celei din prune. În Borod erau diferite soiuri de meri, dintre care unele timpurii, altele târzii, de toamnă. Bunicul avea la capătul casei dinspre drum (Șoseaua Oradea - Cluj) un măr ce făcea fructe timpurii și dulci. Era cunoscut de tot satul, mai ales de copii. Din acest pom toată lumea era slobodă să mănânce mere în mod gratuit. Oamenii mari nu abuzau de această învoire, mulțumindu-se doar să guste din ele. În schimb, copiii, ai vecinilor cu precădere, plus noi ai casei, toată ziua eram cocoțați în măr, pentru a ne înfrupta pe săturate din acest dar minunat al naturii dat de Dumnezeu. Interesant că mărul în fiecare an dădea roade. Lumea zicea că faptul se datorează dărniciei bunicului, care nu a pus opreliște pentru ca lumea să se înfrupte din roadele lui.

În sat erau mulți meri, dar răzlețiți pe pământurile oamenilor. Singurele livezi constituite, nu mari, aparțineau unor gospodari din familiile fodoreștilor, țepeleștilor, ventereștilor, crețeștilor și Blau; erau așa-zisele cherturi: Chertul Miculăii Fodor - în parte de sus a satului, aproape de primărie -; Chertul de la Curte - în partea de jos a satului - care aparținea mai multor familii: Găvrila Țepeli, Ioan Venter și frații Olar. Ioani Creț avea chertul lângă Școala din jos, vecin cu chertul profesorului Paladi. Chertul lui Blau se găsea la confluența Văii Măștii cu Valea Borodului. Amintesc că și bunicul din Deal avea o mulțime de pomi împrejurul casei, care există și astăzi.

Surplusul de mere, care rezulta după satisfacerea consumului familial al proprietarilor, era comercializat pe plan local, sau în afară, în localitățile de câmpie (pe sate în jos, înspre Oradea, cum erau denumite generic), pe bani sau pe schimb de cereale.

Comerțul cu mere. Unchiul Todere. Felcheriu.

Mulți borodani, în sezonul merelor, se ocupau cu comercializarea lor. Printre aceștia se număra și soțul uneia din mătușile mele după maica, Ileana, pe nume Teodor Cuc (Todere Nuțu Băncutoie). Îl amintesc aci pentru că de el și negoțul cu mere mă leagă amintiri de neuitat din copilăria mea. Adevseori eram solicitat ca să-l însoțesc în activitatea lui pentru a-l ajuta la mănăutul (condusul) cailor, atunci când el, obosit fiind, de multele drumuri pe care le făcea, se odihnea pe fânul din cocie, lăsându-mi mie sarcina de a conduce caii. Tot mie îmi revenea sarcina de a păzi merele și bucatele (cerealale) din cocie atunci când ajungeam la destinație și se derula vânzarea merelor.

Printre amintirile de neuitat, din acea perioadă, una vizează o întâmplare sentimentală duioasă, în același timp hazlie, petrecută în satul Felcheriu, aproape de Oradea. Ce se întâmplase? După ce am sosit în satul amintit,

ne-am stabilit locul de vânzare al merelor lângă o fântână. Nu bine ne-am așezat că au și venit cumpărătorii, de regulă femei, însoțiți de o droaie de prunci (copii). De fapt, pruncii erau nelipsiți de la asemenea ocazii. Ca să nu zâmbrească (poftească), unchiul le dădea câte un măr-două de gustare. Așa s-a întâmplat și la Felcheriu. Numai că eu, printre copiii adunați, am ochit o fetiță neasemuit de frumoasă, pe care nu mă săturam să o tot privesc. Profitând de ocazia ce se ivise că la un moment dat unchiul lipsea, fiind plecat cu un sac de mere la casa unei cumpărătoare, i-am umplut feteiței zaghia (șorțul) cu mere. În timpul acesta, eu, cu ochii la fetiță, nu am observat că unchiul se întorsese, surprinzându-mă atfel în materializarea idilei ce se înfiripase între mine și fetiță. Înțelegându-mi sentimentele, unchiul m-a lăsat să-mi desăvârșesc opera copilărească, atenționându-mă, însă, la sfârșit, ca altă dată să nu mai comit asemenea fapte. Această întâmplare, cu fata din Felcheriu, unchiul a exploatat-o tot restul vieții, popularizându-o în sânul familiei și rudeniilor cu ocazia întâlnirilor și petrecerilor de sărbători.

Ce zici Miculaie? Îți mai aduci aminte cum mi-ai vândut merele la fata din Felcheriu? - mă întreba unchiul.

Da, unchiule! îmi amintesc. Nu știu, însă, dacă și ea își mai amintește de mine.

Și iată cum se făcu că, după atâta amar de ani (să tot fi avut atunci 11-12ani), să aștern pe hârtie și această amintire din pruncia mea, acum la bătrânețe (70 ani).

Alte amintiri cu unchiul Todere. Hodin (Huedin)

Nu mă pot despărți de unchiul fără a reda și alte episoade petrecute împreună.

În afara sezoanelor de mere și cartofi, unchiul făcea negoț și cu scânduri, pe care le cumpăra de la Hodin (Huedin) și le vindea la Oradea. În vederea plecării la Hodin, eu aveam sarcina să merg pe Valea Șodromului și să aduc caii de la păscut acasă. Ei se găseau pe vale de sâmbăta, de cum soseau de la Oradea. Înspre seară erau înhămați la cocie pentru Hodin. Scena plecării de acasă, la un nou drum, se desfășura de regulă în felul următor:

- pregătitul cociei (ungerea osiilor, așezarea hranei cailor și a merindei noastre în cocie);
- înhămatul cailor la cocie ;
- urcatul copiilor unchiului în cocie, pentru a ne însoți până la ieșirea din ocol;
- coborârea copiilor din cocie la ieșirea din ocol, sărutatul lor și al nanei (mătușii);
- invocarea ajutorului ceresc printr-un „Doamne ajută!”, după care, la comenzile noastre, caii docili porneau la drumul proiectat.

În drum spre Hodin ne întâlneam și cu alți borodani ce se ocupau cu negoțul de scânduri. După circa 3 ore de mers, făceam un popas la Ciucea, la vreo 20 km de Borod, pentru a hrăni și adăpa caii. În acest timp mâncam și noi pită și clisă din traista cu merinde. Uneori, unchiul, - sesizând că zâmbresc (poftesc) la mâncărurile servite în restaurantul în fața căruia poposisem, îmi cumpăra câte o porție de coldobăț (caldaboș) fript. După epuizarea timpului de odihnă, ne continuam drumul, fără altă oprire, până în târg la Huedin. Deci, aici soseam marția de-cu-bună-dimineață. După ce unchiul se îngrija să dea cailor de mâncare, el pleca să alcăzească (cumpe-re) scândurile. Pe mine mă lăsa să păzesc caii, cocia și merindea. După ce găsea scândurile dorite, se proceda la descărcarea lor din cocia vânzătorului și încărcarea în cocia noastră. Locul operațiunii era ales în funcție de ușurința deplasării - a noastră la vânzător, a lui la noi, ori într-un alt loc liber din piață. Interesul nostru era să pornim din piață cât mai devreme, pentru a prinde horloitul (trasul cociei pe deal în sus, cu încă o pereche de cai sau boi) de la Târșor (Piatra Craiului). La întoarcerea acasă ne mai opream puțin la Ciucea, pentru a da cailor abrac (ovăz) și a îmbuca și noi ceva din ce a mai rămas în traista cu merinde.

La Ciucea eu mă tot minunam de frumusețea castelului lui Octavian Goga, ca și care, un altul, eu nu am mai văzut în viața mea, decât în cărțile de povești cu Ilene și Cosânzene. O impresie de basm îmi producea apariția în balconul castelului a unui moșneag cu barba albă care, parcă, de la înălțimea castelului, scruta zarea: doar, doar și-o vedea fiul venind acasă din rătăcirile sale de pe „atâtea căi răzlețe”.

A doua oprire, foarte scurtă, în drumul nostru, era la Cioroiul (izvorul) dintre Fechetău (Negreni) și Bucea pentru a bea puțină apă, renumită în împrejurimi pentru calitățile ei gustative deosebite.

De cum intram în Bucea, în față se profila Dealul Miresei, de care era legat o legendă duioasă privitoare la dragostea dintre un cioban și o fată.

Zice-se, după cum îmi povestea unchiul, că un cioban, ce își păștea oile pe dealul respectiv, se îndrăgosti de o fată, precum și ea de el, și dorea să o ia de nevastă. Numai că, părinții fetei nu-l agreau pe cioban. Ca să-l îndepărteze de fată, i-au pus o condiție, precum că, numai așa vor fi de acord cu căsătoria lor dacă se leagă să o ducă pe mireasă în spinare, îmbrăcat în bitușe (cojoc) și cântând din fluier, din vale până în vârful dealului. Dealul având o pantă foarte mare, s-au gândit că ciobanul nu va accepta condiția și va renunța la fată. Bag seama însă că părinții fetei nu cunoșteau cât de puternice erau sentimentele îndrăgostiților, de vreme ce ciobanul a acceptat condiția pusă de ei. Într-o variantă se spune că ciobanul a reușit performanța impusă,

într-alta că n-a reușit, și, că, ajuns aproape de vârful dealului, inima i-a plesnit în piept de oboseală, iar mireasa a murit de supărare. Aceasta ar fi legenda după care dealul respectiv se numește: „Dealul Miresei”.

Până la Bucea drumul megea paralel cu linia ferată și Crișul Repede, așa că mă delectam privind trenurile care circulau pe distanța respectivă, mai ales că la noi în sat nu era linie ferată, plus peisajul neasemuit de frumos care ți se înfățișa în fața ochilor la tot pasul.

De la Bucea, linia ferată și Crișul o iau spre stânga, nedespărțiți ca doi frați buni, până la Vadu Crișului, de unde se îndepărtează puțin unul de altul pentru a se reîntâlni din nou la Oradea. De aici își iau rămas bun, pătrunzând pe teritoriul Ungariei - linia ferată pe la Borș și Crișul pe la Cheresig.

La Bucea făceam un popas, mai mult sau mai puțin lung, în funcție de următoarea împrejurare: De aici începea urcușul pe Târșor (Piatra Craiului), un deal ce desparte județul Cluj de județul Bihor, respectiv localitatea Bucea de satul Cornișel, aparținător comunei Borod. Datorită încărcăturii grele, caii nu puteau să tragă singuri cocia pe deal în sus. Pentru aceasta era nevoie să fie ajutați de alți cai sau boi. În Bucea, pe vremea aceea, erau câteva perechi de cai și boi, pe care stăpânii lor îi foloseau la horloitul (trasul) cociilor pe deal în sus contra unei anumite taxe. Dacă se nimerea ca la sosirea noastră la poalele dealului să găsim trăgători disponibili, atunci staționarea era scurtă; doar până se prindeau caii sau boii - după caz - de ruda cociei înaintea cailor noștri. În caz contrar se aștepta la rând, dacă erau mai mulți căruțași, până se disponibilizau mijloacele de tracțiune amintite.

Horloitul pe deal în sus se făcea încet și cu multe opriri scurte, pentru odihna și reîmprospătarea puterii animalelor. La oprire trebuia să fim atenți pentru a pune pietre sub roțile dinapoi ale cociei pentru a nu aluneca la vale, scutind astfel animalele de efortul menținerii cociei pe loc. Distanța cea mai grea de străbătut o constituia ultima porțiune a dealului dinspre vârful lui, circa 500 m, care avea o pantă foarte înclinată. Acum această porțiune este închisă traficului, el desfășurându-se pe traseul nou, adoptat cu ocazia modernizării șoselei, care este ceva mai lung și cu multe serpentine, dar mult mai lin.

Ajunși în vârful dealului, de-acum ne puteam considera ca și acasă, distanța de străbătut fiind în jur de 5-6 km și pe drum la vale. Pentru coborâre se improviza unealta pentru frânarea unei roți din spate, care consta dintr-o bucată de lemn (rudă) prins cu un capăt de dricul dinapoi al cociei și ținut în suspensie cam pe la mijloc de un lanț prins de loitra cociei, celălalt capăt al rudei rămânând liber. Se realiza astfel un gen de pârghie care, apăsată fiind pe capătul liber, exercita presiune asupra roții, frânându-o în rularea ei. Eu,

ca însoțitor, aveam sarcina de a mă apăsa cu greutatea corpului pe partea liberă a rudei în așa măsură încât cocia să nu alunece pe cai. Prin frecare, raflul (șina) roții se încălzea așa de tare încât nu puteai pune mâna pe el fără riscul de a te frige. Totodată, ruda se tocea la locul de contact cu roata încât la biserica din Cornițel ea era complet uzată. Ajunși în acest punct al călătoriei, frâna era demontată, drumul înspre Borod fiind de-acum aproape neted.

Mai erau și alte modalități de frânare folosite de căruțași. Dintre acestea aș aminti troaca și feicul.

Troaca e o bucată de lemn sub formă de talpă scobită care se atașează sub roata căruței, împiedecându-o să se mai învârtă. Are dezavantajul că se tocește repede și că, frânarea roții fiind completă, nu permite adaptarea ei după gradul de înclinare al pantei. Sunt și troace de fier care durează mai mult.

Feicul este un sistem de frânare mai modern, compus din mai multe piese: un lemn suspendat în fața roților din spate, prins de un angrenaj mecanic prin care lemnul este apropiat sau îndepărtat de roți, frânându-se după trebuință, prin învârtirea manivelei prinsă de capătul filetat al angrenajului. Pe vremea copilăriei mele, feicuri aveau, de regulă, căruțele cu osii de fier.

În vârful Târșorului, ca în majoritatea popasurilor pentru călători, se găsea o cârciumă, unde drumeții, în trecere, se mai cinsteau cu câte o tărie, mai ales dacă și dispuneau de bani. Printre acâștia se numărau, cu deosebire, vărarii din Vadu Crișului și Birtin care, întorcându-se deodată cu noi de la Hodin, unde-și vânduseră varul, se opreau cu plăcere la crâșma din Târșor, un loc, de altfel, foarte atractiv, consumând uneori mai multă băutură decât, poate, ar fi trebuit. În astfel de situații, uneori se iscau certuri, din te miri ce, și, de regulă, între vădani și borodani. Au fost cazuri când ele au degenerat în încăierări cu greu de potolit (calmat), mai ales că ambele tabere erau destul de arțăgoase. Interesant însă că, după ce le trecea bâzdâcul (enervarea), ei nu-și purtau pică (ură) pentru cele întâmplate la beție.

Dar, crâșma din Târșor nu era frecventată numai de drumeți, ci și de oamenii de prin satele dimprejur: Corniței, Borod, Beznea, Valea Neagră, Bucea și altele, mai ales în duminicile și sărbătorile de vară. După războiul al doilea mondial, cooperația de consum, la inițiativa și cu concursul lui Ștefan (Fane) Cacuci, frate cu prietenul meu de care am amintit, Ionel Cacuci, a deschis aici un restaurant modern și un hotel cu renume în împrejurimi și lumea turiștilor din țară și străinătate, precum și al șoferilor de pe autovehicule.

Simt că va trebui să mă opresc din evocarea amintirilor legate de unchiul Todere, deși ar mai fi multe de spus. De exemplu, la drum, lui îi plăcea să horească (cânte), având o voce plăcută și un repertoriu de cântece deosebit de bogat. Întrebându-l, odată, câte cântece cunoaște, mi-a răspuns că nu am eu

atâtea fire de păr pe cap câte cântece cunoaște el. Ca fapt aparte, mai amintesc că avea acasă o cârtică în versuri despre Gruia lui Novac, pe care nu mă săturam să o tot citesc ori de câte ori mă aflam în casa lui,- mai ales când era plecat în drumeție singur, și eu rămâneam să dorm cu mătușa și copiii pentru a nu le fi urât noaptea. A crescut doi băieți și patru fete (verișori primari cu mine. A se vedea schema genealogică a mea), care sunt așezați cu toții pe la casele lor: patru în Borod și două fete, Anuța și Onița, în Dornișoara.

Revenind la casa bunicilor și felul lor de trai, mi-a rămas să continui cu produsele vegetale folosite de bunica în hrana noastră.

Nucile. Se foloseau la colacii de sărbători și la tăiței cu nucă. Bunicul avea obiceiul să consume sâmburii de nucă cu pâine. Nucile constituiau și obiect de comerț. Evreii din sat le cumpărau și vindeau mai departe la angrosiștii din Oradea care le exportau.

Rișcașul (Orezul). Se folosea la sarmale, caldaboși, sau fiert cu lapte când ne îmbolnăveam.

Grizul (Grisul). Îl consumam cu tăiței din aluat.

Arpacașul. Se folosea foarte rar în sarmale.

Acestea erau produsele vegetale cultivate, folosite de mama (bunica), precum și de celelalte gospodine din sat, la prepararea mâncărurilor. Lor li se adăugau:

Fructele de pădure precum: frăguțele (fragii), care erau consumate proaspete, în starea lor naturală, rareori cu zahăr; zmeura, murele, căcădările (măcieșele), alunele și diferite soiuri de bureți (ciuperci) comestibili.

Dintre aceștia din urmă, copitele (mânățarcile) sau pitoancele, cum mai era denumit soiul, se bucurau de cea mai mare trecere pentru comercializare, fapt pentru care mulți cetățeni din Borod, în special tăuții (slovacii) din pădure, îi culegeau, uscau, și apoi îi vindeau la evreii din sat, ce se ocupau cu comercializarea lor mai departe în Oradea. Când era perioada copitelor, tot satul, pe lângă drumul mare (șoseaua Oradea - Cluj), mirosea a copite uscate, depozitate în podurile caselor evreești, până la sfârșitul sezonului, când erau ambalate în saci mari, sub formă de saltele, apoi transportate cu căruțele la Oradea, la angrosiștii de aici, care, la rândul lor, le exportau în străinătate. Din acest comerț se obțineau bani frumoși de către toți cei implicați: culegători, comercianți, transportori și manipulanți.

Copiiilor ne plăceau cel mai mult ciupercile de pășune apărute odată cu sosirea toamnei. Ele creșteau peste noapte în număr mare încât ne ajungeau la toți culegătorii. De obicei le consumam fripte (prăjite) pe candalău (soba de gătit) și sarate. Zeama (sucul) din pălăria lor ce se obținea prin prăjire, era foarte gustoasă, și se consuma separat de partea cărnosă încă în timpul prăjitului.

Produsele animaliere

Laptele. Era alimentul de bază din categoria acestor produse. Vaca bunicului „Mândraia”, despre care am mai amintit, ne dădea lapte mai mult decât suficient pentru consumul casei, surplusul fiind vândut la vecini: la preot și la Mandlovicioaie (jidovița de lângă noi). Țin minte cum venea Mandlovicioaie cu vasele ei, în care i se mulgea porția de lapte pentru a nu veni în contact cu vasele noastre impurificate de carnea de porc, unsoare (untură), sau de alte alimente interzise de preceptele religioase ale evreilor.

Puritanismul religios al familiei Mandlovici mergea până acolo încât sâmbăta nu-și aprindea focul în sobă, această operațiune făcându-o noi, contra unei mici recompense benevole de 1-2 lei, cu care ne cumpăram țucur (zahăr tos) sau bomboane, de la Ioani Creț.

Vecina Mandlovicioaie era o femeie în vârstă, cu un soț și 3 copii, de acum mari: un băiat și două fete, toți necăsătoriți. Avea mult bun simț, ca de altfel toată familia, cu care bunicii nu au avut nici o vorbă de scădere în timpul conviețuirii lor ca vecini. Dar, să nu greșesc. Noi, copiii, îi cam supăram câteodată - toamna -, când ne jucam de-a speriatul cu berbenițele (cucurbetele) coapte și transformate în cap de mort, prin eliminarea miezului și înlocuirea lui cu o lumânare care-și reflecta lumina prin găurile hidoase, sub formă de ochi și gură, operate în coaja lor. Cu aceste măști (căci așa se pot numi) mergeam pe la casele vecinilor, seara, agitându-le în dreptul ferestrelor pentru a-i speria pe cei din casă. Succesul era deplin când vecinii mimau că sunt speriați și îngroziți de spectrul morții. Se pare, însă, că familia Mandlovici nu agreea jocul, dovadă că ne alunga de la fereastra casei, amenințându-ne, totodată, că ne va spune la părinți.

Revenind la mulsul vacii, voi arăta că alături de Mandlovicioaie asistam și eu pentru a-mi primi porția de lapte muls proaspăt, cu spumă, pe care o consumam pe loc - la ușa grajdului - cu foarte multă plăcere. Pe atunci nu ne puneam problema că laptele ar putea fi infectat cu bacilul tuberculozei deși, teoretic, nu era exclusă această posibilitate. Dar, despre așa ceva oamenii simpli nu aveau cunoștință și chiar de ar fi avut, cine era să depisteze vacile tuberculoase când pe toată raza plășii era un singur medic veterinar, la Aleșd?!

De regulă, bunica folosea laptele sub formă de „lapte prins” (sămăchișe), scoacă (brânză de vacă nefermentată) și groștior (smântână), care erau consumate ca atare, sau încorporate în diferite mâncăruri, după cum o cerea felul lor.

Laptele muls în primele zile după fătare era transformat prin fierbere în curastră, pe care eu și copiii vecinilor o consumam dintr-un blid mare, cu linguri de lemn. Ce rămânea - arareori - se consuma de oamenii mari ai

casei. Mai amintesc că o parte din laptele muls bunica o trimitea, prin mine, la mătușa Ileana, deoarece unchiul Todere, înafară de cai, nu ținea alt iosag (animale), deci nici vaci de lapte.

Ouăle. Ocupau locul al doilea, după lapte, în hrana noastră, mai ales a copiilor. Apogeul era atins la Paști, când consumul era nelimitat, sub formă de ouă fierte, vopsite sau nevopsite. Ouăle erau nelipsite din cinstele ce se duceau la nuntă, alături de făină, curechi (varză) murat, carne de porc afumată, găină vie etc. La dusul cinstei pentru nuntă participam și noi, copiii, ademeniți de veselie ce era la casa miresei sau mirelui precum și de faptul că eram tratați cu colaci (cozonaci) sau alte prăjituri mai deosebite.

Carnea de pasăre. Se consuma duminică, de regulă vara - pui de găină - când carnea de porc era terminată. Din pasăre - găini - se făcea leveșe (supă) cu tăiței din aluat, iar carnea din supă se consuma cu mătaș (sos de roșii - bulion) și cu brânză de heribe (cartofi piure). Vara avea mare trecere mâncarea de pui de găină cu găluște.

Carnea de vită. Se consuma mai rar, deși în sat exista abator și măcelărie. Motivul: lipsa banilor, sau spiritul de economie al țăranilor.

Carnea de porc. Provenea de la porcul tăiat de Crăciun, câtă mai rămânea de la preparatul cârnaților - pulpele, spetele, șira spinării și costițele. Uneori se mai cumpăra de la prăvălie câte o jumătate de kilogram, sau chiar un kilogram întreg. Mai des se cumpărau piștore (piftii) sau cocioane, cum se mai numeau, de la Petre Gălambi care avea măcelărie și stătea aproape de noi.

În legătură cu măcelăriile din Borod, pe vremea copilăriei mele, ele erau în număr de 5, la o populație de cca. 1400 de locuitori. Numărul lor mare, în raport cu populația, era determinat de târgul de țară săptămânal de luna, când se vindeau multe preparate din porc la oamenii din târg, dintre care foarte mulți străini de prin împrejurimile Borodului. Fiecare măcelărie își avea în târg șatra proprie, amenajată special pentru consumatori: cu sobă de gătit, mese, lavițe, scaune etc. Era imposibil să rezști la tentația de a intra într-o asemenea șatră pentru a consuma bunătățile ce ți se ofereau și care-ți gâdilau toate simțurile din tine. Cum era să rezști la cârnații și caldaboșii ce sfârâiau în tăvile de prăjit; la piftiile ce tremurau în farfurii; la sarmalele din oale cu mirosul lor pătrunzător specific și, firește, la țuica și vinul care, iarna, ți se ofereau și fierte și îndulcite? Nu știu câți vor fi fost oamenii din târg care să fi făcut cumpărături, dar, că, toți au trecut pe la șetrele (șatrele) măcelarilor, nu am nici o îndoială.

Carnea de oaie nu era agreată de borodani. În schimb, de Paști se consuma carne de miel sau ied. Acest obicei era și în casa bunicilor. El era determinat, cred, de considerente religioase, potrivit cărora: „așa trebuie făcut de Paști”, decât de pofa de a consuma carne de miel. Obiceiul era atât de

în rădăcinat încât nu exista familie care să nu-și procure miel de Paști, dacă nu unul întreg, atuncia cel puțin o jumătate sau un pătrar (sfert).

Carnea de iepure se consuma foarte rar, doar când unchiul Constantea (Constantin Venter, soțul mătușii Florița) de peste vale, aducea câte un iepure din cei pe care-i creștea pe sub ieslea din grajd, sau când vreun iepure era surprins în culcușul lui și tăiat cu coasa la cositul ierbii.

Carnea de pește nu avea pondere în alimentația borodanilor. Puțina carne ce-o consumau provenea din peștii prinși pe vale, sau din heringii cumpărați de la prăvălie, Ioani Creț avea permanent în prăvălie un butoi cu heringi. Nienii (bunicului) tare-i plăceau cu ceapă tăiată în felii subțiri. Dar, familia care consuma cei mai mulți heringi cred că era a Mitrii Găvrilii Ghiurchii. Cum familia era vecină cu noi, adeseori mă înfruptam și eu din heringii pe care-i consuma, de regulă, dimineața.

Mierea de albine. Interesant că, deși în Borod sunt condiții propice pentru stupărit, totuși, atât în trecut cât și în prezent, numărul stuparilor a fost și este mic, așa că nici vorbă nu putea fi de a avea miere de albine din producție proprie în casă.

În schimb, bunicii după tata, Todere și Floarea Cucului din Deal, posedau stupi de la care storceau mierea de Ziua Crucii. Atunci ne adunam copiii (nepoții) la bunici pentru a consuma miere pe săturate din postava (covată de făcut pâine) în care era pusă. Trebuia să fim atenți să nu băgăm în gură albine rămase în miere, care nu erau de-a binelea moarte de pucioasa (sulf) folosită pentru omorârea lor, ce ne puteau înțepa în limbă, ceea ce se cam întâmpla aproape în fiecare an unuia sau altuia dintre noi. Ce să mai spun de jigăraia (arsură pe gât) sau pântecăraia ce ne cuprindea din cauza consumului excesiv de miere.

Puțina miere ce se producea în Borod se folosea de oamenii bolnavi de plămâni, în amestec cu hrean, pentru a-i vindeca sau a le alina suferința. O vecină de-a noastră, suferindă de nădușeală (astm), se trata continuu cu miere amestecată cu hrean, trăind în acest fel până la adânci bătrânețe, peste 70 de ani.

Aci se termină inventarul alimentelor și mâncărilor din casa bunicilor. Privind retrospectiv, constat că ele satisfăceau în întregime necesarul de principii nutritivi, de săruri minerale și vitamine reclamate de organismul uman.

Alte amintiri din copilărie, legate de viața satului

Ca trăsătură comună a borodanilor de pe vremea copilăriei mele, aş aminti că ei erau oameni harnici în zilele de lucru, foarte petrecăreți în zilele de sărbătoare și, într-o anumită măsură, nialcoși (mândri, încrezuți) și independenți, indiferent de poziția socială (bogați sau săraci) avută în colectiv-

tatea sătească. Cât privește religiozitatea, ei se mențineau pe linia de plutire; mai mult respectând decât adorând lucrurile sfinte. Erau în general corecți și cinstiți în relațiile cu semenii lor. Bunurile altora erau respectate. Rareori se întâmpla ca cineva să fure sau să înșele pe semenul său. De aceea în sat nu existau cioși (paznici de câmp) fiindcă nu se furau nici produsele din câmp. Exista în schimb un paznic de noapte cu misiunea de a veghea la liniștea satului și să semnaleze izbucnirea vreunui incendiu întâmplător. Ușile caselor, de regulă, nu se încuiau cu cheia când stăpânii erau plecați, ci se punea în ușă mătura casei, semn că stăpânii lipsesc și, ca atare, nu ai ce căuta în curtea și casa respectivă. Urmare celor arătate, cazurile de judecată erau rare și ele se rezolvau, după cum am arătat mai la începutul acestor însemnări, în casa buinicului. Zilele de lucru erau folosite din plin tot timpul anului, indiferent de anotimp și starea vremii - frumoasă sau rea. Întotdeauna era de lucru: fie la câmp, fie în gospodărie, fie la pădure sau la transport marfă pentru prăvăliile din sat, ori comercializarea pe cont propriu a merelor, cartofilor, scândurilor, lemnului de foc sub formă de metere (bucăți de lemne cu lungimea de 1 metru) pe piața Orăzii.

Vișlaimul din Borod

Formațiunea cuprindea 9 persoane : 1 Irod (I), 3 crai - Melchior (M), Baltazar (B) și Gașpar (G), 1 ostaș (O), 1 proroc - Ozia (P), 1 înger (î) și 2 ciobani - C1 și C2.

Costumația actorilor era adecvată rolurilor:

Irod cu: coif, centură, sabie, pantaloni și încălțat cu ghetete sau cizme, dacă avea, dacă nu, cu opinci.

Ostașul trebuia să aibă haine asemănătoare militarului: cască, baionetă (împrumutată de la jandarmii din sat), sau, dacă nu, atunci un cuțit mare de înjunghiat porcii, veston militar (împrumutat tot de la jandarmi, sau de la vreun soldat aflat în permisie), pantaloni, bocanci - dacă avea -, dacă nu, erau bune și opincile.

Craii cu comanace pe cap, pe corp cu hainele de la biserică - josanii -, sau cu haine obișnuite - susanii -, încinși cu săbii din lemn, în picioare cu încălțăminte de acasă, de regulă opinci.

Prorocul Ozia (popa, cum îi mai spuneam noi) era travestit într-un personaj tragi-comic, echipat cu o pălărie veche, ruptă, împănată cu pene de pasăre; fața dată cu funingine; pe nas cu ochelari fără lentile; barbă din călți; corpul îmbrăcat cu veston mare, vechi, rupt, cârpit în culori; încins peste mijloc cu frânghie; rochie neagră în loc de reverendă; încălțat cu opinci,

sau bocanci - dacă avea -, încât era foarte greu să identifici persoana care se ascundea sub o astfel de costumație. Copiii gazdelor încercau să-l identifice, bucurându-se când reușeau.

Îngerul era îmbrăcat în cămașă albă, peste hainele obișnuite de iarnă.

Ciobanii erau îmbrăcați cu bituși (cojoace); pe cap cu cușme (căciuli); în picioare opinci; purtând fiecare câte un ciomag ciobănesc, de care era prinsă o curea cu țângălăi (clopoței) și zurgălăi, care răsunau plăcut atunci când ciobanii executau dansul ciobănesc din rolul lor, lovind ritmic cu ciomegele în vatra casei, în concordanță cu melodia cântată.

Întrucât textul viflaimului era diferit de la o localitate la alta, în continuare redau textul din Borod de pe vremea copilăriei mele, rămas cam același până astăzi:

G. către B:

Ce să fac Crai Prea înalte,
Că nu știu în care parte,
Când în oraș am ajuns,
Steaua noastră s-a ascuns.
Care urma pe Cristos
Spre Ierusalim în jos.

B:

O, frate, nu te-ntrista,
Că iarăși se va arăta.
Sau așa de nu va fi,
Altfel, noi, ne vom gândi.
Vom întreba pe norod,
Sau pe-mpăratul Irod.

G:

O! frate, rău tu gândești,
Ca din el să ispitești.
Au, tu, nu știi că acela
Vrea rău lui Dumnezeu?

B:

Ce cuvinte, tu, îmi spui,
Ce vorbești, aceea nu-i.

G:

Și chiar, frate, nu mă crezi?
Hai, dar, cu mine să vezi!

B:

Merge-voi, de-o fi acasă,
Că de el, nimic nu-mi pasă.
Hai!, dară, să intrăm,
Pe Irod să-l întrebăm.

G:

Dar tu intră înainte
Și-trebă, înalt Părinte:
Unde în acest oraș
Și-a găsit Isus sălaș?.

M:

Altfel..., eu, o să gândesc,
Mai bine să nimeresc.

B:

Nu te tot gândi atâta.
Vino, numai! și-om intra.

I. către O:

Ostaș!

O:

Poruncă!, Prea înalte împărate.

I:

Ce veste, de rău sau bine,
Pot să aflu de la tine?

O:
 Prea-nălțate, împărate!
 S-a lăsat vestea-n cetate:
 Trei crai au sosit degrabă
 Și pe cine văd întrebă:
 „Nu știți unde s-a născut
 Un Crai în acest ținut?”
 Dar nimenea nu e-n stare
 Să răspundă la-trebare.

I:
 Mergi de-i caută, și-i cheamă
 Ca să vină, să dea seamă!:
 Ce crai? și de unde sunt?
 Aici, pe al meu pământ?
 Ce caută? și pe cine?
 Fără voie de la mine?.

O. spre crai:
 Fraților, și regi măriți!
 Vă rog, să binevoiți.
 Ca să faceți osteneală,
 Pentru a da socoteală,
 La împăratul Irod,
 Unde s-a strâns mult norod.

O. către I:
 Mă-nchin la-naltu-mpărat,
 Cu porunca ce mi-a dat.

O. către crai:
 Acum puteți să veniți,
 Cu-mpăratu să vorbiți.

B:
 Împărate Prea înalte!,
 Venim la-tale palate
 Și la-ta-mpărăție,
 Cu o mare bucurie.

I:
 Ce bucurie, așa mare,
 Ai la mine întrebare?

Spune!, numai dup'olaltă,
 N-aștepta vorbă rugată.

B:
 Noi, împărate, am venit
 Tocmai de la Răsărit.
 Când de-acasă am plecat,
 O stea ni s-a arătat
 Pe cerul înseninat.
 Și ne-a adus tare bine
 Până aicea la tine.
 Iar aici, când am ajuns,
 Steua-n nori ni s-a ascuns,
 De ne-a fost a ne plimba
 Prin oraș a întreba:
 Unde s-a născut, zicând,
 Un Fiu Ceresc pe pământ?
 Dar, la-semenea-ntrebare,
 Nimenea răspuns nu are.
 Așadar, siliți suntem
 Pe tine să te-ntrebăm:
 Drept este că s-a născut
 Fiu Ceresc p-acest ținut?

I:
 Ce vorbești? Doară ești beat?
 Așa cătr-un împărat!?
 Ce Față Dumnezeiască
 Poate-aicea să se nască?
 Aicea-n ținutul meu
 Singur împărat sunt eu.

B:
 Înțelege-ne, fă bine:
 Nu te căutăm pe tine.
 Noi umblăm doar întrebând
 De Cel născut decurând.
 De știi, fă-ne cunoscut
 Unde-Acesta s-a născut?

I:
 Crai rău, și fără minte,
 Du-te-acuma dinainte,

Că de prind sabia-n mână

(Pune mâna pe sabie)

Pe loc te prefac țărână!

B:

Te rog să fii cu răbdare.

Nu te mânia prea tare,

Că, în acest ținut,

Domnul Sfânt ni s-a născut.

I:

Te rog! Pleacă-n drumul tău!

Nu mă supăra mereu!

Nu-mi tot faceți tulburare

Cu a voastră întrebare.

M. către B:

Vezi, omule, nu ți-am spus?

Ce-om avea pentru Isus?,

Cu acest tiran viclean,

Lui Cristos mare dușman?

G. către M:

O! dar tu te-amăgești,

Că așa de slab vorbești.

Doară nu te temi de el,

D-un om slab și mișel?

Lasă-mă!, eu să-i vorbesc,

Să-i spun și să-i povestesc,

Că tu ești mai bătrânel

Și-ți este frică de el.

Dar eu, pentr-un Crai Ceresc,

Și viața mi-o jertfesc.

G. către I:

O!, Iroade, luminat!

Te cinstesc ca p-un-mpărat.

Cinste să-mi dai și tu mie,

Ca l-un crai cu-mpărăție.

Ceea ce întreb de tine

Să-mi spui apriat și bine.

I:

Tu, cu-acest cuvânt grăit,

Pe mine rău m-ai rănit.

Tu, ce ai, îmi spune iute

Și dinaintea mea du-te!

Spune-mi ce vrei să cei

Și dinaintea mea piei!

G:

Despre Isus cel Prea Mare

Facem la tine-ntrebare:

Să ne faci de cunoscut

Unde-acesta s-a născut?

I:

Ce...!, tu, de Isus vorbești?

Ce...!, tu, de El clevetești?

Ce Domn mare-ar îndrăzni

Aici la mine-a veni?

Să spuie că s-a născut

Isus în acest ținut!

Nu știu, nu s-a auzit,

N-a fost, nu s-a pomenit,

Ca aicea să se nască

Un Crai de viță Cerească:

G:

De n-a fost, acuma este!

Să-ți vestim această veste!

I. către P:

Ozia! Nu știi tu ce va să fie

Cu această prorocie?

În țara mea împărătească

Ce-mpărat va să se nască?

P. răsfoind cartea:

Ba-mi-aduc aminte

De niște proorocești cuvinte.

Ba, știu foaia și locul

De la Varlaam prorocul.

Că o stea, așa vestită,

De el este prorocită.

Prorocul Mihea zice,

Cu cuvinte de ferice
Și strigă de la-nălțime:
Apoi și tu Viflaime
Între miile! de iudei,
Mai mic nu ești, nici fi-vei.
Din tine-o să-mi iasă mie
Un om de căpetenie,
Într-un Israel să fie.

I. spre crai:
Nu atât mă necăjiți,
Ci pe la mine veniți,
De veți găsi undeva
Pe Isus Măria Sa.
Să vin, să mă-nchin și eu
Ca unui Dumnezeu.

G: O! Iroade, tiran mare,
Tu zici că-I vei da-nchinare.
Dar, dacă așa gândești,
De ce te răscocorești?
De ce te-arăți mănios
Când vorbim despre Cristos?

I:
M-arăt c-așa se cuvine
Celui ce armată ține.
O ține, o cârmuiește,
Aspru, silitor vorbește,
Ca oricine va să știe
Că sunt crai cu-mpărăție.

M. către B:
Auzi numai cum vorbește
Și ni se viclenește?
Mergi!, vorbește-i cu asprime,
Vitejește, cu iuțime.
Pentru ce el îndrăznește
De ni se fățărnicește?

B. către I:
Tu, Iroade, ce gândești

Spre cele Dumnezeeești?
Au,... nu te știm noi bine
Că tu ești la mațe câine?
Pe noi, tu, vrei să ne-nșeli
Cu-ale tale lingușeli?
Nu! Să nu crezi că se poate
Ca din noi să afli toate.
Tu, câine și om rău,
Dușmanul lui Dumnezeu.

I către Baltazar, izbind sabia de
pământ:
Ooo!, voi: lună, stele și soare,
Fiți-mi mie-ajutătoare.
Uită-te, soare, să vezi,
Până ce capu-i retez.
Te rog, sabie, oleacă,
Să ieși puțintel din teacă, (scoate
sabia din teaca ei)
Ca pentru această price
Să-i tai această cerbice.
Fieru' acesta ascuțit
Îți va da ție, sfârșit.
Pentru vorba ta spurcată,
Urât mie aruncată.
Haide! numai lângă mine,
(face un pas cu sabia ridicată
amenințător către Baltazar)
Să-ți arat eu cine-i câine.

B:
Și?...Ce crezi?...Că nu mă duc?
Vreau!...cu tine să mă lupt.
Și știu că te biruiesc,
Cu-ajutor Dumnezeesc.
Vino!... luptă-te cu mine,
Dacă ai putere-n tine.

I:
Dac-aș merge-acuma eu,
Ai ști, tu, că-i Dumnezeu!
Dar..., te rog, ca să te duci,
Până ce nu dau porunci,

Să vă bage în robie,
Să stați acolo-n vecie.

B:
Ai tu... noroc, așa...,
Că aici e țara ta.

M. către B:
Ce-a zis Irod dacă i-ai spus
De Domnul Cristos Isus?

B:
Ooo, frate! Am înlemnit,
Ce tiranul mi-a grăit.
Era gata să mă taie,
Cât p-aci capu să-mi saie.

M. către crai
Să mergem la-ceastă fiară,
Cu mai mare îndrăzneală.
M. către I:
Ce-i cu tine, împărate?
Tu te lauzi că ni-i bate?

I:
Să ferească Dumnezeu,
Să nu scot sabia eu.
Că pe loc sângele-ți vărs,
Din corpul tău ticălos.
De ce nu te-ai dus în lume,
Să nu-ți mai aud de nume!?

M:
Atâta, tu, să mai fii!
Pe pământ să te mai ții!
Atâta, tu, să trăiești!,
Irod, viclean ce ești!
Căci, acum nu mi-e frică,
Deși am sabia mică,
Că eu și cu aceștia doi.
Suntem gata de război;
Numa ceva de ni-i face

Din ceea ce nu ne place.
Acuma, cu un cuvânt,
Te ștergem de pe pământ!
Și locu' sub tine-a plânge,
Vom vedea cine va-nvinge!

I:
Da-n ane te sprijinești?
Craiule-amărât ce ești!
Sabia din teac-oi scoate
Și pe loc ți-oi plăti toate.
Ți-oi ciunti, eu, al tău grai,
Amărătule de crai.
Of!...că slugile nu vin
Să-mi stâmpere al meu chin.

M:
Hei!..., că-n mână ne-ai venit,
Te-om juca cum n-ai gândit,
Că, tu, pe Isus hulești
Și pe el îl clevețești;
Dar, să știi, și tu, prea bine,
Că e Domn și peste tine.

I:
Știu eu bine ce-oi lucra
Și norii vor lăcrima.
Porunci-voi la ostași
Spre moarte să facă pași.
Vino!, vino!, oaste mare,
Să-ți dau o poruncă tare.
De-ndat-o mare grămadă
De săbii la mine adă.
Ca să fac o vitejie,
Să tai pruncii peste-o mie,
Ca și Isus să se taie
În astă cruntă bătaie.

G:
Vai mie!, ce-ai grăit!?
Iroade, tiran cumplit!
Tu, câine, și om rău,
Dușmanul lui Dumnezeu.
Din cer cu piatră pucioasă,
Cu foc peste-a tale oase!

Fulgerul din cer coboare,
Pe tine să te omoare!
Vânturile să te-apuče,
Prin văzduh să te usuce!
Că tu..., câine..., și om rău...,
Vrei să tai pe Dumnezeu.
Isus, însă, va scăpa
De această vrere-a ta.

*(Craii ameniță cu săbiile ridicate
pe Irod.)*

I:
Veniți iute tare foarte,
Oameni ori din care parte,
Ca p-acești trei crai spurcați
În lanțuri să îi băgați,
Bătându-i cu mare-ocară
Să-i scoteți de-aici afară!

O. spre crai:
Hei!...,crai! de la Răsărit!...
Pentru-aceasta mi-ați venit?...
Să tulburați împăratul,
Dimpreună cu orașul? Luați-o-
naintea mea,
La-nchisoarea cea mai grea,
Pentru că voi v-ați certat
Cu cel mai mare-mpărat.

G. rugător:
Ooo!, Cerescule Părinte!,
Ascult-a mele cuvinte:
Cum de ai așa răbdare
Cu-acest ticălos prea mare?
Om fără de umilință
Și umplut de necredință.
Umilește-I, Tu, Părinte,
Că eu strig cu glas fierbinte:
Fă! ca iubirea să-l arză,
În Cristos și el să cază.
Fă! să tremure pământul,
Ca să se-nspăimânte dânsul,
Și să nu îl lecuiască
Decât legea creștinească,

I. către crai:
Fraților! Să-mi dați iertare,
Căci am fost în tulburare.
Dar, în cugete curate,
Acuma vă dau dreptate.
Pornind, mergeți de-L aflați,
Și venind mă înștiințați,
Să merg, să mă-nchin și eu,
L-acest Mare Dumnezeu.

G:
O! Iroade împărate,
Nu credem că se poate,
Așa, ca dintr-o dată,
Să ai inima curată.

I:
Mergeți! Căutați-L bine
Și vă-ntoarceți pe la mine,
Ca și eu, cu plecăciune,
Să-I fac, Lui, închinăciune.

M:
Așadară, vom pleca
Și Pruncul vom căuta.
Vrem, cu cinste și mărire,
Să-ți dăm și ție de știre.

I:
Plecați!

Î. Către crai:
Iubiți crai, nu zăboviți,
Ci degrabă să porniți,
În orașul jidovesc,
Ce Viflaim îl numesc.
Acolo, voi, veți afla
Că s-a născut Mesia.
Semnul nostru va fi,
Pe Mesia a-L găsi:
Prunc micuț, înfășurat,
În iesle, pe fân, culcat,
Care plânge, neîncetat,
Pentru-a lui Adam păcat.

G. către I:
Vrem, de la tine-a ști,

Cine te numești a fi?
Ca să știm mai întărit
De ceea ce ne-ai vorbit.

Î:
Sunt îngerul Serafim
Și trimis în Viflaim
Îngerul Marelui Sfat,
Sunt aici la voi mânat,
Ca să vă spun, întâi vouă,
Această Minune Nouă.

(Craii mimează ieșirea, colindând pe melodia „Trei crai de la Răsărit”):

Craii, auzind, s-au dus,
Steaua-i îndruma de sus.
Și la sat, acolo, iată,
Steaua se opri deodată.
Merg în fața Pruncului,
Cuvioși se-nchină Lui.
Scot, și-I dau, cu dăruire,
Aur, smirnă și tămâie.

După confruntarea dintre crai și Irod, intrau în rol ciobanii din tindă.
Unul dintre ei - C1 - ciocănea în ușa, semn că vrea să intre înăuntru.

I. către O:
Mergi de la mine slugă
Să vezi cine mă strigă
Așa bărbatește
Și ușa-mi ciocănește?
O. la ușa:
Cine ești? De unde ești?
De ce ușa-mi ciocănești?
C1:
Vă rugăm, cerem intrare
Că avem o grabă mare.

O:
Ai puțin răgaz,
Să nu fie necaz
Pentru a ta grăbire.

O. către I:
Înălțate împărate!
Un cioban cere intrare
Că are o grabă mare.

I:
Lasă-I să intre!
O., deschizând ușa:
Cu-nvoire de la-mpărat
Poți intra de-acum îndat'

C1:
Bună sară lui Crăciun!
Da-i mai bun-a lui ajun,

Că-i cu mniei (miei) și cu purcei
Și cu scroafa după ei.
Fusei aseară ,ntr-o casă.
Văzui un purcel fript pă masă,
Tăt' mâncară, tăt' băură
Numa' mie nu-mi dădură,
Numa' bota de la ușe:
Ieși! afară, măi culdușe
(Desfăcând ușa, îl invită pe C2 să
intre înăuntru):
Intră-n casă frate Coridoane!

Intră C2 (salutându-l pe C1):
Bună sara lui Crăciun!

C1:
Sănătos!, câine bătrân!
Da..., tu..., ce cauți l-aste curți
domnești
Că bine te hărănești?

C2:
Am venit la gazda jupâneasă
Să-mi dei-un ac,
Să-mi cos un ciornovac.
De 99 de ani prin poduri aruncat,
De cloști spurcat.
Pă dă câtă lună,
C-o gaură bună;
Pă dă câtă soare.
Cu răsunătoare;

Pă dă câtă stele,
 Cu mii și mii de găurele.
 Câtă-i țara românească și-ungu-
 rească,
 Nu este ala drac de om să-l câr-
 pească.
 Cini s-afla și l-o cârpi
 Bună plată și-o primi.
 Acuma ceasu bate 12,
 vine vremea și mă culc.
*(Ciobanul se culcă, și peste el se
 culcă și Ciobanul 2)*
*Apare Îngerul, care-i îndeamnă să
 se trezească.*

Î:
 Eu sunt îngerul lui Dumnezeu
 Ascultați ce vă spun eu:
 Sculați, frați, nu mai dormiți,
 Ci în grabă să porniți,
 Spre orașu jidovesc,
 Ce Viflaim îl numesc.
 Acolo s-a născut Mesia,
 Precum spune prorocia
 Și zace pe fân uscat,
 În scutece înfășat.
 Sculați frați, nu mai dormiți!

Se ridică C1, (apoi către C2)
 Scoală, frate, Coridoane!
(Repetă de trei ori)

C2:
 Îm...

C1:
 Ei..., bată-l norocu... C-o murit.
 Cu morții s-o pomenit.
 Ce-om face cu el? Cum l-om
 scoate?
 Că-i mai lat ca lung !
*(Îl măsoară cu ciomagul de-a la-
 tul și de-a lungul)*

Pă ușă n-o-căpe.
 Pă fereastră nici așe.
 L-om trage pă chiurchiu-n sus,
 Ca p-un pui dă urs.
 Tăt scoală și te trezește,
 Că, însuși, Domnul te grăiește!
(Ciobanul 2 se trezește)

C2 :
 Noa, frate, Coridoane!:
 Dacă m-ai sculat din somn,
 Dă-mi bani dă sopon,
 Că m-am umplut dă păduchi dâ-
 tinel

C1:
 Ba, io dâ- tina!

C2:
 Ba, tu dâ- mine!

C1:
 Ba, io dâ- mini!

C2:
 Ba, tu taci!
 Că io-s Pătru cel mic,
 Cel mai voinic,
 Care port cărțile
 În toate părțile,
 Scrisorile în toate puturile.
 Aseară fusei în sat:
 Băui și mă-bătai.
 Venii acasă:
 Muierea-mi bătui,
 Cuptoru-mi spărsăi
 Și alte prostii făcui.
 Acum în traistă n-am nimic,
 Num-o butilcă dă vin,
 Cătă ortaci închin.
 Da'-nainte dă om be',
 Hai să zicem și noi o colindă
 La gazda jupâneasă,
 Dâ-mpreună cu dom' părinte.

Se prind apoi în joc, tropăind în ritmul colindului, și lovind vatra casei
 cu ciomegele, a căror zurgălăi și clopoței sună armonios cu melodia co-

lindului. Părintele (popa), în schimb, nu respectă ritmul și regula dansului, mișcându-se anapoda, șchiopătând, dezordonat, în contratimp și în direcție inversă rotației ciobanilor, ceea ce provoacă haz și veselie în rândul spectatorilor. Se dansa după melodia și textul următor:

„Noi acum ortacilor,
Iară voi voinicilor,
Lăudați și cântați
Și vă bucurați.

Cu păstorii dă-mpreună
Să ne facem voie bună,
Că ni s-a născut Cristos,
Lumii dă folos.

S-a născut într-o poiată,
În poiata Iudeii,
Frumos cântau îngerii,
Îngerii frumos cântau.

Că gazda colac ne-a da,
Gazda colac ne-a da zâci,
Făr-d-un cârnaț nu ne-om duci,

Făr-d-un cârnaț nu ne-om duci.
Câmațu ca târnațu,
Coldoboțu cât dă gros,
L-om trage pă gât în jos,
C-ala ne-o fi dă folos.

Și-o chilincă dă pălincă,
N-o zâci gazda nimica,
Că om be cu cine-om vre,
Tot cu gazda-alăture.

Bagă mâna până-n cot
Și ne scoate câti-un zlot,
Batăr d-o fi și d-o sută,
Noi om primi și cam ruptă,
Că, noi, bini l-om lipi
Și l-om hăznăli.”

Spectacolul se încheia cu colindul „*O, ce veste minunată!*”, la care se alăturau și gazdele. La sfârșit, gazdele ne lăudau și încurajau, îndemnându-ne să perseverăm în păstrarea și cultivarea obiceiurilor de Crăciun, învitându-ne și pentru la anul să le aducem bucurie în casă. Drept răsplată pentru strădania noastră, ne cinsteau cu colaci, prăjituri, mere, nuci și ne dădeau și bani, pe care-i contabiliza unul din formație, de regulă Irod. Dacă se nimerea să fie oaspeți în casă, ne dădeau și aceștia bani, spre bucuria noastră.

Jocuri pentru tineret.

Bâza. Consta în lovirea palmii stângi a unuia dintre noi, căruia îi venea rândul (pe care cădea măgăreața, după expresia uzuală); palmă ce era petrecută pe sub subțioara brațului drept, îndoit de la cot în sus până în dreptul ochiului drept, pe care-l acoperea cu palma, asemenea ochelarilor de cai, pentru a opri vederea lateral-drepta, unde erau masați jucătorii pregătiți pentru a lovi, cu palmele lor, palma stângă a victimei. Jucătorii, înainte de lovire, emiteau sunete prelungite de bâzzz...(de unde și denumirea jocului) pentru a deruta victima, timp în care se executa lovitura năpraznică pe care victima o suporta cu stoicism. Lovită fiind, instantaneu victima se întorcea cu fața spre agresori, pentru a-l depista pe autorul lovirii. Dar, ți-ai găsit, încercarea

de descoperire a autorului era îngreunată de hărmălaia și îmbulzeala produsă de adversari, cât și de continuarea bâzzzâitului, asociată și cu ridicarea mâinilor, ce vroiau a se erija, fiecare, în parte, ca autoare a lovirii. În această situație confuză, descoperirea făptașului se baza mai mult pe intuiție, sau forța cu care s-a aplicat lovitura, ce era direct proporțională cu masa corporală a făptașului, de unde concluzia: lovitură puternică? - agresor puternic -, lovitură slabă? - agresor slab. Numai că, această logică o știau toți jucătorii, așa că, pentru derută, uneori se aplicau lovituri slabe de către jucători puternici. Invers?, firește că nu se putea întâmpla. Dacă făptașul loviturii se nimerea să fie descoperit, el lua locul victimei, iar de nu, victima mai suporta lovituri până la descoperire, care, dacă întârzia, făcea să se înroșească de-a binelea palma stângă a victimei.

Dereșul. Consta din loviri corporale, peste fund. Pentru aceasta, victima era așezată cu fundul în sus și cu capul între picioarele unuia dintre jucători, care-i acoperea ochii cu palmele, pentru a nu vedea ce se întâmplă în spatele lui. Încolo, fazele se derulau ca la bâză, cu particularitatea că loviturile erau mai dure. Uneori se folosea, pentru a lovi, fedeu (capacul de oală), în loc de palma mâinii, ceea ce mărea nespus de mult intensitatea și duritatea lovirii. În urma acestui tratament, victimele adesea lăcrimau, dacă nu chiar plângeau, unele. De aceea, unii din jucători, în perspectiva sumbră de a ajunge victime, pentru atenuarea loviturilor își luau măsuri de protecție, introducându-și sub cămăși sau gaci obiecte amortizoare (ștergar, cărpe, călți etc.)

Fripta. Se juca în doi. Un jucător, care era activ, ținea în palmele lui, palmele celui alt jucător. Primul încerca să lovească dosul palmelor oponentului, care încerca, la rândul său, să se sustragă loviturilor. Dacă reușea, rolurile se inversau. Acest joc presupunea intuiție, dexteritate și reacții rapide din partea oponentilor, plus antrenament. Altfel, cel mai slab pregătit, sau fără reflexe rapide, încasa la lovituri peste dosul palmelor cu nemiluita, până acestea se înroșeau de-a binelea. Mie îmi plăcea acest joc, având reflexe bune atât pentru lovire cât și pentru evitarea loviturilor.

Ioani Creț și familia sa. Ioani Creț făcea parte dintr-o familie numeroasă, familia creștinilor, toți fiind oameni așezați pe la casele lor și care, pe lângă cultivarea pământului ce-l dețineau, relativ în suprafețe mici, toți erau mecanici pe tractoarele fratelui lor, Ioani, după ce acestea au fost cumpărate. În afara sezonului de batozare și reparare a tractoarelor, ei practicau, ocazional, diferite mici meserii: Ioani - pantofăria, la începutul carierei sale, pe care, apoi, a abandonat-o; Toni - tâmplăria; Ghiuri - fierăria; Victor - dulgheria. Singurul, Gusti nu practica altă meserie, în afară de cea de tractorist,

probabil datorită faptului că era infirm de un picior, ceea ce constituia un impediment pentru a mai practica și alte meserii, având, astfel, diminuată puterea de muncă.

Dintre toți frații, Ioani era cel mai înstărit, posedând pe lângă 5 batoze de treierat grâu, cu tractoarele aferente, marca „Fordson”, și pământ, în jur de cca. 20 ha, plus prăvălie și cârciumă. Cum de a făcut o asemenea avere ?

În sat se vorbea că începutul l-a constituit jocul de cărți – „21” - în care era de neîntrecut. Astfel, se povestea cum-că, sărac fiind încă, l-a atras în mrejele jocului pe Ilea Căcâilă, (Ioan Cacuci) om foarte bogat din Beznea, care tocmai vânduse la târgul din Borod o pereche de bivoli. După o zi și o noapte de joc, Ilea rămăsese lefter de banii de pe bivoli. Cu suma respectivă, plus alți bani pe care-i avea câștigați din pantofărie și alte partide de cărți, a cumpărat prăvălia și cârciuma care i-au întregit veniturile, pe care, apoi, le-a reinvestit în alte obiective: batoze, pământ și case. Destul și bine că, la moartea sa, survenită în timpul hortiștilor, a lăsat soției - nană Saveta - și celor 4 copii: Pitiu, Boaboa (Viorica), Paveluța (Liviu) și Cheța (Lucreția) câte o casă, o batoză și partea aferentă din prăvălie, cârciumă și pământ, pentru fiecare, conform actului succesoral.

Pitiu și Boaboa, la cedarea Ardealului - 1940 -, erau elevi la Oradea, iar Paveluța și Cheța - la Școala primară din Borod. După ocuparea Ardealului, Pitiu și Boaboa nu au mai continuat liceul, iar Paveluța și Cheța au făcut 4 clase liceale, respectiv 1 clasă. Pe parcursul vremii ei s-au rostuit pe la casele lor: Pitiu căsătorindu-se cu o fată bogată - Iustina Lazăr - din Cacuciul Vechi, Boaboa cu un plutonier de jandarmi - Ivan -, Paveluța cu fata Mihaiu Țepelii - Florița -, la fel bogată și Cheța cu un tehnician din Oradea unde s-a și mutat.

Fiind bogați, au fost declarați chiaburi, suportând toate consecințele tratamentului la care au fost supuși chiaburii. În prezent (1995) se găsesc în viață Pitiu, cu urmașii lui - fiu, fiică și nepoți - și Cheța - fără copii -, plus urmașii fraților decedați - fii, fiice și nepoți.

Interesant!: Pasiunea tatălui pentru jocul de cărți au moștenit-o Boaboa și Paveluța, care o practica cu pasiune, dar, se pare, cu mai puțin noroc decât părintele lor.

Nană Saveta rămâne în amintirile mele ca o femeie extrem de liniștită, calmă, am putea spune blajină, harnică, cu mult bun simț, darnică cu cei săraci și devotată familiei. Cât era ziua de mare, trebăluia în gospodărie și prăvălie, cu mișcări lente, dar eficiente în finalitatea lor. Era pricepută în făcutul prăjiturilor, mai ales a creimeșilor, din care mă înfruptam și eu, ca

vecin, oaspete și prieten al copiilor ei. În semn de recunoștință pentru ea și afecțiune față de copii, am participat la înmormântarea ei. Fie-i țărâna ușoară și memoria binecuvântată.

Jocul de noroc cu cărți „21”

Referitor la acest joc, el se practica de o seamă de oameni din Borod și împrejurimi, cu toate că era interzis; dar șeful de post se prefăcea că nu știe, deoarece, după cum se va arăta în continuare, cei care-l practicau în stil mai mare erau oameni de vază, precum: unchiul Nicolae, Todere Lungului, (ambii de la primărie), Ioani Creț (cel mai bogat om din sat, după cum văzurăm), Petre Toderii (alt om bogat), prieten cu cei amintiți anterior, Condrovici (cel mai bogat om din Topa de Criș), Bolba (cel mai bogat om din Bălnaca) și încă alții, pe care șeful de post avea atâta minte să-și dea seama că nu-i consult să-i deranjeze. Altfel, ei nu făceau rău nimănui, nu constituiau, cu alte cuvinte, o amenințare la ordinea publică, banii jucați la cărți aparținându-le lor.

Țin minte că o partidă de joc de cărți dura uneori toată noaptea, sau chiar și a doua zi, dacă era sărbătoare. Partidele mari nu se jucau în public, ci la anumite case, ferite de privirile indiscrete. De multe ori se jucau în casa bunicului, care era destul de încăpătoare, în jurul mesei luminate de lampa agățată de grindă, care ardea toată noaptea. Bunicul, iama, întreținea focul în candalău, mai deschidea ușa ori oblacul (fereastra) pentru aerisirea încăperii de fumul de țigară, le făcea jucătorilor ceai cald cu rom; servicii pentru care, atunci când potul de bani era mai mare, bunicul, la invitația jucătorilor, își trăgea „pinca” (taxa), în jur de 5-10 lei, operațiune care se repeta de mai multe ori pe parcursul jocului. Bunica și cu mine, la vremea potrivită ne culcam, lăsându-i pe jucători să-și continue partida în liniște și pace. Câteodată mă trezeam din somn la comentariile mai aprinse, ocazionate de vreun câștig mai substanțial realizat de vreun jucător mai norocos. Jocul nu a degenerat niciodată în ceartă sau scandal, jucătorii fiind de bună credință, loiali și corecți în practicarea lui. La despărțire erau tot atât de buni prieteni ca și la începutul jocului, indiferent că unii pierduseră sume mai importante.

Pe lângă jucătorii de bază, la joc participau și unii dintre prietenii acestora, nelipsit fiind Miculaie Corundului, chibițând (mizând) și ei pe cărțile prietenilor, când li se părea că ele sunt de bun augur. Dar nu întodeauna câștigau, fiindcă, chiar dacă cartea de pornire era, să zicem, un 10 sau as (11), aceasta nu însemna ca neapărat cartea următoare să fie un as sau 10, ca să totalizeze împreună 21 ci, uneori, era urmată de cărți cu alte valori mai mici care, împreună, nu totalizau 21, ci o sumă mai mare, cu care se pierdea, sau mai mică, cu care la fel puteai pierde sau câștiga, funcție de suma realizată de cel ce ținea casa (potul) - distribuitorul cărților. Chibiții puteau intra în joc numai cu consimțământul partenerului pe a cărui carte mizau.

Popicăriile

În zilele de sărbători, după amiaza, bărbații se adunau la cele trei popicării din sat: de la Ioani Creț, Friedman și Schwartz, unde, tot pe bani, se luau la întrecere pe echipe, banii câștigați fiind cheltuiți pe loc pentru băutură. Aici miza era mai mică, nu ca și la jocul de cărți, însă suficientă pentru un feldeț (50 ml) de țuică, o sticlă de bere sau un pahar de vin, după preferințe. Mărimea echipei varia în funcție de numărul amatorilor de joc și câștig. Nucleul echipelor se constituia din cei mai buni jucători, la care se atașau amatorii, astfel că, până la urmă, echipele erau relativ echilibrate din punct de vedere valoric, cu sorți egali de izbândă, ceea ce făcea ca și scorul întrecerilor să fie apropiat, cu alternanță aproape egală, mărindu-se astfel șansa ca să ajungă la porția de băutură mult râvnită fiecare jucător.

Elev la liceu - Intrarea la liceu

În anul 1938, după terminarea a 5 clase primare, tatăl meu, la insistențele domnului învățător Gligor Pop, directorul școlii, se hotărî să mă dea la liceu. Pe mine faptul m-a bucurat, mai ales că din sat, în acel an, urmau să plece mai mulți copii, printre care: Loai Botiș, Petre Nuțu Țepelii, Boaboa Ioanii Creț, Milica Pop și alții. Tot din sat, la vremea respectivă erau la școli în Oradea: Ionel Țepelea, în clasa a III-a la Școala Normală, Tedi (Teodor Venter a Miculaii Glighii), în clasa a V-a a Școlii Normale și Pitii Ioanii Creț, la Gimnaziul Alexandru Roman, precum și alții de vârste mai înaintate: Gabriel Țepelea, Ioan Creț, Dumitru Venter, Aladar Botiș și un băiat al lui Victor Creț, al cărui nume de botez nu-l mai rețin.

Tata m-a înscris la Liceul Emanuil Gojdu, unde m-am și prezentat la examen.

Legat de perioada examenului amintesc o întâmplare neplăcută, petrecută pe străzile orașului, și anume, pe strada Republicii de azi și Parcul Traian.

Împreună cu alți doi candidați: Teodor Păcurar, din Vadu Crișului și Teodor Sala, din Birtin, cu care am făcut cunoștință, împrietenindu-ne laolaltă, ne uitam la o vitrină pe strada Republicii, în apropierea fostei librării „Clonda”, când, o gașcă de derbedei ai orașului, văzându-ne îmbrăcați țărânește, au început să râdă de noi, apostrofându-ne cu cuvinte jignitoare și îmbrâncindu-ne cu capetele în vitrină. La acest ultim gest, Teodor Sala, care era mai robust și puternic decât Păcurar și mine, se întoarce brusc și, cu o lovitură puternică, îl culcă pe unul din agresori la pământ, punând pe fugă restul. După această ispravă, noi ne-am continuat drumul îndreptându-ne spre Tri-

bunal (Prefectura de astăzi - 1995 -), când, grupul de derbedei, completați cu alți indivizi de teapa lor, ne supun unui nou atac, de astă dată cu o adevărată rafală de pietre aruncate asupra noastră. Salvarea ne-a venit de la polițistul aflat la poarta Tribunalului, care a alungat pe agresori, luându-ne sub protecția sa. Am avut mare noroc cu polițistul respectiv, altfel cine știe cum am fi putut scăpa din confruntarea inegală la care am fost supuși.

La câteva zile de la întâmplarea respectivă, mare ne-a fost bucuria să aflăm că am luat examenul toți trei, fără nici o intervenție din afară. Mă abțin să fac comparații cu ceea ce, din păcate, se întâmplă astăzi. Las aceasta pe seama factorilor de răspundere care, sper, vor reuși să stopeze corupția și traficul de influență, reinstaurând spiritul dreptății de altă dată din școli.

Liceul Gojdu și câțiva din profesorii pe care i-am avut

Director al liceului era părintele ortodox, profesorul Cătană, om energic, drept, sever și exigent, dar nu rău. Mi-aduc aminte de adunările săptămânale în careu din curtea liceului la care se anunțau sancțiunile aplicate în cursul săptămânii trecute printre care se numărau: scăderea notei la purtare, eliminarea pe o anumită perioadă de timp și, pentru cazuri foarte grave, exmatricularea.

Profesorii de care am avut parte erau personalități puternic individualizate profesional; în plus: dreپți, cinstiți, morali și imparțiali în acordarea notelor, precum: Florea Tudor la geografie, Sabin Anca la română, Iacob Teller la franceză, Andrei la matematici, Hâncu la muzică, Ieremia la desen, părintele Anton Pop la religie și alții.

Despre spiritul de dreptate și imparțialitate, care domnea în liceu, amintesc doar un caz din multe altele, caracteristic pentru întreg corpul profesoral.

Profesorul Anca, de limba română, avea printre noi un nepot. Dar pentru cazul dat nu aceasta este important de reținut, ci atitudinea profesorului față de nepotul său care nu prea învăța. Așa se făcu că, odată, nepotul, fiind scos la răspuns de către unchiul său, nu știu lecția, fapt pentru care a fost gratulat cu un 4 în catalog. Degeaba s-a rugat nepotul să nu-l noteze, ci să-l amâne pentru data viitoare, când va veni cu lecția învățată, mergând până a îngenunchia în fața profesorului-unchi, căci acesta nu s-a lăsat înduplecat de smiorcăielile lui, ci, din contră, l-a admonestat pentru gestul de umilință la care s-a pretat, ordonându-i un sever: „Marș la loc! Să nu te mai prind cu lecția neînvățată, nerușinat ce ești”. A fost și pentru noi o lecție semnificativă: „Cu astfel de profesori nu-i de a te juca de-a neînvățatul fiindcă nu te iartă”.

Amintesc că, cunoștințele gramaticale însușite cu profesorul Anca, în primii doi ani de liceu, au stat la baza perfecționării noastre ulterioare în materie, la liceele unde am fost pulverizați după odiosul Diktat de la Viena.

Beiușul

După doi ani de studiu la Liceul Gojdu din Oradea, refugiindu-ne din cauza cedării Ardealului de Nord, am urmat Liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș.

Aici ne-am prezentat la Centrul pentru refugiați, de unde am fost îndreptați pentru înnoptare la un cămin improvizat, format dintr-o încăpere mare, cu așternut din paie pe jos, unde am dormit de-a valma cu alți refugiați până a doua zi.

Dimineața ne-am sculat devreme, pentru a purcede să ne aranjăm situația.

Tata s-a dus la Penitenciarul de pe lângă Judecătoria din Beiuș, unde a fost încadrat imediat, în mod provizoriu, până la găsirea unui alt penitenciar din țară, unde urma să fie încadrat definitiv. Deci, de o grijă scăpărăm.

Ionel și cu mine ne-am dus la Liceul „Samuil Vulcan”, unde l-am întâlnit pe părintele Ioan Crețu, care era din Borod, fiul lui Gyuri Creț, și funcționa ca secretar de liceu. El ne-a spus că poate să ne înscrie la liceu, dar că nu ne poate asigura cazarea la internat, din lipsă de locuri.

Copil de trupă

În această situație, ne-am dus la Batalionul 6 Vânători de Munte, ca să ne primească copii de trupă. Întâmplarea fericită a fost că tocmai când ajunsesem la poarta cazarmii, ieșea afară din cazarmă, cu trăsura, colonelul Strat, comandantul batalionului. Noi îl cunoșteam de la Borod, unde a fost cantonat cu batalionul în anii 1939-1940, pentru a construi linia a III-a din sistemul de apărare Carol II.

La Borod, colonelul era încartiruit la familia părintelui Munteanu, cu care bunicii mei erau vecini. În timpul vacanței, eu duceam laptele pe care bunica îl livra doamnei preotese, părintele necrescând vaci. Cu această ocazie, uneori îl întâlneam pe domnul colonel pe care îl salutăm respectuos: „Sărut mâna”, dânsul răspunzându-mi cu amabilitate: „Să crești mare copil!”. Așa se făcu că, colonelul, vâzându-ne, ne-a recunoscut imediat și a făcut semn vizitiului să oprească caii. A coborât din trăsură și, după ce ne-am apropiat de dânsul, la semnul pe care ni-l făcuse, ne-a îmbrățișat și sărutat, începând să lăcrimeze. La întrebarea: „Ce căutați la cazarmă?” - noi i-am răspuns că vrem să intrăm copii de trupă la fanfară. Menționez că batalionul avea fanfară, care l-a însoțit și la Borod, fiind cantonată la Hemblei, vecinul nostru de vizavi, ce avea o casă mare, suficientă pentru a adăposti fanfara și pe unii din componenții ei, respectiv copiii de trupă. Noi, copiii din Borod, în special eu, ne-am împrietenit cu copiii de trupă de la fanfară, așa că nu

întâmplător ne-a venit ideea de a ne face copii de trupă.

Colonelul, însă, a hotărât altfel: L-a chemat pe căpitanul Popescu, șeful biroului administrativ, căruia i-a ordonat să ne cazeze cu ceilalți copii de trupă, să ne ajusteze câte un rând de haine militare, pe măsura noastră, să ne procure rechizite școlare și să ne înscrie la liceu pentru a ne continua studiile. Acestea fiind dispuse, ne-am despărțit, mulțumindu-i pentru ajutorul nesperat, el plecând la București, chemat de superiorii săi, de unde s-a întors peste câteva zile.

Firește că dispozițiile date căpitanului Popescu au fost executate întocmai, așa că la întoarcerea sa eram echipați militarmente și, pe deasupra, liceeni.

În situația noastră mai erau și alți copii de trupă, precum: Robotă, Ardelean, Suciu, Pele și încă vreo 2-3, al căror nume îmi scapă.

La întoarcerea sa de la București ne-a chemat la dânsul și a stat de vorbă cu noi mult timp, sfătuindu-ne să avem comportare bună și să învățăm, iar în perspectivă să îmbrățișăm comerțul, pentru a face dovada că și noi, românii, suntem capabili de a face comerț, nu numai străinii, în special evreii. În anul 1941, Batalionul, în frunte cu colonelul Strat, a plecat pe front.

După plecarea colonelului, nu știu prin ce concurs de împrejurări, am fost vărsați la Batalionul 11 Vânători de Munte, unde era comandant colonelul Voicu.

După doi ani, Ionel Țepelea s-a retras de la liceu, cursuri de zi, deci și de la armată, angajându-se funcționar la Primăria din Dobrești. Visul lui, contrar sfaturilor colonelului Strat, era să urmeze dreptul, pentru a deveni jurist, sau cel puțin notar, și, dacă s-ar fi putut, chiar în Borod. Era explicabil, așadar, de ce a optat pentru Primăria din Dobrești: Ca să câștige experiență pentru viitoarea profesie, cât, în parte, și pentru a câștiga ceva bani care să-i facă viața mai ușoară. Liceul l-a terminat la fără frecvență, iar după eliberarea Ardealului s-a înscris la Facultatea de Drept din Cluj, pe care a absolvit-o, devenind judecător la Arad, apoi avocat la Oradea unde a și murit, în 10.III.1987, spre regretul tuturor care l-au cunoscut, cu osebire al meu ca prieten din copilărie.

Despre viața de copil de trupă în cazarmă ar fi multe de spus. Ea a fost o împletire de bucurii și necazuri. Bucuriile constau în joaca cu ceilalți copii de vârsta mea, mai ales de-ascunselea pe acoperișul plat al cazarmii pe după coșurile de fum; partidele de sport de pe terenul unității; schiatul pe dealurile dimprejur - iarna; prinsul peștilor de pe Valea Nimăeștilor- vara și altele. La capitolul necazuri, consemnez:

- lipsa confortului din dormitorul unde coabitam împreună cu fanfara: paturi suprapuse, înghesuială, gălăgie;

- hrană proastă, mult arpacaș; de câteva ori pe săptămână, în loc de pâine - mămăligă ca vai de de ea; dimineața surogat de cafea. La amiază hrana o consumam rece, deoarece nu puteam sosi de la școală în timp util când se servea masa. Porția de hrană mi-o reținea un prieten de la fanfară, Țenț, copil de trupă și el, căruia îi port recunoștință perpetuă. Firește că nu erau condiții ca să mi-o păstreze caldă;

- invidia unor copii de trupă sau voluntari gradați pentru faptul că eram elevi, deci, oarecum, favorizați de soartă, ceea ce atrăgea după sine șicanarea noastră cu orice ocazie, mai ales din partea gradaților. În această direcție amintesc corvezile la care eram supuși și noi elevii, deși oficial eram scutiți de ele, precum: spălatul padimentului din dormitor, căratul lemnelor de foc etc.;

- distanța mare de la dormitor până la latrina din curte, pe care o parcurgeam vară-iarnă, vreme bună-vreme rea, zi-noapte. Nu mai descriu starea igienică a acestor latrine, sau cum au fost construite: gaură lângă gaură, fără pereți despărțitori. La început mi-a fost greu să-mi fac necesitățile fiziologice în aceste latrine, fiindu-mi rușine, dar, după un timp, simțul pudorii a cedat, așa că, volens-nolens, m-am comportat și eu ca toți ceilalți;

- interdicția de a ieși din cazarmă fără învoire, în afara drumului până la liceu și înapoi;

- aplicarea fără discernământ a unui ordin din 1942 de a ne coase buzunarele pe timpul iernii - chipurile ca să ne fortificăm și să câștigăm rezistență la frig și ger. Firește că nu aveam voie să purtăm nici mănuși, căci altfel ce rost ar mai fi avut cusutul buzunarelor!? Nu e greu de imaginat ce frig răbdam elevii până la școală și înapoi, mai ales că manualele și rechizitele le purtam la subțioară, neavând noi ghiozdane sau serviete;

- rușinea îndurată când, la controalele inopinate, eram găsiți cu păduchi. Acum, nu-i mai puțin adevărat că și la școală se găseau elevi cu păduchi. Fenomenul era general în timpul războiului și cuprindea toată țara;

- furturile care se petreceau în cazarmă, deși făptuitorii erau aspru pedepsiți când erau prinși.

Din nefericire, și eu am fost victima unui furt, pe care l-am considerat, la vremea respectivă, catastrofal. Și cum să nu-l consider așa? - când obiectul furat a fost un costum de haine civile nou-nouț, pentru care am muncit din greu o vacanță de vară întragă.

Episodul: Școala de subofițeri Radna. Luptele de la Păuliș.

Vacanța de la Borod din 1943 a fost ultima vacanță de vară petrecută ca elev.

În anul 1944, la 1 iulie am fost încorporat și trimis la Școala de Subofițeri de Infanterie Radna, unde am stat până în 30 noiembrie 1944, când am

fost lăsat la vatră. Atunci terminasem clasa a VI-a și aveam vârsta de 19 ani și 7 luni. Cu aceasta începe un nou episod din viața mea, ultimul ca refugiat și militar elev.

Despre Școala de Subofițeri Radna s-a scris și se scrie mult, grație participării ei la luptele de la Păuliș și împrejurimi, unde a ținut piept cu eroism și succes unui dușman de zece ori mai numeros, pe care nu l-a lăsat să pătrundă pe valea Mureșului în sus cum îi era planul. Eroismul de care au dat dovadă elevii Școlii de la Radna de acum este bine cunoscut în toată țara, așa că nu voi repeta ceea ce alții au scris și evocat mai bine decât aș putea-o face eu. Mai puțin, însă, s-a scris despre viața cea de toate zilele din cazarmă pe care simt nevoia să o evoc, așa după cum am avut eu parte de ea, dimpreună cu colegii mei de grupă, pluton și companie.

Pentru mine personal, ca fost copil de trupă, armata nu a prezentat o noutate. De aceea pot spune că m-am încadrat destul de ușor în disciplina cazonă. Mai greu a fost pentru ceilalți recruți. Într-adevăr: nu e ușor să renunți la personalitatea și deprinderile tale individuale, supunându-te unor ordine ce vizează întărirea conceptului de colectivitate, de grup, conform căruia totul se petrece la comandă fermă, ce exclude nesupunerea, indiferent de caracterul justeții sau injusteții ei.

Aș exemplifica aici cu comanda ce se dădea ca anumite necesități fiziologice, cum este urinatul, să ni le facem toată grupa deodată. Erai la discreția comandatului de grupă care făcea ce vroia cu tine, fără drept de apel.

Eu nimerisem în grupa unui sergent oltean, dat dracului, dar și a unui subofițer de pluton care nu era cu nimic mai prejos ca sergentul, deși el era ardelean, și încă din părțile Beiușului, dar școlit în Germania. Noroc că sublocotenentul Paraschivescu, comandantul plutonului, și căpitanul Tanu, comandantul companiei, erau oameni tare de treabă, cu omenie și bun simț. S-a dovedit și de acesta dată că gradele inferioare sunt tartorii armatei.

Instrucția la câmp era aspră, aproape dură. Ea decurgea sub supravegherea nemijlocită a consilierilor germani, atașați pe lângă școala noastră.

Mâncarea era foarte slabă. Noroc că pofta era mare așa că îți consumai în întregime porția. Cei care aveau bani puteau să-și completeze meniul cu renumitele brânzoaice vândute de femeile de prin împrejurimi la gardul din fața cazărmi.

Pe lângă mizeria îndurată au fost și momente plăcute. Printre acestea, cel mai de preț a fost somnul. Somn profund ca și la Radna n-am avut în viața mea altul, dar nici sprinteneala și vioiciunea de atuni nu mi-au fost dat să le am nici înainte și nici după aceea. Categorie că regimul la care am fost supuși s-a repercutat benefic asupra condiției noastre fizice.

Între comandanții de plutoane era o adevărată întrecere în ceea ce privește cântecele ostășești cu care mergeam și ne întorceam de la instrucție. Comandantul nostru, Paraschivescu, nu vroia să se lase mai prejos. De aceea ne-a pus să învățăm cele mai frumoase cântece, cu efect la public, printre care pe primul loc se situa „Dac-am plecat Ardealule din tine...” Cum printre noi erau mulți elevi cu voce bună, nu ne-a fost greu să ne impunem în fața altor plutoane, ceea ce pe comandantul nostru îl făcea fericit și mândru de succesul dobândit.

Dar, iată că, programul nostru zilnic, ce se derula cu precizie de ceasornic, a fost perturbat de evenimentele Armistițiului.

Astfel: în noaptea de 23 spre 24 august, puțin după miezul nopții, am fost deșteptați din somn, puși să ne echipăm ca pentru stare de necesitate, după care ne-am încolonat pe platforma de adunare din incinta școlii pentru a primi ordinele de rigoare. Ni s-a spus că se încheiase pacea. Firește că la aflarea acestei vești ne-am bucurat. De unde să știm că era numai parțială, între noi și ruși?! Pe urmă am aflat despre ce fel de pace era vorba.

După ce ni s-a repartizat muniția de război, câteva încărcătoare pentru fiecare armă, plutonului meu i s-a ordonat să ia poziție de luptă la podul de peste Mureș dintre Radna și Lipova. Ajunși pe poziție ne-am săpat adăposturile individuale și tranșeea de legătură așteptând derularea evenimentelor a căror natură nu o bănuiam în momentul respectiv. Țin minte însă că, după săparea adăposturilor, ne-a cuprins un frig, care se ridica cu aburii dimineții de pe Mureș, ce ne intrase până în măduva oaselor, parte datorită și faptului că eram îmbrăcați subțire, în combinezoanele de instrucție ce nu țineau de cald. Datorită restricțiilor de circulație ce se instituiseră în timpul nopții, puțini erau pietonii lăsați să traverseze podul. Ei erau legitimați de patrulele instituite special în acest scop.

În gară la Radna staționa o garnitură de tren nemțească, plină cu materiale de război și ostașii de pază însoțitori, căreia nu i s-a permis să-și continue drumul. La scurt timp ostașii respectivi au fost dezarmați, luați prizonieri și duși la școala noastră într-un pavilion și puși sub pază. La fel au fost dezarmați și făcuți prizonieri consilierii germani de pe lângă școală, inclusiv comandantul lor care habar nu avea ce se întâmplase în cursul nopții, până ce nu i-a spus ofițerul ce l-a dezarmat și făcut prizonier chiar pe podul păzit de noi, în timp ce se deplasa de la Lipova, unde era cazat, spre școala noastră, ca în fiecare dimineață.

La pod am stat de l-am păzit vreo trei zile, fiind încartiruiți la o casă din Lipova, aproape de pod, de unde ne perindam cu rândul la pază. Țin minte că aici un coleg, din neatenție, a uitat un cartuș pe țeava puștii care, la curățatul

armelor a explodat, putând să facă victime printre noi. Noroc că țeava armei era îndreptată în sus, astfel că glonte s-a oprit în tavanul încăperii. Spaima trasă a fost mare, dar și muștruluiala pe măsură.

După paza podului, grupa mea a primit ordin să însoțească un grup de prizonieri ruși ce fugiseră din lagărul de la Timișoara. Pe drum însă, spre faptul serii, în apropiere de Timișoara, trenul a fost atacat de o formațiune de 2-3 avioane nemțești care au avariat locomotiva și mitraliat vagoanele cu călători. La auzul avioanelor și răpăitul mitralierelor, prizonierii strigând îngroziți: „samaliot, samaliot”, au sărit din vagon, răspândindu-se în lanul de porumb din apropierea liniei ferate, de unde, pe urmă, cu greu i-am putut aduna, dar nu pe toți, ci numai o parte din ei. La fel am sărit din tren și noi, însoțitorii lor, adăpostindu-ne după rambleul liniei ferate. În atacul respectiv au căzut victime câțiva călători civili. Cu prizonierii pe care i-am putut aduna am pornit pe jos spre lagăr unde am ajuns noaptea târziu. După predarea prizonierilor, aceștia au fost puși din nou sub pază severă pentru a putea fi predați comisiei rusești ce urma să-i preia. Cine știe care le-a fost soarta după preluare, având în vedere concepția rușilor că mai bine mori decât să devii prizonier. Așa se explică, de altfel, teama prizonierilor; preferând ei mai bine fuga și ascunzătoarea decât soarta ce-i aștepta în Rusia.

După misiunea cu prizonierii, într-una din zile și-a făcut apariția în curtea școlii, unde eram adunați în careu, o autoblindată din care au coborât câțiva ofițeri sovietici, primii pe care i-am văzut în viața mea, îmbrăcați în uniformă lor ostășească, complet diferită de a noastră. S-au interesat de soarta prizonierilor germani, dacă sunt păziți bine, mai ales că se înmulțiseră între timp cu cei capturați pe Aeroportul din Arad de către Școala noastră. Presupun că s-au interesat și de efectivele școlii și capacitatea de luptă a noastră. După îndeplinirea misiunii pentru care veniseră, ce n-a durat mai mult de o oră, s-au îndreptat spre Arad, probabil tot cu scopul de a tatona terenul în vedere sosirii grosului trupelor sovietice.

Într-o seară de la sfârșitul lui august, numai ce primim ordin de a ne strânge calabalâcul și a ne deplasa în localitatea Neudorf pentru săpat tranșee. Probabil că ai noștri se așteptau la vreun atac din partea ungarilor pe direcția respectivă.

Aici am sosit noaptea târziu, incartiruindu-ne imediat pe la casele oamenilor, nemți în majoritate. Ei aveau întipărite pe figurile lor teama de ceea ce urma să se întâmple în urma armistițiului, inclusiv a pierderii războiului de către nemți, care era iminentă. Mândria și aroganța lor nemțească dispăru-se ca prin farmec. Acum ei erau docili și abordabili, cu comportament de oameni obișnuiți ce așteaptă sprijin în vremuri de restriște. Așa se explică

faptul că pe la toate casele unitatea noastră a fost bine primită, bucurându-se de tot concursul gazdelor de a ne face misiunea mai ușoară. Pe undeva ei nutreau speranța că noi românii, dat fiind sufletul nostru bun și milostiv, îi vom ajuta la caz de nevoie, lucru pe care, de altfel, l-am și făcut atunci când a început deportarea lor, prin modalitatea căsătoriilor mixte, datorită cărora multe fete de nemți au scăpat de deportare.

La Neudorf, pe lângă săpatul tranșeelor, am executat și primele trageri organizate cu arma pe care nu apucasem să le facem la școală din cauza evenimentelor de după 23 august.

Sublocotenentul nostru, în timp ce săpam tranșeele, căuta să ne insufle curaj pentru eventualitatea unui atac surpriză, spunându-ne să nu părăsim tranșeele decât la ordin, sau când îl vom vedea pe el că fuge, „ceea ce n-o să vedem niciodată”, a concluzionat el, mândru de sine.

După terminarea misiunii la Neudorf ne-am întors iarăși la școală.

Nu bine ne-am întors, când un nou ordin, de această dată cu adevărat „de luptă”, a dus școala în întâmpinarea forțelor dușmane, care ne atacaseră întempestiv, înaintând rapid pe Mureș în sus. Așa a început „Epopoea Păuliș”, din care am ieșit învingători. Practic ea a început în 14 septembrie 1944, deși primii eroi ai „Detașamentului Păuliș” au căzut în 13 septembrie, surprinși de un raid al aviației inamice. Luptele au durat până în 20 septembrie 1944.

Despre luptele de la Păuliș s-au scris multe pagini, așa că nu este cazul să repet lucruri de-acum bine cunoscute.

După încheierea luptelor, plutonul nostru a primit sarcina să adune morții de pe câmpul de luptă și să păzească Școala Viticolă din Miniș și pivnițele acesteia. În această operațiune, a adunării morților, ne-a cuprins o asemenea greață încât vreo câteva zile n-am putut consuma mâncare obișnuită, ci numai struguri.

Pe de altă parte, tot în această perioadă, ne-a fost dat să asistăm la scene de beție a ostașilor sovietici, care intrau în pivnițele oamenilor ciuruind cu gloanțele botoaiele cu vin din care-și umpleau canistarele de benzină, restul lăsându-l să curgă pe jos. Adevărat prăpăd ce se petrecea în unele cazuri sub privirile proprietarilor înmărmuriți și neputincioși.

Femeile din sat stăteau ascunse de frica rușilor, ca, de altfel, peste tot locul pe unde ei treceau.

Pentru a feri de jaf pivnița Școlii de Viticultură am astupat intrarea cu un zid gros de cărămidă și ciment. Măsura s-a dovedit salutară. Pivnița nu a suferit stricăciuni, conținutul ei rămânând intact.

Pe la începutul lui octombrie am fost rechemăți în cazarmă, continuându-ne programul normal de instrucție.

Banchetul. Bacalaureatul. Întoarcerea acasă la Borod.

După terminarea cursurilor liceale, am beneficiat de o scurtă perioadă de respiro până la bacalaureat. În acest răstimp am făcut banchetul tradițional de terminare a liceului, împreună cu colegile de la Liceul de Fete. N-aș putea spune că a fost ceva deosebit, ce să rămână în amintire. Nici nu știu măcar dacă am avut sau nu muzică, sau să se fi dansat. A fost mai mult o agapă comună cu profesorii de la cele două licee.

În schimb mi-au rămas întipărite în memorie serenadele pe care noi, băieții absolvenți, le-am dat la cele două internate de fete - al Liceului și al Școlii Normale - și la profesori. Repertoriul cuprindea melodii adecvate momentului, ca de exemplu: „Somnoroase păsărele”, „Mama” și „Imnul clasei a VIII-a , 1945”, compus de colegul nostru Gheorghe Tobias, după cum urmează:

Trecând al școlii ultim prag
În zvon de sărbătoare
Lăsăm Beiușul nostru drag
Zâmbind, deși ne doare
Și-n frunze verzi împodobit
Liceul ce ne-a ocrotit

Refren:

*O, ierum, ierum, ierum,
O, que mutatio rerum!*

Ce vremuri triste am învins
În cei opt ani de școală,
Căci unii dintre noi s-au stins
De plumb dușman ori boală.
Dar nu trecutul să-l privim
Ci viața nouă s-o trăim

Refren:

Ne risipim în viitor
Precum se duc cocorii.
Strigați băieți cu toții-n cor:
Trăiască profesorii,
Trăiască veacuri an de an
Liceul Samuil Vulcan.

Refren:

Pentru bacalaureat m-am pregătit tot timpul anului. La limba română am avut ca autor preferat pe Duiliu Zamfirescu, cu a lui „Viața la țară”, pe care l-am studiat de-a-fir-a-păr.

Obiectul ce mi-a produs fiori a fost limba latină. Pentru ea exista amenințarea că: „Cel ce nu va ști la bacalaureat va fi căzut”. Dar, până la urmă, totul s-a sfârșit cu bine, așa că mă văzui și cu diploma de bacalaureat, fiind clasat al 14-lea printre colegi, ceea ce pe mine mă mulțumea.

Strângându-mi în cufărul (geamantanul) de nuiiele calabalâcul puțin pe care-l posedam, am plecat acasă, de această dată cu cocia unchiului Nicolae, care venise la târg, fiind acesta într-o joi, cântând împreună pe tot parcursul drumului de răsunau împrejurimile de veselie noastră nestăvilită, mai ales de cântecul: „Dac-am plecat Ardealule din tine...”, care-i plăcea nespus de mult unchiului. Aceasta a fost plecarea mea autentică la Borod, și nu cea hazlie, proiectată în viziunea colegului și prietenului meu Nicolae Goga, redată în caricatura de pe tabloul de absolvire de care am pomenit.

STUDENT LA TEOLOGIE - Examenul de admitere

Deci: în succesiunea evenimentelor trăite, veni și clipa când mă prezentai la examenul de admitere pentru Academia de Teologie Greco-Catolică din Oradea, pe care l-am susținut la Palatul Episcopal, în fața unei comisii prezidată de P.S. Traian Frențiu, episcopul Diecezei Oradea. Cred că am făcut impresie bună, dosarul fiindu-mi favorabil, la fel aptitudinile vocale și integritatea corporală. Răspunsurile pe care le-am dat la întrebări au fost corecte și la obiect.

Dacă aș fi putut prevedea atunci care o să fie evoluția mea sufletească ulterioară, probabil că nu m-aș fi prezentat la acel examen, chit că altă alternativă nu aveam, lipsindu-mi banii necesari susținerii unui examen în altă parte și plății taxelor școlare. Dar, și dacă aș fi prevăzut ceea ce s-a întâmplat ulterior, exista alternativa de a termina studiile teologice, fără a mă consacra preoției, și a urma după aceea o facultate cu caracter laic; istoria, de exemplu, pentru care aveam aplicație, prin susținerea unor examene de diferență pentru anii I și II, trecând astfel direct în anul III, iar după terminarea facultății să intru în învățământ. De fapt, așa și era să se întâmple dacă nu interveneau evenimentele din 1948: desființarea Bisericii Greco-Catolice și Reforma învățământului. Dar, să nu anticipez. Mai bine las să se deruleze evenimentele și faptele în succesiunea lor, cum am procedat și până aci, de unde va reieși motivația comportamentului meu ulterior.

Gânduri nutrite la intrarea în teologie

Odată ce soarta m-a îndreptat spre teologie, eram ferm hotărât de a deveni slujitor al altarului în toată puterea cuvântului, cultivându-mi vocația, pe care o aveam deja din naștere, de a fi de folos aproapelui, în special celor

săraci. În închipuirea mea mă și vedeam împărțind cu ei veniturile eclejiei parohiale și ajutându-le copiii să meargă la școală. Parohia o vedeam ca pe o casă de binefacere și loc de popas pentru drumeții obosiți și înfometați. Totodată mă gândeam să nu mă căsătoresc, pentru a nu-mi crea obligații familiale care să-mi frâneze idealurile generoase. Tedi, cu care am discutat aceste probleme, s-a declarat de acord cu viziunea mea despre preoție, dar în privința celibatului s-a arătat sceptic, spunându-mi că nu va fi ușor să-mi înfrânez pornirile înnăscute în mine spre viața conjugală, lucru absolut normal de altfel, și, ca atare, nu mă sfătuiește să devin preot celib. Atunci nu i-am împărtășit temerea, ținând morțiș la ale mele. Nici Ițu nu-și închipuia cum aș putea să-mi mențin eu nepătat celibatul. Dar, părerea ei o consideram subiectivă, punându-o pe seama regretului ce poate îl încerca de a mă pierde ca virtual partener de viață, deși nu exista nici un angajament din partea mea în acest sens

Deci, cu aceste gânduri am pășit pragul Academiei, în toamna anului 1945. Amintesc că în acel an au mai venit de la Beiuș la teologie Nicolae Goga și Ioan Herdălau, colegi de clasă.

STUDENT LA ARAD

Printre colegii mei de an, eu eram ceva mai în vârstă, urmare terminării liceului cu un an întârziere față de generația mea și celor trei ani de teologie. Nu eram, însă, singurul, mai având colegi de aceeași vârstă, sau chiar mai în etate ca mine: Slatina, Matora și alții.

Profesorii erau și ei: care mai în vârstă, care mai tineri, proveniți unii din producție, alții de la facultățile de agronomie sau medicină veterinară de pe acele vremuri din țară.

Rector l-am avut pe medicul veterinar Petru Spănu, cunoscut hipolog pe plan național, de numele căruia se leagă formarea Noniusului de la Bonțida.

Decan la Zootehnie era inginerul agronom Marton Geza. N-a stat mult timp la Arad, fiind numit consilier ministerial la București. În locul lui a venit profesorul de chimie Traian Gârba.

La Medicina Veterinară decan era Ioan Oprea, medic veterinar, care, la fel, nu a stat mult pe post, necorespunzând din puncte de vedere politic.

Printre ceilalți profesori amintesc pe: Eugen Epure, la zoologie și anatomie; Emil Jura, la agro-chimie și organizare; Emil Roșu, la alimentație; Bocancea, la construcții; Mihai Ioniță, la pășuni și fânețe; Mircea Moru, la porcine, ovine, albine și viermi de mătase; Firu, la păsări; Vaier Pinte, la fiziologie; Vasile Tcaciuc, la echitație; Nicolae Gluhovschi, la reproducție;

doamna Talpoș, la limba rusă; Szobeck, la marxism și Vasilovschi, la climatologie și meteorologie.

În primul an de studii am fost cazați la hotelul din centrul orașului, avându-l coleg de cameră pe Mihai Leveneț, refugiat din Basarabia. Tot basarabeni erau colegii: Eugen Scoarță, Mihai (Mitea) Mocanu și Vitalie Cojocar. Ei erau, săracii!, permanent cu frica în sân de a nu fi depistați de ruși și duși în Basarabia, apoi, în continuare, cine știe în ce colț îndepărat al Siberiei.

În anul al II-lea ne-am mutat la Hotelul Vânătorilor, trasformat în cămin studentesc, unde am stat în cameră tot cu Leveneț. Aici funcționa și cantina studentescă. Condițiile de cazare erau acceptabile. Fiecare cameră avea chiuveță proprie cu apă. Toaleta era în schimb la capătul coridorului.

Mâncarea era gustoasă, datorită în bună parte bucătarului care era priceput în meserie, conștiincios și cu dragoste față de noi, studenții. Nu-i mai puțin adevărat că și studenții țineau la el. Zilnic la bucătărie erau de serviciu doi studenți prin rotație care, împreună cu administratorul cantinei, sau bucătarul șef, făceau cumpărăturile din piață: lapte, smântână, brânză, zarzavat etc., veghind apoi ca acestea să fie folosite în totalitate la pregătirea hranei.

Privit în ansamblu, anul nostru avea un aspect eterogen sub raportul provenienței studenților, a motivației lor pentru profesia de zootehnist și a comportamentului în facultate și în afara ei. Colegii vârstnici mai trecuseră înainte și pe la alte facultăți, de la care au plecat - bună parte forțați de motive politice sau de origine socială. Pentru aceștia, avantajul era că, zootehnia, durând numai trei ani, puteau să termine mai repede facultatea, penru a se întreține apoi singuri. Printre ei mă număram și eu. Alții au optat pentru Arad fiindcă erau localnici sau de primprejur. Fetele, care erau destul de numeroase în anul nostru, au speculat perspectiva că, studente fiind, poate își vor găsi mai repede un partener de viață, precum s-a și întâmplat de altfel, multe din ele măritându-se cu colegi de-ai noștri sau de la medicina veterinară ori cu asistenți din Institut. Așa s-au căsătorit: Viorica Balog, Corneiciuc, Că-lămaru Doina, cu colegi de-ai noștri; sau Olimpia Stănijan și Lucia Crișpai, cu asistenți.

A treia categorie, mai mică, o formau studenții tineri care au optat pentru zootehnie în speranța că aici nu vor fi purecheați la dosare ca și la alte facultăți: drept, litere, medicină umană etc., deoarece dosarele lor erau vulnerabile sub raportul averii părinților, ori al trecutului lor politic, sau al rudeniilor mai mult sau mai puțin îndepărate.

Într-adevăr, zootehnia și medicina veterinară, fiind profesii în care se are de-a face mai mult cu animalele decât cu oamenii, dosarele erau analizate mai

cu indulgență. Și, uite așa, marea majoritate dintre noi ne-am trezit la zootehnie nu din vocație, ci datorită, mai degrabă, motivelor conjuncturale arătate.

Dintru început, o parte din cei care mai fuseseră studenți pe la alte facultăți înainte vreme și-au arogat un fel de superioritate în fața celorlalți colegi, invocând experiența lor de foști studenți. De aici nu s-ar putea spune că s-ar fi iscat vreun conflict între tineri și vârstnici. Situația a fost acceptată de tineri, mai ales că numărul veleitarilor era mic, necuprinzându-i pe toți vârstnicii, dintre care marea majoritate erau oameni serioși și așezați, văzându-și fiecare de treburile proprii, axate în principal pe învățatură.

Luați aparte, aproape că fiecare coleg și colegă își avea personalitatea proprie, inconfundabilă cu a celorlalți. Nu este locul aici, dar o portretizare a colegilor ar întregi mult imaginea socio-profesională și, de ce nu, moral-politică a lor. Poate că pe parcursul evocării voi apela în parte și la unele elemente portretizante, dacă va fi necesar, pentru explicarea și înțelegerea mai bună a unor atitudini comportamentale ale colegilor în anumite situații date.

Lucrarea de diplomă. Terminarea facultății

După o scurtă vacanță de vară, veni și toamna anului 1950, când ne reluăm locul în amfiteatrele și laboratoarele facultății, pentru a parcurge ultimul an de studii, al III-lea.

În acest an trebuia să terminăm și să redactăm lucrarea pentru examenul de stat. Eu mi-am ales lucrarea din organizare, la profesorul Emil Jura, având ca subiect: „Organizarea Gospodăriei Agricole Colective (GAC) Sântana”. Am ales acest subiect fiindcă îmi dădeam seama că pe noi, inginerii zootehniști ne așteaptă în viață formele de producție socialistă, gospodăriile agricole de stat, gospodăriile agricole colective, întovărășirile agricole etc., care începuseră să ia ființă încă din 1945, în urma Reformei Agrare - gostaturile - și a Programului de Transformare Socialistă a Agriculturii din 1949 - gacurile.

GAC Sântana făcea parte din primele unități de producție de acest fel, înființate în țară în 1949. Inițiatorul formării acestei gospodării a fost țăranul Gheorghe Goina, originar din Budureasa, de lângă Beiuș, împroprietărit în Sântana în urma Reformei Agrare din 1945. A atras după sine și alți români împroprietăriți în Sântana, precum și o parte din nemții localnici, constituind împreună nucleul de bază din care avea să se dezvolte ulterior renumita pe țară: CAP „Viața Nouă” Sântana.

La liceu, profesorul de filozofie Bota ne spunea că, „genii” există în orice domeniu de activitate, nu numai în sfera spiritualului, cum ne venea nouă a crede. De acest fapt m-am convins ulterior, când am avut de-a face cu oameni simpli din popor, dar care, prin inteligența lor nativă, au realizat în sfera

producției bunurilor materiale, respectiv în agricultură, lucruri grandioase, ce purtau în ele pecetea geniului creator ai celor care le-au inițiat și înfăptuit.

Un astfel de „geniu creator”, s-a dovedit a fi și țăranul Gheorghe Goina, pe care l-am cunoscut în 1949, devenind apoi amici și colaboratori în unele din realizările sale, care au constituit mândria unei țări întregi, cu ecou și peste hotare. Cel care m-a pus în legătură cu acest om minunat a fost colegul meu de facultate și an, Francisc Scherer, care era din Sântana, în prezent stabilit în Germania.

Goina, aflând despre intenția mea de a executa lucrarea de diplomă la el în unitate, firește că a fost de acord, acordându-mi pe parcursul executării ei tot sprijinul necesar. El a intuit pe loc avantajele ce vor decurge din lucrare pentru gospodărie, cel puțin ca punct de referință pentru istoricul începuturilor ei. Perspicacitatea sa nu l-a înșelat. Cu trecerea anilor, lucrarea mea i-a fost de folos în alcătuirea diferitelor studii și monografii în legătură cu gospodăria. Așa se face că exemplarul pe care l-a primit din lucrare s-a pierdut, tot dându-l în dreapta și stânga la diferiți solicitanți - ziariști cu deosebire -, ceea ce l-a făcut să-mi ceară cu împrumut exemplarul meu, pe care, dându-i-l, nu l-am mai văzut.

Elaborarea lucrării n-a fost ușoară, de vreme ce era prima de acest fel din țară, și literatură de specialitate pentru astfel de lucrări nu exista, fără numai doar literatura sovietică, câtă s-a tradus până la acea dată. În plus, profesorul era destul de exigent, gen Terdic de la Beiuș.

Anul III s-a dovedit a fi cel mai greu, în sensul că ne rămăsese foarte mult material de predat și învățat, pentru care, în mod normal, ne trebuiau doi ani, după cum s-a și procedat ulterior. Dar, imperativul vremii era de așa natură că nu se putea aștepta încă un an; cererile producției pentru ingineri zootehniști fiind foarte mari și presante.

În fine, fără a ne pierde buna dispoziție, l-am parcurs cu bine și acest ultim an, după care am susținut examenul de stat pe care l-am luat cu toții, în afară de un singur coleg, care, pur și simplu, a refuzat să se prezinte, din motive numai de el știute, mai bine zis „închipuie”. Avea un psihic labil, predispus la suspiciuni și melancolie. Degeaba s-au rugat de el profesorii, inclusiv rectorul, să se prezinte la examen, că el o ținea pe-a lui: „Nu și nu, în ruptul capului”.

Conform tradiției, firește că și noi am încheiat studenția cu un banchet foarte reușit la Restaurantul „Ciocârlia”, grație colegului nostru Teodor Fănață, făcut parcă anume pentru astfel de organizări și petreceri festive. De fapt, tot el ne-a organizat ulterior întâlnirile din 5 în 5 ani, toate reușite și cu amintiri plăcute.

La terminarea facultății aveam 26 de ani și 7 luni. Cam mult; fără să fi avut nici un serviciu cu salar, exceptând cele câteva zile ca învățător suplinitor la Școala din Borod, înainte de a pleca la facultate. Unii dintre colegii mei de școală primară la această vârstă aveau deja familie cu copii și casă proprie. Eu nu aveam nimic, în afară de diploma de inginer zootehnist. Cu aceasta am pornit în lume, în speranța că-mi va fi de folos și mă va ajuta să mă rostuiesc și eu cumva în viață.

În producție - Aleșd

Inginer zootehnist la Aleșd

După terminarea facultății, am cerut să fiu repartizat la Sfatul Popular al Raionului Aleșd - secția agricolă.

Am optat pentru Aleșd fiindcă era aproape de Borod (17 km) și mă gândeam că-mi va fi mai ușor să mă gospodăresc, având casa aproape și cunoștințe prin partea locului.

Astfel, în data de 20 august 1951 am fost încadrat pe post de zootehnist șef al Raionului Aleșd. Înaintea mea, postul a fost ocupat de un inginer agronom, mai în vârstă decât mine, de la care am preluat dosarele cu actele pendinte de serviciul zootehnic, el trecând pe un alt post potrivit pregătirii sale.

Ca ajutor îl aveam pe tehnicianul zootehnist Nicolae Muscă din Bratca, unde și locuia, făcând naveta la Aleșd. Mi-a fost de un real folos cunoscând el raionul și problemele sale zootehnice foarte bine.

La baza furajeră l-am avut pe inginerul agronom Florian Budiu, proaspăt absolvent al Facultății de Agronomie din Cluj. Avea un suflet deschis, ceea ce a făcut să ne împrietenim din prima zi.

Șef de secție era tehnicianul agronom Pavel Denuț, de loc din Ponoară, comuna Bratca. Și cu el m-am împrietenit, fiind noi de aceeași vârstă și de pe meleaguri apropiate.

Încă din prima zi a preluării funcției, am primit sarcina, împreună cu Budiu și alți tineri utemiști, să dăm ajutor la montarea în centrul Aleșdului a unui panou mare ce-l reprezenta pe „călăul” Tito, cu cunoscutele-i bardă, plină de sânge, legată la cingătoare. Panoul trebuia montat până în seara zilei de 22 august, astfel ca în dimineața zilei de 23 August să poată fi văzut și huiduit de participanții la adunarea festivă în cinstea „Marii Sărbători Naționale a Eliberării Patriei de sub Jugul Fascist”.

După sărbătorirea „Zilei Naționale a Eliberării Patriei” am intrat în atribuțiunile de serviciu, începând cu studierea dosarelor preluate de la predecesor, pe care, nefiind voluminoase și nici numeroase, le-am parcurs în 2-3 zile, descifrându-le conținutul și rostul.

A urmat apoi deplasarea în teren pentru a lua contact cu realitățile concrete de pe raza sfaturilor populare privitoare la organizarea și administrarea pășunilor, a loturilor zootehnice, a stațiunilor de montă comunale, îngrijirea și întreținerea reproducătorilor - armăsari, tauri, vieri și berbeci.

O sarcină specială de îndeplinit pe care o aveam era ca să introduc în raion înșămânțările artificiale la oi. Începuse deja programul de ameliorare al ovinelor, al schimbării structurii de rasă în favoarea raselor cu lână fină și semifină planificate a înlocui Țurcana. Am reușit ca, în scurtul interval de timp până la monta oilor, să înființez și organizez două puncte de înșămânțări artificiale: unul la Groși și altul la Vârciorog.

Ele mi-au dat multă bătaie de cap, datorită opoziției proprietarilor de oi de a le supune înșămânțărilor artificiale, pe care ei le considerau a fi contra naturii; prezicând că din așa ceva vor rezulta produși anormali: miei cu mai multe sau mai puține picioare, ori cu două capete etc. Până la urmă am convenit în felul următor: chiar dacă nu vor supune înșămânțărilor artificiale toate oile, totuși să înșămânțeze o parte din ele pentru a ne convinge cu toții ce o să iasă în primăvară. În felul acesta am reușit să fie înșămânțate un număr oarecare de oi, ce-i drept, cam redus, dar suficient pentru ca în primăvara ce a urmat oamenii să se convingă că se pot obține miei și prin această metodă: sănătoși, fără anomalii morfologice și cu lână mai bună.

Dar, cea mai mare bătaie de cap mi-au produs-o cele două gospodării agricole colective din raion: Lugașu de Sus și Hotar. Acestea, de la început erau amărâte ca vai de lume. Neînțelegerile se țineau lanț. N-ai fi găsit nici din greșeală doi oameni care să tragă la fel. Fiecare trăgea în altă direcție, potrivit cu interesele proprii. Ele alertau raionul în fiecare zi: ba cu o problemă, ba cu alta; urmare proastei organizări și conduceri ce generau nemulțumiri, soldate în final cu neparticiparea la muncă, de trebuia să intervină organele raionale, prin salariații de la raion, să le execute muncile agricole de câmp.

Mai greu era să suplinești lipsa brațelor de muncă în zootehnie unde, dat fiind specificul sectorului, muncitorii trebuiau să fie stabili, să aibă continuitate în muncă. Or, dintre membrii cooperatori, nimeni nu se angaja ca muncitor permanent, fără doar persoane handicapate fizic ori mintal, pe care nu te puteai bizui. În situația dată a fost adoptată măsura ca îngrijirea animalelor să se facă de către colectiviști cu rândul, pe zile, conform unei programări prealabile. Numai că, procedându-se astfel, animalele erau îngrijite necorespunzător, fără simț de răspundere de către cei care erau la rând, înregistrându-se astfel pagube însemnate în zootehnie; traduse prin îmbolnăviri, sacrificări de necesitate și mortalități. Aproape că nu era zi lăsată de

Dumnezeu în care eu, ori medicul veterinar Quai, să nu fim solicitați pentru rezolvarea acestor probleme.

Partea tristă era că noi, cunoscând cauzele relelor din zootehnie, pe care le știau și localnicii, inclusiv conducerile celor două gospodării, indicam măsurile ce se impuneau a fi luate pentru curmarea neajunsurilor, dar nimeni nu o putea face, lipsind din concepția doctrinară a unităților socialiste elementul propulsor de bază al economiei: „COINTERESAREA INDIVIDUALĂ”.

Desigur că lozinca „Bun al întregului popor” sau „Averea obștei” erau frumoase și atrăgătoare la prima vedere, numai că interesele individuale nu se regăseau în ele. Ca atare, pentru individ nu prezentau atracție. Efortul individual se cerea a fi răsplătit tot individual, și nu de-a valma cu a celorlalți, dintre care unii poate că nu au nici un fel de merit să fie retribuiți egal cu oamenii merituoși. Dar, despre aceste lucruri nu era voie nici să vorbești, necum să și acționezi în spiritul lor; fiindcă contraveneau doctrinei partidului, conform căreia efortul trebuia să fie comun, la fel și răsplata. Cu toate că nu văd de ce cointeresarea și răsplata individuală ar contraveni socialismului!

Problema ca atare este destul de cunoscută și nu este necesară o reabordare a ei. Am amintit-o aici doar pentru a ilustra consecințele la care a dus dezinteresul personal în cele două gospodării. Cu astfel de probleme generate de necointeresare m-am confruntat tot restul activității mele, la fel ca și ceilalți colegi de breaslă, sau alții din celelalte domenii de activitate, în care retribuirea se făcea de-a valma și nu pe baza aportului individual.

Alte amintiri de la Aleșd

În ceea ce privește veniturile realizate la Aleșd, ele s-au rezumat numai la salar. Era destul de mic, încât abia mă puteam întreține: masă și casă. Noroc că gazdele - soții Pop - îmi cunoșteau părinții și, ca atare, nu mi-au cerut mult pentru întreținere.

Pe fica lor, Agneta (Nuși-Nuți) o cunoșteam de când era elevă, de venea pe vărare la Ițu, fiind ele colege. Așa se făcu că la Borod l-a întâlnit pe Puiu Iluțiu, student la medicină, cu care s-a și căsătorit. Când locuiam la Aleșd, ei erau deja căsătoriți.

Din primul salar i-am cumpărat maicii o „duflă” (broboadă) și o pereche de ghetle tip șoșoni, din molton, ce erau destul de călduroase iarna. Gestul meu a emoționat-o până la lacrimi, cu atât mai mult că îmi cunoștea salariul și discrepanța dintre el și propriile mele necesități privitoare la îmbrăcăminte. Noroc că de la raion am primit o salopetă cu care am umblat până toamna târziu, protejându-mi astfel sărăcăcioasa îmbrăcăminte pe care o aveam.

La Aleșd am funcționat până în 20 ianuarie 1952 (exact 5 luni), dată de la care am fost numit asistent, la Institutul Agronomic Arad - Facultatea de Medicină Veterinară.

M-am despărțit de colaboratori în termeni prietenoși, intuind parcă faptul că nu peste mult timp iarăși ne vom întâlni și colabora împreună, după cum s-a și întâmplat. Dar să nu anticipez, ci să inaugurez noul episod al vieții mele

Arad

Asistent la Arad. 20.I. 1952- 15. IX. 1954.

Faptul cum am ajuns asistent îmi este necunoscut până astăzi (1996). Probabil că cei care au decis acest lucru s-au ghidat după rezultatele la învățătură și după activitatea pe tărâm obștesc.

Dintre colegii mei au mai fost numiți asistenți: Teodor Boita, Ștefan Vancea, Victor Mazilu, Marin Miloș, Simion Rusu, Olimpia Plapșa, Lia-Carmen Haidu, Elena Neuman și Lakatos Ștefan. Doi au fost numiți la Iași: Turliuc și Pamfilie.

În timpul studenției m-am împrietenit mai îndeaproape cu colegul meu Simion (Simi) Rusu, originar din Șiclău, raionul Chișineu-Criș. El, ca și mine, era sărac lipit pământului; în plus și fără tată de mic copil, fiind crescut împreună cu fratele său mai mare de către mama lor, din truda ei cu ziua pe la săteni.

Îl amintesc aici fiindcă, ajuns eu în Arad, el s-a oferit să împartă cu mine camera unde locuia, la familia Ardelean, de pe strada Sârbească; provizoriu, ziceam noi atunci, până îmi voi găsi și eu locuință. Am apreciat gestul lui generos, cu atât mai mult cu cât eram conștient că-l incomodez, camera având un singur pat în care puteam dormi.

Acuma, colegul meu era de aproape două ori mai dezvoltat decât mine, așa că nu e greu de imaginat cum ne odihneam noi doi într-un pat de o singură persoană. Noroc că eu eram slab și că amândoi dormeam duși de cum puneam capetele pe pernă, iar când se întorcea unul pe o parte o făcea și celălalt.

Aflând doctorul Tcaciuc, șef de lucrări la catedra unde și eu eram asistent, cum ne chinuim noaptea, mi-a oferit o dormeză de-a lui, la un preț aproape simbolic, pe care am cumpărat-o pe rate, în pofida faptului că suma de plată era mică, dar mare pentru salariul meu.

După ce mi-am cumpărat dormeza, Simi mi-a propus, și eu am acceptat, ca să locuim împreună în continuare; chiria revenindu-ne astfel mai puțină pe persoană, în plus convenisem cu doamna Ardeleanu ca să ne pregătească cina, iar duminica, și amiaza, noi urmând a procura alimentele de bază de pe cartelă și de pe piață, din care o parte îi reveneau dânsei pentru oboseală. În fond, cina se reducea de cele mai multe ori la fasole și „țușpais” (cartofi fierți cu răntaș - prăjeală). Duminica meniul conținea și carne, primită pe cartelă.

Arborele genealogic al soției

Arborele genealogic al soției mele, Cucu (ca fată Bărbulescu) Lucia, născută în data de 20 ianuarie 1929 la Ploiești, se prezintă astfel:

T	Bărbulescu Ilie (Enache), n. 1892, Măciuca, jud Vâlcea, m. 1944, ca prizonier în URSS
TT	Bărbulescu Ioniță
MT	Bucur Maria din Sulești, grecoaică după mamă
TTT	Barbu Enache TMT Bucur Florea
TTTT	Barbu ?
MTTT ?	
TMTTT	Măciuceanu Drăghici
M	Moșteanu Ioana (Jana), n. 1906, Lădești jud. Vâlcea, m.20. IV, 1985, Târgoviște. Moașă
TM	Moșteanu (Alexandru, m. 1947
MM	Pârăianu Maria, n. 1881, Lădești. m. 11.IV.1967, Târgoviște, înmormântată în București. (A fost furată de Moșteanu I. A.)
TTM	Moșteanu Ion
MTM	Moșteanu Ecaterina (Tinca)
TMM	Pârăianu Patru, (fecior de boier)
MMM	Bucurescu Ecaterina (Cătălina) TTMM Pârăianu ?
MTMM	Pârăianu Tița (Coana Tița, boieroaică)
TMMM	Bucurescu Andrei (Clăcaș corn. Ciumagi, sat Dejoi)

TÂRGOVIȘTE Mutarea de la Arad la Târgoviște

După căsătorie, soția a rămas gravidă; așa că trebuia să ne gândim în mod foarte serios la viitor: în primul rând unde o să nască și cine va îngriji copilul în timpul serviciului nostru?

În perspectivă se conturau două soluții: Târgoviștea sau Borodul.

Cum la repartizarea în producție, soția a reușit să pună mâna pe regiunea Ploiești și în cadrul acesteia pe Circumscripția veterinară Târgoviște II, la care erau arondate câteva localități rurale dimprejurul orașului, am optat pentru Târgoviște.

Trec peste demersurile făcute pentru a primi și eu transfer la Târgoviște, întâmpinând rezistență atât din partea Facultății cât și a Ministerului, arătând că, în final, am reușit să fiu numit zootehnist șef la raionul Târgoviște. Dar, aici postul era ocupat, rămânând să aștept eliberarea lui prin trecerea ocupantului la Punctul agricol Târgoviște, proiectat a se înființa, dar a cărui aprobare cam întârzia.

Cum mie nu-mi convenea să aștept fără salariu, pe de o parte, iar pe de altă parte, că nu prea reușeam să mă acomodez cu mediul social de acolo, am hotărât, de comun acord cu soția și mama Jana, să ne transferăm cu serviciul în Ardeal, și anume în regiunea Crișana, și, dacă s-o putea, undeva pe lângă Aleșd, dacă nu chiar la Borod, unde să ne stabilim definitiv.

În urma demersurilor necesare, dorința ni s-a împlinit. Ne-am luat calabalâcul: o ladă cu haine și o dormeză, ambele de la mama Jana, și... direcția Borod.

EPISODUL VADU CRIȘULUI - BOROD

Pe data de 12 octombrie 1954 am fost numiți la Circumscripția veterinară Vadu Crișului: soția ca medic veterinar, iar eu ca zootehnist. Cu locuința ne-am stabilit la Borod, la casa părintească. Raza noastră de activitate cuprindea comunele: Vadu Crișului, Șuncuiș, Măgești și Borod.

Dar... Nelipsitul dar... Când credeam că, în sfârșit, ne-am atins scopul, numai ce ne trezim transferați din oficiu la Salonta: eu ca zootehnist șef de raion iar soția ca medic veterinar la Circumscripția veterinară Salonta I (Oraș). De prisos să arat rugămintele noastre de a fi lăsați în pace, căci au rămas fără ecou.

Ne-am strâns din nou calabalâcul adus de la Târgoviște, plus, de acum, și dormeza cumpărată de la doctorul Teaciu din Arad, în împrejurările cunoscute deja cititorului, și niște lemne de foc procurate în Borod, încărcându-le pe toate în camionul ce ni-l trimisese Regiunea, și pe-aci-ți-i-drumul către Salonta, unde am ajuns în seara zilei de 5 noiembrie 1954.

ZOOTEHNIST LA PUNCTUL AGRICOL BOROD

La Borod am luat-o iar de la început: statul în chirie la Mihai Fodor, vecin cu părinții, amenajarea Punctului agricol nou înființat și a locuinței aferente dispensarului veterinar.

La început nu ne-a fost ușor. Raza Punctului agricol era foarte întinsă; cuprinzând comunele Borod, Vadu Crișului, Șuncuiș și Măgești. Mijloc de transport nu aveam. Ulterior am primit o șaretă, apoi un docar de la raion și bani pentru a ne procura un cal. Ne-am procurat o iapă, „Zori” cu emfizem pulmonar. Bani primii nu ajungeau pentru un cal mai bun. Era în schimb frumoasă, docilă și cu pas întins la mers.

Însușirea de a fi docilă prezenta un avantaj mare pentru noi, mai ales că de multe ori o conducea Coca, soția mea.

Ca vizitiu l-am angajat pe tata, care era de-acum prea bătrân pentru a mai munci pe șantiere. Menționez că după război a fost dat afară de la închi-

soare, câștigându-și pâinea în continuare pe la diferite șantiere de lucru din țară, printre care cel mai mult la Reșița. El ținea mult la Zori, pășunându-o vara pe pământul nostru și hrănind-o cu resturi menajere de la bucătărie, pe lângă fânul și concentratele procurate din alocația primită de la raion. În felul acesta hrănită și îngrijită, natural că starea de întreținere a iepei era foarte bună. De multe ori, vara, cum sosea de pe teren, era lăsată liberă prin curtea dispensarului, care era mare, pentru a paște iarbă.

Într-una din zile, după ce a început să umble singură, se găsea în curte și fetița noastră. Arăt ca ea era atrasă de Zori ca orice copil față de animale. Fără a ne da seama, într-un moment de nesupraveghere, numai ce ne trezim cu Lucica că îmbrățișase un picior de-al iepei, strângându-l la piept cu brațele sale micuțe. Iapa stătea nemișcată, oprindu-se din păscut, anume parcă pentru a o proteja și încuraja în pornirea ei tandră de a o îmbrățișa. A fost o scenă duioasă care, însă, ne-a produs fiori la gândul ce i s-ar putea întâmpla fetiței dacă iapa s-ar mișca din loc. M-am apropiat cu precauție de iapă, desprinzând fetița de piciorul ei. Dar mirare!: Fata nu vroia să se desprindă și să fie îndepărtată de iapă. Ea insista să mângâie în continuare iapa. I-am satisfăcut dorința săltându-o pe spinarea ei în postură de călăreț, lucru care o încântă, nefiind aceasta pentru prima oară. Probabil că de această dorință a fost condusă și acum, îmbrățișând iapa, ca să urce pe piciorul ei să călărească.

Ce să mai spun de faptul că plecările noastre de acasă pe teren cu șaretă sau docarul, observate de ea, erau însoțite de plânsete ca să o luăm cu noi. Când aveam de făcut drumuri scurte, o luam, spre marea ei bucurie, manifestată prin agitarea mâinilor și datul din picioare, cât și prin glasul ei ce îndemna iapa să pornească la drum.

Punctul agricol l-am amenajat într-o casă pe care am închiriat-o de la fosta mea învățătoare, Hajnal Etelka, care se întorsese din lagăr cu fiul ei Boandi, locuind ei de-acum în Oradea. Casa era foarte veche, dar încăpătoare, compunându-se din patru camere mari, o bucătărie, o cămară de alimente și o sală cu rol de antreu.

Prima cameră, cu intrarea dinspre stradă, am destinat-o pentru inginerul agronom; a doua pentru dispensarul veterinar și a treia ca locuință pentru noi. A patra, dinspre capătul opus al casei, am transformat-o în grajd pentru iapă.

Reparațiile și amenajările necesare le-am executat cu Victoru Creț, despre care am mai amintit cu ocazia discuției despre familia creștenilor.

După terminarea reparațiilor și amenajărilor necesare, ne-am mutat de la Mihai Fodor, luându-i cu noi și pe maica și tata; la casa părintească rămânând familia fratelui Traian (el, soția și doi copii mici).

Așa am stat împreună până ce maica, fie iertată, a murit în 4 septembrie 1957, iar noi ne-am mutat la Oradea în 1958, când ne-am despărțit și de tata

care, cu această ocazie, s-a mutat înapoi la casa lui, unde a locuit împreună cu familia fratelui meu până la moartea sa, 1962.

La Punctul agricol erau trei specialiști: subsemnatul, ca șef de punct și specialist în zootehnie, soția, ca medic veterinar și Haralambie Râuleț, ca agronom.

La început, Râuleț a locuit împreună cu fiul său, Lică, în camera specialistului de la Punctul agricol. După întregirea familiei cu soția și încă o fiică, Raisa, s-au mutat cu toții în casă cu chirie, aparținând familiei Gros Marton, ce locuia în Bratca, unde era angajat la cooperativa de consum pe post de magazioner. Locuința era la câțiva zeci de metri de Punctul agricol.

Cu familia Râuleț ne-am împrietenit repede, fiind ei oameni de treabă, modești și harnici. Doamna Râuleț era soră medicală la Dispensarul Uman din Borod.

O altă familie, nouă în Borod, cu care ne-am împrietenit, a fost familia Bârsan. El era încă student la politehnică iar soția, Ilona, farmacistă în Borod în timpul lor liber.

Soțiile noastre făceau lucruri de mână frumoase: tablouri și goblenuri pe care le păstrăm și astăzi, împodobindu-ne cu ele casa.

La fel ne-am împrietenit cu familia secretarului de la Consiliul Popular, Traian Popa, profesor de profesie, originar din Bratca. Doamna Popa era educatoare la grădiniță. Ei aveau doi copii: Lucia și Adrian. Fetița era de vârsta fetiței noastre. Când doamna Popa mergea la grădiniță o lua și pe fetița noastră împreună cu copiii ei.

Firește că pe lângă prietenii noi, am reînnodat firul prieteniiilor vechi din copilărie. La fel am căutat să ne aflăm bine cu toți intelectualii din sat: medici, profesori, învățători, preot etc., precum și cu toți sătenii și cunoștințele mele vechi de pîmprejur.

Președintele Consiliului Popular Comunal, pe vremea aceea, era Petru Caba din Cornițel, fost miner. Era om drept, nepărtinitor, dornic și ambițios să facă bine pentru comună. La fel era și secretarul. Și cum, mie, la fel îmi plăcea dreptatea, nu e de mirare că între noi trei s-a legat o prietenie strânsă, deși eu nu eram membru de partid ca și ei.

Apreciindu-mi ei calitatea de om iubitor al dreptății, m-au pus președinte al Comisiei de împăciuire de pe lângă Sfatul Popular Comunal Borod. În acest sens, eu aveam deja experiența de la Arad, plus vocația moștenită de la bunicul meu, Todere Sii, care, după cum am arătat, împărțea și el dreptate, pe vremea sa, în Borod.

În această postură mi-a fost dat să judec multe și variate pricini; unele mai mult, altele mai puțin grave, provenind, unele din ele, din te miri ce, mai ales certurile dintre soți. Spre satisfacția comisiei, inclusiv a Comitetului

Executiv al Sfatului Popular Comunal, marea majoritate a cazurilor reușeam să le soluționăm pe plan local, lucru remarcat de altfel și de organele raionale. Pentru puținele cazuri ce ajungeau la judecătorie, marea majoritate a soluțiilor coincideau cu ale noastre, ceea ce pe noi ne bucura, întărindu-ne astfel convingerea că facem o judecată eficientă și dreaptă.

O altă colaborare între noi trei, de astă dată pe plan investițional, a constituit-o construirea unei școli pe Valea Borodului, pentru copiii locuitorilor din zonă, care erau departe de școala din sat. Școala veche funcționa la un cetățean (Macu) acasă într-o cămăruță mică, întunecoasă și cu pământ pe jos, deci complet necorespunzătoare.

Ideea construirii școlii noi s-a născut deodată cu propunerea ca eu să candidez de deputat în circumscripția respectivă, anume aleasă pentru acest scop, ceea ce a constituit, să zicem așa, platforma mea electorală cu care m-am prezentat în fața alegătorilor.

Acuma de ales, tot mă alegeau ei, chiar de nu le-aș fi promis nimic, fiindcă alt candidat nu era și, conform obiceiului împământenit deja, toți cei propuși ieșeau învingători, electoratul neavând curajul să se opună decât în foarte rare cazuri, câte unul-doi, dar și aceștia nu pe față. Așa era atunci piesa și așa trebuia jucată. Totul se reducea la un formalism steril, fără nici o noimă, încât stăteai și te întrebai cui și la ce folosea această mascaradă de alegeri cu un singur candidat pe circumscripție, a cărui soartă era deja hotărâtă din momentul propunerii lui pe lista de candidați. Ulterior s-a introdus sistemul cu doi candidați. Dar, și acum, tot unul trebuia să reușească, cel hotărât mai dinainte. Celălalt era candidat de formă, pentru a salva aparența că se fac alegeri democratice; și aceasta mai mult pentru exterior. Păcat de timpul și banii pierduți cu astfel de alegeri mistificatoare. Dar, lăsând la o parte aceste considerații, iată-mă ajuns deputat pe Valea Borodului. De acum începe latura pozitivă, bună a lucrurilor.

În conformitate cu cele promise, într-adevăr, m-am implicat cu toată ființa pentru construcția școlii. Sarcina mea principală era de a-i mobiliza pe localnici, majoritari țigani, la făcutul voioagelor (chirpicilor), săpatul fundației, adunatul și transportarea pietrelor de pe vale pentru fundație, a nisipului, lemnului din pădure, asigurarea mâinii de lucru zilnice comandate de meșteri, cu rândul, pe numere de casă etc.

Șeful de post avea sarcina de a confisca scânduri și alte materiale necesare școlii, de la comercianții găsiți fără acte în regulă, precum și de a înăspri regimul amenzilor pentru contravenienții la ordinea publică, cu scopul de a mări veniturile la bugetul local, din care o parte rămâneau la comună, în cazul nostru pentru a fi folosite la ridicarea școlii.

Primarul și secretarul aveau sarcina de a defalca din aceste venituri partea pentru școală și de a obține lemnele de construcție de la Ocolul Silvic Aleșd.

Pot să spun că totul s-a derulat ca pe sfoară, reușind ca într-un an să dăm noua școală în folosință, spre bucuria și încântarea localnicilor, mai ales a copiilor și învățătoarei.

Școala a fost prevăzută și cu locuință pentru învățătoare, care, deși era din sat, prefera să stea în cursul săptămânii la școală; distanța de 9 km fiind prea mare ca să-i străbată zilnic pe jos, mai ales iarna pe zăpadă și frig.

Doamna învățătoare de atunci, înainte de 1948 a fost călugăriță greco-catolică, ocupându-se de educația elevelor de la Beiuș. Așa se explică atracția sa pentru educarea și instruirea copiilor, pe care îi iubea; iubire ce se manifesta reciproc. Localnicii țineau la ea pentru bunătatea, simplitatea și smerenia ce le degaja ființa sa. La Borod s-a căsătorit cu vecinul bunicii mele, Parizek, slovac, văduv, meseriaș în construcții și tâmplărie de prima clasă. Din căsătoria lor a rezultat o fiică, Mimi, care astăzi este învățătoare în Borod, căsătorită, fără copii. Părinții ei au murit, rămânându-i ei casa părintească și grădina dimprejurul casei.

O altă colaborare, de astă dată și cu conducerea școlii și a căminului cultural, s-a materializat în înființarea unui cor mixt, pe patru voci, pe lângă căminul cultural, pe care eu l-am instruit și dirijat. Cu corul respectiv ne-am situat pe locul II pe regiune la diversele concursuri. Pe locul I era vestitul cor din Buteni, mult mai vechi ca al nostru și mai numeros, chit că și al nostru număra peste 70 de persoane. În plus, o bună parte din coriștii din Buteni cunoșteau notele muzicale, pe când la noi, în afară de mine și alți câțiva intelectuali, care cunoșteam ceva note, restul habar nu aveau de ele, învățând ei pe de rost, din auzite, bucățile corale. În schimb, toți aveau voci plăcute și auz muzical.

La reprezentațiile festive, coriștii se îmbrăcau în portul local din Borod, caracteristic Văii Crișului Repede, ce impresiona plăcut publicul spectator.

Repertoriul conținea cântece melodioase și în parte ușoare, agreate de coriști, precum: Negruța, Suită de cântece bihorene, Mama, Ana Lugojana, Coasa, În poieniță, La fântână la izvor etc.. plus cântecele noi din repertoriul vremii: dar numai dintre cele melodioase.

Soliștii corului erau: Ileana Balint și Ștefan (Tocodelu) Caba, țărani, ambii cu voci puternice și melodioase.

Un alt țăran reprezentativ al corului era Mihai Venter (Mihaiu Petrii Sarchii), vecin cu dispensarul veterinar. El, pe lângă voce, poseda și talentul de a dansa, fiind cunoscut printre dansatorii de frunte ai regiunii.

Venind vorba de dansatori, nu pot să nu-i amintesc pe soții Munteanu Teodor cu Florița lui (Florița me, cum zicea el), oameni de peste 60 de ani, dar vioi și sprinteni de puteai prinde iepuri cu ei, Baci Munteanu purta mustață cu vârfurile răsucite și îndreptate lateral și în sus. Avea un mers repede și sacadat, parcă de paradă, inconfundabil cu un altul din sat. Ei participau regulat la seburile noastre. Rolul jucat de Milica înainte vreme pe scena din Borod a fost preluat de această pereche de oameni minunați, plini de vitalitate și dragoste de viață. Numerele lor constituiau revelația și deliciul spectatorilor, fiind aplaudate cu frenezie: atât în desfășurare cât și la sfârșit.

Pe post de umorist neîntrecut îl aveam pe Zoi Friedman (Mițicacăl), despre care am mai amintit. El avea darul, printre altele, de a imita pe oameni. Apariția lui pe scenă era de tot haiul, la aceasta contribuind și fizicul său, în perfectă concordanță cu canoanele umorului autentic. Era mic de statură, disproporționat în părțile componente ale corpului, cu voce și dicție aparte: subțire-scârțâite, ce ele singure erau de natură a produce ilaritate. Pe scenă el reușea să redea doar prin câteva expresii verbale și gesturi corporale personajele imitate, încât era foarte ușor să le identifici, fără a fi nominalizate, în caz că le cunoșteai dinainte. Ce mai! Era aidoma colegului meu de facultate, Ionescu, despre care am amintit la timpul său.

Deci, cu corul ca piesă de bază, și cu cei amintiți aici, noi eram în stare să susținem un spectacol artistic în orice vreme. Spectacolele noastre erau renumite, dovadă că sălile erau arhipline. Firește că acest fapt ne mulțumea sufletește. Bine ar fi fost ca formația să fi primit și ceva recompense materiale. Dar, despre așa ceva, nici vorbă. Singurele avantaje de care beneficiau membrii formației au constat în scutirea bărbaților de paza de noapte în sat, scutirea de contribuția în muncă și atribuirea cu prioritate a lemnului de foc din pădure.

Un cuvânt de apreciere se cuvine a fi spus la adresa profesoarei Irina Beltechi, directoarea Căminului cultural, care s-a zbatut din răsuferință ca formația corală să ia ființă, să se dezvolte și să rămână unită în idealuri, aplaudând cu tact unele fricțiuni inerente ce mai apăreau câteodată printre coriști, menținând coeziunea atât de necesară pentru fructificarea cu randament a efortului depus de întregul colectiv.

La fel trebuie apreciată abnegația cu care coriștii participau la repetiții, câteodată, în preajma marilor concursuri, până după miezul nopții; mai ales că marea lor majoritate fiind țărani, a doua zi trebuiau să meargă la munca câmpului de la care nu puteau lipsi. A fost dulce vecinul meu Mihai (dansatorul) când, după o repetiție ce se prelungise până aproape în zori, mergând noi împreună acasă, mai în glumă mai în serios, m-a invitat să prânzim (dejunăm) împreună prune din ograda casei lui. Când aveam repetiții prelun-

gite, în timp ce exersam cu o voce, celelalte efectiv dormeau pe scaune. La comanda mea: „Tenor!! (sau altă voce) deșteptarea!!”, coriștii în cauză tresăreau imediat, trezindu-se, scuturând din cap și deschizând ochii, făcându-mi apoi semn că sunt gata de cântat, în timp ce celelalte voci cădeau din nou pradă lui Morfeu, până când le venea rândul, la apelul următor.

Noroc că la cămin exista lumină electrică, trasă de la Mina de cărbuni din Cornișel, satul nefiind încă electrificat, așa că activitatea o puteam desfășura și pe timpul nopții în bune condiții. Păcat că nu aveam aleeași condiții și acasă, fiind tributari încă lămpii de petrol.

Preocupările, de natura celor arătate, nu au impietat cu nimic activitatea profesională ce trebuia să o desfășor. Nu am abordat-o aici, fiind cuprinsă în Memoriile profesionale.

În perioada petrecută la Borod am reușit - nu fără a strânge cureaua - să ne mai înzestrăm locuința cu ceva piese: o mobilă de bucătărie, cumpărată de la Bratca, pe care o avem și astăzi, o mobilă de cameră pe care, la fel, o avem și astăzi, un pătuț pentru fetiță și un covor din iută.

Ca piese de îmbrăcăminte: soția și-a cumpărat un palton de piele îmblănită de la Cluj; și-a confecționat un costum de haine (din costumul meu, după cum am amintit); iar eu un costum nou, în locul celui cedat soției, care nu mă mai cuprindea, începând să mă mai rotujesc puțin; un costum de iarnă pe care mi l-a cusut Litchman; cizme cumpărate de la cooperativa din Borod; iar pe banii de pe o bicicletă primită de la regiune ca premiu pentru activitatea depusă, o șubă îmblănită și o căciulă rusească cu clape pentru protecția urechilor, cu care umblam pe teren iarna.

Dar... Iar dar? Din păcate da! După cum era de prevăzut, în data de 15 februarie 1957, Punctele agricole au fost desființate, majoritatea dintre ele dovedindu-se ineficiente. Acest fapt l-am tratat pe larg în Memoriile profesionale.

În această situație eu am fost transferat ca zootehnist șef la Raionul Aleșd. Din punct de vedere familial, situația era anormală, ca eu să funcționez la Aleșd și soția la Borod. Întrucât Râuleț a fost trecut la Cosiliul Popular local, am cerut să fiu și eu trecut aici pe post de tehnician veterinar. Cu mare greutate mi s-a aprobat, așa că, pe data de 30 aprilie 1957, am revenit iarăși la Borod, scăpând astfel de naveta pe care o făcusem zilnic între Borod și Aleșd, timp de două luni și jumătate.

Numai că, bucuria nu mi-a fost de lungă durată, fiindcă în anul următor, 1958, a apărut un ordin care interzicea folosirea specialiștilor cu studii superioare pe posturi de tehnicieni, cum eram și eu. Ca atare am fost nevoit să mă mut la Oradea pe post de inginer zootehnist cu selecția la Direcția Generală a Producției Animale - exterior (Oradea) din Ministerul Agriculturii.

Așa s-a încheiat activitatea mea în satul natal de care cu regret în suflet a trebuit să mă despart pentru tot restul vieții de până în prezent (13 februarie 1996); zic: „de până în prezent” fiindcă niciodată nu se știe ce-ți mai poate rezerva viitorul.

În orice caz, eram ferm hotărât să mă stabilesc în Borod, fiind pe punctul de a-mi construi acolo și casă, pentru care promisem deja de la Consiliul Popular teren potrivit.

Se vede treaba că așa mi-a fost destinul. Nu mi-ar fi părut rău dacă m-aș fi luptat pentru funcții mari, pe care să nu le fi putut obține, dar eu mă luptasem pentru funcții mici, de care, în final, nu am avut noroc să beneficiaz.

LA ORADEA

Zootehnist cu selecția la Oradea

Posturile cu selecția erau nou înființate de Ministerul Agriculturii: pentru fiecare regiune câte unul. Înființarea lor a coincis cu apariția ordinului amintit, referitor la interzicerea folosirii specialiștilor agricoli pe funcții inferioare pregătirii lor. Acest ordin, după cum am arătat, m-a afectat și pe mine. Ca atare, am solicitat să fiu transferat pe postul nou înființat, ceea ce mi s-a și aprobat. Postul l-am ocupat pe data de 1 martie 1958.

Problema se punea acum să o aduc și pe soție la Oradea. În acest sens am început demersurile necesare, care au găsit audiență favorabilă unde trebuia, deși am avut parte și de împotriviri, așa că, începând cu data de 1 octombrie 1958, soția a fost transferată în Oradea, la Servicul zoo-veterinar regional.

Problema grea rămânea de-acum aceea a locuinței. Demersurile pentru a primi locuință de la stat au rămas fără rezultat. În această situație am apelat la unchiul Nicolae Venter, de pe Calea Nojoridului. la care stătusem în gazdă în urmă cu 20 de ani ca elev de liceu în clasa I, după cum am arătat în episodul respectiv, Iată, așadar, ce însemnează soarta omului. Numai că de această dată eu eram însurat și cu copil mic. La fel avea și unchiul o fată, Viorica, absolventă de liceu.

Lângă casa veche, unchiul își construisese o casă nouă ce nu era terminată complet. Cu banii primiți în avans de la mine în contul chiriei, au fost tencuite pe dinăuntru două camere în care ne-am mutat noi.

Strada Nojoridului rămăsese tot aceea pe care o lăsasem în urmă cu 20 de ani: nepietruită și fără trotuar pavat. Când ploua ne murdăream încălțăminte de noroi, de trebuia să o spălăm la cișmeaua de lângă Peța, la fel și când ne întorceam din oraș acasă.

Biroul îl aveam la Consiliul Popular Regional în aceeași încăpere cu Serviciul zoo-veterinar. Șeful serviciului era tot doctorul Nicolae Tureanu, care fusese și în urmă cu 7 ani, când am venit pentru prima oară în regiune ca proaspăt absolvent pe post de inginer zootehnist la raionul Aleșd.

La unchiul am locuit aproape un an de zile. În acest timp am beneficiat de ajutorul binevoitor al familiei sale, în sensul că nana Onița ne îngrijea fetița cât timp noi eram plecați la serviciu. Ea o ducea și aducea de la Căminul de copii de pe strada Seleușului, distanță de circa 1 km; îi dădea de mâncare și o supraveghea până la sosirea soției acasă de la serviciu. La fel o îngrijea și Viorica. Zic: „până la sosirea soției”, fiindcă eu eram tot pe teren de luna până vinerea, potrivit naturii serviciului pe care îl aveam. Tot nana Onița făcea focul în casă, ne livra lapte de la vaca ei și ne făcea unele cumpărături: cu un cuvânt ne ajuta la tot ce trebuia.

Directoarea căminului de copii era tovarășa Eugenia Munteanu, femeie între două vârste, energică și bună organizatoare. Iubea copiii din suflet; dar și ei o iubeau ca pe propria mamă. Am avut mare noroc cu ea, fiindcă fetei nu-i plăcea să meargă la cămin, fiind o fire mai independentă, ce cu greu se lăsa încorsetată în programul și regulile căminului. Tovarășa Munteanu proceda însă cu atâta tact profesional încât a făcut ca fetița să se acomodeze încetul cu încetul cu mediul din cămin, fără repercusiuni negative asupra personalității sale voluntare. Ne-am împrietenit cu tovarășa Munteanu, menținând noi tot timpul această prietenie, mai ales că era rudă cu dactilografa de la Direcția agricolă, doamna Ardeleanu, cu care, la fel, întrețineam relații de prietenie.

După un an de demersuri stăruitoare, a dat Domnul că am reușit să punem mâna pe o cameră mică și un antreaș pe care l-am transformat în bucătărie, pe strada Republicii, la întretăierea cu Mihai Eminescu, în clădirea fostei Case de cultură orășenești, transformată la etaj în locuințe. Aici mi-a fost dat să-l întâlnesc pe profesorul Nicolae (Nichi) Cornea, fost coleg de liceu la Beiuș, care era chiriaș mai vechi în clădirea respectivă. Întâlnirea ne-a bucurat: prilej de evocări a zilelor trăite la Beiuș ca elevi de liceu.

Noua noastră locuință avea marele avantaj că era aproape de serviciu, la cca, 50 m și în plin centru, ceea ce ne ușura aprovizionarea. Încolo!, ce să spun?: toaleta pe coridor, comună pentru toți locatarii - vreo opt familii -; încălzitul cu lemne; camerile foarte mici, încât de-abia ne-a încăput bufetul în bucătărie; o dormeză, dulapul, masa, două scaune și pătuțul fetei, în cameră. În plus, locuința era plină de ploșnițe, ce puseseră stăpânire pe toată clădirea, încât cu greu am putut scăpa de ele. Și, ca și cum atâta nu ne-ar fi fost de-ajuns, cineva ne tot fura din lemnele depozitate în pivniță, deși am schimbat încuietoarea de mai multe ori. Cămară pentru alimente nu aveam.

O problemă, nou apărută, era îngrijitul fetei. De angajarea unei femei nici vorbă nu putea fi, neavând unde o caza, și nici cu ce o plăti, salariile noastre fiind foarte mici. Ca atare, am dat-o la un cămin de zi pe strada Tudor

Vladimirescu, unde o duceam dimineața și o aduceam seara. Dar când se îmbolnăvea, o lăsam singură în cameră, rugându-i pe vecinii rămași acasă să se mai uite la ea din când în când, soluție ce nu a ținut, găsind-o o dată pe fetiță cocoțată pe fereastră cu intenția de a o deschide. Momentul ne-a produs fiori. Această întâmplare ne-a determinat să o rugăm pe mama de la Târgoviște să primească fetița la ea, până vom fi reușit să ne mutăm într-o locuință mai potrivită. Firește că mama a acceptat, înțelegându-ne situația în care ne găseam, astfel că, cu tot regretul și durerea suflătoare, a trebuit să ne despărțim de fetiță, trimițându-o la celălalt capăt de lume. Zic „capăt de lume”, fiindcă de la Oradea la Târgoviște îți trebuiau aproape 24 ore de mers cu trenul, plus că nu aveai când - doar în concediu - și nici bani ca să mergi mai des. Noroc că eu, fiind încadrat la Ministerul Agriculturii, o puteam vizita mai des, cu ocazia ședințelor lunare din Capitală, când, la întoarcere, mă abăteam pe la Târgoviște.

Mai greu era de soție, care nu-și putea vedea fetița decât o dată pe an, cu ocazia concediului de odihnă, ceea ce, efectiv, o făcea să sufere de dorul fetiței, gândindu-se permanent la ea. Singura ei mângâiere erau scrisorile dese, fotografiile și relatările mele când mă întorceam de la ședințe - via Târgoviște.

La mama, fetița a stat trei ani, din 1959 până în 1962 când am adus-o la Oradea și am dat-o la școală (Școala Nr. 14, lângă Muzeul Țării Crișurilor).

Între timp, noi ne mutaserăm în Piața București, Bloc B2, etaj II, ap. 30, urmare faptului că în localul de pe Republicii a fost instalată echipa de proiectanți ai Uzinei Alumina ce urma să se construiască în Oradea.

Piața București era și ea în regim de construire, deci șantier: fără alei sau trotuare de acces finisate; cu drumuri desfundate; praf pe timp frumos; noroi și bălți de apă pe timp ploios etc. Accesul la blocurile terminate, inclusiv al nostru, se făcea pe podețe și punți din scânduri.

Totuși, noi, ne-am bucurat de locuința primită, care, față de ceea ce am avut până atunci, reprezenta raiul pe pământ: antreu, cămară de alimente, bucătărie, două camere, baie cu antreu și dulap în perete, balcon, încălzire centrală, boxă pentru materiale și alimente de iarnă la subsol (cartofi, zarzavat etc), spălătorie, burlan pentru aruncat gunoi alături de ușa de intrare în apartament; ce mai?... boierie curată; și unde mai pui!!: lângă gară, de care eu eram legat în deplasările mele, și nu departe nici de serviciu.

Deci, când am adus-o pe Lucica la Oradea, aveam locuință nouă, de care eram foarte mulțumiți, mai ales că pe parcurs se amenajaseră și spațiile exterioare cu alei, trotuare asfaltate, plantații de arbori și arbuști ornamentali etc.

Condițiile create ne-au permis să putem angaja o femeie care să aibă grijă de fetiță în lipsa noastră: să-i dea de mâncare, când venea de la școală și să o supravegheze pe timpul joacei cu alți copii în curte.

Comportamentul ei ne-a dezamăgit însă, așa că am apelat iar la Târgoviște, rugând-o pe mama să ne trimită pe tanti Florica, sora ei, să ne îngrijească fetița. Ea a venit și a stat la noi mai mulți ani, până ce Lucica s-a făcut mare de-și putea purta singură de grijă.

Menționez că tanti Florica și mama ei au ajuns la Târgoviște în urma colectivizării satului lor Lădești, unde nu mai aveau din ce trăi, fiind ele suferinde amândouă: tanti cu infirmitate la o mână iar bunica semiparalizată, deci inapte de muncă la colectivă pentru a-și putea câștiga existența.

De altfel, mama Jana i-a crescut și ajutat și pe ceilalți frați ai ei: tanti Tuțica și unchiul Georgică, până ce au ajuns la maturitate de și-au putut câștiga singuri pâinea. Este și aceasta o dovadă în plus a nobleței sufletului ei mare și generos, devotat până aproape de sacrificiu față de părinți și frați. Și toate acestea, când te gândești, dintr-un amărât de salariu de moașă, chiar dacă la acesta se mai adăugau micile atenții primite de la clientelă. Nu-i mai puțin adevărat că pentru aceste mici venituri colaterale alerga zi și noapte, de mă mir cum a putut rezista la asemenea solicitări continue. În oraș, „Coana moașă Jana” se bucura de aprecierea și respectul unanim ale populației, de altfel bine meritate, pentru râvna priceperea și devotamentul ei în exercitarea profesiei.

După plecarea lui tanti Florica înapoi la Târgoviște ne-am gospodărit singuri: soția făcând în casă tot ce trebuia - natural după orele de serviciu - : curățenie, spălatul rufelor, gătitul mâncării, spălatul vaselor etc. Eu o ajutam prea puțin, doar sâmbăta și duminica când eram acasă.

Și doamne mult timp se consumă cu treburile gospodărești. Acum îmi dau seama, când pensionar fiind, o ajut pe soție la aceste treburi gospodărești. Mă mir de femeile cu serviciu, fără ajutor acasă, cum de pot face față sarcinilor de serviciu și treburilor gospodărești de acasă! Categorie că ele muncesc mai mult decât bărbații, adeseori inclusiv la serviciu, unde sunt mai conștiincioase. Aș putea spune că acasă sunt de-adreptul exploatate de soț și copii. De aceea afirm cu convingere că a ajuta femeia la treburile gospodărești nu numai că nu trebuie să-ți fie rușine, dar că ești și dator să o faci. Rușine trebuie să-ți fie atunci când nu o ajuți. Adică... cum? Ea să muncească și tu să trândăvești pe motiv că ești „bărbat”? Oare nu-ți dai seama că această atitudine este imorală, sau cel puțin inechitabilă ori discriminatorie? Nu-ți cere nimeni să faci absolut de toate ce face femeia, să te substitui cu totul ei. Nici nu e posibil, deoarece sunt anumite lucruri care, categoric, sunt specifice numai femeilor. Dar, să faci curățenie în casă, dacă nu, cel puțin în curte și pe stradă în fața casei, să mături, să dai cu aspiratorul, să faci aprovizionarea de la piață și prăvălii, să cureți cartofi și zarzavatul, să dai carnea prin mașina de tocat, să speli vasele etc., acestea le poți face și tu, bărbate,

că doar „nu ți-o pica pana din clopu!”. În orice caz, e mai rușinos ca, în timp ce-i pretinzi ca să facă ea totul, tu să citești ziarul, să te uiți la televizor, să joci table, șah, cărți; să bei cu prietenii, să te plimbi sau să dormi etc. Așa că: aviz celor în cauză!

Privitor la activitatea profesională pe linie de selecție, apoi și de reproducție, ea este redată detaliat în lucrarea: „Rolul selecției în ameliorarea animalelor din județul Bihor”, pe care am elaborat-o și tipărit-o în 1979, cât și în Memoriile profesionale.

Întrucât în lucrările respective nu este menționat impactul acțiunilor asupra celor implicați în mod direct în selecția și reproducția animalelor, am considerat că pentru întregirea imaginii de ansamblu a celor două acțiuni este necesar să abordez, în prezentele memorii, și această latură a activității noastre de pionerat în ameliorarea animalelor de după războiul al II-lea mondial.

În primul rând aş aminti faptul că lumea cu care am venit în contact - mă refer la unitățile cuprinse în acțiunea de selecție -, la început nu era lămurită și nici prea încrezătoare privitor la rostul acțiunii noastre și perenitatea ei, având în vedere efemeritatea altor acțiuni similare, experimentate pe acele vremuri.

Văzând însă lumea că ne ținem de program, mai ales în privința controlului producției de lapte la vaci: că lună de lună, în zilele stabilite, încă de la începutul anului, suntem prezenți la datorie, pe linia grajdului, seara și dimineața, și că măsurăm și înregistrăm producția fiecărei vaci, după care trecem la determinarea procentului de grăsime din probele prelevate de la fiecare vacă, pe care le înscrinem apoi în „Fișa controlului producției de lapte” a fiecărei vaci, neîncrederea inițială a început să dispară, luându-i locul încrederea și colaborarea, care încetul cu încetul s-au statornicit în relațiile dintre noi.

După un an și ceva de activitate, când am început să deschidem registrele genealogice de crescătorie și de stat, etapă calitativ superioară în acțiunea de selecție, unitățile nu numai că ne erau favorabile, dar și încântate de aportul nostru ce se repercuta indirect și asupra producției. Ele vedeau că datele noastre le sunt folositoare nu numai pe linie de selecție ci și de producție, în sensul că, cu ajutorul lor, puteau să-și planifice, organizeze și urmărească mai bine procesul de producție, inclusiv retribuția îngrijitorilor după rezultatele obținute. De exemplu: noi le-am demonstrat că, nemulgând complet laptele din uger se pierde la grăsime, diminuându-se astfel și plata pentru laptele livrat, care era corelată cu procentul de grăsime din lapte.

Un alt efect benefic îl reprezenta puțința de a furaja animalele individual sau pe grupe, după producția de lapte, ceea ce la fel aduce câștig.

Dar, efectul cel mai mare și important era că unitățile puteau să-și rețină tineretul de prăsilă de la plusvariantele efectivelor, îmbunătățindu-și astfel structura calitativă a acestora cu fiecare nouă generație intrată în producție.

Paralel cu creșterea prestigiului au început să se amelioreze și condițiile noastre de trai: unitățile manifestând mai multă bunăvoință și atenție de felul cum suntem cazați și tratați la cantină. Totodată, pe perioada controlului ni se punea la dispoziție mijlocul de transport de la gară în unitate și, în cadrul acesteia, de la sediu la secții.

Aceste facilități, să le zic așa - deoarece colegi din unele regiuni nu beneficiau de ele -, nu a însemnat că totul ar fi fost perfect și că nu ar fi rămas „loc pentru mai bine” - ca să reiau expresia des uzitată pe acele vremuri.

Îmi amintesc, de exemplu, că însăși la renumita Gospodărie Agricolă Colectivă din Sântana ne-am trezit noaptea cu șoareci în pat, ce-și făcuseră cuibul sub saltea; sau că, la altă unitate, nu mai puțin renumită, Gospodăria Agricolă de Stat Valea lui Mihai, condițiile de cazare lăsau de dorit: paturi cazone îngrămădite într-o încăpere mică, cu igrasie. Tot la această gospodărie, la ferma de oi Otomani, ce nu dispunea de cameră de oaspeți, am dormit în același pat cu bătrânul Călinescu (Caloi baci), cioban la oi; alături, în alt pat, dormind soția și fetița lor. În plus, sub paturi erau găște pe ouă puse la clocit.

Inserez această ultimă întâmplare, nu ca pe un reproș adus unității, cu atât mai puțin onorabilei familii Călinescu, fiindcă, tot așa de bine puteam să merg și să dorm la centru, dar, din comoditate și, de ce n-aș spune-o, din plăcerea de a-l asculta povestind pe Caloi baci, am preferat să stau cu familia lui cu care mă împrietenisem mai demult. Caloi baci era cel mai bun cioban de oi din Otomani. El avea în îngrijire turma de oi „Elită”.

În noaptea respectivă, tehnicianul meu, Surdu Alexandru, a dormit la familia tehnicianului Hammer; un neamț cu simțul răspunderii foarte dezvoltat, cu caracter integru, pedant în scripte cum rar mi-a fost dat să găsesc alții asemănători în cariera mea. După cum am arătat în lucrările amintite mai înainte, lui i se datorează faptul ca am putut executa prima testare a berbecilor în regiune, urmare faptului că el avea deja introduse în fermă și ținute la zi registrele genealogice de crescătorie la oi.

Hammer, în plus, era și mare pescar. Pe vremea aceea, la ferma din Otomani era un lac mare, destul de adânc, de te puteai îneca în el, în care erau mulți pești. Într-o deplasare, cu ocazia bonităților la oi, după terminarea lucrului ne-am pus de am prins pești cu undița tustrei (Hammer, Surdu și subsemnatul). Mama lui Hammer ni-i prăjea. Țin minte că nu prididea săraca să ni-i prăjescă, tipsisie după tipsisie, după repeziciunea cu care noi îi consumam, udându-i din belșug cu vin ditr-o damigeană pe care nu ne-am lăsat până ce nu am golit-o de conținutul ei bahic. A fost o seară de neuitat. Și acuma îmi

stăruie în minte scena: cu noi așezați în jurul sobei pe care sfârâiau peștii din tipsiile încinse, pregătiți și serviți de mama lui Hammer, radiind de bucurie și plăcere văzându-ne pe noi cât eram de fericiți.

O fi bun peștele și-n oraș, servit într-o elegantă grădină de vară, cu chelneri stilați și atenți cu clienții, dar eu, unul, nu aș schimba pentru nimic în lume scena rustică de la Otomani cu varianta orășenească. Ce vreau să arat prin aceasta? Că omul poate să-și găsească mulțumirea și să se simtă bine, fericit, și în condiții modeste, atunci când are predispoziție sufletească pentru simplitatea lucrurilor. Spun aceasta întrucât sunt indivizi pretențioși, aroganți, gomoși, pe care nu mi-i pot imagina că ar putea savura scena de la Otomani. Acestora nu ai ce le face, fiindcă fericirea lor nu este ca a omului simplu, care se simte fericit din te miri ce. Pentru omul nemulțumit cu ceea ce i-a hărăzit soarta nu poate exista fericire adevărată, pentru simplul motiv că fericirea pretinsă de el este fără de margini. Și aceasta datorită faptului că de ea este legată nemijlocit invidia, alimentându-se ele reciproc, încât fericirea nu este atinsă niciodată, fiindcă întotdeauna va fi ceva de invidiat sau ce nu poate fi atins.

Dar, situația noastră, a selecționeților, s-a îmbunătățit în mod radical prin înzestrarea Centrului de Selecție cu o mașină de teren (I.M.S.), pe care am adus-o de la Câmpulung Muscel în iarna 1962. Legat de aducerea mașinii îmi amintesc că am avut mare noroc că mi-am luat cu mine șuba cumpărată la Borod, fiindcă în mașină a fost foarte frig, sistemul de încălzire neasigurând căldura necesară.

În drum m-am oprit pentru a înnopta la colegul Alexandru Matora în Turda, care-și ridicase la fel mașina deodată cu mine. Viorica, soția lui, ne-a așteptat cu mâncare din fasole cu ciolan, pentru a ne satisface pofta, cunoscând ea preferințele noastre (a soțului și a mea) pentru acest fel de mâncare. De unde, de atunci, și întrebarea: „Sandi, când mai mergem după o mașină, că tare mi-i dor de o fasole cu ciolan?”

Plecând de la Turda de-cu-bună-dimineață, drumul ne-a fost îngreunat din cauza viscolului ce se abătuse în aceea zi. Cu viteza melcului am reușit să ajungem seara la Tileagd. De aici n-a mai fost chip să înaintăm, drumul fiind înzepezit.

Secretarul Regionalei de Partid, Teodor Stana, era la datorie - nici că se putea altfel - cu un echipaj militar mecanizat din Oradea sosit pentru dezăpezire. El era în raionul Aleșd de mai mult timp pentru a coordona acțiunea de colectivizare care era în plină desfășurare.

Cum m-a văzut înzestrat cu mașină nouă, m-a și mobilizat în acțiunea de colectivizare, dându-mi ca sarcină temporară construirea grajdului de taurine de la Aștileu și adăpostirea animalelor în el, provenite de la noii colectiviști.

În seara respectivă am rămas de am înnoptat în Tileagd la profesorul Dumitru Micula, originar din Beznea, și soția sa, Ghizi, originară din Tileagd, satul Uileacul de Criș. Ei s-au cunoscut în Borod, unde funcționau în învățământ. Pe vremea aceea el stătea în chirie la maică-mea.

De el mă leagă amintiri frumoase. Făcuse, și el, câțiva ani de teologie ortodoxă ca și mine. Dar, din nu știu ce motive, a abandonat-o, îmbrățișând cariera de profesor. Făcea la fel parte din colectivul prietenilor din zonă, participând la toate întâlnirile și petrecerile noastre de care am amintit la timpul potrivit. Mai amintesc că de la el am învățat cântecul: „Bate vântu frunza-n dungă...”, cântec de mare efect emotiv, mai ales pentru noi ardelenii din Țara Moților, pe care și astăzi îl cânt cu mare plăcere în ocazii festive deosebite. Acesta, împreună cu: „Pare-mi mie ori s-aude...” sunt piesele mele preferate din folclorul Munților Apuseni.

Conform dispoziției primite, la scurtă vreme după ce mi-am angajat un șofer, m-am prezentat la Aștileu unde am stat până am reușit să adăpostim vacile în grajdul ce se terminase.

Inginer zootehnist la GAC Aștileu era pe vremea aceea Ioan Balint, un moldovean bun la suflet, cumpătat și molcom.

La Aștileu am fost cazați - toți cei ce eram mobilizați în acțiunea de colectivizare - la întreprinderea „Refractara” unde luam și masa. Condițiile erau bune, mai ales că în dormitor era cald.

După acesta perioadă am fost lăsat în pace să-mi văd de treburile mele de selecție. Dar nu mult timp. Fiindcă, tovarășul Stana avea mania de a organiza echipe de îndrumare și control pe care le trimitea în toată regiunea, la care mă antrena și pe mine. Acuma, eu eram antrenat mai mult datorită faptului că aveam mașină cu care să-i transport pe ceilalți componenți ai echipei, ce nu beneficiau de mijloc de transport la serviciu. Zadarnic obiectam eu că mașina mi-a fost dată pentru selecție, fiindcă mi se replica: „Paralel cu sarcinile de îndrumare și control să o exercitați pe cea de selecție”, trimițându-mă în acest sens numai în zonele unde într-adevăr aveam unități cuprinse la controlul producției. Norocul meu că tehnicienii pe care îi aveam se descurcau și singuri, utilizând ei în continuare mijloacele de transport în comun: trenul și autobuzul.

După terminarea colectivizării, soția a fost repartizată să dea ajutor în organizarea noii colective la Tășad, unde a stat vreo trei săptămâni, apoi la Beiuș pentru impulsivarea cumpărărilor de animale de către gacurile nou înființate. În felul acesta viața ne-a fost complet dezorganizată. Noroc că fetița era încă tot la mama Jana în Târgoviște.

Centrul Regional de Reproducție și Selecție

În anul 1965, selecția s-a unificat cu reproducția, luând astfel ființă centrele regionale de reproducție și selecție. Pentru Centrul Regional de Reproducție și Selecție Oradea, organele în drept m-au numit pe mine ca șef de centru.

Unificarea selecției cu reproducția a fost o măsură bine gândită, de vreme ce ameliorarea se realizează prin reproducție, prin folosirea celor mai valoroși reproducători obținuți prin selecție și potrivirea perechilor.

Pe funcția amintită am stat până pe data de 19 iunie 1967 când am fost numit vicepreședinte al Consiliului Agricol al Sfatului Popular al Regiunii Crișana, în locul meu a fost numit ca șef centru inginerul Gheorghe Popa pe care-l adusesem de la Salonta.

În urma H.C.M. 307 din 1962, referitor la redistribuirea cadrelor din agricultură, soția a fost transferată la Laboratorul Veterinar Regional Crișana, cu data de 1 iunie 1962, unde a stat două luni, până în 31 iulie 1962, fiind din nou transferată la Centrul de Însămânțări Artificiale Oradea, unde a funcționat aproape doi ani, până în 15 aprilie 1964, când iarăși a fost transferată la Laboratorul Veterinar Regional Crișana, de unde s-a și pensionat, pe motiv de boală, în 31 martie 1974.

Vicepreședinte al Consiliului Agricol Regional

Ca vicepreședinte al Consiliului Agricol Regional am funcționat din 19 iunie 1967 până în 1 martie 1968; fiind numit în continuare ca director adjunct cu zootehnia la Direcția Agricolă a Județului Bihor; apoi, prin reorganizarea direcției, ca director general adjunct la Direcția Generală pentru Agricultură, Industrie Alimentară, Silvicultură și Ape, cu data de 1 februarie 1972, funcție pe care am deținut-o până în data de 15 mai 1976, când am revenit la vechiul loc de muncă: Oficiul Județean de Reproducție și Selecție a Animalelor Bihor - Oradea, ca director, de unde m-am și pensionat cu data de 31 decembrie 1985.

După pensionare am mai activat pe linie de selecție la Stațiunea de Cercetări Agro-Zootehnice Oradea - Ferma de Ovine Sânmartin până în 1990; apoi la IAS Valea lui Mihai - Ferma de ovine Otomani, până în toamna lui 1995.

Realizările profesionale de după pensionare, la fel sunt redată în Memoriile profesionale până în 1992, data încheierii scrierii acestor memorii.

Evenimente familiale și de altă natură 1962-1996

Dintre evenimentele familiale mai deosebite din perioada 1962 și până în prezent, 19 februarie 1996, amintesc următoarele:

Terminarea liceului, medicinei, căsătoria și numirea în producție a fiicei mele, construirea unei locuințe; și altele, după cum urmează:

Discuții despre profesia de medic

În clinică, la profesorul Bologa, era internat și domnul Aurel Mineață de la Ziarul Crișana, cu care colaborasem intens în timpul serviciului, înțelegându-ne bine. Ajunși noi în postura aceasta de pacienți necăjiți, am discutat mult despre profesia de medic, apreciind-o ca fiind cea mai nobilă și umanitară, atât prin scopul ei de a vindeca pe oameni de boli, cât și prin faptul că se exercită în medii aparte de alte profesii, adică unde stăpânește durerea, tristețea, descurajarea, de care nu te poate scăpa nimeni altul (rudenii, prieteni etc.) decât medicul, prin priceperea și devotamentul său.

Dacă acceptăm că valoarea unui om este dată de binele pe care-l face pentru semenii săi, atunci, cu adevărat, medicul trebuie considerat a fi primul în clasament. Căci, ce este mai de preț în lumea aceasta ca sănătatea?, și cine este cel chemat să vegheze asupra ei? - Medicul; după cum, pentru sănătatea sufletească avem ca reprezentant: Preotul. Iată două profesii pentru care trebuie să ai neapărat vocație și abnegație de a face bine aproapelui tău, de a-l iubi în ultimă instanță. De fapt, pentru orice profesie trebuie să ai chemare; altfel, exercitarea ei devine corvoadă ce nu-ți produce nici o satisfacție.

Păcat, însă, că la noi în țară medicina este mai mult criticată decât apreciată; de unde și atitudinea discriminatorie față de ea, care în ultimă instanță se reflectă în alocațiile bugetare ce sunt derizorii față de necesar. Probabil că unii din cei ce văd medicina cu ochi critici, dacă ar sta numai o săptămână într-un spital cu suferinzi, necum să și muncească pentru vindecarea lor, mă îndoiesc că la ieșirea din spital nu vor avea o altă viziune asupra medicinei, asupra medicului, care zi de zi acolo își desfășoară activitatea, expunându-se în plus, și el, îmbolnăvirilor. Mi s-ar putea replica că nu-i cazul să-i admir și nici să-i compătimesc pe medici pentru abnegația lor, fiindcă și bolnavii sunt atenți cu ei. Nu pot fi de acord cu o asemenea atitudine. Adică cum? Veniturile medicilor să fie lăsate pe seama milosteniei pacienților? Nu-i aceasta umilitor? De aceea, soluția justă ar fi ca medicii să fie retribuiți corespunzător pregătirii, muncii și rolului social pe care-l au, care să le asigure o existență demnă, încât să se rușineze a pretinde sau a primi de la pacienți micile atenții de azi.

Unii sunt intrigați de faptul că între medici ar fi, după părerea lor, cei mai mulți ateî, liber cugetători, cu un cuvânt, necredincioși. Făcând abstracție de faptul că imputația nu poate fi probată cu date statistice certe, consider că, și dacă ar sta așa lucrurile, criticii „credincioși” (în presupunerea că într-adevăr sunt credincioși) nu au întru totul dreptate.

Să ne gândim ce face de fapt medicul. Ce face? Exact ceea ce pretinde Cristos: Alină suferințele oamenilor.

Deși nu mărturisește, EL trăiește creștinește: Pe cei bolnavi vindecând, în lume bine făcând.

Iată de ce, după mine, e de preferat un medic liber cugetător, sau chiar ateu fiind, dar care-și exercită cu devotament, abnegație și conștiinciozitate profesia, decât un „bisericos” de orice profesie, fie chiar preot, dar egoist, străin de aproapele său, care, chiar dacă nu face rău nimănui, nici bine nu s-ar putea spune că face.

Că mulți medici, dar nu numai ei, ci și alți oameni, intelectuali cu ose-bire, sunt liber cugetători, sau atei. Nu-i de mirare, de vreme ce nu au beneficiat de o instrucție religioasă în școli, unii poate nici acasă. Dar, și dacă ar fi beneficiat, trebuie făcută distincție între a cunoaște religia și a aplica preceptele ei, sau a cunoaște catehismul și a fi credincios. Căci, s-ar putea întâmpla să le cunoști și totuși să nu fii credincios. (Fata domnului Cucu Nicolae, doctor Cucu Lucia, este unul dintre cei mai renumiți medici primari reumatologi din județul Bihor, actualmente pensionară. Notă: prof. dr. Mihancea Petru, 2016)

Evocări din perioada de la Direcția Agricolă

Prima acțiune pe care am întreprins-o pe linie de serviciu a fost stabilirea unor criterii raționale pentru repartizarea judicioasă a sarcinilor de plan pe raioane, privitoare la producția zootehnică.

Să folosesc un termen actual: „Am lucrat în transparență totală” cu planul, pentru a evita suspiciunile de favoritism, incompetență sau superficialitate în defalcarea planului. Ba, mai mult: după defalcarea lui îl supuneam dezbaterei și analizei în plenul raioanelor - mai târziu al comunelor și unităților agricole -, operând modificări dacă acestea erau cerute, justificate și acceptate de părțile interesate. Spre satisfacția noastră (a autorilor planificării), prea puține erau obiecțiile formulate și, cu atât mai mult, acceptate de plenul adunării, rămânând el, de cele mai multe ori, în varianta inițială propusă de noi.

Păcat că CSP-ul și Ministerul Agriculturii nu procedau la fel cu noi - regiunile, respectiv județele mai târziu. S-ar fi evitat astfel unele anomalii și nedreptăți în defalcarea planului pe regiuni și respectiv județe.

În ansamblu privite, planurile noastre de producție agricolă transmise de București nu erau niciodată corelate cu condițiile pedo-climatice din zonă.

Cât privește zootehnia, care mă interesa în mod direct, aici anomalia consta în necorelarea efectivelor de animale cu posibilitățile reale de furajare. Consecințele unei astfel de planificări sunt redată pe larg în Memoriile

profesionale. În esență, ele se finalizau în producții mici cu costuri mari, ceea ce făcea ca zootehnia în ansamblul ei să fie nerentabilă la prețurile de stat practicate la vremea aceea.

Cu munca de la regiune, apoi județ, m-am acomodat ușor, specificul muncii nefiindu-mi străin, datorită colaborării dinainte cu factorii regionali, de care depindeau în mod direct reproducția și selecția. Colectivul de salariați de la agricultură era bine sudat. În plus, toți erau oameni cinstiți și bine pregătiți profesional. Aceasta făcea ca atmosfera de lucru, chiar și în situații grele, să fie plăcută și optimistă. La menținerea acestei atmosfere fiecare contribuia în felul propriu, prin calitățile pe care la poseda. Meritul de bază l-a avut însă directorul general.

Borod cu cei mai deștepți oameni

O altă întâmplare similară, petrecută la Gimnaziul Alexandru Roman din Oradea, al cărei protagonist a fost Pitiu Ioanii Creț din Borod, care, tot așa, la întrebările privitoare la identitatea sa de către profesorul Dejeu, printre altele a răspuns: că-i din Borod, sat renumit în toată țara, fiindcă aici sunt cei mai deștepți oameni precum: tatăl său (Ioan Creț), Miculaie Toderii Sii, Todere Lungului, Petre Toderii și alții.

Profesorul, cunoscându-i bine pe borodanii în cauză, le-a povestit acestora felul cum au fost apreciați de Pitiu, râzând și veselindu-se împreună de această apreciere nostimă, stimulați fiind și de sticlele de vin bun, pe care, de bucurie că odrasla-i trecuse examenul de admitere, Ioan Creț le puse la bătaie, însoțite de gustarea adecvată - pâine albă cu brânză și salam - pe care nană Saveta, zâmbitoare și fericită, le-o servi celor prezenți.

Întâmplarea cu Pitiu s-a răspândit repede în sat, fiind pomenită și astăzi (2.III.1996)

Doctoratul

Printre realizările personale mai însemnate din perioada cât am stat la Direcția Agricolă, aş aminti întocmirea, redactarea și susținerea tezei de doctorat în anul 1974, referitoare la „Rolul reproducției dirijate în îmbunătățirea Merinosului transilvănean din nord-vestul țării”, avându-l ca și conducător științific pe profesorul universitar emerit, dr. doc. șt. Nicolae Gluhovschi.

Perioada 1976-1985 - Oficiul Județean de Reproducție și Selecție

Primele măsuri pe care le-am luat la Oficiu au vizat îmbunătățirea climatului de muncă care era puțin cam tensionat. Fără să fac rabat la ordine și disciplină, am adoptat sistemul de conducere lejer, mobilizând în colectiv sentimentele bune care rezidă în fiecare om, estompând astfel pornirile de indisciplină sau dezordine, care, la fel, sălășluiesc în noi. Aceasta nu a în-

semnat că recalcitranții, sau cei cu abateri repetate de la normele de conduită adoptate, să fie iertați sau tolerați la nesfârșit. După epuizarea tuturor încercărilor de a-i îndrepta, ei au fost sancționați, mergând până la desfacerea contractului de muncă. De fapt, acest stil de muncă nu era nou, practicându-l eu peste tot locul pe unde am muncit, așa că personalul mai vechi, dinainte cu nouă ani, de la Oficiu îl cunoștea din perioada când am mai muncit împreună, adoptându-l deci cu ușurință.

Paralel cu introducerea noului stil de muncă, am elaborat și tipărit lucrarea „Rolul selecției în ameliorarea animalelor din județul Bihor” (330 pagini) în anul 1979, cu ocazia împlinirii a 21 de ani de la introducerea selecției oficiale de stat în județul Bihor. În documentarea cărții am fost sprijinit de inginerii Slatina și Popa, precum și de ceilalți salariați ai Oficiului. Un aport deosebit și-a adus doamna Florica Pop, care a bătut-o la mașina de scris în timpul ei liber, pentru care țin să-i mulțumesc și pe această cale.

Întrucât cartea a apărut în puține exemplare, fiind ca atare greu de găsit după atâția ani, pentru doritorii de a-i cunoaște conținutul voi face o scurtă prezentare a ei, arătând totodată cum a fost consemnată apariția ei în presa vremii și aprecierea profesorului universitar Augustun Pop de la Cluj-Napoca la adresa ei.

După descrierea cadrului natural al județului, parte într-o manieră afectivă, în capitolul II este abordată o problemă de foarte mare importanță izvoată din relația animal-furaj-ameliorare. Acest capitol, prin ideile conținute și forța lor de convingere, bazate pe o logică de fier, interesează deopotrivă nu numai pe specialiștii din zootehnie și medicină veterinară dar și pe agronomi și, mai cu seamă, pe fermieri și economiști.

Sistemul de creștere și exploatare al animalelor, bazat pe cointerесare, iesle, aer, mișcare, soare și umbră – „CIAMSU” -, preconizat în acest capitol, oferă, chiar singur fiind, suficient temei pentru recomandarea cărții spre citire de către toți cei interesați în promovarea sectorului zootehnic în județul și țara noastră.

Capitolul al III-lea cuprinde, sub o formă ușor accesibilă, noțiunile de bază ale selecției, necesare instruirii lucrătorilor din acest sector de vârf al zootehniei.

Partea din capitol referitoare la introducerea și lămurirea noțiunilor de „Capacitate productivă absolută” și „Capacitate productivă relativă” a animalelor, poartă pecetea unei originalități în materie, iar concluziile la care se ajunge prezintă importanță pentru producție atunci când se afirmă: „...Fie că se are în vedere capacitatea productivă absolută, fie cea relativă, selecția poate și trebuie să fie aplicată, deoarece prin ea se obține un plus de producție în ambele cazuri, plus de producție care concură la mărirea eficienței creșterii animalelor”.

În ultimul capitol, al IV-lea, sunt trecute, în ordine cronologică, principalele evenimente ale activității de selecție în județul nostru. Printre acestea sunt de reținut: Tipurile de animale stabilite a se realiza (Scopul selecției); Planurile de măsuri tehnico-organizatorice pentru realizarea obiectivelor propuse;- Rezultatele la care s-a ajuns și Sarcinile stabilite pentru viitor.

Este de reținut că fostul IAS Valea lui Mihai și fosta CAP Salonta, după 20 de ani de muncă asiduă, au reușit să obțină acel tip de oaie stabilit ca scop la Merinosul transilvănean caracterizat prin robustețe, prolificitate, corp bine și armonios dezvoltat și producție mare de lână. Oile mame au realizat în 1977: greutatea corporală 47,7 kg, 8 kg lână tunsă, lungă de 7,1 cm, cu finețea în jur de 20 microni.

Rezultate similare au fost obținute și de alte unități, la alte specii de animale.

În final, se mai poate afirma că lucrarea, prin abundența informațiilor pe care le conține, poate constitui sursă de referință importantă care nu va putea fi ignorată de autorii altor lucrări despre creșterea animalelor în județul Bihor.

Profesorul Traian Blajovici, directorul Bibliotecii Județene pe vremea apariției cărții, într-o notiță inserată în ziarul Crișana din 5 mai 1979, scria despre cartea apărută următoarele „...În cele peste 300 de pagini, autorii ne oferă, din abundență, prețioase date privind acțiunea de ameliorare în județ, pe planul ultimelor două decenii; de fapt scopul principal al lucrării nu este cel al documentării oricât de mare ar fi importanța sau întinderea oferită datelor; e vorba, în primul rând, de «fundamentarea științifică a acțiunilor organizatorice preconizate pentru revitalizarea selecției și finalizarea ei într-o concepție modernă, utilă și aplicabilă în producție», evident, ținându-se seama de condițiile existente...”

Profesorul universitar dr. Augustin Pop de la Institutul Agronomic din Cluj-Napoca, într-o scrisoare trimisă subsemnatului, datată 1.VIII.1979, face următoarele aprecieri la adresa cărții și autorilor: „...Vă felicit pentru elaborarea acestei lucrări, valoroasă atât prin materialul documentar bogat cât și ca metodă de valorificare a rezultatelor obținute în activitatea îndelungată pe care Dvs. și colegii Dvs, ați desfășurat-o în această parte a țării. Trebuie subliniat, nu în ultimul rând, modul exemplar în care colectivul condus de Dvs. a acționat pentru progresul zootehniei bihorene și naționale, spiritul angajant, de dăruire profesională, de care vă este străbătută viața și care emană și din această lucrare. Vă doresc în continuare sănătate și noi succese în activitatea Dvs. atât de exemplar integrată în producție și cercetare... Sper că vom găsi timp să discutăm unele aspecte și să stabilim comunicarea în colectiv a unor aspecte din lucrare”.

Pensionarea

Cu ocazia pensionării, colectivul de conducere ce a rămas, a dorit să mă sărbătorească festiv, după obicei. Nu am acceptat, nevroind să pun la cheltuială colectivul. Totuși, mi-au fost aduse acasă, fără știrea și în lipsa mea, niște cadouri, printre care și un CEC de 5000 lei cu câștig mașină. Le păstrez intacte și astăzi. Veni-va vremea când mă voi revanșa pentru ele, sub o formă sau alta, de un Sf. Nicolae, de exemplu, pe care l-am sărbătorit tot timpul cât am stat la Oficiu. Până atunci, rămâne doar mulțumirea pe care le-o adresez din suflet pentru generozitatea gestului făcut.

- material preluat din lucrarea „Răzbind prin viață” de Nicolae Cucu, Oradea, 2000, pag. 1-222. (9)

3.9. Dr. Terebenț Tadeu Marcel Liciniu (10)

Născut în localitatea Vașcău, jud. Bihor, la 21 august 1939, fiul lui Aurel, fost protopop ortodox în Vașcău timp de 16 ani, până în 1948 și Stela Melania, casnică.

Din 1967 am fost medic veterinar în Circumscripția Sanitară Veterinară din Borod, până în 1976 când am fost transferat la Inspectoratul Sanitar Veterinar județean din Oradea, ca șef secție laborator serologie și medic inspector județean. În 1990, odată cu înființarea direcțiilor sanitar-veterinare, am fost ales ca director al instituției până în 1993, când m-am transferat ca medic inspector igienă alimentară și șeful Circ. de igienă nr. 2 Oradea. Din 2001 am fost pensionat conform legilor în vigoare din acel timp.

Sunt căsătorit cu Ana Terebenț (fostă Jurju), profesoară de geografie și am o fiică, Diana Oniga după soț.

Soția mea Ana a fost între 1969 și 1976 profesoară de geografie în satul Borozel, cu navetă zilnică. În 1976 s-a mutat la Oradea și a funcționat la Școala sportivă, Liceul Eminescu și cel mai mult la Liceul Pedagogic, de unde s-a pensionat.

Fiica noastră Diana este asistentă de balneo-fiziologie, a funcționat la Spitalul de copii. Din anul 2000 are o societate particulară în Oradea.

Tatăl meu a funcționat ca preot în Borod din 1957, până în 1970. În 1947 era protopop în Vașcău, a fost arestat politic pînă în 1948, când a fost eliberat, dar dat afară din funcție. În 1952 a fost din nou arestat și dus la Canalul Dunăre-Marea Neagră, de unde a fost eliberat în 1953, după moartea lui Stalin. A fost numit preot în localitatea Cihei, lângă Oradea și toată familia a primit domiciliu obligatoriu în acel sat. În fiecare lună tatăl meu era obligat să se prezinte la securitatea din Oradea. Ulterior am aflat că la Canal a fost condamnat la 5 ani de muncă forțată, dar schimbările politice din perioada respectivă au făcut să fie eliberat mai repede.

De aceea cred că în 1957, când trecuseră 5 ani de la condamnare, autoritățile i-au dat voie să vină preot la Borod, unde condițiile de trai erau net superioare celor de la Cihei.

Mama a suferit alături de tatăl meu, sau singură cu copii când era închis. În acele perioade nu am avut nici un venit de la stat.

Am început școala primară în 1946 în Vașcău și am făcut 2 clase din elementară, dar în 1952, când a fost arestat tata, am fost dat afară de la școală. De fapt, am fost dat afară din Vașcău, împreună cu mama, de primarul Luca, un țigan venit nu se știe de unde.

În clasa a VII-a am fost primit clandestin în luna decembrie la Liceul Gojdu (Ș. Medie nr. 1 Oradea) și tot tot așa semiclandestin, am terminat liceul în 1956. Nu am intrat la facultate din cauză că „aveam origine nesănătoasă” și în 1958 am intrat la Școala Tehnică Sanitară Oradea, secția Laborator, pe care am absolvit-o în 1960. Am fost numit la Laboratorul din Vișeu de Sus, dar am fost chemat la armată. De armată am scăpat medical și m-am pregătit pentru medicină veterinară, unde mi s-a spus că aş putea intra (de către secretarul institutului). În 1961 am intrat la Institutul Agronomic Cluj, la Facultatea de Medicină Veterinară, pe care am absolvit-o în 1966. În 1976 am fost promovat medic primar, iar în 1998 am luat doctoratul în medicină veterinară la Universitatea de Agronomie și Medicină Veterinară din Cluj.

Începând cu funcționarea mea la C.S.V. Borod am căutat să dezvolt și să modernizez rețeaua veterinară din comună și județ.

Astfel, la Borod, unde am înființat o circă nouă și unde nu exista un dispensar, am construit o clădire nouă cu funcție de dispensar, dar și de locuință pentru medic.

La Direcția Veterinară Bihor, unde am fost primul director, am înființat 13 noi circumscripții teritoriale și 3 noi circumscripții de control alimente, care funcționează și în prezent în județ. La direcție am construit o nouă clă-

dire pentru mărirea laboratorului județean și am introdus noi metode de diagnostic prin modernizarea utilajelor și a metodelor de lucru. În 1993, m-am transferat la Circumscripția de igienă alimentară nr. 2 Oradea, unde am mărit cu încă o încăpere laboratorul. În acest loc am funcționat ca medic primar șef de secție până în 2001, când m-am pensionat.

Nu am primit nici o decorație în timpul sau după activitatea mea în rețeaua sanitar veterinară a jud. Bihor.

Aș putea spune că pasiunea mea principală este lectura. Am crescut cu o bibliotecă solidă și am fost îndemnat de părinți de mic să citesc. Am rămas cu această pasiune până astăzi, socotind cititul ca drog.

O altă pasiune, mai exotică, o am pentru motociclism și mersul cu motocicletă. De foarte tânăr am avut biciclete, iar de la 22 ani, motocicletă. Nu mi-am dat seama la început de ce iubesc așa mult un obiect, dar cu maturizarea am înțeles că numai când „zburam” cu ea, eram liber, nu puteam fi controlat de sistemul comunist. Și ce bine mi-a căzut!

Mi-au plăcut și îmi plac excursiile, în țară și în străinătate. Țara am văzut-o de tânăr, neputând fi oprit să cutreier foarte multe locuri. Și acum merg în fiecare an, în septembrie la Mamaia.

În străinătate am fost în aproape toată Europa, apoi am vizitat țări din Africa și din Asia.. Nu am fost și nu sunt atras de America, eu socotindu-mă „european tradiționalist și conservator”, adică păstrător al tradițiilor europene.

Mi-au plăcut mult caii, fiind un bun călăreț, atât cu șa, cât și fără șa. Și meseria m-a ajutat la asta. De asemenea, am fost și când pot, mai sunt consumator și admirator de operă și teatru. La Cluj am vizionat opere cu soliști de primă mână, atât români cât și străini.

În prezent locuiesc în Oradea, str. Transilvaniei nr. 9, bl. AN8, ap. 12 – tel.: 0259/443.876

Referitor la mine și familia mea, în relațiile cu oamenii din Borod, vreau să declar că, deși nu am fost localnici de la început, ne-am înțeles extraordinar cu toată lumea, începând cu „centrul” Borod și cu toate cele 5 sate aparținătoare. Subliniez acest lucru, deoarece afirm că locuitorii comunei Borod sunt oameni buni, respectuoși, cinstiți și primitivi.

Legat de acest mod de comportament, vreau să arăt că tatăl meu, venit la parohia Borod, după o reclusiune de 5 ani, a fost primit cu brașele deschise de enoriași, a fost respectat și pot spune, chiar iubit de oameni. Când a plecat din parohie, a fost regretat și mulți ani a fost pomenit de bine, eu rămânând în comună încă 5 ani. Vreau să amintesc episodul când s-a renovat biserica, cu toate că era urmărit de securitate (până a murit!) i s-a conferit gradul de „iconom stavrofor” și brâul albastru, fiindcă avea brâul roșu de pe când era

protopop la Vașcău. Cred și știu că i s-a permis această apreciere datorită faptului că relațiile date la securitate de borodani au fost bune, cu una sau două excepții.

În Borod m-am simțit bine de la începutul locuirii în comună. Mi-am găsit foști colegi de liceu, ca Emil Butiri, Brudașca de la Școala de fil, dr. Venter Miron, etc.

După puțin timp, m-am împrietenit cu alți tineri, cu care am jucat fotbal, am fost la baluri. Așa îl amintesc pe Mihai Venter „dansatorul”, un om deosebit, extraordinar dansator popular și cântăreț la vioară. În afară de asta era și croitor și orice meseriaș. Acesta avea un prieten (cred că trăiește) Ștefan, dar toți îi spuneau „Tocodelu”, nu știu de ce, dar el era omul cu glumele și cu căruța și calul, dacă era nevoie.

Plăcută amintire am de la poștașii din Borod, mai ales despre Petrică Lungu, care indiferent pe câte căi venea, aducea la timp poșta. La fel în Cornișel, alt Petrică spunea că dacă ar avea abonamente ca la mine, i-ar ajunge 10 clienți.

Un prieten foarte bun mi-a fost Valer Mocanu, care era ceva mai în vârstă ca mine, dar ne înțelegeam perfect. El m-a ajutat uneori cu mici „salarii”, după ce făceam inventare la unitățile cooperației de consum din localitățile comunei. Valer a fost contabil șef la Borod și ulterior a ajuns la Aleșd.

Directorul școlii, prof. Codoban a fost un om pe care nu l-am auzit vorbind vreo prostie, în nici-o împrejurare. La orice ședință vorbea la subiect, concis și concret. Am locuit câțiva ani în aceeași casă mare la Cornișel și am fost vecini foarte buni.

Ca medic veterinar am colaborat foarte bine cu familia Magyar Béla și Carmen – care erau inginerii agronomi din zonă. Am rămas prieteni și în prezent suntem apropiați; ne vizităm foarte des și mergem împreună în excursii.

Părinții mei s-au cunoscut din tinerețe cu familia preot Bendorfeanu. După ce am ajuns la Borod ne-am împrietenit cu ei, părinți și fete, pe Doina am întâlnit-o în ultimii ani, la întrevederi cu prof. Gabriel Țepelea.

Cu plăcere îmi amintesc de revelioanele petrecute la Piatra Craiului, împreună cu mulți medici, profesori, economiști etc., când ne petreceam până la ziuă. Apoi ne odihneam într-o cameră a motelului și totul era minunat.

Din toată epunctele de vedere, la Borod m-am simțit foarte bine. Am fost primit și integrat în lumea bună, cinstită, respectuoasă și foarte apropiată mie, din această comună, pe care o am în amintire ca o parte din tinerețea mea și a familiei mele. Este o parte frumoasă din viața mea.

3.10.Învățătorii Caba Gheorghe și Maria. (11) Mă numesc Teacă Irina, născută Marian, în satul Topa de Criș, comuna Vadu-Crișului la 8 ianuarie 1940. Am fost învățătoare în satul Borozel din 1963 până în anul 1999 și doresc, ca după puținele mele cunoștințe să-mi aduc contribuția prin a da câteva informații despre școala din Borozel, cât și despre doi dascăli giganți ai acestei școli, cu dragoste de meserie, de neam, de limbă. Este vorba despre dascălii **Caba Maria**, născută Lăzureanu și **Caba Gheorghe**.

Aceștia au lucrat în școala Borozel din septembrie 1933 până în 1940, apoi din 1946 până în 1954, când domnul Caba și-a sfârșit lucrarea plecând în veșnicie. A sfârșit ca un erou încărcat de multe merite, ca un mare iubitor de meserie, ca un mare patriot, lăsând în urma sa foarte multe proiecte terminate, altele duse mai departe de inimoasa dascăliță, Caba Maria, care s-a pensionat în 1967, după o activitate la fel de încărcată de glorie.

Pâna la venirea lor în comuna Borozel, cursurile școlare s-au ținut într-o clădire veche, cu o singură sală de clasă aparținând bisericii greco-catolice. A fost în lucru o școală nouă, cu două săli mari de clasă: sala I: 6,40 m lățime, 10 m lungime și 3 m înălțime și sala II: 6,50 m lățime, 7 m lungime, 3 m înălțime. Această construcție era prevăzută și cu locuința pentru director. Din cauza lipsei de spațiu au început cursurile la 15 decembrie 1933 cu un număr de 128 elevi înscriși și 84 prezenți. La inspecția din 6 martie 1934, subvizorul școlar Drimba spunea următoarele: „Nu pot trece cu vederea să nu menționez la acest loc că d-l director Caba Gheorghe este un dascăl cu tragere de inimă atât față de școală, cât și față de poporul în mijlocul căruia trăiește, dovadă că dânsul a făcut cu mâna sa toate băncile câte sunt în ambele săli de învățământ”, iar la inspecția din 14 noiembrie 1934, tot d-l Drimba scrie: „Școala sub raportul curățeniei și al îngrijirii se prezintă în condițiuni foarte bune, ceea ce se datorește interesului ce i-l poartă d-l director, care n'a cruțat pentru sine un moment, pentru a-și vedea idealul realizat, adecă terminarea localului școlar. Cursurile s-au început la timp - elevi înscriși 112, prezenți 70”.

Dintr-o altă inspecție din 17 decembrie 1935 se afirmă următoarele: „D-l director este foarte silitor și muncește cu însuflețire. Pentru munca titanică depusă în interesul culturii românești, merită toată lauda. În Topa de Criș noua construcție școlară o va conduce înv. Dir. Caba Gheorghe, care și în comuna Borozel a terminat noua construcție școlară”.

Sfera de activitate în școală se lărgește tot mai mult și la inspecția din 15 ianuarie 1936, tot inspectorul Drimba spune: „Prin stăruința d-lui director, Caba Gheorghe, școala are farmacie școlară, bibliotecă și cooperativă școlară, precum și atelier școlar”, iar referitor la d-na înv. Caba Maria: „Elevii sunt vioi, curați și foarte bine disciplinați. Pe fețele elevilor se vede iu-

birea lor față de doamna învățătoare. În general constat rezultat foarte bun. Tot cu această ocaziune am inspectat și cursul de adulți, secția fetelor. Am găsit prezenți 13 din 22 înscriși. S-au făcut lecțiile de citire și gospodărire casnică. D-na Caba Maria își dă mare silință întru educarea adultelor. Rezultate foarte bune”. La prezenta inspecție au fost prezenți la școală la clasele I-II 59 din 62 elevi înscriși, iar la clasele III-IV-V-VI-VII - prezenți 50 din 52 de elevi.

Este impresionant progresul făcut de acești dascăli de la o inspecție la alta, fiind implicați în multe activități profesionale, dar și în folosul obștii. Acestea sunt relatate cu multă atenție în procesul verbal de control întocmit de domnul Dumitru Marcu în zilele de 10 și 11 aprilie 1940: „În zilele de 10 și 11 aprilie 1940, subsemnatul, subinspector școlar de control, am inspectat Școala Primară de Stat din comuna Borozel - Aleșd, județul Bihor, de sub conducerea domnului Caba Gheorghe, învățător cu titlul definitiv. Această școală funcționează cu doi învățători, în două săli de clasă tip. Localul, sălile de învățământ și curtea sunt în perfectă ordine și într-o curățenie exemplară. Ambele săli de învățământ sunt din belșug înzestrate cu material didactic. Mobilierul școlar este bun, complet și confecționat în atelierul școlii cu elevii din cursul superior sub supravegherea și conducerea domnului director Caba, care are înclinație și aptitudini admirabile în această direcție manuală. Activitatea practică se desfășoară în instituțiile anexe școlii: bibliotecă, compusă din 100 de volume, farmacie școlară, bogat înzestrată cu diferite medicamente, atelier, grădină școlară, cooperativă și un început de muzeu școlar și care funcționează în condiții foarte bune. M-a impresionat foarte mult felul cum conduce, funcționează și este înzestrată cooperativa școlară, condusă efectiv de elevi (...) Am mai luat act cu o vie satisfacție ca dânsul a izbutit să construiască, fiind chiar terminată - sala treia, servind în prezent de sală pentru atelier și serbări școlare. (...) În fața școlii are amenajată o frumoasă grădină cu flori. Localul de școală cu tot ce-i aparține este construit din inițiativa domnului Caba, fapt care-i mărește prestigiul de învățător și-i mărește activitatea prodigioasă, în interesul acestei instituții de bază a neamului românesc. (...) Rămân pe deplin mulțumit de felul și priceperea arătată în conducerea școlii, precum și de interesul depus în realizările vădite până în prezent, fapte care-mi dă posibilitatea să-l apreciez ca pe un foarte bun gospodar și să fie chiar de model colegilor din jur. (...) Domnul director, Caba Gheorghe muncește metodic și cu mult interes în ogorul vast al școlii poporului românesc. Notez rezultatul inspecției cu nota Foarte bine”. Apoi continuă cu doamna Caba Maria, născută Lăzureanu, învățătoare cu titlul definitiv. Cu această ocazie au fost prezenți 62 de elevi din 62 înscriși, „o frecvență ideală și greu de întâlnit”. Domnul inspector continuă: „clasa este

foarte curată și bogat înzestrată cu material didactic. Copiii sunt vioi, curați și disciplinați. M-a impresionat foarte mult frecvența de la această școală. Constat cu satisfacție că strădaniile depuse în terenul vast al școlii de doamna învățătoare Caba au dat rezultate admirabile, ajungând să câștige încrederea sătenilor, precum și a copiilor. (...) Propunătoarea muncește metodic și depune mult interes în educarea și instruirea copiilor ce-i sunt încredințați. Am remarcat deosebita muncă depusă în dezvoltarea gustului de frumos a elevilor și mai ales în grădina de flori, anexată școlii. Conduce și instituțiile anexe: bibliotecă, cooperativă, farmacie, în care se desfășoară activități practice; de asemenea conduce lucru de mână și gospodăria la fetele din ciclul superior. Muncește cu mult zel și drag în școală, își cunoaște menirea ce o are și desfășoară o frumoasă activitate și pe teren extrașcolar prin serbări și sfaturi date sătenilor și sătencilor. Notez rezultatul acestei inspecții cu nota foarte bine”.

Reiese că în acest moment, acești giganți ai școlii au ajuns la maximă implicație dascălească: educație multilaterală și viață socială.

Perioada dintre 1940-1946 o petrec în refugiu, iar la momentul potrivit s-au întors precum pasărea călătoare la vechiul cuib, în acest colțșor de patrie.

Și-au reînceput activitatea cu dragostea și râvna ce-i caracteriza, sau, așa crede, cu și mai mare elan. De remarcat este faptul că și în ianuarie 1947 sunt înscriși în cele șapte clase un număr de 121 elevi și prezenți 115. Activitatea școlară și administrativă este calificată „foarte bine”. Este reluat cursul de alfabetizare cu evidență la zi a lecțiilor și a documentelor. Iată ce am găsit referitor la activitatea cu adulții din 27 martie 1948: „Domnul director e un eminent învățător, muncește cu foarte multă râvnă în școală, depune o muncă conștiincioasă în câmpul muncii școlare. Activează la cursurile de adulți și predă la ciclul al II-lea, având o frecvență foarte bună. Am inspectat aceste cursuri și am constatat multă bunăvoință și progres la adulți. Aduc laude și îl felicit pe domnul director de felul cum știe să-și facă datoria față de școală, de sătenii săi, de dragostea ce îl călăuzește în munca sa de educator”.

Am fost emoționată până la lacrimi găsind următoarele aprecieri despre învățătoarea Caba în acest document: „*Muncește conștiincios și cu mult suflet în câmpul muncii școlare. Cu sătencile se află în relațiuni foarte bune, bucurându-se de multă simpatie și încredere din partea lor. De asemenea predă și la cursurile de adulți ciclul I femeii. Am inspectat aceste cursuri și am constatat că adultele care nu au știut să scrie și să citească, acum știu scrie și citi foarte bine. Am constatat la ele un deosebit interes și depun eforturi mari pentru a învăța să scrie și să citească cât mai bine. Citeam pe fețele lor bucuria pe care le stăpânește știindu-se și ele folosi de binefacerile*

științei de carte. Aici e meritul doamnei învățătoare care a știut să sădească în sufletul lor dragostea de carte și învățatură. Notez activitatea atât de rodnică a învățătoarei Caba Maria cu calificativul foarte bine”.

Stând de vorbă cu câțiva din supraviețuitorii acelor timpuri, mi-au mărturisit bucuria că mai au prilejul să povestească despre felul cum acești mari dascăli i-au adunat pe toți care au făcut școală în limba maghiară sau n-au făcut deloc și i-au adus la cursurile de alfabetizare. Am întâlnit de-a lungul anilor oameni la vârste de peste 80 de ani care-mi povesteau cu multă plăcere și respect despre perioada de alfabetizare și despre grija învățătorilor ca toți oamenii satului să știe măcar strictul necesar de citire și scriere. Soco-teau rușine pe sat și dascăl să pui degetul în loc de semnătură. Doamne, câtă grijă, câtă muncă, câtă dăruire!

Un alt aspect al activităților acestor dascăli reiese din procesul verbal încheiat la 28 martie 1948 cu ocazia ședinței Cercului cultural condus de Cucereanu Grigore, ținută la școala din comuna Borozel. Această ședință începe cu o lecție practică a doamnei învățătoare, Caba Maria, grad I, predată la clasa a III-a. Se predă o lecție de gramatică și una de compunere. Lecțiile predate au fost tratate în formă activă. Învățătoarea a dat dovadă că este o pedagogă desăvârșită. Pentru reușita acestor lecții inspectorul o dă exemplu cercului. A urmat desfășurarea unui foarte bogat program artistic dat de elevii școlii, compus din recitări, coruri, piese de teatru. Serbarea a fost foarte bine reușită datorită muncii depuse de domnii învățători. Activitatea este notată cu calificativul „foarte bine”.

Domnii învățători s-au adaptat ușor și la noile cerințe din învățământ după 1948, având o populație școlară între 80-100 de elevi în învățământul primar. Preoritățile didactice sunt aceleași, rămâne mai departe în atenția lor și cursul de adulți, iar școala este notată cu calificativul „foarte bine”.

3.11. Preot Ioan Antonescu, născut în Bălnaca, județul Bihor, în anul 1787, preot în Cetea.

Conscripția populației din comuna Cetea (1863)

În arhiva parohiei ortodoxe române din Cetea se păstrează un document de o deosebită importanță pentru trecutul așezării. Este vorba de un registru foarte deteriorat, conținând 28 file numerotate. El cuprinde o conscriere a locuitorilor satului. Lipsește prima filă, căci numărul curent al capilor de familie începe cu cifra 4. Lipsesc, la fel foi de la sfârșitul registrului, el încheindu-se cu poziția 86, deci cu un total de 84 capi de familie înscrși.

Textul este scris în limba română, cu litere chirilice, în faza de tranziție spre scrierea cu litere latine, survenită îndată după mijlocul veacului trecut.

Prima cercetare a registrului a aparținut preotului Emil Bendorfeanu, paroh în Cetea și Valea Mare în perioada interbelică și care a notat pe prima pagină cu creionul chimic: „Conscripția populației din comuna Cetea -1863, compusă în timpul când această parohie era păstorită de bătrânul Preot Ioan Antonescu. Scrisoarea din conscripție o atribuim Părintelui Iosif Antonescu din Corniței, fiul bătrânului preot Ioan din Cetea. Emil Bendorfeanu, paroh în Cetea și Valea Mare. 25 Oct. 1935.”

Despre preotul Ioan Antonescu (Antonovici, în conscripție), părintele Bendorfean a inserat referințele genealogice pe care le-am menționat și noi la rubricile respective. Informațiile pe care le oferă Emil Bendorfeanu, intelectualul care a cunoscut în profunzime trecutul satului, i-a știut îndeaproape pe oamenii săi, cu necazurile și bucuriile lor, sunt deosebit de utile pentru refacerea imaginii satului din a doua jumătate a secolului trecut.

Se impun câteva constatări cu caracter general. Denumirea satului apare în text în cele două forme ale sale: Cete și Cetea. Sunt multe erori în declararea mai ales a anului nașterii din cauză că oamenii nu-și mai aduc aminte decât aproximativ, chiar și momentele cele mai importante din viața lor. Anul ca reper în viața satului are o importanță în evul mediu românesc dar și în epoca modernă doar atunci când este legat de un fenomen natural sau unul social (război, răscoală). Constatăm că abia la ultimele două decenii dinaintea realizării conscrierii se precizează luna și ziua nașterii sau cununiei, când datele respective erau mai proaspete.

Să menționăm un cuvânt ce apare de câteva ori și care precizează statutul persoanei în casa respectivă: lăcauă. El desemnează pe cel (sau cea) care nu face parte din familie dar locuiește în casă (de la ungureșcul *lako* = locuitor, chiriaș).

Interesante sunt și adnotările cu privire la cei doi bătrâni de odinioară ai satului: Dimitrie Mihancea (1857 - 1925), primarul satului, vreme de 19 ani și Dumitru Mihancea (1859 -1934), harnicul epitrop al bisericii din sat. Trebuie precizat că familia Mihancea nu apare în conscrierile mai vechi ale satului. După o investigare ceva mai insistentă am constatat că această familie provine, întocmai ca și familia Topai, din Topa de Criș. Aici este atestat la 1699 un Nicolaus Mihancze, la 1713: Georgius Mihancse iar la 1719: Mihancza Peter (Vezi: Aleșd, 1904 -1979, Oradea, 1979, p. 114). Probabil venirea acestei familii, ca și a altora, aici, s-a petrecut la sfârșitul secolului al XVIII-lea, odată cu începutul întocmirii documentelor urbariale.

În primul număr din seria nouă a Revistei „Cele trei Crișuri” apărută în aprilie 1990, profesor universitar Dr. Liviu Borcea scrie un articol foarte documentat despre domnitorul muntean Constantin Șerban, care în 1658

se stabilește pe domeniul Cetății Șinteu de lângă Aleșd. Este însoțit de boierul Radu Mihalcea Cândescu din Pătărlagele - Buzău, ca și comis (mai marele hergheliei domnești). Acesta mai îndeplinise misiuni în Transilvania în timpul lui Matei Basarab (1634, 1647) [N. Stoicescu; Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, București pag. 150-152].

Încă din 1392 voivodatul Borodului (din care făcea parte și Cetea) aparține Cetății Șinteu, a cărei comis a fost boierul Radu Mihalcea Cândescu. Îndrăznesc să cred că familiile Mihancea (litera „l” se transformă în litera „n” prin tranziția de la scrierea chirilică spre scrierea latină și prin „palatilizarea” în Transilvania a literei „l” în litera „n”) din Topa de Criș și apoi din Cetea se trag din urmașii boierului Radu Mihalcea Cândescu din zona Buzăului, unde remarcăm că și azi se întâlnește foarte frecvent numele de Mihalcea.

Mai remarcăm că în Cetea există azi un loc numit „Radu” unde a existat primul cimitir din Cetea și care s-ar putea să se fi numit astfel după numele de Radu Mihalcea (notă L.B și P.M).

Credem că nu este necesar să mai subliniem importanța unui astfel de document pentru trecutul unei așezări. El oferă imaginea asupra varietății onomasticii satului, a duratei medii de viață, a densității de locuire într-o gospodărie. Pentru cei din satul Cetea lectura lui va însemna redescoperirea moșilor și strămoșilor, îndemn spre cultivarea vechilor tradiții ale satului.

53. Antonovici Ioan Preot, Cetea 54:

1. *Ioan, capul familiei, DN: 1784;*
2. *Vasilie, fiul celui 1, DN: 1836; DC: 1853;*
3. *Anna, soața celui 2, DN: 1838;*
4. *Floare, fiica celui 2, DN: 1856;*
5. *Ioana, nepoata celui 1, DN: 1844;*
6. *Măria, fiica celui 2, DN: 1839 August 24;*
7. *Anna, fiica celui 2, DN: 1862 Fevruar 2, Dl: 1862 Decembr. 25 - prin moarte.*

(La această rubrică, se află scris cu creionul următoarele: Părintele Ioan Antonescu era fiul preotului Constantin Antonescu din Bălnaca, nu se specifică care Bălnaca, în orice caz aceasta de pe Valea Crișului Repede. Preotul Ioan a fost hirotonit în Timișoara în anul 1818. Spun bătrânii că se îmbrăca cu cioareci și cu suman. Era un preot vrednic de chemarea sa. Purta barbă mare - Se ruga mult. Era iubit de toți. Preotul Antonescu scria cu pană de gâscă. Această Conscriptie a populației nu cred că a scris-o el deoarece el a murit în 1865 și din cât se vede această Conscriptie e scrisă cu doi ani înainte de-a muri. Deci era imposibil ca la 80 de ani sau 79 ani să scrie regulat. Diferă mult această scrisoare de scrisul lui din Matricole.

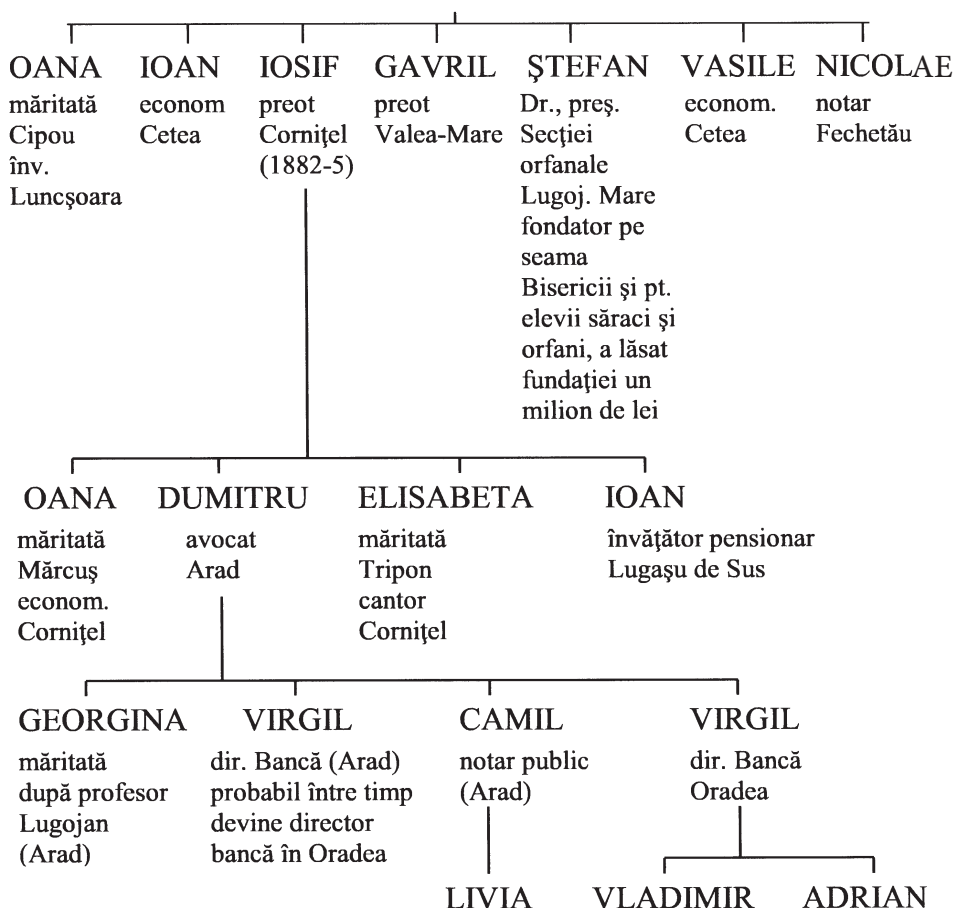
Scrisoarea din Conscriptia populației din Cetea e a Preotului din Corniței, Iosif Antonescu, fiul lui Ioan.

Originea (Genealogia) neamului Antonescu se trage din Bălnaca de lângă Bratca. Preotul Ioan Antonescu moare în vârstă de 81 de ani în Cetea, a avut doi feciori preoți, unul în Valea Mare cu numele Gavril și unul în Corniței, cu numele Iosif.

Preot: Emil Bendorfean

Genealogia neamului Antonescu din com. Cetea jud. Bihor, privitoare la certificatele ce trebuie să le eliberez pentru familia d-lui. Virgil Antonescu, director de bancă, Oradea și pentru familia Camil Antonescu notar în Arad.

IOAN, preot în Cetea (1818 - 1865)

Cetea, 18 februarie 1937

CertIFICATELE pe care le eliberez vor servi ca dovadă că N.N. etc. se trage din neamul Antonescu din Cetea înrudită cu fondatorul Ștefan Antonescu și elevii de liceu din acest neam vor primi ajutoare de fundațiune.

Arhiva parohiei Cetea, Dosar IV, doc. 45.

- material preluat din „Cetea - Bihor, un sat pentru credință și legea străbună”, sub redacția prof. univ. dr. Liviu Borcea și prof. univ. dr. Petru Mihancea – Editura Universității din Oradea 2015 și arhiva parohiei Cetea, Dosar IV, doc. 45, pag. 81-83 și pag. 186 (12)

- Datele prezentate au fost scrise de către preotul Emil Bendorfeanu din Cetea.

3.12. Preot Alexandru Drimba, născut în Apateul Unguresc (Ungaria) în 1881, ca fiu al protopopului ortodox din localitate.

Face primele clase la o școală medie apoi la Școala Normală din Arad, după care intră, voluntar, elev la Școala de Ofițeri a Regimentului IV Infanterie Austria, din Graz, devenind cadet. A urmat Institutul Teologic Ortodox Român din Arad, după care este hirotonit preot. Va sluji la: Cetea, Valea Neagră, Satubarb(ă) și Ortiteag, toate localități din Bihor, azi. A administrat și slujit, în perioadele în care erau vacante, alte parohii bihorene: Suiug, Spurcani, Josani, Butan, Măgești, Gălășeni, Cacuciul Vechi, Cacuciul Nou și Aleșd, unde va ctitori frumoasa biserică din centrul localității și unde

înființează, de altfel, parohia ortodoxă. Este ctitorul a șapte biserici și școli, fapt care i-a adus, printre altele, binecuvântarea marelui ierarh Ciorogariu și dreptul de a purta brâul roșu. După plecarea dintre cei vii a cunoscutului protopop Domocoș de la protopopiatul Peșteș, devine protopopul acestui district preoțesc. Este autorul cărții Zidirea bisericilor și a școlilor. A murit în anii 50.

material preluat din Dicționar sentimental vol I – „Oameni din Bihor” scris de Stelian Vasilescu, apărut în Editura Iosif Vulcan – Oradea, 2004, pag. 155-156 (13)

3.13. Preot Emil Bendorfeanu

Biografia preotului ortodox Emil Bendorfeanu

În curtea bisericii cu hramul Adormirea Maicii Domnului din satul Cetea, comuna Borod se află două morminte. Aici sunt înmormântați preotul Emil Bendorfeanu și soția sa, Iustina, tatăl și mama mea. Deși de la trecerea la cele veșnice a preotului Emil Bendorfeanu a trecut mai bine de jumătate de secol, oamenii din sat nu l-au uitat și, în drumul lor spre Sfânta Biserică, se opresc câteva clipe în fața crucii de marmură pentru a-l pomeni. În rândurile ce urmează voi încerca să relatez pe scurt viața sa plină de fapte pilduitoare, ca și sfârșitul său tragic, de adevărat martir.

Preotul Emil Bendorfeanu s-a născut în anul 1909, de ziua Sfintei Marii, în comuna Daneș de lângă Sighișoara. Părinții, Nicolae și Elisabeta, au avut trei copii: Nicolae, Letiția și Emil pe care i-au îndrumat să facă școală. Ei au urmat clasele primare la Daneș, apoi gimnaziul și liceul la Dumbrăveni și Sighișoara. Letiția s-a căsătorit cu preotul Gheorghe Stoia, Nicolae s-a făcut fierar și a rămas în Daneș, iar Emil a urmat Institutul Teologic din Sibiu. În anul 1930 a terminat studiile teologice și a fost repartizat la Oradea. Când s-a prezentat la Episcopie, era prezent și protopopul de Aleșd care i-a apreciat privirea vie și pătrunzătoare, zâmbetul cald, vocea caldă de bariton, dar și constituția sa fizică impunătoare (avea 1,93 m). Acesta i-a propus să rămână în protopopiatul său și să aleagă satul Cetea, unde postul de preot rămăsese vacant în urma plecării preotului Drimba la Lugașu de Jos. Protopopul știa că avocatul Dejeu din Aleșd, prieten cu el, avea o nepoată care terminase Institutul Pedagogic din Beiuș, pe nume Iustina Butiri și s-a gândit ca cei doi tineri să se întâlnească. Așa s-au cunoscut, și, mai apoi, s-au căsătorit Emil și Iustina.

În toamna anului 1930, cei doi s-au stabilit la Cetea, pe atunci un sat sărac și înapoiat din multe puncte de vedere (fără școală și cămin cultural, cu o casă parohială mică și sărăcăcioasă). Venind de la Sighișoara și Sibiu cu o altă concepție despre civilizație, preotul Emil i-a îndemnat pe oameni să-și schimbe modul de a trăi. A construit lângă biserică o școală, un cămin cultural și o casă parohială după modelul arhitecturii brâncovenești confi-

gurând, astfel, un centru al satului. În parcul din fața căminului și a bisericii au fost plantați castani, un nuc, s-au trasat ronduri cu flori și s-au amplasat bănci. Iustina Bendorfeanu a fost învățătoare mai întâi în școala care funcționa într-o încăpere din casa parohială, apoi în școala cea nouă. Aceasta până în anul 1933 când s-a născut primul copil, Stela. Apoi, preotul Bendorfeanu a convins să vină în sat o familie de învățători, astfel că Cetea avea acum școală primară, urmată atât de copiii localnicilor, cât și de cei ai slovacilor care locuiau pe culmile dealurilor de la poalele Munților Plopiș.

În casa parohială exista o încăpere plină de cărți, biblioteca, la dispoziția copiilor și tot acolo se găsea o mică farmacie cu tot ce trebuia pentru urgențe medicale; până la sosirea medicului, preotul era cel care oferea primul ajutor medical. Biblioteca avea și cărți de medicină cu descrierea bolilor pe înțelesul cititorului.

Preotul Emil Bendorfeanu nu a făcut politică. Îl avea prieten pe liderul țăranist Gabriel Țepelea, cu care se și înrudise prin alianță dar, deși acesta l-a îndemnat, nu s-a înscris în PNȚ.

În august 1940, satul Cetea a fost inclus, odată cu întreaga Transilvanie de Nord, în teritoriul Ungariei. Noile autorități administrative, inclusiv învățătoarea, erau acum maghiare. Preotul Emil nu a părăsit satul, rămânând alături de enoriași și încurajându-i în păstrarea credinței și a identității lor naționale. A suferit nenumărate persecuții din partea oficialităților, fiind nevoit să se îmbrace în haine țărănești și să doarmă în colibe din pădure, ascunzându-se de soldații care-l căutau.

În anul 1942, m-am născut eu, ca al doilea copil al familiei, chiar de Sfânta Ecaterina, pe 25 noiembrie. Am primit numele Doina pentru ca acesta să nu poată fi tradus în limba maghiară în momentul declarării la Primărie, așa cum cereau atunci autoritățile. Prin 1944, armatele rusești care treceau pe șoseaua națională, la 4 km de sat, se abăteau deseori de la traseu și așa, într-o zi, au plecat de la casa parohială spre... Berlin cu doi cai și trăsura tatălui meu, plină de tot felul de lucruri din casă.

După instaurarea comunismului, în 1948 a fost interzis cultul greco-catolic. Preotul Bendorfeanu a fost trimis să slujească la mănăstirea Bixad, fostă greco-catolică, pentru ca oșenii să vadă că preoții ortodocși au har de la Dumnezeu. A fost repede îndrăgit de localnici care l-au plâns la plecare și l-au rugat să rămână acolo, la Bixad. A fost numit protopop de Baia Mare, dar sufletul lui rămăsese la Cetea, unde s-a reîntors după mai puțin de un an. În sat îl așteptau surprize: fusese instalat primar cel mai sărac și mai leneș om din localitate, iar prietenul său, învățătorul, îi devenise dușman aprig. În fiecare duminică se urca pe o bancă din parcul amenajat în fața bisericii și

a căminului cultural și vorbea împotriva bisericii și a slujitorului ei. Noua orânduire distrusese o prietenie de ani...

Preotul Emil Bendorfeanu și-a iubit din toată inima enoriașii, le-a dorit propășirea, drept pentru care îi îndemna pe oameni să-și trimită copiii la școli de meserii, la liceu sau la facultate. Pe mulți din cei cu posibilități materiale reduse i-a ajutat cu bani, cumpărându-le îmbrăcăminte și încălțăminte.

S-a opus din toate puterile colectivizării în satele pe care le păstorea, Cetea și Valea Mare, amândouă situate între dealuri. Nu a rămas nepedepsit. Învățătorul și un grup de oameni au trimis mai multe delațiuni către autorități, numindu-l „dușman al poporului” și simpatizant al PNT. A fost urmărit de securitate, iar, uneori, noaptea farurile cunoscutelelor GAZ-uri luminau ferestrele casei parohiale spre a-l intimida.

În 23 noiembrie 1960 a primit o telegramă de la Oradea ca să vină la Episcopie. Împreună cu epitropul din sat s-a prezentat la secretariatul Episcopiei, unde a aflat cu surprindere că nu fusese chemat. Au luat autobuzul de întoarcere spre casă, dar în Aleșd, lângă preotul Bendorfeanu s-a așezat un tânăr care i-a cerut să coboare și să-l urmeze. Preotul i-a spus epitropului să-și continue drumul și să anunțe acasă că se întoarce la Oradea, că domnul cu care pleacă este de la Securitate și că se va întoarce a doua zi. În 24 noiembrie, Iustina Bendorfeanu este anunțată să meargă urgent la Oradea la Spitalul nr. 6, deoarece preotul Bendorfeanu a avut un accident. S-a deplasat acolo și l-a găsit internat într-un salon cu încă trei bolnavi. Era vânat pe mâini, pe picioare, pe corp. L-a întrebat ce s-a întâmplat și atunci el i-a șoptit să nu vorbească pentru că, de fapt, cei trei bolnavi sunt securiști puși să-l supravegheze. La îndemnul lui, Iustina s-a întors la Cetea, mai ales că și medicul de salon a asigurat-o că îl lasă acasă a doua zi. Noaptea, securiștii din salon au primit ordinul de execuție și l-au aruncat pe geam în curtea interioară a spitalului. În 25 noiembrie 1960 a fost stabilit decesul preotului Emil Bendorfeanu. A fost depus la morga spitalului și o tăcere deplină s-a lăsat asupra cazului. După câțiva ani, familia a aflat din mărturiile puținilor martori existenți ce s-a petrecut în intervalul celor trei zile de la Oradea. Ulterior, comandantul securității orădene a fost dat afară disciplinar deoarece, din dispoziția sa, în noaptea de 24 spre 25 noiembrie fuseseră lichidați 25 de „dușmani ai poporului”, printre care și preotul Emil Bendorfeanu.

A fost înmormântat în curtea bisericii din Cetea de un sobor de preoți, dar sub supravegherea atentă a unor securiști. Mulțimea de oameni din toate satele apropiate au condus pe ultimul drum plângând pe cel care le-a dat cele mai bune sfaturi și i-a îmbărbătat la greu, pe cel care le-a alinat suferințele fizice și psihice, pe cel care i-a ajutat, prin atitudinea sa, să fie drepti, cinstiți și credincioși.

Drumul pe care mi l-am ales în viață, acela de scriitor, îl datorez în mare măsură tatălui meu, care m-a îndemnat de mică să citesc, să iubesc cuvintele frumoase așternute pe hârtie care pot contribui la educația morală a oamenilor. În cariera literară, mi-am ales pseudonimul Cetea ca un omagiu adus locurilor unde am văzut lumina zilei, părinților mei dragi.

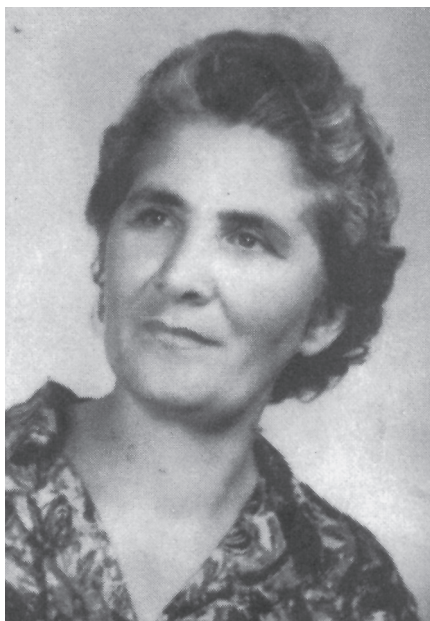
Dumnezeu să-i odihnească în pace!

Doina Cetea, născută Bendorfeanu, poetă și scriitoare

- material preluat din „Cetea - Bihor, un sat pentru credință și legea străbună”, sub redacția prof. univ. dr. Liviu Borcea și prof. univ. dr. Petru Mihancea – Editura Universității din Oradea 2015, pag. 249-252 scris de fiica sa, Doina Cetea, născută Bendorfeanu

3.14. Învățătorii Topai Gavril și Cristina. (15) Învățătorul Topai Gavril s-a născut în noiembrie 1905, în satul Cetea – Bihor și a decedat în 15 martie 1985. Învățătoarea Topai (Tulvan) Cristina s-a născut în satul Peștiș – județul Bihor, la data de 29 decembrie 1911 și a decedat în 15 august 2010. Redăm din amintirile depănate de doamna învățătoare, cu ocazia unei festivități din satul Cetea (600 de ani de la atestarea localității Cetea):

Am venit în satul Cetea ca învățătoare în anul 1937, prin căsătoria mea cu învățătorul Gavril Topai, fiul acestor meleaguri, care din nefericire nu mai este astăzi printre noi. Sunt fiică de învățătoare, din satul Peștiș și am terminat Școala Normală „Doamna Stanca” din Oradea în 1932. M-am pensionat în anul 1966. Acest sat frumos, lăturalnic,

dar aflat într-un cadru natural de basm, a avut parte de oameni harnici, ambițioși dar și de conducători inimoși, care au pus mult suflet pentru ridicarea lui. Unul din aceștia a fost învățătorul preot Alexandru Drimba, care a stăruit pentru zidirea acestei frumoase biserici în locul celei vechi și a unor săli de clase noi.

Soțul meu, Gavril Topai, mare iubitor al meleagurilor natale nu a avut alt scop în viață decât ridicarea satului său natal. Astfel, după terminarea Școlii Normale Iosif Vulcan în 1927 și a Școlii de Ofițeri de rezervă în 1929, a venit învățător

în acest sat, a proiectat și a construit cu ajutorul sătenilor o sală de clasă, o locuință pentru învățător, Cămin Cultural. De asemenea, având talent ingineresc a proiectat casa parohială și câteva case în sat. S-a pensionat în 1965.

La construirea edificiilor publice din sat a fost sprijinit de preotul Emil Bendorfeanu și alți locuitori de frunte ai satului precum: Nicolae Mărușca primar, Ioan Stancea, Ioan Mihancea, Gligor Mihancea, Gavril Chirode și alții.

În 1940 când era gata locuința învățătorului și urma să avem un trai ușor, au urmat evenimente care ne-au adus multe suferințe.

În urma cedării Ardealului și din cauza comportamentului foarte urât al jandarmilor unguri și a inspectorului maghiar din Aleșd, care ne-a spus că statul maghiar nu ne va asigura serviciul, ne-am refugiat lângă Beiuș, în satul Remetea, unde am funcționat până în 1945, când ne-am întors acasă.

În acest refugiu, din cauza războiului l-am pierdut pe fiul nostru Gelu la frageda vârstă de 5 ani și 9 luni. Reveniți acasă am început munca cu elevii, muncă de instruire și educare pe care o făceam cu plăcere. Pe lângă faptul că aveam foarte mulți copii harnici și inteligenți și noi ne străduiam să le explicăm cât mai bine lecțiile, ca să fie bine pregătiți.

Îmi cer scuze că trebuie să las modestia la o parte și să spun că sătenii din centrul comunei priveau cumva de sus pe locuitorii din satul Cetea, dar la școala din Borod aproape totdeauna premianții din toate clasele erau elevi din Cetea.

Soțul meu era mai bun cu elevii, nu-i pedepsea decât foarte rar, și copiii îl iubeau. Eu eram mai pretențioasă și exigentă cu ei, dar munceam foarte mult cu clasa I, care erau timizi și neobișnuiți cu școala. Lecții pentru acasă le dădeam foarte puține pentru că în general copiii erau puși la munci, mai ales toamna, să păzească vitele și alte îndeletniciri pe lângă casă. În afară de lecțiile cu elevii, mai organizam activități culturale cu tinerii, pe care le făceam cu plăcere. Erau tineri talentați, cu care pregăteam cor, piese de teatru, recitări, dansuri și dădeam serbări care le plăceau sătenilor. Am participat și la multe concursuri la faza raională.

După război, când viața a devenit foarte grea, soțul meu nu s-a jenat să muncească câte ceva, ca să asigure existența familiei: repara ceasuri, făcea sobe de teracotă, făcea căzi de prune și astfel mai completa puținul salariu ce-l aveam.

Toate reparațiile și modificările la sălile de clasă și mobilier le făcea el. Nu-i era rușine să facă orice muncă și se pricepea la multe lucruri. După război, când nu erau medicamente pregătite el diferite alifii pentru bube și altele.

În acest sat am muncit foarte mult, am avut bucurii, necazuri, speranțe alături de toți locuitorii lui.

Faptul că din satul Cetea s-au ridicat atâția intelectuali, oameni de vază: medici, ingineri, profesori, ofițeri, asistenți medicali, contabili, dar și foarte pricepuți tehnicieni, lăcătuși, șoferi, mineri și alte meserii, cred că pe lângă efortul și inteligența elevilor am contribuit și noi cu munca noastră la reușita lor. Am căutat și în mare parte am reușit să le inspirăm cinstea, sinceritatea, corectitudinea, hărnicia, spiritul de dreptate, iubirea de neam și țară, respectul de oameni. Dovadă acestui fapt sunt și scrisorile de mulțumire pe care le-am primit din partea foștilor elevi și vizitele pe care, câte odată, mi le fac și mă bucur foarte mult. Mă bucur de asemenea că am ocazia să vă spun că sunt mândră de elevii pe care i-am învățat și educat, că nici unul nu ne-a făcut de rușine și că soțul meu a avut tot timpul sentimentul datoriei împlinite.

3.15. Mihancea Nicolae, doctor și cercetător științific gradul I în Medicină - 2 ian. 1935 – 21 ian. 2003 (16)

S-a născut în Cetea – Bihor din părinții Mihancea Dumitru și Ecaterina, Tatăl, Dumitru, în cei trei ani de serviciu militar a învățat unele tehnici de prim-ajutor, mai ales în caz de entorse, luxații, fracturi, pe care apoi le-a practicat toată viața la cererea consătenilor. Poate că acest lucru a făcut ca după ce fiul lui, Nicolae, a terminat școala primară în Cetea și cea gimnazială în Borod, să dea admitere la Liceul Sanitar din Cluj, unde reușește. Termină liceul sanitar în anul 1954, după care dă admitere la Institutul de Medicină și Farmacie Cluj, fiind declarat admis în toamna anului 1954.

Student la Medicină

Odată cu dânsul mai dau admitere la medicina din Cluj încă doi verișori de-ai lui: Alexandru Mihancea și Viorel Mihancea. Toți trei erau nepoți ai lui Mihancea Dimitrie (Mitrane), fost episcop al bisericii din Cetea, în timpul

când aceasta s-a construit (1920-1924). Alexandru Mihancea (Sandu) terminase și el Liceul Sanitar de 5 ani din Cluj, iar Viorel, fiind mai tânăr, urmează 3 ani Liceul Emanoil Gojdu din Oradea, pe care îl termină cu diplomă roșie (adică media 10). Toți trei verișorii mei (bunica mea este soră cu tatăl lor) se înscriu la admitere la Medicina din Cluj. Viorel este primit fără examen, pentru că terminase Liceul Gojdu cu media 10. Nicu este admis după exa-

Elev la Liceul Sanitar

men, iar Sandu, deși este declarat reușit, este respins pe motive politice. Tatăl lui, în timpul unei concentrări în armată este încadrat în garda care îl păzea pe primul ministru al României, Octavian Goga (1937-1938), atunci când venea la castelul lui de la Ciucea – Cluj.

Întrucât în anii '50, Goga era considerat fascist, pentru că s-a întâlnit cu Hitler la Olimpiada de la Berlin din 1938, și tatăl lui Sandu a fost considerat colaborator al „fascistului Goga”, deși cred că el ca simplu soldat nici măcar nu a dat mâna vreodată cu Goga. Pe acest motiv Sandu nu a mai fost primit la Medicină în Cluj.

Ajunge asistent medical la Sanepidul din Șimleul Silvaniei, unde locuiește și în prezent ca pensionar. Are 80 de ani. A făcut sport de performanță, jucând volei în Divizia Națională de Volei, apoi ajunge arbitru național de volei. În afară de faptul că a făcut sport, a mai avut de la tatăl său o moștenire genetică bună. Acesta a trăit 96 ani.

Nicu și Viorel rămân studenți la Medicina din Cluj, pe care o termină în 1960. În timpul studenției merg de mai multe ori la București să viziteze Institutul de Seruri și Vaccinuri Cantacuzino și unele clinici din București. Hotărâsc ei ca după terminarea facultății să ajungă medici în București. Îmi povestea Nicu că uneori, neavând bani să doarmă la hotel, nu odată au dormit sub un pod de peste Dâmbovița. În perioada când venea acasă în vacanță, se dădeau jos din tren la Vadu Crișului și ne vizitau pe cei patru verișori care eram elevi la Liceul de acolo: Mărioara, Leontin, Iosif și eu. Ne sfătuiau cum să învățăm și să facem sport. Viorel nu a reușit să practice medicina decât 2 săptămâni, ca medic de circumscripție la Suiug-Bihor. Un așa-zis „accident de tren îl omoară”, după câte am înțeles, tot datorită unor răzbunări politice. Tatăl său, Gavril Mihancea a fost un înfocat țăran care s-a opus colectivizării în satul Cetea.

Nicu rămâne asistent universitar la Catedra de Microbiologie până în 1963, condusă de renumitul profesor universitar dr. Badenschi. Devine medic specialist microbiolog, dar el tot visa cercetare și neapărat în București. Dă examen pentru ocuparea unui post de cercetător științific în medicină la

Institutul Cantacuzino în 1963, unde reușește primul din 80 de candidați, fiind încadrat la secția „variolă”. Muncește aici cu mult drag și multă dăruire, ajungând șeful secției. L-am întrebat, după ce am ajuns și eu medic și discutam de la medic la medic, de ce a ales să facă medicina preclinică și cercetare în medicină. Mi-a spus că încă din facultate s-a hotărât să facă acest lucru. Zicea că între oameni și microbi există un război pe viață și pe moarte în defavoarea oamenilor, pentru că microbii nu se văd cu ochiul liber. S-a alăturat oamenilor, pentru a ajuta să distrugă microbii, înainte să atace omul. Așa că studi-

Cercetător la Inst. Cantacuzino

ază în amănunt cum să-i omoare pe acești dușmani ai oamenilor. Este trimis în zone unde mai existau bolnavi cu variolă (Kazahstan, Afganistan, Pakista, India), pentru că în România se eradicase demult variola. Făcea aceste studii pentru că era medicul șef al secției variolă, care prepara vaccinul antivariolic atât pentru România, cât și pentru multe țări din lume. Institutul Cantacuzino era un mare și important centru de producție a tuturor vaccinurilor. Îmi spunea Nicu că a cunoscut multe personalități din țara noastră, pe care, atunci când călătoreau în zone cu boli care nu existau în România, i-a vaccinat el personal. De asemenea, umbla în toată țara, să controleze calitatea vaccinului antivariolic, pentru ca acesta să fie cât mai performant, acolo unde era trimis. Lua sânge de la copiii vaccinați antivariolic, îl pune în într-un congelator portabil, îl ducea la București și îl studia, dacă are cantitatea de anticorpi necesară. Și asta o făcea mult timp după ce copiii erau vaccinați. Mi-a spus că vaccinul antivariolic românesc avea o calitate foarte bună, fiind cerut la export în toată lumea, neavând reacții secundare periculoase. Astfel că Institutul Cantacuzino a contribuit din plin la faptul că Organizația Mondială a Sănătății a declarat prin anii 80 că variola a fost eradicată în toată lumea. Am înțeles că el și-a susținut lucrarea de doctorat în 1979 la UMF Carol Davila cu tema „Aspecte ale relației între fagocitoza virală și răspunsul imun umoral”. Era foarte modest și nu se lăuda cu aceasta și nici cu faptul că înainte de a deceda ar fi fost propus să fie primit în Academia de Științe Medicale.

După ce Institutul Cantacuzino nu a mai produs vaccin antivariolic, el a fost transferat la secția „Hemofili” a acestui institut, tot ca medic șef.

Acești trei verișori ai mei, îndrăgostiți de medicină, mi-au trezit și mie curiozitatea de a studia medicina. Nicu mi-a dăruit multe cărți scrise de mari

profesori din Cluj și București. De la el am și acum *Tratatul de medicină internă* în 7 volume al lui Iuliu Hațieganu. De asemenea, părinții lui mi-au dăruit toată biblioteca medicală a lui Viorel. Am și lucrarea de diplomă a lui, care, culmea coincidenței, a fost făcută în domeniul specialității mele, Neurologie, numindu-se „Corticoterapia în bolile neurologice”, un domeniu actual și în prezent. Încă din liceu mă uitam prin aceste cărți, mai ales cele de anatomie și medicină legală.

Ajungând profesor universitar de Neurologie la Universitatea din Oradea, am încercat să îndemn tinerii din Cetea să facă Medicina. Doi nepoți de frate a lui Nicu, Dragoș și Adrian Mihancea au ajuns medici. Fata mea, Cristina Brisc, de asemenea. Mai sunt câțiva medici din Cetea, pe care i-am avut studenți. Aici amintesc că primul medic din satele comunei Borod a fost din Cetea, pe nume Topai Alexandru. A fost ofițer în armată, iar în al doilea război mondial a fost rănit. Fiind relativ tânăr, a urmat, așa rănit Medicina din Timișoara, ajungând medic de circumscripție în Banat. La rândul lui, l-a îndrumat spre medicină pe cel mai mare dintre cei doi copii ai săi, Ninel.

Astfel, pot spune că dacă medicii născuți sau cu rădăcini în Cetea am trăi în prezent în același timp, am putea face o mare clinică medicală cu aproape toate specialitățile.

În încheiere, doresc să spun că vărul meu, dr. Nicu Mihancea a fost medicul din Cetea care s-a realizat din punct de vedere științific la cel mai înalt nivel. A fost doctor în medicină, cercetător științific gradul I (ceea ce echivalează azi cu titlul de profesor universitar), cunoscut pe tărâm internațional și dacă nu deceda la 68 ani, probabil și membru al Academiei Române. Și încă ceva foarte important: a avut ca hobby pădurea din Cetea și Carpații României.

*Prof. Univ. Dr. Mihancea Petru
Universitatea din Oradea
Medic primar neurolog*

3.16. Doina Cetea, poetă și scriitoare

Doina Bendorfeanu - Cetea (17)

M-am născut în satul Cetea, comuna Borod, județul Bihor, la 25 noiembrie 1942. Am copilărit în această localitate unde tatăl meu, Emil Bendorfeanu, a fost preot ortodox, iar mama, Iustina, învățătoare. Am urmat școala primară în satul natal între anii 1949 și 1953. În toamna anului 1953 am plecat la Satu Mare, la sora mea, Stela Curteanu, care se stabilise aici prin căsătorie cu inginerul agronom Mircea Curteanu. La Satu Mare, am urmat cursul gimnazial și cel liceal la Liceele Doamna Stanca și Mihai Eminescu.

În această perioadă, datorită dascălilor mei, m-am apropiat de literatură și am participat la Olimpiada de limba română pe țară unde am ocupat locul I. Am absolvit Liceul „Mihai Eminescu” în 1960. După bacalaureat, am dat examen de admitere la Conservatorul de Muzică George Dima din Cluj și am reușit. Din păcate, am urmat doar câteva luni cursurile acestei prestigioase instituții de învățământ, întrucât am fost exmatriculată pe motive politice. În acel an, la 25 noiembrie (de ziua nașterii mele !), tatăl meu a fost omorât la Securitatea din Oradea.

M-am înscris imediat la Institutul Tehnic de Drumuri și Poduri de trei ani din Cluj, devenit ulterior Școala tehnică de drumuri și poduri, pe care am absolvit-o în 1963. Am fost repartizată la Sfatul Popular Cluj, Administrația Parcurilor și Străzilor (1 octombrie 1963). Aici am lucrat până în 1984, când am fost transferată pe bază de concurs, la Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor, în funcția de Secretar literar, unde lucrez și în prezent.

În 1962 m-am căsătorit cu Alexandru Victor Silași, jurist la Intreprinderea Regională de Electricitate Cluj. În 1965 s-a născut fiul nostru Horia-Emil. Soțul meu a decedat în ianuarie 1993, iar în noiembrie 1994 m-am recăsătorit cu Radu Constantinescu, jurnalist. Fiul meu, de profesie inginer IT, s-a căsătorit în anul 1996 cu Monica Popescu, economist. Au un fiu, Horia-Alexandru, născut în 2001.

Am debutat cu versuri în revista clujeană Steaua în 1965, iar editorial în 1968 cu volumul Culorile începutului, apărut la Editura pentru literatură. În anul 1970 am fost primită în Uniunea Scriitorilor, având carnetul de membru nr. 838. Am tipărit numeroase volume de poezie, proză și literatură pentru copii, figurez în antologii de poezie apărute în țară, în Italia, Suedia, Macedonia, am publicat versuri și proză în reviste din țară și străinătate.

În anul 2003 am fost distinsă cu Premiul Uniunii Scriitorilor pentru volumul Binoclul motanului Potifar, iar în anii 1993, 2000 și 2004 cu premiul Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor, pentru alte cărți publicate. Am primit în 2010 Premiul pentru poezie Zilele Poesis, Satu Mare.

În anul 2004 am fost decorată cu ordinul Meritul Cultural în grad de Ofițer – categoria Literatură, iar în 2010 am primit același Ordin în grad de Comandor.

Am fost membru în Consiliul Uniunii Scriitorilor în perioada 2000–2013 și în Comitetul Director al Uniunii Scriitorilor în perioada 2009–2010. De mai multe legislaturi fac parte din conducerea Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor, aleasă prin vot secret. Între anii 2009 și 2013 am fost vicepreședinte al Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor. Sunt membru fondator al „Societății Culturale Lucian Blaga” Cluj-Napoca, 1990.

M-am pensionat în 1999 și, de atunci, lucrez în baza unei Convenții cu Uniunea Scriitorilor, ca Secretar literar al Filialei sale clujene.

Volume: *Culorile începutului*, versuri, Editura Dacia, 1968; *Cutremurul albastru*, versuri, Editura Dacia, 1973; *Ziua și noaptea cuvintelor*, versuri, Editura Dacia, 1977; *În fața luminii*, versuri, Editura Dacia, 1981; *Agave*, versuri, Editura Dacia, 1985; *Corabia de cristal*, versuri, Editura Dacia, 1987; *Iataganul și alte povestiri*, Editura Ion Creangă, 1988; *Magica întâlnire*, versuri, Editura Dacia, 1988; *Misterul din lacul nuferilor, povestiri pentru copii*, Editura Ion Creangă, 1990; *Triumphul Bermudelor*, versuri, Editura Dacia, 1992; *Poiana nălucilor, povestiri pentru copii*, Editura Clusium, 1997; *Fantoma corăbiei stea*, ediție bilingvă română-engleză, Editura Cogito, Oradea, 1999; *Taximetrul roșu*, proză scurtă, Editura Casa Cărții de Știință, 2002; *Binoclul motanului Potifar: povești de dimineață*, Editura Societatea Culturală Lucian Blaga, 2002; *Vremea lui Gelu*, nuvelă istorică, Editura Casa Cărții de Știință, 2003; *Casa iluziilor*, antologie, Editura Dacia, 2004; *Ierboaia*, proză scurtă, Editura Casa Cărții de Știință, 2010; *Ziua și noaptea cuvintelor*, antologie, Editura Tipo Moldova, Iași, 2012; *Voievodul Gelu. O poveste*, Editura Școala Ardeleană, Cluj, 2015.

Prezentă în antologiile: *Poeți romeni contemporanei*, în limba italiană, Palermo, coordonator Rolando Certa, 1986; *Ismerem ezt a földet*, în limba maghiară, Editura Kriterion, București, 1986; *Antologia prozei scurte*, 1996; *Poeți clujeni contemporani*, coordonator Petru Poantă, Editura Ana, Cluj, 1997; *Vânătoarea de vise*, Editura Cogito, Oradea, 1997; *Panorama poeziei române contemporane*, în limba suedeză, coordonator Jon Milos, Editura Symposion, Stockholm 1998; *Vise într-o liniște sumeriană*, Editura Cogito, Oradea, 1999; *Repetiție fără orchestră*. Antologie din proza scurtă a mileniului trei, coordonator Horia Gârbea, Editura Limes, Cluj, 2004; *Cântecul stelelor/Canto delle stelle*, ediție bilingvă româno-italiană, Editura Limes, 2004; *Omaggio a Alberto Magnelli*, în limba italiană, Pistoia, 2004; *Un pahar cu lumină / Pohárnyi Fény*, ediție bilingvă română-maghiară, Editura Tinivar, Cluj, 2005; *Poeți români de azi*, ediție bilingvă română-franceză, Bistrița/Paris, 2007; *Lumea fără mine/A világ nélkülem*, ediție bilingvă română-maghiară, Editura Tinivar, Cluj, 2007; *Murmurul vocilor*, antologie trilingvă română-franceză-engleză, Editura Cogito, Oradea, 2007; *Voices of*

contemporary romanian poets, în limba engleză, Sedan Publishing House, Cluj, 2007; *Poezie florală românească*, coordonator Vistian Goia, Editura Limes, 2007; *Antologia prozei scurte transilvane actuale*, vol. I, coordonator Ovidiu Pecican, Editura Limes, Cluj, 2010 ș.a.

Redăm o poezie a doamnei Doina Cetea:

Petre și Petre

*Petre, fiul Ilenei,
Înota între margini de pat
În sudoarea ce se prelingea
Peste umeri și piept
Și se vedea în pustiul fierbinte
Desculț, dezbrăcat.
Apoi era la poalele dealului
Ascuțindu-și coasa
Ascultând glasul ierbii tăiate
Pe care nimeni nu-l putea auzi.
Atunci cuvintele-i izvorau pe buze
Și încerca să le facă să sune puternic.
De atât înot era obosit
Și plutea ca o pasăre
Cu brațele întinse
Ca și cum ar fi fost răstignit.
Ia-mă cu tine, îi șopti el femeii
Care stătea pe marginea patului
Și-l privea...
Așteaptă, așteaptă - răspunse ea
Voi veni și la tine
Dar în noaptea asta voi fi
Cu Petre, fiul Savetei
Sub iarba deasă și grea.
*
Petre, fiul Savetei,
Venea pe drum fluierând.
Și tufele abia înfrunzite,
Cerule negru funingine,
Șanțul în apa
Stătută și plină
De verdele crud
Îi ascultau fluieratul
Țipăt de pasăre prinsă-ntre ghiare.
Petre, fiul Savetei, simțea Cum i se risi-
pește în aer*

*Sunetul pașilor și
Cuvintele pe care voia să le-nșire
Se prefac în pământ argilos
Plin de duhoare
În urzici
Mirosind ascuțit.
Doar unele în crini albi
Ori în flori de cicoare.
Toate erau trupul lui...
Nu te duce pe drumul acesta !
În câmp, pământul miroase a tei
Acolo vei vedea ochii mei
Mari,
Te vei scufunda în ei
Și încolăcit în brațele mele
Îți voi dărui două inele
Șopti femeia.
*
Ileana, mama lui Petre,
Cobora treptele casei.
Sub tălpile ei
Pietrele râului se-nfiorau
Și prin crăpăturile lor
Se uscau lacrimile
Prelinse din cutele feței.
Fiul meu aici se juca,
Striga spre nucul bătrân
Sub care fir de iarba
Nu mai creștea,
Aici se juca.
Într-un colț al grădinii
O găină neagră
Cu ochi galbeni, rotunzi
Pândește, aștepta,
Ciugulea și înghițea
Tot ce găsea.*

*Și ghiarele ei ascuțite
Cuțite înfipite-n pământ
Săpau o groapă
Adânc.
Nucul bătrân
Răvășea cu crengile lui
Norii.
Printre frunze
Se strecurau tremurând
Zorii.*

*

*Saveta, mama lui Petre,
Strângea în brațe
Trunchiul mărului tânăr:
Scoarța lucioasă
Se lipea de buzele ei*

*Și suflarea fierbinte
Năștea picături de apă
Ce alunecau ploaie
Peste sânii uscați.
Un abur argintiu
Învălhui trupul mărului
Lipit de cel al Savetei
Și-l ridică
Fluturi fosforescenți
În jurul luminii.*

*

*Alt Petre
Pierit cândva într-un râu
Îi aștepta
Privindu-și oasele
Spice de grâu...*

3.17. Petru Venter – economist și fost campion european la lupte libere, născut în Cetea la 23.09.1946. Trăiește în Sibiu. (18)

M-am născut în Cetea la 23.09.1924 din părinții Venter Dumitru (1921-1994) și Venter Raveica (1928-2006). Școala primară am făcut-o în Cetea, gimnaziul în Borod și liceul în Reșița, unde am început să practic lupte libere.

În 1966 am intrat la Academia de Științe Economice din București, pe care am absolvit-o în 1971. Sunt căsătorit cu Oprea Stela din Poplaca – Sibiu. Am doi copii: Venter Ciprian, absolvent al Universității de Medicină „Iuliu Hațieganu” din Cluj Napoca, actualmente medic specialist de laborator în Sibiu și Venter (Gherman) Corina, absolventă a Facultății de Studii Economice din Cluj Napoca, actualmente economistă în București. Are 2 copii, Maria și Ioana, eleve.

Pasiuni. Am fost practicant de lupte libere. Între anii 1963-1966 am fost campion național la acest sport. În această perioadă am fost și campion European, la Campionatele Europene din Polonia. În prezent sunt pensionar și locuiesc în Sibiu. (e-mail: stelaventer@yahoo.com, tel.: 0740-054248)

3.18. Cătălin Alexandru Topai – student (19)

Sunt născut în Oradea la 02.11.1995 din părinții Mircea Topai, născut la 07.05.1968 în Cetea și Raveica Topai (Hamza), născută la 19.05.1969 în Corbești – Bihor.

Sunt student la Facultatea de Inginerie – profilul Robotică de la Universitatea din Oradea.

Am ca pasiuni toate sporturile, în special artele marțiale, pe care le practic din copilărie. Sunt campion național la arte marțiale în anii 2006-2015. Fac parte din lotul național de arte marțiale al României – domeniul Taekwon-do (arta de luptă cu piciorul și mâna). Sunt Campion European la această specialitate a artelor marțiale în 2013-2015 și Campion Mondial în anii 2015-2016. Sunt deținător al Centurii Negre 2 Dan și instructor Taekwon-do în Oradea.

3.19. Preot Drimba Mihai, (20) născut în Apateul Unguresc, județul Bihor, la 28.09.1847, stabilit la Valea Mare, ca administrator al parohiei ortodoxe române în 1919. Întocmește în 1921 prima monografie română (chestionar) a parohiei ortodox-română din comuna Valea Mare, județul Bihor, plasa Aleșd, redat în cele ce urmează:

CHESTIONAR

Pentru parohia ortodox-română din comuna Valeamare, județul Bihorului, plasa: Aleșd

1. *Compunerea parohiei*

Numele parohiei: Valeamare

Hramul: Nașterea Născătoarei de Dumnezeu

Comuna în care e parohia: Valeamare

2. *Însemnări privitoare la istoricul parohiei*

a) *împrejurările în care s-a înființat parohia: Parohia datează din vremurile cele mai îndepărtate.*

b) *Modificările aduse parohiei: Cei mai bătrâni oameni își reamintesc de parohii: Gavril Antonescu din 1854 până în 1879 când, în luna Martie, a reposat. A scris cu cirile. I-a urmat Dimitrie Negreu, administrator parohial, până la 1882, iar lui, tot ca administrator parohial: Iosif Antonescu, preot din Cornișl până la 1885, Martie.*

Din acest an a administrat parohia Mihaiu Magda, preot în Cetea, până la 1886 Juniu. Lui i-a urmat ca administrator parohial Ioan Câmpian, preot din Beznea, până la 1892.

Până în acest an parohia au avut caracterul de „matră”, respectiv de sine stătătoare, în anul 1892, ales fiind în Cetea ca paroh Ioan Simoc, intervine și Valeamare se decretează ca filie la matra Cetea și se administrează ca atare de sus numitul până la 1901. Mutându-se de aici, Valeamare ear vine administrată de Ioan Câmpian, preotul din Beznea, până în 1903, la care dată o primește din nou în administrație Ioan Simoc, preot în Șuncuiș, până în 1906, februarie.

În această lună o preia în administrație Ioan Onciu, preot în Bălnaca până în Decembrie același an.

Cu datul acesta ales fiind ca paroh al Cetei și Valeamare preotul Alexandru Drimba, el funcționează și-n filia Valeamare din 1906 Decembrie, până în 1912 Ianuarie.

Dela acest dat o administrează Petru Cipou, paroh în Birtin și locuitor în Lunșoară, până în 1914, Martie.

Cu datul acesta reales fiind în Cetea și Valeamare ca paroh Alexandru Drimba o servește ca pe filia Cetei până în 1920, Noiembrie.

În vara anului 1920 predată fiind parohia Apateul Unguresc, Maghiarilor, ear preotul de acolo Mihaiu Drimba refugiindu-se, la intervenția lui, Consistoriul Orădean o decretează din nou ca parohie de sine stătătoare, și-l instituiește pe numitul preot ca administrator parohial.

Dânsul, în calitate aceasta, o administrează din Noiembrie 1920 până-n ziua de azi.

Prin cele mai sus înșirate se învederează fluctuațiile prin cari a trecut parohia Valeamare în vremile din urmă.

3. Descrierea geografică a parohiei

a) Situația geografică: Parohia e situată lângă șoseaua principală Predeal - Oradea, la răsăritul plasei Aleșd. E așezată pe două dealuri, ear în mijlocul lor și a comunei, pe o colină e Sf. biserică. Hotarul întreg a parohiei e, ca de 2.400 jugh. cat., casele sunt compacte.

b) Vecinătățile: La ost (sic!) se mărginește cu parohiile Beznea și Bălnaca. Prima mixtă cu ortodocși și greco-catolici ear a doaua, ortodoxă.

La Sud cu Șuncuișul, parohie greco-orientală. La Vest cu Vadul, parohie greco-catolică ear la Nord cu Borozălu, parohie greco-catolică.

c) Drumurile: Stația de cale ferată cea mai apropiată e Vadul, la depărtare de 8 kilometri. Drumul pân-acolo trece atingând margina Borozălului, prin Topa de Criș și Vad.

Dela Oradeamare, capitala județului, până aici este o depărtare de 55 kilometri.

d) *Poștă și telegraf: Stațiunea poștală și telegraf, are în Borod.*

Această comună de aici e, ca de 3 kilometri.

4. *Bisericele din parohie*

a) *Descrierea generală a bisericii: Biserica e făcută din goron cioplit. Are părțile: Pronaos, naos și altariu. Înaintea Pronaosului este o antișambă. Turnul e deasupra bisericii femecești. A fost cu două clopote, dar guvernul maghiar a requirat pe cel mai mic, ca de 45 klg. Cel de azi are 60 klg. Starea ei e mijlocie.*

b) *Date privitoare la istoricul bisericii: Datul zidirei nu se poate constata în lipsă de inscripții dar, după vechimea lemnului din care e făcută și după lățimea lemnului, ce lasă a constata o grosime ca și care azi numai goronul lui Horia o mai are, dar în aceste părți nu se mai poate vedea - se deduce că biserica datează cam din veacul al 17-lea. După tradiția locală, pe vremea zidirei n-a existat în parohie mai mult ca 20 familii.*

Biserica e așezată pe o colină în mijlocul comunei, de 500 metri de la școală. Stă singuratică pe colină, fără alte vecinătăți, împrăștiind sunetul clopotului uniform, peste întreaga parohie. Cuprinde în interiorul ei ca la 200 oameni fără de băeți cari toți închep în corul ce stă deasupra naosului. Altarul are numai două uși. Dverile și ușa nordică. Ferestrele sunt ca de 1 metru dela padiment, ear boltitura e din scânduri de goron arcuite și învăscută cu pânză, de pe care s-a șters pictura. Ici și coala câte un sfânt lasă a deduce o pictură aleasă bizantină. Acoperișul bisericii fiind din șindrilă și văzând că e ruinat, în primăvara anului 1920 s-a renovat atât coperișul cât și ușa și antișambra, punându-se pe acoperiș, țâglă.

Renovarea a costat 6.400 lei și s-a făcut sub preotul Alexandru Drimba prin maeștri din Bratca. Cheltuiala s-a stras după credincioși prin Repartizare.

Fotografii ori plan al bisericii nu avem.

5. *Averea parohiilor și a bisericilor*

a) *Averea imobilă: Casa parohială are două camere și o bucătărie. E făcută din lemn cam de 80 de ani și acoperită cu țâglă tot sub preotul Alexandru Drimba în 1911. A fost construită de parohieni și a costat pe atunci cam 300 fl. v.a.*

De când a murit preotul din loc, Gavril Antonescu, adecă din 1879, această casă a fost cedată învățătorilor succesori până azi, deoarece de atunci parohia nu și-a avut paroh local. Administratorul de azi încă locuiește la fiul său, Alexandru Drimba, preot în Cetea. Lângă ea se află sala de învățământ zidită din văioage în anul 1911, tot sub preotul Alexandru Drimba. A costat

22.000 coroane.

Aceste se află în colțul străzii din mijlocul satului, lângă izvorul „Cio-roiu”. Sesia preotului se compune din 2 jugh. de pământ arător de lângă școală, apoi 2 jugh. de fânaț în „Tarcea” - duleul de lângă Bălnaca și pășunatul cimiteriului care e ca de 1/2 jugh. pe lângă biserică. Preotul mai beneficiază de lemne după trebuință din pădurea de fag de 10 jugh., care se află în „Culme”, chiar în granița Bihorului de către Sălagiu, cum privești de la biserică spre Nord. Lemnele se aduc cu greu. Alte pământuri biserica nu are. E puțin și rău.

b) *Averea mobilă*: Capitalul bisericesc în numărare, la mâna epitropilor face: 848 Lei 19 bani ear în 11 obligațiuni pe la oamenii din sat, împrumuturi: 795 lei, 84 b. Atât banii cât și hârtiile se păstrează la epitropi acasă, fiind responsabili.

Acest capital provine din fundații benevole și din tasul și luminile vândute.

6. Enoriașii

a) Numărul familiilor și sufletelor: în parohia Valeamare sunt 95 numere de casă cu 536 suflete, cari toți cad pe parohia noastră fiind greco-orientali.

b) (sic!) Populația de alte confesiuni: Populație de alte confesiuni nu avem decât o familie de jidan numărând 4 membri de familie. Acesta, ca de obicei, e cârciumar.

7. Mișcarea economică în parohie

a) *Ocupația principală a credincioșilor*: Credincioșii noștri toți sunt plugari, lucrători de pământ. Alte ocupațiuni laterali, nu au. Lucrarea pământului și creșterea vitelor e singurul isvor de susținere.

b) *Industria și comerțul*. Cârciumă în comună este una, susținută de jidan, care (cârciumă) a existat din cele mai vechi vremuri.

Bâlciori nu se fac. Cel mai apropiat bâlcu e în Borod, la 3 klm spre Ost.

Industria casnică e în fașă, cam primitivă, femeile se susțin casnici cu haine de lână și pânză făcute de ele, ear bărbații își pregătesc ei înșiși uneltele economice. Broderiile și țesăturile în timpul din urmă iau un avânt mai înfloritor.

c) *Cooperația și instituțiile de credit*: în parohie nici un fel de Cooperativă nu este, deoarece credincioșii sunt angajați la cooperativele din Borod unde este:

1) „Reuniunea de păstrare și credit” cu capital de 105 mii Lei.

2) „Cooperativa de Consum” cu capital de 40 mii Lei.

3) „Vinărsăria Centrală” cu capital de 210 mii Lei.

În fruntea acestor cooperative sunt: Alexandru Drimba, preotul din Cetea, ca președinte, Emil Perenyi, preotul greco-catolic din Borod, cassariu

și contabil, Octavian Pop, Macedon Cionca, Dimitriu Mihance, Dimitriu Condrovici, Kovacs Jozsef, Ioan Antonescu. Din cauza bătăliei Europene de 5 ani, prosperarea lor e foarte lentă.

d) *Ce rol are preotul în viața economică a parohiei?: Ne locuind între parohieni nu concurge decât cu sfaturi binevoitoare, ear antecesorii, cu exoperarea îngrășămintelor chimice, dintre cari superfosfatul a adus un folos uriaș economilor.*

8. *Mișcarea culturală în parohie*

a) *Școala: în parohie este numai o școală primară cu 6 clase și un învățător, pe care îl cheamă Georgiu Fășșie și se află la această școală din 1908. În legătură cu aceasta este și școală de adulți, cari ambele se țin regulat.*

b) *Biblioteci: Fiind populația săracă, bibliotecă nu s-or putut înjgheba.*

c) *Cercuri culturale: De acestea pe teritoriul parohiei nu sunt.*

d) *Manifestări culturale: peste an toate sărbările naționale oficioase se țin cu solemnitatea obicinuită.*

e) *Alte considerațiuni generali: Generațiile dela 40 ani încoaci, mai în genere știu scrie și citi, dar dintre cei mai bătrâni foarte rari.*

Un rău foarte mare pentru parohie e, că preotul neavând sesiune întregă ca dotație și locuință corespunzătoare, parohia e silită a se adfilia ori administra în legătură cu alte parohii, și astfel între asemenea împrejurări, credincioșii sunt osândiți de a nu-și avea preotul lor propriu în mijlocul lor.

Tocmai acum e vremea binevenită, ca prin reforma agrară să se expropri-eze sesiune corespunzătoare pentru preot și învățător din moșia apropiată, domnească, „Friedman”, și atunci când ei și-ar avea preotul lor propriu între ei, multe înclinări și moravuri slabe s-ar îndrepta cu ușurință.

9. *Viața morală și socială în parohie*

a) *Considerații cu privire la moralitatea poporenilor: Vițiile mai răspândite între poporeni e alcoholismul, care însă cam de 6-7 ani, a mai încetat și ar înceta și mai tare dacă s-ar restricționa măsurarea beuturilor în locale publice și mai cu seamă în Dumineci și sărbători. Certurile s-or mai împușinat, nu ca-nainte de rezboiu și din acestea jumătate le-mpacă primăria comunei și organele parohiale din comună.*

b) *Igiena și asistența publică: Spitale și infirmerii proprii nu sunt. În cazuri de boală credincioșii consultă medicul din Borod ca cel mai aproape, și pe cel din Aleșd (15 klm). În cazuri grave spitalul cel mai de aproape e în Oradeamare.*

c) *Enoriașii și legătura lor cu biserica: Autoritățile civile în era Ungurească, cu toate că aveau în capul conducerii români nu se întreceau întru apărarea intereselor noastre bisericești, ba putem zice că în cazuri de grea încercare, închideau ochii și se bucurau de perturbațiile ivite. Cu toate*

acestea, însă, autoritatea preotului a echilibrat ignoranța lor și atitudinea aceasta n-a produs spargere.

d) *Diferite secte religioase: Secta religioasă care s-a încuibat pe aici cam din 1908, în parohia noastră n-a putut prinde rădăcini și n-a putut câștiga nici măcar un aderent, cu toate că nu există comune în prejur, unde să nu fie câte unul.*

Mulțumită contra propagandei dezvoltate de preotul depe vremuri, Alexandru Drimba, care i-a contrabalansat cu toată energia. Nici n-a fost și nici nu este nici un sectar în parohie.

e) *Conștiința națională: Conștiința națională la parohieni e lentă, ca și la toți Bihoreni noștri crescuți în școală ungurească. Animația pentru patria Română, ca la atari, va fi stimulată la culme (în generația prezentă), când, prin favorurile ce li se vor face, mai cu seamă în chestia agrară și ce se atinge de aceasta, vor avea o dovadă concretă, că în loc de mumă mașteră, or ajuns sub aripile ocrotitoare ale mamei iubitoare.*

Dacă, ici colea, se ivesc simptoame de comunism, nici de loc de a se atribui unui suflet desechilibrat, ci motivul se află în urmările războiului, care pe zi ce merge perd din violența lor, și mai cu seamă, în cătușele agrării în cari au fost lănțuit poporul nostru de dominațiunea feudală și dușmană.

f) *Ce se poate face cu mijloacele locale pentru îndreptare?: A se rezolva în mod norocos chestia agrară, și în cât e posibil, a scuti poporul de impozitele grele cel puțin 4-5 ani, până vor putea repara pierderile avute cu războiul.*

Un mijloc necesar s-ar mai impune și anume: La noi, în părțile marginase, unde teritoriul e „ocupat militar” a se susține miliția din puterile sale proprii și nu din trebuința zilnică a poporului, pentru că această formulă de a exista și a se susține, înstrăinează foarte mult dragostea poporului față de Neam și Tiară.

10. Factorii conducători ai parohiei

Numele fruntașilor: între cei mai de seamă oameni s-ar ținea: Ioan Pantiș, primăriul, Filip Mărușcă, episcop I, Nuțu Olar Petri, episcop II, Grigorie Pantiș, George Modog, Florian Mărușcă.

Trecerea lor se bazează pe cinste reoglindată deja pe fețele lor. Cel din urmă ar fi un bun conducător și povățuitor mai iscusit a poporului, dacă n-ar fi alcoolist în măsură așa mare.

Mijloacele de apropiere. În acțiunile culturale ce s-ar întreprinde, acești oameni în toată vremea, fără ezitare ar fi și sunt aderenții progresului. Ei sunt sufletește în strânsă legătură cu biserica.

11. Personalul parohiei

a) Preotul

Numele și pronumele: Mihail Drimba, preot ortodox român, administrator parohial. Starea civilă: Apateul-Unguresc (județul Bihor), la 28 septembrie 1847.

Căsătoria: în 1868, cu Raveica Crăciun din Tulea, fiica forestierului de acolo.

Văduv: Văduv prin moartea naturală a soției întâmplată în 1914, Septembrie 4 stil nou. Copiii și creșterea lor: Din această căsătorie s-or născut următorii băeți (sic!):

1. *Cristina, 1869, e soția văduvă a învățătorului de stat Gavril Pal din Lugașul de jos (Bihor).*

2. *Ermina, 1874, e soția învățătorului confesional din Suiug (Bihor), Pantelie Bugariu.*

3. *Elena, 1879, soția preotului Alexandru Mărcuș din Margine (Bihor).*

4. *Alexandru, 1881, e preot ortodox român în Cetea (Bihor).*

5. *Eugen-Ioan, 1883, e învățător de stat în Lugașul de jos (Bihor).*

6. *Lucreția, 1887, e soția învățătorului Florian Pintea din Sărând (Bihor).*

7. *Iosif, 1888, e căpitan activ la statul major din Turnu Severin.*

8. *Mărioara, 1895, e proprietară de pământ, măritată după Ambrosie Oșorhan în Apateul- Unguresc (Bihor-Ungaria).*

Studiile și titlurile preotului: Ca studiu primar preotul are 4 cl. absolvite în Oradeamare. Testimoniul s-a pierdut.

1 clasă gimnazială din Orade. Testimoniul s-a pierdut.

Teologia din Arad cu III/ani de/ cursuri; Numărul testimoniului de calificare preoțească 7/1871 August 9.

Examen de abilitare: Catichet.

Situația în cler: Preot, administrator parohial.

Activitate pastorală: Ca preot în Apateul Unguresc (azi în Ungaria) a renovat școala de două ori, biserica asemenea de două ori, a ridicat nimbul ei prin procurare de clopote de 11 mgi.

Alte însemnări diferite: La stăruința preotului, s-a cumpărat în Apateu 40 jugh. pământ pe seama bisericeii. Tot la intervenția lui, judele de ocol, Alexandru Tripon din Timișoara, originar din Apateu, a donat din moșia lui, ca sesiune parohială, pentru preot, 28 jugh. cat.

Tot asemenea Petru Țeglea avocat în Timișoara, originar din Apateu, a testat Sf. biserici de acolo, 6.000 de lei.

Diferite recompense: în trei ani de-a rândul dela Veneratul Consistoriu câte 100 lei la an, ca ajutor pentru susținerea familiei.

b) Cântăreții, paracliserii și epitropii:

Numele lor: Cântăreț e Georgiu Fășșie, învățător diplomat. A fost denuțit ca atare în 1908.

Paracliser e Dimitrie Olar, econom. Om de 35 ani, cinstit și evlavios.

Epitropi sunt: Filip Mărușcă, servește în această calitate de 36 ani.

Nuțu Olar a Petri, servește de 9 ani, ambii economi, oameni conștiincioși și cinstiți. Preotul antecesor, Alexandru Drimba, cu concursul dânzilor a renovat locuința învățătorului, a zidit de nou școala și a renovat și adaptat Sf. biserică.

Mihail Drimba m.p.
preot, administrator parohial

Dat în Valeamare, la 26 februar 1921

Dintre cei 8 copii ai preotului Mihai Drimba, Alexandru și Eugen Ioan au avut o carieră cunoscută în județul Bihor. Activitatea lui Alexandru Drimba, preot în Cetea, a fost descrisă anterior în acest capitol. Eugen-Ioan, născut în 1883, a fost învățător în localitatea Marginea, județul Bihor. A avut 6 băieți: Lucian, profesor universitar de filologie la Universitatea din Oradea, Eugen, avocat, Vladimir - lingvist, Ovidiu - profesor universitar, Bujor și Iosif despre care nu avem date. De asemenea, nu avem date nici despre unica fiică, Nora.

Eugen-Ioan se refugiază din Oradea în 1919 la Lugașu de Jos, unde activează ca și învățător de stat. A fost deputat în primul Sinod eparhial al Episcopiei Ortodoxe Române din Oradea, apoi președinte al Asociației Învățătorilor Aleșd. În 1934 a fost numit revizor școlar de control al plasei Aleșd.

Băiatul său, Ovidiu, s-a născut la 3 sept. 1919. Ajunge profesor universitar doctor la Universitatea din București și la Institutul de Artă Teatrală „I. L. Caragiale” din București. A mai fost profesor universitar la Torino și Milano. A scris 13 volume a Istoriei Culturii și Civilizației, 2 volume a Istoriei Literaturii Universale, Istoria Teatrului Universal, Leonardo da Vinci, titan al Renașterii, Rabelais - renașterea europeană și Ovidiu - marele exilat de la Tomis. A fost membru în Uniunea Scriitorilor din România. A decedat în martie 2015 și este înmormântat la Lugașu de Jos, județul Bihor. Cu această mare familie de intelectuali români trebuie să ne mândrim toți bihorenii, locuitori din Lugașu de Jos, Cetea-Bihor și din Aleșd, județul Bihor.

material preluat din „Cetea - Bihor, un sat pentru credință și legea străbună”, sub redacția prof. univ. dr. Liviu Borcea și prof. univ. dr. Petru Mihancea – Editura Universității din Oradea 2015, pag. 168-174. (20)

Bibliografie

1. Vasilescu, S., *Oameni din Bihor*, 1940-2000, Editura Iosif Vulcan, Oradea, 2002, pp. 32-34.
2. Butiri V., *Valori perene borodane*, manuscris, 2015.
3. Vasilescu, S., *Oameni din Bihor – 1940-2000*, Editura Iosif Vulcan, Oradea, 2002, pp. 412-413.
4. Tăușan, A. V., *Imn*, Editura Dacia, 1974, pp. 14-17; 19-21.
5. Butiri V., *Valori perene borodane*, manuscris, 2015.
6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*.
8. *Ibidem*.
9. Cucu N., *Răzbind prin ani (1930-2000)* Carte autobiografică, pp. 1-34; 41-45; 64-65; 72-74; 79; 88-95; 108-111; 117-118; 121; 133-134; 148-150; 153-154; 160-161; 171-186; 195-211; 213-221.
10. Terebenț, L., *Autobiografie*, 2016
11. Teacă, I., *Manuscris*, 2016
12. Borcea L., Mihancea P., *Cetea – Bihor; Un sat pentru credință și legea străbună*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2015, pp. 81-83; 93-94; 186.
13. Vasilescu, S., *Uniunea Scriitorilor din România - Oameni din Bihor – 1940-2000*, Editura Iosif Vulcan, Oradea, 2002, pp.412-413. Lista membrilor Uniunii Scriitorilor din România 1949-2000
14. Borcea L., Mihancea P., *Cetea – Bihor; Un sat pentru credință și legea străbună*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2015, pp.249-252
15. *Ibidem*, pp. 27-28
16. Mihancea, P., *Doctorul și cercetătorul în medicină gradul I, Mihancea Nicolae*, manuscris, 2016
17. Cetea Bendorfeanu Doina, *Autobiografie*, manuscris, 2016
18. Venter Petru, *Autobiografie*, manuscris, 2016.
19. Topai Cătălin Alexandru, *Autobiografie*, manuscris, 2016.
20. Borcea L., Mihancea P., *Cetea – Bihor; Un sat pentru credință și legea străbună*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2015, pp. 168-174

Capitolul 4.

Procesul de cooperativizare din comuna Borod, între document și memoria oamenilor

- prof. Petru Topai -

Mă numesc Topai Petru și sunt născut în Borod, la 11 ianuarie 1970 din părinții Topai Alexandru și Olimpia din Cetea.

Sunt căsătorit cu Chișbora Corina din Chioag – Bihor și am 2 fete: Patricia, născută în 27 august 2002 și Corina, născută în 6 septembrie 2004.

Am absolvit Facultatea de Istorie și Geografie din Oradea, promoția 1996. În prezent sunt antreprenor – S.C. ProTYRES srl. din Oradea, Șoseaua Borșului nr. 10 • e-mail: petre_topai@protyres.ro. Domiciliesc în Oradea, Calea Aradului nr. 13, Bl. P72, ap. 30.

Mi-am petrecut copilăria în satul Cetea, de unde îmi amintesc cu nostalgie de obiceiurile de Crăciun și de prima mea învățătoare – d-na Țenț. Școala gimnazială am făcut-o la Borozel, de unde îmi amintesc cu drag de doamna profesoară de istorie Madar Sofia, fostă directoare a școlii din Borozel, căreia îi datorez faptul că am urmat facultatea de istorie.

4.1. Introducere. La terminarea Facultății de Istorie-Geografie a Universității din Oradea, în 1996 mi-am făcut licența cu domnul profesor universitar dr. Horga Ioan. Lucrarea de licență s-a numit „Procesul de cooperativizare din comuna Borod. Între document și memoria oamenilor”. A fost apreciată de către comisia de licență, din care au mai făcut parte prof. dr. Drecin Mihai, prof. dr. Faur Viorel, prof. dr. Dumitrașcu Sever și prof. dr. Barbu Ștefănescu, acordându-mi nota maximă.

Lucrarea de licență a fost printre primele din țară și prima din județul Bihor, care a analizat modul cum s-a făcut colectivizarea agricolă în perioada anilor 1949-1962.

Doresc să v-o prezint în întregime, mulțumindu-i totodată domnului prof. univ. dr. Horga Ioan, care mi-a fost îndrumător.

În 1996 încă nu era sigur că România o va lua pe drumul proprietății private. De aceea, pe lângă că am studiat actele colectivizării, am luat interviuri de la oamenii care au fost colectivizați și care mai erau în viață în perioada respectivă.

4.1.1. Motivația temei

Cooperativizarea agriculturii în România s-a derulat după încheierea Plenarei Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din. 3-5 martie 1949 și s-a încheiat în mod festiv printr-o sesiune extraordinară a Marii Adunări Naționale, din 27-28 aprilie 1962 cu un moment de respiro după 1952, respectiv 1956-1958, interval în care presiunile asupra țăranilor au fost diminuate sub influența revoltelor muncitorești din Polonia și a revoluției anticomuniste din Ungaria.(1)

Aceste incidente din lumea comunistă internațională, determină guvernul comunist al României să treacă la desființarea cotelor obligatorii către stat, la grâu, floarea soarelui, cartofi, lapte etc, care i-au adus pe țărani în pragul disperării.(2)

Această relaxare în procesul de transformare socialistă a agriculturii nu durează mult, deoarece în noiembrie 1958 Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român relansează modelul economic stalinist în agricultură.(3)

Schimbarea de curs de plenară din noiembrie 1958 a însemnat și sfârșitul scurtei epoci de liniște acordată țăranimii. În 1958 – gospodăriile agricole nu cultivau încă decât 17,5 % din pământul arabil, pentru ca după numai 4 ani, în 1962 procentajul să urce la 96%, colectivizarea fiind practic încheiată. Față de anii 1954–1957, când investițiile în agricultură se reduceau la numai 12% din totalul investițiilor, ele au crescut în noua etapă (1958–1961) la 17,8%. Cu toate acestea, atât producția la ha cât și producția totală au continuat să fie dezamăgitoare: în 1960 s-au produs 5.149.200 tone de cereale, în 1965 - 12.601.300 tone.

Până în decembrie 1989, cooperativizarea agriculturii a fost prezentată într-un mod foarte benefic pentru țărani, fără a se pune în lumină și partea negativă a lucrurilor. Este vorba despre modul cum lumea satului a reacționat la instaurarea cooperativizării, despre abuzurile și nedreptățile aduse țăranului, despre deportările acestora în Bărăgan și Delta Dunării și chiar de arestări. Sigur, acestor lucruri în anii trecuți nu li se putea spune pe nume, existând o teamă în lumea satului. Cred ca acesta este principalul motiv pentru care am început această investigație. Este un domeniu necunoscut pe care istoriografia viitorilor ani trebuie să-l aducă la lumină.(4)(5)

Cu siguranță, acest studiu nu se va ridica la pretențiile viitoare ale istoriografiei pentru acest domeniu, dar totuși voi încerca să pun o mică pietricică la temelia cunoașterii și aprofundării aspectelor cooperativizării din România. Aria de studiu este restrânsă, limitându-se la zona comunei Borod (Bihor), ce a fost cuprinsă în sfera cooperativizării. Pentru studierea acestei teme am apelat la cunoașterea realităților concrete din lumea satului.

4.1.2. Ce ne-am propus

Încă de la început am pornit investigația cu un scop anume: obiectivitatea lucrării. În cele ce urmează, voi încerca să spun lucrurilor pe nume fără nici o părtinire, în ciuda faptului că sunt din părțile locului.

Pentru a reflecta cât mai concret realitățile din lumea satului, voi încerca să fac o paralelă între anul 1948, ce-a reprezentat sfârșitul Reformei Agrare din România care a debutat pe 25 martie 1945 (5) și anul 1961, ultimul an al menținerii proprietății private asupra pământului. Studiind pe baza registrelor agricole cei doi ani limită pentru satul românesc în general și cel al comunei Borod în special, se pot deduce condițiile economice și umane de la care s-a pornit la cooperativizare.

Felul în care s-a receptat cooperativizarea la nivelul comunității din comuna Borod, figurează pe lista propunerilor. Acest capitol TABU până în anul 1989, voi încerca să-l lămuresc prin intermediul anchetei orale, singurul document plauzibil ce l-am avut la îndemână.

Urmările colectivizării asupra comunei le voi prezenta într-un capitol mult mai detaliat, subliniind atât părțile negative cât și cele pozitive.

4.1.3. Metodele folosite

Pentru studiul de față am folosit două metode de cercetare:

1. Culegerea de date statistice din registrele agricole
2. Interviu oral și înregistrări audio cu participanți direcți la evenimente.

4.1.4. La ce rezultate am ajuns și nu am ajuns

Încă din primele interviuri orale mi-am dat seama de entuziasmul omului de la țară, de a vorbi despre aceste evenimente pe care le-a trăit. Cu toate că la început inspira o oarecare rezervă, pe parcursul discuțiilor aceasta a dispărut. Din păcate cei mai îndreptățiți să facă acum unele declarații cu privire la trecutul lor sunt trecuți de 70 ani, de aceea reamintirea evenimentelor s-a derulat destul de greu. Am simțit totuși bucuria țăranului de a-și recăpăta pământul. Cu toate că greutățile vieții sunt mai aspre, bucuria reîmproprietăririi le compensează. Pentru țăranul muncitor, elita satului, cooperativizarea

agriculturii l-a lăsat fără mâini. Țăranul se vede singur, neajutorat, părăsit de copii, părăsit de legi în fața propriului destin.

Din lipsă de documente privind cotele obligatorii către stat aceasta problema nu am putut-o aborda într-un mod cu totul obiectiv. Întrebându-l pe un cetățean, fost organ local de conducere în perioada 1949– 1962, despre arhiva documentară ce ar fi trebuit să conțină evidența cotelor obligatorii în produse către stat, acesta mi-a răspuns că nu știe de existența ei, probabil a fost distrusă deoarece după 1962 nu mai prezenta nici un interes. În aceeași situație am fost pus și în cazul procurării unei liste oficiale cu numele celor rămași necooperativizați, precum și suprafața de teren a acestora.

Cu toate acestea, prin studiul de față voi încerca să subliniez realitatea concretă a momentului respectiv.

4.2. Condițiile economice și umane din comuna Borod (1948 - 1961)

4.2.1. Poziția geografică, caracterul climatic și condițiile pedogenetice.

Depresiunea Borod este situată în vestul Munților Apuseni și constituie partea estică a Depresiunii Golf „Oradea – Borod” (Posea Aurora – 1971 Depresiunea Oradea - Borod). Se individualizează în cadrul montan deluros prin valorile scăzute ale indicilor energiei reliefului sub 150 m. Factorul morfogenetic principal al depresiunii, prin activitatea sa erozivă-acumulativă este râul Borod.

Limita nordică și sudică a Depresiunii Borod se poate fixa pe linia nivelului imediat superior ultimei terase a râului Borod, cea vestică la vârful conului de depunere unde se realizează confluența râului Borod cu Crișul Repede, iar cea estică la poalele dealului Pădurea Craiului (612 m).

Depresiunea Borod apare sub forma unui graben îngust, alungit pe direcția est-vest și cu lățimi de 6-7 km, consecința mișcărilor pe verticală „a celor două compartimente cristaline vecine”.(6)

În condiții de climă temperat umedă, pe un substrat petrografic variat și la altitudini de 150-500 m s-au format solurile brune de pădure podzolite ce dețin 90% din suprafața totală, restul de 10% revenind tipului de sol negru de fânațe. Procesele pedogenetice condiționează spălarea sărurilor din profil, deplasarea argilei și alterarea mai intensivă a substratului mineral. Datorită orizontului „B”, argiloiluvial slab permeabil, există un drenaj deficitar de-a lungul profilului și ca urmare, solurile prezintă fenomene de pseudogleizare și formare a apelor suprafreatice. În aceste condiții apar procese de podzolire, astfel pe suprafața solului se formează un exces de apă nefavorabil agriculturii.

Starea de reacție a solului este dată de valoarea pH-ului, fiind cuprinsă între 4,80 - 8,40 cu maximum de frecvență între 5,01–5,80. Astfel în cadrul comunei sunt înregistrate următoarele categorii de soluri:

- a. Pe 56,5 ha sunt soluri puternic acide cu pH-ul cuprins între 3,9-4, 00.
- b. Pe 366 ha - soluri puternic acide cu pH-ul cuprins între 4,05 - 4,90.
- c. Pe 150,5 ha - pH-ul cuprins între 4,90 – 5,00.
- d. Pe 125 ha - soluri neutre cu pH -ul cuprins între 6,80 - 7,20.
- e. Pe 100 ha - soluri slab alcaline cu pH -ul cuprins între 7,21 - 8,40.

Pentru neutralizarea solurilor și coborârea pH-ului la 6,5 se impune folosirea îngrășămintelor azotoase, fosfatice și complexe.

4.2.2. Situația agricolă a comunei Borod între anii 1948-1961.

Anul 1948, pentru agricultura României, a însemnat o ușoară relansare după aproximativ 10 ani de stagnare, în care războiul și-a pus amprenta și asupra agriculturii țării, cât și asupra celorlalte ramuri. La toate acestea se adaugă în anii 1946 -1947 seceta, care a dezrădăcinat multe familii, în special din Moldova, dispersându-le în vestul țării pe la diferite familii. Cu aceasta situație grea s-a confruntat și comuna Borod (Bihor) în care au fost dislocate zeci de familii din Moldova, în special copii.

La recensământul din 25 ianuarie 1948, în comuna Borod suprafața totală era de aproximativ 4.682 ha. Aceasta suprafață era divizată în parcele individuale, în număr de aproximativ 4.067 persoane, împărțiți în 1.101 familii. Numărul mediu al unei familii era de 3,7 persoane.(7)

4.2.2.1. Satul Borod

Satul Borod este cel mai mare sat din comună ca număr de locuitori și locul II ca suprafață. (I - Borozel)

La recensământul din ianuarie 1948, satul Borod avea o suprafață totală de aproximativ 1.288 ha din care arabilul ocupa 49,14 % (633 ha). Această suprafață era divizată în 1.373 parcele. Tot în acel an populația atingea cifra de 1.573 locuitori, împărțiți în 383 familii. Numărul mediu al unei familii era de aproximativ 4.1 persoane. Printr-un mic calcul matematic reiese că unei persoane îi revine 0,81 ha teren.

La data respectivă 32 familii (8,35%) erau lipsite total de pământ, iar 124 familii (32,37%) dețineau sub 1 ha teren agricol. Deci peste 40% din totalul familiilor trăiau în limita sărăciei. Această situație a fost exploatată ca argument în martie 1949, pentru trecerea la cooperativizarea agriculturii și în această comună. La acea dată, satul Borod era singurul cu un număr ridicat de familii lipsite de pământ agricol, iar celelalte sate dețineau în total 3 familii lipsite de pământ agricol (Borozel - 1 ; Valea Mare de Criș - 2).

Aceasta situație de sărăcie, explicată pe baza lipsei de pământ agricol, la nivelul anului 1948 se datorează faptului ca în satul Borod exista o comunitate de țigani nomazi, care s-a sedentarizat de puțin timp, și o comunitate de evrei maghiari (21 familii), care trăiau din comerț și meșteșuguri fără a-i atrage munca câmpului.

La cealaltă extremitate, cu peste 8 ha teren agricol, se aflau 23 familii (6,00%), care dețineau aproximativ 293 ha teren (22,7%) din totalul terenului agricol. (Anexa 1)

Satul Borod deținea cel mai mare număr de familii cu peste 8 ha de teren agricol, fiind urmată de Cetea - 22 familii și Borozel - 18 familii. Aceste familii ce reprezentau elita satului au constituit dușmanul numărul unu pentru regim. Munca și moralitatea caracterizau aceste familii, averea dobândind-o prin munca părinților și a lor de-a lungul timpului.

Din totalul familiilor 53,25% dețineau o suprafață cuprinsă între 1-8 ha, cu pondere mai mare între 1-3 ha (33,42 %).

Anul 1961, ultimul an al menținerii proprietății private asupra pământului în comuna Borod va aduce unele schimbări majore în ceea ce privește distribuția pământului agricol. Numărul familiilor va crește de la 383 (1948) la 451 (1961). Această creștere numerică a familiilor poate fi atribuită creșterii sporului demografic al populației, cât și noilor căsătorii în cadrul satului.

În 1961 numărul familiilor lipsite de pământ agricol scade de la 32 (1948) la 3 (1961.); aceste scăderi sunt atribuite plecării unor familii din sat (evrei-maghiari și slovaci), precum și cumpărării de noi terenuri de către familiile lipsite de pământ, înregistrându-se o creștere numerică a familiilor cu teren agricol sub 1 ha, de la 124 (1948) la 177 (1961), în timp ce numărul familiilor cu teren cuprins între 3-8 ha rămâne oarecum constant. (76 familii în 1948 și 73 familii în 1961). S-a înregistrat o scădere a numărului familiilor cu peste 8 ha teren de la 23 (1948) la zero (1961). Această scădere a numărului familiilor cu peste 8 ha teren poate fi pusă în mică măsură pe divizarea terenului prin noi căsătorii, fapt ce atrage deschiderea de noi poziții funciare, dar în mai mare măsură este pusă pe seama campaniei duse împotriva chiaburimii.(8) La toate acestea se adaugă cotele grele ce trebuiau achitate statului cu o tendință rapidă și în continuă creștere. Prețul acestor produse erau fixate mult sub prețul pieței. În cazul de calamități naturale sau de deces al animalelor, statul nu făcea reduceri. În cazul în care țăranul nu putea să achite aceste cote i se confiscau diferite bunuri din gospodărie, ceea ce-l aducea în pragul disperării.

În aceasta situație, țăranul gospodar care a trudit o viață pentru a-și asigura lui și familiei condiții mai bune de trai, este pus în situația de a-și vinde

pământul pentru achitarea cotelor. În acest caz voi dezvălui declarațiile a doi martori care au participat direct la aceste evenimente.

Văduva Fodor Ileana (soția lui Fodor Dumitru), născută în anul 1910 și fiul acesteia Fodor Florian, susțin că în anii premergători cotelor obligatorii către stat avea în proprietate aproximativ 26 ha de teren, fiind numiți în sat chiaburi. (Anexa 1) Anii grei din perioada cotelor și i-au reamintit cu ușurință, fără a ști exact cantitățile ce trebuiau livrate, cu precizarea că acestea erau de ordinul tonelor: cartofi trebuia să dea aproximativ 2 vagoane (20 tone), iar din grâu producție proprie nu le rămânea nici calitatea a III-a. Pentru a se descurca în ceea ce privește livrarea cartofilor, familia Fodor, a trecut la vinderea treptată a terenului agricol, ajungând ca în anul 1961 să dețină 8 ha teren. Suprafețele amintite de martori nu coincid cu cele extrase din registrele agricole, ele apropiindu-se de realitate.

Cu banii obținuți din vânzarea pământului, familia Fodor s-a deplasat în Moldova pentru a cumpăra cartofi și a-i livra în contul cotelor, revenind acasă doar cu documentul justificativ al achitării.

A doua persoană chestionată din sat, a fost Țepele Ileana, născută în anul 1936, care și-a amintit că 1948, reprezenta anul de început al achitării cotelor obligatorii către stat, an de debut al greutăților țărănești. Aceasta susține ca părinții ei dețineau în acea perioadă aproximativ 35 ha teren, suprafață divizată între frați. (Anexa 1) Cotele care trebuiau să la achite erau următoarele: 15 tone grâu, 10 tone cartofi la care se mai adăugau lapte, carne, lână etc. Aceste produse agricole trebuiau să le transporte cu căruța la stația de recepție Bratca. Țepele Ileana susține ca fixarea cotelor se făcea de către organele locale care aveau „Împuternicire” să sporească sau să diminueze aceste cantități. Prețul de achiziție al acestor produse era mult sub prețul de cost al produsului, astfel 100 kg grâu erau plătite cu 24 lei.

Pentru a face față acestor obligații către stat și pentru a nu le confisca bunuri din gospodărie, familia Țepele și-a vândut din proprietate, o parte din pământ, iar cu banii obținuți s-a deplasat în Moldova sau în Valea lui Mihai pentru a cumpăra cartofi și a-i livra statului. Ca și în cazul precedent persoana a revenit acasă doar cu actul justificativ al achitării. Țepele Ileana își readuce aminte despre o lege foarte dură lansată de regim; este vorba despre legea sabotajului, care prevedea ca persoanele ce nu-și îndeplinesc datoriile către stat erau considerate oponente ale regimului, împotriva lor fiind luate măsuri dintre cele mai aspre: ridicarea de la domiciliu și trimiterea la canal. În satul Borod nu au existat astfel de persoane deportate, dar frica i-a cuprins pe oameni, apelând la orice procedeu de a-și procura produsele pentru a nu intra în dizgrația autorităților.

În perioada 1948–1956 țăranul a trebuit să muncească enorm pentru a supraviețui cu familia. Pentru a-i rămâne și lui cereale necesare traiului, era nevoit ca în perioada secerișului să sporească la maximum efortul depus, ziua lucra la secerișul grâului, pentru ca noaptea să are locul respectiv, în acest fel dispărând dovada locului semănat cu grâu.

Perioada 1956–1958 a însemnat și pentru Borod o diminuare aproape totală a îndatoririlor țărănești, pentru ca după 1958 ofensiva împotriva țăranimii să fie reluată. Este adevărat, după acest an cotele au fost mult diminuate, ajungându-se chiar la libera voință a țăranului de a furniza produse statului.

După anul 1958, în satul Borod încep să apară primele întovărășiri, care în martie 1962 se transformă în gospodărie agricolă colectivă. În aceste întovărășiri din satul Borod, așa cum rezulta din mărturiile afirmate de Tepele Ileana au intrat săracii satului, Lumpenul local, precum și categoria de țărani ajunși săraci, care „și-au vândut pământul și l-au băut”.

Cu siguranță, liderii locali ai întovărășirilor, deveniți floarea cooperativizării și-au însușit o serie de foloase materiale, atât pentru ei și familie, cât și pentru rudele apropiate.

În anul 1961 în satul Borod au existat 47 familii întovărășite, din care 32 familii proveneau din categoria celor săraci, iar 15 familii din categoria celor mijlocași. Numărul celor săraci întovărășiți întărește argumentele anterioare. Nu trebuie uitat faptul că în cadrul întovărășiților din categoria familiilor mijlocașe, făceau parte și țărani ce aveau copii la școală sau erau chiar ei angajați ai statului.

Dacă am lua ca limită a sărăciei suprafața de 2 ha teren, sub aceasta limită au existat în anul 1961, 293 familii (64,97%) declarate sărace față de 364 familii (80,71%) cât reiese din datele statistice oficiale. Aceste date sau ierarhizări au fost denaturate de organele locale pentru a scoate la suprafață sărăcia profundă a satelor, a celor mulți și săraci în detrimentul celor puțini și bogați. Astfel, numărul familiilor ce dețineau peste 2 ha teren a fost diminuat, numărul exact al acestora fiind de 158 (35,03 % familii) față de statistica oficială 87 (19,29 ch familii). Se observă că nu s-a ținut cont de suprafața de teren a țăranului pentru a se face tipizarea acestuia, intrând în rândul familiilor sărace țărani cu peste 2 ha teren (chiar și cu 3,5–4 ha). Prin aceasta umflare a notei de plata regimul și-a putut argumenta necesitatea cooperativizării agriculturii în România.

4.2.2.2. Satul Borozele

Satul Borozele este situat la vest de satul Borod, desfășurându-se de-a lungul văii Borodului și deținea primul loc ca suprafață și locul II ca număr de locuitori la nivelul anului 1948.

La recensământul din ianuarie 1948, satul Borozel avea o suprafață agricolă totală de aproximativ 1.498 ha, din care arabilul definea 32,74 % (490,3 ha). Această suprafață totală a fost divizată în 1.237 parcele. Numărul populației era de 819 persoane împărțită în 199 familii.(9) Numărul mediu al unei familii era de 4,1 persoane. Astfel unei persoane din satul Borozel îi revenea aproximativ 1,82 ha teren agricol.

La data respectivă doar o singura familie era lipsită total de pământ agricol, reprezentând 0,5% din numărul familiilor, iar 44 familii (20,1%) dețineau sub 1 ha teren agricol, având cumulat 5,72 ha (0,38%) din suprafața totală. În această situație 20,6% din familiile satului trăiau la limita sărăciei. Familia lipsită total de pământ agricol era formată la origine din țigani (Familia Rostas) și număra 13 membri.

La cealaltă extremitate cu peste 8 ha teren agricol se găseau un număr de 18 familii, reprezentând 9,04% din numărul familiilor și aveau în proprietate cumulat 200,2 ha (13,37%) teren agricol (Anexa 2).

Astfel 136 familii (68,34 %) dețineau în proprietate 1.291,6 ha (86,24%) din suprafața totală, având suprafața de teren între 1-8 ha. O pondere mai mare o dețineau familiile cu teren cuprinse între 1-3 ha (75 familii), iar cele între 3-8 ha numărau 61 familii. În ansamblu, din aceste date culese din registrele agricole, se observă o relativă omogenizare a satului sub aspectul suprafeței de teren, extremitățile deținând o pondere mult mai redusă.

În anul 1961 numărul familiilor crește de la 199 (1948) la 244 (1961), creștere atribuită relansării economice a satului, ducând la o creștere demografică, la apariția de noi familii în cadrul satului.(10)

Pe plan funciar sunt înregistrate schimbări spectaculoase față de 1948 în special în cadrul familiilor cu peste 8 ha teren. În timp ce numărul familiilor fără pământ agricol scade de la 1 familie (1948) la zero familii (1961), crește numărul familiilor cu sub 1 ha teren agricol de la 44 familii la 65 familii. Această situație se poate explica prin apariția de noi familii tinere în sat, care urmau să-și construiască o gospodărie, având la început o suprafață mai mică de teren.

O situație deosebită s-a înregistrat în cadrul familiilor cu peste 8 ha teren unde numărul acestora scade de la 18 familii (1948) la 1 familie (1961). Aceasta scădere bruscă s-ar putea pune pe seama ecoului cooperativizării care s-a răspândit în lumea satului, fapt ce i-a determinat pe țăranii mai înstăriți să-și fărâmițeze proprietatea împărțind-o copiilor. Al doilea motiv major al fărâmițării proprietăților de peste 8 ha teren l-a constituit cotele obligatorii către stat, care loveau mult mai puternic în țăranul înstărit.

Așa cum a mărturisit Cioara Ioan din satul Borozel, acesta a trebuit să livreze statului de pe o suprafață de 8 ha teren următoarele: 1,2 tone grâu, 0,7 tone porumb, 0,9 tone cartofi, 0,5 tone floarea soarelui, la care se adaugă lapte, carne etc. Din producția de grâu pe un an, țăranului în multe cazuri nu-i rămânea nici măcar categoria a III a (corpuri străine).

Pentru a se descurca în privința cotelor, familia Cioara, după încheierea secerișului trece la reînsămânțarea terenului cu cartofi pe care trebuia să-i predea statului.

Un alt martor al evenimentelor din satul Borozel a fost Topai Gavril, născut la 1 ianuarie 1921 în satul Borozel. Acesta și-a amintit că anul 1948 a reprezentat anul de debut al impunerii cotelor agricole către populație. Topai Gavril a trebuit să dea statului aproximativ 2,5 tone grâu (din producția proprie nu-i rămânea nimic), 1 tonă cartofi, 1 tonă porumb la care se mai adauga ovăz, fân, lapte, carne etc.

Plata acestor produse se făcea sub prețul pieții, Topai Gavril susținând că 10 kg carne achiziționată de stat era plătită la prețul a unui kg carne pe piața liberă. În legătură cu noile forme de întovărășire, Topai Gavril nu-și amintește că acestea ar fi existat în Borozel. Din datele statistice oficiale în 1961 în satul Borozel erau 19 familii întovărășite, din care 17 familii proveneau din rândul familiilor sărace, iar 2 familii din rândul celor mijlocașe.(11)

Luând ca limită a sărăciei suprafața de 2 ha teren la nivelul anului 1931, în satul Borozel au existat 145 familii sărace ce reprezentau 59,43% în comparație cu 192 familii (78,69%) cât scoteau în evidența statistică oficială. Numărul familiilor situate peste acest barem de 2 ha se ridică la 99 familii (40,57%) față de 52 familii (21,31%) cât reiese din datele extrase din registrele agricole. Ca și în situația anterioară și în acest caz nu s-a ținut cont de o tipizare a familiilor după suprafața terenului avut în proprietate, nici după numărul de membri ai familiei, ierarhizarea făcându-se după interesele de moment ale organelor locale și centrale care doreau o argumentare a cooperativizării.

4.2.2.3. Satul Cetea

Satul Cetea este situat vest-nord-vest de satul Borod, desfășurându-se de-a lungul văii cu același nume, afluent al văii Borodului. La nivelul anului 1948, satul Cetea deținea locul III ca și mărime agricolă.

La recensământul din ianuarie 1948, satul Cetea avea o suprafață agricolă totală de 1.175,6 ha din care arabilul deținea 11,86% (139,5 ha). Aceasta suprafață era divizată în 725 parcele. Populația satului era de 693 locuitori împărțiți în 173 familii.(12) Numărul mediu al unei familii era de 4 persoane. Unei persoane îi revenea 1,69 ha teren agricol.

La data respectivă în satul Cetea nu a existat nici o familie fără pamânt agricol, iar sub un ha au fost înregistrate 17 familii (9,83%) ce dețineau cumulat 8,54 ha ceea ce reprezenta 0,72 % din suprafața totală a satului și 6,12% din suprafața terenului arabil. Am realizat acest raport atât la suprafața totală cât și la suprafața arabilă a satului, deoarece aceste familii nu dețineau teren decât în jurul casei, teren ce intra în sfera terenului arabil. (Anexa 3)

La cealaltă extremitate cu peste 8 ha teren agricol s-au aflat un număr de 22 familii reprezentând 12,72% din numărul familiilor care dețineau cumulat în proprietate 276,87 ha ceea ce reprezenta 23,55% din suprafața totală agricolă a satului. (Anexa 4)

Dacă luăm în calcul suprafața cuprinsă între 1-8 ha teren, în prima categorie respectiv 1-3 ha sunt înregistrate un număr de 58 familii (33,52%), iar în a doua categorie 3-8 ha sunt înregistrate un număr de 76 familii. (43,93%). Aceste două categorii cumulate reprezentau 77,45% din numărul familiilor și dețineau în proprietate 890,19 ha, ceea ce reprezenta 75,72% din suprafața totală a satului. Din aceste calcule se observă și în acest caz o relativă omogenizare a satului din punct de vedere agrar. Familiile cu sub 1 ha teren agricol, făceau parte din lumpenul local, fiind cei care și-au vândut și puținul pământ pe care-l aveau, sau familii nevoiașe cu peste 5-6 copii care nu aveau posibilitate de a-și cumpăra pământ.

Anul 1961, ultimul an al menținerii proprietății private în satul Cetea, a dăruit din temelii proprietatea de peste 8 ha teren.

În 1961 numărul familiilor crește de la 173 (1948) la 208 (1961), o creștere cu 35 familii rezultate din noile căsătorii la nivel local. (13) Acest fapt va atrage după sine o fărâmițare a proprietății de peste 8 ha teren, care în 1961 era inexistentă și o creștere a numărului familiilor ce dețineau sub 1 ha teren de la 9,83% la 24,51%.

Un fenomen similar a fost înregistrat și în categoria 1-3 ha, unde numărul familiilor a crescut de la 33,52% la 50,96%, în timp ce numărul familiilor ce dețineau între 3-8 ha a scăzut de la 43,93 % la 24,51%.

Aceste schimbări produse în cadrul proprietăților sunt datorate atât ecoului cooperativizării, ce a dus la divizarea proprietăților mai mari între membrii familiei, cât și a vânzărilor de teren de către unele familii pe care le vom întâlni ca frunze în primele întovărașiri, ca pe urmă să fie organizatorii de nădejde ai cooperativizării în sat.

Tot la divizarea proprietăților mai mari au contribuit și anii grei ai cotelor din perioada 1948-1956. Așa cum susține doamna Topai Cristina, fostă învățătoare în satul Cetea, în perioada respectivă „cotele erau impuse după suprafața pe care o avea în posesie țaranul”, deci direct proporțională cu

suprafața de teren, ajungându-se la situația în care tot țăranul gospodar este nevoit să muncească mai mult.

Începând din 1960, în satul Cetea își fac apariția primele întovărășiri. Așa cum a declarat doamna Topai Cristina, familia acesteia a renunțat la pământul pe care-l aveau în posesie în detrimentul profesiei de învățător. Alți cetățeni susțin ca întovărășirile au apărut chiar din 1959 (Chirodea Teodor). Aceste prime forme de asociere colectivă a grupat câteva familii din sat, distingându-se în cadrul acestora doua tipuri: în prima categorie s-ar include familiile mai sărace din sat, dar care urmăreau să dețină unele funcții cheie în cadrul satului. Am spus familii mai sărace deoarece majoritatea dețineau peste 1 ha teren agricol. A doua categorie de familii întovărășite au fost acelea, care aveau copii la școală, aceștia putând fi exmatriculați dacă părinții refuzau noile forme de întovărășire. Așa cum declara văduva Boca Maria, fiul acesteia a fost trimis de la școala din Oradea pentru a-și lămuri părinții să intre în întovărășire. Dacă ei ar fi refuzat, fiul acestora ar fi fost exclus din școală. Sigur, au existat și alte familii care au procedat la fel, renunțând la pământ în detrimentul copiilor (Mihancea Petru, Mihancea Dumitru, Mihancea Alexandru).

Au existat totuși familii care au refuzat categoric întovărășirile. În rândurile acestora se număra și familia Mihancea Gavril, care cu toate că avea fiul student la medicină anul VI, refuza categoric noile forme de asociere. Desigur, pentru el pământul și biserica era un lucru sfânt. A sperat totuși ca fiul își va termina facultatea fără a renunța la pământ. Într-adevăr fiul acestuia, Mihancea Viorel își termina studiile în primăvara și vara anului 1960 devenind medic, ca în toamna aceluiași an să i se însceneze un accident în care își va găsi sfârșitul. Acesta nu a murit din cauza accidentului (fiind pus pe linia de cale ferată), el fiind împuns în inimă de mâna criminală comunistă, a fost adus acasă și păzit permanent de organele de securitate. Sunt sigur că la moartea acestui viitor intelectual de valoare al țării au aplanat și alte cauze, momentan necunoscute, nu numai cele legate de aproximativ 3,5 ha de pământ ale părinților.

Alte persoane din sat care s-au înscris în întovărășiri au fost silite de alte imrejurări. Mihancea Ștefan susține ca s-a înscris în întovărășire pentru că era gestionar la acel moment în satul Cetea, neînscrierea i-ar fi pricinuit excluderea din acest serviciu.

Luând ca limită a sărăciei, suprafața de 2 ha teren, la nivelul anului 1961 în satul Cetea existau 115 familii (55,29%) din total care erau sărace, față de 130 familii (62,5%) cât reiese din registrele agricole. Raportat tot la suprafața de mai sus, numărul familiilor mijlocașe era de 93 (44,71%) față de statistica oficială care arată 77 familii mijlocașe (37,5%) și o familie de chiaburi.

Această familie etichetată chiabur era familia Marușca Crăciun, care în 1948 deținea 13 ha 8.120 m², iar în 1961 deținea 4,40 ha. Această etichetare s-a făcut nu după suprafața de teren ce o avea în posesie ci după starea materială a acestuia, deținând în posesie două case (una - Cetea ; una - Borozel) și trei grajduri, probabil și după faptul că familia a deținut moara de apă și cazan de fiert țuică.

Registrele agricole menționează ca în 1961 în satul Cetea, erau 23 familii întovărășite, din care 13 aparțineau categoriei familiei sărace și 10 aparțineau categoriei familiei mijlocașe. Prin aceste cifre arătate mai sus este relevată realitatea satului de la începutul cooperativizării.

4.2.2.4. Satul Cornițel

Satul Cornițel este situat la est de localitatea Borod, la poalele pasului Pădurea Craiului (612 m). La recensământul din ianuarie 1948 satul Cornițel avea o suprafață totală agricolă de 202,61 ha din care arabilul deținea 70,63% (143 ha), suprafață ce era divizată în 456 parcele. Cu toate că satul Cornițel este un sat de tranziție între munte și depresiune, ponderea terenului arabil este destul de însemnată în comparație cu satul Cetea. Populația satului la vremea respectivă atinge cifra de 379 persoane, împărțită în 188 familii. (14) Numărul mediu al unei familii era de 2,01 persoane. Unei persoane îi revenea 0,53 ha teren.

La data respectivă în satul Cornițel n-a existat nici o familie lipsită de teren agricol, existând totuși 73 familii (38,83%) ce dețineau sub 1 ha teren, totalizând o suprafață de 34 ha 2.113 m² ce reprezenta 16,88% din totalul suprafeței agricole a satului.

La cealaltă extremitate cu peste 8 ha teren agricol se găsea un număr de 3 familii ce reprezenta 1,6% din totalul familiilor, având în proprietate cumulată 32 ha 4.699 m² teren agricol, ce reprezenta 16,02% din suprafața totală a satului. Astfel 112 familii (59,57%) dețineau între 1-8 ha teren agricol, pondere mai mare având familiile cu suprafața cuprinsă între 1-3 ha, respectiv 69 familii (36,7%), iar 43 familii dețineau o suprafață între 3-8 ha și reprezentau 22,87% din numărul total al familiilor. (Anexa 5)

La nivelul anului 1961, în satul Cornițel se vor observa mutații la nivelul terenului agricol foarte vizibile. Pe fondul unei creșteri a populației de la 183 familii (1948) la 237 (1961), se întrepătrunde și o stare de sărăcie a țăranilor, înregistrându-se o familie ce nu deținea teren agricol, dar crește numărul familiilor de la 73 (1948) la 111 (1961), care dețineau sub 1 ha teren agricol. (15)

Proprietatea de peste 8 ha la nivelul anului 1961 va fi inexistentă, față de 1948 când au fost înregistrate 3 familii. Se va înregistra tot o scădere a

numărului familiilor ce dețineau între 3-8 ha, numărul acestora scăzând de la 43 (1948) la 33 (1961). Aceste scăderi a numărului familiilor cuprinse în cele două categorii menționate mai sus, respectiv 3-8 ha și peste 8 ha, va atrage după sine o creștere numerică a familiilor din categoriile cu teren puțin, respectiv o creștere de la 69 (1948) la 92 (1961) a numărului familiilor cu teren agricol cuprinse între 1-3 ha.

Ca și la celelalte localități menționate mai sus, diminuarea de peste 8 ha și chiar între 3-8 ha a avut aceleași consecințe ca și în cazurile de mai sus. De menționat ar fi faptul ca la nivelul anului 1961 în satul Cornițel aproape 50% din bărbații valizi de muncă lucrau ca și mineri la minele din apropiere. Această reorientare a locuitorilor din sat spre alte sfere de activitate este pusă pe seama lipsei de teren agricol la nivelul satului. Tot prin această prismă se poate explica și numărul mare al familiilor întovărășite din sat, ocupând locul I (Borod II).

Cu toate că numărul familiilor din satul Cornițel este cu 50% mai mic decât cel al Borodului, nu a existat opoziție la întovărășiri, populația bazându-se mai mult pe munca salariată din întreprinderi, decât pe exploatarea terenului. În registrul agricol din 1961 al satului Cornițel sunt menționate 48 familii întovărășite (Borod 47), din care 41 familii proveneau din categoria celor sărace, iar 7 din categoria familiilor mijlocașe.

Familia Cheresi Alexandru, care la nivelul anului 1948 deținea 13 ha 6.080 m² teren agricol a afirmat că s-a înscris în întovărășire, fiindcă în 1961 capul familiei lucra ca și miner în zonă, meseria de miner aducându-i mai mult beneficiu decât terenul agricol.

Considerând ca și în celelalte cazuri suprafața de 2 ha ca limită a sărăciei, sub aceasta valoare sunt înregistrate un număr de 178 familii față de 197 cât arată registrul agricol și 59 familii peste 2 ha față de 40 familii cât menționează registrul agricol. Aceste etichetări de familii sărace sau mijlocașe s-au făcut după bunul plac al autorităților locale, nerespectându-se nici un criteriu valoric, chiar mai mult s-a încercat denaturarea adevărului pentru a demonstra sărăcia satului.

4.2.2.5. Satul Valea Mare de Criș

Satul Valea Mare de Criș este situat la vest-sud-vest de localitatea Borod, este al patrulea sat ca suprafață agricolă a comunei și al cincilea ca număr de familii.

La recensământul din ianuarie 1948, satul Valea Mare de Criș avea o suprafață agricolă de 517 ha 867m², din care terenul arabil deținea 68,85% (356 ha 471 m²). Aceasta suprafață totală era divizată în 801 parcele. Tot la data respectivă populația satului era de 600 locuitori împărțiți în 158 de fa-

milii. Numărul mediu de persoane pe cap de familie era de aproximativ 3,8 persoane. Unei persoane din satul Valea Mare de Criș îi revenea 0,86 ha din suprafața totală a terenului arabil. (16)

La data respectivă în satul Valea Mare de Criș existau două familii lipsite total de teren agricol, iar sub 1 ha teren agricol au fost înregistrate 21 familii (13,29%) ce dețineau în totalitate 1 ha 7006 m² teren agricol, reprezentând 2,07 % din suprafața agricolă a satului și 3 % din suprafața terenului arabil.

La extremitatea opusă, respectiv cu peste 8 ha teren agricol s-au aflat un număr de 4 familii (2,53 %) ce dețineau în proprietate 47ha 9672 m², ce reprezenta 9,28% din suprafața agricolă a satului. (Anexa 6)

Dacă luăm în calcul suprafața cuprinsă între 1-8 ha de teren, în prima categorie 1-3 ha sunt înregistrate un număr de 68 familii (43,03%), iar în categoria 3-8 ha sunt 63 familii (39,87%), din totalul familiilor acestor două categorii însumând un număr de 131 familii, reprezentând 82,91% din numărul total al familiilor ce dețineau 438 ha 4189 m², reprezentând 88,65% din totalul suprafeței agricole.

Din aceste calcule se observa o tendința de omogenizare a satului din punct de vedere agrar.

În 1961 numărul familiilor crește de la 158 (1948) la 182 (1961), ceea ce va duce la schimbări în cadrul categoriilor de familii.(17) Astfel categoria familiilor lipsite de teren scade de la 2 familii (1948) la zero familii (1961). Sunt înregistrate creșteri în cadrul categoriei sub 1 ha, creștere nu prea mare de la 21 familii (1948) la 28 familii (1961), la fel și în cadrul categoriei 1-3 ha numărul familiilor va crește de la 68 (1948) la 110 (1961). La categoria 3-8 ha sunt înregistrate scăderi de la 63 familii (1948) la 42 familii (1961), iar în cadrul categoriei peste 8 ha numărul familiilor va scădea de la 4 familii la 2 familii.

Cu siguranță, aceste fluctuații, respectiv scăderea numărului familiilor cu teren agricol mai mult și creșterea numărului familiilor cu teren mai puțin se poate atribui aceluiași cauze ca și cazurile anterioare, respectiv creșterea demografică ce-a dus la micșorarea suprafeței aferente unei persoane, precum și ecoul cooperativizării în lumea satului. La toate acestea se adaugă cotele obligatorii în produse agricole către stat, care i-a determinat pe țăranii cu suprafețele agricole mai mari să-și vândă din proprietate, fie în scopul nevoilor gospodărești, fie pentru a-și micșora cantitățile de produse ce trebuia livrată statului. În acest fel, țăranul depunea efort fizic mai mic.

Așa cum au declarat unii martori participanți direct la evenimente, cotele obligatorii în produse din anii 1948 - 1956 au fost foarte grele, impunându-se la ha cât să nu poată plăti.

Primele forme de întovărășire în Valea Mare de Criș, așa cum a declarat Olar Pavel, apar prin anii 1959, când un grup de cetățeni din Valea Mare anexează o parte a terenului arabil al cetățenilor din sat, teren de cea mai bună calitate, încercând a-i forța să se înscrie în întovărășire. Marea majoritate a țăranilor din sat nu au acceptat acest lucru, fapt ce a deranjat autoritățile locale și județene ale statului. Astfel cetățeanului Bulzan Iosif i s-a făcut cerere de intrare în întovărășire fara consimțământul acestuia, de către președintele consiliului local al comunei Borod, în persoana lui Simuț Petru, acesta semnând și cererea în numele lui Bulzan Iosif. Aceste evenimente s-au petrecut în octombrie 1961. Reacția lui Bulzan Iosif, ca și a altor concetățeni de-ai săi a fost fuga de acasă, cu speranța evitării acestui pericol. Revenind acasă după câteva zile, Bulzan Iosif este trimis forțat să presteze munci în tarlaua întovărășiei, refuzul acestuia din nou face ca organele de securitate raionale Aleșd să trimită să-l aresteze. În aceste condiții văzându-și amenințată libertatea, Bulzan Iosif s-a hotărât să cedeze, dând o cantitate de grâu pentru semănat și trecând la executarea lucrărilor.

La nivelul anului 1961, în satul Valea Mare de Criș existau 19 familii întovărășite din care 17 familii proveneau din categoria familiilor sărace, iar 2 familii proveneau din categoria familiilor mijlocașe.

Considerând, ca și în cazurile anterioare suprafața de 2 ha teren ca limita a sărăciei, în anul 1961 în satul Valea Mare de Criș existau 74 familii sărace, reprezentând 40,66% deținând sub 2 ha teren, iar peste această valoare erau înregistrate 108 familii, ce reprezentau 59,34% din totalul familiilor.

Registrele agricole nu folosesc nici un criteriu valoric de clasificare a bunăstării familiilor, acestea fiind etichetate de organele locale la liberă alegere, fiind înregistrate 131 familii sărace (71,98%) și 51 familii mijlocașe (28,02%).(18) Ca și în cazul celorlalte sate, explicarea acestui fenomen este identică.

4.3. Procesul de cooperativizare al comunei Borod

4.3.1. Felul în care a fost receptată colectivizarea

Procesul de cooperativizare a comunei Borod, s-a derulat începând cu a doua decadă a lunii februarie și până la sfârșitul primei decade a lunii martie 1962. În acele zile, țăranul a fost adus în pragul disperării și epuizării psihice. Se vedea în fața faptului împlinit de a-și pierde toată agoniseala de-o viață. Am spus toată agoniseala deoarece, pământul reprezenta pentru el viața, reprezenta bucuria și asigurarea traiului de zi cu zi.

Lansarea în forță a procesului de cooperativizarea agriculturii, fără sa se ia în calcul opțiunea țăranului, va duce în final la o serie de nemulțumiri a localnicilor.

Desigur au existat persoane din fiecare sat, care s-au bucurat de cooperativizare, ba chiar mai mult au contribuit direct la cooperativizarea satelor. Aceste persoane au constituit pionii principali ai cooperativizării satelor din comuna Borod, ajutați, de președintele Sfatului Popular al comunei Borod în persoana lui Simuț Petru, omul care a vegheat la înfăptuirea politicii de partid din comună. Pentru a pune în practică hotărârile Partidului Comunist aceste organe locale aveau nevoie de un apărător al legii, fiind șeful postului de Militie Borod, în persoana lui Dragoș Petru.

La acești camarazi locali de încredere ai Partidului Comunist s-au adăugat „echipele colectivizării”, care în opinia lui Olar Pavel (Valea Mare de Criș), au fost formate din unguri și evrei, activiștii din rândurile românilor fiind foarte puțini. Alți cetățeni susțin că membrii comisiilor de cooperativizare, erau activiști de partid din Talpoș - Bihor (Topai Nicolae - Cetea), iar unii susțineau că erau chiar din județul Arad. (Olar Dumitru - Valea Mare). Numele acestor activiști erau foarte greu de aflat, doar Olar Dumitru - (Valea Mare de Criș) își amintește că la el în sat șeful comisiei de cooperativizare era unul Cormaski. Aceste echipe însărcinate să încheie cooperativizarea agriculturii cât mai grabnic, având la îndemână toate pârghiile de „convingere” a țăranului, au trecut de nenumărate ori prin casele țăranilor pentru a-i lămuri să se înscrie în Gospodăria Agricolă Colectivă. Nereușind să-i convingă pe țărani prin metode verbale, aceștia au încercat prin metode de constrângere.

Acest nou procedeu de-a lămuri țăranii, i-a determinat pe aceștia să-și părăsească casele și să ia drumul pădurii cu speranța de a-și salva proprietatea. Printre aceste persoane, se număra Topai Nicolae (Cetea), care a stat în pădure ascuns aproape 6 săptămâni, Chirodea Teodor (Cetea), luând drumul codrului aproximativ 10-15 zile, Venter Ilie refugiindu-se la rude în Bălnaca și Topa de Criș, Topai Gavril (Borozel), Venter Gavril (Borod) și enumerarea ar putea continua.

Unii au revenit acasă mai devreme având copii mici, sau părinții bolnavi, alții revenind doar după încheierea procesului de cooperativizare a comunei: Topai Nicolae (Cetea), Venter Gavril (Borod), Pantiș Ștefan, Tuș Petru, Olar Ioan, (Valea Mare de Criș).

O formă unică de protest împotriva cooperativizării din comuna Borod a fost cea a sătenilor din Valea Mare de Criș, care pe 16 februarie 1962 trimite o delegație la Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român. Din aceasta delegație au făcut parte Olar Dumitru și Olar Ioan, țărani care din punct de vedere a situației agricole se găseau undeva la mijloc. Banii și cele necesare deplasării au fost adunate de la familiile din sat.

Doleanța cu care a plecat această delegație la București era aceea de a nu se face Gospodăria Agricolă Colectivă în satul Valea Mare de Criș pe motivul slabei calități a terenului, la care se adaugă și înclinarea pantei relativ mare. La acestea se mai adaugă argumentul cert din Lugașu de Jos, unde din cauza proastei gospodăririi a terenului și slabele recolte, oamenii au început să blame cooperativizarea și să părăsească satul.

Această delegație va fi primită în audiență la Comitetul Central. Membrii Comitetului Central ce i-au audiat pe acești țărani s-ar crede că au fost Chivu Stoica și Nicolae Ceaușescu. Răspunsul Comitetului Central a fost următorul: „Nu-i după dorința voastră ci după dorința partidului, care va avea grijă să nu muriți de foame, chiar dacă nu se va face nimic”.

Desigur, în acea perioadă cât delegația era la București, sătenii au refuzat categoric înscrierea în Gospodăria Agricolă Colectivă.

După revenirea delegației în sat, aceasta s-a înscris prima în noua gospodărie agricolă, fiindcă erau etichetați de organele abilitate cu cooperativizarea drept „capul răutăților în sat”. A urmat apoi înscrierea și a celorlalte familii, neexistând pe urmă o opoziție împotriva cooperativizării, aceasta fiind încheiată în decursul unei săptămâni.

O formă de protest împotriva cooperativizării a fost înregistrarea și în satul Cetea, care datorită așezării sale la poalele munților Plopișului, a facilitat fuga în pădure a țăranilor, aceasta făcându-se în masă, în special de capii familiilor care trebuiau să semneze cererea de intrare în Gospodăria Agricolă Colectivă, unii revenind mai devreme acasă, iar alții după încheierea procesului de cooperativizare a satului. Au existat astfel de fugari în toate satele comunei, ei aparținând în special familiilor mai înstărite. În satul Cornițel, opoziția a fost destul de redusă, pentru faptul că terenul agricol era destul de puțin, iar familiile ce dețineau suprafețe agricole mai mari erau tot mai puține. În 1961, în Cornițel a existat o singură familie cu 5 ha teren.

În satul Borozel, cetățeanul Topai Gavril refuza categoric înscrierea în Gospodăria Agricolă Colectivă, iar în absența acestuia, autoritățile întocmesc cererea de înscriere, obligându-o pe soția acestuia să-și depună amprenta digitală pe cerere, aceasta fiind apoi semnată de organele de conducere cu numele lui Topai Gavril.

O opoziție mai redusă au manifestat familiile ce aveau copii la școală, aceștia semnând cererea de înscriere în gospodărie în detrimentul copilului de a-și termina studiile. Au existat cazuri (ca și la întovărașire), în care copiii sunt trimiși acasă de la școală pentru a-și lamuri părinții.

Așa cum a relatat domnul Șchiop Nicolae, fost deputat al Marii Adunări naționale în 1961, membru în cadrul comisiei de supraveghere a colectivi-

zării în satul Cetea, existau instalate pe mașinile ce aduceau activiști, stații radio prin care se lua legătura chiar și cu unitățile militare pentru a trimite fiii țăranilor să-și lămurească părinții.

Astfel se observa o dotare cu toate mijloacele necesare a activiștilor de partid pentru a pune în practică politica partidului.

Doamna Topai Cristina (născută Tulvan) cu domiciliul actual în Peștiș (Bihor), fostă învățătoare în satul Cetea, în perioada cooperativizării mi-a relatat că era obligată atât ea, cât și soțul acesteia, Topai Gavril, să citească sătenilor tot felul de broșuri pentru colectivizare, care preamărea această acțiune, prezentând-o numai în beneficiul țăranului.

Gheorghe Gheorghiu Dej declara: „trecerea țăranimii în gospodării colective este singurul mijloc prin care țăranimea săracă și mijloacășă poate scăpa de starea de mizerie și înapoiere”, dar avertizează că „sub nici un motiv și în nici un caz țăranimea nu trebuie să fie forțată, să treacă la forma gospodăriei colective”.(19)

4.3.2. Atitudinea autorităților

Pentru a evidenția atitudinea autorităților față de populație mi-aș permite să enumăr vârfurile regimului din acea perioadă, așa cum au fost măturisite de Șchiop Nicolae, fost deputat al Marii Adunări Naționale în 1961. De la județ au fost: prim secretar - Bolojan Victor, secretar cu probleme economice, Eva Feder (răspundea de Cetea), secretar - Mogoș, secretar cu femeile - Blaga Florica.

De la raionul Aleșd, vârfurile conducătoare erau: prim-secretar - Kiss Alexandru, ajutat de Mazilac și Mureșan. În fiecare sat erau trimiși activiști de partid, care în opinia doamnei Topai Cristina erau ingineri, profesori, iar a altor cetățeni din comună (Topai Nicolae), erau activiști din rândurile țăranilor, aduși din satele cu experiență mai îndelungată în colectivizare. (Talpoș, Batăr).

Cu toate că era interzisă constrângerea țăranilor de a se înscrie în colectiv, acești agitatori și activiști au venit cu un scop: încheierea colectivizării prin orice metode.

Aceștia la urmă au încercat să-i lămurească pe țărani de binefacerile ce le va aduce colectivizarea pentru ei. Nereușind acest lucru, activiștii au trecut la amenințări de genul: demolarea caselor, (Cioara Ioan), trimiterea copiilor acasă de la școală (Boca Maria), sau în cazul când capul familiei era fugit de acasă, activiștii au amenințat femeile, copiii și bătrânii, obligându-i să semneze cererea de intrare în colectiv.

Femeile care nu voiau să se înscrie le puneau să facă curat în încăperile școlii unde locuiau, să spele și să facă curat în urma lor (Topai Ana - Cetea).

Au fost persoane care au fost bătute, fiindcă au refuzat înscrierea în colectiv, printre aceștia figurând: Venter Petru - Cetea, „a fost dus cu mașina neagră” și bătut, mărturie relatată de Mihancea Ștefan.

Topai Nicolae din Cetea, a relatat că pe tatăl său l-au bătut și l-au trântit de pereți, fiindcă a refuzat să se înscrie în colectiv. Tot Topai Nicolae a fost urmărit de organele de securitate, fiind considerat fugar și oponent al regimului. Va fi dus la Aleșd la organele de securitate raionale, unde după părerea dânsului urma să fie anchetat și bătut. Acesta a reușit să fugă, forțând gratiile geamului și plecând în audiență la procurorul-șef din Oradea. Din relatările martorului, procurorul i-a înțeles necazul în care se afla și a intervenit pentru el. S-ar părea că fără ajutorul acestui organ al puterii, acestui om i-ar fi fost periclitată libertatea.

Un alt caz de abuz s-a înregistrat în satul Borozel, unde cetățeanul Cioară Ioan, după ce în nenumărate rânduri refuza să semneze cererea de înscriere în colectiv este dus la Consiliul Comunal Borod, unde va fi torturat, fiind ținut cu palmele pe soba de încălzit, având arsuri grave. La rândul-i părinții acestuia au fost bătuți pentru aceleași motive, fiind nevoiți să se refugieze la rude în altă localitate, unde cooperativizarea a fost încheiată.

Tot în Borozel, Topai Gavril fiind bolnav, a fost ridicat din pat și i-au aplicat câteva lovituri, fiind apoi trântit de perete. Cel ce l-a lovit a fost Bulzan Traian (Tinca), activist de partid. În această situație Topai Gavril se refugiază în altă localitate la o rudenie. În aceste condiții soția dânsului va deveni victimă, aducându-i-se amenințări și fiind obligată să-și pună amprenta digitală pe o cerere ce a fost formulată de activiști și semnată cu numele (Topai Gavril), tot de aceste organe ale legii.

Din relatările unui martor, care a dorit să-și păstreze anonimatul, fiind copil în acea perioadă, își amintește că Venter Ilie din Cetea a fost dus de organele abilitate cu cooperativizarea la căminul obștesc, unde a fost împuns cu un obiect ascuțit, suferind mici tăieturi pe corp, martorul descriind că „era cu cămașa plină de sânge”. Reîntorcându-mă la domiciliul lui Venter Ilie, care în prezent are 85 ani (născut în 1911), acesta nu-și mai amintește aceste întâmplări.

Au existat cazuri în care din cauza bățăilor aplicate unor persoane, acestea fiind mai înaintate în vârstă sau având probleme cu sănătatea, decedau la scurt timp. Este vorba de Mermeze Dumitru (Borozel), mărturie relatată de Topai Gavril.

În Borod, Țepele Ioan este și el bătut, decedând la scurt timp după încheierea colectivizării. În Valea Mare de Criș au fost bătuți: Bulzan Ioan, Olar Teodor, Cătană Petru, Toșe Iosif.

Cu siguranță aceste fapte nu vor apare în dosarele secrete azi ale Miliției și Securității, deoarece rezistența a fost de mică amploare, ea stingându-se la marginea satului. Consider că aceste revolte individuale completează tabloul colectivizării satelor, așa cum s-a întâmplat în realitate, nu cum era prezentat până în 1989.

4.3.3. Urmările colectivizării

Așa cum am arătat în paginile anterioare, colectivizarea a stârnit nemulțumiri, dar au existat și persoane din fiecare sat care s-au bucurat de roadele cooperativizării. Aceste persoane, care ori făceau parte din lumpenul local, ori erau averse după funcții (aveau o situație funciara mai bună), au început să urce pe scara ierarhiei sociale și economice, beneficiind de funcții cheie în conducerea satului, însușindu-și o serie de avantaje, și de ce nu, beneficiind de mijloace materiale și financiare, începând să prospere.

Aceste familii și rudeniile apropiate ale acestora s-au bucurat de cooperativizare, reușind (unele) să iasă din mizeria în care s-au găsit și să apară azi ca familii înstărite, bine așezate.

În cealaltă extremă, respectiv „asuprite”, se găseau acele familii care până în 1948 au reprezentat elita satului, iar în perioada colectivizării au constituit principalul oponent al regimului. Unele dintre aceste familii nu s-au înscris nicio dată în CAP, reușind să se refugieze în alte județe pe la rude, sau chiar să stea zeci de zile în pădure. Cu toate acestea și pământul lor a fost inclus în GAC-uri, rămânându-le în unele cazuri intravilanul care avea de la 0,5-1 ha. Suprafața confiscată de GAC a fost comasată în alte localități (Șinteu), localități de munte, unde colectivizarea nu a pătruns, persoanele în cauză prezentându-se la organele locale din acele localități, care se aflau în necunoaștință de cauză. Deci cu alte cuvinte, țăranii au fost puși pe drumuri fără rost, ba chiar mai mult au trebuit să plătească impozit după suprafața totală de teren avută încă înainte de cooperativizare. În scurt timp aceste familii au devenit sărace, câștigându-și cu greu existența.

În primii ani ai cooperativizării, pământul a rămas nelucrat fiind împânzit cu tot felul de mărăcinișuri.

La înființarea Gospodăriilor Agricole Colective, au fost confiscate de la țăranii tot inventarul agricol (plug, grapă, semănătoare, prășitoare, căruță și lanțuri, etc), iar cei ce aveau animale de tracțiune (cai, boi), au fost și acestea luate fără a fi răscumpărate.

În plus acestor țăranii, oponenți ai cooperativizării, li s-a ținut evidența, fiind urmăriți de o biografie dezavantajoasă pentru ei și copiii lor. Aceștia n-au reușit să se specializeze într-o meserie ulterioară, fiind nevoiți să lucre-

ze ca și muncitori necalificați (Topai Gavril - Borozel). Această biografie a părinților îi va urmări și pe copii, atât în satisfacerea stagiului militar, cât și pe urmă la angajare într-un post de muncă superior.

Dintre persoanele rămase necooperativizate așa cum apar în memoria oamenilor au fost: Borod: Venter Gavril, Olar Gavril, Marușca Nicolae ; Borozel: Cioara Ioan, Cacuci Dumitru, Venter Gavril, Topai Gavril; Cetea: Marușca Nicolae, Topai Nicolae, Venter Dumitru, Pavel Gavril, Venter Petru ; Valea Mare de Criș: Pantiș Dumitru, Madar Augustin, Pantiș Ștefan, Tuș Petru, Olar Ioan.

Cooperativizarea a dus la depopularea satelor în proporții îngrijorătoare, azi satele suferind de o accentuată îmbătrânire. Azi populația tânără în mică măsură se stabilește la țară, astfel a scăzut forța de muncă, la care se adaugă insuficiența inventarului agricol.

Cooperativizarea, în ansamblul ei a avut totuși și urmări pozitive. Forța de muncă tânără, provenită de la sate a contribuit la industrializarea țării și la românizarea orașelor. O parte din fiii satelor se vor afirma în școlile și facultățile din țară, devenind azi intelectuali de valoare. Dintre familiile care au dat țării o serie de intelectuali ar fi Mihancea Petru, familia Mihancea Alexandru, familia Boca Petru, familia Mihancea Dumitru, familia Bochiș Petru, familia Bochiș S.

Urmărind cu atenție, derularea evenimentelor este de înțeles că, cooperativizarea a adus mai mult necaz decât bucurii, părțile pozitive fiind practic anulate de cele negative.

ANEXA 1**4.4. FAMILIILE DIN SATUL BOROD CE DEȚINEAU LA 25 IANUARIE 1948 PESTE 80.000 m² TEREN AGRICOL**

Nr. crt.	Nr. casei	Familia	Suprafața
1.	27	Fodor Dumitru	20 ha 7180 m ²
2.	2	Pantiș Nicolae	10 ha 3590 m ²
3.	2	Popa Ilie	9 ha 7835 m ²
4.		Venter Petru	14 ha 5239 m ²
5.	13	Țepele Florian	15 ha 2963 m ²
6.	53	Țepele Florian	9 ha 2080 m ²
7.	95	Fodor Nicolae	9 ha 7835 m ²
8.	128	Ivan Nicolae	9 ha 9223 m ²
9.	163	£ £ £	9 ha 7835 m ²
10.		Crețu Viorica	10 ha 3590 m ²
11.	164	Crețu Ioan	15 ha 5385 m ²
12.	165	Simuț Ioan	25 ha 3170 m ²
13.	206	Bulzan Florian	11 ha 0063 m ²
14.	210	Olar Teodor	9 ha 4957 m ²
15.	211	Venter Mihai	18 ha 4159 m ²
16.	219	Cacuci Florian	15 ha 6463 m ²
17.	221	Venter Ștefan	15 ha 8262 m ²
18.	236	Marușca Ioan	11 ha 6539 m ²
19.	238	Venter Gavril	13 ha 8120 m ²
20.	252	Venter Ioan	8 ha 5605 m ²
21.	255	Țepelea Mihai	8 ha 7404 m ²
22.	288	Văd. Corund Ileana	10 ha 9345 m ²
23.	319	Brudașca Petru	8 ha 570 m ²
TOTAL			292 ha 9412 m ²
			22,74 %

Nr. locuitori 1573

Nr. familii 383

Suprafața totală deținută de familiile ce aveau sub 1 ha teren agricol 54 ha 7668 m² ce reprezintă 4,25%

£ - indescifrabil

ANEXA 2**4.5. FAMILIILE DIN SATUL BOROZEL CE DEȚINEAU LA 25 IANUARIE 1948 PESTE 80.000 m² TEREN AGRICOL**

Nr. crt.	Familia	Suprafața
1.	văd. Marușca Măria	14 ha 6778 m ²
2.	Bulzan Petru	8 ha 9280 m ²
3.	Cioară Petru	19 ha 7396 m ²
4.	văd. Ardelean Măria	14 ha 2076 m ²
5.	Ardelean Dumitru	8 ha 4889 m ²
6.	Ardelean Ilie	21 ha 65 m ²
7.	Cătană Petru	13 ha 3568 m ²
8.	Marușca Dumitru	9 ha 6976 m ²
9.	Hoble Petru	11 ha 9060 m ²
10.	Marușca Nicolae	8 ha 2728 m ²
11.	£ £ Carol	9 ha 4976 m ²
12.	Hoble Dumitru	8 ha 0212 m ²
13.	Gârz Traian	8 ha 5100 m ²
14.	Brandaș Traian	9 ha 3518 m ²
15.	Ardelean Ioan	8 ha 5639 m ²
16.	Mermeze Iosif	8 ha 4526 m ²
17.	Tuș Teodor	9 ha 366 m ²
18.	Cătană Pavel	8 ha 5325 m ²
TOTAL		200 ha 2478 m²

Număr locuitori 819

Număr familii 899

Suprafața totală deținută de familiile ce aveau sub 1 ha teren agricol:
21 ha 65 m² - 1,44 %

ANEXA 3**4.6. FAMILIILE DIN SATUL CETEA CE DEȚINEAU LA 25 IANUARIE 1948 SUB 10.000 m² TEREN AGRICOL**

Nr. crt.	Nr. casei	Familia	Suprafața
1	8	Chirodea Ioan	0,1168 ha
2	23	Chirodea Rusanda	0,1439 ha
3	24	Dat Ioan	0,3597 ha
4	27	Madar Ioare	0,5754 ha
5	37	Chirodea Ioaiii	0,4750 ha
6	51	Madar Lazare	0,6589 ha
7	53	Jurca Filip	0,1436 ha
8	71	Motoca Teodor	0,8278 ha
9	74	Marușca Nicolae	0,5755 ha
10	82	văd. Ivan Dumitru	0,5755 ha
11	87	văd. Antonescu Ștefan	0,7194 ha
12	89	Butuc Alexandru	0,6183 ha
13	109	Bulzan Vasile	0,8632 ha
14	113	Pup Petru	0,6517 ha
15	157	văd. Stance Ecaterina	0,9352 ha
16	167	Lungu Sofia	0,1585 ha
17	169	Chirodea Miron	0,1079 ha
TOTAL			8,5363 ha
			0,72 %

ANEXA 4**4.7. FAMILIILE DIN SATUL CETEA CE DEȚINEAU
LA 25 IANUARIE 1948 PESTE 80.000 m² TEREN AGRICOL**

Nr. crt.	Nr. casei	Familia	Suprafața
1	1	Venter Nicolae	8 ha 1392 m ²
2	5	Topai Nicolae	9 ha 2228 m ²
3	6	Venter Ilie	8 ha 7386 m ²
4	11	preot Bendorfeanu Emil	26 ha 7953 m ²
5	54	Antonescu Alex.	9 ha 4947 m ²
6	64	Antonescu Gavril	10 ha 8237 m ²
7	75	Chirodea Gavril	12 ha 4812 m ²
8	83	Chirodea Nicolae	19 ha 1353 m ²
9	84	văd. Bochiș Teodor	9 ha 4958 m ²
10	88	Antonescu Remus	11 ha 7258 m ²
11	102	Marușca Petru	11 ha 7977 m ²
12	117	Venter Florian	10 ha 0712 m ²
13	124	Chirodea Rusanda	16 ha 7428 m ²
14	132	Chirodea Petru	11 ha 3829 m ²
15	133	Venter Ioan	9 ha 9022 m ²
16	134	Venter Teodor	11 ha 4385 m ²
17	159	Topai Teodor	23 ha 3078 m ²
18	160	Mihancea Ștefan	9 ha 5095 m ²
19	161	Marușca Crăciun	13 ha 8120 m ²
20	162	Marușca Dumitru	10 ha 6467 m ²
21	163	Blaga Nicolae	9 ha 1099 m ²
22	166	Cătană Teodor	12 ha 6338 m ²
TOTAL			276 ha 8696 m ²
			23,55 %
Număr locuitori		696	
Număr familii		173	

ANEXA 5**4.8. FAMILIILE DIN SATUL CORNIȚEL CE DEȚINEAU LA 25 1948 IANUARIE PESTE 80.000 m² TEREN AGRICOL**

Nr. crt.	Nr. casei	Familia	Suprafața
1	45	Martin Irina	10 ha 2294 m ²
2	69	Cheresi Alex.	13 ha 6080 m ²
3	130	Ivan Maria	8 ha 6325 m ²
TOTAL			32 ha 4699 m ² 17,01 %

Suprafața totală deținută de familiile ce aveau sub 1 ha teren agricol:
4ha 2113 m², 16,88 %

Număr locuitori	379
Număr familii	188

ANEXA 6**4.9. FAMILIILE DIN SATUL VALEA MARE DE CRIȘ CE DEȚINEAU LA 25 IANUARIE 1948 PESTE 80.000 m² TEREN AGRICOL**

Nr. crt.	Nr. casei	Familia	Suprafața
1	12	Toșe Florian	9 ha 9457 m ²
2	50	Bulzan Alexandru	17 ha 8405 m ²
3	119	Pantiș Anton	8 ha 0570 m ²
4	134	Cătană Petru	12 ha 1240 m ²
TOTAL			47 ha 9672 m ² 9,28 %

Suprafața totală deținută de familiile ce aveau sub 1 ha teren agricol:
10ha 7006 m², 2,07 %

Număr locuitori	600
Număr familii	158

Bibliografie

1. Frunză, V., *Istoria stalinismului în România*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 113.
2. Georgescu, V., *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Ediția a III-a, Editura Humanitas, București, 1992, p. 111.
3. Roske, O., *Colectivizarea agriculturii în România, 1949 – 1962*. Studiu întocmit de Comisia pentru Cercetarea abuzurilor și pentru petiții din Camera deputaților – Coordonarea Volumului și introducerea de Octavian Roske, Camera Deputaților din Parlamentul României, 1992, p. 243.
4. *Ibidem*, p. 262
5. *Ibidem*, p. 149
6. Roșu A. – *Geografia fizică a României*, București, 1980, p. 349
7. Arhiva Borod: Registrul agricol – *Centralizator - 1948* (comuna Borod).
8. Frunză, V., *Istoria stalinismului în România*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 412.
9. Arhiva Borod: *Registrul agricol – Centralizator - 1948* (sat Borozel).
10. Arhiva Borod: *Registre agricole 1959 – 1963* (sat Borozel).
11. *Ibidem*
12. Arhiva Borod: *Registrul agricol – Centralizator - 1948* (sat Cetea).
13. Arhiva Borod: *Registre agricole 1959 – 1963* (sat Cetea).
14. Arhiva Borod: *Registrul agricol – Centralizator - 1948* (sat Cornișel).
15. Arhiva Borod: *Registre agricole 1959 – 1963* (sat Cornișel).
16. Arhiva Borod: *Registrul agricol – Centralizator - 1948* (sat Valea Mare de Criș).
17. Arhiva Borod: *Registre agricole 1959 – 1963* (sat Valea Mare de Criș).
18. *Ibidem*
19. Roske, O. – *Colectivizarea agriculturii în România 1949-1962*, p. 151.

La realizarea lucrării au fost folosite înregistrări audio cu cetățeni participanți direct la evenimente, efectuate pe reportofon între 16-21 aprilie 1996, care au fost depuse la Decanatul facultății.

Capitolul 5.

Aspecte etnografice din comuna Borod

5.0. Mă numesc Suciu Florica și sunt născută în Borod la data de 9 noiembrie 1951. În prezent sunt învățătoare pensionară.. Am doi copii.

1. Hodorog Suciu Nicoleta Irina, născută în 30 iunie 1980. A terminat Facultatea de Geografie la Universitatea din Oradea, apoi a urmat cursurile de reconversie profesională la limba engleză. În prezent este profesoară documentaristă la Liceul „Gabriel Țepelea” din Borod. Are o fată – Ana Maria, de 9 ani, elevă – împreună cu soțul dr. Hodorog Dorel, de la Dispensarul veterinar din Borod.

2. Suciu Ioan Nicolae, născut la 1 aprilie 1976. A terminat Facultatea de istorie-geografie de la Universitatea din Oradea. În prezent, este profesor de istorie la Liceul „Gabriel Țepelea” din Borod și este căsătorit cu Suciu Corina, care lucrează la Disp. veterinar din Borod.

Toată viața am avut ca pasiune etnografia și folclorul. Vă prezint câteva din obiceiurile din Borod, portul popular femeiesc și cel bărbătesc din comună, iar copiii mei, Nicolae – „Gospodăria țărănească din Borod” și Nicoleta – „Strânjire dă corindi” (a se vedea capitolul „Folclor tradițional din satele comunei Borod”, subcapitolul „Sărbători și obiceiuri calendaristice”).

5.1. Gospodăria țărănească

Locuința sau gospodăria țărănească în Borod cuprindea casa, grajdul, cuptoriștea, cotețul de porci, etc. Acestea aveau dimensiuni variate, în funcție de posibilitățile materiale ale celui care le ridica cât și de numărul membrilor familiei. Materialele de construcție erau mai demult piatra și lemnul, iar pentru acoperiș paie, jupii, apoi „șindila” și pentru pereți „voioaje”, făcute în formă de paralelipiped din pământ galben argilos + apă + pleavă, frământat cu picioarele, pus în forme, apoi uscate la soare până se

întăreau să nu-și piardă forma. Voioajele aproximativ uscate erau așezate în „magle” sau picioare, (un fel de zid piramidal) cu spații între ele pentru a se usca bine de tot și acoperite deasupra pentru a nu fi udate de ploaie.

Casa avea două încăperi: casa și tinda, mai târziu încă o încăpere, tinda rămânând în mijloc. În față avea un „târnat” cu „șezată” care ulterior era protejat cu bârne subțiri înalte cam de un metru de la „toltiș” având și un „roștei” de aceeași înălțime care era din nuiiele mai groase și oprea accesul animalelor în târnat.

Pe fundația de piatră se ridica zidul, la început de bârne de lemn apoi, cum am specificat mai înainte, de voioagă. Mai târziu în compoziția materialului de voioagă se puneau și nisip și după uscare, voioajele se așezau în cuptor special cu spații pentru lemne cărora se dădea foc și ardea și voioaga care se transforma în „tieglă” (cărămidă). Maieștri în „voioaje și tiegli” erau țiganii.

Acoperișul era din paie. Gospodarul care voia să-și ridice casă sau grajd cosea cu mare grijă grâul pentru a nu zdrobi paietele să le poată folosi la acoperit. Se mai făceau snopi subțiri de trestie (foarte rar deoarece nu prea este în zonă) și se acoperea casa și grajdul cu ei, „cu jupi”. Arareori se foloseau, mai ales pentru grajd sau cotețe, tulpinile de porumb, „huluji”.

În interior era pus pe jos nisip apoi pământ care era bătut cu maiul.

De multe ori, gospodarul făcea „danț”, când își făcea casă, tinerii jucau și „bătuceau” vatra casei. Apoi o lipeau cu „tină” (pământ galben + apă + pleavă + nisip), făcând-o cât de cât dreaptă și netedă.

Într-un colț făceau „șporul” sau „candalăul” tot din „voioagă” și lipit cu tină (pământ argilos + apă). Mai târziu făceau șporul din „tieglă” cu ler unde coceau cartofi, ludaie, colac, moșocoarne și mai ales mlai. Hornul de la „candalău” era din voioagă, deasupra „lerului” și se continua până în pod. Acolo, ca să nu se aprindă „hăizașul” casei (acoperișul), puneau o „bubușcă” ce capta eventualele scântei. În pod uscau „păsula”, poamele, depozitau nucile, cerealele, lâna, fuioarele, războiul de țesut, etc.

În tindă mai era cuptorul care ocupa o suprafață mare, deoarece partea de deasupra care era caldă, era folosită de pat. Materialul de construcție era cel ca „șporul”.

După candalău, până la perete era un spațiu mai mic unde stăteau copiii la căldură și-i ziceau „cupileț”. Unii făceau un pat mic de scândură pentru copii.

Într-un colț al „tinzi” era săpată „groapa dă hiribi” (cartofi), peste care se puneau un pod de scândură. Cu trecerea timpului, groapa a fost mutată afară, în capătul târnațului unde era acoperită cu huluji pentru a fi protejată de frig.

Alt mobilier în casă erau paturile din scândură, cu paie puse direct pe scânduri și acoperite cu un lipideu de sac, mai apoi, se făcea „stromojac” (un

fel de saltea umplută cu paie - de preferință de ovăz, că erau mai moi). Paturile erau acoperite cu lipideauă din pânză de sac, apoi din lână toarsă (cei care aveau oi), cu care se și acopereau.

Lavița din fundul casei sau lada avea dublă funcționalitate, laviță și sub ea era spațiu pentru clisa afumată, unsoarea, mnierea de prune, etc. Acolo se ținea și pâinea.

Masa era în mijlocul casei, din lemn. Ulterior au apărut scaunele. Mai întâi aveau trei picioare, apoi patru, apoi scaunele de o persoană cu spătar, cioplite din lemn. Pe masă era față de masă tot din pânză de cânepă.

În încăpere mai aveau o „stălajie”, o etajeră de lemn pentru vase, oalele cu mâncare și oalele cu lapte. Pe perete era un „blidar” pentru blide de mâncare și un „lingurar” pentru lingurile de lemn.

Pereții casei erau lipiți cu tină, mai târziu văruiți cu var, atât în interior cât și în exterior. După apariția vopselelor chimice, femeile puneau în var „mnierăieli dă var” (ultramarin). După ce văruiau pereții „faceau fața casei”, adică lipeau vatra, o „murluiau”. La această treabă se pricepeau cel mai bine țigăncile, deoarece știau să pregătească tina, să nu crape vatra. Tot ele erau specializate și în lipitul pereților. Ca să arate și mai bine casa, femeile împodobeau pereții cu blide, apoi cu icoane, cu șterguri, iar când totul era gata, casa mirosea foarte plăcut, arăta atât de frumos, era atât de primitoare, de caldă, de îmbietoare, încât era o plăcere să stai în ea, simțai o energie binefăcătoare, o stare de bine, ceva ce, acum nu mai poți trăi și simți.

Tavanul era din scânduri cioplite iar de-a lungul casei prin mijloc, era o grindă de susținere care se sprijinea pe pereții transversali. Acolo, pe grindă se țineau lucrurile de valoare, actele, banii, briciul de ras, „bota” (nuielușa pentru copiii neascultători).

Grajdul avea o încăpere, mai apoi avea și o șură sau chiar două spații pentru animale și șura era în mijloc. Prima era pentru animalele mari, apoi cealaltă pentru oi sau era un depozit pentru cereale, etc. Fânul era depozitat în „fârcituri” (căpițe), otava era dusă în pod sau tot în fârcituri.

Cotețul porcilor era din bârne sau din leasă de nuiel lipite cu lut, iar deasupra era cotețul găinilor. Acolo, porcii erau ținuti doar noaptea și iarna când era ger, în rest erau priponiți cu „ștreang”, mai târziu cu lanț și legați de un „țuleap” toată ziua. Cei care stăteau aproape de pădure, îi lăsau liberi toată ziua la ghindă și jir, ba câteodată porcii nu veneau seara acasă și toată familia îi căutau noaptea, ba chiar și a doua zi.

Cuptoriștea a apărut mai târziu când s-a renunțat la cuptorul din interiorul casei. Cuptorul făcut afară era construit din același material ca și cel

din casă, doar că avea un acoperis pentru a-l proteja de intemperii. Pe cuptor erau puse „coșerile dă luat pita, drâgla cie mare și cie mică, lopata dă pită, bota dă jeruit”.

Lângă cuptor era „șușnicul” pentru uscat poame, care avea o formă cuboidă, pe verticală, era făcut din patru ”hozlopi” (stâlpi) de lemn, înveliți în scândură, care susțineau două-trei sertare cu fundul ca o plasă rară din nuiiele împletite, mai târziu fiind înlocuite cu plasă de sârmă, iar jos un spațiu pentru jar, care era pus cu mare atenție pentru a nu se aprinde lemnul de pe margine sau fundul la sertarele în care erau puse prune, mere și pere tăiate felii. Jos se puneau jarul, care degaja căldura ce se ridica spre sertarele cu fructe și le deshidrata. De obicei, se folosea jarul de la focul făcut pentru coptul pâinii. Șușnicul era acoperit deasupra să nu plouă poamele, care erau lăsate acolo până se uscau. Erau necesare trei patru focuri, dar cum pâine se cocea odată, de două ori pe săptămână, uscatul poamelor dura cam două-trei săptămâni. După ce acestea erau uscate, erau depozitate în podul casei, la aer, să nu se mucegăiască. Iarna erau fierte și consumate ca atare, ca un compot, sau cu mămligă. Era o delicată mămligă cu must de poame (bătrânii ziceau „cu lapte dă bou”). Mai târziu, femeile au uscat poamele direct în cuptor, după ce scoteau pâinea.

În prezent, arhitectura satului s-a aliniat noului stil, dacă i se poate spune așa. Clădirile sunt construite pe fundație de beton, pereții din prefabricate, acoperișul este din tablă, țiglă, plăci ondulate, etc. Casele și-au pierdut personalitatea, proprie și a locului, construcțiile sunt greoaie, toate seamănă între ele, faianța și gresia sunt reci, interioarele sunt seci, exterioarele zugrăvite în culori stridente, cu structuri și stiluri care nu impresionează și nu impun decât prin opulență.

Prof. Ioan Nicolae Suci

5.2. Portul popular femeiesc din Borod

(apărut în foaia „Șezătoarea” (serie nouă), nr. 8, decembrie 1995)

Deși de vreo patru decenii și mai bine portul borodanilor s-a schimbat radical, prin pătrunderea definitivă a articolelor de îmbrăcăminte din comerț. Totuși costumele tradiționale n-au dispărut complet. El își păstrează locul în puținele lăzi care au mai rămas, acestea fiind înlocuite cu dulapuri masive, produse de fabricile de mobilă. Arareori, îl găsim imortalizat în fotografii patinate de scurgerea vremii, sau în costumele de scenă al unor formații artistice de amatori.

Costumul popular femeiesc din Borod merită o atenție specială deoarece, situarea localității la marginea județului Binor, la interferența a trei

subzone etnografice, cea a Crișului Repede, a Călaței și cea a Meseșului, a contribuit, la modificarea sau chiar schimbarea unor piese de vestimentație cu altele, aduse din aceste zone învecinate.

Portul femeilor este compus din: poale, zadie, bluz, labreu sau cojoc înfundat (sau desfumat), batic, opinci și obiele și în sezonul de iarnă, suman.

Poalele: piesă confecționată din pânză țesută în casă, la început din pânză de cânepă, mai apoi din pânză învălită (tort+misir) sau „pânză dă jolj” (misir+misir). În ultimii ani, s-au confecționat din pânză de in din comerț (era mai albă, mai ușor de spălat etc). Poalele de purtat erau tivite simplu sau aveau colțișori tăiați din pânză. Cele de sărbători aveau ciur, cipcă (dantelă) „în veșcă”, iar pe la tiv aveau colțișori (clinți). Cele mai frumoase erau poalele din pânză, în trei sau cinci ițe, cu alesături „cu boți”. Mai demult erau lungi până aproape la glezne, dar cu trecerea anilor s-au scurtat până puțin mai jos de genunchi;

Zadia: piesă de costum care se poartă în față la poale, având culoarea neagră. La început a fost confecționată din pânză vopsită, mai târziu se face din glot, „crepsoatin”, iar în ultimii ani din catifea.

Pe la începutul secolului, fetele tinere purtau zadie din stambă colorată într-o singură culoare sau imprimată cu flori, mărginită cu „primă” (panglică) roșie, albastră sau neagră.

Femeile măritate purtau numai zadie neagră. Aceasta era lungă cât poalele, eventual mai scurtă, cât să se vadă clinții.

Zadia era largă, prinsă sus cu „bartă” și se lega în jurul taliei pe barta poalelor cu două curele sau „goloande” din același material.

Pe margine aveau „clinți” tăiați din material și „bătuciți cu pămucă” (ață colorată), fie într-o culoare, fie în mai multe culori folosite succesiv. Tot pe margine se făceau „clinți” negri din „spărmă” neagră sau din „pămucă” colorată. Unele aveau „cipcă” cumpărată. La 5-8 cm de margine, zadia avea o „jură roată cu pene”, mărimea și coloritul depinzând de cine o purta. Fetele și femeile tinere purtau zadie cu jură mai mare, colorată cu verde, roșu, albastru, galben; femeile bătrâne aveau zadie cu jură mică colorată numai în culori reci (verde, albastru, violet).

Deoarece borodanii mergeau des la târg la Huedin și erau nelipsiți la renumitul târg de la Fechetău (Negreni), femeile își cumpărau (sigur cele mai avute, deoarece era scumpă) zadie creată închingată. Aceasta are pliseuri mici prinse în bartă. De la bartă în jos vin două rânduri de bojoci (cusătură plină romboidală), care mai târziu a fost înlocuită cu „pene roizolite”. În ultimii douăzeci de ani și-a făcut loc tot mai mult zadia de catifea cu motive florale mari (roizolite, viu colorate, cusute cu PNA) și mărginite cu palete;

Bluzul: este o piesă de vestimentație confecționată din același material cu poalele. Avea forme variate ale aceluiași tipar de bază. În spate, în partea de sus avea o platcă dublă. În față avea două „stanuri” care se încheiau cu bumbi albi sau colorați trecuți prin „copcirițe” (butoniere). Alt model se încheia pe umărul stâng și pe sub brațul stâng, având o platcă și în față, era ornamentată cu flori, cusută cu acul sau avea tighele romboidale făcute cu mașina de cusut (grapă). În jurul gâtului era aplicat gulerul care avea clinți sau era festonat cu ață colorată. Capetele ascuțite ale gulerului erau prinse pe grapă, după ce se încheia bluzul pe umăr.

Mâneca era largă doar atât cât să se poată îndoi mâna fără dificultate și se termina cu pumnari (manșete). Pe mânecă se coseau cu acul motive ornamentale fitomorfe în cruciulițe (pene crucești) „pene mnezești”, „pene roizolite” după formă, sau se tăia ciur, ori se introducea cipca. Uneori bluzul, fiind confecționat ca poalele din pânză în trei sau cinci ițe, avea imprimat în țesătură un anume model, cu mâneca simplă fără cusături. În acest caz și platca din față era încrețită mărunț și era bufantă. Motivul ornamental era rezultat din cusăturile la mașină.

Paralel cu bluzul se purta și spăcelul. Este o piesă care se găsește mai rar,

deoarece nu toate femeile aveau spăcel. El a pătruns dinspre Sălaj peste munții Plopișului, adus de femeile din Iaz, din Plopiș, care veneau la târg la Borod (în Borod pe vremuri, era târg renumit);

Labreul era îmbrăcat peste bluz, era negru din glot sau mai ales din barșon (catifea) negru care scotea în evidență albul bluzului. Pă labreu erau cusute motive florale diverse colorate. Ulterior au apărut „tânțelele din os” (paiete), iar în ultimii ani acestea au fost decorate cu paiete metalice multicolore.

Iarna, acest labreu era înlocuit cu „cojocul înfundat sau desfundat” numit (ca și zadia închingată) „hoidănțânesc” deoarece era adus de la Huedin. Și această piesă era „obiect de lux”. Cojocul e din piele de oaie cusut cu lână colorată maro închis, verde închis și negru, având motive ornamentale, mai

ales skeumorfe. Pe margini, aveau un rând de bumbi rotunzi, negri. Cojoacele desfundate aveau mai puține cusături, iar în spate aveau o porțiune de piele neacoperită cu cusături.

Iarna, purtau sumane din lână gri lucrată în „șteze” (pive), împodobite cu „boituri și ranțuri” făcute din lână colorată în roșu și negru.

Pe cap purtau „chișchineu” negru, simplu sau cu floricele, jură mică pe margini (femeile bătrâne), cele mai tinere purtând baticuri de cașmir (de păr) cu jură mare. Fetele purtau baticuri colorate sau umblau cu capul descoperit.

În picioare aveau opinci încălțate peste „obdiele” din pânză sau din lână. Acestea erau confecționate din piele sau din cauciuc și se legau pe picioare cu ațe făcute din cânepă sau din lână, câteodată având „cioplele” sau „cioplauă” (curele), din piele sau cauciuc.

Mai târziu locul opincilor a fost luat de pantofi (jumătăți) din piele neagră și vestitele „cisme de box cu tureac țeapăn” făcute la Huedin.

Portul femeiesc din Borod se impune prin contrastul de mare eleganță dintre alb și negru realizat din ansamblarea pieselor: poale albe - zadie neagră, bluz alb-labreu negru. Când am ocazia să privesc și să pun mâna pe un costum mai vechi mă străbate un fior. E ca și cum aș atinge un lucru sfânt și în același timp foarte fragil. N-aș vrea să-l pierd deoarece ar fi ca și când ne-am pierde trecutul, ne-am pierde identitatea.

Aceste costume au fost lucrate cu migală la lumina lămpii de bunicile și străbunicile noastre și au fost puse la păstrare pentru ca noi și cei după noi să nu uităm ce a fost și cum a fost odată...

înv. Florica SUCIU

5.3. Portul popular bărbătesc din Borod

Vestimentația bărbaților, la fel cu cea a femeilor, era tot din pânză de cânepă și, în plus, din lână, într-o combinație de alb-negru și nuanțe de amestec alb-negru, ceea ce-i dădea o anumită eleganță și sobrietate.

Piese de vestimentație erau: pe cap, clompul și cușma, chimeșe, labreul, tisăul, cojocul cu tieptar, sumanul, buica, rocul sau căbatul, tisăul gacili larji, cioaricii (pantaloni), nădrajii, opincilii, obdielii, dă pânză sau dă lână, ștrimfii (ciorapi) dă lână, ciupicii (cipici) dă lână, mai târziu, bocoancilii și cismilii dă box.

Pe la începutul sec. al XX-lea bărbații purtau părul lung. Vara umblau cu capul descoperit, iar iarna purtau cușmă de miel, albă, neagră sau chiar tărcată, cu vârful țuguat sau îndoit într-o parte, mai târziu, cu vârful îndoit în interiorul cușmei. Cu trecerea anilor, și-au mai scurtat părul, motiv pentru care, ca să nu-i ardă soarele vara, când erau la muncile câmpului și-au aco-

perit capul cu clompuri de paie, unde puneau la prima (panglică de culoare neagră sau chiar din împletitură de paie) de pe coriglă (borul pălăriei) o floare roșie, frunze de calapăr, „macicină” (mentă), „țitrom” (lămâiță), iar dacă mergeau la pădure, o crenguță de brad sau de dubrașnic. Duminica și la sărbători purtau clompuri negre sau maro, împodobite cu pene de cocoș, gușă de fazan sau de zaică.

Piesa de rezistență a fost „chimeșe dă pânzî” care a fost purtată de unii țărani până pe la sfârșitul sec al XX-lea. La început se încheia la gât cu un „golond” sau „șinur” (șnur), care strângea toată cămașa în partea de sus, mai târziu șnurul a fost înlocuit cu guler, iar deschiderea cămășii până la „capu’ tieptului” (capătul sternului) a fost închisă cu „bumbi” (nasturi) de piatră sau de os, albi sau negri. Mâneca era, mai demult, încrețită pe umăr, slobodă în partea de jos, apoi i s-a pus „pumnari” (o bentiță de pânză transversală, care strângea mâneca la grosimea mâinii). Aceștia erau prinși cu bumbii în „găici” sau „copcirite” (butoniere). Cămașa era până la talie, largă și se purta peste gaci. Cămașa de lucru era simplă, din pânză mai groasă, pe când cea de sărbători era confecționată dintr-o pânză mai subțire, ornamentată cu un soi de broderie albă lucrat cu acul „brănișorești” și cu „stichilișuri”. „Lucrăturile” erau făcute pe „stanuri” (părțile din față ale cămășii), în partea superioară, pe „tinga mânecii” (platca din partea superioară a acesteia), pe „tinga dă la capu’ tieptului”, pe guler și pe umăr. Pânza a fost înlocuită treptat cu materiale cumpărate, colorate, mai ușor de spălat.

În zilele mai răcoroase, peste cămașă era purtat laibărul, o vestă din material de suman, cu buzunare, încheiat cu „bumbi dă lemn”, apoi din os. Mai târziu a apărut labreul din „glot” negru căptușit cu material roșu sau albastru, cu guler cu rever, cu două „jiburi” (buzunare) mici, mai mult ornamentale, mărginite cu roșu sau albastru. Pe guler, pe buzunare, pe „piepți” erau aplicații din șnur negru de mătase. Avea și niște nasturi confecționați din șnur, dar nu prea erau folosiți, deoarece labreul se purta descheiat.

Mai rar, cămașa era strânsă la mijloc de un „tisău dă ptieli”, un brâu lat din piele groasă, cu un buzunar aplicat și cu diferite ornamentații incizate în piele sau cusute.

Peste „chimeși”, purtau cojoc cu „tieptar” din blană de oaie, care se încheia pe un umăr și sub braț cu „bumbi” din piele, care se prindeau în niște „găici” tot din piele. În față, sus, era croit la baza gâtului și avea ca ornament un triunghi din piele, vopsit roșu, uneori verde, orientat cu vârful în jos, care avea și scopul de a găsi mai repede partea din față. Era lung până la talie, „tivist” tot cu piele. Nu avea mâneci tocmai pentru a avea mâinile mai libere, să nu incomodeze la muncă.

Iarna purtau suman sur, din lână albă, amestecată cu lână neagră „scălmănată”, care era dusă la „drevi”, la Bratca sau Bulz, unde era „drevelită”, apoi la „ștezi” (piuă) unde lâna era bătută și se obținea „pănura dă suman” din care se croiau sumanele. Acestea erau lungi până aproape de genunchi, mai largi în partea de jos, cu „jiburi tieti” (buzunare interioare), sau „pă dînafari” (aplicate). Sumanele se încheiau în față cu „bumbi” de lână sau de piele. Ornamentele erau de culoare roșie, albastră sau verde se numeau „boituri” (ciucuri mici) și „ranțuri” (fâșii lungi și subțiri din postav) și erau aplicate pe „stanuri”, la guler, pe buzunare, pe partea de jos a mânecilor, pe „tivitura” de jos a sumanului.

Buica a fost adusă din zona Huedinului, este ca o jachetă dreaptă până puțin mai jos de talie, de culoare albastră marginită la gât, la mâneci și în partea de jos cu o „frâmbie” (bucată de material tăiată ca o panglică) de postav negru, pe care erau aplicate rozete din panglică neagră, plisată în formă de raze, pe marginea căroră erau prinse, în formă de cerc, mărgelile negre de sticlă.

Un înlocuitor al sumanului a fost rocul sau căbatul confecționat din postav negru, gri, verde închis, maro, era asemănător cu paltonul, doar că era mai scurt. Acesta era croit și cusut la mașină în atelier de croitorie. Un renumit croitor a fost unchiul meu, Venter Teodor, Todiere Nuțu Pașcului, care prin anii 1940-1950 avea clienți din satele și comunele învecinate.

„Gacili larji” erau din pânză mai groasă pentru lucru, și din pânză subțire, cele de „de ladă” adică de sărbătoare. Erau făcuți pe lungimea pânzei, cam până la jumătatea gambei, din șase-opt lați, în funcție de posibilitățile materiale. „Găzdăcoii” purtau gaci din opt lați, prilej de opulență. La brâu erau legați cu un „brăcinar” (șnur) confecționat din tort, împletit în patru sau în șase. „Gacili” pentru lucru erau simple, pe când cele „de ladă” aveau cusături ornamentale ca și pe „chimeși” în partea de jos, deasupra „tiviturii” și pe încheietura laților.

„Cioaricii” erau pentru iarnă, confecționați din „pănură dă suman”, albi, negri sau suri, erau mai mai strâmți pe picior, tiviți în partea de jos, iar sus erau prinși cu „brăcinar” sau cu „ceaplău” (o fâșie lungă și subțire din piele). Erau simpli și aveau tăiate sau aplicate două „jiburi”.

Mai târziu au apărut „nădrajii” din postav și alte materiale, cum ar fi „barșonul” (catifeaua) și erau cusuți în ateliere de croitorie. La început erau mai largi și drepti, apoi „nădrajii priceși”, strâmți până la genunchi și largi deasupra genunchiului, confecționați din „ghioapiuștruț”, un fel de material negru sau gri închis cu niște dungi mici, în relief, aceeași nuanță cu fondul.

Până la primul război mondial, încălțăminte era opincile. Vara umblau desculți, iar iarna purtau opinci din piele de vită ori de porc, legate cu „cea-

plauă” (curele din piele), sau cu ațe împletite din lână sau cânepă. Mai târziu au apărut opincile de pânză (un fel de pânză îmbibată în cauciuc și de „opin-cili dă gumă”, confecționate dintr-un cauciuc gros.

Pe picior era răsucită „obdiala”, o bucată dreptunghiulară de material din pânză de cânepă sau de lână, albă ori cu dungi negre. Îți trebuia oarece talent și multă experiență ca să știi „răsuci obdiala pă picior” să arate bine, apoi altă învățătură să legi bine ațele la opinci, să știi învărti ața peste „obdială” la distanță egală, și, în sfârșit, să legi bine ața sau „ceaplăul” să nu se desfacă și să-ți pierzi, Doamne ferește, opincile și obdielili la danț că ar fi fost mare rușine.

Mai târziu, au apărut „ștrimfii dă lână”, niște ciorapi scurți până la glezne, sau mai lungi, până sub genunchi. Erau împlețiți cu două sau cinci „ace dă ciorapi”. Cei împlețiți cu două ace trebuiau cusuți, pe când cei împlețiți cu cinci ace ieșeau gata de purtat. „Ștrimfii” se purtau fie sub obiele, fie direct în opinci.

Când au apărut „cismili dă box” cu „tureac țăpăn” ori „moale”, în funcție de preferințe, confecționate din piele de vită sau de vițel, au apărut și „bo-coancili”, un soi de ghetete care acopereau glezna și erau legate cu „fizalauă” (șireturi).

În prezent, portul tradițional confecționat din materiale produse și prelucrate în gospodăria proprie, mai precis din cânepă și lână a fost înlocuit cu îmbrăcămintea confecționată în fabrici, mai mult din materiale sintetice și mai puțin din cele naturale. Cu greu se mai găsesc piese de vestimentație,

chiar și pentru formațiile artistice care mai promovează portul popular local și încearcă să-l păstreze cât de cât nealterat, deoarece el reprezintă identitatea noastră locală.

înv. Florica SUCIU

*Fotografie din anul 1937
În stânga, în port popular, tatăl
meu, Venter Ioan (Nuțulica Nuțu
Pașcului) la vârsta de 16 ani*

Capitolul 6.

Folclor tradițional din satele comunei Borod

6.1. Creația lirică (1)

Culegător: prof. Nicolae Mărușca

Prof. Nicolae Mărușca s-a născut la 29 noiembrie 1929 în salul Cetea, comuna Borod, județul Bihor, unde a urmat clasele primare, în 1945 a frecventat Gimnaziul unic de pe lângă Școala normală „Iosif Vulcan” din Oradea, apoi cursurile serale ale Liceului „Emanoil Gojdu” din Oradea. În anul 1965 a absolvit Facultatea de filologie la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj.

A funcționat la școlile generale din Ceica, Bălaia, Betfia, Hidișel, Haieu, Oradea ca profesor de limba română. Are un băiat informatician în Canada.

„Folclorul mi-a nutrit copilăria și tinerețea – mărturisește Nicolae Mărușca — de aceea l-am cules cu plăcere, apreciindu-i valoarea estetică și lingvistică”. În acest scop a alcătuit o amplă monografie dialectală intitulată: „Graiul din comuna Borod – Bihor”, din care au fost publicate câteva capitole în culegerea „Cercetări de limbă și literatură” editată de Societatea de științe filologice, filiala Oradea.

Are peste 15 cărți și publicații apărute până în 1994. În perioada regimului comunist a fost deportat la canal. În 1994 a editat o carte la Editura „Pluralismul” Oradea, sub pseudonimul Orolea Scoriliu Burebistan, intitulată „Paradisul apartheidului roșu din lagărele și închisorile comuniste”.

Publicăm în cartea de față culegeri din creația lirică a domnului Nicolae Mărușca, culegere de la oamenii din aceste sate.

A mai scris o scurtă istorie a voievodatului districtului Borod (Bihor) – 7 secole de la prima atestare documentară (1291-1994), Editura „Pluralismul” Oradea, 1992.

6.1.1. Cântece de dragoste și de dor

*Du-te, carte, și grăiește
Și cu mândra me vorbește!
Să te rogi, carte, frumos,
Să nu mi te-arunce jos!*

inf. Suciu Mihai, 24 ani, Borod, 1961

*Păsărică din Ardeal,
Du-te, sări din deal în deal
Și din deal până-n vâlcele,
Până la mândrele mele!*

*Foaie verde de trifoi,
Te-aștept, mândră, -n deal la noi,
Su(b) mărul cea roșiu,
Inde-n toată s(e)-ara viu.
Te-aștept, mîndră, după șasă,
Ca luna pe cer să iasă;
Și su(b) lună și su(b) stele,
Ne-om strânge cu mânuțele;
Ne-om strânge și ne-om țuca
Până-n zori, dimineața.*

Inf. Venter Nicolae, 36 ani, Cetea, 1963

***

*Strigă bade din cel deal
Să-i trimăt gură-n pahar,
Dară io n-am bolonzit
Să-i trimăt gură pe vânt;
Prindă caii la cocie,
Vii la ea, dacă-i trebuie!*

***

*Pe unde trece doru
Nu poț-ara cu plugu,
Că doru-arde pământu,
De-ncremenește și gându.*

***

*Foaie verde trei arginț
Singur-am fos(t) la părinț,*

*Singură și am jocat
Ș-am ajuns la măritat.
Mi-o venit feciori din sat,
Și măicuța nu m-o dat.
Tu, măicuță, te-ai temut
C-oi veni după-mprumut
Și nu ți l-oi da ma(i) mult.
Peste două luni de zile
Vine altu după lume
Blestemat și mare căne.
Două vorbe ne vorbi,
Maica ne și logodi.
Peste alte două lune,
Vine măicuța la mine.
De departe m-o-ntrebat:
„– Cum duci, fată, la bărbat?”
De frică și de rușine,
Spusei maichii c-o duc bine.
„– Fata maichii, de-o duci bine,
Unde-i carne după tine?”
„– Carne și cu oasele
Le-o mânca(t) dușmanele,
Dușmanele satului.
Mândrele bărbatului.”*

***

*Când eram la mama me,
Eram pui și turture
Și dragă cui mă vede;
De cându-s la mama lui,
Nu-S nici turture, nici pui
Și nici dragă nimănui.*

Inf. Mărușca Maria, 21 ani, Borod, 1961

***

*La fântână la făget
Zis-o mândra s-o aștept.
Așteptai cât așteptai,
Luai arma și plecai
Și plecai pe o vâlcea
Și văzui o păsărea.*

*Io luai arma ș-o pușc,
Da(r) pasire mi-o răspuns:*

„– Vânat, nu mă pușca,
Că io rău te-oi blestema
Să rămână casa ta,
Ca de mine-pădurea,
Să rămâne pruncii tăi;
Ca de mine puii mei;
Să-ți rămână oasele
Prin toate păraiele.

***

– Șezi, bade, pe lemn în curte,
C-ai avut mîndruțe multe;
Șezi, bade, pe lemn uscat,
Că guruță nu mi-ai dat;
Șezi, bade, pe lemn afară,
De ce n-ai venit ș-asăară!

***

Bade, cu cin' te iubei,
De loc nu te potrivei,
Da(r) când te iubei cu mine,
De trei ori îți sta ma(i) bine!

***

Bade, de la secerat,
Tă cu vorba mai mînat.
Amu-i vreme de cules
Și-ncă tu nu ți-ai ales.
Nu știu toamna fu pre scurtă,
O n-ai avu(t) bani de nuntă?!
„– Bani de nuntă am avut,
Da(r) io n-am vru(t) să te ieu.
Bani de nunt-am o desagă,
Dară tu nu mi-ai fo(st) dragă,
Bani de nuntă am avut,
Dară tu nu mi-ai plăcut.
Inf. Venter Mihai, 46 ani
Borod, 1961

***

Colo-n vale la cireși
Mândra me spală chimeși,
Chimeși albe și ștergare
Faină ca ziua cu soare.

Mândră, mîndrulița me,
Spală și năframa me
Care-am feciori(t) cu ie
Ș-o fă albă de criștar
Ca laptele din șuștar,
C-oi mere cu ea la oi
Și ne-om iubi amîndoi.

Inf. Ungur Cătălina, 44 ani, Borod, 1961

***

De când s-o dus bădița,
Mi-i pustie ulița,
Ulița de fluierat
Și gura de sărutat;
De când s-o dus dumelui
N-am dat gură nimănui,
Dar asară pe-nserat
Dădui gură l-un băiat
Și băiatu-al dracului
M-o și spus drăguțului.
„– Vezi drăguță, ce-ai făcut!”
Fi-ua dracu supărat
Când ai doi drăguți în sat.
Cîndu-i unu supărat,
Te sărută celălalt.

Inf. Venter Viorica, 19 ani, Borod, 1961

***

Du-te, carte, bucuroș
Cât cu trenu, cât pe jos
Și te pune pe fereastră,
Ileana să te cetească.
Cine mi-a ceti scrisoarea,
Fie-i fața ca și floarea,
Ca și floarea din grădină,
Ca și ruje ce mai fină,

Inf. Venter Ița, 16 ani, Borod, 1961

Badea cu curele multe,
Nu scoate plugu din curte.
Badea numa c-o cure
Scoate șapte-alături.

***

*Ș-am zis verde ca iarba,
Rău m-o bleslema(t) mândra
Și m-o blestema(t) ș-am plâns,
Rele zile-am mai ajuns.
Da-oi ajunge și mai rele,
Că mă bat faptile mele!*

***

*Mai bine, doamne, muremu
Când am fo(st) copil d-un anu,
Că nimica nu știemu,
Inde mă culcam dormemu,
Dar amu-i păcat să mori
Cându-m dau fetele flori,
Guriță și ochișori!
Nu m-oi lăsa-n drum să mor
De dorere și de dor
Cădu-m dau fetele nuci
Ochișori și buze dulci;
Cându-m dau felele fragi,
Ochișori și buze dragi!*

***

*Ș-am zis verde ca iarba
Rău m-o blestema(t) mândra!
Și m-o blestema(t) la soare,
Să n-am zi de sărbătoare;
Și m-o blestema(t) la stele,
Să duc doru țării mele;
Și m-o blestema(t) la lună,
Să nu mai am ziuă bună!*

***

*Dorule, durere re,
Ieși de la irima me
Că-i destul d-on an de zile
De când mân-ci irima-n mine;
Și-i destul d-o doi-trii ai,
De când Ia inimă-mi stai!*

***

*Bade, doru de la tine
Peste multe dealuri vine
Și se pune-n sân la mine*

*De unde nu-l scoate nime,
Nici ficii cu fluiera,
Nici țigani cu ceoatăra,
Numa tu cu irima!*

Inf. Venter Veronica, 38 ani, Borod, 1961

***

*În ce verde grădinuță
Rău suspin-o nevăstuță;
Bărbat n-are,
Drăguț are.
De o-ai pune pe cărbune,
De o-ai pune sus la lune,
Drăguțu nu ți l-ar spune;
De-ai căzni-o și o-ai tunde,
Drăguțu ți l-ar ascunde
L-ar ascunde-n sân la ie
Și nime nu l-ar vede.*

***

*Fă-mă doamne, cucurbău
La mândra pe lângă brău,
Ș-o întreb, precum Îmi place,
Dragoste din ce se face?
Nici din m(i)ere,
Nici din pere,
Ce din buze subțarele
Și am jejet cu inele.*

Inf. Venter Ana a Boroaie, 38 ani,
Borod, 1961

*Vai de mine, ce să fac,
Că mi-o da(t) doru de cap?!
Leacurile din potică
Nu-mi foloses(c) la nimică.
Aș mori, moarte nu vine,
Aș trăi, da(r) n-am cu cine,
Aș joca, nu mi-i a mână,
Ori aș be, nu mi-i a bună.
Inf. Toșe Ana, 56 ani, Borod, 1961*

***

*Horire-aș, horile-m plac,
Da(r) nu pot, că-s om sărac,*

*C-așe-i omu suruman,
Făr- de opinci și suman;
C-așe-i omu cel străin,
Ca și pomu lângă spin.
Câți drumari pe drum treceu
Toți în pom zburătoreu.*

Inf. Chirodea Petru, 43 ani, Borod, 1961

***

*D-aș trăi, cât aș trăi,
Fată albă n-aș iubi,
Ce-aș iubi o bărnăcuță
Să fiu vara cu drăguță;
Și iarna cu nevăstuță;
Să fiu vara c-o minune
Și iarna cu hane bune.*

***

*Tânără-s io ca fraga,
Mutu ca toamna iarba.
Io-s tânără ca ș-o cruce,
El bătrân, d-abde se duce;
Io-s tânără ca ș-o mură,
Moșu n-are dinț-în gură;
Io-s verde ca iadăra,
El uscat ca scândura.
Moșu mi-i câne bătrîn
Și mai rău c-on mărăsân
Barba lui d-arici mă-mpunge,
De urātu lui mi-ajunge.
Decât cu urātu-n casă,
Mai bine cu boala-n oasă.
Vai urātu-mi-i, urât
De nu poci șe-l văd mai mult.*

***

*Mă dusei la secerat
Colo la cruce din sat,
Tăiei firu grâului
Și musteața soarelui;
Tăiei firu razelor
Și dulceața holdelor.
Câți drumari p-aci trece
Toți din znopu meu rumpe,*

*Numa bade cel ma mic
Nu-mi rumpe chiar nici on spic,
Că rumpe irima-n mine
Să nu poci gândi la nime.*

***

*Țâpai zbiciu peste boi,
Mă dusei la buze moi,
Buze moi și îngustuțe,
Cum sun(t) numa la drăguțe.
Țâpai zbiciu peste junci,
Mă dusei la buze dulci,
Buze dulci și subțarele,
Cum au mândrușile mele.
Ține-le, doamne, pe toate
Pân-oi fi pe pat de moarte,
Să nu rămâi fără ele,
Ca și ceru fără stele.*

Inf. Muscan Măria, 33 ani, Borod, 1963

***

*Frunză verde de trifoi,
Pa vale-i turma de oi;
Păcurarii-i lângă ele
Și p-alături mei și mele.
Păcurare de la oi,
Mută-ț turma pedre noi,
C-avem fân să dai la oi,
Să ne iubim amândoi.
Adă-ți-le p-a me urmă;
C-avemfân să dai la turmă;
Oile-or mânca la fân,
Eu oi sta cu tine-n sân;
Oile-or mânca trifoi
Și ne-om iubi omindoi.*

Int. Venter Nicolae (Berghel), 36 ani,
Borod, 1963

***

*Cui îi place gura me,
Doamne, bine l-oi ține!
Și cu ouă și cu pui,
Cum îi place dumelui.*

***

*Rău le pare felelor;
Că-s floare feciorilor.
Da(r) n-are ce le păre,
Că n-am fo(st) bună, nici re,
Ce-am fo(st) și io cum am fost,
Ca omu ce-ș coată rost.*

Inf. Munteanu Teodor, 61 ani Borod, 1962

***

*Frunza verde foi de fagi,
Hai, măi bade, să fim dragi,
C-amândoi suntem săraci
Și n-avem nici boi, nici vaci.
Când Ț-a veni să te culci,
Om trăi cu buze dulci.
Om mânca pâne cu ceapă
Ș-om be liniștiț o apă;
Ș-om trăi cu buze moi,
Ca ș-alții cu patru boi;
Ș-om trăi cu buze dulci,
Ca ș-alții cu șase junci.*

Inf. Venter Traian, 34 ani, Borod, 1962

***

*Nu mă blestema, măicuță,
Că umblu cu-a me guruță
Ș-o mai dau pe la feciori
Și nu-ț torc pre mult fuiori.*

***

*Stâmpără-mă, nană dragă, ,
Cu buze dulce de fragă;
Stâmpără-mă, hoi drăguță,
Și-mi, mai do-n pic de guruță.
Stâmpără-mă, nană, bine
Să nu mă mai las de tine,
Cum nu se lasă iadăra
De pomu-și toată vara
Ș-atunci când pică frunza,
Până-i iar primăvara.*

Inf. Mărușca Traian, 27 ani, Borod, 1963

6.1.2. Cântece de haiducie

*Frunză deasă, frunză multă,
Auzi maică, cucu cântă
Ieși afară de-l ascultă!
Ieși afară de mi-l coată,
Nu cântă-n creangă uscată,
Cântă numa-n creangă verde,
Poți ști, mamă, că nu șede.
Că s-apropie toamna
Și pică toată frunza.
Frunza pică pe negură
Și-ngheață pușca la gură.*

Inf. Venter Nicolae, 36 ani, Cetea, 1963

***

*Mândru-i codru mugurat
Cu paltini împăltinat;
Pe mijloc cu crengi de fag,
Cu pușcașii ce mi-i drag;
Pe margine – mesteceni.
Pe mijloc cu flori galbeni
Și doi pui îmbrățoșat,
Ca doi curpen acățat.*

Inf. Venter Ana a Boroaie, 38 ani, Cetea, 1962

***

*Adă, doamne, ce-i aduce,
Adă primăvara dulce
Și codru cu frunza verde
Ș-o pușcă fără de sferde,
Să mă sui cu ie pe spete,
C-așe, doamne, bine-m șede,
Să mă fac în frunză lotru,
Să-m petrec cu mândra-n codru.*

***

*Greu-i, doamne, -a fire lotru
Cân(d) nu este frunză-n codru.
Dacă frunza se rărește,
Nici-on voinic nu lotrește;
Dacă frunza s-o rărit,
Toți lotrii s-o pustiit.*

Inf. Mărușca Ana, 56 ani, Borod, 1963

6.1.3. Cântece vechi de cătănie

Foaie verde, foaie lată,
Când am plecat în armată,
Lăsaî mamă, lăsaî tată
Și pe mândra-o lăsaî fată.
Io plecai p-on an ș-o vară
Și venii acasă iară.
Și lăsaî o piatră-n poartă
Cîn(d) m-am întors din armată,
N-aflai mamă, n-aflai tată,
Numa piatra răsturnată
Și pe mândra măritată;
Măritată-i c-un bărbat.
De mine s-o fi uitat;
Măritată-i, cu copii,
De mine nu vre să știi.

Ajungă-te, mândră-ajungă
Doru meu pe cale lungă.
Unde Ț-a fi cale gre
TU să plîngi de jale me;
Unde Ț-a fi doru greu
Tu să plîngi de doru meu.
S(e)ara, cîn(d) te vei culca,
Să nu te pot desculța,
Să-Ț m(e)argă lacrimi părău,
Să(Ț) vie tot neamu tău,
Să vie și tată-tău,
Să s-adune lacrimi tău;
Să vie și mamă-ta,
Să plîgă de jale ta!

De cân(d) noi am cătănit,
Părinții noști o morit,
Jugu-n cui o înfrunzit,
Boii-n grajd o ciumpăvit,
Iarba-n curte-i de cosit,
Grău-n câmp o putrezit.

***

Plînge-mă, mamă, cu dor,
Că Ț-am fo(st) bun ajutor,

Ț-am fos(t) fată și fecior.
Ziua Ț-am arat ogor,
Noapte Ț-am tors pe fuior-,
Lucrurile Ț-am lucrat
Și de grije Ț-am portat;
Ț-am arat, Ț-am semănat,
Pită din el n-am mâncat,
Că-n cătănie-am plecat.
Fire-ai, mamă, blestemată,
De ce nu m-ai făcu(t) fată!
M-ai făcut, mamă, băiat
Să mă chinuiesc soldat.
D-ai ști, maică, traiu meu,
N-ai dormi noapte-așe greu,
Te-ai scola în mezu-nopții
Și mi-ai roga ceasu morții.

Inf. Ungur Cătălina, 45 ani, Borod, 1963

***

Mamă, când m-ai legănat,
Tare rău m-ai blestemat,
Ca și n-am tineală-n sat,
Să umblu din țară-n țară
Cu pușca la subțauară,
Cu pușca și cu bornaua
Pe mocirlă și pe neauă,
Pe căldură și pe ger,
Pe ori inde zilnic per
Surumanii d-a grămadă,
De gloanțe și de grănadă!

Inf. Venter Elisabeta, 60 ani, Cetea, 1963

***

Prin pădurița ce deasă
Mare ploaie se mai varsă.
Ba nu-i ploaie, nici furtună,
Numa șiruri de cotună
Cu ranițe ș-arme grele,
Uz(i) de tătu pân la pele,
Uz(i), măicuță, nemâncăț
Și cu ochii-nlaăcrămaț.

Inf. Toșe Ana, 56 ani, Borod, 1961

***

*Bine-o zis frunza de plop:
–Vai s-amar de omu șchiop
Cân(d) se-ntoarce din război
Și nu vede-n grajdu-și boi,
Ba nici scroafă și nici vaci,
Pruncii îmbrăcaț în saci,
Fără de pâne pe masă,
Cu proptele pe su(b) casă.*

Inf. Mărușca Ana, 56 ani, Borod, 1965

6.1.4. Cântece și strigături de nuntă

...
*Nime nu-i mai celuită
Ca fata cân(d) se mărită,
Că dă mâna c-on chitan,
Ce nu-l mai văzu șohan;
Și-ș(i) dă brânca și se duce
Și lasă măicuță dulce;
Lasă frați, lasă surori,
Lasă gredina cu flori.*

Inf. Venter Veronica, 38 ani, Borod, 1963

***

*Vai de mine, trece-oi hula!
Nu mi-ț mai vede cu luna;
Apuca-oi, trece-oi dealu,
Spusu-ț-am, măicuță, bine
Să mă dai în sat cu tine;
Spusu-ț-am și m-am rogat,
Da(r) tu, mamă, tot m-ai dat
Pe părău cel cu spini.
Departe de-a mei vecini,
Și p-alături cu străini.*

Inf. Venter Lenuța, 28 ani, Cetea, 1962

***

*Mireasa noastră-îfrumoasă!
Dintre celelalte-aleasă ;
Obrajii-s ca bujorii.
Buzili ca rujiții
Să le țuce mnirili!*

***

*Mnirele nostru-i vioi,
Nu l-am da pe patru boi;
Și dacă l-om cununa,
Nici pe zece nu l-am da!*

***

*Supărată-i mireasa,
Pânce-și lasă pă mă-sa,
Da-i mai supărat mirile,
Pânce-și lasă mândrușile.*

***

*Ce-mi aduce noro-me?
–Io țin-aduc m(i)ere de roi
Și trai bun între noi.*

***

*–Io țin-aduc pâne și sare.
Ca și fii tu ce mai mică!
Ca să fii io ce mai mare!*

***

*De tânăr ce-s, mă-nsorai,
C-am crezu(t) că viața-i rai
C-o muiere cu avere,
Și i-am dus binele-n ladă.
Toată lume și me-l vadă;
Și l-am dus cu patru boi
Și pe dracii dinapoi.*

***

*Luaț samă, voi feciori,
Cându-s vre să vă-nsorați,
La boi să nu vă uitați;
Nici la boi și nici la ladă,
Că-n ea dracu poa' să șadă.
Cân(d) ți-i muiere urâtă
Și viața-i nesuferită.*

Inf. Faur Ana, 20 ani, Borod, 1961

***

*Creșteț, flori, ca holdele,
Culeagă-vă fetele!*

*Creșteț(i), flori, cât holdurile
 Și mai mari ca gardurile,
 Să vă bată vânturile
 Ca pe fete gândurile
 Cându-ș-aleg ștergurile
 Si-ș pun în sac perinile.
 Creșteț(i), flori, și înfloriți,
 Că mie nu-m(i) trebuîți,
 Cum mi-o trebuiei atunci
 Când(d) eram la mama prunci
 Și mer(g)em în șezători
 Fetele și cu feciori.*

Inf. Ivan Florica, 31 ani, Borod, 1961

6.1.5. Strigături (sau descântece)

*lo-ț(i) descân(t), bădiță, ție,
 C-așe mi-ndemână mie:
 „– Ruguț verde din ocol,
 Nu stă lume-ntr-un fecior.
 Nici în tine, bădișor!
 Ruguț verde din fereastă,
 Nu stă lume-ntr-o nevestă,
 Nici în tine, mândra noastră!”*

***

*Ș-o vându(t) lele cocoșu
 Și ș-o lua(t) sopon roșu;
 Ș-atâta s-o soponit,
 Până tăt-o vânățit.*

***

*Asta-i fată de bulzan
 Cu lipiu su(b) suman.
 Nu știu fata joca-oi,
 O lipiu mânca-l-oi!*

***

*Haidă roata,
 Hai nepoată!
 Că văd roche cum se poartă.
 De s-o porta roche bine,*

*Oi veni-a peți la tine.
 Roată, roata roticuță.
 La iarnă cu nevăstuță*

***

*Mândra me, de vrednică,
 În poale se-mpedică.
 Nu iese nici în vecini,
 Numa face rogăciuni
 Să vie apa la ușe,
 Să se spele de cenușe!
 Inf. Venter Veronica, originară din Bulz,
 38 ani, Borod, 1961*

***

*Foaie verde viorea,
 Doi ochi negri-ave mândra
 De i-ar vinde, i-aș lua,
 Trei sute de lei i-aș da.*

*Ea mi-a cerut șapte sute,
 Eu i-am dat cu trei mai multe.
 I-am dat mia de hârtie,
 Numai să mi-i deie mie!*

*Fost-am și io cine-am fost,
 N-am fo(st) păsulă de post,
 Ci-am fo(st) păsulă de dulce,
 Ca bade să mă mănânce.*

Inf. Venter Viorica, 19 ani, Borod, 1961

***

*Bade, de cân(d) n-am jocat,
 Nu știu, zău, c-am și uitat,
 Dar amu ce-o să mai joc,
 Pân-a sta soarele-n loc,
 Să se uite soarele
 Cum joacă picioarele!*

Inf. Faur Ana, 20 ani, Borod, 1961

***

*Fetele de la Borod
 Ș-o uitat cânepa-n pod
 Când a fi vreme mai caldă!
 Și u-or melița la iarnă.*

***

*Nu vă uitați că-s micuță,
C-am șezut la oi desculță
Pe ogoru cânepii
Și m-o păscu(t) iepurii;
Și m-o păscu(t) iepurește
Și d-ace n-am putu(t) crește!*

***

*Vină, bade, și mă cere,
C-am o ladă de spăcele
Ș-on lădoi de rochii rele,
De-n toată ziua-s cu ele.*

***

*Fata ce cu păr galben
Face mămăliga-n ol
Ș-o-nvîrtește cu fusu,
S-o mănca cu drăguțu!*

***

*Nici cu gându n-am gîndit
Cine m-o bajocorit:
Rădăcina dintre cepe
Și urâta dintre fete.*

***

*Pe Vâlcea Bălții
Mer(g) șoferii a peți
La Florica florilor,
Drăguța șoferilor!*

***

*De când, bădiță, te-ai dus
Negură-n casă s-o pus
Și pe pomii din grădină
Și la mine pe inimă.*

*Mândră-i nuna-n sărbători
Când îș(i) pune-on coș cu flori
Ș-o coșară cu albele
Și una de rumenele!*

Sun(t) trii fete-n sat la noi,

*Născute-n obzeci și doi,
Și se țin cam tinerele.
Ca maica măicuții mele!*

*Șideț, fete, pe gunoi.
C-om veni și după voi
Cu sâni cu patru cai
D-amu-n patruzeci de ai!*

*M-o făcu(t) mama lune,
Să-m fie dragă lume.
Mândra-i făcută de joi,
Să ne iubim amindoi.*

Inf. Mărușca Măria, 20 ani, Borod, 1961

***

*Rar, mai rar ca-n Vale-Neagră,
Că d-asară-i tot beteagă
Și nu mănca mai nimică,
Numai unt cu mămăligă.
Untu de la șapte vaci,
Fărina din șapte saci!*

Inf. Ivan Măria, 25 ani, Borod, 1961

*Mândru me de pe ce vale (cealaltă)
Nu ști țese-on rînd de poale;
Nu ști toarce, nu ști țese,
Numa-i plac umbrele dese;
Nici nu-i plac puii de ghină,
Numa gura după cină!
Nici nu-i plac puii de rață,
Numa pruncii cu musteață!*

Inf. Mihalca Eva, de 24 ani, Borod, 1961

6.2. Alte creații lirice (2)

6.2.1. Cîntece de dragoste și dor

Vină, bade, prin grădină

*Vină, bade, prin grădină
Sara când îi luna plină,*

*Nu veni pe la fântână
Că să vede urma-n tină
Vină roată prin ocol
Că-i numa pământu gol.*

...

Cine strică dragostile

*Cine strică dragostile
Mânce-i grâu paserile,
Și n-aibe pâine pă masă
Nici sănătate în casă.
Scoală, mândruță din somn
O nu vezi că io nu dorm,
Scoală-te și ieși afară
C-am vinit și mă duc iară.
Dorule, gândești că vezi
Că tot la inimă-mi ștezi.*

...

Plânge-mă, maică cu dor

*Plânge-mă maică cu dor
Ți-am fost fată și fecior,
Ți-am scos boii din ocol
Tot cântând și fluierând
Nu ca slugă blăstămând.*

6.2.2. Cântec satiric

Bate-o doamne pe mândra

*Bate-o, Doamne, pe mândra
Cum și-o vândut cânepa,
Și-o vândut fuioarele
I se vād picioarele
Că i-s scurte poalele.
Pune pânza când să pune
Și-o țese mâncând pă prune,
Pune pânza-n postu mare
Și-o gată la secerare.*

6.2.3. Strigături

*Dragă mi-i pălincă-n iagă
Când o beau lumea mi-i dragă,*

*Nu dau iaga cu pălincă
Pe trii holde de cânepă.*

...

*Cātu-i lumea pă sub soare
Nu-i bine ca-n șezătoare,
Că cu cine te iubești
Meri sara și te-ntâlnești.*

...

*De s-ar țese pânza-n baltă
Fără iță, fără spată,
Fără-oleac de suveicuță
Ar țese și-a mea mândruță.
Suveica și ițăle
Îi mănâncă zilele.*

...

*Fetele din satu nost
Toate se mărită-n post,
Cu ceapă și cu răghite
Numa să fie-nvălite.*

...

*Frunză verde dă bujor
Zăs-o maica să mă-nsor,
Iară tata nu mă lasă
Să-i aduc pă dracu-n casă.*

...

*Asta-i mândra jucăușe
Cu gunoiu după ușe,
Prinde boii la tânjală
Să scoată gunoiu-afară.*

...

*Io la joc, mândra la joc
Mălaiu dă joi pă foc,
Pân' l-oi șterge de cenușe
Pruncii moare după ușe.*

Notă: Material preluat din „**Dor și neuitare**” de Florica Bradu. Cules de la Olar Dumitru (a Rodichii), născut în comuna Borod, satul Valea Mare de Criș nr. 36. data nașterii: 1 aprilie 1933; a absolvit 6 clase primare; profesia – muncitor zidar.(2)

6.2.4. Cine-o zis întâi doina

*Apoi, cine-o zâs întâi doina
 Arsă i-o fost inima,
 Cum mi-i și mii acuma,
 Că doina dă unde vine
 Dă dragoste și suspine.
 Cine m-aude horind
 Ar zâci că n-am nici un gând,
 Da io atâtea gânduri am
 Câte zâle-s într-n an.
 Măicuță, când m-ai făcut
 Doamne, bine ți-o părut,
 C-un picior m-ai legănat
 Cu mâna țăță mi-ai dat
 Cu gura m-ai blestemat.
 D-oi muri, să mor în foc
 D-oi trăi, să n-am noroc,
 D-oi muri, să n-am tineală
 Și-apoi na, dorule, na.
 Vut-o bate Dumnezeu
 Talpa leagănului meu
 În care m-am legănat eu
 Și n-ajung așa de rău.
 Zi și noapte stau la plâns
 Când mă văd unde-am ajuns,
 De la patu meu frumos
 Am ajuns să dorm pe jos;
 De la sticle cu parfum,
 Am ajuns în cort cu fum,
 De la sticlele cu bere
 Am ajuns pân sat a cere.*

(inf. Venter Nicolae, - Niculae Ilii, născut în 1923, 54 ani, 1977, Borod; culeg. Bulzan Dan). Această doină, cântată de Venter Nicolae, - Niculae Ilii din Borod, a fost înregistrată pe un disc de vinil de către Electrecord, intitulat „Nunta la români”.

6.2.5. Leagănă-te vârful de brad

*Leagănă-te vârful de brad
 Că și eu m-am legănat,*

*Leagă-nă-te plop în vale
 De-a mea supărare mare.
 De-a mea supărare multă,
 Mi-a căzut lumea urâtă.
 Legănă-te tu făgui,
 N-am o vorbă cui să-i spui,
 Aș spune la o vecină
 Da-i pățimașă ca mine.
 Vorbește lumea dă noi
 Că ne iubim amândoi,
 Lasă lumea să vorbească,
 Numa mândra să trăiască.
 Lumea zâce, lumea tace
 Eu iubesc pă cine-mi place,
 Lumea zâce, lumea tace
 Nouă n-are ce ne face.*

(inf. Venter Nicolae – Niculae Ilii, 54 ani, 1977, Borod; culeg. Bulzan Dan)

6.3. Creația epică

6.3.1. Balade (3)

6.3.1.1. Voica

(călătoria fratelui mort)

*Foaie verde tulpure
 Leana trei feciori ave,
 Trei feciori și-o fată mare
 Leana veselie are!
 Trei feciori ca niște zmei
 Dă ți-i drag și coți la ei
 Iar copila răzătoare
 Frumoasă și-ncântătoare,
 Ruptă din rază dă soare,
 Mult cu mă-sa sămăna,
 Pă Lenuța-o boteza
 Cu numele maică-sa.
 Câți feciori erau în țară
 Tăți vineu la ie s-o ceară,
 Mândri și viteji feciori
 Or vinit ca pețitori.*

Și Leana pă gânduri sta,
 Gîndurile-o frămînta
 Că da-o-a, o nu-o-a da.
 Mai la urmă s-arătară
 Doi feciori dânt-altă țară,
 Lenuța cându-i vede,
 Maicii sale-așe zâce:
 – „Vezi maică, măicuța me
 Din feciorii-aiște doi
 Ce-or vinit astăzi la noi,
 Mie-mi place unu tare
 Și la mărș și la cotare,
 Că-i înalt și subțirel
 Și m-aș duce după el.”
 Cei doi feciori mari zâce:
 – „Pă Lenuța nu om da,
 Dă noi nu om dăpărta.
 Nu om da în țări străine
 Că nu o-a cunoaște nime,
 Nici frunza, nici iarba,
 Cum și-și lese ie țara?”
 Constantin cel mic zâce:
 – „Pă Lenuța noi om da
 Când dă ie doru te-ajunge,
 Io Ț-oi pute-o aduce,
 Pă fătuța ta ce dulce!”
 Și maica să-ndupleca
 Pă Lenuța-o mărta.
 Ei, și-o fost, ci-o fost nu fie!
 Mare boală și urgie
 Și dă mare răutate
 Mureu oamenii pă sate
 Și-or morit și trei feciori
 A Lenuți frățiori.
 Constantin înc-o morit
 Gîndu nu și l-o-mplinit,
 Mama singură rămasă
 Fără un copil în casă.
 Pă la morminte mere
 Și plînge și suspina
 Și din gură cuvînta:
 – „Constantine, Constantine
 Cum m-ai amăgit pă mine

Și dau fata dîngă mine”.
 Și mere și azi și mâine
 Și plînge și blăstăma:
 – „Pămîntu nu te primască
 Lutu-afară te izbască!”
 Apoi, într-o ză pă sară,
 Constantin ieși afară
 Cu trup rece ca dă ghiață
 Și galbăn, galbăn la față
 Iar pânza după obraz’
 Să făcu căpănegaș,
 Iar pânza dă învălit
 În căpănegaș iubit,
 Iară negru copârșeu
 Se făcu un călușel
 Ce zbură iute ca gîndu
 Fără s-atingă pămîntu.
 Nu s-o făcut bine sară
 Și-o ajuns în altă țară.
 Lenuța când îl vede
 Din gură așe zice:
 „– Constantine, Constantine
 Ce gînd te-o adus la mine;
 Doar n-ai vinit înt-o doară
 Și-mi s-pui că cei doi să-nsoară
 Cei doi frați ai mnei mai mari?”
 „– Cei doi frați s-or însurat,
 La nuntă nu te-o chemat
 Că stai în loc dăpărtat,
 Io te chem la nunta me
 Vino cu mine-acuma!”
 Ilenuța să uita
 Și-i pare că ie vede
 Fața galbănă ce-ave.
 Și mereu să tăt gînde
 Că nu crede ce vede
 Și dîn gură iar zâce:
 „– Dă mă chemi la jelanii,
 Și-mi spui și știu și mă-mbrac
 Și știu ce și-mi pui pă cap;
 Dă mă chemi la nuntă mare
 Și-mi pui haine-nfloritoare
 Și-mi pui zadie cu floare

*Și-mi pui cârpă și zadie
 Ca la mare bucurie.”
 Lenuța s-o îmbrăcat
 Și pă cal o-ncălecat,
 Și la mă-sa o plecat.
 Împreună cum mergeu
 Munți dân gură grăieu:
 „– Alelei, minune mare
 Viu cu mortu pă cărare!
 Dă când o fost lume, lume,
 N-o mai fost așe minune
 Și margă viu cu mortu
 Tăt alături cu codru;
 Și margă viie aproape
 Cu cel mort ieșit dân groape!”
 Ilenuța auze
 Și iară așe grăie:
 „– Constantine, Constantine
 Îi drept ce zic codrii dă tine?”
 „– Lasă-i soră și vorbască
 Frunțile și-și dăscrețască
 Ei și fie cu vorbitu
 Noi alături cu drumu,
 Ei și fie cu zăsu
 Noi pă cale cu calu.
 Apoi, iară că mere
 Dă sat să apropie:
 „– Hoi, Leană, cu-a tău căluț
 Vîno mai cîtengănuț,
 Iar eu cu-a mneu călușor
 Voi mere mai tărișor
 Ca și dau maichii dă știre.
 Și întindă mese mari
 Și aprindă lumînări.”
 El nu s-o dus pă cuvânt
 Ci s-o dus l-a lui mormânt.
 Lenuța pă cal mere,
 Dară ochii ce-i vede
 Staulu stricat și gol
 Iarbă mare păn ocol.
 Și la ușă să duce
 Și din gură-așe grăie:
 „– Lasă-mă, măicuță, lasă*

*Că io-s scumpa ta dă fată
 Lenuța ce-ndăpărtată!”
 Maică-sa o auze,
 Da ce-auze nu crede
 Și ușe n-o dăschide:
 „– Lasă-mă, măicuță-n casă
 Că io-s draga ta dă fată
 Lenuța ce-ndăpărtată!”
 „– Duceță-vă gânduri rele
 N-amărăți zilele mele!”
 „– Lasă-mă măicuță-n casă
 Că io-s scumpa ta dă fată
 Lenuța ce-ndăpărtată!
 Că m-o adus Constantin
 Ca la nuntă ca și vin.”
 Mama ușe-i deschide,
 Pă Leana o cunoște
 Și Leana îi povesti
 Cum fu drumu pân-aci.
 Iar mama când auze,
 Cu lacrimi îi poveste,
 C-o vinit la noi în țară
 Jele multă, jele-amară,
 Mare boală și urgie
 Și dă mare răutate
 Or murit bărbați în sate,
 Și-or murit toți trii feciori
 A Lenuții frățiori.
 Apoi la groapă mereu,
 Și ochii rău le plângeu,
 Și mama rău blăstăma
 Și-i azvârle țarina,
 Dar pămîntu-o-auzât
 Și pă loc le-o înghițât!*

Cătană Ana, 49 ani, Borozel-Borod, 1973

6.3.1.2. Ilincuța șandrului (Balada Landrului)

*Ave Landru-o fată mare
 Și frumoasă ca un soare
 Dă frumoasă ce era,
 Landru să fale cu ie,*

Pân târguri p-inde umbla;
 Că fată ca Leana nu-i
 Pă fața pământului.
 Veste mare i s-o dus
 Pân la Țarigrad, mai sus
 Și turcii cum auzeu
 La Landru iute vineu
 Și Landru cum îi vede
 Măinile și le frânge.
 Apoi turcii-așe zăce:
 „– Bună zua, Landrule!
 – Mulțam vouă, turcilor!
 – Le șideți și hodiniți.
 – N-am vinit și hodinim
 – Ce-am vinit și te pețâm!
 Nouă veste ni-o vinit
 C-ai o fată dă mărit,
 C-ai pă Leana fată mare
 Și-i frumoasă ca o floare,
 Că fată ca Leana nu-i
 Pă fața pământului.
 Apoi, Landru-așe zice:
 „– Drept că Leana me-i frumoasă,
 Da chiar amu nu-i acasă
 Că-i în ce neagră câmpie,
 Drept la soră-sa Mărie,
 Ca și-nvețe pă copețe
 A curui rochii crețe.”
 Apoi turcii s-arădiră
 Cătă Turcie porniră.
 Și turcii cum auzeu,
 Spre Turcie să-ndreptau,
 Dar o cățea dă vecină
 Le ieși dânt-o grădină:
 „– Turcilor, voinicilor,
 Leana fata cea frumoasă,
 Nu este dusă d-acasă.
 Ie-n grădina cu stupină
 Și-o ascuns fața ei albă
 Su' un fir mare dă nalbă.
 „– Și turcii cum auzeu
 Înapoi se întorceu

Și la Landru să duceu
 Și cată Landru zăceu:
 „– Bună zua, socrule!
 – Mulțumescu-ți, turcule!
 Ie poftiți și hodiniți
 – N-am vinit și hodinim
 Ce-am vinit și ne-ncuscrim,
 Și-am vinit ca și pețâm
 Pă Leana fata cea mare,
 Ce-i ascunsă în grădină,
 Ce-i ascunsă în stupină,
 Ce și-o ascuns fața ei dalbă
 Supt-un fir mare dă nalbă.”
 Landru cum îi auze
 Brâncile și le frânge
 Ușe că le-o dăschide,
 În grădină ajunge,
 Și pă Leana o găse,
 Și în brațe o luau
 Și pă cal o-ncălecau
 Și cu ie la drum porneau
 Cătă Turcie-o duceu
 Mânile i le lega
 Și pă drum ei cum mereu
 Ie frumos îi tot ruga:
 „– Turcilor, hoi turcilor,
 Lăsați-mă dăzlegată!
 „– Noi, fată, te-om dăzlega
 Ne temem că te-om scăpa.”
 Când la Dunăre-ajunge
 Ie frumos îi tot ruga:
 „– Turcilor, hoi turcilor,
 Dăzlegați-mi mâna dreaptă,
 Că și beu oleacă d-apă!
 Iar ei mâna-i dăzlega
 Ie la Dunăre merea
 Și dân gură-așe zicea
 „– Mai dăcât a turcilor
 Mai bine a peștilor
 Și ruginii pietrelor”
 Și-n Dunăre s-arunca.

Notă: Baladele culese de prof. Valeria Zissis au fost publicate în vol. „Antologie de cultură populară bihoreană, Balade” – Oradea, 1979, ediție îngrijită de Crăciun Parasca și Fabian Imre.

6.3.2. Legende (4)

6.3.2.1. Legenda pietrii craiului

Să zâce că Matei Corvin avea un cal cu care sărea păstă drumuri dă pă un deal pă altu. Într-o zi o sărit păstă drumu Clujului și în locu unde o sărit, copita calului apăsa așe dă tare piatra că i s-o văzut multă vreme urmele.

Dă la urmele astea dă cal, acest deal poartă și azi numele de „Piatra Craiului”.

inf. Venter Augustin, 48 ani, Borod, 1980

6.3.2.2. Soarele, luna și Dunărea

Odată Soarele și Luna luceau laolaltă pă cer. Dar Lunii îi plăcea însă de o stea mai mică numită Dunărea. Lunii îi părea rău că Soarele nu o bagă în seamă și se hotărî să se mărite mai repede cu el. Dar ca să fie mai liniștită în viață, Luna o aruncă într-o prăpastie pe steaua numită Dunăre.

Soarele o aștepta la nuntă pă Dunăre, da ea nu mai venea. O întrebat dă tăți nuntașii și nimeni nu o văzu, afară dă o zână. Zâna o văzut când o fost aruncată, Dunărea într-o prăpastie. Dunărea atât o plâns până s-o făcut o apă de la numele stelei. Luna auzî și ea că Dunărea începe să curgă și aruncă o piatră către ea. În calea ei apăru un munte.

Zâna bună trimise alte ape să-i întărească apa și să să lupte cu muntele. Atunci Luna mânioasă aruncă mai multe pietre din care crescură Munții Carpați. Da zâna bună trimise alte ape să-i întărească apele și Dunărea reuși să le treacă pe toate stâncile munților.

Soarele o iubise și mai mult pă Dunăre văzând-o cum să luptă și o chema la el din răsărit dă unde privea cum curge spre el.

Luna îi spuse că toate le-a făcut pentru fericirea ei și a Soarelui.

Dar Soarele i-o zis:

„– Pentru ce ai făcut asta? N-ai să mă mai vezi lângă tine!” În clipa aceea s-o suit într-o caleașcă dă aur cu doi cai dă aur și-o plecat. Luna nu voi să-l piardă și s-o suit și ea pă un cal dă argint și o fugit să-l ajungă. Dar caii Soarelui fugeau mai tare să ajungă Dunărea.

De atunci Soarele mere pă calea pă unde curge Dunărea, iar Luna n-o mai putut să-i ajungă. De atunci să zice că Luna nu o mai putut să-l vadă pă Soare.

Informator: Lal Nicolae, 64 ani, Borod, 1980

6.3.2.3. Fata din păr

Se zâce că era odată un băiat care mai mult era slugă pe la oameni. După ce s-a făcut mare ce-i veni lui, numai că o zâs către stăpân că lui i s-a urât cu slujba și să-i deie simbria, cât merită și să-l lase să meargă și el în lume să-și coate norocu.

Stăpănu-său dacă văzu că nu mai vrea să șadă la el îi dete simbrie și lui niște oițe și un măgar. După ce se prinse el cu singurătatea își făcu o căsuță din potici și acolo își întemeie o gospodărie mică.

Într-o zi se duse și el la târg, să-și mai cumpere niște oițe către care le avea. Dar fiind târgu departe văzu o casă și se hotărî să rămână acolo. Cum ajunse el acolo, dădu binețe, intră în casă și zăce câtă gazdă și-l lese și să hodinească la ei până la dimineață.

Gazda o zăs că l-ar lăsa bucuros dar muierea lui trebuie să nască în noaptea asta, așe că numa afară pă târnaț poate dormi.

El s-o dus să se hodinească cum era obosit, dar pe la miază noapte viniră ursătorile care urseau norocul la fata pă care o năștea femeia în acea noapte.

Prima ursătoare i-o ursât că această fată va fi mândră. A doua ursătoare o zăs că fata a fi norocoasă. A treia ursătoare o zăs așe:

„– Pă fata asta o va lua dă nevastă fecioru care doarme pă târnaț.” Când auzi asta, fecioru se gândi că așe tare-l pedepsește Dumnezeu și dă ce?

Să gândi și să frământă și nu mai știu el ce și facă gândindu-se cât trabă și aștepte. El nici una nici alta luă fata și o pusă așe cu fâșie cu tăt într-un păr și o luă la fugă crezând că pă dimineață fata o muri.

Marsă el la tîrg, cumpără oile și să dusă cu ele acasă și-și văzu mai departe dă gospodărie. La multă vreme după asta marsă și-și vândă oile și să întâlni pă drum cu un om.

Îi dădu binețe și să gândi, măi de unde-l cunosc pă omu aista.

Omu nici una nici alta îl chemă la el acasă, spunându-i că ari fată faină dă măritat.

Noa, să dusă și văzu fata, îi plăcu și făcu pregătirile de nuntă.

Fecioru nost' numa amu află că la fata i să zăce „fata din păr” și o întrebă dă ce i se zice așa?

Ea îi povesti că ea când a fost mică, adică când s-o născut, cineva o luat-o din leagăn și o pus-o în păr. Și de atunci i-a rămas numele – fata din păr.

Informator: Venter Teodor, 40 ani, Cetea (Borod), 1980.

6.3.2.4. Legenda tăului „Lolac”

La poalele celor trei dealuri se găsește Tău „Lolac”, despre care bătrânii spun multe și între cele ce se spune și aceea că demult se afla în acest loc un lac mai mare și mai afund. Și trăiau în el mulți șerpi. Într-o zi, un cioban urca cu oile pe deal și văzu lângă lac un șarpe mare pe care dă să-l omoare. Ciobanu dădu cu bota și i-o rupt coada jos. Șarpele fugi în tău și o scăpat dă moarte. Mult timp o stat așa în apă și o crescut mare, mare. Ciobanii treceau cu oile pă acolo, la deal, la vale, și nu luară sama că oile dispăreau una astăzi, una mâine.

Oamenii din sat și-o dat sama că oile dispar că doar erau ale lor. Într-una din zăle oamenii să ieu după cioban, dar vād că el își făcea datoria. În schimb iar

dispăru o oaie. A doua zi hotărâră ca ciobanu să meargă înaintea oilor, iar ei în urma lor. Când ajunsă ciobanu în dreptul tăului, văzu că tăta apa tăului să clătește și din apă iese un șarpe uriaș care începu să apuce cu gura oile dă pă margina tăului. Ciobanu strigă oamenii din urmă și văzură și ei șarpele. Să îngroziră cu toții și satu întreg.

Un ȋigan bun dă glume, le zăsă că el îi scapă dă șarpe, dacă fieștecăre gospodar îi dă și lui o oaie. Sătenii să învoiră.

ȋiganu să apucă să belească câteva oi „foiește”, adică scoase carnea pentru mâncare, iar după aia pielea o umplu cu var și le dusă în jurul tăului.

După o vreme șarpele ieși din tău, apucă sacii cu var gândind că-s oile ciobanului, le înghiți și dispăru în apă. Sătenii numa ce văzură că apa tăului scade încet, încet și deodată auziră o tunătură mare. Șarpele băusă apa, apa ajungând la var o început să stângă varul, apoi din cauza căldurii o început să-i crape pielea și să moară. Și așa or scăpat oamenii satului dă șarpe.

Informator: Lal Sabina, 37 ani, Borod, 1974

6.3.2.5. Legenda tăului „Lolac” – variantă –

Ne povestea un vecin dă lângă noi când eram mici că aici într-o comună vecină era un tău mare și în tău ăla era apa așe dă limpede, când te uitai la apă parcă era verde. Ani dă zâle se tot plângeau oamenii din comună acie că vara le tăt dispar oile dă la ciobani. Tăt așe până într-o zi dă sărbătoare. Amu oamenii or ieșit la imaș ca să urmărească dâ ce cauză le dispar oile în fiecare zi, câte patru-cinci oi. Da oile cum le dădea drumu din staul tăt la tău să duceau direct, că le plăcea să pască pe lângă el. Oamenii s-or pus dă o parte și să tăt gândeau din ce cauză dispar oile. Era așe cam la amiază. Când să uitau la oi ce să vezi: din, tău o ieșit un balaur mare mare dă tăt și o început a înghiți pă oi, vreo trei patru. Și s-o băgat înapoi în apă. Amu oamenii făceau pă hotărări ca să scape de balaur. Un, om dântre ei o zăs: „– Am aflat cum ar fi bine. Dacă voi căți aveți oi aici îmi dați câte-o oaie eu, vă scap dă el.” Oamenii or fost dă acord. Or strâns douăzeci dă oi din care o belit cinci, șase foiește și-o procurat var și în zua următoare o băgat un car și le-o dus oile acolo la tău că erau umplute cu var. Le-o pus roată pă lângă tău și pă restu dă oi nu le-o lăsat ca să se apropie dă tău. Când o fost așe pă la amiază o ieșit balauru și o înghițit trei oi și s-o și băgat ,napoi : în apă. Dar să fii văzut la urmă, că cum o băut apa vedeai cu ochii cum scădea apa din tău. Amu oamenii erau curioși și vadă că ce se va întâmpla. Nu după mult timp or auzit o pușcătură mare. Atunci o crăpat balauru și așe or scăpat dă el.

Informator: Lal Florian, 50 ani, Borod, 1980.

6.3.2.6. Legenda „Valea fetii”

Erau doi oameni bătrâni și săraci care aveau o fată mare. Ea nu putea meri la joc, că nu avea cojoc dă oaie. Să tot roga la părinți să-i facă un cojoc și poată

meri și ea la joc. Atunci părinții or făcut ce-or putut și iacă că-i fac un cojoc fain dă oaie, apoi bătrânii îi zic:

– Amu poți meri și joci și cu fecioru dracului. Fata să dusă la joc și jocă tată zua. Sara vini la joc feciorul dracului, dar nimeni nu-l cunoaște că el era îmbrăcat ca tăți ceilalți și era tare frumos.

Și o luă pe fată, jocă cu ea și apoi o luă pe o vale și au dispărut pentru totdeauna. De atunci valea aceea până azi, se numește „Valea fetii”.

Informator: Venter Teodor, 40 ani, Cetea (Borod), 1980.

6.3.2.7. Legenda despre „Dâmbu danțului” și „valea fetii” variantă

Pă dealul Borozălului pă locu' unde astăzi e mina dă cărbune, mai dămult feciorii aici făceau joc. În sat nu era voie să se facă distrare dă aceea tinerii de atunci și-or ales locu pă deal.

Într-o zua dă duminică o fost joc și-or venit mulți feciori din satele din jur. Pă sară o venit aici un fecior mândru ce juca tare bine. El și-a ales pă cea mai fru-moasă fată și juca cu ie pînă noaptea târziu. După acie să luă cu fata și nu i-or mai văzut nimeni.

Mai încolo ieste o fântână în care oamenii spun că ar fi intrat cu fată cu tot. Oamenii ziceau că fecioru ăla era spiriduș, el ar fi avut talpa piciorului ca și copita calului. Locul din împrejurimi dă atunci să numește „Valea Fetii”. Că din fântâna” acie, să scură o vale, iar dâmbu dă deasupra Văii Fetii să numește „Dâmbu Danțului”.

Informator: Lal Sabina, 43 ani, Borod, 1980.

6.3.2.8. Legenda Dealului Măgura

Apoi numele de Măgura vine dă la o poveste pă care am auzit-o și io. Să zăce că odată pă locurile astea trăiau uriași și că dintre neamul lor se trăgea o fată mare, mare cât dealu ala. Fata asta dă uriaș omora oamenii normali, așa cum suntem noi.

Într-o vreme o pușcat-o un jandarm. Să zăce că pă loc s-o prefăcut într-un deal mari, mari. Acel deal poartă numele de „Măgura”, după numele fetii dă uriaș – Măgura.

inf. Venter Augustin, 48 ani, Borod, 1980

6.3.2.9. Cât dă puternici erau urieșii

Într-o zi, după mulți ani, uriașii care erau și mai puțini atunci, întâlnesc o fată și un om mic care erau cu plugu. Când l-or văzut urieșii că acel pui dă om ară, l-or luat cu boi cu tăt în poală și l-or dus la urieșu cel bătrân.

Urieșu cel tânăr îi zăse omului mic să dea mâna cu tatăl lui, dar să nu dea mâna lui, ci cioroslanu dă la plug. Și așe o făcut omu.

Bătrânu, ca să-l vadă, o trebuit să-i ridice firul sprâncenelor, așe era omu dă bătrân. Bătrânu când l-o văzut o vrut să știe cât îi dă tare neamu aista dă oameni mai mici și i-o întins mâna. Omu cel mic i-o întins cioroslanu. În momentu ala, urieșu o ciuntit cioroslanu. Omu și-o dat seama ce putere mare aveau urieșii.

Informator: Lal Sabina, 43 ani, Borod, 1980.

6.3.2.10. Balta înecaților

Era odată pă locurile astea o baltă mare, mare. Oamenii să fereau de ie. Odată un bărbat și o femeie, venind noaptea pă lângă ie or uitat pă unde trec și or căzut în baltă.

În locul unde-or căzut este și-acuma balta și-i destul de adâncă. Acolo unde s-or scufundat cei doi or răsărit doi copaci, din care apoi or crescut toți copacii din toate pădurile Borodu’.

inf. Venter Anamaria, 24 ani, Borod, 1979

6.3.2.11. La „muierea moartă”

Să zăce că pă aici pân locurile noastre era o ceată dă „horoieși” în frunte cu Bandula. Trăiau în pădure și astăzi oamenii când să duc în pădure să orientează ca să nu să rătăcească după locurile inde stăteau horoieșii „la fagu cel mare” ori la „muierea moartă”.

Să zăci că Bandula aista era un om mare, măreț așe dă puternic că putea ar-dica un bou, o piatră dă moară în brațe și alte lucruri pă care astăzi nici doi-trei oameni nu le pot. Bandula nu fura dă la cei săraci ce numa dă la cei avuți. Dă frica lor bogații își puneau slujile să doarmă noaptea cu capu pă pragu grajdului, să simtă dacă intră cineva în grajd. Ei veneau tupiliș, tupiliș, aduceau cu ei o bureană pă care o puneau pă la nare la cela ce dormea pă prag și aista dormea dus până scoteau vacile din grajd.

Când să trezea paznicul, horoieșii erau dăparte cu vacile. Odată s-or dus oamenii dîn sat pă urmele horoieșilor. Urmele duceau în pădure colo cătă Șuncuiuș, Bălnaca. Și-or aflat casa în care stătea Bandula, un fag gros cum nu s-o mai văzut că doisprezece oameni nu-l puteau cuprinde. Culcușu lui Bandula, era sus, în coroana fagului. Alteori fura prin Sălaj și le aduceau în părțile noastre, alteori fura aici și le petrece-n Sălaj că p-atunci așe era că dacă trecei vitele în alt județ, nu te mai putea urmări legea.

Tot or vrut unii să-l prindă da nu reușeu. Or prins-o mai întâi pă muiere-sa și ea le-o fi spus inde să-l caute. Aflând Bandula dă necredința nevestii o omorât-o și-o aruncat-o într-o prăpastie. La locu ala și astăzi îi zice la „Muierea moartă”. Cînd să duc oamenii la pădure, cînd trec p-acolea aruncă câte-o creangă ruptă din copaci ca să o acoperi și să nu pățească ceva rău pân păduri. Pă locu ala tot timpu ai o grămadă mare dă crengi.

Până la urmă tot l-o prins pă Bandula și l-or omorât.

Informator: Cătană Petru, 65 ani, Borozel (Borod), 1980.

6.3.2.12. „Dealul fetii”

Era pe vremuri un preot care ave o fată frumoasă.

Preotul o vrut să-și mărite fata după fecioru care va putea sui dealu de la Bucea cu fata în spate fluierând. S-o dus veste în lung și-n lat, s-o găsit un cioban voinic și căruie îi plăcea dă fata preotului. Într-o zi dă vară ciobanu să duce și-i zice preotului că lui i-i dragă fata și el o duce în spate până-n vârful dealului fluierând. Ajuns în vârful dealului, din cauza ostinelii, o crăpat inima în voinic.

Dă atunci oamenii or dat dealului numele dă „Dealul fetii”.

Informator: Munteanu Vasile, 31 ani, Borod, 1980.

6.3.2.13. Muntele fetii – variantă –

Să zâce că era odată un cioban îndrăgostit de o fată. Fata să mărita cu el numai dacă în timp de vară, când îi mai cald pornește spre vârful muntelui cu bunda și fata în spate cântând din fluier.

Dorind să câștige mâna fetei cu orice preț, s-a legat să facă încercarea a, pornit spre munte cu bunda și fata în spate, cântând din fluier. Când a ajuns în vârful muntelui nu mai putea de obosit și se zâce că a murit.

De atunci fata rămasă cu muntele, și muntelui i se zice „Muntele fetii”.

Informator: Lal Sabina, 43 ani, Borod, 1980.

6.3.2.14. De când nu se mai omoară bătrânii – (variantă)

Spunea tata tatii că erau pă timpuri niște oameni care li se zâce oroieși. Trăiau o sută de ani, erau mari dă doi metri și jumătate, da nu erau prea mulți.

Într-o ziua le-o dat ordin șefu lor mai tânăr că oamenii bătrâni să fie omorâți că nu au rost să mai trăiască că aveau sprâncenele prea mari și nu vedeau cu ochii bine pînă nu le ridicau. Să spune că atunci când o dat ordin ca și-i omoare pă bătrâni unui fecior a urieșilor i-o fost milă ca să-l omoare pă tata lui și-l ascunsă pă bătrân.

La doi trei ani o venit o secetă mare și pieri tăta săcara și tăți erau tare năcăjiți că or muri dă foame, că nu mai au sămînță dă secară și ce-or sămăna. Fecioru marsă la tată-său, că-l ținea ascuns și bătrînu uriaș ascultă plîngerea feciorului său. Atunci bătrînul îi zăsă:

„– Du-te fātu-meu și dăscopere casa! Că era acoperită cu paie dă săcară, adică cu jupi.

– Du-te apoi și ară și împrășcă paiele pă arătură și o să vezi că avem iară bucate.”

Așe făcu pruncu urieșului. Când o văzut alți urieși că are săcară răsărită, s-or adunat tăți la el și-l întrebară dă unde o aflat cum și facă lucru pă care l-o făcut. Fecioru n-o vrut să spună da până la urmă o fost silit.

„– Vă spun, zăsă el, numa și nu-mi omorâți tatăl.” Ce-i drept nu l-o omorît. Dă atunci urieșii nu și-or mai omorît bătrânii.

Informator: Lal Sabina, 43 ani, Borod, 1980.

6.3.2.15. Tău Lolac (variantă) (5)

Tău ala de su' Albuș, zăceau bătrânii mai dămuit, că n-ari fund. Dă câte ori picau acolo vaci o vițai, acăr oi, nime nu le putea scoate d-acolo, că piereau fără urmă.

Pă vremuri, când era p-aici drum cătă Beiuș, mereu sălăjenii la târg și vândă o și cumpere iosaguri.

Odată, un fecior gazdă din Beiuș o cerut dă nevastă o fată faină dîn Sălaj. Fata ave on fecior, da ea n-o vrut și să ducă după-aista. Da tată-său, numa și să ducă după el, că-i gazdă și câti și mai câti. Fata săraca n-o mai avut ce zâci și nunta s-o hotărât. Fecioru o vinit după mireasă cu o grămadă dă cocii cu cai și aibă undi închepi și nuntașii și zestre miresii.

Or pus mireasa pă ladă și hai cu ea cătă Beiuș. Da mireasa aista, că nu-I era drag dă el. Nuntașii ceilalți horeu, iuieu, beu pălincă și mânau cociile pă-n pădurea Valemării în jos. Da mireasa plânje și zăce:

– Doamne, potopește-mă după lume asta, numa să nu ajung la Beiuș!

Când o ajuns la tău care era în drumu lor, cocișii erau beți, or mânat caii drept în tău și cociile s-or scufundat acolo., una după alta, cu nuntași cu tăt. Trei zăle or ieșit de-acolo numai bulbuci dă apă. Hir și poveste o fost dă nunta acie că nime n-a scăpat și nu s-o văzut nimica dîn ie.

inf. Suciu Dumitru, 83 ani, Borod; cule. înv. Suciu Florica, 1973

6.3.2.16. Lemnu bandulii (la muierea moartă) (6) – variantă –

Mai dămuit, pă vremuri, iera un tâlhar care să ascunde dă jendari p-acolo pă păduri, cătă Lunșoara.

Tâlharu aista, adică Bandula pă numi, fura iosaguri dă pă la găzdăcoi și le trece culme Sălajului și le vinde p-acolo. Așa dă tare era că lua iosagu-n spate, bou, vacă, ce era și mere cu iel în spate, de gândeai că nu duce nimica. Și nu-l mănșe gadinile când dormea, și-o făcut casă-n-t-on fag mari. Când merem în păduri cu aiștia a noști după lemni, mi-o arătat și mie fagu. Are cuie bătute pă trupina lemnului și să poată sui ca pă scară. Iară, acolo sus are masă și scaun, făcuti între crengi. Între două crengi a forma ave împletit dîn curpăn on fel dă pat. Acolo zăce că șide și mânca și dorme.

Lângă lemnul-aista, în marjina drumului tătă lume care trece p-acolo, pă drum arunca hecure (vreascure) într-un gropoi mari. Zăceau că aruncă pă muiere moartă. Basamă, acolo o fost oarice muiere care l-o văzut pr Bandula și l-o spus cătă jendari și-apu iel o auzât, o prins și o omorât. După acie, o îpat-o în gropoiu ala fără și-o-ngroape. D-atunce zăc oamenii cătă locu ala „La muiere moartă”.

inf. Venter Irina, 55 ani, Borod; culeg. înv. Suciu Florica, 1976.

Notă: cele două legende au fost publicate în Foaia „Șezătoarea”, serie nouă, nr. 10, Oradea, 1971.

6.4. Poezia magică – descântece (7)

Cu toate că descântecele au apărut în publicații destul de târziu, ele au existat din cele mai vechi timpuri. S-au creat, probabil, din nevoia omului de a se elibera de forțele exterioare, necunoscute. Astfel s-a creat „magia” sau „vrăjitoria”, care aveau la bază forța cu-vântului, chiar dacă practicile erau variate. Credința puternică în aceste formule verbale avea de multe ori efecte benefice asupra spiritului care se revărsau și asupra fizicului uman, putându-le considera ca probe ale medicinei empirice, strămoașa medicinei naturiste de azi.

Descântecele, mai ales cele cu formule de îndreptare a răului, constituiau un fel de armură a omului împotriva forțelor malefice acesta simțindu-se mai puternic, atunci când, folosind unele substanțe (cărbune, untură, etc.) cu anumită valoare terapeutică sau chiar acțiuni benefice (masajul), dădeau rezultate pozitive.

De cele mai multe ori erau practicate de femei bătrâne, dar întâlnim și femei tinere, chiar și bărbați care au preluat această practică, fie de la părinți, fie de la cunoștințe mai apropiate.

În zona Borodului se găsesc astfel de persoane care descântă mai ales „de deochi”, „de sclintitură” (entorsă), de „soare sac” (migrene), de „bube, zgaibe” (furunculi).

Mai rare sunt cele care știu sau practică descântece cu efect distructiv, care pedepsesc pe „făcătorii de rele” sau care repară răul făcut de altcineva, (legatul feciorilor, ducerea manei de la vaci, întorsul urmei, afumarea cu păr de lup).

Oamenii necăjiți, cu diferite probleme, apelează și acum la astfel de „vrăjitoare”, „bobonitoare” și pretind că aceste practici ar da rezultate pozitive. Acest fapt m-a determinat să discut cu astfel de femei ce mi-au dezvăluit în acest an câteva descântece dintre care redau mai jos trei descântece performate și azi:

6.4.1. Descântec de deochi

(variantă culeasă de la Bonțe Ileana de 55 de ani din Borod).

Se ia apă neîncepută de la fântână într-o cană și se toarnă în alta de 9 ori numărând invers de la 9 la 1, se apleacă în fața sobei cu un cuțit în mână, cu cana în cealaltă, deschide ușa la sobă și zice „Tatăl nostru”. Apoi:

*„Mă luai de la casa me
De la vrajnița me
Mă-ntălni cu 99 dă diotitoari
Cu 99 dă pocitoari
Cu 99 dă cuțite ascuțâți*

— *D-andie mereți voi*

99 dă diotitoare,

99 dă pocitoari și

99 dă cuțâți ascuțâți.

Noi merem la (cutare)

Irima și-i mâncăm,

Boală-n oasi și-i punem,

Hou, că d'acolo

Io vă cumpinesc,

Cu porunca me

Cu puteri, lui Dumnezeu

Patru posturi păstă an

Doauă zăle-n săptămână

Nu coaceți, nu mâncareți

Nu vă-nrădăcinați

Că-n Dunăre mare arunca-voi

Acolo vă piară vița

Acolo vă piară sămânța

(Cutare) dă-i diotiet

(Se pune un cărbune în cană cu cuțitul)

Dă fată curată,

Năcurată

Pice-i păru

Ca fuioru

Dă bărbat curat

(Se pune alt cărbune)

Năcurat

Crepi-i mațili

Pice-i boarfili

Dă văduoaie curat

(Se pune al treilea cărbune)

Năcurată

Irima-i pleznească

(Cutare) și rămâie curat și luminat

Că grâu vânturat

Ca argintu strecurat

Așe cum Dumnezeu l-o dat"

(Se zice de trei ori, să fie 9 cărbuni stinși, se scuipe de trei ori peste cană, se face cu cuțitul cruce în apă și se înfige cu vârful în jos lângă sobă.

Apa se bea de 3 ori, se umezesc degetele și se face cruce în frunte, pe obraji).

6.4.2. Descântec de sclintitură (entorsă)

(variantă culeasă de la Sur Irina de 56 de ani din Borod)

(Se ia puțină untură de porc cu care se pronunță următoarea formulă verbală:

„Mă luai, luai

Pân'la podu' dă argint

După (cutare)

Picioru (mâna) și l-o sclintit

Maica Sfântă viniră

Picioru la loc îl tomniră

Ciont cu ciont

Vână cu vână

Carni cu carni

Sânji cu sânji

În ceasu ce s-o născut

Nimica-n lume n-o avut

*Așe și n-aibă nici d'amu înentie
Leacu doamne-i dă la tine
Cuvintili-s dă la mini
(Se zice de trei ori)*

6.4.3. Descântec de soare săc (dureri de cap)

(variantă culeasă de la Sur Irina Borod - 56 ani)

„Dimineața, înainte de răsăritul soarelui, iei 9 așchii, dă la tietor și meri la vali cu ieli. Iei 3 așchii, le uzi în apă, îți faci cruce cu ieli în frunți și zaci:

*„Soare săc, soari spurcat
Ieși din capu ,mneu afară
Că te-ajungi cel curat.”*

Arunci așchiile pă văii și iei altili, trii și zâci ,napoi tăt așe. Dup'acie le iei pă ultimii trii, zâci tăt așe și dai și cu aste pă vale până le-ai gătat.

Material publicat de înv. Florica Suci în foaia „Șezătoarea” (serie nouă) nr. 9, decembrie 1996, Oradea.

6.5. Literatură enigmatică (8) Ghicitori

*De n-ar fi, lume ar peri,
Dacă-i pre multă, lume se prăpădește. (Apa)*
* * *

*În pădure mă nascui,
În pădure crescui;
Acasă dacă m-aduseră,
Horă-n jur mi se strânseră. (Masa)*
* * *

Mama-i verde, tata-i uscat, și prunce-s dulci. (Nuca)
* * *

*Patru prunci într-o chemeșe și tot fug, și nu s-ajung.
(Urzoile și depezelele)*

inf. Ungur Cătălina, 45 ani; Borod; 1962

Ce umblă prin pod și n-are oase? (Fumul)
* * *

*Mă dusei la voi acasă,
Prinsei feru de buric
Și făcu: țic-țic!* (Clanța ușii)
inf. Faur Ana, 20 ani; Borod; 1961

*Mă dusei la voi,
Cățelu pe dinapoi* (Scaunul)

* * *

*Am o scroafă cu purcei.
Când o bag în coteț, e fără pele,
Și când o scot îi cu pele.* (Pâinea)

* * *

Am o căț(e)auă. Când bate, țipă cioante. (Melița)

* * *

Capu su(b) gard, mațele pe gard. (Curcubeu)

* * *

Am un țarc plin de mnei albi. (Dinți)
inf. Chirodea Ileana, 41 ani; Borod; 1961

* * *

Ce trece pe punte, și nu tropotește? (Umbra)

* * *

*Într-un deal donc!
Într-unu bonc!
Și-n vale ninge.* (Sita)

* * *

*Urmă n-are; nu-i nici floare,
Inde paște se cunoaște.* (Purecul)

inf. Tuș Floare, 36 ani; Borod; 1961

* * *

Printre ițe, printre spete, mere-o rață-mpedecată. (Suveica)

* * *

Două blide înfocate peste lume aruncate. (Ochii)

* * *

Am două vaci. Când merg la fântână, merg tot zbierând.

Când merg acasă, îs mute. (Olurile)

inf. Chirodea Maria, 17 ani; Borod; 1961

* * *

Rotogol într-un ocol, carte albă-ntr-on picior. (Buretele)

Este-on sat unde cocoșii nu cântă și oamenii nu se scoală.

(Cimitirul)

inf. Lalu Ana, 16 ani; Borod; 1961

Notă: Creațiile folclorice culese de profesorul Nicolae Mărușca au fost publicate în vol. „Folclor literar din Bihor”, Oradea, 1974, p. 307-343.

6.6. Obiceiuri legate de momente importante din viața omului

6.6.1. Despre naștere și botez

Nepoatei mele, Ana

Obiceiurile legate de naștere vizează comportamentul femeii însărcinate, a familiei, a comunității față de mamă și copil. Viitoarea mamă nu trebuia să ascundă faptul că e „groasă” (gravidă) căci prin asta ar fi scurtat viața copilului. După trei luni, când femeia devenea „groasă mare” apăreau multe restricții: nu mai avea voie să se uite la mort ca să nu fie copilul mut, nu avea voie să se uite la animale urâte, la oameni cu handicap pentru a nu fi și copilul la fel. Pusă în astfel de situații i se spunea: „Adă-ți aminte!” adică să zică în gând „Doamne dă-mi-l curat și luminat!”.

Nu avea voie să dea cu piciorul în animale ca să nu fie copilul cu malformații: gură de lup, de mătă, buză de iepure, ș.a.m.d.

Cum curiozitatea ce va fi copilul, băiat sau fată nu putea fi satisfăcută până la naștere, cu puțin timp înainte de a naște femeia, cunoscutele din sat care aveau război de țesut și tocmai terminau pânza, o fetiță „curată” (care încă nu a avut ciclul menstrual) scotea ultimii doi fuștei și cu ochii închiși ieșea din casă până în mijlocul curții și se învârtea de trei ori apoi deschidea ochii și primul animal sau pasăre văzută avea sexul copilului care se va naște.

Dacă gravida era lată-n șeli, va face fată, dacă avea burta țuguată în față va fi băiat.

La naștere femeia era asistată de o moașă care „o ajuta” să nască apăsând-o pe burtă, pe șale. Moașa tăia buricul și punea sânge pe obraz la copil

să fie rumen la față, apoi îl ridica și sufla de trei ori peste el semnul crucii pentru a-l feri de cel rău. După naștere, copilul era „ciupăit” în ”ciupă „nouă, în apă curată,” neîncepută” (prima apă luată în zorii zilei) din izvor sau din fântână. În apă se punea busuioc pentru fi atrăgător și iubit ca busuiocul și bani pentru a avea noroc și bogăție în viață. Peste ciupă se făcea semnul crucii pentru a înlătura duhurile necurate. Apa din „ciupă” se arunca înainte de apusul soarelui sau după răsărit la rădăcina unui pom fructifer, de regulă păr sau măr. După îmbăiere copilul era înfășat pe masă, era alăptat și pus în „belceu” (leagăn) să doarmă.

La cap i se puneau o carte de rugăciuni, trei fire de busuioc, trei boboțe de tămâie pentru a-l feri de „cel rău”, mai ales până la botez. Nu era voie să fie legănat „belceul” fără copil, că acesta va muri.

De obicei, veneau vecine, prietene, neamuri să vadă „maica și cilediul” care îi aduceau mamei mâncare (de obicei supă de găină - leveși) pentru a prinde puteri și „pălincă cu chimimog) pentru a-i ajuta la eliminarea gazelor atât mamei cât și copilului alăptat și pentru revenirea rapidă a uterului la dimensiunile și poziția normală.

Când plecau, musafirii își luau scame de pe haine și le puneau pe mamă zicând: „laptele vost fie a vost ”și pe copil: „somnul vost fie a vost” pentru a nu duce somnul și laptele.

Mama nu trebuia atinsă de niciun străin ca să nu se lipească laptele de persoana respectivă.

Lăuza nu făcea nimic cât timp nu era „curată”, nu avea voie să se atingă de nimic că se strica sau se usca. Ea devenea o persoană obișnuită abia după ce era „sclobozată în biserică” la șase săptămâni. De multe ori, mama era ”sclobozată în biserică” deodată cu oficierea botezului, astfel putea participa și ea la această taină.

Botezul, adică încreștinarea nou-născutului nu avea o dată fixă . Se stabilea data împreună cu părintele paroh, data care era, de obicei, duminică, doar în caz de forță majoră ,când era nevoie (în caz că nou născutul era în pericol de moarte), apoi în ziua botezului, moașa și nașa veneau la copil, îl îmbrăcau cu haine noi, aduse de „nănașă”. Când erau gata de plecare, moașa și nașa îi ziceau mamei” – Duc un pagân și ȋ-om aduce un creștin”. Copilul era dus la biserică de moașă și trebuia să ajungă la terminarea slujbei. Preotul anunța că urmează un botez, astfel că mulți credincioși rămâneau să asiste la ceremonial. Se întâmpla să fie și doi – trei copii deodată la botez. Nașa ducea la biserică o „crușmă” adică o bucată de material nou, nefolosit, cu care preotul zvânta copilul după ce era scos din cristelniță. Tot nașa mai

avea o lumânare, frumos împodobită pe care o ținea aprinsă pe tot parcursul ritualului. De asemenea, nașa „dăsfășie” fătul pentru a putea fi scufundat de trei ori în cristelniță, iar apoi îl „înfășie” la loc. După terminarea botezului, fătul era dus acasă, de data asta de nașă și dat mamei cu următoarele cuvinte – „Am dus on păgân și Ț-am adus on creștin”. În ziua respectivă fătul nu era îmbăiat pentru a nu se spăla mirul cu care l-a uns preotul. După botez urma o masă mare la care participau neamurile, prietenii, vecinii, „uspăț” care ținea până noaptea, târziu, cu mâncare, băutură și mai multă voie bună. După botez, atât mama cât și copilul intrau în ritmul vieții familiale, mama începea muncile casnice, iar fătul creștea în mijlocul familiei preluând toate valorile morale și spirituale ale acesteia.

înv. Florica Suciu

6.6.1.2. Folclorul copiilor (9)

Formule – invocații

„Fetelor tinere căroră le apar primăvara pistrui, li se recomandă ca atunci când văd prima rândunică, să i se adreseze de trei ori cu versurile:

– Rândunică, rândunică
Pistruii mei pe umerii tăi!”

...

„Când apar primele flori de primăvară, mamele iau un mănunchi de ghiocci, călugări și plimbându-i peste ochii copiilor de 3 ori, spun:

– Florile să veștejească
Ochii tăi să înflorească!”

...

„Când apare Luna nouă, tatăl dă fiecărui copil un bănuț în buzunar. Acesta îl scoate seara și cu ochii privind Luna, zice:

– Lună, Lună, mamă bună
Dă-ne-n buzunare
Mai multe sutare,
Ascultă-ne pe noi
Și-adă-ne bani noi!”

(informații culese din Borozel, în anul 1995 de prof. Valeria Zissis și înv. Alina Țepelea).

La melc

– Melc, melc, codobele
Scoate coarne bourești
Și te du la baltă
Și bea apă caldă

Și te du la Dunăre
Și bea apă tulbure!

– La buburuză (mămăruță)
Mămăruță, ruță
Suie-te-n căruță
Unde vei zbura
Acolo m-oi mărita (însura).

(inf. prof. Popa (Boca) Dorina, 65 ani, născută în Cetea, culeg. Mihancea Petru, 2016)

La pitpalacă (pasăre sălbatică)
– Pitpalaca
Mulge vaca,
N-are oală
Mulge-n poală.
De bugatu laptelui
Sare-n vârful gardului,
Și de doru smântânii
Sare-n fundu fântânii!

(inf. Cheregi Floarea, 68 ani, Cornișel, 1970; culeg. Bradu Ion, Căntece și jocuri din folclorul copiilor, Ed. Arca, Oradea, 2005).

Joc cu mâinile
– Pițigaie, gaie
Miculaie, clop de paie
Pe casă la Lucăcioaie !

Joc cu interdicții
– La popa la poartă
Este-o mătă moartă,
Cine-o râde și-a vorbi
Țuce-o-n fund pân-a plesni!

Diverse
– Noapte bună, somn ușor
Șapte pureci pe-un picior,

Șapte și pe celălalt
Să te tragă jos din pat!

...

– Ce faci când ți-e frig?
– Mă fac cârlig.
– Ce faci când ți-e cald?
– Mă bag sub gard.

...

Ce-ai mâncat asară?
Pită cu papară.

(inf. prof. Popa (Boca) Dorina, 65 ani, născută în Cetea, culeg. Mihancea Petru, 2016)

Numărători

1. Andi,

Bandi,
Păppădia,
Dia,
Lița,
Veverița;
Ciugu,
Hungu,
Zarla
Hup!

(inf. Cheregi Floarea, 68 ani, Cornișel, 1970)

2. Haida una,

Haida doi,
Înțării
Pințirii,
Treci la tablă!
Nu știi lecția
Doamnă dragă.
Dar de n-ai învățat?
Fiindcă-am fost
La bal mascat.
Îți trebe ție?
Na un doi la geografie
Și un patru la purtare!

Înțării
 Pințirii,
 Treci la loc
 Ești un mare dobitoc!

(inf. Venter Petru, 10 ani, Cetea, 1964)

Glume

3. Măi, Culaie, clop de paie

Hai la noi într-o odaie!

...

Culiș, Culiș
 Mâncă macriș!

(inf. Tolea Barbura, 62 ani, Valea Mare de Criș, 1967)

Frământări de limbă

4. Lantuș,

Pantuș,
 Curcudelu,
 Pacmadelu,
 Curcandelu!

(inf. Cheregi Floarea, 68 ani, Cornișel, 1970)

5. Moșii copiilor

În unele sate din Bihor, la corindat, copiii de școală se îmbracă în haine de moși. Își iau pe ei cojoace întoarse, bituși mai mici, dacă au își pun bărbi și cușme de oaie, străiți și bate cu țurgălele. Și așe, câte trei, patru să bagă a cucuța în casa oamenilor din sat:

*Primul moș
 –Noi nu suntem crai avuți
 Ci niște școlari sărăcuți,
 Umblăm la școală
 Și mâncăm pita goală,
 Învățăm carte
 Că cine nu știe carte
 N-are în lume parte;
 De la învățătură
 Ne îngrijim și de gură,
 De ni-ți da ceva, om lua,
 De ni-ți da bani*

Vom zâce „La mulți ani!”

*Al doile moș
Mie îmi trabă pană
Cerneală și hârtie
Să-nvăț și eu a scrie.
De mi-ți da și straița popii
Nu s-or mânîia pătrupopii!*

*Al treile moș
Nu vă supărați
C-aista zâce cam multe
Și-a lui nu-s toate șute,
Le spune cu coarne
Să-i treacă de foame,
Nici eu nu-s flămând
Numa pita mi-i în gând!*

...

*Acest praznic luminat
Cu mult dor l-am așteptat,
Că și eu, de când postesc
Tare mai flămânzesc
Da' aș face-o întrebare
La cinstitul gazdă
Sau la oricare:
Cinstiți boieri și boierese,
Prea iubite jupânese,
De unde mâncați voi cârnați
Și nouă nu ne dați?
Că noi suntem
Niște școlari sărăcuți
Și umblăm mai mult desculți.
Io am o haină hulpiță
Cu nouăzeci și nouă
De petice cârpită.
Pe dos
Nu se vede petecos,
Pe față
Nu se vede de ață,*

*Cătu-i țara noastră
N-aflu om să mi-o cârpească!*

(inf. Venter Petru, 10 ani, Cetea, 1964)

6. Jocul „De-a stâna”

Jucătorii vor alege dintre ei prin tragere la sorți un cioban, un lup și un câine; ceilalți jucători vor fi oi. Ciobanul se așază la mijloc, jos, culcat, prefăcându-se că doarme și e obosit. Lupul stă într-o parte și se uită pe furiș la oi. Oile sunt răsirate și dorm, stau în genunchi cu capul între mâini, câinii se odihnesc și ei.

Lupul se apropie de oi, înconjoară câinele și înhață o oaie și caută să fugă. Dar se deșteaptă câinele, apoi ciobanul care strigă:

–Uu, mă, uu!
Lupul, mă,
Săriți, mă,
Pe el, mă!

Câinele înhață lupul. Ciobanul îi apucă oaia. Toți se iau după lup, cu oi cu tot. Acesta fuge, fuge și scapă bătut și scărmanat.

Jocul se poate relua de mai multe ori, după cum se învoiesc jucătorii.

(inf. Cheregi Floarea, 68 ani, Cornișel, 1970)

7. Jocul „De-a stana”

Se joacă cu mingea. Jucătorii se așază în formă de cerc și aleg dintre ei un țintaș care se așază în mijlocul cercului. Acesta dă un nume sau o poreclă fiecărui jucător. Apoi, el aruncă mingea în sus și strigă un nume sau o poreclă a jucătorilor. Cel care și-a auzit numele sau porecla caută să ajungă să prindă mingea. Ceilalți jucători fug care pe unde.

Dacă cel strigat a prins mingea, începe el a striga cuvântul „stană”. Asta înseamnă că fiecare jucător să se oprească pe locul unde s-a aflat. Jucătorul cu mingea trebuie să lovească unul dintre jucătorii în poziția „stană”. Dacă nu-l poate lovi, el pierde jocul. Va câștiga cel lovit, dacă acesta, dând cu mingea, îl lovește pe țintaș.

(inf. Venter Petru, 10 ani, Cetea, 1964)

Notă: Pieseile cu nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, și 7 sunt extrase din culegerea folcloristului Ion Bradu: *Cântece și jocuri din folclorul copiilor*, Ed. Arca, Oradea, 2005.

(Prof. dr. Mihancea) Amintesc alte jocuri ale copiilor și adolescenților din satele comunei Borod: *Opaciu sau Tupu, Pietruțele, Telefonul fără fir*;

De-a caii, Aruncatul mingii pe casă, Baba-oarba, Bau-Bau din berbiniță (dovleac), Bâza, dereșul, Fripta, Tulai Birău ș.a.

Bâza, Dereșul și Fripta sunt descrise de domnul Nicolae Cucu. Pietruțele se joacă cu 5 petricele de mărimea unui ou de porumbel. Patru pietre sunt jos și una în mână. Se începe aruncând o piatră sus, timp în care trebuia să iei o pietricică de jos și s-o prinzi pe cea de sus cu aceeași mână. Apoi arunci dintre cele 2 pietre din mână una în sus, timp în care mai apuci o piatră de jos și o prinzi pe cea de sus și așa până ai în aceeași mână toate cele 5 pietruțe. După dexteritatea jucătorilor, se pot propune și alte combinații.

Tupu (opaciu, de v-ați ascunselea) se juca mai spre seară. Tupu, cu ochii închiși spre un perete, număra până la 50 sau 100, timp în care ceilalți copii se ascund. Tupu trebuia să-i găsească, să spună numele celui găsit și să alerteze spre locul unde a tupit, unde lovește spunându-i numele. Dacă nu-i găsea pe toți, mai tupea odată.

Bau-Bau este halloween-ul de azi.

Tulai Birău era jucat de tinerii la vârsta căsătoriei. În timpul șezătorii, o fată striga „Tulai Birău”. O persoană căsătorită întreba: „Ce-ai pățit fata mea?”. Fata răspundea: „Am picat în tău.” Era întrebată: „Cine-ai vrea să te scoată?”. Fata zicea numele unui băiat pe care îl iubea, care trebuia să meargă s-o ia în brațe și să o pupe. Jocul continua cu alte persoane.

În trecut, jocurile în aer liber ale copiilor reprezentau un mod de formare a personalității copilului. Aceste jocuri cultivau spiritul de dreptate și corectitudine, ele se desfășurau după legi nescrise, dar acceptate de toți copiii. Nu în ultimul rând, aceste jocuri în aer liber dezvoltau vigilența, îndemânarea, forța fizică, stăpânirea de sine, contribuiau la dezvoltarea fizică și psihică a copiilor. Astăzi, jocurile de pe calculator dezvoltă psihicul, dar nu fizicul și decurg stând în pat sau pe scaun, încurajând sedentarismul.

6.6.2. Căsătoria și nunta (10)

Secvențe prenuptiale și nuptiale

6.6.2.1. La pețit

Pețitorii se bagă în casă, dau brânca cu toți din casă. Tata fetei le mulțumește pentru bineață și-i pofteste să șadă. Pe masă să pune o iagă cu pălincă. Tata fetei îmbie pe cuscari să beie. Apoi, grăitorul feciorului se ridică în picioare și spune:

*Noi am venit la dumneavoastră
Că avem un crai mândru
Și anume (se spune numele feciorului)
Pă care îl vedeți aici cu noi*

*Și lui i-o fost răndălită o naștere,
 După naștere, o creștere
 Până la vârsta de căsătorie.
 Cum o văzut și el
 Că fiecare om are o soție
 S-o gândit că așa să facă și el.
 O umblat în stânga,
 O umblat în dreapta
 Până o auzit
 C-aveți o fată
 Și anume (numele fetei)
 Care-i în fața noastră.
 Și ea are o naștere
 Apoi o creștere
 De-a ajuns la vârsta căsătoriei.
 Ne-am gândit
 Că și fecioru și fata se potrivesc:
 – Tu, Florică, îți place de Petrea?
 Ai vrea căsătorie cu el?
 – Da!
 – Atunci, n-am ce zăce,
 Numa s-aveți noroc
 Ca sămânța-n busuioc!*

6.6.2.2. Încredințarea (logodna)

Grăitorul miresei:

– Hai nănașe, pregătită ești de încredințare?

Nănașa:

– Da! (vine cu un blid cu grâu și-l așază pe masă).

Grăitorul (se preface că pune inelele în grâu, dar nu le pune):

– Caută, nănașe, inelele dă încredințare!

Nănașa (le caută, dar nu le găsește):

– Da n-am găsit nici unu!

Grăitorul (pune pe ascuns un inel în grâu):

– Cum nu le afli? Caută mai bini!

Nănașa:

– L-am aflat pă unu. Hai mireasă, la încredințare!

Îi pune inelul și apoi caută în blidul cu grâu.

Nănașa:

– Da unde-o fi celălalt, că nu-l mai aflu?

Grăitorul (punându-l pe ascuns și pe al doilea):

– Caută mai bine!

Nănașa:

– Iacătă-l! (îl pune pe degetul mirelui)

Ospățul care avea loc cu această ocazie se termina cu stabilirea datei nunții și cu numirea chemătorilor. Se avea în vedere totodată mersul la „proba de sânge”, la „protocolare” (cununia civilă) și „strigăturile” de la biserici.

6.6.2.3. Pregătirea steagului de nuntă

Sâmbăta seara înainte de nuntă se făcea „laslău” cu „higheghe” (joc). La casa mirelui se adunau femei mai bătrâne, fete cu „dufle” și îmbrăcau „laslău”. Mireasa nu avea voie la „laslău”. Duminica dimineață, chemătorii puneau steagul la poarta mirelui.

6.6.2.4. La casa miresei

Când nuntașii mirelui ajung în fața casei miresei, porțile de la uliță sunt închise. Numa grăitoru miresei stă și așteaptă în ușe. Nuntașii mirelui se opresc și grăitorul mirelui se apropie de celălalt grăitor:

Grăitorul mirelui:

– Bună ziua, frate!

Grăitorul miresei:

– Bună ziua și sănătate!

Da cine sânteți și ce căutați?

Că vă văd cu oaste mare

Cum nu-i alta pă sub soare.

Grăitorul mirelui:

– Așa-i, bine ai grăit!

Noi suntem o mare oaste,

Oaste de la-o mare împărăție

Ca Dumnezeu să ne ție.

Că noi avem un tânăr crai

Ca' și-o ales o crăiasă

Care se află în această casă.

Vă rugăm în casă să ne lăsați

Și crăiasa să ne-o dați.

Dacă crăiasa ne-o dați

Plată bună căpătați.

De-n casă nu ni-ți lăsa

Noi cu forța vom intra

Și crăiasa vom lua
Da plată nu-ți căpăta!
Grăitorul miresei:
– Dacă n-om căpăta,
N-om căpăta și gata!
Da ceva de la împărăție
Aveți, o nu aveți?
Grăitorul mirelui:
– Avem, și iacă vi le dăm
Le citeți bine
Și-ți fi mulțumiți dă mine
(le dă o iagă cu pălincă)
Iacă o iagă cu băătură
Să vă ude pe la gură.
Grăitorul miresei:
– Mulțămim, avem și noi
Pălincă bună de creangă,
Hai, intrați cât mai degrabă!

Nuntașii intră în casă. Când toți s-au așezat la masă, începe iară voroava între cei doi grăitori.

Grăitorul mirelui:

– Cinstite frate,
Craiu nostu-i năcăjit.
Singurel și părăsit
Făr-a lui mândră crăiasă.
Du-te te rog s-o cauți
P-afară, pân' cămară,
Și ne scoate din ocară.
Să ne aduci crăiasa
Că bună plată-i căpăta.
Grăitorul miresei:
– Iaca, mă duc
Să ți-o aduc
Crăiasa frumoasă
În carne și oasă.
(Iese și aduce o moimă).
Grăitorul mirelui:
– Și asta-i bună,
Da, de ciumă,

Poți-o săruta în gură.
Îi bună pentru tine
Pentru mine,
Da nu pentru craiu nost.
P-asta du-o-n tindă
Și o razămă dă grindă,
A noastră crăiasă
Îi gătită cu mărgele
Ca luceafăru-ntre stele.
Iacă îți dau o gură dă pălincă
Să nu zâci că n-ai băut nimică.
Grăitoru miresei:
– Cinstite frate,
Zama asta-i bună
Că-i dă prună.
Amu io iute mă duc
Și crăiasa vi-o aduc (iese).
Grăitorul mirelui:
– Bine, frate, m-ai ascultat
Și crăiasa ne-ai aflat.
Da ce-mi spune mie crăiasa,
Că o cules prune toată vara
Și le-o adus cu poala
Într-o bute mare cu cercuri
Și-o făcut din ele zamă
Dulce și acră
Și-ar vrea să ne cinstească
Pă noi și pă craiul ei.

Gazda și chemătorii aduc pe masă iegi cu pălincă, iar socăcițele – mâncare. Nuntașii beau, mănâncă și horesc. Alții descântă:

– O săracă mireasa
Tânără-i ca cireșa,
Da, săracu mirele
Bătrânu-i ca cânele.

6.6.2.4.1. Iertăciunile (cerutul miresei)

(rostitute de grăitorul mirelui, la plecarea din casa părintească la casa mirelui).

Ie-ți mireasă, ziua bună
De la tată, de la mumă;

De la frați, de la surori
De la grădina cu flori;
De la fir de lămâiță
De la feciori din uliță;
De la fir de busuioc
De la feciorii din joc;
De la floarea din ogradă
De la a ta măicuță dragă;
Scumpa mea măicuță
M-ai crescut de micuță
M-ai ferit de apă caldă
Să nu mă ardă;
M-ai ferit de apă rece
Să nu mă înece.
Mult m-am rugat câtă tine
Să ții zile pentru mine
Să mă dai în sat cu tine.
Nu știu maică cum ținuși
Că nu la fecior din sat mă dăduși
Ți-ai făcut ruga de sară
Să mă dai din sat afară,
Dar pentru câte-ai făcut pentru mine
Ia mă rog acum la tine
Să fii bună și mă iartă
Dacă ți-am greșit vreodată,
Nu-i copil să nu greșească
La o casă părintească
Își mai ia mireasa zua bună
De la frunza cea din prun,
De la tatăl său cel bun:
Iubitu mneu tată
Gată-mi lăduța de drum
Și-mi pune hainele toate
Și nu plec însă departe.

sau:

6.6.2.4.2. variantă

Dragii mei tată și scumpă maică,
Astăzi mă despart de voi:

Vă mulțumesc că m-ați făcut
Că m-ați legănat,
M-ați ferit de foc și apă;
V-ați trudit, m-ați îmbrăcat,
Iar amu când mă simt mare
Și v-aș fi de-ajutorare
Vă părăsesc și vă las,
Că mă duc cu soțu meu,
Rîndulit de Dumnezeu.
Dacă cumva v-am greșit
Când eram eu copil mic,
Vă rog să mă iertați
Și dezlegare să-mi dați;
Iară voi, frați și surori
Prietene și dragi feciori,
Neamuri multe și vecini
Vă rog să veniți cu mini,
Să mă petreceți fiecare
Pântră munți la alte curți
La părinți necunoscuți.

6.6.2.5. Legatul drumului

Cându-i și iasă cu mireas din curte , nu pot ieși că-i legat drumu cu o funie de niște feciori care își bănuiesc de mireasă.

Grăitorul mirelui (îi întreabă):

– Voi feciori, feciori
Ce vreți cu noi,
De ne-mpiedicați
Din drumu nost apucat.
Un fecior:
Noi atâta vrem
Și mirelui îi cerem
Vă plătească cu cinste
Cu sute și mii
Că a rupt o floare
Mândră și mirositoare
Și paguba-i cam mare!
Grăitorul mirelui:
– Oricât cereți, noi vom da

Că ni-i bogată punga,
Da pân-aducem banii grei
Vă cinstim cu astă butelcuță
De pălincă bună
Și-o beți împreună!

6.6.2.6. La poarta casei mirelui

Soacra mare își întâmpină nora cu un scaun pe care se găsesc un vas cu grâu, busuioc și apă sfințită. Are loc un dialog între soacră și mireasă (noră):

Soacra:

– Ce mi-aduci nora me?

Nora:

– Miere de rai și trai bun între noi!

Întrebarea și răspunsul se repetă de trei ori. Grăitorul înconjură scaunul cu mirii de trei ori, apoi mireasa aruncă grâul și stropește cu apă sfințită în patru părți. Mireasa pleacă apoi în casă, unde, pe peretele din spatele mesei, bate un cui, în care atârână o farfurie și un ștergar.

6.6.2.7. Învelitul miresei

Spre ziuă, mireasa e dusă de nănașe, ca să-i facă părul „conci” și s-o îmbrace nevastă. Când revine, găitorul anunță:

– Iată o nouă nevăstuță! Ia să vedem, nu-i șchioapă?

S-o joace mirele! Joacă noua pereche, iar apoi, în jurul lor, se prind și alte perechi.

Notă:

– secvențele cu numerele 1, 4, 5 și 6 au fost culese și publicate în vol. Florica Bradu, „Dor și neuitare”, Oradea, p. 272-273 și 278-280; inf. Olaru Dumitru, 46 ani, Valea Mare de Criș, 1977;

– secvențele cu numerele 2, 3, 5, 7 și 8 au fost publicate în Foaia „Șezătoarea”, serie nouă, nr. 7, Oradea, 1994, sub genericul „Nunta de pe Valea Crișului Repede: inf. găitorii Surdaș Dumitru, 64 ani, Borod și Venter Nicolae, 58 ani, Cornițel, în 1994; culeg. Zizis Valeria și Țepele Alina Teodora.

6.6.3. Moartea și înmormântarea, obiceiuri și credințe (12)

6.6.3.1. Chestionarul academiei

În arhiva bisericii din Cetea am găsit o însemnare a preotului Emil Bendorfeanu, făcută la 10 februarie 1937. „Se înaintează d-lui doctorand

Gavril Țepelea, student anul IV la Litere și Filosofie, Universitatea Cluj, chestionarul IX al Academiei Române, arhiva de Folclor, completat de Emil Bendorfeanu cu folclor din Cetea – „Moartea și înmormântarea, obiceiuri și credințe”. Am găsit-o și în Arhiva de Folclor a Academiei Române. Vă prezentăm răspunsul preotului Emil Bendorfeanu.

Răspunsuri la Chestionarul IX

Academia Română – arhiva de Folclor

Moartea și înmormântarea (obiceiuri și credințe) culese din com. Cetea, Jud. Bihor

Nr. 1. Oamenii se pregătesc pentru moarte, făcându-și dinainte hainele necesare cu cari vor fii îngropați, cât și un ștergare făcut anume care să fie pus pe fața mortului, precum și o bucată de pânză de cânepă cu bumbac, cusută cu puncte în cruci, în culoare neagră care le ajunge de la cap până la picioare, – și se lasă din afară de sicriu pe părțile laterale cam ½ m

Nr. 2. Se crede că moartea se prevestește prin urlatul câinilor, însă mai cu seamă oamenii cred că dacă visează careva din casă, aducând lemne, zidind casă nouă, arătură, porci sau durere de dinți, moare cineva din casă sau dintre rudeni.

Nr. 3. Se crede că la cununia religioasă, când mirii țin luminile aprinse, dacă se întâmplă ca lumânarea vreunuia să se stingă din vreo cauză oarecare, acela va muri în grabă; iarăși zic oamenii că acela a cărui lumânare a ars mai mult la cununie va muri înaintea celui alt.

Nr. 4. Ai casei când simt că bolnavul nu mai are mult de trăit și e în agonie, aprind lumânarea păstrată de la cununia religioasă (dacă e căsătorit), dacă nu e căsătorit, aprind o lumânare sfințită, din biserică.

În clipa când își dă sufletul plâng ca să audă mortul că regretă după el.

Nr. 5. Pentru cel ce trage să moară ca să nu se chinuiască prea mult, cheamă ai casei pe preot, să-i citească slujba „la ieșirea sufletului” și slujba „deslegării”

Ad. Nr. 4. Dacă moare cineva fără lumânare cei din casă au făcut mare păcat fiindcă n-au fost cu destulă atenție când bolnavul și-a dat sufletul; păcatul merge până la al 7-lea vecin.

Nr. 6. Poporul își închipuiește moartea un schelet cu coasa în spate.

Nr. 7. Poporul crede că sufletul iese din om prin moalele capului, – gura fiind păcătoasă, nu poate ieși pe gură, iar din casă sufletul iese pe fereastră, care se deschide când bolnavul e în agonie.

Nr. 8. Poporul crede că sufletul omului este luat de Arhanghelul Mihail trimisul lui Dumnezeu și-l duce la cer, – după parastasul de la 6 săptămâni.

Nr. 9. După ce bolnavul moare se întoarce oglinda ca mortul să nu se vadă în oglindă. Se pune apoi pe pieptul mortului o seceră rea, ca să nu se apropie duhurile rele, precum și o mătură care să alunge duhurile rele.

Nr. 10. În acest număr, nu putem răspunde cu nimic deoarece nu se obișnuiește astfel de lucru.

Nr. 11. Semnul prin care se vestește în sat moartea vreunui membru de familie, e că cei de partea băbătească umblă cu capul descoperit pînă la o săptămână după moarte, iar femeile umblă cu părul despletit.

Nr. 12. Se vestește sătenilor că a murit cineva prin clopotele bisericii.

Nr. 13. Cel care spală pe mort închide ochii mortului punînd câte un leu pe ochi, – leagă gura mortului cu o batistă care batistă se păstrează de ai acasei, pentru a înconjura vara holda de grâu alungând pasările stricătoare, cu batista în mână, gîndind că numai atunci pasările pleacă.

Nr. 14. Pe mort îl spală un om sau femeie care obișnuiește acest lucru, cazuri rare când prietenii mortului mai intimi, trag sorți să se vadă care dintre ei să-l spele. Apa cu care l-au spălat o aruncă într-un loc unde nu calcă nici om, nici vite, și anume: o aruncă sub gard.

Mortul este îmbrăcat în hainele cele mai bune care le-a avut, în special bătrânii, (bătrânele) și le fac hainele pentru ceasul morții îndată ce trec de 60 ani.

Pe cap se pune o șapcă făcută din pânză cu cruce neagră, pe picioare se trag ciorapi făcuți din pânză, alți morți sunt încălțați cu opinci.

În legătură cu tăierea unghiilor mortului, rasul și pieptănatul, fac următoarele:

„După ce-l spală pe mort, îi taie din unghiile picioarelor, și mâinilor, și din părul capului; punându-le toate acestea într-o bucată de pânză și se așază la grinda casei. Dacă omul n-o fost norocos nu-i taie nimic.

Nr. 15. Mortul este așezat jos, pe paie curate după ușă pînă se așează în sicriu, iar bățul și sfoara cu care s-a luat măsura pentru sicriu se lasă în groapă.

Nr. 16. În mîna mortului, când e așezat în sicriu, se pune o cruce de ceară, iar alături de el în sicriu în partea dreaptă se pune o creangă de trandafir sălbatec, cu ghimpi, iar în vârful crengii un leu (ban) crezându-se prin asta următoarele și anume:

Mortul când va trece pe calea vămilor în rai să nu cadă de pe punte în iad. Iar cu banul să plătească la intrare pe ușa vămilor. Se mai pune lângă mort 3 fire de in crescut în lanul de ovăs.

Toate acestea se pun atît la tineri, cît și la bătrîni. La femei gravide se mai pune peste crucea din mîna moartei și o cruciuliță tot din ceară și pentru copilul din ea.

Nr. 17. Vezi la Nr. 16.

Nr. 18. La bătrâni se trag toate clopotele bisericii, la cei necăsătoriți numai două clopote, – copiilor până la 7 ani numai clopotul cel mic.

Nr. 19. Se crede că nu e bine să treacă pisică pe sub sicriu, fiindcă nu e credincioasă față de stăpân ca și câinele.

Nr. 20. Mortul este privegheat de cei din casă, – alte obiceiuri nu se cunosc pe aici.

Nr. 21. Nu se cunoaște obiceiul „zorilor” în această comună nici în jur.

Nr. 22. E obicei să nu lucreze nimic cât timp e mortul în casă, atât de ai casei cât și de vecini, (afară de pregătirea mâncărilor), iar dacă totuși vreunul s-a scăpat și a lucrat, numai decât își îndreaptă pașii spre camera unde e mortul „, spălându-se mai întâi pe mâini, descoperi mortul, și se șterge pe mâini cu ștergarul de pe fața mortului, – zicând către mort: „Rămâie amorțeala în mâinile tale. Nu și în ale mele, fiindcă m-am scăpat de am lucrat”.

Vecinii care sunt despărțiți de-o vale sau de un părau de casa unde zace mortul, – pot lucra fără să-și spele mâinile.

Nr. 23. Cât timp e mortul în casă, nu se face nimic de mâncare, și băutură pentru el.

Nr. 24. Poporul la 3 zile după ce a decedat bolnavul îl înmormântează.

Nr. 25. Îndată ce preotul a terminat în casa unde e mortul cu „Panahida mică”, mortul este scos de doi oameni, pe ușă, cu picioarele înainte.

După ce mortul a fost scos din casă și așezat în mijlocul curții pentru a se slujii obișnuita slujbă pentru înmormântare, – ai casei și cel care a spălat mortul rămân în casă și careva dintre ei înfige o secure în locul unde a fost mortul (sicriul), pentru ca celor rămași în viață să li se întărească inima ca fierul.

După aceia aruncă grăunțe de porumb pe locul unde a stat sicriul, pentru ca găinile cari le dăruiesc ai casei de pomană săracilor să fie ouătoare.

Terminând aceste lucruri cineva de afară deschide ușa și bagă în casă un copil mic de 2-3 ani, care copil să aducă numai bine în casă și veselie multă, fiindcă a intrat primul în casă după eșirea mortului, – (plâns, și suspine).

Nr. 26. Mortul e dus la cimitir pe drumul mai aproape de cimitir, cei cari doresc roagă pe preot să citească câte-o Evanghelie la fiecare stare. În cele mai multe cazuri mortul până a fost în viață a lăsat vorbă la ai săi, câte stări să-i facă preotul de acasă până la mormânt. În decursul stărilor când se citește Evanghelia, unul dintre cei înrudiți mai de aproape cu mortul, dă peste sicriu un colac cu sare, în mâna vreunui sărac, pentru ca sufletul mortului să nu fie oprit de diavoli care stau pe la vămi, iar lingând sare să fie sufletul mortului scutit de împunsăturile lor.

Nr. 27. Mortul dacă a fost însurat e dus de oameni însurați, dacă a fost fată de fete, fecior de feciori, copii mici de copii de școală.

Se obișnuiește să fie dus mortul și cu car, dacă mortul e fecior sau fată mare, boilor li se pune în coarne câte un ștergar frumos, și clopoței la gât. În vârful coarnelor la boi se pune câte un colac cu lumânare aprinsă. Celor ce duc mortul li se dă câte un ștergar sau batistă.

Nr. 28. E obicei ca feciorii și fetele mari să aibă o înmormântare deosebită și anume: fetele mari sunt îmbrăcate ca mirese, iar feciorii ca miri.

Până la groapă sunt petrecuți de tineri de seama lor, fără lăutari. Cântecele bradului nu se cunoaște în această regiune.

Nr. 29. La săpatul gropilor nu e nici un obicei. Groapa nu se sapă nici cu o zii înainte de înmormântare, ca să nu rămână goală pe noapte, și să intre duhurile cele rele.

Nr. 30. La capul mortului atât la bătrâni (însurați) cât și la tineri (neînsurați) se pune câte o cruce de lemn de stejar, iar dacă a fost femeie gravidă sau femeie care a murit din naștere, are pruncul mort lângă ea, – pe crucea mamei sale se fixează o altă cruce mai mică semn că sunt doi în același sicriu.

Pe mormânt se pot sădi orice flori, – afară de busuioc; busuiocul nu se sădește ca nu cumva să-i piară mirosul, fiind floare sfințită.

Nr. 31. E obicei să se dea pomană peste groapă, de ai casei; – gropariilor, două ulcele și 2 colaci cu lumânare, spunând vorbele „ziceți ca Dumnezeu să-l ierte pe N”.

Nr. 32. După înmormântare la casa de unde a fost dus mortul, se face masă mare, după puterile fiecărei familii, la această masă iau parte aproape toți cari au fost la înmormântare în frunte cu preotul slujitor, care slujește un „parastas” pentru odihna sufletului adormitului.

Mâncări anumite nu se gătesc cu această ocazie. Ce se dă de mâncare, zic oamenii, că e ultima cină a răposatului.

După terminarea mesei, ai casei dau de pomană celui ce a spălat pe mort, un rând de haine bune din ale mortului, și o pătură.

Nr. 33. Sinucigașii, copiii nebotezați nu se îngroapă în cimitir, ci la marginea satului într-un loc sterp.

Nr. 34. Sufletul în timpul cât stă mortul în casă, se crede că stă (la) sub streșina casei spre răsărit.

La eșirea mortului din casă i se aruncă un colac mic în podul casei, care colac rămâne în podul casei pe vecie, fiind așezat între grinzi.

După ce mortul a fost îngropat sufletul rătăcește în jurul casei până după

facerea „Parastasului” de 6 săptămâni de la înmormântare, când este dus de Arhanghelul Mihail la cer.

Nr. 35. La acest număr nu putem răspunde deoarece pe aici nu se bocește mortul.

Nr. 36. Doliul pe care-l țin ai casei constă în aceia că 6 săptămâni nu iau parte la petreceri.

Nr. 37. Nu se cunoaște nici un semn deosebit dacă sicriul se agață la poartă sau în alt loc, când este scos din curte.

Nr. 38. Vecinii pentru a se apăra în contra celui mort dacă-l visează des; desbrăcat, desculț sau cerând de mâncare, – dau unui sărac ceva care i-a lipsit mortului.

Nr. 39. La acest număr nu putem răspunde nimic deoarece nu fac văduvii nimic deosebit.

Nr. 40. Vezi Nr. 38.

Nr. 41. Poporul din această regiune crede despre lumea cealaltă, și despre Judecata viitoare, așa după cum preoții i-au învățat dogma Sf. biserici. Ceva deosebit nu prea știu sătenii de azi.

Nr. 42. În această comună și în satele din jur se vorbește prea puțin de strigoi. Se spune din bătrâni că cei cari erau presupuși că au fost strigoi, și au murit, – li s-a pus în gură 3 fire de piper, 3 fire de usturoi și 3 fire de tămâie, și l-au întors cu fața-n jos în sicriu pentru ca să nu mai învieze și să facă vreun rău cuiva. În groapă au întors sicriul cu fața spre apus, și nu spre răsărit, pentru ca nici la învierea de obște să nu vadă, și să nu audă glasul Arhanghelului care va trâmbița de la răsărit până la apus scularea morților, și ducerea lor la judecată înaintea Judecătorului Hristos, care a suferit mult pentru ei.

*(Emil Bendorfeanu, preot ortodox
prin d-l Gavril Țepelea, student litere)*

Notă: răspunsurile ar putea fi datate între anii 1933-1937, când viitorul academician Gabriel Țepelea era student la Facultatea de Litere și Filozofie din Cluj.

6.6.3.2. Horile morților (13)

Hora mortului la bărbați și femei tineri (la casa mortului)

*O, ce chin, o, ce durere
A muri încă-n putere
A lăsat astă viață
Când e plină de dulceață.
A lăsat aici muiere*

*Cufundată-n mare jele
A lăsat aici bărbat
În durere cufundat
A lăsat aici pruncii iubiți
De necazuri asupriți.*

*Însă moartea milă n-are
De cel slab, nici de cel tare
Prunc, bărbat, ea nu aleje
Pe toți de-o seamă-i culeje.*

*Priviți la stejarul mare
Azi e verde, viu și tare
Și stă falnic în pădure
Mâine-l taie o secure.*

*Așa-i și a noastră viață
Azi stejar plin de verdeață
Mâine cruda moarte sosește
Ce-a fost verde, veștejește*

*Prunci nu plângeți cu durere
Cerul v-a da mângâiere
Dumnezeu e cu-ndurare
Și de toți el grije are.*

Hora mortului la oamenii bătrâni (la casa mortului)

*Grea-i viața la bătrâni
În astă lume de chin
Când durerea mare vine
Și-l încarcă de suspine.*

*Grea-i viața pe pământ
La omul încărunit
Soarta lui e dureroasă
Ne-ndurată, ticăloasă.*

*Deci, aduceți-vă aminte
Tinerilor fără minte
Că a bătrâneților nevoi
Vă așteaptă și pe voi.*

*Și voi poate că o să fiți
Ca bătrânii-ncărunțiți
Atunci v-o cădea cu greu
A vă întoarce de la rău.*

*Iată steaua vieții mele
A căzut jos dintre stele
Și al meu soare a apus
Mi-a venit ora de dus.*

*Eu mă duc dintre cei vii
Unde-am mers sute de mii
Unde viața e mai dulce
Unde toți cei vii s-or duce.*

*Am avut de lume parte
Astăzi Domnul mă desparte
Trupu-mi merge în mormânt
Sufletul în cerul sfânt.*

Copiii către tată și mamă (la casa mortului)

*Rămas bun tată iubite
Rămas bun dulce părinte
Că mai mult pe-acest pământ
Nu ne vom vedea mai mult*

*Mulțumescu-ți prea fierbinte
Pentru ostenele multe
Ce le-i făcut pentru mine
Aici pe această lume.*

*Oh iubita maica mea
Iată că durerea grea
M-a cuprins fără cruțare
Pân' mi-am dat a mea suflare.*

*De la sânul tău iubit
Fără milă m-au răpit
Că mai mult să nu pot zice
Cuvântul de mamă dulce.*

*Deci de toate-ți mulțumesc
Zile bune îți poftesc
Dumnezeu să te întărească
Cu puterea sa cerească.*

Către frați și surori (la casa mortului)

*Veniți frații mei iubiți
Și surori care mă jeliți
Că astăzi chemat de moarte
Merg din lume și las toate.*

*C-a sosit ziua de jale
Ziua plină de durere
În care cu mult necaz
Îmi doresc ca să vă las.
Mai mult noi chiar niciodată
Nu vom mai fi laolaltă
Nu, că moartea m-a răpit
Din al vostru cerc iubit.*

*Și de cumva vreodată
Cât am trăit laolaltă
V-am făcut vro întristare
Rogu-vă să-mi dați iertare.*

*Pomeniți și al meu nume
În a voastră rugăciune
Ca să fiu iertat și eu
De înduratul Dumnezeu.*

Tată sau mamă către fii și fete (la casa mortului)

*Nu-i nimic pe lume mare
Mai jalnic, mai cu-ntristare
Ca, când pruncii pierd deodată
Pe măicuță, ori pe tată.*

*Iată și eu, fiii mei
Astăzi mă duc de la voi
Și mai mult nu vom putea
Ajuta, nici mângâia.*

*Veniți dară, fii iubiți
Cari azi rămâneți mânăniți
Să vă dau sfatul din urmă
Când zilele mi se curmă.*

*Fiți mai nainte de toate
Oameni buni și cu dreptate
De păcate vă feriți
Că așa veți fi fericiți.*

*Nu mă uitați nici pe mine
În daruri și rugăciune
Dați-mi și acum iertare
Când pornesc pe-a morții cale.*

Bărbatul către soție (la casa mortului)

*Iată, dulcea mea muiere
Ora tristă de durere
Cum deodată au sosit
Și pe veci ne-o despărțit.*

*Eu mai mult pe astă lume
Nu voi rămânea cu tine
Cine-ți va da mângâiere
La necaz și la durere.*

Soția către bărbat (la casa mortului)

*Oh, prea bunule bărbate
Soț iubit și cu dreptate
Cu care am viețuit
Până ai fost pe-acest pământ.*

*Iată plec, mă duc departe
Moartea astăzi ne desparte
Mai mult nu mă vei vedea
Cine te va mângâia?*

*Ci mă iartă acum pe urmă
Când traiul nostru se curmă
Că amândoi n-o să mai fim
Căci de tot ne despărțim.*

Către unchi și mătuși (la casa mortului)

*Veniți unchii mei prea buni
La ora de amărăciuni
Și-mi dați mâna și mă iartă
Dacă v-am greșit vrodată.*

*Vino și tu acum pe urmă
Dulcea mea mătușe bună
Tinde-ți și tu mâna dreaptă
Și fii bună și mă iartă.*

Către jineri și nurori (la casa mortului)

*Și voi jineri care-odată
M-ați iubit ca pe un frate
Și mi-ați fost sprijoane bune
Dați-mi și voi iertăciune.*

*Și voi nurorile mele
Ce-mi erați bune proptele
Pân-am fost cu voi în lume
Dași-mi și voi iertăciune.*

Jinerele către socru și soacră (la casa mortului)

*Iată socrule prea bune
Că până ce am fost pe lume
Adesea te-am supărat
Mă rog ca să fii iertat.*

*Dumnezeu să-ți răsplătească
Și viața să-ți lungească
Că până am fost pe pământ
Cu dreptate m-ai iubit.*

*Iată soacră plec îndată
La viața cealaltă
Deci vino și-mi dă iertare
Pentru orice vătămare.*

*Dumnezeu să-ți dea putere
Zile lungi fără durere*

*Pentru tot acela bine
Care l-ai făcut cu mine.*

La juni și june (la casa mortului)

*Bucură-te țințirime
Că frumoasă floare-ți vine
Dar nu vine să-nflorească
Ci vine să putrezească.*

*Floare crudă ce răsare
În grădină-n desfătare
Până-i frajedă, subțire
E supusă la pieire.*

*Orice vânt, orice răceală
Orice mică abureală
O face de îngălbeneste
Și de tot se veștejește.*

*Grădinarul se silește
Ziua, noaptea de-o scutește
Și orice dacă-i lipsește
A-i împlini s-ostenește.*

**Se cântă după ce se bagă mortul în groapă, când se aruncă pământ pe el.
La cimitir, în plaiul cel ceresc**

I.
*În plaiul cel ceresc
În câmpul prea frumos
În jurul cercului ceresc
În șes cu flori pompos ____Bis*

II.
*Sub stratul cel măreț
De ruji și tulipani
Un fir zace străpuns
De-al morții arc tiran.*

III.
Priviți l-acest mormânt

*Cum doarme-n dânsul lin
Un vistieru ascuns
Cuprins în al lu sân.*

IV.

*Ah, fir ce ești uscat
Fii binecuvântat
În grija celuia înalt
Te las înmormântat.*

Amin __ Amin __

Hora mortului (la casa mortului)

*Of, vai lume înșelătoare
Ca și visul trecătoare
Of, moarte grozavă, grea
Ce stinseși viața mea.*

*Of, moarte, moarte cumplită
La inimă împetrită
Tu răpești fără-ndurare
Pre cel mic cu pre cel mare.*

*Plânje sufletul cu milă
Când iese din trup cu silă
Omule, suspină, plânje
Că iată, moartea te-ajunje.*

*De e lucru întristat
Dumnezeu așa a lăsat
Ca să moară cel născut
Fie sărac, fie avut.*

*Moartea-i legea cea mai dreaptă
Ea nu poate fi-nșelată
Ea nu cruță nici pe regi
Nici pe domnii cei aleși.*

*Însă caută de a mă duce
Unde la cap îmi va fi cruce
Dar nainte de-a porni
Încep astfel de-a grăi:*

*Rămas bun, sat prea iubit
Și de mine despărțit
Mă sărută pe obrazu
Că eu mă duc și te lasu*

*Rămas bun fii prea iubiți
Și de mine părăsiți
Mă sărutați pe obraz
Că voi de mine-ați rămas*

*Rămas bun și ție sat
Pe unde fusei așezat
Că mai mult nu mă întorc
La acest drăgălaș loc.*

*Apoi mtrupul mi-l luați
În mormânt mi-l așezați
În mormântul cel de jale
Îngropați oasele mele.*

*Iar tu, Bunul Dumnezeu
Primește suflertul meu
În patria cea cerească
În ceata cea îngerească.*

*Mila Domnului să fie
De acum până-n vecie
Că ne-a scos de la robie
Și ne-a dus la împărăție.*

Amin __ Amin __

Hora mortului la oameni de diferite stări

*Acum ceasul mi-a venit
Și lumea am părăsit
Acum ceasul mi-a sunat
Și Dumnezeu m-a chemat*

*Acum lumea părăsesc
Și de voi mă despărțesc*

*Și mă duc drumul cel mare
Pe la apusul de soare.*

*Rămas bun de la vecini
De la tângeri și bătrâni
De la câți v-ați adunat
De la toți dintr-acest sat.*

*Prindeți dar și mă luați
Și la groapă mă mutați
Acolo să mă lăsați
Cu pământ să m-astupați.*

Versuri funebre de la morți

*Moarte amară și tirană
Oamenilor rea dușmană
Ea delocu acolo fuge
Unde-i viața cea mai dulce.*

*Moartea fuge cu grăbire
În casa unde-i iubire
Și în locu de desmierdări
Pune lacrimi și oftări.*

*Cum și astăzi a lăsat
În al nostru iubit sat
Plâns, oftări și suspinare
Fără un pic de-alinare.*

*Chiar azi duce pe un tată
Plângeți voi toții laolaltă
Lacrămi, de la mulți copii
Curg, și tată, tu nu vii.*

*Așa-i omul fără veste
Trece, și mai mult nu este
Frumosețe încă-i pierde
Of amar și grea durere.*

*Stau în fruntea casei mele
Gata și plină de jele
Toții îmi zicu să mă duc
Că e lung drumul ce-apuc.*

*Copiii îmi zicu mai stai încă
Toți mă plâng cu jale-adâncă
Dar eu stau pe pat de moarte
M-aș întoarce, nu se poate.*

*Vai ce plâns și ce suspine
M-au cuprins acum pe mine
Când eu trebuie să plec
De voi să mă despărțesc.*

*A sosit ziua de jale
Ziua tristă de durere
Când soțul meu eu te las
În chin mare și necaz.*

*Dumnezeu să-ți dea putere
Zile lungi fără durere
Pentru toate cele bune
Ce le-ai făcut pentru mine.*

*Of, copiii mei iubiți
Nu vărsați lacrimi fierbinți
Că Hristos vă este tată
Fecioara curată maică.*

*Plângeți copii, lăcrămați
Ziua bună vă luați
Pentru că eu azi vă la
În chin mare și-n năcaz.*

*Of, copiii mei frumoși
Care-mi sunteți foarte dragi
De toate vă mulțumesc
Eu de voi mă despărțesc.*

*Iară voi, iubite neamuri
Aruncați pe mine ramuri
Ramuri verzi și nu uscate
Eu mă duc cale departe.*

*Eu astăzi călătoresc
Mă duc la Tatăl Ceresc
Eu sunt mort și voi vedeți
Dar să credeți, nu puteți.*

*Mâine mi-ți striga pe nume
Dar văzând că n-oi răspunde
Fața-n palme veți ascunde
Lacrimile ce-ți vărsa
Pentru mine vor striga
Moartă-i mama și soția
Bunătatea ș-avuția.*

*Dați-mi toți o sărutare
Iertându-mă de greșale
Apoi fiți cu Dumnezeu
La care mă duc și eu.*

*Of, rămâneți sănătoși
Scumpi, jalnici copii duioși
Că la asta n-am gândit
Să mă stupați cu pământ
Să nu ne vedem mai mult.*

*Vino, soră din depărtare
De-mi dă ultima iertare
Că la asta m-am gândit
Când de tine m-am despărțit.*

*Dulce frate-nstrăinat
Și cu mult dor așteptat
Ca să vii din depărtare
Să-mi dai și tu mângâiere.*

*Dar acum când vei veni
În mormânt mă vei găsi
Că Dumnezeu așa a vrut
Să nu ne vedem mai mult.*

*Pomeniți și al meu nume
În a voastră rugăciune
Ca să fiu iertat și eu
De înduratul Dumnezeu.*

*Și voi care-ați ostenit
De azi la mine ați venit
Ca după legea creștină
Să mă duceți la odihnă.*

Amin __ Amin __

Cântare la masa mortului (când se pune mortul în căruță să-l ducă la cimitir)

*Veniți fraților cu toții
La Isus cel blând
Căci veni ceasul morții
Și atuncea veți pleca cu toții
Veți pleca curând.*

*Va veni cu slavă mare
Cel hulit acum
Și-naintea lui oricare
Prenălțat, bogat ori mare
Va fi praf din drum.*

*Cel ce-njură și hulește
Nu va mai fi hule
Prins de moarte fără veste
O, în clipele acestea
Cum s-ar pocăi.*

*Însă Domnul le va spune
„Totul e-n pustiu
Ceasul a-nceput să sune
Iată, soarele apune
Azi e prea târziu”.*

*Frate, mai avem o clipă
Azi e clipa ta!
Să „te-ntorci acum în pripă”
Sub a domnului aripă
Jos, sub crucea sa.*

*Ca și ziua de urgie
Care va veni
Tu să scapi cu bucurie
Și în ceruri pe vecie
A te veseli.*

Horile morților ne-au fost înmânate de Venter Ioan din Cetea (actualmente cantor în Chistag - Bihor), culese din **carnetul de note** al bunicului său, **Bochiș Nicolae** (1908-1982), care a terminat Școala de cântăreți bisericești din Oradea (1935-1937) și a fost cantor la Biserica ortodoxă din Cetea timp de 46 ani.

6.7. Sărbători și obiceiuri calendaristice

6.7.1. Strânjeri de corindi - în satul Borod

Dintre toate obiceiurile tradiționale, cele ale sărbătorilor de iarnă ocupă un loc aparte. Predominantă este sărbătoarea Crăciunului, strâns legată de Nașterea Domnului Iisus, când „să meri a corinda” pentru a duce vestea cea mare.

A „mere a corinda” înseamnă a merge din casă în casă cu corinda. Acest obicei este colectiv și presupune o bună cunoaștere de către fiecare „corindător”, a „corindilor”. De aceea este necesar să se facă anume repetiții adică „strânjeri dă corindi”. Corindătorii și sătenii se adunau după „Mos Miculaș” la o casă mai mare din sat, după ce, în prealabil o „alcăzeau” de la gazdă, târguindu-se să-i dea acesteia o anumită cantitate de vin și „fotoghinul” (petrolul) care se consuma la lămpile care ardeau atât la „strânjire” dă corindi”, cât și la Crăciun, Anul Nou, la „vărjel” și la Bobotează, când, aici, în această locație era „danț” gratuit unde veneau familiile care lăsaus „corindătorii” în casă și le dădeau bani pentru a plăti „hediedușii” care „zăceau”, adică un „hedieduș”, un contralău sau „băndaș” (acesta avea un instrument mai mic decât contrabasul, numit „bandă” sau „burgău”) și, ulterior, un dobaș, care impunea și menținea ritmul „danțului”. Ei „zăceau” o suită de melodii după care participanții jucau șiru’, luncanu’ și mânâțălu’, apoi urma o pauză și din nou era reluat același calup de danțuri până dimineața. La un moment dat, șeful corindătorilor oprea hediedușii și chema corindătorii să stabilească și să repete „corindili” care vor fi corindate pe la case în „jinătoare” de Crăciun. Aceștia corindau „O, ce veste minunată, Nașterea, Dulaș mare, Corinda fetii, Corinda ce’ mare și încheiau cu Mulți ani. Unele din corinde se corindau pe grupe de câte doi - trei, după împrejurări. Ceilalți oameni și, mai ales copiii, se adunau roată, în jurul corindătorilor dându-le unele indicații, îndeosebi cei mai bătrani, care știau bine corindili, majoritatea corindând și ei. După ce terminau de repetat corindili, începea „danțul pruncilor” când jucau numai perechile de copii, care până acum încercau să-i imite pe adulți pe marginea jocului, apoi aceștia plecau acasă plângând că ar fi vrut să mai stea și ei, adulții rămânând să joace până aproape dimineața, când mergeau acasă deoarece trebuia să dea de mâncare la „iosaguri”. Acest obicei se repeta până la Crăciun, în fiecare duminică. Gazdele dă corindi, adică doi-trei adulți care organizau corindili se ocupau de măturatul casei și de lavițele care erau puse pe margine, pe lângă pereți pentru cei mai bătrâni, care nu puteau să joace tot timpul și să aibă unde să se odihnească. Rezolvau această problemă apelând la nevestele sau fetele lor ori plăteau o femeie care să facă acest lucru.

Tot gazdele de corindi alcăzeau vin „după d’în jos” de la Diosig sau Toboliu să aibă pentru serile de Crăciun când erau „corindili”, adică trei seri de danț și voie bună, când celor care dădeau bani mai mulți la corindători primeau vin cald cu piper și scortișoară gratuit, iar cei care erau mai zgârciți cu plata la corindători trebuia să și-l cumpere. Toate cheltuielile erau decontate din banii care se adunau în „jinătoarea de Crăciun” când mergeau „a corinda” prin sat, inclusiv plata hediudușilor. Se mai întâmpla câteodată să nu fie primiți decât în puține case, asta datorită faptului că gazdele de corinde nu erau agreate de unii săteni, sau nu le plăceau hediudușii, situație în care nu se adunau suficienți bani pentru a acoperi cheltuielile. Dacă gazdele erau fudule, puneau bani din buzunar, dacă nu, luau vin mai puțin, sau renunțau la câte o seară de danț, fie la Anul Nou, fie la Bobotează pentru a plăti mai puțin la muzicanți.

Așa erau petrecute duminicile Postului Crăciunului, o găselniță pentru a nu renunța la joc chiar dacă era post.

Am să revin la corinde, în special la „Corinda fetii mari” sau „Dulașu”, o corindă întâlnită și peste Munții Plopișului, în satele vecine, din Sălaj. Este de factură laică și din acest motiv nu a fost prea agreată decât foarte târziu, acum fiind frecvent solicitată de oameni a fi corindată la Crăciun. Faptul că după sărbătorile Crăciunului urmează „chișlejili”, deci timpul nunților, firească este legătura dintre corindă și căsătoriile realizate ulterior. Corinda începe ca o poveste, cu descrierea cadrului natural unde se desfășoară acțiunea:

„Dulaș (dim. deal) mare, cât dă mare
Mari, mari-s marjinili,
Marjinili-și bat munți
Printre brazi, printre molizi”

unde, într-un leagăn, o fată frumoasă, harnică și bună lucrează, legănată de un mic bou care reprezintă atât blândețea cât și puterea protectoare cu care păzește fata.

„Saltă, sală bouar sur,
Da’ dâן coarni ce-și dădie
D-on leagăn și d-on cearcân
Dar în leagăn cine-și ședi
Ședi-și Oana, fatî bunî
Da’ lucruțu ce-și lucra
D-împistrești, popistrești,
Guleraș tătâni-său
Și năframă frati-său.”

În acest moment, fetei îi vin pețitori. Voina este un fecior tânăr, curajos, care vine călare pe un cal de patru ani și ajuge, ca nimeni înaintea lui, până la leagănul unde stă fata și lucrează:

„Nime’ -n lumi nu să d-affli
Și străbatî la leangăn
Num-on fecior tînierel,
Cu căluțu’ pătrărel”

Conform datinii, feciorul intră în casă pentru a cere fata de la părinți:

„Leagă calu’ dă șezatî
Intră-n casî năchemat
Ședi-n scaun nămbiet”

Flăcăul cere fata, părinții sunt de accord, beau aldămașul, este chemată și Oana pentru a i se spune ce s-a hotărât în legătură cu ea, fiind pusă în fața faptului împlinit (părinții erau cei care hotărau căsătoria tinerilor) și potrivit obiceiului, mireasa va inchina un pahar cu cel care îi va fi soț:

„Le păharu’ nă-nchinat
Și-nchină cătă Voina
Că cu el ti-i cununa”

Fata pleacă, fericită sau nu, la lucrul ei, iar cei rămași stabilesc zestrea și nunta. Întâlnim aici o imagine deosebit de grăitoare pentru morala socială a satului tradițional: fata pleacă de la casa părintească ca noră în casa părinților mirelui, act ce intră în rânduiala normală a firii și a societății. Anunțul este făcut de Voina:

„Și la leangăn străbăte’
Și dîn gur-așe grăie:
-Și tu fată că te gată
Că dă joi, tu vîi cu noi
Păstă munți într-alti curți
La părinți necunoscuți”

Așa cum toate poveștile au un sfârșit, așa suntem aduși la realitate de cerința corindătorilor adresată fetei din casă care poate fi cât de curînd în postura Oanei din corindă:

„- Și tu fată te gătești
Și corinda ne-o plătești
C-o doi, trii dă arjințai
Și p-atâta mânîntăi”

Și pentru a stimula gazda să fie cât mai darnică, corindătorii îi fac fetei urarea:

„Și-on firuț dă mintă creață
Și-ai ave’ fatî viață

Și-on firuț dă busuioc
Și-ai ave' fatî noroc
Noroc dă la Dumnezeu
Dân casa tătâni-tău”.

Puține sunt corindele laice (D-asta-i fata ce' frumoasă, La curțalii Marii, Iată, iată-ntr-o poiată), majoritatea au conținut religios legat de nașterea pruncului Iisus și al maicii Sale, Fecioara Maria. De oricare natură ar fi ele, corindele sunt interpretate și ascultate cu mare plăcere de toți oamenii mari și mici care se adună să corinde: unii pentru mersul cu corindătorii, alții cu steaua sau cu steaua cu trei trei crai, alții cu viflaiemul.

Este un admirabil mod de comunicare, de socializare între membrii comunității satului, un mod de a transmite din generație în generație a acestor obiceiuri care se mai practică, din păcate, din ce în ce mai rar. Sărbătorile de iarnă au un farmec deosebit, te fascinează prin mesajul lor atât religios cât și social, ele rămânând cele mai frumoase și mai spectaculoase sărbători din an.

Profesor Nicoleta Irina Hodorog

6.7.2. Corindatul cetei de feciori din Valea Mare de Criș

În sara de Crăciun corindătorii umblă pe la casele oamenilor din sat. Corindătorii cei mari, care sunt feciori din sat, au cu ei și ceterași. Pe uliță merg horind laolaltă. Când se apropie de casa unui gospodar, colindă așa:

*Și ne lasă, gazdă-n casă
Florile dalbe (refren)
C-afară ploaie de varsă,
Și ne pică picurele
După toate streșinele.
Dacă gazdă nu ne crezi
Ieși afară și ne vezi,
Că suntem cu haine verzi
Tăt cu benzi și cu highezi.*

Gospodarul îi poștește să intre în casă. Gazda dă corindă se așază după masă, ceilalți corindători roată după el și ceterașii mai lângă ușă. Pe masă, gazda de casă pune pă sama corindătorilor: un colac, o iagă cu pălincă de prune și bani.

- Ce corindă să vă zăcem? – întreabă gazda dă corindă pă gazda dă casă.
- Zăceți voi una care vă place și vouă!

În casa unde se află fată și numai dă 10-12 ani, corindătorii, ca să facă pe voia gazdei și a fetei, cântă corinda fetei:

*Fată dalbă de-mpărat
 Dimineață te-ai sculat
 Muerioară ochii-s negri (efren)
 Și pă cap te-ai pieptănat,
 Cofa-n brânci ai apucat
 La fântân-ai alergat
 La fântâna din luncet
 Unde-și bate vântu-ncet.
 Ceata mare ce văzui
 Văzui cai împriponați:
 – Ludă ești, bolundă ești!
 Că nu-s cai împriponați
 Ci-s feciori împintenați,
 Vin la mini, cer pă tini
 Cer mai multe către tini:
 Ceru-și vaci și ceru-și boi
 Ceru-și turma cea de oi.
 Dintre vaci pă care-am da?
 Da-le-om pă Bujora;
 Dintre oi pă care-om da?
 Da-le-om pă Băluța.
 Și tu, fiică, te gătește,
 Că de joi, tu vii cu noi
 Peste munți și peste curți
 La părinți necunoscuți,
 Și tu fiică, te gătește
 Și corinda ne-o plătește!*

Colacul cel mare pentru corindători e făcut de găzdoaia casei sau de fete, din făină albă și uns deasupra cu gălbenuș de ou. Când se gătește corinda, unu dintre corindători alduiește colacu și zâce:

*Stați, feciori, stați
 Că dă, când stați
 Și corindați,
 Gazda nost bine s-o purtat
 Și mândru ne-o așteptat,
 Cu un colac mândru și frumos
 Din pielița lui Cristos.
 Da colacu-aista
 Nu s-a făcut
 Așa cum ai mere,
 Zăuă la moară
 Cu baticuța subsuoară,*

Horându-te prin garduri
 Cu câinii oamenilor.
 Gazda nost o prins patru boi în jug
 Și s-a dus cu ei la plug
 Și tăta zua ara, așa,
 Brazdă neagră răsturna
 Grâu roșu semăna.
 Câte păsări treceau
 Cu clonțu îl înclonțau
 Pe Dumnezeu lăudau.
 La gazdă tare-i plăcea
 Că grâu mândru creștea.
 După aceea văzu el
 Că grâu tare se cocea.
 Să dusă la Târgoviște
 Și cumpără șapte secerițe,
 Cu dinții de veveriță
 Și să dusă la holda de grâu
 Și grâu îl făcu znopi
 Iară znopii îi făcu cruce.
 Dusă grâu la o arie negre,
 Țucu-i gura cui îl are!
 Stogu era cât cas,
 Colacu cât masa,
 La gazda dă loc
 Doamne dă-le noroc!

Tot așa corindătorii alduiesc băutura și banii, apoi ceterașii zâc un dant și poftesc fetele din casă și pă găzdoia casei, dacă-i mai tânără și poate juca. Când ies din casă, corindătorii corindă:

Aiști fură oameni buni
 Florile dalbe (refren)
 Că bini ne primiră
 Ominească-i Dumnezeu
 Tă cu bine, nu cu rău!

Material preluat din culegerea „Dor și neuitare” de Florica Bradu, Editura Prima, Oradea, 2015, pag. 250-252; inf. Olaru Dumitru, 46 ani, Valea Mare de Criș, 1974

6.7.3. Alte colinde din repertoriul cetei de feciori din Borod

Corinda fetei mici

D-asta-i fata cea frumoasă
 Mândru și-o gătat pân casă,

*La ferește, pene domnești
 La obloace, busuioace;
 În colțu cuptorului
 Stă pana bujorului,
 Păstă pat, creangă de brad
 Păstă masă, primă trasă.
 Da la masă cine șede?
 Șede-și Oana, fată bună
 C-on pahar galben în mână,
 La câți vin la tăți închină:
 Închină și câtă mine
 Că ȋ-a da Dumnezeu bine!
 Și-un firuț dă busuioc
 Și-ai ave fată noroc,
 Și-un firuț dă mintă creață
 Și-ai ave, fată, viață
 Și noi tăți cu dimneavoastră!*

inf. grup de corindători, Borod, 1980; culeg. Crăciun Parasca.

Corinda fetei mari (Dulașu)

<i>Dulaș mare, cât de mare?</i>	<i>– Haidă, fată, și te gată!</i>
<i>Mare, mare, margini n-are</i>	<i>Că de joi, tu vii cu noi</i>
<i>Marginile-și bat munții.</i>	<i>Păstă munți în alte curți</i>
<i>Printre brazi, printre molizi</i>	<i>La părinți necunoscuți.</i>
<i>Saltă, saltă bour sur.</i>	<i>Leagă calu dă șezată</i>
<i>Da' din coarne ce-și dădu?</i>	<i>Intră-n casă nechemată</i>
<i>D-on cearcăn și d-on leagăn.</i>	<i>Șezi pe scaun ne-mbiată</i>
<i>Da' în leagăn cine șede?</i>	<i>Ia paharul, ne-nchinată</i>
<i>Șede Oana, fată bună,</i>	<i>Și-nchină câtă voinar</i>
<i>Da' lucrutu ce-și lucra?</i>	<i>Că cu el ti-i cununa!</i>
<i>Împistrește, popistrește</i>	<i>Și tu, fată, te gătește</i>
<i>Guleraș, tătâne-său,</i>	<i>Și corinda ne-o plătește</i>
<i>Ba năframă frate-său.</i>	<i>Cu doi-trei bani d-argințai</i>
<i>Nime-n lume nu se află</i>	<i>Și pe-atâția mănânțai.</i>
<i>Să străbată la leagăn,</i>	<i>Și-un firuț de mintă creață</i>
<i>Numa-un voinic tinerel</i>	<i>Și-ai ave', fată viață,</i>
<i>Cu căluțu pătrărel.</i>	<i>Și-un firuț de busuioc</i>
<i>Și la leagăn străbate</i>	<i>Și-ai ave' fată, noroc!</i>
<i>Și din grai așa graie:</i>	

Inf. grup de corindători, Borod, 1980; culeg. Crăciun Parasca.

Notă: cele două colinde au fost publicate în antologia „Colinde românești” (în limba română și maghiară), Oradea, 2000 (ediție îngrijită de Crăciun Parasca și Fabian Imre).

*Colindători din Borod
la colindat la o casă*

*Colindători din Borod
la colindat pe ulița
satului*

*Colindători din
Borod la colindat în
Körösnagyharsánd,
Ungaria*

Din cele mai vechi timpuri, în satul nostru Borod au existat grupuri de corindători care în Ajunul Crăciunului corindau casele oamenilor, obiceiul păstrându-se până în zilele noastre, începând cu anul 1990, corindătorii din Borod au fost prezenți la toate edițiile Festivalului de obiceiuri și datini de Crăciun și Anul Nou, organizate în diferite zone ale județului Bihor și Maramureș. În jurul anului 2010 s-a constituit un grup stabil de corindători. La propunerea lui Gârz Nicolae și Marineli Venter de a culege corinzi vechi, corinzi care nu s-au mai corindat de foarte mulți ani, tatăl lui Marinel Venter, Venter Ște Ioan, ne-a asigurat că știe corinzi pe care le-au corindat bătrânii satului cu mulți ani în urmă, lucru care s-a și întâmplat. După ce aceste corinzi au fost învățate sub îndrumarea și coordonarea lui Venter Ște Ioan, Gârz Nicolae a venit cu propunerea de a realiza un CD cu aceste corinzi. Acest CD a fost realizat înainte de sărbătorile de iarnă din anul 2010. După înregistrarea CD-ului au urmat filmări la mai multe posturi de televiziune. Grupul de colindători a participat la Festivalul național de colinzi și obiceiuri de iarnă din Moisei - Maramureș, în anul 2013. A susținut concert de corinzi la multe biserici din județul Bihor.

Au fost invitați în localitatea Körösnagyharsány Ungaria, unde grupul a fost însoțit de primarul comunei Girișu de Criș, Pasca Ioan. În anul 2014 grupul de corindători a participat la Festivalul de colinzi și obiceiuri de iarnă care a avut loc la Casa de Cultură „Florica Ungur” din Oradea. În anul 2015, grupul de corindători a fost invitat într-un mare spectacol alături de profesorii și artiștii Florin Pașcu și Andrada Brisc. Spectacolul a avut loc la Casa de Cultură a Sindicatelor din Oradea.

Colindele care urmează au fost transcrise de pe CD - „Și ne lasă gazdă-n casă”, a grupului de colindători din Borod.

S-ALERGĂM TOȚI

*S-alergăm toți ca să-l vedem
Că s-a născut în Vișlaiem
Fiul Sfânt pe pământ
Cum au spus prorocii
Mai de demult*

*Și-atunci de la Persida
Au călătorit cu steaua
Trei crai de la răsărit
Cu steaua-au călătorit
S-au închinat Lui*

*În iesle dobitocească
Mândră iesle d-ocolească
Sărăcia-și mironia
Și-au ales multă domnia
Că așa-au voit*

*Acestuia să ne-nchinăm
Credincioșilor să-i strigăm
Mărire sus Domnului
Pace jos omului
Bunăvoire!*

ȘI NE LASĂ GAZDĂ-N CASĂ

*Și ne lasă gazdă-n casă
C-afară ploaie dă varsă
Și ne picur picurele
După tăte streșinele
Dă nu crezi haida și vezi
Că suntem leorcă dă uzi
În casă dă ni-i lăsa
Noi mândru vom corinda.*

SUS ÎN DALBU RĂSĂRIT

*Sus în dalbu răsărit
Mândru-i pomu dă-nflorit.*

Refren: *Dimineața lui Crăciun*

*Și la umbră dăpărtat
Și la vârful-i luminat
Luminele-n trei făclii
D-ale nu sânt trei făclii
Ce-s o trei zâle mai mari
Dar pe nume cum le cheamă
D-una-i Sfânta Duminică
D-una-i Sfânta Paștilor
D-asta-i sara lui Crăciun*

*Lui Crăciun celui bătrân
Colindăm noi și-ncercând
Și pă Fiul Sfânt aflând
Dinghi Fiul să naște-le
Mii de luminări arde-le
Luminile-n rămurele
Pomeniți nașterea me-le
Că cine o-a pomeni-le
C-un bun dar l-oi dăruie-le
D-a direapta Tatălui
Și-ai fi, gazdă, vesel bun
C-ai ajuns Sfântul Crăciun!*

SUS PĂ SLAVA CERULUI

*Sus pă slava cerului
La poalele raiului.*

Refren: *Florile-s a măruului*

*'Njenunchè Sfânta Vinere
'Njenunchè și mi-și plânje-le
Lacrimile –i curgeau vale
Și dă Domnu să ruga-le.
Știi, Doamne, că m-ai trimis
Pământu ca și-l botez
Tăți s-o dat botezului
Tăți s-o-nchinat Domnului
Numa una nu s-o dat
Cetatea Irodului.
Nu s-o dat botezului
Nu s-o-nchinat Domnului.
Și pă mine prinsu-m-au
Cu cuțât tăiatu-m-au.*

*În cazan băgatu-m-au
Și-n trei zâle fiertu-m-au.
Apoi strecuratu-m-au
La gard aruncatu-m-au.
Și-am făcut cum am putut
La tine Doamne-am venit
Să-mi dai Sfântu ajutor
Pă Irod ca să-l omor
Iar Ilie, Sfânt Ilie
El tuna și fulgera-le
Dracii să cutremurau
Oamenii să-ncreștinau
Că Iisus ni s-a născut
Domnul cel făr dă-nceput
Și-ai fi, gazdă, sănătos
Că ți-am corindat frumos!*

TREI PĂSTORI

*Trei păstori se întâlniră
 Refren: Raza soarelui/Floarea soarelui
 Și așa se sfătuiră
 Haideți fraților să mergem
 Floricele să culegem
 Să-mpletim o cunună
 Și s-o ducem lui Cristos
 Să ne fie de folos
 Nouă și la neamu nost!*

VENIȚI ASTĂZI CREDINCIOȘI

*Veniți astăzi credincioșii
 Să săltăm, să săltăm
 De nașterea Ta Cristoase
 Să ne bucurăm, să ne bucurăm.*

*Că El astăzi în Vișlaiem
 S-a născut, s-a născut
 Precum au vestit prorocii
 Mai de demult, mai de demult.*

*În iesle dobitocească
 Stă culcat, stă culcat
 Ca un prunc micuț în scutece
 Înfășurat, înfășurat.*

*Păstorii cu fluierile
 Îl măresc, Îl măresc*

*Lui Dumnezeu pentru Dânsul
 Mulțumesc, mulțumesc.*

*Scoală degrabă Iosife
 Fugi în Egipt, fugi în Egipt
 Scapă Fiul și pe Mama
 Din prăpăd, din prăpăd.*

*Să nu piară ei acolo
 De mâinii, de mâinii
 Că sunt toți amestecați
 Cu diavolii, cu diavolii.*

*Puterea să li se stingă
 Să nu mai fii, să nu mai fii
 A Cristos împărăție
 Pe vecii, pe vecii.*

BUCURIE MARE-AVEM

*Bucurie mare-avem
 Tot neamul pământului
 Dă nașterea Domnului
 Că s-a născut Fiul Sfânt
 Oareunde pe pământ
 În iesle dă boi culcat
 În scutece dă bumbac
 Boii-n coarne l-or luat
 Și la Iordan l-or dat*

*Iordan l-o botezat
 Mândru nume i s-o aflat
 Mândru nume dă folos
 Domnu nost, Isus Cristos
 Să ne fie de folos
 Nouă și la neamu nost.*

(inf. Grup de colindători din Borod,)

CEA SFÂNTĂ MARIE

*Cea sfântă Marie-oi Doamne me
 Luarsă dusără
 Refren: Me doi corinde me
 Colo jos mai jos
 Jos spre scăpătat-oi, Doamne me
 Curții lui Pilat
 Grajdul cailor
 Zuă bună-și da
 Sălaș de-ncercare-oi, Doamne me
 Sălaș căpăta
 Grajdu cailor
 Caii-și prăznăier-oi, Doamne me
 Munci-o-ngreuieu
 Maica-i blăstăma
 Fire-ați blăstămați voi cai me
 Și dă Dumnezeu
 Și dă Fiul Meu
 N-ați ave sațau voi caii me
 Până la Ispas
 Și-atunci numa-on ceas*

*Cea Sfântă Marie-oi Doamne me
 Luarsă dusără
 Colo sus, mai sus
 Sus spre răsărit-oi Doamne me
 Curții lui Crăciun
 Sară bună-și da
 Sălaș dă-ncercare-oi Doamne me
 Sălaș căpăta
 Grajdu boilor
 Boii o d-aboraro-i Doamne me
 Munci o ușura
 Maica-i d-alduia
 Fire-ați d-alduiți voi boii me
 Și dă Dumnezeu
 Și dă Fiul Meu
 Și-ați ave sațau voi boii me
 Până-n prânzu mic
 Ce și-or prânzuit
 Roșcovani plugari-oi, Doamne me
 Și-ai fi sănătoasă
 Gazdă jupâneasă!*

CEL DOMNUȚU-I MIC

*Cel Domnuțu-i micu
 Bun gând ș-o gânditu.
 Refren: Me doi corinde
 Duspeți ș-o chemat
 La al său palatu.
 Câți o cam chematu
 Toți o cam venitu
 Numa n-o vinitu
 Sfântu sfânt Nicoară
 Tătu-l d-așteptară
 Trei zile de vară
 Când fu dăcusară
 Numa ce-l văzură
 La-o umbră de spinu
 Cu o cupă de vinu
 Cu cupa-nchina-le
 Dăn gură grăie-le
 Iac-am zăbăvit
 Că le-am întâlnitu*

*Nouă corăbii nouă
 Și alte încă nouă
 Plini cu suflețe
 Și le-am petrecutu
 Cele păcătoase
 Pă mâna stânga-le
 Fundu iadului
 Para focului
 Iadu-i întunecosu
 Rău loc de folos.
 Și le-am petrecut
 Pă cile direpte
 Pă mâna dreaptă
 În poarta raiului
 Raiu-i luminos
 Bun loc de folosu
 Că-i a lu Hristosu
 Pentru neamu nostru.*

COLO SUS PĂ LÂNGĂ LUNĂ

*Colo sus pă lângă lună
 Refren: Me florile dalbe
 Ieste-o masă dă mătasă
 Da la masă cine șede
 Stă Cristos cu Sfântu Petru
 Tăt întrabă și să-ntreabă
 Ce-i mai bun p-acest pământ ?
 Bună-i, Doamne, oaie bună
 Ea te-mbracă și hrănește
 La Ispas un bot dă caș
 La Crăciun on suman bun;
 Tăt întreabă și să-ntreabă
 Ce-i mai bun p-acest pământ?
 Bunu-I, Doamne, omu bun
 Face casa lângă drum
 Vin salăi ș-o sáluiesc*

*Și pă Dumnezău cinstesc;
 Tăt întreabă și să-ntreabă
 Ce-i mai bun p-acest pământ?
 Bunu-I, Petre, bou bun
 Cu el lucre ce-i mai greu
 El ară pământu tare
 Ca și crească grău mare
 Grău lume o hrănește
 Pă mine mă pomeneste
 Dân grău să face prescură
 Ș-apoi cuminicătură.
 Boii la nașterea me-le
 Pă Maica o încălze-le
 Cu a lor abor curat
 Neavând casă și pat.*

DULAȘU

(colindă de fată - variantă)

*Dulaș mare cât dă mare
 Mare, mare mărgini n-are
 Marginili-și bat munții.
 Pântre brazi, pântre molizi
 Saltă, saltă bouar sur,
 Da din coarne ce-și dădură
 D-on leangăn și d-on cearcăn
 Dar în leangăn cine-și șede
 Șede-și Oană, fată bună
 Dar lucruțu ce-și lucra
 Împistrește, popistrește
 Gulaș tătâne-său
 Ba năframă frate-său.
 Nime-n lume nu să d-află
 Și străbată la leangăn,
 Numa-on fecior tânere
 Cu căluțu pătrărel
 Și la leangăn străbătè
 Și din grai așè graiè
 Și tu, fată, că te gată*

*Că dă joi tu vii cu noi
 Peste munți în alte curți
 La părinți necunoscuți
 Leagă calu dă șezată
 Intră-n casă năchemată
 Șezi pă scaun nă-mbietà
 Le păharu nă-nchinat
 Și-nchină câtă Voina
 Că cu el ti-i cununa
 Și tu, fată, te gătește
 Și corinda ne-o plătește
 Cu doi-trii d-argințai
 Și p-atâta mânântăi
 Ș-un firuț dă mintă creață
 Ș-ai ave, fată, viață
 Ș-un firuț dă busuioc
 Ș-ai ave, fată, noroc
 Noroc dă la Dumnezău
 Dân casa tătâne-tău!*

ESTE SCRIS CĂ S-A NĂSCUT

*Este scris că s-a născut
 Refren: Sfânt, Sfânt este Domnul
 Este scris că s-a născut
 Nu în pat, nici pe perine
 În iesle de boi culcat
 În scutece-nfășurat
 În scutece de bumbac
 Iară Irod împărat
 Auzind s-a mâniat
 Și-a dat o poruncă-n țară
 Toți pruncii ca să-i omoară
 De doi ani mai mici în jos
 Ca să-L taie pe Cristos
 Pe Cristos nu l-a tăiat
 Dumnezeu L-a apărat
 Să ne scape de păcat*

MULȚI ANI

*Mulți ani, mulți ani
 Întru mulți ani!
 (se repetă de trei ori)
 Dumnezeu să vă trăiască
 În statul de isfătat
 Cu lumina-ai luminat
 În fericirea veșnică
 Să vă trăiască!
 În statul de isfătat
 Cu lumina-ai luminat
 În fericirea veșnică
 Să vă trăiască!*

NOI ACUM ORTACILOR (colinda bitușerilor din Vișlaiem)

*Noi acum ortacilor
 Iară voi voinicilor
 Lăudăm și cântăm
 Și ne bucurăm*

*Cu păstori dâmpreună
 Să ne facem voie bună
 Că ni s-a născut Hristos
 Lumii de folos*

*S-a născut într-o poiată
 În poiata Iudeii
 Frumos cântau îngerii
 Îngerii frumos cântau*

*Și pă Domnul lăudau.
 Că gazda colac ne-a da
 Gazda colac ne-a da zâce
 Fără on cărnaț nu ne-om duce*

*Coldobățu cât dăgros
 L-om trage pă gât în jos
 Coasti grasî și spinari
 Și ne deie la ficari*

*Și-o tilincă de pălincă
 N-a zâce gazda nimică
 Noi om bè cu cine-om vrè
 Tăt cu gazda alătore.*

*Bagă mâna până-n brâu,
 Și ne scoate câte-un leu
 Batâr a fi și de sută
 Noi om primi și cam ruptă.*

*Că noi bini-om chirpi
 Și om hăznăli
 La nașterea lui Cristos
 Să ne fie de folos!*

POMU-I POMURATU

*Pomu-I pomuratu
Dă poame încărcatu,
Soarele-și luce-le
Poamele-și cocè-le.
Vânturi mari sufla-le
Poamele-și pica-le
Cei buni credincioși
Stau și-și culejè-le.
Pă mâneci pă sânuri
Pân cujme și clompuri
Lăudând pă Domnul
Pentru acele daruri
Cei boieri bătrâni
'N calea lor le-o stat
În frumoase graiuri
Mândru i-o-ntrebat*

*Dinghi le-aduceți voi
Aste poame coapte
Noi le-aducem tare
Tare dă dăparte
Dă la Sfântul soare
Cu mare rogare
Dă va-ți ști roga-le
Și vouă v-ar da-le
În coati și-n jerunți
Cu prescuri slujite
În biserici sfinte
La Maica Precista
Care astăzi născut-a
Un Fiu prea frumos
Pă Domnul Hristos!*

6.7.4. Obiceiuri de Anul Nou

Locuitorii comunei noastre întâmpinau Anul Nou cu bucurie și speranța că acesta va aduce sănătatea și fericirea membrilor familiei, fecunditate animalelor și roade bogate în livezi și holdele cu cereale.

Reprezentând anul vechi și îmbătrânit, grupuri mici de băieți se îmbrăcau în haine femeiești, își vopseau fața cu funingine, ca să nu-i recunoască nimeni. Sătenii le spuneau „moime”. Moimele, însoțite uneori de un fluieraș sau highiduș, colindau pe la casele oamenilor, obligând gazdele să joace cu ele. Cei colindați încercau să-i recunoască pe cei mascați. Dacă reușeau, era un semn bun, spre hazul și veselie tuturor. Gazdele îi ospătau cu mâncare și băutură. Moimele își continuau colindatu din casă în casă, până în zorii zilei Anului Nou.

În aceeași seară premergătoare Anului Nou, unii săteni încercau să afle care vor fi lunile cele mai favorabile lucrărilor agricole. În acest scop, făceau calendarul de ceapă, astfel: dintr-o ceapă mare se decupau 12 foi, câte una pentru fiecare lună a anului; acestea se puneau în ordinea lunilor pe masa din camera curată (de ospătai); în fiecare foaie se puneau o jumătate de linguriță de sare; se lăsau așa peste noapte, iar dimineața gazda se ducea „să citească” calendarul; în unele foi se găsea apă de la sarea topită, iar în altele nu. Lunile reprezentate de foile cu apă îi indicau gazdei că vor fi ploioase, iar celelalte – secetoase.

În ziua de Anul Nou se făcea o petrecere cu mâncare, băutură și joc, cunoscută în satele comunei cu numele „Vărjel”. După ora prânzului, după ce oamenii se întorceau de la biserică, tineri și bătrâni se adunau la casa unde s-a ținut și petrecerea de Crăciun, numită „corinzi”. Fiecare familie aducea de acasă cârnați, caltaboși, pălincă și vin. Cei ce organizau „Vărjelu”, puneau la dispoziție o cratiță mare în care se prăjeau produsele și o oală pentru preparatul pălincii aprinse sau a vinului fiert.

Mâncarea și băutura se serveau în comun, iar muzicanții erau aceiași care au cântat de Crăciun.

Despe „Vărjelu” (Vergelul) ce avea loc în noaptea Anului Nou, așa cum este cel de la Bratca, când un „ursitor” numit „Goaga”, prin împerecherea inelelor de la fetele de măritat și feciorii de însurat, prezicând astfel viitoarele cupluri nuptiale din Cășlege și nu numai, informațiile sunt vagi și chiar dacă un atare ritual a existat în unele sate, nu ne putem pronunța.

În dimineața Anului Nou, copii mergeau pe la casele gospodarilor, urându-le sănătate și mulți ani. Era de bun augur ca în dimineața Anului Nou să-ți intre în casă mai întâi un băiat.

6.7.5. Boboteaza. Botezul Domnului

Sărbătoarea Botezului Domnului, Isus Cristos, încheie ciclul celor 12 zile a sărbătorilor de Crăciun și Anului Nou. În timpul Bobotezei, bătrânii posteau și așteptau să vină preotul cu crucea, pentru a sfinți cu aghiasmă casele și gospodăriile, așa cum își amintește inginerul Nicolae Cucu din Borod, în manuscrisul său memorial „Răzbind prin ani” (1930-2000): „Parte din copii, favorizați de soartă, buni la religie, cu auz muzical, cu voce puternică și plăcută, erau aleși de părintele Munteanu pentru „umblatul cu crucea”. Echipa era formată din părintele Munteanu, cantor (Fodor), sfânt (Leț) și patru copii îmbrăcați în hainele bisericești (fustă din postav roșu, bluză albă, dantelată la poale și mâneci, cu gulere din postav roșu, garnisit pe margine cu o panglică aurie). Părintele purta crucea, sfântul cofa cu apă sfințită și mănunchiul de busuioc pentru stropit. Cantorul și copiii cântau troparul sărbătorii: În Iordan, botezându-te tu, Doamne... Troparul începea de cum se intra în curtea gospodarului, continuându-se apoi în casă, în timp ce părintele Munteanu sfințea casa și oferea spre sărutare crucea” (p. 56).

Același fiu al satului Borod, Nicolae Cucu, își amintește de obiceiul practicat de copii, Chiraleisa (Țuraleisa) de la sintagma grecească „Kyrie eleison”, în traducere „Ajută-ne, Doamne!”: „Obiceiul consta în înconjurul

pomilor, în sunete de zurgălăi, țângălauă (clopoței) și tălângi asociate cu ura-rea strigată din toate puterile: „Țuraleisa, leisa/Roadă-n grâu, până-n brâu/ Dintr-un spic un oticău/Țuraleisa, leisa!” (p. 56).

În noaptea Bobotezei, se credea că fetele de măritat își puteau afla „rândulita” (ursita). În Ajun, acestea țineau post negru, adică nu mâncau nimic și nici nu beau apă. Seara, supă asfințitul soarelui, făceau o plăcintă din aluat nedospit, pe care o coceau pe plită. Înainte de a se culca, fata de măritat o rupea în două. Jumătate o mânca, fără să bea apă, iar cealaltă jumătate o pune sub pernă, împreună cu un fir de busuioc primit de la preotul satului, când venea la sfințitul casei. Noaptea, în timpul somnului, se arăta în vis un fecior care o servea cu un pahar cu apă. Cu acela urma să se căsătorească în viitorul apropiat.

Tot în seara Bobotezei, unele fete închideau cocoșul sub postava de pâine. Dimineața, îi dădeau drumul, urmărind încotro se duce cocșul. Se credea că din direcția aceea vor veni în curând pețitorii.

6.7.6. Sântoaderul (Sfântul Toader)

Este o sărbătoare cu dată mobilă și se ținea în prima sâmbătă din Postul Mare al Paștelui. Era dedicată și pomenirii morților. În amintirea lor, în această zi se mânca doar grâu fiert îndulcit cu zahăr sau miere de albine (Borozel și Cetea). La Borod, în grâul fiert îndulcit se mai puneau sâmburi măcinați de nucă sau vișine sau cireșe din compoturile pregătite pentru iarnă.

Tot acum apar primele semne ale primăverii, ghiociei, brândușile, călugării, florile de corn ș.a. În satele comunei se practicau rituri de purificare și fertilitate cu foc sau fumeгаții și apă: „Ne culcam seara și dis-de-dimineată, tata trebuia să iasă primul pe ușă afară. El aducea în curtea casei 3-4 furci de bălegar necopt și-l aprindea. Acesta făcea foc și fum. Apoi ieșea mama afară și sărea de trei ori peste foc, tata apoi mama. Mama venea în casă și ne trimitea pe rând să sărim peste foc. Tata ne zicea și noi repetam: «Sar peste foc/Ș-am noroc!» de trei ori; fetele se așezau în fața oglinzii (cocotoare), își despleteau părul, iar din vârful părului tăiau câteva fire și, legate la cap, plecau la o răchită, în scorbura căreia puneau părul tăiat, zicând: «Cum crești tu în primăvară/Să-mi crească părul iară!» Dacă răchita îmbătrânea și cădea, atunci fata planta în pământ o mlădiță de răchită, și-și agăța părul în ea până când răchita îmbătrânea. După aceea, acasă, fetele își spălau părul cu leșie (apa recursă din cenușarul folosit la fertul hainelor sau tortului) și-l limpezeau cu apă în care s-au fiert florile galbene de corn. Se zicea că astfel fetele vor avea părul cu fire lucioase, lungi și groase.” (Informațiile au fost furnizate în anul 1995 de prof. Valeria Zisis și înv. Alina Țepela din Borozel).

6.7.7. Sângeorzul (Sfântul Mare Mucenic Gheorghe)

Sărbătoarea cu dată fixă în calendarul creștin (23 aprilie), este un reper important în calendarul agricol și pastoral, de acum putându-se semăna porumbul, iar animalele se pot scoate la pășunat: „Oamenii mai înstăriți își căutau slugi (tineri care proveneau din familii mai sărace) care erau folosiți la îngrijitul animalelor. Perioada slugiei era de un an. Slugilor li se asigura mâncarea și dormitul și două rânduri de haine, una de vară, care consta din cămăși de pânză, gaci largi, opinci și obiele. Pentru iarnă li se confecționa un suman și o pereche de cioareci (pantaloni de lână) și de opinci. Tot în ziua de Sângiorz era obiceiul ca tinerii, fete și băieți, să se adune la o fântână sau pe malul apei curgătoare (vale), unde se udau reciproc.”.

Până în zilele noastre, se credea că la Sângiorz, „strâjile” (strigoii sau strigoaie), care au puterea magică de a fura laptele de la vaci, sunt mult mai active. Pentru a preîntâmpina acest lucru, în ajun, după asfințitul soarelui, bărbatul (capul familiei) lua un lanț lung de câțiva metri, și împreună cele două capete ale lanțului cu un lacăt. Apoi petrecea lanțul peste umăr, în diagonală și înconjura de trei ori întreaga gospodărie. După aceea, punea lanțul la ușa grajdului în așa fel încât animalele să treacă peste el. Lanțul era ținut acolo o săptămână, protejând animalele de strigoii! (Informații de la Gârz Nicolaie, 58 ani, Borod, 2016).

În casele sătenilor, unde se agățau icoanele pe sticlă, se găsea adesea și icoana Sf. Gheorghe, înfățișat călare peste un cal și ucigând cu sulita un balaur, reprezentare mitică a răului și întunericului.

6.7.8. Sărbătoarea Învierii Mântuitorului - Paștile

Cea mai mare sărbătoare a creștinilor are loc în fiecare an la date diferite. Paștele ortodox are loc în fiecare an în prima duminică cu lună plină după echinocțiul de primăvară (21 martie - după calendarul Gregorian). Creștinii ortodocși din România sărbătoresc Paștele după calendarul iulian, iar Crăciunul, după calendarul gregorian. Sărbătoarea este precedată de Duminica Floriilor, zi în care Isus Cristos intră însoțit de ovațiile credincioșilor în Ierusalim și de Săptămâna Patimilor, cea de-a VII-a săptămână a Postului Mare.

În Joia Mare, când se comemorează Cina Cea de Taină, bisericile din sat se auzeau ritmurile de toacă bătută cu ciocane de lemn, cel mai adesea de copii. Bătăile de toacă chemau sătenii la evlavia celor 12 evanghelii. Era o săptămână de post sever, iar Vinerea Mare, numită și Vinerea Seacă (ziua înmormântării Mântuitorului), multă lume ținea post negru. În așteptarea miracolului Învierii lui Isus, „cu moarte pe moarte călcând”, ziua de sâmb-

bătă era dedicată pregătirii mesei rituale de duminică (ouăle roșii, colacii, preparate din miel). După miezul nopții, din fiecare familie, 1-2 membri se duceau la biserică pentru a aduce acasă lumina, bucuria și paștile (sângele și trupul Mântuitorului).

În Duminica Învierii, înainte de a merge la slujba de la biserică, fetele se spălau pe față cu apa de la ouăle fierte, „ca să aibă fața albă și curată ca ouăle” (Borozel). Copiii mergeau prin sat „a cucuța”, ducând vestea Învierii. Gazdele, bucurându-se că le intra în casă un băiat, dădeau fiecăruia câte un ou roșu.

La masa festivă, după ce fiecare membru al familiei gusta paștile, în semn de credință și comuniune cu divinitatea, ciocneau între ei ouă (simbolul vieții) cu salutul care se va rosti până la Înălțarea la Cer a Domnului (Ispasul): – Hristos a înviat! – Adevărat a înviat!

6.7.9. Sântilie (Sfântul Ilie)

Este un sfânt temut de săteni. Se crede că umblă în cer într-un cerc de foc tras de cai, pe care-i strunește cu un bici, provocând „vreme grea” cu fulgerele și trăsnetele pentru a nimici dracii care se ascund pe pământ. În unele colinde este eroul care readuce pe pământ Soarele și Luna și alte însemne creștine furate de Iuda.

În ziua lui, cu dată fixă (20 iulie), nu se lucrează deloc. Periculoase sunt și alte două zile din preajma Sântiliei, și anume Foca și Precupul. În aceste zile nu se lucrează în câmp, la făcutul fânului sau la secerat, fiind rele de foc.

6.8. Obiceiuri comunitare

6.8.1. Șezătoarea la Borod

Femeile dintr-o anumită zonă a satului își trimiteau vorbă unele la altele la care casă se vor întâlni în șezătoare seara. După lăsarea serii și terminarea lucrului în gospodărie, femeile se adunau la casa stabilită, fiecare aducându-și câte ceva de lucru, cum ar fi:

- furca cu caierul de tors cânepă sau lână; croșetă pentru cipcă (dantelă); pânză pe care brodau motive diverse, în tehnica numită ciur; șterguri (ștergare) pe care coseau flori; croșete și lână pentru ciorapi, mănuși sau pulovere, etc.

La șezătoare mai participau fete, feciori, bărbați și uneori copii.

Fetele erau învățate de femeile mai vârstnice să lucreze lucrul de mână. În timp ce lucrau, femeile măritate, auzind vești prin sat, că anumite fete

Pascar (Cipău) Anica la războiul de țesut

Topai (Olar) Maria făcând cipcă

Copii de la școala din Borod la concert de colinde în biserica ortodoxă Aleșd

erau curtate de anumiți feciori, le făceau „bărdăuțe” din fuiorul care-l torceau. Acestea erau practic niște mici păpuși, ghemotoace de fuior. Una era făcută în numele băiatului iar cealaltă era pentru fată. Acestea se așezau pe vatra casei și erau aprinse cu chibrituri. Dacă în timpul arderii cele două ghemotoace se apropiau una de cealaltă și produceau scânteii, atunci cei doi tineri se vor căsători. Acest obicei a fost pus în scenă de către doamna învățătoare Florica SUCIU.

Feciorii și bărbații ajungeau în șezătoare spre finalul lucrului. Gazda casei pregătea din timp pălincă pentru bărbați, iar pentru femei se pregătea pălincă aprinsă îndulcită. Pălinca aprinsă îndulcită se făcea în felul următor: într-o cratiță se puneă o cantitate mică de zahăr, se așeza pe plita încinsă până zahărul se făcea caramel. Apoi se turna pălinca, se lăsa până se dizolva caramelul, după care se aprindea cu un chibrit. Se lăsa câteva secunde să ardă, apoi se acoperea vasul cu un capac care închidea ermetic cratița. Flacăra se stingea, apoi se adăuga chimion în cantitate mică și câteva boabe de scorțișoară. Pălinca se puneă la răcit, apoi se serveau femeile.

Găzdoia casei pregătea pancove (gogoși) sau plăcinte. Uneori le fierbea grăunțe de mălai (porumb). Acestea erau servite în loc de alune.

În timpul șezătorii, feciorii chemau fetele la anumite jocuri, printre care: „Tulai, birău”: unul dintre feciori se așeza pe un scaun, de unde striga tare; - „Tulai, birău!” un alt fecior întreba: - Ce-ai pățit, fătul meu?

- Am picat într-un tău.

- Da, cine te-a scoate? (feciorul spunea numele unei fete) .Aceasta era obligată să-l scoată, sărutându-l. Fata rămânea pe scaun în locul feciorului. Acum striga ea, obligând un fecior s-o scoată din tău (lac mic). Jocul continua până ce feciorii și fetele ajungeau măcar o dată la sărutat.

Unii bărbați și femei sau fete, care aveau voce frumoasă, erau solicitați să horească (să cânte), antrenând și pe ceilalți participanți la șezătoare. De asemenea, se spuneau ghicitori, povești, se comentau evenimentele din sat. În Postul Crăciunului se colindau „corinzi”, care se transmiteau astfel din generație în generație.

Șezătoria se încheia de cele mai multe ori după miezul nopții; uneori dura până la primul cântat al cocoșilor. Menționăm că aceste șezători se organizau, prin rotație, la toți participanții din zona respectivă.

6.8.2. Claca la Borod

Claca era o modalitate de într-ajutorare, cu împrumut, între oamenii dintr-o anumită zonă a satului. Clăcile erau de mai multe feluri:

Claca de tors cânepa;

Claca de fostoit pene de păsări de casă;

- Claca de scălmănat lâna;
 Claca de desfăcat mălai (depănușat porumb).
 Claca la construcția caselor;
 Claca de tors cânepa se făcea în două feluri:
- claca cu hegheduși (muzicanți)
  - claca fără hegheduși.

La claca cu muzicanți se împărțea de către gazda clăcii fuioarele de cânepă sau ce era de lucru, la femeile din zona respectivă. Fuioarele sau câlții se împărțeau de obicei la începutul săptămânii. Femeile luau fuioarele sau câlții acasă. După ce era terminat lucrul, pe gheme se punea o etichetă cu numele clăcășitei. Sâmbăta seara se aducea lucrul la o casă mai spațioasă, unde gazda primea lucrul. Gazda, la rândul ei, angaja muzicanți ca să răsplătească munca depusă de clăcași. La petrecere participau toți locuitorii zonei respective. Bărbații și feciorii erau serviți cu câte un pahar de pălincă ca să prindă curaj să joace fetele și femeile. Petrecerea dura până în zorii zilei.

La claca fără muzicanți, se adunau femeile și fetele la casa unde se organiza claca. Gazda casei împărțea lucrul la fiecare. Femeile și fetele executau aceste lucrări. După ce terminau lucrul, gazda le pregătea o masă comună, unde de obicei se servea popricaș, curechi umplut (sarmale), pancove (go-goși) și câte un pahar de pălincă aprinsă.

Inf. de la înv. Suci Florica și Gârz Nicolae, 59 ani, 2016

6.9. Din activitatea cultural artistică. Formații, interpreți și animatori culturali

6.9.1. Gârz Nicolae (dansator și animator cultural)

INFORMAȚII PERSONALE

Nume:	GÂRZ NICOLAE
Naționalitatea:	română
Data nașterii:	31.05.1957, loc. Borod, jud. Bihor
Părinți:	Gârz Nicolae Gârz Elisabeta
Stare civilă:	căsătorit cu Florica (Ivan) - anul 1983
Copii:	Nicoleta Hristu, inginer, căsătorită cu Cristian Hristu Florin, inginer, căsătorit cu Diana (Tulbure)
Nepoți:	Antonia Cristina Hristu
Loc de muncă:	S.C. Version Comprest S.R.L.
Ocupația:	Administrator

EDUCAȚIE ȘI FORMARE:

1964 – 1967/1968	Clasele primare I-IV la Școala generală Valea Mâșca, com. Borod, jud. Bihor
1968/1969 – 1971/1972	Clasele gimnaziale V-VIII la Școala generală Borod, jud. Bihor
1972 – 1975	Școala Profesională „Înfrățirea” din Oradea, jud. Bihor
1988 – 1992	Liceul teoretic „Alexandru Roman” din Aleșd.

APTITUDINI ȘI COMPETENȚE ARTISTICE

Pasionat de folclor și tradiții folclorice

Folclor:

1967 – 1972	Învăț să cânte la vioară.
1969 – 1972	Dansator în formația de dansuri a Școlii generale Borod
1973 – 1976	Dansator în formația de dansuri „Înfrățirea” Oradea
1974 – 1977	Dansator în ansamblul „Nuntașii Bihorului”
1974	Dansator, în paralel, în formația de dansuri din comuna Borod
1979	Termină stagiul militar și continuă activitatea culturală la formația de dansuri din comuna Borod
1979 - 1989	Înființează, împreună cu fratele Gârz Ioan (acordeon) taraful „Frații Gârz” cu care a cântat la nunți și petreceri.
2002 – 2009	Participă, împreună cu colegii, la diversificarea activităților ansamblului „Bărdăuța” 2008

	Înființează, împreună cu colegii de ansamblu și cu sprijinul unor buni prieteni asociația culturală „ETOS ETNOS” 2010
2014	Participă la înființarea grupului de colindători, cu care realizează un CD intitulat „Și ne lasă gazdă-n casă” Invitat să participe, din nou, ca dansator, împreună cu colegii veterani de la „Nunțași Bihorului”, în diferite spectacole
Premii obținute:	
1971	locul III – medalia de bronz cu expediția „Măgura”
2008 decembrie 1	Concursul „Expedițiile Cutezătorii”, faza republicană
2011 decembrie 18	Centrul jud. pentru conservare și promovarea culturii tradiționale Bihor – diplomă de excelență
2012	Televiziunea Favorit – emisiunea „La izvorul dorului”, diplomă de excelență
2014	Centrul jud. pentru conservare și promovarea culturii tradiționale Bihor, diplomă de excelență
2014	Ansamblul „Nunțașii Bihorului”, diplomă de onoare
Alte pasiuni:	
	sport - drumeții prin munți - schi

6.9.2. De la hora satului la valorificarea scenică a dansului popular

Până la performarea dansurilor țărănești pe scenele căminelor culturale în contextul unor spectacole, concursuri sau festivaluri, cadrul cel mai vechi și firesc de desfășurare a acestora a fost hora satului sau „la higheghe”, adică denumirea zonală și locală a viorii. Și cuvântul dans (danț) este un împrumut ulterior jocului, substantiv și verb deopotrivă ; „Fără joc ardelenesc \ Eu mor și mă prăpădesc” sau „Mănânce-te focu luncan \ Că nu te-am jucat de-un an”. Se mai juca la nunți, la marile sărbători de peste an sau (de exemplu în zilele de Crăciun și Paști) la nunți și uneori la clăci și șezători. Potrivit legendei legate „Dâmbul danțului” din Borozel, se pare că jocul se organiza uneori pe dealurile din apropierea satelor.

În satul tradițional, până prin anii 60 ai secolului trecut, „higheghea” avea loc cel mai adesea duminică, după ora prânzului, cu excepția celor care cădeau în posturile unor sărbători ca Paștile, Sânpetru, Sântămăria Mare și Crăciun. De organizare se ocupau doi-trei feciori care „alcăzeau” muzicanții contra unei sume rezonabile recuperată din taxa de intrare a participanților la horă. Ei vegheau la ordinea și buna desfășurare a manifestării, prevenind eventualele acte de violență. Locul ales pentru joc a evoluat de-a lungul timpului, de la casa sau șura unui localnic, la casa de joc sau căminul cultural aparținând comunității sătești.

La horă avea acces întreg satul, tineri și vârstnici, bărbați și femei, fie și numai în calitate de spectatori. Chiar și copiii însoțiți de părinți se obișnuiau cu atmosfera de petrecere, deși intrarea în jocul propriu-zis se făcea la vârsta fecioriei. Până atunci ei învățau dansurile de acasă, de la părinți sau frați și surorile mai mari.

Putem spune că jocul de duminică era o sărbătoare pentru săteni, întrunind mai multe funcții: sociale, psihice și artistice. Aici se consolidau relațiile dintre membrii comunității, se puteau prevedea viitoarele cupluri matrimoniale și se etalau diverse piese care alcătuiau portul popular. Intrând în atmosfera creată de melodiile instrumentale, de jocul în sine și strigături (descânțece), participanții se detașau de problemele vieții zilnice, se eliberau de gândurile apăsătoare pentru a începe cu un tonus mai bun o nouă săptămână de lucru.

În satele comunei noastre, repertoriul coregrafic se rezuma la dansurile de perechi: luncanu, șiru, mânântălu, rar sau în perioada mai îndepărtată, ardeleanu. Dacă femeile se limitau la pași bilaterali și piruete, bărbații aveau mai multă libertate de mișcare: tropotitul pe pământ (podea), bătai pe cizme și pe picioare, bătai în palme, bătutul pintenilor, pocnitul din degete, fișcuratul din gură, chiuituri și strigături. În timp „ponturile” (figurile) executate de bărbați, au devenit o competiție între feciori și apoi „dansul fecioresc” specific Transilvaniei. Borodanii erau dănțăuși vestiți, jucau cu o mare pasiune. Bărbații și feciorii, la petreceri încălțau cizme din piele țapene în tureac (tari) cu care se întreceau în bătutul pintenilor. Un înfocat dănțăuș la bătutul pintenilor era Găvrila Raveichi despre care se spune că uza o pereche de cizme la sărbătorile de iarnă, bătutul pintenilor se auzea de la distanță de două sau trei case de la locul de unde se ținea petrecerea.

Și acompaniamentul jocurilor a evoluat în timp de la un simplu fluier sau cimpoi, la două viori (primă și contră) și tobă. Din anii ‘60, vioara clasică cedează în fața viorii cu goarnă, iar vioara contra, acordeonului. În zilele noastre, instrumentele de suflat precum taragotul și saxofonul nu mai surprind pe nimeni.

E momentul să inserăm mai jos una din cele mai frumoase pagini dedicate jocului bihorean de către unul din cei mai cunoscuți folcloriști români, Ovidiu Bârlea. Jocul bihorean este alcătuit aproape numai din dansuri de coloană de perechi (...) Ceea ce se remarcă la aceste jocuri de perechi alăturate este dialogul mâinilor partenerilor extins pe întreg registrul modalităților de exprimare. Diferitele feluri de a ține partenera în executarea unor figuri, respectând un cod tradițional plin de nuanțe ale fineței, alcătuiesc un adevărat duet capabil să strecoare sentimente și stări pe care cuvintele nu le-ar putea

exprima în chip atât de voalat și de reținut. Dar marea artă a jocului bihorean rezidă în altceva. Cine a văzut șirul de perechi unduind încoace și încolo ca un lan în bătaia vântului, a simțit dintr-o dată fiorii unui ce necunoscut, totuși plin de farmec (...) „Bihoreanul și când joacă stă mai mult să glumească” ,mereu aplecat spre umorul pe care știe să-l extragă din înseși marile date ale existenței umane. Șăgalnic în joc ca și în cântec, el e apt a se ridica deasupra mărunțișurilor care fac viața atât de posomorâtă, pentru a ajunge la sfera aceea care oferă numai senin în jurul ei. Fără îndoială că atare substrat poate izvorî numai dintr-o plenitudine spirituală de primă mână. Doar atare stare sufletească îi poate împrumuta acea oglindă roză care să reflecte lumea, înveșmântată ca de perpetuă sărbătoare. El pare gata să dea ocol lumii sărind într-un picior pentru a se alege cu constatarea că nicăieri nu poate fi atât de bine ca în Bihor, mai ales când îl trage „higheghea” la joc (*Eseu despre dansul popular românesc*, Ed. Cartea Românească, 1982, pp. 103-104). (14)

În fine, jocul „la higheghe”, ar fi mult mai sărac fără strigături sau descântece. Specie a liricii populare, o strigătură conține 2-6 versuri, declamate (strigate) în timpul și în ritmul melodiei unui dans sau altul. Unele vizează jocul în sine, altele elogiază ființa iubită, calitățile fizice și morale ale acesteia. Dimpotrivă, altele, mai provocatoare, satirizează, nu fără umor prostia, lenea și imoralitatea unor săteni. Adesea, strigătura unui jucător este urmată de replica altuia și-apoi a altuia, și tot așa până la sfârșitul suitei de 2-3 dansuri. Strigăturile contribuie la înviorarea atmosferei, la revigorarea jocului și a jucătorilor, la crearea bunei dispoziții în rândul tuturor celor care participă la higheghe.

Pentru a ilustra o parte din conținutul strigăturilor, de joc din satele comunei, am ales câteva culese și publicate de folcloristul Petru Malița în volumul *Folclor din Bihor. Străgături de joc*, Ed. Mihai Eminescu, Oradea, 1996. (15)

Tulai, Doamne, că-i târziu
Și mă bate maica rău
Că și-aseară m-o bătut
C-am stat cu tine prea mult.
(inf. Coca Nicolae, 86 ani, Borod, 1979)

Tăt cu ochii la oglindă
Și gunoiu până-n grindă,
Las' la dracu oglinda
Și apucă mătura

(inf. Sărăcuț Ioan, 65 ani, Șerani, 1973)

Multe doruri mă bat iară
Câți stâlpi îs pă ulicioară
Multe doruri mă frământă
Ca pă om muierea blândă.

...

Asta-i mândră, bat-o sfinții
C-o picat și și-o rupt dinții

(inf. Suciu Dumitru, 88 ani, Borod, 1975)

Care fată-i pudărită
Ar trebui-un pic sudită
Cu sudalma țâgănească
Să nu să mai pudărească.

Doamne, fă-mi un bine-o dată
Bagă zilele-ntrolaltă,
Să vie mândra acasă
Că mi-i inimioara arsă.

(inf. Venter Ioan, 57 ani, Borod, 1979)

Săraca muierea mea
Numa lapte dulce-ar bea,
Când vede pălincuța
O calcă nevoița.

(inf. Toșe Ana, 75 ani, Borod, 1982)

Mă dusăi și io-a peți
La fata birăiții,
Văzui gozu după pat
Nu mai vorbii dă-nsurat.

(inf. Faur Barbara, 81 ani, Șerani, 1991)

Doamne de când n-am jucat
Picioarele mi s-or muiat,
Dar acuma am să joc
Pân-a sta soarele-n loc,
Să să uite soarele
Cum joacă picioarele.

(inf. Sur Irina, 54 ani, Borod, 1991)

Mânce-te focu luncan
Că nu te-am jucat de-un an,
Haidă nana mea la șir
Dacă știi mere pă fir.

...

Dac-aș fi bun dă lucrat
Pă cum îs bun de jucat
Aș fi putrăd dă bogat.

(inf. Ivan Onița, 84 ani, Borod, 1992)

Doamne dă să se mărite
Cele hâde și urâte,
Cele mândre să rămâie
Că ele mi-au fost dragi mie.

...

Am o mândră ca o cruce
Dar la lucru n-o pot duce,
Până-n prânz e rouă mare
Și să udă pă picioare,
Iar dă la amiază-n sară
O mușcă țânțarii iară.

(inf. Venter Petru, 54 ani, Cetea, 1993)

Fără joc ardelenesc
Eu mor și mă prăpădesc,
Că-i cu fete și feciori
Ca o grădină cu flori

...

Zi higheghe ardeleana
Să mă învârtesc cu nana
Zi pă coarda cea mai groasă
S-o joc pă cea mai frumoasă.

(inf. Cătană Ana, 53 ani, Borozel, 1994)

Mândra mea s-o lăudat
C-are-un pat împerinat,
Cu perini până-n podele
Da-s umflate cu obdele.
(inf. Venter Irina, 66 ani, Borod, 1994)

Haidă fată și te țucu
Că mâine mă duc la lucru,
Zua-i mare, lucru-i tare
Gura mea de sete moare.

(inf. Pascar Catița, 67 ani, Șerani, 1994)

Nana-naltă și voinică,
Doarme lângă mămăligă,
Mămăliga fierbe-n oală
Ea cu somnu să omoară
(inf. Venter Floare, 56 ani, Borod, 1994)

...

Sus sus sus până la pod
Ca la noi ca la Borod
Su su sus până-n podele
Că așa-i place mândrii mele
(inf. Gârz Nicolae, 58 de ani, 2016)

Și mai rar și mai des
Cu mândruța pân' ovăs
Și mai des și mai rar
Cu mândruța pân'șovar
(inf. Gârz Nicolae, 58 de ani, 2016)
Și io joc și clopu meu
Și ciucurii pă labreu
Și io joc și mândruța
Săruta-i-aș gurița.
(inf. Gârz Nicolae, 58 de ani, 2016)

6.9.3. Formația de dansuri populare din Borod

În anul 1963, la Exploatarea Minieră Bratca - sector Cornițel - s-a înființat formația de dansuri pe linie de sindicat. Dansatorii au fost selecționați din localitatea Borod (majoritari) și satul Cornițel. De pregătirea acestei formații s-a ocupat Venter Mihai din localitatea Borod.

În anul 1966 doamna învățătoare Valeria Butiri, fiind în acea perioadă director al Căminului Cultural Borod, a fost invitată și i s-a propus de către Comitetul raional de partid să formeze o echipă de dansuri a satului Borod.

De pregătirea formației s-a ocupat Venter Ste Ioan din Borod, care a fost adus de la formația de dansuri din satul Cornițel. Printre primii dansatori care au făcut parte din această formație au fost: frații Butiri Nicolae și Ioan, frații Topai Nicolae și Ștefan, Sîrca Alexandru, Venter Mihai, nepotul lui Venter Mihai, Meheș Alexandru, Popa Ioan (zis și Burtiuc), Muntean Vasile și Dat Nicolae. Partenerile lor de dans au fost: Venter Viorica, Sîrca Maria, Munteanu Monica, Venter Livia, Topai Maria (a Trăianu' Anei) și Venter Floare.

Gârz Ioan, Sârca Alexandru, Rusu Gheorghe, Măgurean Valentin

Cuc Viorel din Borod - tobă

Gârz Ioan din Borod - acordeon

Otves Ioan
din Cetea - acordeon

Rus Ghiță
din Borod - vioară

Sârca Sandu
din Borod - saxofon

Magurean Valentin
din Borod - tobă

Dansatorii formației de dansuri din Borod

Dansatorii formației de dansuri din Borod în peisaj natural

Formația de dansuri din Borod pe Muntele Găina

Ansamblul **Bărdăuța** din Borod la Festivalul Internațional din Baja - Ungaria

*Madar Mihai
Butiri Onuț
Venter Mihai*

*Dansatorii Ansamblului **Bărdăuța** din Borod, în Ungaria*

Prima generație a Formației de dansatori din Borod

La formație au cântat doi „hegheduși” (vioriști) vestiți: Venter Gheorghe (Arinului) și Canalaș Arghin. La „contră” (contrabas) performa Rostaș Codruț.

Prima participare a fost la faza raională a concursului formațiilor artistice de amatori, unde formația de dansuri din Borod a obținut locul I. După acest concurs, formația din Cornișel s-a desființat, iar Mihai Venter a fost chemat de către Venter Ste Ioan să preia formația din Borod, considerându-l cu mai multă experiență.

Odată cu venirea lui Mihai Venter au venit și câțiva dansatori și dansatoare cum ar fi: Corund Aron, Venter Floare, Madar Ioan, Madar Ileana, Tripon Ioan și Tripon Silvia.

În anul 1968 a apărut cartea „Folclor coregrafic Bihor” având drept autor pe Constantin Costea, cercetător la Institutul de Etnografie și Folclor din București în care sunt descrise cele patru dansuri (jocuri) din Borod:

1. Șirul (sau *sălajanul*);
2. Luncanul;
3. Mânântălul;
4. Ardeleanul.

La descrierea acestora au contribuit dansatorii Venter Mihai, Venter Nicolae, Venter Victoria și Venter Maria, la care se adaugă și cei doi muzicanți, Venter Gheorghe și Cuțitaș Petru.

În anul 1971, formația de dansuri a fost invitată la Muzeul Satului din București unde au fost filmați pentru televiziunea națională TVR.

Au urmat alte festivaluri și concursuri unde formația de dansuri din Borod a reprezentat cu cinste zona și a obținut premii și invitații după cum urmează:

- Faza interregioanală care a avut loc la Cluj unde acești dansatori au obținut locul III;
- Festivalul Târgul de Fete de pe Muntele Găina din anii: 1966, 1973, 1975, 1976, 1982, 1986, 1987, 1996
- Zilele culturii populare bihorene, ediția a IX-a, care a avut loc la Casa de Cultură a Sindicatelor Oradea, în anul 1976;
- Festivalul datinilor și obiceiurilor de iarnă, în anul 1976;
- Muzeul Satului din București, în anul 1976;
- Zilele culturii populare bihorene, ediția a XII-a în anul 1979.

În anul 1971, profesorul Sărăcuț Aron este numit director al Căminului Cultural din Borod. El și-a încheiat activitatea în 1980. Putem spune că în această perioadă formația din Borod a avut printre cele mai mari realizări.

În anul 1979 a apărut o nouă generație de dansatori, în marea lor majoritate copiii vechilor dansatori. Din această generație au făcut parte următorii,

alături de Gârz Nicolae și Pantiș Ioan (din trupa veche): Gârz Ioan, Venter Petru, Venter Nicolae, Caba Petru, Faur Teodor, Pașcalău Constantin, Venter Dumitru și Cuc Viorel. Partenerile lor de joc erau Venter Lenuța, Faur Rodica, Gârz Florica, Gârz Ana, Faur Florentina, Venter Lenuța, Folman Ancuța, Alexa Viorica, Caba Maria, Caba Floare și Șopterean Florica. După retragerea lui Mihai Venter și a generației sale, formația de dansuri a fost coordonată de Venter Nicolae, nepotul lui Mihai Venter. În această perioadă la formația de dansuri au cântat Lingurar Nicolae (a Luchii) la vioara cu goarnă, iar la tobă Măgurean Valentin, fiul acestuia.

Din anul 1979 până în anul 1989 formația de dansuri a participat la 5 ediții ale Festivalului Național „Cântarea României”, la care a fost distinsă cu 4 premii I și un premiu II. Acest Festival Național a avut loc în următoarele orașe:

- Deva, Mediaș, Oradea, Zalău, Timișoara.

Formația noastră a continuat să fie prezentă pe scenele din țară și străinătate: în anul 1992 a participat la zilele comunei Derecske – Ungaria.

În anul 1994, formația participă la manifestarea culturală „Nunta de pe Crișul Repede” de la Bratca.

În anul 1996, două perechi de dansatori au participat la Festivalul concurs „Zilele salcâmului în floare” de la Valea lui Mihai. Acestea au fost formate din Gârz Nicolae și Florica, care au luat premiul special al juriului, respectiv Venter Nicolae și Ileana, care au obținut locul I.

În anul 1999 la Borod a avut loc Festivalul obiceiurilor de Crăciun și Anul Nou, la care au participat toate formațiile din zona Crișului Repede.

ANSAMBLUL „BĂRDĂUȚA”

Ansamblul „BĂRDĂUȚA” din Borod, constituit din formația de dansuri, taraf, soliști vocali a luat ființă la începutul anilor 1990. Denumirea ansamblului vine de la obiceiul cu „bărdăuțele” confecționate din caierul de cânepă în timpul șezătorilor. Activitățile mai intense ale ansamblului au început din anii 2000-2002.

Din ansamblu au făcut parte următorii membri:

- Coordonator: doamna învățătoare FLORICA SUCIU;
- Coregrafia: GÂRZ NICOLAE și VENTER MARINEL;
- Dansatori:
  - Gârz Florica
  - Venter Aurica
  - Hodorog Dorel
  - Hodorog Nicoleta

- Pașcalău Constantin
- Pașcalău Ileana
- Pașcalău Catalin
- Pașcalău Cristina
- Muntean Vasile
- Drăgan (Popa) Cristina
- Olar Mircea
- Olar Mariana
- Caba Petru
- Bonțe Maria
- Brisc Florin
- Olar Denisa
- Suciu Ionel
- Suciu (Ardelean) Andreea
- Cuțitar Florin
- Banfi Raul
- Venter Dorina
- Bulzan Adrian
- Bulzan Petru
- Ivan Nicoleta
- Venter Ște Ioan – veteranul formației

Tot în această perioadă s-a format primul taraf de lăutari al ansamblului compus din:

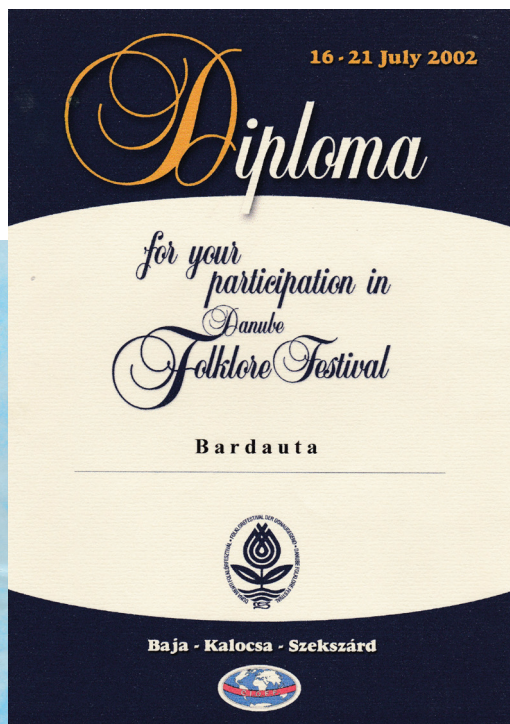
- Ghiță Rusu – vioară;
- Teodor Groze – vioară;
- Olar Pop Ionuț – vioară;
- Sandu Sîrca – saxofon;
- Florian Albu – saxofon;
- Ioan Gîrz – acordeon;
- Ioan Otveș – acordeon;
- Iuliu Vențel – acordeon;
- Valentin Măgurean – toבָּ;
- Viorel Cuc – toבָּ.

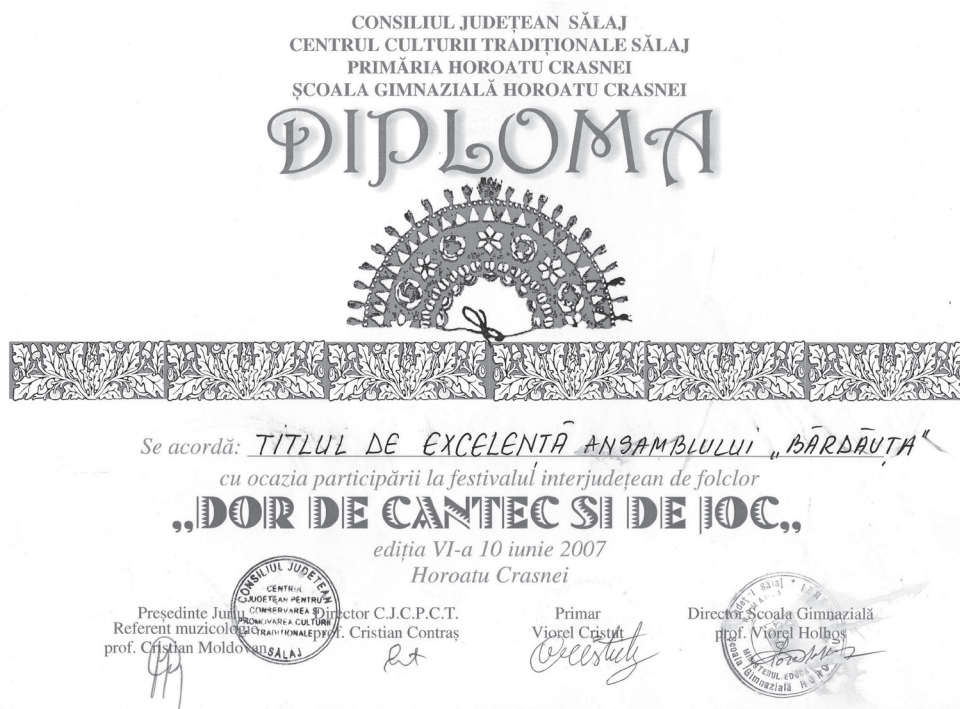
Soliști vocali din comună: Venter Marinell, Cristina Dragan (Popa), Dorina Venter.

Soliști vocali colaboratori: Aurel Țurcaș Vlaicu, Andreea Ardelean Suciu.

Din comuna noastră s-au ridicat instrumentiști de marcă, printre care profesorul Aurel Hexan (taragot, nai, fluier) și Petrică Popa (taragot, fluier) membru al Orchestrei populare „Crișana” din Oradea.

*Festivalul
Dor de cântec și de joc -
locul 1 -
- Horoatu Crasnei 2007*

*Trofeul Festivalului
Cântecului și jocului
din Țara Chioarului -
Satulung 2008*

În 22 iulie 2008 a fost înființată asociația culturală „ETOS ETNOS”. Documentația a fost realizată de către familia ANTONESCU MARIA și FLORIAN din Timișoara, de origine din Borozel, respectiv Luncșoara, mari iubitori de folclor și prieteni ai familiei GÂRZ NICOLAE, cărora le mulțumim pentru sprijinul acordat.

Nu în ultimul rând, dorim să aducem mulțumiri domnului PAȘCA IOAN, primarul comunei Girișu de Criș, sponsor principal al ansamblului „BĂRDĂUȚA” și prieten de nădejde al familiei GÂRZ NICOLAE.

În anul 2002 a avut loc întâlnirea cu oaspeți de seamă, coregrafii Marin Barbu și Puiu Vasilescu de la București, însoțiți de alți 40 de coregrafi din întreaga țară și străinătate.

În anul 2002, Ansamblul „Bărdăuța” din Borod a participat, alături de alte formații din 42 de țări, la Festivalul Țărilor Dunărene, care a avut loc în Ungaria. Din delegația României la acest festival au făcut parte și conf. dr. Narcisa Alexandra Știucă și familia Iancu Teodor. Au fost susținute reprezentații în orașele Baja, Kalocsa și Szekszárd. Ansamblul „Bărdăuța” a fost evidențiat ca unul dintre cele mai autentice formații din festival.

În același an a participat la Festivalul „Măsurîșul” de la Pria, Sălaj; au urmat multe alte prezențe în țară și județ:

Festivalul național de folclor „De dor și de omenie” din Sălaj, unde a obținut mențiune (2003);

Filmări pentru canalul de televiziune EtnoTV. Tot în acest an, dansatorii noștri au făcut filmări pentru reclama „Țăria de Bihor” la Plăiul Foi, în apropiere de Zărnești, Brașov;

În anul 2005 Ansamblul „Bărdăuța” a fost invitat în comuna Girișu de Criș de către primarul Ioan Pașca, pentru a întâmpina delegația Insulei Man din Anglia, în frunte cu guvernatorul acesteia.

În anul 2007, a participat la Festivalul național „Dor de cântec și de joc” în Sălaj, unde a obținut locul I. Tot în acest an, a participat la Festivalul cântecului și dansului din Țara Chioarului, unde a obținut mențiune. A urmat apoi Festivalul „Varietăți bihorene” de la Luncșoara, Bihor, unde Ansamblul „Bărdăuța” a ocupat primul loc. Ulterior, Ansamblul „Bărdăuța” a primit invitație pentru a participa la Zilele satului Tărian de la domnul primar Pașca Ioan. A mai fost invitat la Zilele orașului Sântana, județul Arad (2007).

Un eveniment de seamă la care a participat Ansamblul „Bărdăuța” din localitatea Borod a fost și Ziua Națională a României, la Alba Iulia, la 1 decembrie 2007.

În anul 2008, Ansamblul „Bărdăuța” din localitatea Borod a fost prezent la Festivalul cântecului și dansului din Țara Chioarului (Satulung), unde a

obținut Marele premiu și trofeul festivalului. Tot în acest an a fost reinvitat la Zilele orașului Sântana. A urmat Gala festivalului-concurs „Variatăți bihorene”, care a avut loc la Casa de cultură a sindicatelor din Oradea.

În anul 2009, Ansamblul „Bărdăuța” a fost filmat de TVR2 în localitatea Munteni, Bihor. Tot în acest an a participat la Gala laureaților din Oradea.

Un an mai târziu ansamblul „Bărdăuța” a fost invitat la Zilele orașului Komády, Ungaria.

Ansamblul „Bărdăuța” a fost o prezență obișnuită în fiecare an să participe la sărbătoarea „Vama Sării” din comuna Vadu Crișului.

În anul 2012, Ansamblul „Bărdăuța” a fost prezent la Sărbătoarea românilor din Gyula, Ungaria.

În anul 2013, Ansamblul „Bărdăuța” a participat la Serbările Zăpezii – Arieșeni. În anul 2013, dansul fecioresc din Transilvania a fost inclus în Patrimoniul Cultural al UNESCO, la care și-a adus contribuția și dansul fecioresc din Borod. Tot în acest an a participat la Festivalul „Variatăți bihorene” de la Lunșoara, Bihor unde a obținut diplomă de excelență.

Membrii de azi ai Ansamblului „Bărdăuța” duc mai departe pasiunea și dragostea lor pentru păstrarea tradițiilor, pentru muzica și dansul popular. CINSTE LOR!

La întocmirea acestui material au participa: Gârz Nicolae, Venter Ște Ioan, Venter Marinel, Artenie Cristian, Artenie Marina.

6.9.4. Teatrul nescris din borod (16)

Membri:

Florica Suci, Venter Ște Ioan, Hodorog Nicoleta, Venter Marinel, Venter Petru, Zissis Valeria, Bere Simona

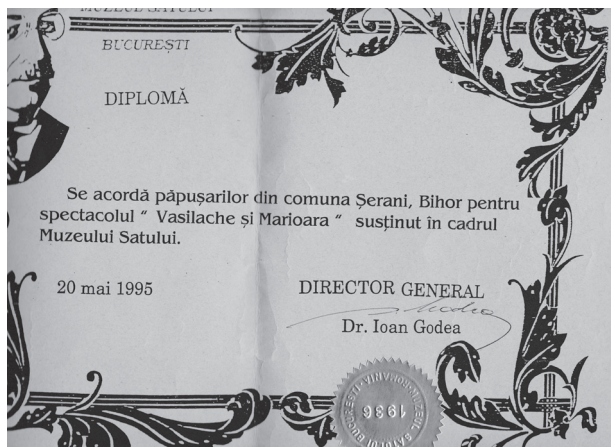
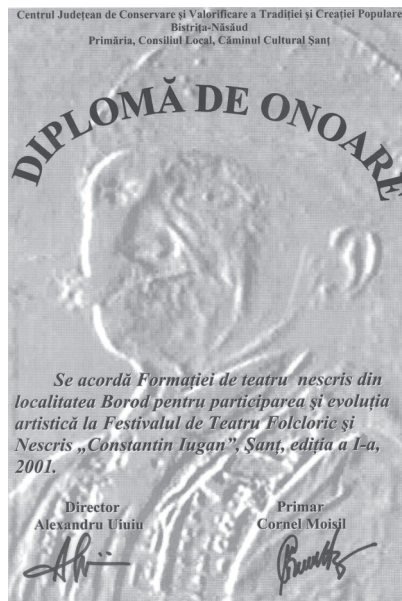
În comuna noastră s-a desfășurat de-a lungul anilor o bogată activitate culturală. Așa cum ați văzut, formația de dansuri populare a avut succese remarcabile. De aprecieri s-au bucurat și alte formații: corul, formații de teatru, brigăzile artistice, grupurile vocale, colectivele de obiceiuri populare care au valorificat vechi obiceiuri din sate: șezătoarea, nunta și colindatul cetei de feciori.

În anul 1994, Direcția pentru Cultură Bihor și Centrul județean pentru conservarea și promovarea culturii tradiționale au organizat la Borozel prima ediție a Festivalului de teatru nescris „Morală Satului”. Cu această ocazie, formația de teatru din Borod a prezentat piesa „Băutura, bat-o vina”, iar satul

Păpușarii din Șerani

Șerani a prezentat piesa de teatru de păpuși „Basilaghe și Mărioara”. Timp de 15 ani, formația de teatru de acest gen, îndrumată de neobosita animatoare culturală, înv. Florica Suci, a susținut zeci de spectacole cu diferite piese, la festivalul mai sus amintit, organizat la Bălnaca, Bratca, Șuncuiuș, Borod, Vadu Crișului, Oradea, Holod, Chișcău, Sânicolau Român, Bulz și Tilecuș.

Teatrul nescris din Borod s-a remarcat, de asemenea, la Festivalul „Povestea vorbei” din județul Caraș-Severin, la Festivalul „Constantin Iugan” din Bistrița și la Festivalul „Petre Dulfu” din Zalău. Pe lângă piesa „Băutura, bat-o vina!” sunt de reținut și alte titluri: „Cine face ca mine...”; „Ca la noi și pe la voi”; „Cine-am fost și ce-am ajuns”; „Vine tirul, pleacă tirul”.

Caracteristic pentru acest gen de teatru este faptul că actorii nu beneficiază de un text scris. Acțiunea piesei se bazează pe subiecte sau evenimente petrecute în sat și pe talentul de improvizație al interpreților, de care cei ce au activat în formație n-au dus lipsă. Ironia, umorul și satira, graiul local sunt principalele mijloace artistice pentru a înfiera viciile și abaterile de la normele morale unanim acceptate de comunitate. Prin urmare, prostia omenească, beția, lenea, adulterul, furtișagul, lăcomia, mândria, naivitatea și altele au fost cel mai adesea ilustrate și desigur, criticate în spectacolele de teatru al borodanilor.

Notă: Comentariul despre teatrul nescris din Borod a fost inspirat de articolul „Morala satului” de Crăciun Parasca, Crișan Plus, Oradea, 28 martie 1999, p. 7.

6.9.4.1. Vasilache și Mărioara

Pare cu totul surprinzător, nu atât faptul că o formă de teatru popular cu păpuși, variantă a celebrului teatru „VASILACHE ȘI MĂRIOARA” din târgurile de altădată ale Bucureștilor, este un fenomen viu pe Valea Borodului, cât nesemnarea lui până acum în vreo publicație de specialitate.

Explicația anonimatului am putea-o pune pe seama unei înțelegeri superficiale, precum că acesta ar fi un joc lumesc, chiar licențios în ochii puritanilor, mai ales că reprezentațiile teatrale au loc în Ajun de Crăciun. Precizând că data la care se performează este singurul element comun ce-l leagă de Jocul păpușarilor, însă de altă natură, ce însoțea Irozii sau Vicleimul încă din secolul al XVIII-lea, ne întrebăm și noi cum a ajuns să fie integrat printre obiceiurile consacrate de colindat.

Așadar, anul trecut, printre multe altele, am înregistrat de la învățătoarele Florica Suci și Valeria Zisis o primă informație vis-à-vis de păpușarii de pe Valea Borodului. Cum nu mai aveam timpul fizic necesar pentru o descindere la fața locului, le-am propus admirabilelor noastre colaboratoare

să aducă și trupa păpușarilor în localitatea Șuncuiuș, unde, în cadrul Zilelor culturii populare bihorene, organizăm o întâlnire a grupurilor de colindători de pe Valea Crișului Repede.

Reprezentăția de aici ne-a convins de necesitatea și utilitatea unei prezențe în satul păpușarilor și, drept urmare, în martie 1995, ne-am deplasat la Șerani.

Repertoriul trupei din Șerani se rezumă la două piesete: una cu două personaje, *Basilade* și *Mărioara* și cea de-a doua, cu patru personaje: *BASILADE*, *Mărioara*, *Popa* și *Dracul*. Cele două, respectiv patru personaje-păpuși, sunt animate de mâinile unui, respectiv, a doi păpușari postați după cortină (în fapt, un cearceaf). La vedere, în fața cortinei, se află crainicul, cel care expune spectatorilor trama piesetelor, în timp ce personajele-păpuși își joacă rolurile. Importanța crainicului, singurul care vorbește, este covârșitoare, de elocinta, verva și spontaneitatea lui depinzând succesul reprezentațiilor. Muștenia personajelor-păpuși este întreruptă, doar la apelurile adresate de către crainic lui Vasilache, de sonoritățile emise de un pseudo-instrument muzical, numit pliscoaie, aflat în gura unuia din păpușarii din spatele cortinei.

Reprezentăția unei piesete durează circa cinci minute fiecare și au ca temă adulterul săvârșit de Mărioara care: „A plecat la Timișoara / Să-șicum-pere cizme-n urechi / Bumbi în picioare”, dar mai grav: „Stă picior păstă picior / Și-o băut numai lichior / O stat cu șmecherii șmecherilor / Pă la cafebaruri, etc.”

Drama lui Vasilache, tratată în maniera unui limbaj comic, frizând absurdul, se sfârșește pentru că Mărioara revine spășită la domiciliu. Crainicul, în varianta cu două personaje, îi împacă, iar muzicantul care-i însoțește cântă o melodie de joc în care se prind Basilade și Mărioara.

Spectacolul cu patru personaje, având același conținut, se diferențiază doar prin apariția meteorică a Dracului „care-și bagă coada” și strică relația dintre cei doi soți, tentativa reușită de împăcare revenindu-i Popii. Finalul fericit, cu joc ca în varianta cu două personaje.

Păpușile sunt confecționate din cârpe, pe față sunt desenate, cu naivitate, ochii, sprâncenele, nasul și gura, doar costumația fiind cea care individualizează personajele. Costumul Mărioarei este inspirat de portul local.

Cei trei păpușari din Șerani sunt: RAD FLORIAN, 68 ani; FAUR PETRU, 66 ani și fiul celui din urmă, FAUR CONSTANTIN DĂNUȚ de 14 ani. Păpușarii vârstnici afirmă că au moștenit jocul de la Săracuț Ioan, decedat în anii '80.

Cu certitudine, teatrul de păpuși din Șerani a fost adus aici după al II-lea război mondial, a fost adaptat în graiul locului și readaptat, în timp, la condițiile social-economice contemporane.

Important însă este că acest gen de teatru, cu intenții vădit moralizatoare, are viață într-un sat din Bihor și, mai relevant pentru noi că, în vreme ce în centrul de origine s-a pierdut de multă vreme, un spațiu periferic, o arie laterală îl conservă.

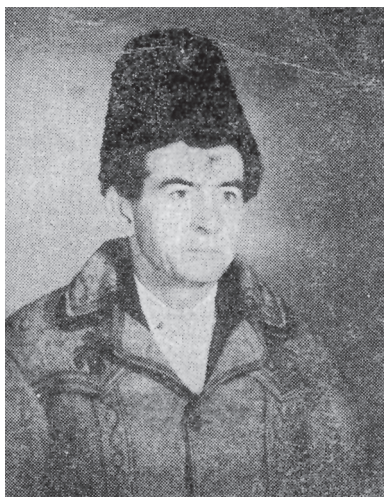
Crăciun Parasca

6.9.5. Corul mixt din Borod

În anii 50, în Căminul Cultural din Borod a funcționat un cor, format din intelectuali și țărani din Borod, condus de directorul Liceului din Vadu Crișului, profesorul de muzică Ion Brândașiu. Datorită repertoriului și interpretării pieselor, acest cor a fost cunoscut la nivel național.

6.9.6. Creatori locali de artă naivă

6.9.6.1. Ștefan Simuț - poet - (1924–1991)

S-a născut la 11 decembrie, 1924, în comuna Borod, așezare, cu oameni harnici și buni gospodari, din bazinul superior al Crișului Repede. Primele încercări literare le are din anul 1946, iar primele succese în acest domeniu le va obține în ediția I-a a Festivalului național „Cântarea României” când ocupă locul I pe județ la concursul de creație. S-au publicat în ziarul „Crișana” trei dintre poeziile sale.

CE-ȚI DORESC EU ȚIE

Ce-ți doresc eu țară
Grâu în orice vară,
Zile fericite,
Câmpuri înflorite,
Leagăn blând sub soare
Roade pe ogoare!
Dusu-ți-s-a vestea
Până-n depărtări,
Că ești țara mea
Plină de comori
Țară de strămoși
Țară mult iubită
Cu casa-nflorită!

TRICOLORUL

Se-nalță un steag în zare
Trei culori frumoase are:
Roșu-i sânge de soldat
Pe câmp de luptă vărsat,
Galbenu-i culoarea gliei
Și-a grâului României.
Albastru e cer curat
Gândul inimii înalt!

MAI

Soare cald a răsărit
Pe întinsul țării ploi
Pomii-au prins, de-au înflorit
E surâsul lunii Mai.

Se întoarce brazda nouă
Ca lumina să o vadă,
Nimeni n-are timp de stat
Ce de-albine-s în livadă!

Cântă-n vie-o ciocârlie
Mieii au sărit din țarc,
În iubire și-n poezie
Eu visele îmi îmbrac.
Mai privesc apoi copiii

Petrecând spre ochi o floare
Și întineresc cu zile
Cu gândul la sărbătoare.

AM O MÂNDRĂ CA O ZÂNĂ

Am o mândră ca o zână
O iubesc de-o săptămână,
O-aș iubi și ea nu vrea
Că-s bătrân ca pădurea,
Ea se tragă și-ngână
Că pădurea e bătrână.

SFAT

Copii ce v-ați născut
În noua primăvară,
Iubiți acest pământ,
Iubiți această țară!
Și toți puneți o floare
Pe stema aurie
Ca floarea să rodească
Pe strămoșeasca glie!

SATULE, DE POMI UMBRIT

Satule, de umbrit
Mult mi-ești drag și te-am iubit,
Tu-mi surâzi copilăria
Cu văile și câmpia
Cu holde lucrate-n soare
Satule, ești ca o floare!
Floare mândră între flori
De pe pomii roditori
Să ne crești din an în an
Îți spune SIMUȚ ȘTEFAN,
C-a scris multe poezii
Satule, slăvit să fii!

Notă: Poeziile au fost publicate în volumul „Cântecele satului”, Oradea, 1978, p. 41-52 (prefață de Crăciun Parasca). (17)

6.9.6.2 Simuț Nicolae - pictor și sculptor - 23.10.1923- 28.06.1997

S-a născut în localitatea Valea Mare de Criș, comuna Borod, județul Bihor. Urmează Școala Profesională de Silvicultură, fiind pădurar în comuna Borod, având de supravegheat din toate punctele de vedere pădurea de pe Valea Mâschii. Începe să se ocupe de sculptură în lemn, apoi și de pictură pe lemn și pânză. Sculpturile sale erau finisate cu o unealtă rudimentară, numită brișcă. A început să picteze panouri legate de protecția pădurii, iar apoi să abordeze peisaje pictate pe lemn și pânză.

Participă cu succes ca sculptor și pictor naiv la expoziții și târguri naționale, fiind premiat în mai multe rânduri.

Sfârșește în mod tragic în iunie 1977, în urma unei lovituri de la o bucată de lemn, pe care urma să o sculpteze.

Prezentăm în carte câteva din lucrările sale.

Tablourile și sculpturile domnului Simuț Nicolae au fost fotografiate de
Gârz Nicolae și Venter Marinel

Bibliografie

1. Mărușca N. - *Creație lirică, Folclor literar din Bihor*, Editura Imprimeiei de Vest, Oradea, 1974, pag. 307-343.
2. Bradu, F. - *Dor și neuitare. Poezii și obiceiuri din Crișana*, Editura Primus, Oradea, 2015, pag. 66; 83; 141; 167; 206; 252; 273: 280.
3. Zissis, V. - Balade - în *Antologie de cultură populară bihoreană*, vol. II., Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 1979, ediție îngrijită de Crăciun Parasca și Fabian Imre, pag. 23-29, 47-49.
4. Zissis, V. - Legende - în *Antologie de cultură populară bihoreană*, vol. II., Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 1980, pag. 28, 45-46, 51-56, 66-68, 74-75, 78-79, 81. 95-96.
5. Suciu, F. - *Legende - în Foaia „Șezătoarea” (serie nouă)*, no. 10, Oradea, 1974, pag. 2; Editura Imprimeria de Vest, Oradea.
6. *Ibidem*, pag. 2.
7. Suciu, F. - *Poezia magică - Descânțece, în Foaia „Șezătoarea” (serie nouă)*, no. 9, decembrie 1996, Oradea, 1974, pag. 4; Editura Imprimeria de Vest, Oradea.
8. Mărușca N. - *Literatură enigmatică - Ghicitori, Folclor literar din Bihor*, Editura Imprimeiei de Vest, Oradea, 1974, pag. 307-343.
9. Bradu, Ion - *Cânțece și jocuri din folclorul copiilor*, Editura Arca, Oradea 2005, pag. 24-25; 48; 54; 57; 68-87; 181; 194.
10. Bradu, F. - *Dor și neuitare. Poezii și obiceiuri din Crișana*, Editura Primus, Oradea, 2015, pag. 250-252.
11. Zissis, V. , Țepelea, A.- *Nunta de pe Valea Crișului Repede - în Foaia „Șezătoarea” (serie nouă)*, no. 7, dec. 1994, Editura Imprimeria de Vest, Oradea.
12. Bendorfeanu, E. - *Moartea și înmormântarea, obiceiuri și credințe*. Arhiva de Folklor a Academiei Române, Cluj, no. 888 (volum colectiv).
13. *Caietul de note al cantorului Bisericii ortodoxe din Cetea - Bihor*, Bochiș Nicolae (1908-1982), manuscris.
14. Bârlea O. - *Eseu despre dansul popular românesc*, Editura Cartea Românească, 1982, pag. 103-104.
15. Malița P. - *Folclor din Bihor. Strigături de joc* - Ed. Mihai Eminescu, Oradea, 1996.
16. Parasca, G. - *Morala satului*, în „Crișana Plus”, Oradea, 28.03.1999, pag. 7.
17. Simuț, Ș. - *Cânțecele satului*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 1998, pag. 41-52, prefața de Crăciun Parasca.

Capitolul 7.

Oameni din satele comunei Borod despre oamenii și obiceiurile din satele comunei Borod

7.1. BOROD

7.1.1. Ing. Sarca Sorin-Petru - primar al comunei Borod

Mă numesc Sarca Sorin-Petru și provin din unirea a două familii din Comuna Borod, fiind fiul lui Sarca Ioan a Lupu Galambii din Borod, căsătorit cu Gârz Elena, fiica lui Gârz Petru a Mitrii Costanții și Marușca Irina a Gligorii Ghichii din Borozel, de profesie sunt inginer miner, terminând în anul 1991 Facultatea de Mine, din cadrul Universității Tehnice Petroșani, am vârsta de 49 de ani, sunt căsătorit și tatăl a doi copii, iar după terminarea facultății am lucrat la Mina Borozel, acolo ocupând diferite funcții, de la inginer stagiar, la muncitor subteran, la maistru minier, inginer aeraj protecția muncii și șef de sector investiții.

Începând cu anul 2000, am intrat în administrația publică locală, fiind ales consilier local și viceprimar în perioada iunie 2000 – iunie 2004, perioadă în care am avut atribuții specifice funcției, dar și de inginer urbanism, iar începând cu luna septembrie 2002 am preluat funcția de președinte al Comisiei locale de Fond Funciar Borod, urmând ca în perioada 2003–2004 să mă ocup în special de întocmirea documentațiilor de validare a proprietăților de pădure, persoane fizice, dar și juridice, în vederea obținerii Titlurilor de proprietate pentru păduri și terenuri în afara fondului forestier, precum și pentru terenurile arabile, intravilane și extravilane.

În urma alegerilor din iunie 2004 am fost ales în funcția de primar, funcție pe care o exercit și în prezent, luna iulie 2016. În mandatul 2004–2008, s-a

continuat cu retrocedarea proprietăților, terenuri arabile și păduri, și pentru prima dată cu punerea în posesie faptică a pădurilor, proprietate privată, pe vechiul amplasament. De asemenea, tot în acest mandat s-au efectuat primele asfaltări de drumuri în comună, în fiecare sat asfaltându-se în premieră câte 1 km de drum și s-au pus bazele accesării de fonduri europene, creindu-se în acest sens mai multe asociații de comune, în vederea depunerii spre selectare de proiecte cu finanțare europeană nerambursabilă.

În luna septembrie 2008, comuna Borod a fost selectată cu un prim proiect cu finanțare europeană, pe Fondul European pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală, „Alimentare cu apă potabilă și canalizare ape uzate menajere în localitățile Borozel, Cetea, Valea Mare de Criș“, în valoare de 2,5 milioane de euro finanțare nerambursabilă, urmând ca în anul 2013 să fie efectuată recepția finală, iar din anul 2014 să fie dat în exploatare, în urma efectuării de branșamente și racorduri individuale către cetățeni.

Tot în anul 2008, luna august, comuna Borod a fost selectată cu un al doilea proiect cu finanțare europeană, pe Fondul European pentru Dezvoltare Regională, „Extinderea Școlii cu clasele I-VIII Borod“, în valoare de 900.000 euro finanțare nerambursabilă, urmând ca în anul 2013 să fie efectuată recepția finală. În urma finalizării proiectului european s-au făcut demersurile necesare înființării învățământului liceal în Comuna Borod, astfel în anul 2014 luând ființă Liceul Teoretic Gabriel Tepelea Borod și implicit, prima clasă de liceu, începând cu anul școlar 2014-2015, cu specializarea biologie-chimie.

În mandatul 2008-2012:

- s-au efectuat lucrări de modernizare a iluminatului public stradal în localitățile Valea Mare de Criș, Borod și Cornițel, pe toate străzile celor 3 localități, în afara DN 1 și parțial în localitatea Borozel, lucrarea constând în schimbarea corpurilor de iluminat public stradal.
- s-a amenajat un parc de joacă pentru copii în localitatea Borod, s-a construit o grădiniță nouă în localitatea Cornițel și s-au efectuat lucrări de reparații generale și de renovare la Școala cu clasele I-IV Valea Mare de Criș.
- s-a amenajat hala piața agroalimentară în localitatea Borod, cu spațiu aferent.
- s-au amenajat 1,5 km drumuri asfaltate, pe Valea Chicerii (0,5 km), respectiv pe DC 188 Valea Borodului (1 km), din bugetul local.
- s-a obținut finanțarea prin Fondul Român de Dezvoltare Socială a două drumuri secundare, prin aplicarea de emulsie bituminoasă în localitățile Borozel (drum Brăila 2 km) și Șerani (drum Peșteleu-Zifceac-Calin 3

km), în valoare totală nerambursabilă de 200.000 \$ și cu cofinanțare de la bugetul local a 1 km de drum în localitatea Șerani, din cei 3 km executați.

În luna noiembrie 2011, Comuna Borod a fost selectată cu un al treilea proiect cu finanțare europeană, pe Fondul European pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală „Modernizare drumuri forestiere Borod Frăsinet și Valea Răchiții“, în valoare de 1,5 milioane euro finanțare nerambursabilă, urmând ca în anul 2014 să aibă loc recepția finală, prin care s-a realizat asfaltarea a 10,2 km, din care 3,2 km drum forestier Borod-Frăsinet și 7,0 km drum forestier Valea Răchiții.

Începând din anul 2005 s-a organizat manifestarea cultural-artistică „Ziua Comunei Borod“, prin care se urmărește păstrarea tradiției și a obiceiurilor locale, dar și aducerea de nume de artiști consacrați pe scena în aer liber, sau surprize cu mitinguri aviatice cu aparate de zbor ultraușoare și ușoare, de la an la an manifestarea căpătând amploare, dar și recunoaștere în jur.

De asemenea, în perioada 2006-2011, din bugetul local, s-au efectuat lucrări de extindere a rețelei de alimentare cu apă a localității Borod, de la 13,5 km la 27 km, dar și în localitatea Cornișel, pe o lungime de 5 km, în aval de Căminul Cultural Cornișel, realizându-se și branșarea individuală a locuitorilor. Totodată, s-a amenajat și 1,5 km trotuar, în localitatea Borod, de-a lungul DN 1. De menționat că aceste lucrări, dar și multe altele s-au efectuat prin angajarea la primărie, în perioada 2004-2011 prin Convenție Civilă a unui număr de până la 30 de persoane, în baza unui contract cu Agenția Județeană de Ocupare a Forței de Muncă Bihor, în primii 4 ani, pe durata de 1 an, pentru ca mai apoi pe durata de 9 luni, respectiv în ultimii 2 ani pe durata de 6 luni, contract prin care AJOFM Bihor plătea 70% din salariul minim pe economie, iar Comuna Borod achita diferența de 30%, precum și impozitele aferente pe salariul minim pe economie, în procent de până la 30%.

Prin fonduri de la bugetul local s-a realizat asfaltarea, în perioada 2013-2014, a 2,0 km drumuri secundare (drum Gatar și drum Buzlea), în localitatea Valea Mare de Criș, respectiv 2,5 km drum comunal DC 166 Borozel-Cetea. În anul 2014 s-a reușit de asemenea achiziționarea celui de-al 3-lea microbuz la comuna Borod prin fonduri guvernamentale, pe lângă cele două existente, care să asigure transportul elevilor la unitățile de învățământ de pe raza Comunei Borod. În cursul anului 2014 s-au efectuat lucrări de amenajare covor sintetic și împrejmuire teren sport, precum și construcția de trotuare și pavare în curtea Liceului Teoretic Gabriel Țepelea Borod.

În luna mai 2009, Comuna Borod a fost selectată cu un al patrulea proiect cu finanțare europeană, pe Fondul European pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală, derulat prin Asociația Comunelor Borod-Plopiș-Aușeu „Modernizare drum comunal DC 162 Borod-Șerani, alimentare cu apă potabilă în localitatea Cornițel și canalizare ape uzate menajere în localitățile Cornițel și Borod, modernizare și dotare Cămine Culturale în localitățile Cornițel și Borod“, în valoare de 6 milioane euro, finanțare nerambursabilă, acest proiect fiind în curs de execuție, la finele anului 2015 având loc recepția drumului prin care s-a realizat asfaltarea DC 162, în lungime de 16,5 km pe teritoriul localităților Borod și Șerani, care asigură legătura cu Comuna Plopiș, județul Sălaj, dar și achiziționarea de costume populare, instrumente muzicale, specifice zonei folclorice a Comunei Borod, unde un loc aparte îl au formațiile de dansuri populare, de la copii, la tineri și vârstnici, tradițiile locale transmițându-se la generațiile următoare. Celelalte componente ale acestui proiect integrat, apă-canalizare-cămine culturale-mobilier, cămine culturale-echipamente IT sunt în curs de execuție, respectiv achiziționare, cu termen de finalizare în anul 2016.

Începând cu anul 2011, ca urmare a reorganizării structurii Instituției Poliției în mediul rural, la nivel național, s-a înființat Secția Rurală nr. 1 de Poliție Borod, instituție subordonată Inspectoratului de Poliție Județean Bihor, instituție care are în subordine Posturile de Poliție Aușeu, Măgești, Vadu-Crișului, Șuncuiș, Borod, Șinteu, Bratca, Bulz.

7.1.2. Maistru Caba Liviu - - fost primar al comunei Borod între 1990-2000

Născut în Comuna Borod la 2 iunie 1949. Fost primar al Comunei Borod, în prezent pensionar, căsătorit.

Soția: Caba Maria, în prezent pensionară, fost profesor de Limba și Literatura Română la Școala Generală Borod, în prezent Liceul Teoretic „Gabriel Țepelea“.

Am o fiică căsătorită cu Cacuci Petru Liviu, Cacuci Simona Liana, profesor învățământ primar la Liceul Teoretic „Gabriel Țepelea“ Borod.

Am o nepoată Cacuci Alexandra Teodora, elevă în clasa a-XII-a la Colegiul Tehnic Alexandru Roman Aleșd.

Bunicii și străbunicii mei sunt decedați.

Am absolvit: Școala Profesională la Grupul Școlar Oradea; Liceul Samuel Vulcan Beiuș, profil Matematică-Fizică; Școala Tehnică de Maiștri la Grupul Școlar Oradea.

Am fost implicat în activități caritabile, fiind președintele unei asociații caritabile în comuna Borod, în colaborare cu o asociație din Germania, donând diferite lucruri la școli, dispensare și oameni cu diferite probleme sociale.

Pasiunea mea este apicultura, de care mă ocup de 40 de ani - și în prezent.

Adresa: localitatea Borod, nr. 52, județul Bihor,

telefon fix: 0259-315.058; telefon mobil: 074-5665.255.

Din anul 1990 am fost în funcția de primar al Comunei Borod până în anul 2000, având în administrare 6 sate: Borod, Cornișel, Valea Mare de Criș, Borozel, Cetea, Șerani. A fost o perioadă foarte grea, după revoluție.

Realizările mele au fost pentru Comuna Borod: 1990-2000: la Șerani I, Șerani II s-au electrificat ambele sate, s-au făcut drumuri și poduri care nu existau, numai de căruță, fiind o mare realizare pentru locuitorii din Șerani. Tot în această perioadă s-a făcut o grădiniță la Borod, un dispensar uman, trotuar și s-au reparat toate străzile comunei Borod (toate satele). Și nu în ultimul rând am înființat Piața agro-alimentară în Borod.

Am participat la aplicarea Legii Fondului Funciar și efectiv la darea în posesie a terenurilor din toate satele Comunei Borod.

În perioada în care am fost primar, am sprijinit cultura și m-am implicat pentru a menține tradițiile comunei, organizând activități culturale (seri de colinzi, dansuri, piese de teatru) împreună cu învățător Suciu Floare, responsabilă cu aceste activități, Gârș Nicolae, Gârș Ioan.

7.1.3. Înv. Marc Bulzan Viorica

Despre mine:

De patru decenii îmi împart timpul și energiile între familie, activitatea de dascăl și muzica populară.

M-am născut la Tulca în 3 martie 1954. În 1974 am terminat Liceul Pedagogic „Iosif Vulcan” din Oradea, Colegiul de Muzică (2004), Facultatea de Științe Socio-umane Oradea (Licență 2008).

Din 1974 până în 1986 mi-am exercitat aptitudinile pedagogice la Școala Beznea (com. Bratca), în satul soțului meu, inginer Ioan Marc.

Din 1987 până în 1997 am funcționat pe catedra de muzică la școlile Borod-Borozel (10 ani frumoși, cu mult cântec ...). Cântam pe la nunțile din zonă (Borod, Bratca, Șuncuiș, Vadu-Crișului, Borozel, Cetea, Luncșoară, Cornițel etc) Atunci mi-am cules cele mai frumoase cântece de la lăutarii din zonă și cu ajutorul elevilor mei, care mă duceau pe la rapsozii satelor.

Din 1997 am format și educat cu dragoste elevi la:

- Liceul Teoretic „Onisifor Ghibu” Oradea (3 ani)
- Liceul de Artă Oradea (2 ani)
- Școala Sânmartin „Floare de Lotus” (13 ani)

În prezent mai sunt învățătoare la Școala „1 Mai”, com. Sânmartin.

Între anii 1971-1974 am urmat cursurile Școlii Populare de artă „Francisc Hubic” (clasa prof. Silvia Pop de Popa)

- înregistrări la Radio – cu orchestra George Vancu
- înregistrări la Radio – cu orchestra Paraschiv Oprea

Premii – Premiul I la „Cântarea României” – faza județeană, 1983

Premiul I – Vama Sării – 1993

- Premiul special al juriului – 1982 la Festivalul de la Drobeta –Turnu-Severin „Cântec nou în Mehedinți”, președintele juriului Marioara Murărescu.

- Premiul I la Cicarlău – Maramureș, la Festivalul concurs „Alină-te dor, alină” 1993, președintele juriului Eugenia Florea.

- Premiu special la Festivalul slovacilor din România – Șinteu – 1994

În anul 1987, la 31 ianuarie am devenit mamă.

Ionuț, bucuria mea și a soțului meu este căsătorit de 2 ani cu Alina – nora noastră dragă. Abia așteptăm să devenim bunici, vorba trăgănatei mele:

*Asta-i doina doinelor
Doină dă drag și dă dor
C-așe buna mea o zăsu
Ș-apoi dâpă-aici s-o dusu.
Doina, tata fluiera
Când pă mine mă-nvăța*

*Și io doina trăgănam
Când pruncu mi-l legănam.
Doină, cu drag io te-oi zâce
Când a fi lumea mai dulce
Când nepoții-oi legăna
Cu dragoste le-oi cânta
Hai, li, li frunza vii
Dulce-o fost glasu bunii.*

Albume, casete:

- 1994 – caseta „Ioane, nume cu dor“

„Așteptarea doamnei Viorica Marc Bulzan, ca numele să-i fie imprimat pe o casetă, s-a dovedit benefică, pentru că floarea din prenumele ei este acum fructul cu dulci arome așteptat de o lume întreagă“.

„Recomand cu toată căldura, o voce autentică și convingătoare, limpede și curată precum apa Crișului Repede“.

- 1996 – caseta D’asta-i fata cea frumoasă“ - colinde
- 1998 – „La umbra crucii Tale“ – cântece religioase
- 1999 – „Cu noi este Dumnezeu“ – cântece religioase
- 2001 – „În cântări să mărim pe Isus“ - cântece religioase

Am înregistrat două CD-uri cu cântece populare, respectiv cu pricesne, care așteaptă la Audio Crișana să apară (poate găsesc un ... sponsor).

Filmări la TVR1, TVR2, Hora TV, Etno, Favorit.

Prin cântec ne simțim sufletul mai bun, mai adevărat și mai curat...

ZARUL PRIMĂRIEI
ORADEA

PULSUL CETĂȚII

Viorica Marc Bulzan, o voce de aur a Bihorului

De mai mulți ani, Viorica Marc Bulzan își împarte energiile și entuziasmul între activitatea la catedră și folclor. Învățătoare la școala cu clasele I-VIII din Sănmartin, este și o reputată interpretă de muzică populară. În preajma Sărbătorilor de iarnă, ne-a împărtășit câte ceva din planurile și activitățile domniei sale.

Reporter: Care este domeniul care vă oferă cele mai multe satisfacții?

Viorica Marc Bulzan: În primul rând, sunt mamă, soție, fiică, soră, învățătoare la Școala cu clasele I-VIII Sănmartin, și interpretă de folclor. Dintotdeauna mi-am dori să modelez suflute și am o mare satisfacție acum când pot să realizez acest lucru. Îmi amintesc cu mare drag de dascăli care au reușit să-mi însușe dragostea pentru meseria de educator: Lazăr Zavaschi, Viorica Piscot, Victor Vasădi, Boris Belicici și alții. De-a lungul a peste trei decenii am orientat multe generații de copii de la Beznău-Brateș, Borod-Borozei, Liceul Teoretic „Onisifor Ghibu”, Liceul de Artă Oradea și nu în ultimul rând de la Școala cu clasele I-VIII Sănmartin. Sunt mândră când îi întâlnesc pe foștii mei elevi care într-o timp au devenit ingineri, preoți, medici, economiști, buni meseriași etc.

Pe tot parcursul carierei didactice, nu am încetat să mă autoperfecționez. Am susținut la absolvirea studiilor de instituții lucrarea „Repertoriul de cântece - mijloc de mediere a sensibilității auditive, comportamentului și atitudinilor estetice”. Doamna Lucia Catargiu, lector universitar, coordonator lucrării, m-a ajutat și la

muzică la care ați evoluat de-a lungul carierei?

V.M.B.: Am început să cânt prin anii optzeci. În 1982 am adus pentru județul Bihor premiul special al juriului de la festivalul concurs „Cântec nou în Mehedint” care a avut loc la Drobeta Turnu Severin. Au urmat înregistrări la radio cu orchestrele conduse de George Vancu și Paraschiv Oprea. Am intrerupt puțin cântatul pentru o perioadă când am devenit mamă, fapt care a constituit o prioritate pentru mine la vremea aceea. Mă bucur că azi am un băiat frumos și desăpedit. Ionuț, student la Facultatea de Geografie a Turismului Oradea. În 1993 am adus premiul întâi pentru județul Bihor de la Festivalul „Alina-te, dor, alina-te” de la Clărtăuș-Maramureș organizat de Nicolae Sabău. Am participat și la Festivalul Folcloric al slovacilor din România de la Sinteiu în 1995.

Spectacolele din preajma Crăciunului îmi sunt cele mai dragi. Chiar anul trecut pe vremea aceasta am fost la Trento (Italia) cu un grup de colindători de la Hotărâș de di Crăciun Parasca, prin Centrul pentru Cultură. Acest domn a fost pentru mine mentor și m-a sprijinit în toată activitatea mea de interpret. Pe prima casetă „Ioane, nume cu dor”,

Rep: Există anumite materiale pe care ați reușit să le concretizați și prin intermediul cărora publicul poate să vă audieze?

V.M.B.: Au urmat apoi casete înregistrate cu precesne bisericesti culese de la bisericile Tulcea (satul meu natal), Borod și Beznău, acestea din urmă fiind satul natal al soțului meu. În realizarea acestor materiale m-a susținut regretatul preot Gheorghe Buld de la Biserica ortodoxă din Beznău.

CD-ul cu colinde intitulat „Asta-i fata cea frumoasă” a beneficiat de un sprijin financiar din partea Consiliului Local al Primăriei Sănmartin. Îmi propun să realizez în viitorul apropiat un CD cu cântece autentice culese de-a lungul anilor și sper că voi găsi un sponsor care să mă ajute.

În data de 18 decembrie am fost prezentă la Festivalul de datini și obiceiuri organizat de inspectorul de religie Florin Negruțiu, la Teatrul Arcadia, cu un grup de colindători din Sănmartin cu colinde vechi, nemai-auzite, înregistrate pe CD-ul meu, colinde culese de la Beznău, Tulcea și Borod. În cadrul acestui eveniment am obținut împreună cu colega mea Dicu Violeta diploma specială pentru Școala Sănmartin. Mulțumim din suflet doamnei

din moși strămoși. Cel dintâi colindător au fost păstori care au venit la peștera luminată unde S-a născut Pruncul Iisus și, bucurându-se de acest semn ceresc și de glasul ingerilor, au vestit degrabă în Cetatea Belleumului minunea la care au fost martori. Colindul este sfânt pentru că transmite un mesaj ceresc, o veste de la Dumnezeu. Și este bun pentru că această veste are menirea să slujească vieții, să aducă atâta bine în lume și între oameni.

Rep: Care sunt activitățile în care vă-ați implicat în ultima vreme?

V.M.B.: Vineri, 14 decembrie, la Biserica Sf. Nicolae din cartierul Nufărul am susținut un concert de colinde în colaborare cu Școala cu clasele I-VIII Becebal, Liceul Teologic Greco-Catolic Oradea, Școala cu clasele I-VIII „Avram Iancu” Oradea, Școala cu clasele I-VIII Sănmartin, Clubul Copiilor din Salonta, Școala cu clasele I-VIII „Horea” din Simleul

la Primăria Municipiului Oradea, unde ne-am simțit foarte bine și suntem chemați în fiecare an. În 19 decembrie, am deschis activitatea „Jată vin colindători” organizată de inspectoarea Violeta Taichis de la ISJ Bihor.

7.1.4. Preot Păcurar Gheorghe

Mă numesc Păcurar Gheorghe. Sunt născut la Vadu Crișului, în 12.03.1956

Profesia: preot, locul de muncă: Parohia Ortodoxă Română Borod

Sunt căsătorit cu Marinica Păcurar (născută Teușdea), profesor pentru învățământul primar și preșcolar la Grădinița cu Program Normal Nr. 1 din Borod.

Copii:

- fiica, Valentina Gavița, medic stomatolog în Oradea este căsătorită cu Răzvan Gavița, economist și

- fiul Gheorghe Călin Păcurar, inginer de mediu în cadrul Primăriei Comunei Borod este căsătorit cu Florina Maria Păcurar inginer controlul calității.

Nepoți: Iulia Gavița, elevă.

Studii și pregătire profesională: Seminarul Teologic și Facultatea de Teologie Ortodoxă.

Activități sociale (caritabile) desfășurate sunt funcție de nevoile comunității.

Premii, decorații: distincții bisericești de iconom stavrofor.

Pasiuni (preocupări înafara profesiei): lectura, horticultura.

Locul de muncă: Parohia Ortodoxă Română Borod, Comuna Borod, nr. 234, Jud. Bihor, tel.: 0745482139 • e-mail: gpacurarm@yahoo.com

Adresa de domiciliu: Comuna Borod, nr. 234, Jud. Bihor, tel.: 0745482139 • e-mail: gpacurarm@yahoo.com

Am fost numit preot paroh în data de 1 aprilie 1979 în Parohia Chioag, cu filiile: Fegernic și Sarcău din Protopopiatul Ortodox Marghita. În 1986 am fost transferat la Parohia Ortodoxă Spinuș, cu filia Gurbești, în același protopopiat. Din 1999 păstoresc Parohia Ortodoxă Borod în Protopopiatul Ortodox Oradea.

Rigoarea unei istoriografii vine să așeze încă de la primele atestări documentare ale satului Borod (1291-1294) o adâncă și puternică comunitate ortodoxă, care își avea deja bine definite structurile - închinându-se în biserica lor de lemn din „Ținchirim”. Aici se găsește o necropolă medievală înregistrată în Repertoriul Arheologic Național.

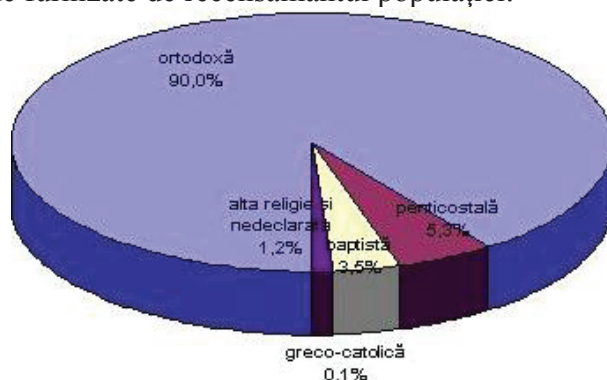

Actualul lăcaș de cult, cu hramul Sfântul Dimitrie Izvorătorul de Mir, a fost construit în anul 1903. De-a lungul timpului, bunii credincioși ortodocși de la Borod au avut grijă și l-au înfrumusețat.

Dacă considerăm tradiția o sumă de valori ce cuprind un tezaur moral – calitatea noastră de oameni și creștini nu poate avea o reprezentare mai completă, a tuturor laturilor existenței sale, decât în tradiția populară.

Avem obiceiul să participăm cu corul bisericii la diferite evenimente atât pe plan local, cât și în alte parohii, precum și la unele concursuri.

Din datele furnizate de recensământul populației:

Troițe: Din marmură albă, răstignirea din curtea bisericii a fost ridicată în anul 2002.

Troița eroilor: Cu ajutorul lui Dumnezeu am săvârșit această lucrare în ziua de 15 septembrie 2006. Aducem prinos de recunoștință și îi numim aici pe martirii din Borod din cele două războaie mondiale, așa cum se pot citi de pe placa comemorativă aflată pe pedestalul troiței, și pomeniți la toate slujbele liturgice:

Primul Război Mondial

† Venter Petru
 † Marușca Pancu
 † Lal Ioan
 † Pizlea Petru
 † Mermeze Dumitru

Al II-lea Război Mondial

† Nicolae
 † Petru
 † Nicolae
 † Costin Moise

- † Cuc Nicolae (a Anuții Petri Moisiu)
- † Lung Teodor (Toderea Căchii)
- † Ivan Dumitru (Mitra Ivan)
- † Surdaș Gheorghe (a Gheorghii Pleșan)
- † Popa Petru (a Nuții Pucioai)
- † Popa Nicolae (a Nuții Pucioai)
- † Venter Nicolae (a Gheorghii Glighi)
- † Marușca Ioan (a Ioani Tripon)
- † Surdaș Petru (a Sânzău)
- † Debrețe Petru
- † Dat Ioan (a Hebri)
- † Rad Petru (a Muntenoai)
- † Gui Petru
- † Sarea Dumitru (a Veselii Vesii)
- † Corund Ioan (Bradea)
- † Vereș Petru
- † Lal Gligor
- † Segheci Ștefan (a Seghecioaii)
- † Pantiș Urs

Casa parohială

Începând cu anul 1976, se obțin aprobările pentru demolarea casei parohiale vechi și construirea unei case noi. Aceasta este făcută până în anii 1980, când se execută și anexele gospodărești.

Preoți slujitori

Din datele noastre, se cunosc câteva nume de preoți slujitori:

(?) Mărcuș (înmormântat în Ținchirim), Emil Pereny, Vasile Chivari, Adrian Munteanu, Virgil Muntean, dr. Liviu Ioan Chipău, Gheorghe Baciuc, Aurel Terebenț, Nichita Popa, Marian Ioniță, Ioan Oltean și din octombrie 1999, Gheorghe Păcurar.

Biserica și-a împlinit vocația permanent, în toate momentele timpului, sfințindu-le. Continuumul prezenței Bisericii în spațiul și timpul pe care le „locuim“ ca români, dă consistență trăirilor noastre, face ca noi să nu ne dezrădăcinăm, menține vie trăirea autentică a antemergătorilor noștri – ca viu să rămână și sufletul românesc de-a pururea! Căci dintr-o unitate pentru care și-au dat viața și și-au vărsat sângele sfânt înaintașii, am deveni robi ai împrăștierei și ai unei dezbinări de nedescris.

Lupta pentru unitatea „în suflet și simțiri“ a neamului românesc trebuie să fie sfințită și de noi, cei ce astăzi avem Biserica în grijă. Și spun aceste

lucruri din perspectiva realităților cotidiene, acelea că memoria colectivă trebuie să-și regăsească unitatea în credință. Căci doar prin Biserică se poate uni omul cu Dumnezeu! Să nu lăsăm să ne îndepărtăm de oameni și nici de Biserică. În comunitatea sau obștea satului există astăzi comuniunea întreținută de Biserică. Să încercăm să oferim ceva bun comunității din care facem parte, să începem să conlucrăm cu toții spre binele tuturor.

Dacă veșnicia s-a născut la sat, așa cum spunea Lucian Blaga, iar, noi, cei de azi, nu mai vrem să avem de-a face cu satul, unde s-a născut veșnicia și biserica, prin care menținem legătura cu veșnicia, înseamnă să recunoaștem că, de fapt, ne-am pierdut accesul la veșnicie. Tocmai de aceea, trebuie să conștientizăm că avem în continuare nevoie de sat, de creștinismul strămoșilor noștri, de Biserica în care ei se închinau, pentru că avem nevoie, ca neam și ca națiune, de oameni noi, renăscuți moral și ontologic, de oameni pe care Biserica singură și numai ea poate să-i re-nască și să-i crească.

Biserica din mijlocul satului era locul unde se nașteau și se formau caracterele puternice, de martiri, eroi și sfinți, dintre Oamenii aceștia de odinioară, născuți la sat – erau crescuți în credința pe care le-o sădeau în suflete moșii și strămoșii lor.

Preot: Iconom Stavrofor Gheorghe Păcurar

Curatori:

Venter Adrian Nicolae

Muntean Vasile

Faur Pasc

Cântăreți:

Venter Șt. Ioan

Stancea Nicolae

Sfeți:

Cioară Adrian

Alb Nicolae

Obiceiuri

Tradiția înseamnă o sumă de valori de la care plecăm, o experiență a comunității în mijlocul căreia ne naștem. Tradiția, Biserica și familia sunt spații de păstrare a valorilor românești.

Creștini „din datini“, prin obiceiurile populare s-a contribuit, într-o oarecare măsură, la laicizarea credinței. Idei dogmatice creștine se găsesc prelucrate în texte de tipul colindelor, pricesnelor sau teatrului popular.

Așa cum pictura bisericilor este considerată Biblia celor cu puțină carte, putem spune că și aceste obiceiuri, cu componenta lor biblică, sunt cartea de căpătâi a comunităților tradiționale românești.

Folclorul vine să certifice valoarea, bogăția și conținutul dogmatic al credinței ortodoxe.

Serbări

Sărbătorile importante ale anului, sunt dovezi ale împletirii dintre credință și cultură, ale modului în care cultura înfrumusețează formele credinței, iar credința dă sens, în veșnicie, operelor culturale.

Despre Biserică, Sfinții Părinți vorbesc numind-o „cerul pe pământ“, sau „împărăția lui Dumnezeu din lumea aceasta“, prefigurare a fericirii veșnice din împărăția cerurilor. Biserica este însuși sufletul românesc, în dimensiunea lui cea mai curată, cea mai înălțătoare.

Vocea tradiției, credinței și educației românești tradiționale se ridică uneori și în Parohia Ortodoxă Borod, prin grija cu care preotul, dascălul și familia știu să se unească în folosul și spre biruința celor de vârstă fragedă, adevărați îngerași – a copiilor noștri.

Concursuri

La Borod activează un grup de credincioși de la Oastea Domnului, având program duminica după-masă. În perioada Postului Mare au organizat un concurs cu tema: „Pășind în Lumina învierii“.

Borod, 11.01.2016

*Preot paroh,
Gheorghe Păcurar*

7.1.5. Prof. Vert Silvia

Sunt Silvia Vert (născută Venter) din Timișoara, fiică a comunei Borod. În rândurile ce urmează, prezint câteva date despre mine și familia mea, pentru cartea *Oameni și obiceiuri din satele comunei Borod*.

Date personale

Nume și prenume: Vert Silvia (născută Venter)

Locul și data nașterii: 10.10.1955, loc. Borod, jud. Bihor

Profesia: profesoară

Loc de muncă: Colegiul Național Bănățean Timișoara

Starea civilă: căsătorită

Date despre familie

Soț: Vert Constantin, conferențiar universitar, Facultatea de Geografie, Universitatea de Vest Timișoara

Copii:

- Vert Sorin, 33 ani, jurist, Curtea de Justiție a Uniunii Europene din Luxemburg, căsătorit
- Vert Silviu, 30 de ani, inginer, asistent universitar, Universitatea Politehnică Timișoara, căsătorit

Părinți:

- Venter Traian, pensionar, fost muncitor miner
- Venter Maria, pensionară, fostă lucrătoare CAP

Domiciliul părinților: loc. Borod, Strada Principală, nr. 212

Bunici din partea tatălui:

- Venter Gavril (a Ursanului) și Venter Ana, agricultori, loc. Borod-Mâșca, decedați

Bunici din partea mamei:

- Venter Ioan (a Micului) și Venter Elisabeta, agricultori, loc. Cetea-Borod, decedați

Studii și pregătire profesională

Școala generală Borod, 1962-1970

Liceul Teoretic Aleșd, 1970-1974

Universitatea București, 1974-1979

Premii, decorații

Diplomă de excelență și gradație de merit acordate de Ministerul Educației Naționale pentru activitatea și rezultatele obținute cu elevii la concursurile școlare județene și naționale

Adresa locului de muncă

Colegiul Național Bănățean, loc. Timișoara, Bulevardul 16 Decembrie 1989, Nr. 26

Adresa de domiciliu

Timișoara, Str. Răsăritului,
tel. 0728060262,
e-mail: silvia_vert@yahoo.com

Pasiuni

Îmi iubesc satul natal unde locuiesc încă părinții mei și majoritatea rudelor. Merg foarte des acolo, cu mult drag și mă mândresc că sunt borodancă – bihoreancă, chiar dacă locuiesc de 37 de ani pe meleaguri bănățene.

*Clădirea Primăriei
din Borod*

*Clădirea Poliției din
Borod*

*Clădirea Liceului
Gabriel Țepelea
din Borod*

Clădirea bisericii ortodoxe din Borod, împreună cu casa parohială

Troița Eroilor din Borod

Clădirea bisericii catolice din Borod

*Dispensarul
medical din Borod*

*Clădirea unei
farmacii din Borod*

*Clădirea Căminului
Cultural din Borod*

*Clădirea Farmaciei
veterinare din Borod*

*Clădirea CEC Bank
din Borod*

*Clădirea grădiniței
din Borod*

Peisaje borodane

7.2. BOROZEL

7.2.1. Prof. Venter Ioana

File de istorie a Bisericii Ortodoxe Borozel, cu hramul „Sfântul Mucenic Dimitrie, Izvorătorul de Mir“

Borozelul este o așezare din județul Bihor, situată în partea de nord-vest a bazinului hidrografic al Borodului. Minunata așezare ca o cetate între depresiunea Munților Plopiș și Munții Pădurea Craiului a fost atestată documentar la anul 1291. Localitatea e mai veche, începuturile sale se pierd în negura vremurilor. Apele care străbat satul, Valea Cetei și Valea Borodului își trag denumirea de la localitățile de unde izvorăsc. Așezat pe colinele de la poalele Munților Plopișului, în frumoasa depresiune Vad-Borod, satul a devenit din an în an tot mai frumos.

Date referitoare la populația satului apar abia din secolul al XVIII-lea. Astfel, în 1719, în Borozel erau 13 familii cu 6 frați și fii peste 16 ani, deci aproximativ 38 de locuitori.

În centrul satului se înalță biserica, școala, grădinița, căminul cultural și cabinetul medical.

Biserica din Parohia Ortodoxă Borozel cu hramul „Sfântul Mucenic Dimitrie“ a fost zidită între anii 1871-1875, din contribuția benevolă a credincioșilor. Această biserică a fost construită în apropierea fostei biserici de lemn, care odată cu construirea celei noi, s-a demolat.

Biserica este construită sub formă de corabie, din piatră și cărămidă, acoperită cu țiglă, iar turnul este acoperit cu tablă galvanizată. Ea este construită sub păstorirea preotului Nicolae C. Paladi și a cantorului Onuț Marușca. Antreprenorul acestui sfânt locaș a fost Dl. Palady Samuieľ. Înainte de a se zidi aceasta, enoriașii au avut la o distanță de cca 100/150m o bisericuță de lemn, așa cum reiese din spusele oamenilor bătrâni.

Este zugrăvită de Winkler Mor, iar pe boltă are câteva icoane pictate în frescă, tot de către dânsul. Este refăcută în 1978 de către Eremia Profeta și curățată în 2014 de către Petrescu Petru. Altarul este despărțit prin iconostas de naosul Bisericii, pe care sunt fixate icoane pictate de zugravul Elef Bogluță. O parte din cele pictate în frescă pe boltă sunt șterse.

Biserica are două clopote, unul donat de Topai Nicolae în anul 1928, iar al doilea cumpărat de credincioșii din Borozel.

Obiecte de valoare istorică și artistică biserica nu are, decât câteva cărți vechi de cult scrise cu litere chirilice sau latine. Restul obiectelor comune sunt în mare parte donate de către credincioși, potrivit tradiției locului.

Dintre cărțile vechi amintim un exemplar al *Noului Testament de la Bălgrad* - 1648, din care s-au descoperit în Bihor 20 de exemplare, apoi se remarcă: *Evangelhie*, București, 1723 (I, p. 262-263); *Liturghier*, Râmnic, 1767 (II, p. 66); *Chiriadromion*, București, 1732; *Octoih*, Blaj, 1783; *Triod*, Blaj, 1781 (II, p. 175); *Minologhion*, Blaj, 1781 (II, p. 175).

Florian Dudaș, cercetând Minologhionul, exemplarul de la Borozel constată că legătura volumului este din tăblii de lemn învelite în piele de culoare gălbuie, ornată pe ambele coperte, cu chenar sumar, iar în câmpul primei coperte cu o cruce. Paginația indică un exemplar complet. Pe f. (1) - p. 57 se află următoarea însemnare:

„1799 iunie 7 - În numele Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh. Cu ajutorul milostivului Dumnezeu, această sf(â)ntă și d(u)mnezeiască carte, anume Minei, l-am cumpărat eu Topai Miclăuș împreună cu găzdoaie(a) jupâneasa dumisale Mărie, Topai Ianoș și jupâneasa dumisale Tudura și o am dat în numele Domnului, pentru ertare(a) păcatelor noastre și a tot neamul nostru, la s(fânta) beserecă în Borozel fir fire. Iar cine s-ar ispiti a o strămuta (...) sau să o vânză sau să o schimbe sau să o dea zălog acela om să fie treclet (...). Și s-au scris acest statornic zapis în casa jupânului Topai Miclăuș din Borozel și între jupânul Topai Ianoș și între jupâneasăle dumi(i)lor sale Mărie și Tudura. Iunie în 7 zile, anul 1799. Iară prețul Mineiului cu cât l-am cumpărat este de 31 de florinți și opt măr(i)eși. scris-am eu, Isaie Condrovici, paroh în Topa. “

Dintre preoți s-au găsit informații despre: Ioan Borofo, Petru Gherman, Augustin Szabo, Demetru Papp, Ilie Petri, Ioan Țirban, Gheorghe Bodea, Lucian Negru, Ioan Olteanu, din 1983 până la 27 mai 2015 Gheorghe Stancea, iar din 1 septembrie 2015 până în prezent Mititean - Vandici Florin. Dumnezeu să-i dăruiască părintelui nou păstorire îndelungată și bucurii duhovnicești alături de enoriașii acestui sat minunat.

Dintre cantori s-au remarcat Chirodea Petru, Bulzan Florian care „își îndeplinește funcția în mod onorific, colaborând cu preotul pentru bunul mers al parohiei împreună cu membrii consiliului parohial“, Dumitru Buzle, Petru Olar, Gârz Petru, Hoble Dumitru, iar ca membri de seamă ai Consiliului parohial s-au remarcat de-a lungul vremii: Buzle Petru, Hoble Dumitru, Bulzan Florian, Gârz Teodor, Mermeze Florian, Bradea Ioan, Mermeze Petru, Venter Petru, Jurca Gavril, Tanc Dumitru, Hoble Petru.

Viața pământească a preotului Gheorghe-Petru Stancea s-a stins ca o lumină lină, la o vecernie creștină, așa cum s-a rugat el de atâtea ori la ve-

cernie „*Lumină lină a sfintei slave Tatălui ceresc, ...ajungând la apusul soarelui și văzând lumina cea de seară...*“ Tot așa părintele s-a îmbrăcat în sfintele odăjdii pentru a liturghisi în ceruri: „*Viu va fi sufletul meu și Te va lăuda*“ (Ps. 118, 175).

Munca părintelui s-ar putea asemana cu tablourile unui mare pictor care câștigă mai mare valoare după moarte: „după roadele lor îi veți cunoaște pe ei“ (Mt. 7, 16). Gaston Bachelard spunea: „În preajma turnurilor sau a arborilor, un visător de înălțimi visează la cer.“ Părintele Stancea a visat toată păstoria sa cum să facă Biserica din Borozel mai frumoasă. De câte ori avea muncitori stătea și el ore întregi alături de ei. A umblat mult pentru Sfânta Biserică și a luptat mult pentru ea. Se poate spune că s-a sacrificat asemenea Meșterului Manole din balada populară și putem spune că atunci când și-a văzut Biserica înfrumusețată, Dumnezeu l-a chemat la cele înalte.

Dacă plecarea părintelui nostru duhovnicesc a lăsat un mare gol în satul nostru drag și o mare tristețe, imediat după Sfântul Crăciun al anului Domnului 2015, a plecat în mare grabă și cantorul Bisericii acestui satuc, Gîrz Petru, să-l colinde în cer pe părintele său duhovnicesc, așa cum o făcea în fiecare an, cu vocea sa mirifică. El a cântat cu pricepere și suflet cântările bisericești pline de înțelepciune, cum spune Sfântul Clement Alexandrinul: „*Trebuie să cântăm numai cântările cele pline de înțelepciune*“.

Prin misiunea sa de cântăreț bisericesc, Petru Gîrz și-a îndreptat inima sa către cer.

Rugăm pe „Domnul cel bun să ierte pe tot cel ce și-a îndreptat inima sa către Dumnezeu“. (II Paralip. 30, 19)

„Doamne,
îmi amintesc ziua
Când tata mi-a prins mâna în ușă.
Durerea a fost atât de puternică,
Încât mi-a tăiat răsuflarea.
Nimic nu mai e exista
În afară de durere.

Apoi
Tata m-a luat în brațe
Și m-a ținut strâns
Și m-a chemat pe nume în șoaptă
Iar
Și iar.
Durerea nu înceta,

Dar știam
Că nu sufăr singur.

Doamne, îmi amintesc ziua
Când a murit.
Durerea a fost atât de puternică,
Încât mi-a tăiat răsuflarea.
Nimic nu mai exista
În afară de durere.

Atunci Tu m-ai luat în brațe
Și m-ai ținut strâns
Și m-ai chemat pe nume în șoaptă
Iar
Și iar

*Și iar.
Durerea nu înceta,*

*Dar știam
Că nu trebuie să plâng singur.”*

(G. Gant, Nu a trebuit să plâng singur)

Bibliografie:

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001;
2. Bachelard, Gaston, *Flacăra unei lumânări*, Editura Anastasia, București, 1994;
3. Borcea, Liviu, *Bihorul medieval*, Editura Arca, Oradea, 2005;
- Coniaris, Anthony M, *Vitamine duhovnicești pentru inimile rănite*, vol. II, Editura Sophia, București, 2010;
4. Dudaș, Florian, *Carte veche românească în Bihor*, Oradea, 1977.

Prof. Venter Ioana, fiica preotului Gheorghe-Petru Stancea

Clădirea Bisericii Ortodoxe din Borozel

*Preotul Stancea
Gheorghe Petru*

7.2.2. Pr. paroh Gârz Nicolae

Preot paroh Gârz Nicolae, sunt născut în 27 iulie 1944, absolvent al Seminariului Teologic Curtea de Argeș și Cluj-Napoca.

La cererea mea și cu binecuvântarea Preasfințitului Vasile Coman am fost transferat la Parohia Cetea, pe data de 1 februarie 1991, unde mi-am desfășurat activitatea pastoral-misionară până la pensionare.

Am încetat activitatea pe data de 30 septembrie 2003, după care am intrat în pensie anticipată din motive de sănătate și a situației din familie: soția bolnavă, cu handicap care necesită îngrijire specială.

În intervalul de timp cât am fost preot la Parohia Cetea, am desfășurat mai multe activități pastorale și administrative.

Am avut alături pe epitropul Topai Ioan și bunii credincioși, care au contribuit la realizarea următoarelor lucrări:

La casa parohială nou ridicată de părintele Leț Florian, am continuat lucrările de terminare cumpărând material lemnos: scânduri și dulapi pentru terminarea finisajelor la coridor și o cameră.

S-au cumpărat uși și geamuri.

La biserică s-au schimbat burlanele degradate.

S-au făcut reparații la turnul bisericii, înlocuindu-se scheletul de lemn și acoperișul cu tablă de aluminiu.

În același timp s-au făcut reparații la exteriorul bisericii, îmbrăcându-se cu terasit.

Atât terasitul, cât și tabla de aluminiu le-am cumpărat de la Vașcău și Slatina, după care am mers personal.

În timpul pastorației am dat recomandare la doi tineri pentru preoție și anume: domnului Munteanu Ioan și Muntean Nicolae.

Ieșirea la pensie s-a făcut în mod festiv cu prezența părintelui protopop, ocazie cu care s-a făcut și instalarea noului preot. Deasemeni, terenul bisericii, deținut de Munteanu Petru, obținut de la C.A.P. în mod ilegal a revenit la parohie.

7.2.3. Mermeze Garofița

Amintiri din satul natal Borozel

*Sat frumos, pe firul apei,
Eu aici m-am pomenit
Purtându-mi numele tatei
Care mult m-a mai dorit.*

*Apa vine din pădure,
Printre pietre clipocind
Spălând de orice durere
Prundul pe care trăim.*

*Pe marginea văii noastre
Este cânepa-n topile
De pe uliți, de sub coaste
Vin ca s-o spele, copile.*

*Cu coade negre pe spate,
Roșii la obraji ca focul
Cu poale albe-mbrăcate
Vin să-și încerce norocul.*

*Spală cânepa în vale,
Apoi o-ntind lângă garduri.
Trec care pe drum agale
Fetele-n apă fac valuri.*

*O răchită stă plecată
Unduind nuiielele
Lângă arin stă o fată
Spălându-și picioarele.*

*Vin feciorii de la coasă
Dogorâți de prea mult soare
Fetele încep să iasă
În a lor întâmpinare.*

*- Hai încoace mândră Ană!
Zice Ion proptit în coasă.
- Ți-am adus o sânziană
Și te duc la noi acasă.*

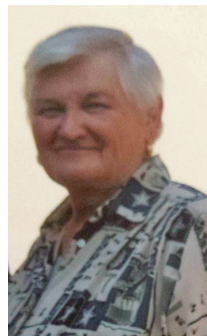
*Nu merge Ana cea frumoasă
Până-n ziua nunții sale
Că vrea să fie mireasă
Dusă pe jos, peste vale.*

*Apa curge printre case
Și de-a lungul drumului
Ne lăm hainele în vale
Apa-i de folos oricui.*

*Morile de pe părau
Din vale se-alimentează
Oamenii în car duc grâu
Și la moară înnoptează.*

*Din făină pită fac
Toate gospodinele,
Moșocoarne și colac
Harnici ca albinele.*

*La car prind și vaci și boi
Să se ducă după lemne
Așa-i lumea pe la noi,
Dar de lucru nu se teme.*

Casele din lemn sunt calde
 Și cu jupi acoperite
 Iar oamenii cumsecade
 Le vor lăsa părăsite....
 Pe vrajnița de la vale
 Din lețuri albe de plop
 Nana a-ntins niște poale
 Să nu le-apuce vreun porc.

Cât îi valea-n sus și-n jos
 Fișiluci și găște multe
 Penele sunt de folos
 A pune perini sub frunte.

Seara, când se face clacă
 Femeile fostoiesc
 Doar așa, o să le placă
 Și de toate se-ngrijesc.

Una toarce, alta-ndrugă,
 Una coase, chiar sub lampă
 Așa noaptea nu e lungă
 Și nici firul nu și-l scapă.

Femei aduc prunci cu ele
 Ca să le-ajute la treabă
 Ei se-ncurcă-n depele
 Și fug afară degrabă.

Unii mai au și drăguțe
 Fură câlții de prin furcă
 Pe la geam fac bărdăuțe
 Și pun fetele pe fugă.

Se distrează iarna toată
 În nopțile care-ngheață
 Mai pun măști la câte-o poartă
 Și mai cad în vale-n gheață.

Bătrânele pricepute
 Se apucă și urzesc
 Își aduc modele multe
 Și pe urmă nevedesc.

Țes apoi și fără școală
 Saci și pânză-n patru ițe
 Plin e de țevi în socală
 Pentru băieți și fete.

Cine vrea poate s-ajute
 Și să tragă fușteii
 Care vrea poate s-asculte
 Colinde cu îngerii.

Sunt povești: a fost odată
 Când torcea fusul frumos
 Sau torcea furca cu roată
 În satul meu cel frumos.

Pentru mine e pe plac
 Că e satul meu natal
 Acum n-am ce să mai fac
 C-au trecut anii de bal...

Mermeze Garofița,
 Borozel, 65 de ani

7.2.4. Prof. univ. dr. Mermeze Gheorghe

Sunt născut în 9 mai 1945, farmacist, profesor universitar asociat la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad. Sunt căsătorit cu Mermeze Gabriela, medic pensionar.

Am doi nepoți, Gloria și Vlad, de la cele două fete, Georgeta și Ancamaria, care locuiesc și își desfășoară activitatea în București.

Părinții: Ioan și Ana, decedați.

Am absolvit Școala generală Borod, în anul școlar 1958-1959 și Școala primară Borozel, în anul școlar 1957-1958.

Membru în:

Societatea de Științe Farmaceutice din România, Titular al Uniunii Medicale Balcanice, Societatea de Istoria Farmaciei din România, Societatea de Istoria Farmaciei din Cataluna, Societatea de Istoria Farmaciei din Germania, Societate de Biologie din România, Colegiul Farmaciștilor din România, Comisia Națională de Farmacologie din cadrul Ministerului Sănătății, Comisia de Transparență din cadrul Ministerului Sănătății

Ca activitate administrativă am lucrat în Comisiile de ocupare a posturilor didactice, în comisiile de licență, comisiile de admitere în facultate, în comisiile de susținere a tezelor de doctorat ca și conducător al acestor comisii, dar și ca referent, am fost președinte al Comisiei Superioare de disciplină din cadrul Colegiului Farmaciștilor din România, am fost mulți ani ecretar general al Colegiului Farmaciștilor din România, precum și vicepreședintele Colegiului Farmaciștilor din România, când nu eram secretar general.

Pasiuni: înafara profesiei (mai ales că am ceva mai mult timp ca profesor asociat) mă preocupă și-mi răpește foarte mult timp filatelia, numismatica, vânătoarea și turismul în țară și străinătate.

Locul de muncă până în prezent: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, tel. 0257-212.204

Diplome, titluri, ruta profesională

1998-2003 – Diplomă de licență, obținută ca urmare a terminării Facultății de Științe Economice din cadrul Universității Oradea

1985 – diploma de doctor în științe farmaceutice la Institutul de Medicină și Farmacie Tg. Mureș

1971-1976 – Diploma de licență în Drept, la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Drept. 1963-1968 – Diplomă de licență

în Farmacie – Institutul de Medicină și Farmacie Tg. Mureș.

1967-1968 – Certificat de absolvire a Universității serale de Marxism-Leninism, secția Filozofie, Tg. Mureș

1980-1981 – Diplomă de absolvire a Universității Populare Oradea, cursul de limba germană.

Liceul Vadu Crișului 1959-1963, apoi în anul școlar 1962-1963 obțin diploma de maturitate în sesiunea iunie 1963 la școala medie din Șimleul Silvaniei.

2012 – prezent – profesor universitar asociat la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Facultatea de Medicină, Farmacie și Medicină Dentară.

2008-2012 – profesor universitar, prodecan la Universitatea din Oradea, Facultatea de Medicină și Farmacie.

2007-2008 – profesor universitar, decan la Universitatea din Oradea, Facultatea de Medicină și Farmacie.

2005-2012 – profesor universitar la Universitatea din Oradea, Facultatea de Medicină și Farmacie.

2000-2005 – conferențiar universitar la Universitatea din Oradea, Facultatea de Medicină și Farmacie.

2001-2002 – director general adjunct la Direcția de Asistență Medicală și Farmaceutică din Ministerul Sănătății.

2002 – director general, Direcția Farmaceutică din cadrul Ministerului Sănătății

1996-2000 – șef lucrări la Universitatea din Oradea, Facultatea de Medicină și Farmacie.

2007-2008 – masterat în Managementul European de Sănătate Publică

2008- Management spitalicesc – de la Școala Națională de Sănătate Publică și Management Sanitar din cadrul Ministerului Sănătății.

Adresa de domiciliu: Aleșd, jud. Bihor, str. Plopilor nr. 3, tel.: 0744-538.696

7.2.5. Prof. Anca Tanc

Nunta în satul Borozel

Dumnezeu a lăsat familia, aceasta fiind celula de bază a societății, cea mai importantă treaptă a existenței în societate. Locuitorii satelor românești au avut bine întipărită în minte importanța familiei, acordându-i-se atenția cea mai mare. Părinții tindeau întotdeauna idealul suprem, căsătoria (fericirea copiilor). Erau și situații în care tinerii nu se puteau căsători datorită diferenței de avere (săraci- bogați). Căsătoriile reușite au fost, sunt și vor fi cele întemeiate pe dragoste. Desfacerea unei căsătorii era o raritate și se întâmpla numai în cazuri deosebite. Fetele erau educate în spiritul familiei văzând că în perspectivă vor avea bărbat, copii, socru și, mai ales, soacră. Mamele își pregăteau fetele pentru a fi nurori, implicându-le în toate activitățile gospodărești: să coasă, să țeară, să facă pâine, să toarcă, să pună războiul, să prelucreze cânepa, etc. Rolul băieților era de a se ocupa de îngrijirea curții, a animalelor și a ogrului.

În cele mai dese cazuri, părinții alegeau fata sau băiatul, iar tinerii trebuiau să se supună și căsătoria lor era bazată pe supunere, căsătorie cu iz de obligație. În cazul în care tinerii se îndrăgosteau fără voia părinților, dar nu se potriveau din punct de vedere al bogăției, se luau de mână și se duceau în lumea mare, fără nuntă.

Peșitul/ Cuscritul

Înainte de nuntă cele două familii care doreau să se cuscreze aveau de făcut niște tocmele. Înțelegerea între cele două familii în ce privește perspectiva căsătoriei venea, de obicei, de la părinții băiatului. Când mergeau a cuscri, părinții băiatului erau însoțiți de o persoană mai sus- pusă din sat (birăul și/ sau grăitorul) și se tocmeau în legătură cu zestrea fetei. Tatăl fetei spunea peșitorilor ce zestre poate să dea (o holdă sau două de pământ, o vacă cu lapte, car, boi sau bani, dacă erau mai înstăriți).

Vederitul

După ce a avut loc peșitul și părinții s-au înțeles în privința zestre, se stabilea data când părinții fetei vor întoarce vizita la fecior acasă (mersul pe vedere). Dacă părinților fetei le plăcea „locul”, gospodăria și neamul din care se trăgea băiatul, se fixa data nunții. Tot atunci se alegeau și nașii (o singură pereche), chemătorii, grăitorul, socăcița (bucătăreasa) și highidușii. Nunta se fixa joia sau duminica, de obicei iarna, în Cășlegi (perioadă de timp

între Crăciun și Postul Paștilor), când oamenii nu erau ocupați cu muncile agricole. Erau rare cazurile când se încheiau căsătorii în celelalte anotimpuri ale anului.

Cele mai frumoase nunți erau când fata era din alt sat. Ca să meargă după mireasă, mirele se ducea cu nuntașii în căruțe trase de cai, frumos împodobiiți cu ciucuri, țângălăi, panglici și laslău în căruța mirelui.

În perioada de la vederit până la nuntă, mama miresei pregătea lada de zestre, care trebuia să conțină: costum popular compus din poale, spăcel, zadie, chișchineu de păr, cojoc înfundat și cizme de box; lipideauă (cuverturi pe pat); fețe de masă cusute cu ciur; șterguri, dosuri (prosoape de bucătărie); saci de pânză; desagi; procoalțe (preșuri țesute în război); perne și dricar (umplute cu pene de gâscă); buică sau suman. În timp ce mama miresei pregătea lada de zestre, mireasa își cosea ștergura de mire și își alegea un talger de mire care era cel mai frumos din casa părintească sau de la bunici.

Pregătirile de nuntă

În sâmbăta premergătoare săptămânii nunții, chemătorii se duceau la casa miresei pentru a-și îmbrăca haina și bota de chemător. Pe haină se cosea o floare din panglică albă, iar împrejurul ei se puneau fire de rozmarin, care se prelungeau până pe spate. Se puneau trei fire de rozmarin, număr fără soț. Bota se îmbrăca cu o batistă albă, brodată sau cusută, legată cu o panglică albă de care se prindeau, din loc în loc, fire de rozmarin.

Duminica dimineața, cei doi chemători mergeau la casa miresei, mâncău, își luau haina și bota de chemător, câte o sticlă de pălincă și lista cu cei pe care trebuiau să-i invite la nuntă. Mergeau, de obicei, din casă în casă, serveau gazda cu pălincă spunând:

*„O zâs Maica Sfântă
Să veniți pe joi/ duminică la nuntă
La.....(numele)
Cu ouăle-n coșară,
Cu găina subsuoară.
Dacă nu-ți veni
A dracului îți fi.”*

(Informație de la înv. Teacă Irina, 76 de ani, Borozel, culeasă de prof. Anca Tanc)

În săptămâna nunții se făceau pregătirile la casa mirelui. Aici, femeile aduceau „cinstile”, adică făina, ouă, găina, picior de porc afumat, zahăr, orez, nuci, varză acră, necesare pregătirii mâncărurilor. La cinste nu se ducea găina neagră pentru că se zicea că este „mărăsân rău” (aduce ghinion). La pregătirile pentru nuntă erau chemate femei, rudeni sau părinții mirelui și ai miresei și vecinele. Se făceau tăieței, se coceau cozonaci sau pancove,

se tăiau găinile pentru „*leveșe*”, se umpleau sarmalele. În completarea cărnii de găină se tăia un porc sau un vițel, în funcție de anvergura nunții. Gazda nunții asigura băutura necesară: pălincă și vin.

Laslăul

Laslăul se îmbrăca miercurea sau sâmbăta seara de dinaintea nunții, la casa mirelui. Aici se adunau feciori și fete din sat. În partea de sus a unui băț de lemn se puneau o față de masă de care se prindeau cârpe de păr aduse de fetele din sat. Nu se puneau cârpe de păr de culoare neagră sau cusute cu ață neagră. În vârful bățului se puneau țângălăi, fire de busuioc (simbolul dragostei), spice de grâu (simbol al belșugului) și flori viu colorate (simbol al tinereții). După ce laslăul era împodobit, mirele îl dădea lăslăușului care îl puneă într-un loc de cinste până în ziua nunții (nu trebuia pus înăuntru).

Cortul de nuntă

Mirele, împreună cu feciorii din sat, se ocupa de făcutul cortului. Se duceau la pădure după lemne și crenguțe de brad necesare confecționării și împodobirii cortului. Miercurea sau sâmbăta seara, mireasa, împreună cu fetele din sat, mergeau la împodobitul cortului. Cortul se împodobeau cu ștergări, farfurii, lipideauă (cusute sau țesute cu flori), hârtie creponată. Mesele și lavițele erau aduse din vecini sau de la căminul cultural. Pe lavițe se puneau procoalțe, iar pe mese, hârtie albă.

Cununia civilă

În săptămâna nunții, luna sau joia, se oficia cununia civilă la primăria din comună. Pe la orele 11-12, mirii, împreună cu nașii, părinții, frații și surorile, neamurile se duceau la primărie pentru încheierea căsătoriei civile. În urma căsătoriei civile, cei doi erau declarați soț și soție și li se elibera un certificat de căsătorie pe baza căruia se puteau cununa la biserică. La primărie se ducea mâncare (hrană rece), pălincă, vin și cozonac. După oficierea căsătoriei civile, mirii, împreună cu invitații, se întorceau la casa mirelui, unde erau așteptați cu mâncare și băutură și continuau petrecerea. Înainte de a pleca la cununia civilă, tinerii se spovedeau și se împărtășeau la biserică.

Nunta propriu-zisă

Pe la amiază, nașii, grăitorul, lăslăușul, highidușii și neamurile din partea mirelui se strângeau la casa acestuia. Nuntașii erau puși la mese și erau serviți cu sarmale, cozonac și pălincă. Highidușii cântau, se juca și după aceea alaiul mirelui se îndrepta spre casa miresei. Tatăl mirelui le dădea bărbaților o sticlă cu pălincă pentru a avea de drum. Lăslăușul era în fruntea alaiului de nuntă, apoi grăitorul, urmând mirele cu nașii și nuntașii, iar la urmă highidușii.

La casa miresei, mirele și nuntașii erau așteptați cu porțile închise. Femei din alaiul mirelui începeau să descânte:

„Deschideți căputurile
Că vă vine jinerile,
Deschideți-ne poarta,
Dac-ați făgăduit fata,
Deschideți căputurile,
Dac-ați făgăduit miile,
De nu le-ați făgăduit
Noi aici n-am fi venit.”

Acestui descântec i se dădea replica din curtea miresei, de către alte femei:

„Da'noi mii n-am făgădit,
Vă mulțumim c-ați venit
De când ziuă s-o făcut
Mireasa noastr-o șezut
La fereastra grădinii,
S-o temut că nu-ți veni,
S-o temut că nu v-ați dus,
La fereastra cea din jos,
S-o temut că v-ați întors .”
Alte descânțete rostite de femei sunt:
„Măi, mireasă, tu și tu,
Bine ți-o cântat cucu,
Te-o luat cine-ai vrut tu”
„Țucu-te ruje-nflorită
Unde ți-o fost rândulită,
În grădina cu trifoi
La..... (numele) în sat la noi .”

(Informație de la Bulzan Irina, 56 ani, Borozel, culeasă de prof. Anca Tanc)

Grăitorul din partea mirelui se tocmea cu grăitorul din partea miresei. Cei doi se salută:

„- Bine ați venit!
- Bine v-am găsit!”

Grăitorul din partea mirelui zice:

„- Îi demult de când am plecat de acasă. Pe multe drumuri am umblat până am ajuns aici la voi în sat. O stea mândră s-o arătat că aici, la această casă, ar fi mireasa noastră”.

Grăitorul din partea miresei îi răspunde:

„-De unde am putea noi ști că voi căutați mireasă ?”

Grăitorul mirelui îi dă următoarea replică:

„- Noi aici avem un mire mândru și frumos, care în urmă cu câțva timp o trecut pe aici ș-o văzut o fată mândră și frumoasă, care-a fi a lui mireasă.

După cum vedem, el s-o pregătit, s-o aranjat frumos, și-o cotate și doi nănași, și nuntași, și highiduși și-o mai pus și-un grăitor ca să-i fie de-ajutor. După cum noi vedem bunăoară, nici dumneavoastră nu sunteți oameni de ocară, ba chiar mai mult și dumneavoastră v-ați pregătit după cum noi am zărit pe fereastră o fată mândră și frumoasă și-am zâs: asta-i mireasa noastră. Ea ar fi venit la noi, dar n-o cuatez de voi.”

După ce cei doi grăitori s-au înțeleș, închină un pahat de pălincă, urează să fie într-un ceas bun și cu noroc și intră cu alaiul în curte. Highidușii cântă, nuntașii joacă, iar grăitorul miresei spune că merge să caute mireasa. El vine din casă cu o mireasă falsă (moimă) care ține un buchet de urzici și îl întreabă pe mire dacă aceea este mireasa după care a venit. Mirele spune că nu-i mireasa lui, apoi grăitorul mirelui îi spune s-o ducă înapoi și s-o păstreze pentru el, iar lor să le aducă o altă mireasă. În cele din urmă, grăitorul aduce o altă mireasă mândră și frumoasă și vazând-o mirele spune că aceea este mireasa după care a venit. Mirele întâmpină mireasa, îi dă buchetul și o sărută. Cei doi miri sărută nașii, iar highidușii cântă „La mulți ani!”. Se închină un pahar de pălincă în cinstea celor doi, iar nuntașii sunt poftiți la masă. Grăitorul face o rugăciune de binecuvântare, iar după servitul mesei aduce un cuvânt de mulțumire din partea miresei pentru cei care au crescut-o:

Chemători din Borozel

„Dragii mei părinți,
 Știi că tare bine v-o părut
 Când pă lume m-ați născut
 Măicuță dragă, tare mult te-ai rugat
 Și Dumnezeu ruga ți-o ascultat
 Dumnezeu mi-o dăruit,
 Zi de căsătorie, ceas de cununie
 Măinile ți le sărut
 Pentru pieptul ce ți-am supt
 Te sărut și pe obraz,
 Că m-ai ferit de necaz
 De foc și de apă m-ai ferit
 Și io mare am crescut.
 Dacă te-am supărat vreodată
 Te rog, maică, tu ma iartă
 Și să-mi dai o sărutare
 Și-a ta binecuvântare
 Și zî aici, pe loc,
 Ca Dumnezeu să-mi dea noroc.
 Apoi își ia mireasa ziua bună
 De la frunza cea de prun,

De la al ei tătută bun.
 Știi că nu ți-a fost ușor
 Prin lume cât ai umblat
 Cu cinste numele mi l-ai purtat
 Ba, mai mult, la școală m-ai dat
 La fel ca ceilalți copii din sat.
 Dacă cumva te-am supărat
 Sau poate n-am ascultat
 Te rog să mă ierți
 Că și eu, la rândul meu,
 Împreună cu soțul meu
 Vă vom fi de ajutor.
 Te rog tată de iertare
 Să-mi dai o binecuvântare
 Și o dulce sărutare
 Și zî și dumetale amu pă loc
 Ca Dumnezeu să-mi dea noroc
 Și cu toții laolaltă
 Le urăm <Casă de piatră>
 Și să dăm cu toții crez
 Că la anu` ne-or chema și la botez”.

(Informație de la Știzar Aron, 59 ani, Borozel, culeasă de prof. Anca Tanc)

De la casa miresei, alaiul de nuntă se îndreaptă spre biserică. Pe drum, highidușii cântă, nuntașii se opresc și joacă și fetele și femeile descântă:

„Nuntă c-asta n-o mai fost,
 Numa` una-n Palestina,
 Când s-o măritat regina”.
 Femeile descântă apoi nașilor:
 „Nănașuli, nănașuli,
 Cât ai dat pă nănășit,
 Ți-ai putut lua moșii.
 Nănaș mari tă ai fost,
 Da` din pungă n-ai mai scos.
 Nănaș mari tă ai fi,
 Din pungă n-ai cheltui.
 Cu nănașe om da de-a dura
 La nănaș i-om țuca gura”.

„Suiți fete pe gunoi
 C-om veni și după voi
 Când or fi Paștile joi
 Și Crăciunul dânapoi
 Dracu-are sorgă de voi
 Să veniți și după noi
 Duceți-o, țucați-o-n cur;
 Că la noi o stat dăstul”.

„O, ce maică ai avut,
 Ce frumoasă te-o făcut
 Ți-o făcut rochie cu poală,
 Te-o dat după om cu școală,

*Ți-o făcut rochie-mpănată,
Nu mai ești la mă-ta fată,
Ți-o făcut rochie cu fir,
Te-o dat dup-un trandafir”.*

*„Ia te uită cum să uită
Parcă n-or mai văzut nuntă.
Nu vă uitați după noi,
Ci veniți și voi cu noi”.*

*„Vai dă mine, duce-m-aș
Cule sara mintenaș*

*Nu mi-ar trebui nănaș,
Nici popă să ne cunune,
Numai noi din vorbe bune”.*

*„Noi merem la cununie
Până-i frunza verde-n vie.
Dacă frunza s-o usca,
Popa nu ne-a cununa.
Că popa a-mbătrâni
Și dragostea s-o sfârși.
Noi merem la cununie
Dă, Doamne, noroc să fie”.*

(Informație de la Bulzan Irina, 56 ani, Borozel, culeasă de prof. Anca Tanc)

La biserică se oficia cununia religioasă a celor doi tineri. După oficierea căsătoriei, alaiul de nuntă pornea înspre casa mirelui, petrecerea continuând în cort. Era obiceiul ca tinerii din sat să lege drumul și nașul trebuia să dea bani sau pălincă pentru ca drumul să fie dezlegat. Din nou highidușii cântă, nuntașii se opresc și joacă, iar fetele și femeile descântă pentru nași și soacră:

*„Dă-i, Doamne, nănașului
Patru boi, patru tuluci,
Patruzeci și cinci de prunci.
Dă-i, Doamne, și nănașii
Patru boi și patru iepe,
Patruzeci și cinci de fete”.*

*„N-ai văzut o cioară albă
Nici la soacră noră dragă.
Numa` cioară mohorâtă,
La soacră, noră urâtă”.*

*„Suie soacră pe butuc
Să vezi ce noră-ți aduc
Pe bibol te-a călări
Și pe jos te-a tăvăli”.*

*„Soacră, soacră, poamă acră,
De te-ai coace-un an și-o vară
Tot ești acră și amară”.*

*„Ai o soacră ca o custură
 Șohan nu tace din gură.
 Socru-tău îi ca pita
 Nu ți-ar zice nimica,
 La moară nu te-ar mâna
 Dă nu-i mere, nu-i mânca”.*

(Informație de la Bulzan Irina, 56 ani, Borozel, culeasă de prof. Anca Tanc)

La intrarea în cort, soacra-mare își întâmpina nora cu o cofă cu apă, un scaun pe care era așezată o ștergură curată, o farfurie cu grâu, un colac împietit cu o gaură în mijloc, prin care era introdusă o panglică roșie și un copil în vârstă de doi ani. Mireasa lua copilul în brațe și îi punea colacul după gât ca să aibă copii frumoși și sănătoși și o viață îmbelșugată. Mireasa răsturna cofa cu apă cu piciorul și se pornea un dialog între noră și soacră:

- „- Ce mi-aduci, tu, noro-mea?*
- Voia bună, soacra mea.*
- Pită și sare ca să fiu eu cea mai mare”.*

Ea lua farfuria cu grâu pe care îl arunca peste nuntași, iar cine prindea grâul îl ducea înapoi mirilor ca să fie bogați. Apoi, mireasa lua buchetul de mireasă și îl atunca peste cap, la nuntași. Fata care prindea buchetul se zicea că se mărită prima. (Informație de la Mermeze Ana, 67 ani, Borozel, culeasă de prof. Anca Tanc)

După intrarea în cort, nuntașii se așezau la masă, iar locul mirilor și al nașilor era în fundul cortului. Mirii stăteau în mijloc, iar nașii de o parte și de cealaltă a acestora.

Fetele și femeile, la intrarea în cort, îi descântau socăciței:

*„Socăcița-i neagră tare
 Ca fundu de la căldare
 Și atunci o albi
 Când or albi bibolii”.*

*„Socăcița de la oale
 Bagă carnea pe sub poale
 Și-o-nvârtește cu fusu
 Și-o mănâncă cu drăguțu”.*

Grăitorul face o rugăciune de binecuvântare a mâncării și a băuturii. Dintre mâncărurile tradiționale nu lipseau sarmalele, leveșe și cozonacul. Băutura tradițională era pălinca de prune și vinul.

Pe la miezul nopții începea dansul miresei, anunțat de grăitor, dans care consta în aceea că nuntașul plătea (cinstea) mireasa cu o sumă de bani în

schimbul căreia putea dansa cu mireasa. Primul dans cu mireasa era al mirelui, zicându-se că o ia la joc să vadă nuntașii că nu-i șchioapă. Al doilea dans era al nașului, iar următoarele ale rudelor apropiate și ale celorlalți nuntași. Un dans cu mireasa dura 2-4 minute, în funcție de suma plătită. Banii pentru dansul miresei se dădeau grăitorului care anunța cu voce tare suma adunată.

Mâncarea, jocul și voia bună se întrepătrundeau. În timpul jocului, nuntașii descântau:

*„Jucați feciori fata Oani
C-a vini Oana cu banii,
A vini și v-a plăti
De ce jucați fata ii (ei)”.*

*„Foaie verde didițel
Noi suntem din Borozel,
Foicica de mohor
Și noi suntem din Bihor”.*
*„Descântați feciori din gură,
Nu șideți ca boii-n șură,
Boii-n șură stau legați
Voi feciori nu descântați”.*

*„Învârti-te, fată, roată,
Și văd rochie cum să poartă
Dă s-a purta rochie bine
Dăsar-oi veni la tine”.*

*„Du-mă, Doamne, și mă pune
Unde-i pălinca de prune
Și bărbatu-i dus în lume
Du-mă, Doamne, și mă lasă
Unde-i pălinca pă masă
Și bărbatu-i dus de-acasă”.*

*„Astă fată bine joacă
C-o mâncat un blid de scoacă
Ș-o tileagă de păsulă
Și zice că nu-i sătulă”.*

(Informație de la Bulzan Irina, 56 ani, Borozel, culeasă de prof. Anca Tanc)

Nuntașii care rămâneau la masă se adunau la un loc și cântau cântece de petrecere:

„Rozmarin în colțul mesei
 Mândru plâng ochii miresei
 Lasă plângă cât de tare
 De dorul măicuței sale
 Lasă plângă cât de rău
 De dorul tăicuțu-său.
 Plângeți frați, plângeți surori
 Și tu, grădină cu flori
 C-amu mă duc de la voi
 Las- plângă că-s de vină
 C-asară or fost în grădină
 Plânge-mă, maică, cu dor
 Că ți-am fost de ajutor,
 Plânge-mă, maică, cu jale
 La necaz și supărare
 Că mă duc în alte curți,
 La părinți necunoscuți,
 Că mă duc pe alte căi,
 Nu mă mai întorc la voi.
 Plânge-ți, fată, coada ta,
 Mila de la maică-ta.
 Plânge-ți, fată, părul tău,
 Mila de la taică-tău. ”

(Informație de la Sarca Irina, 74 ani, Borozel, culeasă de prof. Anca Tanc)

„Dragu-mi-i la veselie
 Cu oameni de omenie,
 Unde oamenii nu-mi plac
 Nici în casă nu mă bag.
 Jucați fete și horiți
 Până sunteți la părinți
 Că dacă vi-ți mărita
 Bărbații nu v-or lăsa.
 Nu vă temeți fetelor
 Că drăguțu nu vi-i ieu
 Nu vi-l ieu că nu-l aveți
 N-ați avut de când sunteți
 Și pe care l-ați avut
 Cu pălincă l-ați ținut
 Da` io nu-s d-acie fată,

*Să-mi țin drăguțu cu plată.
Că io nu-s d-ace copilă,
Să-mi țin drăguțu cu silă
Sunt o fată frumoșea,
Vin feciorii num-așa .”*

(Informație de la Bulzan Irina, 56 ani, Borozel, culeasă de prof. Anca Tanc)

În timp ce lumea petrecea, niște „hoți”(feciori) furau sau pantoful miresei, sau mireasa. În ambele cazuri „hoții” cereau recompensă de la naș, recompensă care consta în pălincă, vin sau bani. Dacă furau mireasa, aceasta era dusă din cort în casă sau la vecini. Intermediarul între „hoți” și naș era grăitorul.

După ce se termina servitul mesei, grăitorul trecea pe la mese însoțit de miri, nași și tatăl mirelui și strângea de la nuntași daru numit „*cinstea miresei*”. Darurile începeau cu nănașii pentru că ale lor erau cele mai consistente. Fiecare strigare era însoțită de câte o remarcă glumeață la adresa celui care cinstea. De exemplu, o astfel de remarcă glumeață era la adresa nașilor:

„Cine-i ș-aista? Om de cinste și de omenie: nănașul mirilor. Dimineață s-o scolar, pă achi s-o spălat, mândru s-o gătat, în fundu lăzi o cotat, d-aco-lo o luat bani pe care nănașu cu nănașe i-o adunat, cu șapte ațe i-o legat, cu griji i-o cotat, moliile și șioarecii nu i-o mâncat, apoi i-o numărat, la chisău i-o băgat și o vinit aici în față de masă și-o cinstit craii cei noi cu.... (spune suma de bani) aci pă loc, ca bunul Dumnezeu să le dea noroc și la anu` un boboc”.

Imagine de la o nuntă din Borozel

Luatul cinstei dura 2-3 ore, în funcție de anvergura nunții. Pe lângă bani, mirii erau cinstiți și cu bunuri materiale: lipideauă, perne, șterguri, chișchineu de păr, vase, cămașă la mire, etc. După strânsu` cinstei, mirii, nașul și grăitorul se retrăgeau într-o cameră și numărau banii. Grăitorul anunța cu voce tare suma adunată și valoarea cadourilor.

Înainte de a se face ziuă, nașa cu mireasa se retrăgeau într-o cameră pentru a schimba hainele de mireasă cu cele de nevastă. Mirele îi despletea cozile, iar nașa îi lega părul într-o coadă din care îi făcea

două cozi împletite. Din cozile împletite, nașa îi făcea un „conciu” (coc) înfășurat pe un cui de lemn numit „haitău” și un piaptăn. În coc i se pune un fir de busuioac cu rădăcină, să fie cu noroc. Nașa o învălea cu o cârpă neagră cu flori, simbol al femeii căsătorite. Mireasa, îmbrăcată în haine de nevestă era prezentată nuntașilor în noua ei calitate, aceea de femeie măritată. Highidușii cântau „*La mulți ani!*” și petrecerea continua.

În zorii zilei, nuntașii erau serviți din nou cu mâncare (ciorbă) și petreceau până se făcea ziuă. La mese, nuntații cântau un cântec de plecare:

*„Zori de ziuă se revarsă,
Vremea-ar fi de mers acasă
Vremea o fost și mai demult,
Dar noi nu ne-am priceput”.*

(Informație de la Bulzan Irina, 56 ani, Borozel, culeasă de prof. Anca Tanc)

La plecarea acasă, fiecare familie primea o sticlă cu pălincă și un pachet de cozonac.

După-masă, neamurile și vecinii se adunau din nou la casa mirelui unde erau ospătați cu mâncare și băutură și mai multă voie- bună.

*Prof. Anca Tanc, 36 ani,
profesor la Colegiul Tehnic Nr. 1, Vadu- Crișului*

Personajele principale de la o nuntă din Borozel

7.2.6. Înv. Teacă Irina

Școala este principalul mijloc de cultură și civilizație al unui popor. Principala ei sarcină este să asigure pregătirea științifică, tehnică și practică a tinerii generații. Aceasta se poate realiza prin următoarele obiective:

- însușirea de către elevi a cunoștințelor de cultură generală și științifică de bază;
- însușirea deprinderilor de muncă cu cartea;
- formarea deprinderilor de muncă fizică;
- cultivarea sentimentelor de dragoste față de patrie;
- cultivarea gustului și sensibilității pentru frumos;
- dezvoltarea fizică armonioasă;
- formarea deprinderilor și obișnuințelor igienico- sanitare.

Mă numesc **Teacă Irina**, născută Marian, în satul Topa de Criș, comuna Vadu- Crișului la 8 ianuarie 1940. Am fost învățătoare în satul Borozel din 1963 și până în anul 1999, când m-am pensionat. Am rămas locuitor al satului Borozel, împreună cu familia mea. Soțul meu a fost și el profesor aici din 1964 și a lucrat până în anul 2000, când s-a pensionat și el. Am venit aici cu elan tineresc și animați de a ne face datoria cu multă conștiință și dragoste. Am găsit două clădiri de școală- una veche, dar corespunzătoare, cu două săli de clasă și una mare, frumoasă, cu multe săli de clasă, dar în construcție.

Acum, dacă acest mare om cu rădăcini ca de oțel înfipite în glia lui strămoșească din satul Cetea, cu numele prof. dr. Mihancea Petru, profesor universitar, care, nu numai că-și iubește locul natal, dar a și dovedit-o prin fapte atât ca medic, cât și sub multe alte aspecte ale vieții cu toate implicațiile ei, dorește să scrie această carte „Oameni și obiceiuri din comuna Borod”, spun că este o idee grozavă și merită toată lauda și atenția.

După moartea soțului ei, doamna învățătoare Caba Maria nu cade în deznadejde. Muncește cu dăruirea și priceperea ce-o caracteriza. În anul 1957 se reînființează școala cu clasele I-VII. Din cauza lipsei de spațiu era nevoie de încă o clădire. Învățăământul din Borozel, ca pretutindeni în țară, continuă activitatea conform noilor cerințe ale societății. Învățătoarea Caba a primit ca dascăli o mulțime de tineri, unii calificați, alții mai puțin calificați. Pe toți a știut să-i primească și să-i îndrume conform priceperii și calităților ei. Mi-a dovedit și mie dragoste, răbdare și mi-a fost un adevărat îndrumător sub toate aspectele vieții. Avea pentru fiecare dascăl un sfat prețios și de urmat, la

nevoie. Mă urmărea mereu gândul să mă străduiesc să ajung să mă formez un om multilateral, asemenea ei. Acum, cu această ocazie, i-am descoperit mult mai bine pe cei doi dascăli ai școlii din Borozel. Am lucrat și noi aici 36 de ani....!?! Doi dascăli la 100 de copii! Când am luat în primire sala de clasă de 10 m lungime și 6,40 m lățime îmi puneam întrebarea, de ce așa lungă, așa mare? Îmi pare că văd și acum mobilierul din ea: două rânduri de bănci lungi pentru patru elevi, din scândură de brad, catedra, cuierul, suport pentru hartă, toate lucrată de mâna harnică și pricepută a învățătorului Caba Gheorghe. Ce dascăl!!! Mai târziu am înțeles că sala trebuia pentru cinci clase: a III-a, a IV-a, a V-a, a VI-a și a VII-a.

În timp m-am îndrăgostit de clasa mea și chiar mi se părea că este cea mai frumoasă. Mi-a fost dragă toată clădirea. Acolo m-am format ca om, ca dascăl. Acolo ne-am crescut copiii, acolo, alături de copiii școlii și de locuitorii satului. Când am văzut-o dărămată, am simțit că s-a rupt ceva din inima mea. S-a ridicat o altă școală nouă, mare, frumoasă, modernă. Pentru cine? Aceasta încă nu-i terminată, iar gimnaziu nu mai există. Am început acest material prin a spune că erau mulți, foarte mulți copii, cu o sală de clasă care sta să se dărâme. Acum sunt două școli, cu multe săli de clasă, dar copii.....?

În anul 1964 a fost repartizat și soțul meu la școala din Borozel. N-am crezut atunci că vom rămâne definitiv în Borozel. Ne-am lucrat treaba și ne-am pomenit că au trecut anii. Am fost singura familie de dascăli localnici. Când a venit soțul meu aici, școala mare era în roșu. Se muncea la ea. În 1965 soțul Teacă Remus a fost numit director. A avut mult, foarte mult de lucrat pentru a se putea da în funcție școala; multă muncă cu școlarizarea elevilor; multe activități, altele decât cele școlare. În tot zbciumul acesta, n-am pierdut din vedere că suntem dascăli și formatori de oameni.

Eu m-am străduit să-mi fac datoria la clasele pe care le-am condus. Dacă mă uit în urmă sunt mulțumită de rezultatele muncii mele în toate aspectele vieții. Soțul meu, din cei 36 de ani de activitate, 24 a fost director și a muncit cu o mulțime de cadre didactice cu care s-a putut colabora bine și chiar foarte bine, menținând școala la loc de cinste cu mulți copii care au făcut cinste școlii.

Ce pot să spun cu toată siguranța: „Dascălul este lumina care se stinge luminând pe alții”.

Cine-și însușește învățăturile sănătoase pe care le primește în cei șapte ani de acasă, cine-și însușește principiile de bază transmise și învățate în școală și mai presus: cine învață și trăiește Poruncile și Tatăl nostru, vor deveni oameni ale căror fapte să nu moară, ci să treacă din generație în generație.

E greu să cioplești om, omu-i precum copacul, „când de mic se strâmbă, nu se mai îndreaptă”.

Aș dori să arat în cele ce urmează modul în care se răsfrânge educația despre care vorbeam mai sus în viața de zi cu zi a locuitorilor satului nostru din generație în generație.

Satul Borozel face parte din comuna Borod. Este așezat în depresiunea Vad- Borod la poalele Munților Pădurea Craiului și pe lunca văii Borodana. Acest loc face parte din multele locuri binecuvântate de Dumnezeu din România. Munții, cu pădurile lor, străjuiesc satul ca pe o cetate ce îl apără de vitregiile naturii. Dacă urci pe cursul apei întâlnești locuri și peisaje de basm. Aici s-a încheiat tăria și unitatea neamului românesc. Apa acestei văi limpede, cristalină spală și curăță tot ce este murdar. Locuitorii s-au așezat pe cursul acestei văi până sus în poienile munților. Lunca văii pe care este așezat satul are un pământ roditor, dar destul de puțin pentru nevoile locuitorilor. Restul pământului ce aparține satului este destul de sărac. Locuitorii, de-a lungul istoriei lor, s-au adaptat condițiilor oferite de această natură înconjurătoare: piatră, pădure, apă curgătoare, teren agricol și-și câștigau existența cu multă trudă însoțiți de murmurul apelor, vuietul pădurilor și cântecul păsărelelor. Pe cât de greu trudeau, pe atât și-au înfipt rădăcinile în acest pământ, încât nici războaiele, nici refugiul nu i-a despărțit de aceste locuri. S-au învățat să chivernisească cu multă înțelepciune natura înconjurătoare cu tot ce oferea ea.

Pădurile le ofereau lemn pentru foc și pentru tot felul de construcții: case și anexe gospodărești, porți, obiecte, poduri, punți, mobilă, obiecte de lucrat lână și cânepa, obiecte de folosit la bucutărie: linguri, cofe, postăvi de diferite mărimi. Toate erau lucrate cu multă migală și înțelepciune. Minunate au fost încrustările făcute pe porți și pe stâlpii caselor, pe lada de zestre și pe multe alte obiecte, chiar și pe lingurile de mâncat. Acestea astăzi sunt socotite opere de artă. Multe astfel de lucrări au ajuns astăzi în muzee, iar unele construcții, mai ales biserici, sunt socotite monumente istorice, cum este biserica de lemn din satul Gheghie. Aici s-au creat cele mai frumoase doine și legende: „Muierea moartă” sau „Dâmbu danțului”. Din piatra adusă din munte se făcea fundația caselor, garduri, pavaje, se pietruiau fântânile, etc. În poienile munților pășteau vite și oi. Tălăngile răsunau peste tot. Din generație în generație, pădurea a fost exploatată cu multă grijă. Se tăia și se planta. S-a știut din vechime că „pădurea apără ogorul cum o mamă-și apără feciorul”. Pădurea trebuie păzită ca ochii din cap că ne ține viața. E bine să fie legi pentru păduri, dar și pentru oameni.

Valea care vine de la munte primește până la Borozel mai mulți afluenți care o face un pârâu destul de mare pentru sat, dar este o mare binecuvântare

pentru sat. Apa ei a fost folosită de-a lungul vremii la spălatul rufelor și pentru gospodărie. Pe cursul apei înotau cârduri de găște și rațe. De-a lungul apei erau mori, precum cea a lui Bica, gatăre- Loudor. Locurile mai adânci ale albiei constituiau adevărate ștranduri de vară pentru copii, tineri, chiar și pentru bătrâni ca-n Amintirile... lui Creangă. Cu multă plăcere, unele persoane pescuiau peștele gustos.

Într-o zi, pe la mijlocul lunii iunie, tata mi-a promis „măine te duc cu noi la pădure”. Ce bucurie! De grijă să nu pornească fără mine, n-am dormit toată noaptea. Către ziua, tata a ieșit să înhame caii. Nu era ziuă când am ieșit din curte. Era liniște.... și privighetoarea, cântăreața nopților de vară, amuțise. Simțeam vântșorul lin dinaintea zorilor. Pe vale se vedeau urcând aburi. Cerul avea încă culoarea fumurie. și deodată o lumină crescuse la răsărit. Era răsăritul soarelui. Apa văii devenise argintie. Încet, încet, viașa a început în sat. Păsările cântau în diferite glasuri care de care mai frumos. Soarele se sui și în luncă vibrau glasurile muncii. Căldura creștea, ciocârlia își porni cântecul, iar noi urcam spre pădure. Aici alte glasuri: de vânt, de păsări, de frunze. Altă adiere de vânt, alt miros de flori de toate culorile. Dintr-un tufiș un iepure speriat a luat-o la sănătoasa. Mai sus am văzut și o căprioară care a coborât ca să-și potolească setea. Era prima căprioară pe care am văzut-o. Doamne, ce minunăție! Pe un drum îngust și pietros, am ajuns la locul fixat. Tata și fratele meu cel mai mare au început lucrul. Grea muncă! Cu fierăstrăul să tai un fag așa de mare, să cureți crengile cu toporul, să-l încarci cu mare pricepere, să legi bine lemnele, ca pe grumul acela cu gropi, bolovani și curbe să nu cumva să se răstoarne. Toate acestea le priveam, minunându-mă. Când totul a fost gata, am mâncat mâncarea din trastă. Drumul spre casă era cel mai greu. Trebuia multă atenție la felul cum cârmuiau caii. Eram așa de concentrată la felul cum tata cârmuia calul și căruța. Deodată aud un glas tare: Irina! Irina! Uită-te dincolo de vale! Am văzut altă minunăție: o scroafă cu cinci pурcei, adică mistreți. ei s-au speriat de noi și eu de ei. I-am urmărit cu privirea până ce s-au afundat în desișul pădurii. Drumul pe jos mi-a oferit și alte surprize: am găsit ciuperci. Fratele meu avea grijă să nu le culeg pe cele otrăvitoare. Am găsit fragi roșii, parfumate, culcate prin covorul de iarbă. Cântăreții pădurii își susțineau concertul. Câtă frumusețe, câtă veselie peste tot locul! De pe Dealul Topăieștilor din satul Cetea am putut admira satele depresiunii. Soarele, într-o revărsare de lumină și căldură nesfârșită, își urma cursul. Pretutundeni răsuna glasul muncii și-n juru-mi, cât vedeai cu ochii, pe lanuri și-n ogoare, lucrătorii câmpului, cu mic, cu mare stăteau aplecați asupra pământului, iar ciocârlia, cântăreața luminii și-a muncii, cânta. Ciocârlia cânta munca lor cinstită și grea.

Am scris partea de mai sus pentru a avea mai aproape în imagine resursele naturale din care locuitorii satului Borozel trebuia să-și asigure existența. Oamenii, bine formați de familie, școală, biserică, societate și cu înalte calități morale, au avut grijă să nu-și piardă rădăcinile, să știe care i-a fost trecutul și să-și vadă viitorul prin propria lui contribuție. În perioada spre care mi-am aplecat eu atenția, locuitorii satului Borozel au trăit și trăiesc în familii bine organizate și sudate și cu mulți copii- de la opt la 12-13 copii. și-au câștigat existența muncind din greu și folosindu-se de resursele naturale existente, activitatea lor de bază, fiind agricultura. Fiecare familie avea în proprietatea ei un teren sau mai multe cu o suprafață mai mare sau mai mică pe care-l cultiva și îngrijeau culturile cu foarte mare atenție: arat cu boii, îngrășat cu gunoi de grajd, semănat la timp și cu sămânță de bună calitate, întreținut culturile, recolare la timp și depozitate în cele mai bune condiții. Culturile de bază au fost: grâul, porumbul, cartofii, floarea-soarelui, legumele, pomii fructiferi, cânepa.

Cu cât familia era mai numeroasă, părinților le revenea responsabilitate mai mare. Cu cât aveau suprafețe de teren mai mari, cu atât aveam mai mult de muncit. Erau unele munci mare care trebuiau executate în timp foarte scurt pentru a nu se pierde din recoltă. De exemplu, recoltatul grâului, care necesita seceriș la timp și transportul la arie, unde se aștepta rândul la treierat, culesul și desfăcatul porumbului, recoltatul și bătutul florii soarelui. În aceste împrejurări, când aveau de executat lucrări urgente și grele, mânați de obiceiul străvechi moștenit din generație în generație, cu înalt spirit de solidaritate, se organizau în grupări de întraajutorare, numite clăci prin care înțelegem: „Clacă- muncă colectivă benevolă, pe care o fac tărani în folosul altora însoțită de obicei de o mică petrecere”. Claca foarte des întâlnită era la transportul crucilor de grâu din țarină la arie, unde snopii de grâu se rânduiau asemănător căpițelor de fân și purta numele de stog. Stogul era lucrat de către un țăran, având grijă ca spicele să fie așezate spre înăuntru pentru a fi ocrotite de vreme: ploaie, vânt. Transportul se făcea cu căruțele trase de vaci, boi, cai. Căruțele aveau un echipament special, ca o platformă, pe care se încărcau de la 6 la 10 cruci de grâu, fiecare cruce având câțiva snopi de grâu. La clacă trebuia să fie atâtea căruțe cât să se poată transporta tot grâul din toate țarinile aceluși proprietar deoarece stogul nu putea rămâne neterminat. În trecut nu erau buletine meteo să știi când vine ploaie. Pe lângă căruță și căruțas, proprietarul trebuia să mai asigure fiecărei căruțe un încărcător care să dea snopii în căruță. Lucrarea aceasta trebuia să fie foarte bine organizată cu căruțe, căruțași și încărcători, în așa fel încât proprietarul să trimită necesarul de căruțe suficiente pentru fiecare holdă în toate direcțiile unde

aveau holde cu grâu ca să poată fi adus tot grâul la arie și să fie depozitat în stog în acea zi.

Se pornea la drum înainte de a se face ziuă ca să nu fie prinși de do-goarea soarelui care usca spicele și din care curgeau foarte ușor boabele care se risipeau. și mie-mi plăcea grozav să particip la această lucrare. Era destul de greu să mă ridic din pat așa dimineață, dar o făceam de dragul de a mă întoarce sus pe carul încărcat cu grâu. De-acolo de sus, mai ales când veneam de la deal, îmi plăcea să văd frumusețile naturii până în depărtări la linia orizontului. Făceam și o treabă destul de importantă: trebuia să greblez repede, repede spicele rămase în urma încărcării snopilor. Nu era voie să se risipească nimic. Ziua aceasta era una dintre cele mai importante zile de muncă a unui gospodar agricultor. Se termina cu o masă îndestulată în jurul amiezii și, dacă totul se termina cu bine, era mare bucurie pentru toată familia. Rămânea recunoștința pentru cei care te-au ajutat. Se întâmplau și anumite ghinioane: se putea răsturna carul. Ca să-l încarci iarăși din snopii aceia încălciți era mult mai greu și ce risipă de boabe se făcea! Altă dată putea să te apuce ploaia și atunci era și mai rău.

La o astfel de muncă, de care depindea pâinea a fiecărei familii de peste an, oamenii dovedeau atâta solidaritate încât niciun gospodar, sărac sau bogat, bolnav, cu căruță sau fără căruță- grija sătenilor era ca toată lumea să fie cu grâul dus la arie și așezat în stog, deci întrajutorare necondiționată.

Asemănător se organiza claca transportului de lemne din pădure. Când se planifica într-o familie construcția unei case, a unui grajd sau a altor anexe gospodărești, era nevoie de lemn de construcție mult și tăiat din pădure în același timp și din aceeași specie, în special gorun. Gospodarii știau timpul de tăiat lemnul respectiv, care era o anumită perioadă a anului, de obicei când copacii erau în perioada de pauză, de amortire. Când lemnele erau pregătite pentru adus din pădure, gospodarii asigurau iarăși transportul în clacă. Lemnele rămâneau în lungimea lor și astfel căruțele se pregăteau în telegi. Încărcatul și descărcatul lor era muncă grea. Oamenii de-a lungul timpului au descoperit și în acest domeniu unele reguli de lucru, care să le facă munca mai ușoară: pârțini, feluriți scripeți, etc. Încărcatul se făcea în comun și când toate căruțele – telegile- erau încărcate, porneau înșiruite la vale, spre casă. Tăiatul se făcea la timpul potrivit, iar transportul în clacă se făcea când se găsea momentul potrivit din punct de vedere al climei. Era o activitate grea, dar foarte necesară. Aici gospodarii își arătau iarăși solidaritatea, simțul uman și se străduiau să-și pună cât mai mult în valoare spiritul de inovator a unor noi metode de lucru care să le ușureze munca.

Lemnul era apoi dat pe mâna meșterilor pricepuți care trebuia să lucreze cu mult simț de răspundere. Tăieturile, încrustările și scobiturile trebuiau fă-

cute la milimetru, mai ales când era vorba de o casă făcută de la talpa de pe fundația de piatră și până la acoperișul care putea să fie din șindrilă, făcută tot din lemn. Mai sunt și acum în Borozel câteva case din lemn care dăinuiesc de peste o sută de ani.

În prelucrarea lemnului, meșterii aveau posibilitatea să-ți pună în valoare îndemânarea, siguranța, voința, creativitatea. Iată motivația pentru care învățătorii Caba știau că este necesar atelierul școlar.

Piatra pentru construcții de tot felul se transporta din pădure- mai ales cea pentru pietruitul fântânilor- și din cariera de piatră de construcție de la Vadu Crișului. Aceasta se folosea întotdeauna la fundațiile caselor deoarece se putea ciopli mai ușor, fiind o rocă de calcar.

Căruțele încărcate veneau pe șoseaua națională până la intrarea în sat, scârțâind din toate încheieturile sub greutatea pietrei. Eu fugeam în fundul grădinii, de unde vedeam foarte bine acest spectacol și număram căruțele. Numărul lor depindea de felul și mărimea construcției pentru care se transporta acea piatră.

Nu pot trece cu vederea claca pentru torsul cânepii și chiar a lânii.

Am mai spus că familiile erau cu mulți membri: copii, părinți, bunici. Și eu provin dintr-o familie cu șapte frați, părinții și bunica. Am apucat și eu vremurile în care hainele din casă erau numai din cânepă și lână, începând de la prosoape, așternuturi pentru pat, haine de sărbătoare, obiele pentru încălțat în opinci și pâna la cea mai intimă haine. Pentru asta era necesară multă, foarte multă cânepă din care, prin prelucrare se făceau aceste haine. Părinții mei semănau cânepă multă, multă, sute de mănăși. această cânepă cerea multe operații de prelucrare de la semănare până la pieptănare și sortarea în caiere care se torceau mai subțire sau mai gros pentru pânză sau pentru saci. Începea torsul, activitate care cere timp îndelungat și executat în zilele și nopțile de iarnă. și măicuța începea torsul cum termina de strâns și depozitat ultimele produse strânse toamna. și torcea, torcea din zori și până la cântatul cocoș, noaptea la lumina unui meci sau, mai târziu, la lumina unei lămpi cu un fitil subțire ca să nu se consume mult petrol, care era scump și nu prea se găsea. Munca era multă și istovitoare și sub mare presiune de timp. Pânza trebuie să fie gata, ca la sărbătoarea Paștelui, mai ales copiii trebuiau să aibă cămăși noi. Grabă mare era și pentru că, odată cu venirea primăverii, începeau muncile de primăvară și măicuța ne repeta mereu o zicală „Când iese urzica, se împute furca”, adică nu mai era timp de tors.

În astfel de situații, singurul ajutor putea să vină tot folosind ajutorul reciproc, adică tot claca. Ea se putea desfășura într-un cadru mai restrâns și atunci se adunau mai multe femei și fete la casa persoanei respective, fiecare

cu furca și fusele ei și torceau până noaptea târziu. Pe parcursul activității se spuneau glume, se cânta sau se horea, se mâncau grăunțe (boabe de porumb fiert), iar la urmă se încheia cu plăcinte, gogoși sau cozonac. Astfel de clăci organiza și măicuța.

Un tip de clacă, de o amploare mai mare, organizau familiile cu fete și feciori. În cazul acesta, se pregătea de către gazdă caiere de o mărime oarecare, din fuior sau tramă, le puneau în desagi și anumite persoane- femeile le duceau la familiile din sat, mai ales unde erau tineri în familie. Se trimiteau și în satele învecinate la multe familii cu tineri. Se fixa și data și ora la care trebuie să se prezinte cu claca toarsă și adunată ghem. În acest caz se organiza o mare petrecere cu muzică, dans și multă voie bună. Se dădea băutură și mâncare.

Acesta era un obicei care se practica mult în zilele de iarnă și la care participa multă lume, mai ales tineri. Era un mijloc bun de distracție. Aici se întâlneau și se cunoșteau tineri, din care în timp se formau familii.

Folosind o mulțime de procese de prelucrare, cânepa ajungea în război. Aici se puneau în valoare creativitatea, inteligența, răbdarea, dragostea pentru frumos, respectul pentru activitatea înaintașilor prin a țese adevărate opere de artă, tot felul de obiecte populare cu care se împodobeau casele: prosoape (șterguri), fețe de masă, acoperitori pentru pat, desagi cu care mergeau la piață, etc.

Din pânza țesută alb și de calitate foarte bună, fină, se coseau costumele populare. Doamne câtă răbdare, câtă pricepere și invenții de modele noi care de care mai frumoase și mai greu de executat.

Sunt un mare iubitor de astfel de opere de artă ce fac parte din tezaurul nostru național. Mă uit la ele cu drag și emoție. Sunt lucrări care depășesc o sută de ani, rămase de la bunicile mele. Le-am retușat pe toate și doresc să le dau mai departe copiilor și nepoților mei.

Am împodobit Căminul Cultural din Borozel cu ele cu ocazia diferitot activități folclorice. Au fost mult apreciate pentru originalitatea lor, cât și pentru arta lor de către oameni de specialitate.

Alt obicei de ajutorare între oameni, păstrat chiar și în zilele noastre- și mă bucur pentru asta- este organizarea muncii cu împrumutul. Grupuri de gospodari- vecini, prieteni, rudeni- se unesc în a se ajuta la diferite munci: prășit, cules porumb, săpat cartofi, anumite părți a lucrărilor de construcții, etc. Ei se înțeleg să-și facă lucrările împreună astfel: la prășit se fixează o zi pentru o familie, altă zi pentru alta și așa în fiecare zi până termină această lucrare. Lucrând împreună se pare că lucrezi mai ușor și mai cu spor. Împreună vremea trece mai ușor povestind câte o întâmplare, spunând o glu-

mă, uneori cântând, etc. Mi-aduc aminte cu multă plăcere din copilărie când se întorcea colectivul de săpași, mai ales de pe deal, aveau obiceiul că se opreau toți în vârful dealului și cântau de se auzeau peste tot satul. Cântau așa de frumos, ne atrăgea așa de tare, încât lăsam joaca sau altă activitate și ascultam cântările. Cântau, de cele mai multe ori, cântece bisericești.

O activitate de ajutorare foarte plăcută, mai ales pentru tineri, era desfăcătul porumbului (depănușatul). Porumbul se culegea cu tot cu frunza de pe cucuruz(știulete). Se depozita în casă în cantități foarte mari. Pentru a se desfăca, se chema mai multă lume: vecini, prieteni, rudenii, etc. Se lucra cu mult spor și cu atenție. În timpul lucrului cei prezenți glumeau, râdeau, etc. O vorbă era „cine găsește cucuruz roșu, e liber, poate merge la culcare”. Alții când găseau ciumă, o ascundeau, își fixa o anumită persoană și în momentul când aceasta nu era atentă, pe furiș se ducea și o freca pe față cu acea ciumă. Era o glumă, pe cât de murdară, în sensul că se puteau murdări până și hainele, pe atât de hazlie.

Sunt așa multe lucruri de povestit despre oameni și obiceiuri, despre fiecare obicei, încât....

Nu pot trece cu vederea că și eu și familia mea am fost beneficiarii unor obiceiuri ale locuitorilor din satul Borozel. Am simțit și noi dragoste și respect din partea multor oameni din sat când am început să construim casa în care locuim. Nu știu ce-i îndemna: simțul moștenit înlăuntrul inimii lor de la înaintași la nevoie, respectul pentru noi?

La toate muncile mai grele care au trebuit executate cu oameni mulți vedeam că ne vin ajutoare fără să-i chemăm. Așa a fost la săpat fundația, la cules de piatră de pe Criș, la turnat fundația, la adus bolțarii din gara Vad, încărcat acolo și descărcat aici, la adus țigla din gara Vad, etc. Ne-a fost de mare folos ajutorul, mai ales că banii erau puțini.

De un mare folos mi-au fost femeile din sat când am prelucrat lâna pe care am adunat-o de la oi. Am organizat prin anul 1984 mai multe serii de clacă, în vacanța de iarnă, unde am răsucit lâna pentru țoale (pături groase de lână). Au venit cu multă plăcere și chiar s-au bucurat.

Vreau să mulțumesc cu această ocazie tuturor locuitorilor Borozelului și chiar celor din satele aparținătoare- Cetea și Valea Mare pentru atenția, grija și dragostea de care ne-am bucurat și ne bucurăm în mijlocul lor. Ne bucurăm de fiecare gest de atenție din partea celor care trec pe lângă casa noastră. În încheiere, mulțumesc lui Dumnezeu pentru toate.

Înv. Teacă Irina, 76 ani, Borozel

Mulțumiri

Clopoțelul școlii sună azi mai deosebit decât oricând. De mâine, doamna învățătoare IRINA TEACĂ va avea o vacanță lungă, după 36 de ani de școală petrecuți în satul nostru.

Fiii satului Borozel aduc cele mai fierbinți mulțumiri doamnei învățătoare

IRINA TEACĂ pentru viața trăită frumos alături de ei...

Anii petrecuți în clasa dânsei au intrat în lanțul amintirilor frumoase ce ne vor însoți toată viața.

Îi dorim multă sănătate, să rămână mereu TÂNĂRĂ!

Draga Doamnă învățătoare!

Iată-ne aici, azi, spre a ne bucura că trăim alături de Dumneavoastră o clipă irepetabilă.

În urmă cu 36 ani, ați pășit cu pași sfioși pe pământul satului nostru. Ați fost și sunteți un om care nu s-a înspăimântat la gândul de a se arunca pentru un timp oarecare, în vârtejul capricios al speranțelor și al îndoielilor, al neplăcerilor și al bucuriilor.

Nu v-ați plâns împotriva vremii în care v-a fost dat să trăiți. Au fost rele, au fost bune vremurile?

Ei, bine, de aceea ați fost Dumneavoastră doamna învățătoare IRINA TEACĂ aici, în BOROZEL, să le faceți mai bune.

V-ați purtat cu fiii acestui sat, ca un veritabil artist, pentru că ei v-au fost încredințați spre lucrare și desăvârșire. Nu v-ați descurajat în toți acești ani și mereu ați luat-o de la capăt. V-ați străduit pentru noi toți, cu gândul sincer de a ne vrea oameni obișnuiți, să strălucim în raza soarelui, ocrotiți de BUNUL DUMNEZEU. Nu ați căutat răsplata ostinelilor, în onoruri, ci v-ați transplantat în multele suflete, care v-au fost încredințate spre îndrumare, căroră le-ați aruncat cu mâna largă și inima bună, ÎNVĂȚĂTURA. Lecțiile Dumneavoastră, Doamnă, ne-au cuprins de o emoție sfântă, ne-au dat aripi și încredere în noi.

Ați scris în inimile atâtor generații dragostea de tot ce-i frumos, știind că dragostea nu va pieri niciodată și că fără ea nu suntem nimic. Vă mulțumim că ați crezut în fiecare dintre noi și-n bucuria noastră de fiecare zi. Vă spunem azi, în ceas de sărbătoare, din toata inima și cu toată dragostea: - Bucurați-vă! de copiii Dumneavoastră, de familia Dumneavoastră, de noi elevii de ieri și de azi, de iubire, de respect, de

dragoste și de multă, multă sănătate. Pentru Dumneavoastră Doamnă, florile recunoștinței și iubirii, adunate într-un coș împletit cu cele mai alese gânduri și urări de, SĂNĂTATE!

Domnul director al Școlii din Borozel, Teacă Remus

7.2.7. † înv. Valeria Zissis

Material primit de la prof. Țepelea Alina, fiica autoarei

TRADIȚIA ȘCOLII**Școala Borod — prezentare monografică*****1. Incursiuni în trecutul școlii — anul înființării, construcții de clădiri și amenajări pe diferite perioade până în prezent***

Primele atestări documentare legate de Borod sunt cele din „Registrul pentru zeciuiele” al episcopiei catolice din Oradea 1221-1224, iar începuturile existenței acestei străvechi așezări se pierde în negura vremurilor.

Așezarea Borodului în trecătoarea ce duce spre inima Ardealului, dintre munții Plopișului, și ai Pădurii Craiului este favorabilă celor 400 de „grăniceri” militari care se spune că au existat aici, din cele mai vechi timpuri. Ei însoțeau drumeții pe vărfurile împădurite pe unde se călătorea în trecut spre inima Ardealului, și pe la trecătoarea Piatra Craiului „mai târziu având sarcina de a apăra de invadatori aceste locuri așa cum se spune că au blocat la 1417, cu arbori tăiați plini de crengi”, calea hoardelor tătare.

La 1465, Matei Corvin - recunoaște oficial meritele acestor locuitori din „Ocolul Borodului” de a păzi din străvechime aceste locuri și-i declară „nobili”.

După datinile de atunci nobilii trebuiau să cunoască să scrie, să citească, chiar și în limbi străine cum ar fi latina, germana, franceza, ceea ce ne îndreptățește să spunem și să susținem că locuitorii din străvechime ai acestor locuri au învățat carte, chiar dacă ea s-a făcut la umbra zidurilor bisericii sau în casele nobililor cu „grămăticii” aduși. Deci existența și începuturile școlii putem spune că se pierde și ea în negura vremurilor.

În „Protocolul morților” al satului Cetate (Cetea) - existent la arhiva Primăriei Borod din 1835 preotul notează în litere chirilice cu o caligrafie deosebită cuvinte cu înțeles românesc, la 1863 se suprapune cu cel chirilic, iar la 1866, notările se fac în scrisul românesc.

Urmașii micilor nobili români din zona noastră au susținut cu bani și produse agricole școlile românești, greco-catolice încă de la mijlocul sec. XVIII-lea.

La un an după Marea Unire la 1918, la care a participat și o delegație a actualiei comune Borod, se dezvoltă și aici învățământul de patru și șapte clase și se întemeiază primele biblioteci românești în satele Borod, Corniței, Borozel.

Desfășurarea normală a vieții școlii românești este întreruptă pe aceste locuri în 1940-1944 de ocupația brutală a fasciștilor unguri.

Totuși găsim că în publicația „Contribuții la cunoașterea istoriei Bihorului” autor Viorel Faur din 1971 la pagina 227, în Tabelul absolvenților preparandiei greco-catolice din Oradea din 1853-1864 la nr. curent 1 figurează elevul Catana Ioan - fiu de țărani din Borozel absolvent a 6 clase gimnaziale la înscrierea în preparandie și menționat apoi că studiile de doi ani se făceau în limba română, putem afirma că existau două clase cel puțin de școală primară în limba română cu 8 ani în urmă, deci Ja 1845 când acest elev avea vârsta clasei întâi.

Din spusele oamenilor bătrâni ai locului am aflat că cea mai veche clădire școlară din Borod este localul actualei grădinițe.

Construcția acestui prim local de școală ar fi legată de preotul dascăl Perény și dotată cu o sală de clasă - duminica folosită ca și biserică și o locuință pentru preotul-dascăl.

După 1918 acest local de clasă din actuala grădiniță devine neîncăpătoare sub inimosul preot și dascăl ortodox Pop Grigore, care oficia slujba duminica la Biserica Cornițel și-n cursul săptămânii era dascăl al copiilor locuitorilor Boroduiui.

Râvna acestuia pentru a lumina mințile și sufletele copilașilor face clasa neîncăpătoare pentru mulțimea copiilor veniți să învețe carte. Pop Grigore, conștient de necesitatea unui local mai încăpător, cumpără cu ajutorul sătenilor o clădire de la un cetățean și amenajează în această clădire 3 săli de clasă și locuință pentru directorul școlii, precum și anexe gospodărești. Soția acestuia este prima educatoare a grădiniței, care s-a înființat tot de Pop Grigore și care se mută la noua locuință a școlii vechi din Borod.

Din 30 august 1940 - până la 25 octombrie 1944, școala suferă brusc o cădere, sub administrația maghiară, fiind aduși la școală copiii doar pentru a învăța în limba maghiară. La retragerea administrației maghiare dispar toate documentele școlare până în 1944 și o parte ard la Primărie din dispoziția nu se știe cui. Școala românească se reorganizează sub diferite personalități, cea cu amprente puternice este figura directorului Cucereanu Grigore care amenajează și alte săli de clasă în afara celor existente, deoarece bazinul de copii devine mare de la Bucea, Bratca, Delureni, Cornițel, Borozel, Cetea, Valea-Mare, Borod până la Topa de Criș. Acesta se preocupă de construcția actualului local de școală și în 1961 - 10 octombrie, copiii sunt mutați în actualul local de școală.

2. Elevii și dinamica populației școlare pe cicluri de învățământ în diferite perioade

Documentele școlare se găsesc la arhiva școlii doar din anul școlar 1944-1945 până azi. Consultând aceste documente putem concluziona următoarele:

Nr. elevilor		1946	1947/48/49	1959-1960	1960-1961	1975-1976	1981/82/83	1990-1991	1994
Absolvenți la sfârșitul ciclului gimnazial cls. VIII și X	100								
	90								
	80								
	70								
	60								
	50								
	40								
	30								

3. Cadre didactice care au predat în diferite perioade

Înainte de 1940	1044—1968	1968—1994
Pereny Pop Grigore Pop Florica Merciu Mihai Sferle Wais Irina Klain Irina Hainal Etelca	Brândăș Aurel 1944/1945 Butiri Ioan 1945/1948 26 octombrie 1946 - 30 VII 1968 Cucereanu Grigore - 22 ani este directorul școlii Cucereanu Chira - înv. Marușca Silvia - înv. Mureșanu Frida - înv. Gheorghiță Vasilica - prof. Crețu Ioan - prof. Ciuclea Ioan - prof. Scorțescu Lucia Butiri Valeria - prof. Bulzan Olimpia Jofneac Elifiabeta- prof. Manea Iustina Corund Petru - prof.	Dir. Codoban Petru 1968/80 Dir. Stanciu Gheorghe 1980/89 Zissis Vasilis Zissis Valeria Martin Maria Florut Maria Moga Maria Topai Maria Caba Maria Dunșoara Măria Archip Maria Mârza Ileana Gabor Ileana Manci Ileana Sărăcuț Aron Sărăcuț Aurelia Suciu Florica Groze Floare Dir. Mihoc Valeria 1989-1994 Marc Viorica Simuț Doina Pavel Ioan

4. Dotarea școlii de la începuturi până în prezent

Dir. Cucereanu Grigore – dotează școala cu atelier, cabinet de fizică-chimie, bibliotecă școlară, lot școlar.

Dir. Stanciu Gheorghe – dotează școala cu mobilier pentru laboratorul de biologie-agricultură; atelierul școlar – introduce apa în școală – se construiesc anexe și garduri exterioare.

Dir. Mihoc Valeria

- asfaltează curtea școlii și terenul de sport;
- mobilează unele interioare;
- se fac reparații capitale la pardoseli, uși, geamuri.

5. Absolvenți ai școlii devenite personalități

1. Înainte de 1918 - Fodor Petru, elev al lui Pereny, studiază la Budapesta, re-întors la Oradea este profesor, primarul Orașului Oradea, deputat și președintele Partidului Liberal, construiește la Borod vechiul Cămin Cultural.
2. Crețu Ioan - absolvent al Seminarului greco-catolic - preot și profesor al multor generații de copii. A absolvit teologia, filologia și matematica.
3. Țepele Gabriel - elev al lui Pop Grigore, face studii universitare la Cluj, specializare în limba franceză în Franța, obține doctoratul în litere și filozofie la academicianul George Călinescu, profesor la Lugoj, Timișoara, București, creator, publicist și cercetător, istoric literar recunoscut, deputat P.N.Ț.C.D. în actuala conducere președinte al Comisiei Audio-vizualului, conferențiar neobosit în Japonia, America Latină, Helsinki despre originea poporului român. S-a preocupat pentru obținerea din Bugetul Statului a unor fonduri pentru construcția unui nou local de Grădiniță, membru ai Academiei Române.
4. Cucereanu Laurențiu - elev eminent, fiul directorului Cucereanu Grigore, cu rang de colonel.
5. Mihancea Nicolae - medic, cercetător la Institutul I. Cantacuzino din București.
6. Mihancea Petru - medic primar neurolog, profesor universitar - Oradea.
7. Biriș Ștefan - aviator în aviația supersonică.
8. Cucu Nicolae - dr. ing. veterinar – a condus Direcția Sanitar-Veterinară Județeană Bihor mulți ani.
9. Marușca Nicolae - profesor de limba română, face studii asupra graiului com. Borod, întocmește și publică monografia satelor com. Borod.
10. Țepele Gavril - avocat de prestigiu, a condus Tribunalul orașului Arad.
11. Dr. Venter Miron - medic ginecolog de prestigiu la maternitatea din Arad.
12. Bot Ștefan - directorul Institutului de Proiectări Mașini din Cluj. Trebuie amintită figura unor țărani, posesori ai unor diplome de pictori naivi - în viață - Simuț Nicolae, poet țăran Simuț Ștefan, dansator de prestigiu - Venter Mihai, Madar Florian - prezenți la festivaluri județene și pe zone, decedați și ai căror copii maturi continuă tradiția dansului cu succese la fel de apreciate.

Depre acad. Gabriel Țepelea – Borod, 28 feb. 1994

*„Trimite-mi în dar
Iertarea ta, mamă!”*

Acad. Țepelea scrie comunicarea „Voievodatul românesc al Borodului („Pe urmele strămoșilor“), unde prezintă istoria locală și a numelor de Venter și Țepele, nume legate de istoria acestor plaiuri.

Iar celor care îl consideră „bătrân“ le-aș răspunde că nu a-mbătrânit deloc, că inima și mintea sunt în iureșul luptei, după cum se vede în versurile sale:

*„Bătrân, bătrân, o vorbă ce retează
Țâșnirile albastre spre elan
Ne roade vremea, inima scandează
Tot imnul tinereții năzdrăvane“
(„Anii nimănu“)*

La ceas aniversar, nu doresc să vă amintesc de anii furați, când ați fost răpit dintre cei dragi și dintre cărțile“ de care v-ați „răzimat“ o viață întreagă.

Dumnezeu v-a răsplătit cu: ani prodigioși și viață lungă, sănătate, putere de muncă pe care alții mai tineri o râvnesc; cu respect, pe care vi-l poartă multă lume și cu suflet înnobilit de curățenie și bunătate demne de urmat.

Nici satul nu v-a uitat și sperăm că nu peste mult timp veți fi „Cetățeanul de onoare“ al Borodului, așa cum meritați pentru preocuparea față de construirea Grădiniței și a Dispensarului uman, de care au atâta nevoie borodanii din șase sate.

Și ca în „Final“, al volumului „Anii nimănu“, pentru că nu am portretul Dumneavoastră să-l public aici, el poate fi desprins din versurile ce ne servesc tuturor în zugrăvirea portretului dus.

*„Din sat plecai cu o merinde
Cuprinsă-n vechi abecedare.
Din vatra țării nu se vinde
Nici chiar o unghie de zare.*

*De-o fi să cad la vreo răscruce
Nu vă-ntristați! Eu sunt din cei
Ce-au preferat să poarte-o cruce,
Decât negoțul de idei...*

La mulți ani!

înv. Zissis Valeria
Borod – Bihor

LEGENDA

Dealul Crai

Din antologia de cultură populară bihoreană, vol. 2, scoasă de Asociația folcloriștilor bihoreni „Miron Pompiliu“ Oradea.

Se spune că era odată un cioban, Țepelea, pe dealu' Căbeștilor, către Filipi încoace, cu oile și între timp vine un străin călare, intră printre turma

de oi. Da' ciobanu se duce la el că: „Măi, de ce-m împrăștii oile cu calu? Ce cauți p'aici?“ Străinu-i spune: „Bag de samă că nu știi cu cine vorbești!“ „Da' ce, doar nu-i fi tu doar craiu?“ „Ba poate că-s chiar craiu.“ „Noa, dacă ești craiu, pân'ce te-am insultat mâne dimineată îți dăruiesc în vârful dealului – nu era numit Crai până atunci – un caș cât roata carului pe o tileagă trasă de șase boi. Și-ntradevăr, a doua zi dimineată s-o tălnit cu Craiu cu tileaga cu cașu' . „Noa, zice, a tăi să fie cu boi cu tot, cu tileagă, cu caș cu tăt.“ „Noa, zice, pentru recunăștință și pentru că văd că ești om muncitor și ții oi multe, îți dăruiesc atâta pământ cât poți înconjura într-o zi“. Și cum era pe la răsăritul soarelui, s-o pus omu la drum. S-o luat încolo spre răsărit, miază-noapte până pe culmea Sălajului, o întors ,napoi încoace și o venit. Până diseară o înconjurat cât teren era în pădurea nemeșilor. Cam asta-i povestea cu Dealu' Crai. Cred că d-atunci se numește, din legenda asta. Amu', c-o fost, n-o fost, nu știu.

Informator: Butiri ONUȚ, 49 ani, Beznea, Bratca, 1980, culeasă de înv. Valeria ZISSIS

Academicianul Gabriel Țepelea la 81 de ani

Fiu al comunei Borod, Gabriel Țepelea se naște la 6 februarie 1916, într-o familie de țărani vrednici, credincioși și cu dragoste de cultură. Aici în sătucul pitit la poalele Munților Pădurea Craiului și Plopișului, i-a avut ca dascăli pe învățătoarea Perș Olimpia la clasa I-a și apoi în celelalte clase pe vrednicul Popa Grigore și Merciu Mihai, de numele cărora se leagă începuturile școlii în limba română în satul nostru.

Dintre colegii domniei sale mai trăiesc câțiva țărani, care povestesc cu plăcere despre anii petrecuți împreună la școala din sat. Iată ce spune baciul Faur Mihai, a Macului – 82 de ani:

„Era un copil pe care-l vedeai zilnic la școală, tatăl său era omul care se interesa de note, era îmbrăcat ca toși copiii de țăran: cu cămașă de pânză, pălărie de paie, opinci; cărțile le purta într-o traistă de pânză, apoi într-o tașcă de carton.

După lecții eram păzitori de vite împreună cu alți copii și acolo îl vedeai stând pe răzor și citind în carte. Parcă-l văd cum fugea după vaci cu cartea sub braț, apoi făcea câte o pauză și ... Doamne, tare-i era drag să se joace cu noi!

Prin clasele a IV-a, a V-a, elevul Țepele Gabriel scria poezii despre noi, copiii și despre alte lucruri lumești și ni le citea nouă. La serbări școlare spunea pe scenă poezii lungi și țin minte cum ne minunam cu toții de memoria lui și de dragostea lui pentru carte.

Nu pot să uit cum muncea alături de părinți la câmp la arat, la recoltat în vacanțele școlare, chiar dacă era licean sau student la Cluj, în vacanțe era țăran ca și noi. De fapt și părinții îl apreciau și-l sprijineau când i-au văzut setea de carte, acceptând să-și vândă din „avere“ pentru a-l școli la Cluj și mai apoi, în Franța.

Când venea acasă, el stătea de vorbă cu toți copiii și oamenii satului; nu ținea „distanță“ față de noi, copiii mai săraci, sau care nu ne-am dus la școli și asta se vede și acum, când vine în sat, își vizitează rudele, prietenii, casa părintească, cimitirul unde-și au mormântul părinții săi; iar la Delureni – Beznea unde are neamuri, sătenii stau la rând să poată sta de vorbă personal cu dânsul.

Dar să-l urmărim în viață mai departe pe domnul Gabriele Țepelea, când pașii îl poartă la Universitatea din Cluj, la Facultatea de Litere și Filozofie, secția filologie romanică, iar un an mai târziu – 1938, face studii de specializare în domeniul limbii și literaturii franceze, în Franța.

În 1948 își dă doctoratul în litere și filozofie cu teza „Literatura dialectală bănățeană“, la academicianul George Călinescu.

Activează la catedră la Lugoj, Timișoara, București și Pitești, îndeplinind funcții de la șef de catedră, decan, șef colectiv, până la nivel de țară, fiind președintele Olimpiadei fr limbă franceză pe țară - și alte multe sarcini.

Acestui distins om i se datorează studierea profundă a vechilor monumente de limbă, precum Noul Testament de la Bălgrad, Alexandria, Biblia de la București; studii de istorie și limbă literară, publicații în marile reviste literare, conferințe, prelegeri la radio și televiziune, unde propagă literatura, creează literatură, cultivă patriotismul tinerilor ascultători și formează noi profesori.

Bogata activitate literară este elogiată de G. Călinescu, Lucian Blaga, Șerban Cioculescu, Perpessicius, Al. Piru, D. Macrea, Ion Simionescu, președintele Academiei Române, precum și de mari personalități din străinătate, ca L. Galdi, A. Lombard, W. Noomen, C-tin Odobăcu, Jana Balacci.

Ar trebui să amintim sutele de pagini de lucrări științifice și literare publicate în volume, în „Periodice“, multe din acestea continuând în ultimii ani și în prezent, evidențiate în număr mare de d-l Ion Moise de la Facultatea de Învățământ Pedagogic din Pitești, care-i dedică un întreg „Buletin științific“ la aniversarea a 65 de ani, în care îl elogiează pentru „activitatea de scriitor, cercetător și comentator literar, incitantă în oricare din etapele și realizările ei.“

Nu pot să trec peste faptul că, deși departe de sat, tocmai în capitală, revine des în Bihor și nu și-a depărtat gândurile de cei de acasă, cei ai satului tradițional, interesându-se de soarta lor.

Căminul cultural din Borozel

Dispensarul din Borozel

*Școala Primară Borozel -
școala veche (fosta școală
gimnazială cu cls I-VIII)*

*Școala primară și Grădinița
- școala nouă - construită
pe locul fostei școli de pe
vremea înv. Caba Gheorge*

7.3. Cetea

7.3.1. Lector univ. dr. Aurora Băgiag

Gârz Ruxanda, s-a născut la 1 iunie 1927 în satul Cetea, s-a căsătorit cu Gârz Gavril în 1947, a avut două fiice, Maria și Ileana, și trei nepoți: Claudia, Ovidiu și Aurora.

Ritual duminical

Obiceiurile unei comunități sunt păstrate și perpetuate prin comportamente individuale. Individul excepțional, conservator și militant pentru ritualul religios și laic duminical, pe care mi-ar plăcea să vi-l prezint, este bunica mea, Ruxanda Gârz. Născută în prima zi a lunii iunie 1927, în satul Cetea, și înmormântată tot aici, tot la sfârșitul unei primăveri, în anul 2014.

Cum arată o duminică de vacanță la noi acasă, pe Ulița Dealului, la numărul 25?

O duminică de vară, luminoasă, liniștită, atemporală. Bunica se trezește devreme, ca în fiecare zi. Duminica nu-i un pretext pentru leneveală, lucrurile trebuie făcute în continuare așa cum se cade, cu rânduială. Își așterne în primul rând patul, aranjează perina și *dricariul* și le acoperă cu un *lipideu* curat, altul decât cel folosit în fiecare zi a săptămânii, sau, dacă nu există altă soluție la îndemână, întoarce *lipideul* pe dos și-l poziționează strategic cu fața mai nouă la exterior. Deschide ușa la coridor și de-afară nu intră decât liniștea și răcoarea dimineților dintr-o curte acoperită de vie. Se aude apoi mătura pentru că nu se poate merge la biserică fără să lași casa curată. Dar mai întâi bunica ia cana cu apă de pe masă și stropește podelele din cameră și praful de pe coridor și de pe terasă.

Bunica iese apoi în curte, lasă găinile afară din coteț și le dă grăunțe. Deschide apoi ușa la *colnița* cu rol de bucătărie de vară și pune sarmalele la foc. Să *forcotească curichiul* și să rămână cald până când se întoarce ea cu prescura de la biserică. Eu rămân în pat și-o aștept să urce în casa de sus și să înceapă ritualul spălatului. Într-un lighean mare, verde, altul decât cel pe care-l folosim în restul zilelor, cu emailul impecabil. O ulică cu apă caldă, una cu apă rece, și săpunitul energic, pe segmente, cu săpunul care miroase frumos, și în fine ștersul cu dosul de pânză alb cu dungi subțiri albastre la capete. Apoi bunica se așează pe *cufăr* (cufărul cu care-a făcut bunicul armata și războiul) și se piaptână. Scoate piaptânul rotund din coc, despletește cozile lungi, desface *goloandele*... Apoi se piaptână, cu răbdare, de sus până la vârful, o dată, de două ori, de zece ori. Reface apoi toate celelalte operațiuni în

sens invers și-și pune *chișchine-ul*. Impecabil, fără nici un fir de păr rebel în jurul frunții. O dată ce coafura a fost disciplinată, bunica trece în *cè casă*, de fapt în camera din colț, în care nu se stă decât ocazional, și scoate din dulap un rând de haine. Bineînțeles, hainele de ladă. Trebuie spus că bunica mea are o colecție de costume populare, cu *poa-*

le, bluz și *zadie*, dar și de rochii, din diferite stoffe, dar mai ales de *barșin*. În culori sobre, cu flori mici sau cu alte motive discrete, crețe toate, cusute de ea, cu *bartă* lată și cu ac de siguranță pentru reglarea circumferinței taliei. În mod inexplicabil, rochiile acestea, purtate numai duminica și de sărbători, cu vârstă extrem de variabilă, între 1 și poate 40 de ani, arată întotdeauna ca noi, cu pliuri perfecte, cu anvergura regulamentară, ajustată evident de un jupon, *chimeșe* pe numele său autentic, de pânză albă, groasă. Mie-mi plac cel mai mult bretelele de la *chimeși*, subțiri, drepte, care nici nu știu cum pot susține o structură cu *fodre* așa de grea. *Bluzurile și zadiile* sunt și ele frumoase, se asortează, dar nu egalează fascinantele rochii largi și lungi până la glezne. Bunica-și încalță apoi sandalele mari, modelul zdravăn și comod, în care șede bine piciorul, și pe care le-a *boxălit* atent, tot de pe cufăr, cu o perie albastră cu mâner lustruit el însuși.

Apoi face *țâdula* pentru pomenit, cu cele două rubrici obligatorii, «Morți» și «Vii», și cu formula introductivă invariabilă «Să primească Dumnezeu postul și rugăciunea Rusendii...» Ortografia e însă variabilă, iar caligrafia indecisă, dar nici nu ar putea fi altfel, pe foaia de caiet îngălbenită și cu creionul scurt, cu vârf rotunjit, care păstrează semnele ascuțirii din cuțit. Dacă s-ar fi arhivat toate *țâdulele* prezentate de Ruxanda la altar, am avea un jurnal al preocupărilor ei familiale, cu examenele nepoților, călătoriile, bolile și alte evenimente, prezentate aproape săptămânal, în fața lui Dumnezeu și implicit a preotului și a comunității care asista la slujbă. Bunica aduce apoi din *cè casă* prescura, o desface din *ștergură*, aprinde o lumânare, ne facem cruce și-o *țucăm*. Culege niște flori de lângă gard – avem trandafiti cățărători de toate culorile, care miros dumnezeiește, dar avem și *cununa maicii domnului, mătura maicii sfinte și miezu pitei*. Gata, «*Mnezu vă ierte*», Ierte-vă Dumnezeu, la care nu se poate răspunde decât cu «*Mnezu v-ajute*». Ușa de la uliță se închide și bunica pornește spre biserică, cu pași hotărâți, dreaptă și cu capul sus. Abia acum se aud clopotele.

Nepoata, Aurora Băgiag (Cluj-Napoca)

7.3.2. Colonel în rezervă Bochiș Nicolae

Numele meu este BOCHIȘ NICOLAE. M-am născut în satul Cetea, comuna Borod, la 12 Februarie 1939. În prezent sunt pensionar militar, după o activitate în armata română de peste 38 de ani. Sunt căsătorit și am 2 copii.

Soția, Mărioara, născută Mada, din Calea Mare, comuna Lăzăreni, de profesie asistentă medicală de obstetrică și ginecologie, pensionară după o activitate de peste 36 de ani.

Copii:

Nicoleta-Cristina, căsătorita Ciuciu, este asistentă medicală la un spital din SUA. Soțul ei este inginer și lucrează la o companie care produce aparatură medicală. Ei au două fete: Alexandra-Mărie, studentă la o facultate de bioinginerie, și Adriana-Nicole, elevă în clasa a V-a.

Horia-Tudor, a fost căsătorit cu Bradea Corina (decedată), este inginer programator și lucrează în Germania. El are o fetiță, Antonia, care este elevă în clasa a VII-a.

Ca studii și pregătire profesională, am absolvit Școala militară de ofițeri infanterie din Sibiu și Academia de Studii Economice din București. Am urmat cariera militară până la gradul de colonel, desfășurându-mi activitatea aproape toți anii în garnizoana Oradea. În ultimii ani am lucrat ca șef al Secției Evidență, Mobilizare și încorporare din Comandamentul Militar Județean Bihor, de unde în 1995 am fost trecut în retragere cu drept de pensie. În perioada cât am lucrat în Comandamentul Diviziei 11 Mecanizată „CAREI” din Oradea am fost implicat împreună cu distinșii profesori universitari dr. Liviu Borcea, coautor al Cărții „CETEA, UN SAT PENTRU CREDINȚA STRĂBUNA”, dr. Viorel Faur, pe atunci Directorul Muzeului Județean de istorie, dr. Ioan Țepelea, de loc din Delureni, în organizarea și desfășurarea activității Comisiei de istorie militară din Oradea, în perioada anilor 1980-1989. Această comisie și-a adus o mare contribuție la educarea patriotică a cadrelor și militarilor din garnizoana Oradea și nu numai, ținând câteva sesiuni de comunicări științifice pe an, cu participarea unui numeros auditoriu.

În toamna anului 1992, am avut deosebită plăcere să particip la întâlnirea cu Fiii Satului Cetea, cu prilejul sărbătoririi a 600 de ani de la prima atestare documentară a numelui satului nostru. Aici am ținut și o scurtă alocuțiune în memoria eroilor satului (a se vedea cartea).

Aș dori să mai menționez că după ieșirea la pensie din armată, am mai lucrat aproape 3 ani la Direcția Muncii a județului Bihor, ca inspector la Corpul de Control Asigurări Sociale și Șomaj.

În aceasta perioadă am verificat agenții economici asupra îndeplinirii obligațiilor privind protecția socială a angajaților, respectarea contractelor de muncă și plata asigurărilor sociale și de șomaj.

Ca obiceiuri și amintiri din vremea copilăriei, aș dori să menționez doar câteva, care cred că pentru cei de azi ar putea părea interesante:

Nu pot să uit cu câtă nerăbdare și emoții așteptam sărbătorile de iarnă: Crăciunul, Anul Nou și Boboteza. În toate serile premergătoare Crăciunului, ne adunam copiii și învățam colinzi și textele umblatului cu steaua. Apoi ne formam echipe de 3-4 copii pentru umblatul cu steaua. În parte, cred că obiceiul se păstrează și azi, dar nu prea mai sunt copii în sat pentru aceasta. Umblatul cu steaua începea în seara de ajun, după slujba de la biserică și continua până pe la 1-2 noaptea, când picam de obosiți și ne duceam la culcare.

La bobotează, colindam pe la pomi, acasă și pe la vecini, ca să rodească în anul ce vine. Nu îmi mai aduc aminte de textele ce le cântam, dar important era că ne întorceam acasă după colindat cu câte o traistă (straiță) de mere, pere, prune uscate și nuci.

Îmi amintesc cu nostalgie de jocurile de echipă de pe vremea copilăriei mele. Era un joc numit de-a „meita“. Se formau două echipe cu un număr egal de jucători. Semăna, cum am aflat mai târziu, cu jocul românesc de „Oină“. Acest joc era practicat și de feciori și fete mai mari, în special în duminicile de vară, când se întâlneau la aria de treierat grâul.

Un alt joc pe care nu l-am mai văzut jucat de atunci se numea „de-a satul“. În acest joc se formau două echipe a 2-3 sau mai mulți jucători. Se marca un careu dreptunghiular de 6-8 pe 10-15 pași, „satul“. O echipă juca în careu și alta în afară, la cele două capete lungi ale careului. Aveam o minge din păr de vacă de mărimea unui măr, mingea fiind la echipa din afara careului. Aceștia o aruncau spre a lovi jucătorii din careu. Cel lovit ieșea din joc. Cel care prindea mingea aruncată spre a-l lovi, avea o viață în plus și trebuia lovit de două ori pentru a-l scoate din joc. Când toți jucătorii din careu erau scoși afară se schimba locul echipelor.

Clasele 5, 6 și 7 le-am urmat, în anii 1950-1953, la Borod, mergând zilnic pe jos 7-8 km. Încă în anul școlar 1950-1951, școala era și mai departe, în actualul local al primăriei. Numai în anul următor, școala s-a mutat mai la centrul comunei. Țin minte că, în special iarna, nu ieșeam din sat până când ne adunam toți copiii, în număr de 12-14, pentru că peste Codrișoare umblau lupii. Ca să ne asigurăm, avea la noi sticlute cu petrol, feștilă de cârpă și dop de cartof. Aprindeam feștila și așa treceam dealul, până intram în Borod.

Plecam din sat pe la 5-6 dimineața și ajungeam la școală către ora 8, de multe ori uzi la picioare și stăteam la ore așa toate ziua. În serile de iarnă ne făceam temele la lumina lămpii de petrol, pentru că nu era lumină electrică. Dacă povestești acestea la copiii de azi, nu la vine să creadă.

Poate că ar mai fi multe de povestit, dar deocamdată mă opresc la acestea.

Doresc din inimă succes apariției cărții și aș fi bucuros să intru în posesia unui exemplar. Voi găsi o cale să contribui cu bani la editarea ei.

Vă mulțumesc pentru că am fost luat în atenția celor ce se ocupă de această carte.

Colonel în rezervă, Nicolae Bochiș

7.3.3. ing. Boca Nicolae

Născut în Cetea, la 30 ianuarie 1941, inginer agronom, pensionar, căsătorit.

Soția: Boca Ileana.

Părinți: Boca Petru și Boca Maria.

Copii: Boca Octavian și Boca Nicolae.

Boca Octavian este președinte fondator al *Boston Technology Research*.

Boca Nicolae, n. 30 apr. 1969. A absolvit Facultatea de Matematică și Fizică a Universității București. Este profesor de matematică și fizică.

Redăm în continuare transcrierea înregistrării pe bandă de magnetofon a cuvântării preotului Rocsin Coriolan, la o cină a porcului din anul 1972, în casa lui Boca Petru din Cetea, efectuată de către ing. Boca Nicolae:

„Domnule inginer!” „Sunt adânc pătruns de cuvintele pe care le-a rostit în seara de 11 dec. 1972, tatăl dvs., omul de suferință, omul care a suferit cu trupul și sufletul său, care a amintit lucruri minunate din istoria acestui popor, greu încercat, român. Boca Petru a avut și are o dragoste desăvârșită pentru neamul său, pentru familia sa, precum un bărbat trudnic, care toată viața sa a închinat-o **ora et labora** cu ruga și cu munca. Aci la această casă, este o singură virtute, numită hărnicia, cumpătarea, înțelepciunea și credința în Dumnezeu. Desigur că dânsul mai are aci un cumnat, îl cheamă Mihancea Alexandru, o pondere a acestui comerț, care de atâția ani de zile a muncit aci fără greșală, a ținut sus stindardul cinstei și omeniei. În toate acestea țin să remarc altceva, că atât Boca Petru, cât și Mihancea Alexandru s-au dăruit acestui sat, un sat sub cetina săracă a munților Meseșului și a Plopișului, pe urmele căii amarului. Cărarea de strajă, la care pandurii lui Horea privegheau, căutau să vadă când vin cătanele habsburgice, să poată ajuta, să poată salva mult-puținul, „agonisita” țaranului iobag român. Noi aici ne-am trezit, îmi spunea într-o bună zi, Boca Petru, domnule părinte și vecinul meu, și aci vom muri.”

Casa lui Boca Petru,
renovată de nepotul său Boca Octavian

7.3.4. Chirodea Irina

Fică a satului Cetea, Chirodea Irina, fostă Venter, din părinții Venter Petru și Ana, de la nr. 179 în Cetea, m-am născut în 15 mai 1966 în Borod, sunt căsătorită cu Chirodea Gavril (a Petrii Găvrilii din Cetea), locuim în Aleșd, str. Dâmboviței nr. 11.

Am absolvit Liceul din Aleșd, Școala de cofetari – bucătari din Oradea, Școala Postliceală de Contabilitate din Aleșd, Facultatea Agora – profil Management – Oradea.

Am lucrat o perioadă vânzătoare, apoi la Banca Agricolă Aleșd, până s-a desființat.

Soțul meu, Chirodea Gavril s-a născut în 19 ianuarie 1958 în Borod, din părinții Chirodea Petru și Ileana din Cetea, nr. 56. A absolvit Liceul din Aleșd, s-a angajat la IPEG, apoi la Mina Borozel, unde a lucrat până s-a închis.

Împreună cu soțul meu am început o afacere pe cont propriu. Eu mă ocup de ABC, iar el, de instalații electrice.

Avem o fată, Chirodea Crina, născută în 30 sept. 1992, este studentă anul V la Facultatea de Medicină și Farmacie Oradea, la medicină generală.

7.3.5. Prof. Covaciu Cornelia (Rugea înainte de căsătorie)

Născută în data de 30 iunie 1964 în localitatea Derna, Bihor. Actualmente sunt solist vocal la Ansamblul Folcloric Profesionist „Crisana” care aparține de Teatrul Regina Maria din Oradea.

Din anul 1988 sunt căsătorită cu Mircea Covaciu, inginer în calculatoare și avem împreună o fiică, pe nume Georgiana, care a absolvit Facultatea de Științe Economice din Oradea.

Bunica mea din partea tatălui, Pantiș Iozefina, s-a născut în Cetea, la 1 mai 1910. A fost soră cu Pantiș Gavril. S-a căsătorit în Derna, cu bunicul meu Rugea Gheorghe, și au avut împreună 6 copii: Ana, Florica, Alexandru, Gheorghe, Gavril și Florian. Eu sunt fiica lui Alexandru, care a fost căsătorit cu mama mea Ileana, din Derna, timp de 22 de ani, până a decedat. Mai am un frate, Aurel, care locuiește în Derna cu mama.

Dintre toți frații tatălui meu, mai trăiește doar cel mai mic dintre ei, Florian. Unchiul meu, Florian Rugea a absolvit Școala de ofițeri de la Sibiu și apoi Academia Militară din București. A lucrat mulți ani la Poliția de Frontieră Bihor, fiind pe rând șeful punctelor de trecere de frontieră Valea lui Mihai, Episcopia Bihor, Salonta, Borș și înainte de pensionare, șeful Inspectoratului Poliției de Frontieră Bihor. Are doi copii, Ioana și Cosmin.

Am absolvit Facultatea de Arte a Universității din Oradea, Pedagogie Muzicală și de 18 ani sunt agajată la Ansamblul Profesionist „Crisana” din Oradea.

Adresa locului de muncă: Teatrul „Regina Maria” Oradea, P-ța Ferdinand I, nr. 6, tel/fax: 0259 476 568

Adresa de domiciliu: b-dul Dacia nr. 36, bl. U54, ap. 13, Oradea. Tel. fix: 0359 401 968, mobil 0730 988 188. Adresa e-mail: cornelia.covaciu@gmail.com.

În activitatea mea artistică port cu mândrie costumele populare din Bihor, printre ele un șorț de la Florica Man (Bochiș), o bluză de la cumnata ei, Marușca Ileana (Bochiș) și nu în ultimul rând, un costum popular complet de la mătușa mea, Pantiș Saveta, toate din Cetea.

7.3.6. Familia Dejeu Bulzan Miorița

M-am născut în satul Cetea, com. Borod, pe data de 11 februarie 1965 și lucrez la Oficiul Poștal Aleșd.

Am absolvit Școala Generală cu clasele I-IV Cetea, apoi clasele V-VIII la Borozel, în satul vecin. Am urmat Liceul Agro-Industrial Salonta – profil veterinar. Nu am profesat prea mult în meseria mea de veterinar, pentru că în anul 1984, în 8 septembrie m-am căsătorit cu Dejeu Nicolae și m-am mutat cu domiciliul în satul Groși, com. Aușeu. Soțul este un om deosebit, bun la suflet și harnic, cu frică de Dumnezeu.

Avem împreună 2 copii minunați: Nicolae și Nicoleta, care ne-au adus multe bucurii în viața noastră, fiind cumiți, ascultători și care la rândul lor ne-au dăruit o nepoțică, Maria, născută pe 8 august 2015, o dulceață mică, care ne umple sufletul de bucurie cu zâmbetul ei.

Părinții mei minunați din satul Cetea au fost cei mai buni: Bulzan Ionică, zis doctorul și Bulzan Ana, casnică. Din păcate, tatăl meu a decedat după o grea suferință în martie 2013. Mama, fiind și ea bătrână, încă ține gospodărie, muncește foarte mult.

Îmi amintesc cu drag de anii copilăriei la părinți; eram copil, casa era plină, erau dragii mei bunici Bulzan Ioan și Bulzan Catița, oameni cu frică de Dumnezeu, care ne-au crescut cu drag pe mine și pe sora mea mai mică, Lenuța, iar apoi pe nepoți, adică pe copiii mei.

În vacanța de vară îmi amintesc cum mergeam cu vacile la păscut pe țarină cu bunica, unde aveam timp să povestim, să cântăm, m-a învățat să croșetez, să fac dantelă, povestindu-mi despre tinerețea ei, cum au trăit pe vremea războiului, când părinții lor erau duși și nu s-au mai întors.

Tatăl meu era singurul întreținător de familie, era angajat la Dispensarul Borod, mama fiind casnică, se ocupa de lucrările câmpului: sapă, arat, semănat, strâns fânul, adus lemne din pădure, secerat grâul, cules toamna porumb, cartofi, struguri, era o femeie foarte harnică și foarte puternică, muncea foarte mult, nu aveam bani să cumpărăm totul din magazin decât pâinea și uleiul, restul consumam din propria gospodărie.

Așa era tot satul, plin cu oameni harnici și gospodari, care țineau gospodărie, vaci, porci, păsări, pe care le sacrificau și așa trăiau foarte bine, plini de energie și foarte sănătoși.

Îmi amintesc cu drag anii copilăriei, încă de la grădinița din satul Cetea, cu doamna educatoare Ungur Ileana, apoi cu domnul învățător Ungur Ioan, primul meu dascăl, foarte sever și corect, care m-a învățat să devin un bun cetățean, elev, m-a învățat bunele maniere și mi-a pus bazele unui drum în viață.

La început nu aveam curent electric în sat, abia prin anii 1970, ne-a venit și nouă rândul, atunci am văzut primul televizor și primul ceas de mână, de telefon mobil nici vorbă pe vremea aceea, nu era decât un telefon fix, și acela era instalat la școala din Cetea.

Fiecare familie avea în ogradă și cânepă din care torcea fire, se țesea și se făceau cămăși și diferite articole pentru pat (cearșaf) și fuste, veste, etc.

Din câlții rezultați se făceau sacii, unde se puneau făina de la moară, unde se măcina grâul și așa se cocea pâinea în cuptor pe vatră, cu lemne. Deasemenea, erau meseriași, o fierărie care potcovea caii și puneau folul de oțel la roți, rotari, dulgheri, teslari (cei care făceau lingură, vase din lemn, covată etc), croitori, pantofari, zidari, zugravi etc.

Dacă cineva își ridica o casă, se adunau toți membrii familiei și vecinii, veneau și ajutau cu mână de lucru, până era casa în roșu (adică acoperită cu țiglă). Acum, nu-ți mai poți face casă decât cu meseriași din alte părți.

Între familii era o concurență în sat, se întreceau cine are mai mult pământ, cine are caii cei mai frumoși, carul sau cocia cea mai specială, mai nouă, cine are mai mult grâu, mai multe vaci, oi, aceia se numeau găzdăcoi. Cine nu avea pământ și gospodărie bogată se numeau culduși, adică puturoși – cu alte cuvinte.

Activitățile din sat erau strict legate de anotimp. Într-o gospodărie era de lucru în fiecare zi, de dimineața până seara, chiar și iarna. Totul se desfășura la lumina zilei, nu era curent electric. Iluminatul era cu lampa de petrol, seara doar într-o singură cameră, după culcare, totul era în întuneric până la ivitul zorilor. La grajd mai era o lampă portabilă, care se aprindea pentru îngrijirea animalelor.

Fie vară, fie iarnă, la orice muncă oamenii porneau la lucru cu o rugăciune și făcându-și semnul Sfintei Cruci. Așa se începea munca și porneau dimineața la câmp, cu toată familia, copii, părinți, bunici, mergând fie pe jos, fie cu carul tras de boi, vaci, bivoli, fiecare ce aveau.

Astfel, primăvara este anotimpul curățirii, al purificării și al pregătirii terenului pentru semănat. La noi în sat, fiecare gospodar își curăța grădinile, se săpa, se ara pământul, apoi se semăna. Se ținea cont de semnele cerești, atunci când se făcea lucrările agricole. Spre exemplu, nu se puneau cartofi decât atunci când era lună plină, la fel și în cazul grâului.

Vara este anotimpul lucrărilor de întreținere, începea sapa, se întrețineau culturile, pe urmă se cosea, se aduna fânul, se făceau căpițe și se duceau acasă.

Toamna este anotimpul recoltei, perioada în care se vede munca omului, măsurată în bucate, în roadele pământului. Se strângeau recoltele, se făceau provizii pentru iarnă, se făceau dulceturi, compoturi, se puneau murături și se făcea pălinca.

Iarna, deși s-au terminat muncile câmpului, oamenii gospodari lucrau pregătind terenurile pentru primăvară, spre exemplu duceau gunoi pe pământ ca să fertilizeze terenul agricol.

Tot iarna se torcea lâna, se punea război de țesut, unde se făcea pânză, ștergare, cămăși bărbățești, la femei se țesea pânză pentru poale.

La sărbătorile de Crăciun se mergea cu colinda, copiii mai mici cu steaua, cu viflaimul, cu sorcova, iar cei mai mari mergeau cu colinda până dimineața, colindau din casă în casă. Colindătorii intrau în fiecare casă, toți erau plini de energie, de bucurie pe care o transmiteau și la ceilalți, vesteau Nașterea Domnului.

Duminica se mergea la biserică, aproximativ de la ora 10, până la ora 13, fiecare ajungea cum putea. Bătutul clopotelor avea o semnificație aparte, după acest bătut se știa (de către cei mai avizați) când începea o anumită parte a slujbei religioase.

Preot era Dejeu Cornel – din păcate a decedat foarte tânăr în urma unei boli necruțătoare. Era un om deosebit, cu suflet mare și blând. Mai apoi, el a devenit nașul meu de cununie. Dumnezeu să-l odihnească în pace, suflet bun!

7.3.7. Contabil Groza Bochiș Maria

Sunt născută la data de 4 iulie 1955, în satul Cetea din părinții Bochiș Nicolae și Catîța. Școala am făcut-o la Cetea și Borozel, iar liceul la Aleșd. Sunt căsătorită cu Groza Ioan din Aiud. Avem două fete: Laura Marcela, născută în 18 iulie 1987, absolventă a Universității de Vest din Timișoara, Facultatea de Științe Economice. Este căsătorită cu Feraru Sorin Marian și domiciliază ca cetățeni americani în S.U.A. – California. Sonia a terminat Școala tehnică de cosmetică și lucrează ca și cosmeticiană în Arad. Este căsătorită cu Găleancu Cristian Valentin din Arad.

Personal, după liceu, m-am calificat ca bibliotecară, contabilă, dactilografă, administrator de bloc, antreprenor în comerț. Am avut acțiuni de binefacere pentru bătrâni și copii, atât în instituții cât și personal.

Obiceiuri preferate în timpul copilăriei petrecute în Cetea au fost desfășuratul porumbului, îngrijirea animalelor păscut pe Costi, Hârtopi și Hagău. Am avut pasiunea de a face „cipcă” pentru fețele de masă, șterguri și altele. În adolescență, m-am înțeles foarte bine cu Venter Maria a Anii Toader, cu Topai Petru a Miculăii Raveichii, cu Moise Voichița a Irinii, Niculița Venter polițistul, cu verișorii mei Ionică Mihancea și Rodica Boca, de fapt cu toți cei apropiați de vârsta mea.

Locuiesc în Arad, str. Voinicilor nr. 47, bloc 506, scara B, ap. 5. • Telefon: 0722-241.574.

7.3.8. Familia Gui Maria Raveica și Nicolae

Gui Nicolae - născut în loc. Boghiș, jud. Sălaj, la data de 26 decembrie 1965, inginer auto la firma S.C. Cetidora Com srl., care se ocupă de verificări ITP. A absolvit Liceul Industrial din Șimleul Silvaniei, Facultatea de Autovehicule din Brașov, Facultatea de Științe Economice din Oradea.

Hobby: matematica.

Soția Gui Maria Raveica, născută Stance în Borod la 3 septembrie 1961, economistă. Este absolventă a Liceului Economic și de Drept Administrativ Oradea și a Facultății „Vasile Goldiș” din Arad și lucrează în asigurări.

Hobby: cântecul popular.

Gui Ana Florentina, născută în Oradea la 14 februarie 1993. A absolvit Liceul „Emanuil Gojdu” din Oradea și este studentă în anul IV la Facultatea de Medicină și Farmacie „Uliu Hațieganu” din Cluj-Napoca.

Hobby: cântecul popular, cititul, chimia.

Gui Andrea Maria, născută în Oradea la 29 mai 1997, este elevă în anul IV la Liceul „Emanuil Gojdu” din Oradea.

Hobby: dansul, matematica, cititul.

Familia domiciliază în Aleșd, jud. Bihor, str. Bobâlna nr. 58.

7.3.9. Hotea (Mărușca) Cornelia Nela – S.U.A.

Sunt născută în Diosig, județul Bihor la data de 7 aprilie 1952. Părinții mei sunt originari din satul Cetea. Tata, Mărușca Pantelimon face parte din familia Mărușcanilor și s-a născut la data de 2 decembrie 1925 în Cetea. În prezent trăiește în S.U.A. și are 90 ani, sănătatea fiindu-i corespunzătoare vârstei. Mama face parte din două mari familii din Cetea, familia Antonescu și familia Mihancea. Ca fată, bunica s-a numit Mihancea Ana a Mitranii și a fost căsătorită cu Antonescu Gavril (Găvrilă Fanii). Au rezultat din căsătoria lor 5 copii, cel mai mare fiind mama mea Antonescu Maria (Merica), născută la data de 30 ianuarie 1931. A decedat aici în S.U.A. la data de 29 aprilie 1995.

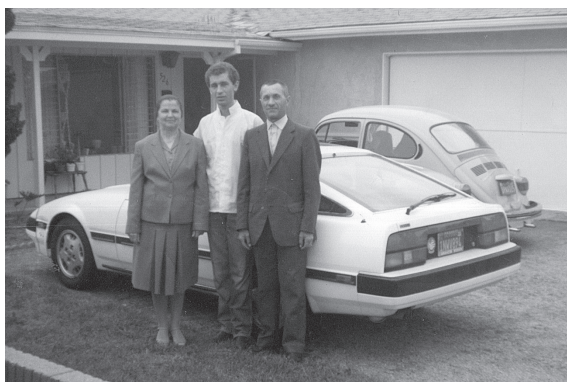
Tatăl meu, Mărușca Pantelimon a plecat la Diosig la vârsta de 5 ani împreună cu bunicul și bunica. Au fost 7 frați. Tata a miuncit de mic copil, astfel a învățat să se priceapă la orice. Cât a trăit la Diosig a avut toate meseriile, inclusiv morar. Fiind un om foarte corect a fost apreciat de toți oamenii din sat. S-a întors în Cetea doar atunci când a venit s-o ceară în căsătorie pe mama. Nunta a fost la Cetea pe data de 1 martie 1951. Am fost 5 frați la părinți. Eu sunt cea mai mare și singura fată. Am trei frați: Mărușca Alexandru, Ioan și Nicodim.

După ce am terminat liceul în Oradea, m-am căsătorit cu un român din S.U.A., Hotea Alexandru, ai cărui strămoși au plecat demult din România. După căsătorie m-am stabilit definitiv în S.U.A. Am 5 copii și 15 nepoți. Când părinții mei au ieșit

pensionari de la Colectivul din Diosig, i-am adus și pe ei aici, împreună cu cei trei frați ai mei. Copiii mei și nepoții au făcut școli mari și facultăți aici în S.U.A., unde alcătuim o mare familie de români.

Fiind cel mai mare copil al familiei Mericăi, înainte de a mă căsători, am vizitat de multe ori, în copilărie, satul Cetea. Cele mai plăcute amintiri din Cetea le am cu bunica mea, Anuța Găvrilii Fanii, pe care am iubit-o foarte mult. Mergeam cu ea la cules de ciuperci la pădure, cu-

legeam și flori din pădure, care erau foarte frumoase. Îmi amintesc ce bune erau ciupercile acelea galbene. După ce ieșeam de la biserică cu bunica Anuța, ne vizitam neamurile. Prima dată o vizitam pe mătușa Măriuța (bunica lui Petru Mihancea doctoru), unde

era musai să mâncăm. Mătușa Măriuța era foarte ospitalieră. Apoi vizitam pe părinții Olimpiei, care l-au avut și pe Viorel doctoru. Vizitam apoi pe mătușa Iacobii Mitranii. De la toate neamurile primeam flori, astfel mătușa Măriuța (bunica doctorului) îmi zicea fata florilor. Așa că unde vedeam case cu flori în Cetea, întrebam pe bunica Anuța dacă respectivii sunt rudenii cu noi. După aceea mergeam în vizită și la verișoarele mele dinspre tata, Măriuța și Voichița Mărușca.

Îmi amintesc cu drag de bunicul meu Antonescu Gavril a Fanii, cum cânta de frumos cu fluierul împreună cu unchiul meu Gavril, Ioanea și Traian, iar despre unchiul Gavril știu că îl auzeam când venea acasă pe vale, cum fluiera de frumos, duminică seara mai ales.

Apoi, împreună cu verișorii Ionică Mihancea și Rodica Boca am fost la cules de prune, dar deși era o muncă grea, a fost frumos de nedescris, mai ales că era în Cetea o natură deosebit de frumoasă, creată de Dumnezeu.

De la nunta lui unchiu' Ștefane îmi amintesc că am cunoscut o fată din Timișoara pe numele Cita, venită în vacanță în Cetea la rude. Ne-am dus cu picioarele prin vale, cât în jos, cât în sus, ne-am jucat fără nici o frică că ne-ar fura cineva. Este o libertate curată.

Am mai fost în Cetea într-o iarnă grea, împreună cu mămica și doi băieți ai mei, să-l vedem pe bunicu Găvrilă Fanii, care era bătrân, nu mai vedea sărmanul. Când am plecat din Cetea, tare rău am plâns, după sat, bunici și toate rudele.

În încheiere, doresc tuturor cetenilor viață lungă și sănătate.

7.3.10. Ec. Mărușca Mircea Ec. Mărușca Emil

Mă numesc Marușca Mircea, sunt născut în Cetea la 16 iunie 1946. Sunt economist, pensionar. Starea civilă – văduv. Părinții mei au fost Marușca Nicolae, născut în 1904, decedat în 1959 și Marușca Maria născută în 1916, decedată în 1988. Am o singură fată, Marușca Daniela Maria, născută în Oradea la 18 mai 1979, de profesie economistă.

Am un frate, pe Marușca Emil Petru, născut în Cetea la 22 ianuarie 1938. Este economist, pensionar. Am mai avut o soră, Lucreția, căsătorită în Cornișel, care a decedat.

7.3.11. Preot Megheșan Vasile

Cetea este o așezare din județul Bihor, situată în partea de nord vest a bazinului hidrografic al Borodului, la poalele Munților Plopișului.

Această localitate, formată din oameni harnici și gospodari a avut un rol important în viața bisericească din zona Borodului. Astfel, preotul Al. Drimba a fost paroh la Cetea, dar și administrator parohial la Cornițel și Valea Mare, iar preotul Emil Bendorfeanu a reușit înființarea unei capele ortodoxe la Borod, care a funcționat până în 1948, Valea Mare fiind filie la Cetea până în 1982.

Impresionant a fost momentul în care locuitorii satului, uniți în jurul părintelui Al. Drimba s-au hotărât să facă o biserică din piatră în locul micii și vechii biserici de lemn. Planurile bisericii erau impresionante pentru acea perioadă, și mai ales pentru posibilitățile reduse ale cetenilor.

Planurile noii bisericii au fost avizate la data de 1 iunie 1910 de către Vasile Mangra, vicar eparhial cu mențiunea ca toate fondurile necesare ridicării noii biserici să fie suportate de parohie. Noua biserică va urma să înlocuiască vechea biserică, așezată la intrarea în sat, ca o garanție ca cel care va intra în sat va intra într-o așezare de oameni creștini. Locul pe care a fost așezată poartă numele de „Țintirim“, iar azi este o cruce înălțată pe locul sfânt al altarului vechii biserici. Această cruce s-a ridicat în anul 2015 prin grija preotului paroh Vasile Megheșan, tocmai ca o amintire vie și durabilă peste ani.

Locul noii biserici a fost ales cu mare grijă, fiind cel mai înalt loc din sat, locul de unde se putea vedea tot satul, iar glasul clopotelor să intre în cele mai îndepărtate locuri din sat. Pământurile bisericii au fost donate de locuitorii din sat, ca semn al dragostei pe care au purtat-o bisericii și lui Dumnezeu, dar și ca o necesitate a înființării unui loc sacru unde să se închine și să-și țină uniți peste veacuri.

Interesant este faptul că, deși locul ales pentru construirea bisericii a fost cel mai înalt în momentul săpării zidurilor, sub clopotniță a fost un izvor puternic. Ca și în cazul legendei Meșterului Manole la zidirea mănăstirii Curtea de Argeș și parcă și ca un „făcut“ pentru poporul român, care a trebuit să lupte și cu sărăcia și cu popoare străine contrare, dar și cu mari încercări, ca și cum Dumnezeu le-ar fi încercat încă o dată credința au reușit să pună

tuburi de drenaj, canalizând apa de sub clădire pentru a putea înălța biserica mult visată. Pereții acesteia au fost ridicați din piatră, care a fost adusă cu carele, trase de boi. Blocuri imense de piatră care poate să ajungă la 1,5 m fiecare au fost puse pe 2 rânduri, ajungându-se la o grosime de 1 m.

Cel care a reușit să înălțe biserica a fost preotul Al. Drimba. Un alt nume de mare importanță în viața satului a fost acela al preotului Emil Bendorfeanu, care a continuat lucrarea pr. Al. Drimba, implicându-se în viața socială și intelectuală a satului Cetea.

Dacă azi biserica este împodobită prin grija pr. V. Megheșan cu cele necesare cultului, fiind pictată în interior, încălzire centrală, scaune și mobilier, curtea bisericii fiind amenajată, au fost vremuri grele în care căldura și mobilier nu exista, oamenii încălzeau aerul rece cu glasurile și cântările lor.

Preotul Emil Bendorfeanu a fost acela care a primit în 1947 un număr de 10 copii din Moldova, repartizați din cauza războiului și a sărăciei. Cei 10 copii au fost cazați la 10 familii din Cetea, în perioada 26 iunie 1947 până în 28 septembrie 1947. În anul 1949, în luna noiembrie, părintele a redactat o scrisoare prin care cerea aprobarea înființării unei biblioteci satești. Nu a primit nici un răspuns, dar în anul 2015 tot în luna noiembrie, prin strădania preotului Vasile Megheșan s-a înființat o bibliotecă satească, care poartă numele „Pr. Emil Bendorfeanu“ și care are în prezent peste 1500 de volume.

Un alt moment important în viața satului l-a reprezentat ridicarea monumentului închinat eroilor căzuți, atât în primul, cât și în al doilea război mondial, un tribut adus de vrednicii fii ai satului pentru vrednicii lor înaintași, care și-au dat supremul tribut pe altarul dreptei credințe.

Amplasarea monumentului în fața bisericii, după strălucita idee a domnului arhitect Antonescu Alexandru, fiu al satului, sub formă de arc de cerc cu numele de „Poarta eroilor“, pentru ca toți cei care vor participa la sfintele slujbe din biserica parohială trec mai întâi prin această „poartă“, ca semn al binecuvântării pe care eroii satului îl dau celor vii, pentru ca apoi să primească în biserică binecuvântarea cerească.

În anul 2004 un grup de inițiativă, format din pr. paroh Vasile Megheșan, prof. univ dr. Petru Mihancea, ing. Gheorghe Mihancea, ing. Leontin Mihan-

Doamna preoteasă **Megheșan Teodora** - psiholog

Fiica familiei preotului din Cetea, Megheșan Miruna

cea, prof univ dr. Crăciun Iancu, epitrop parohial Ioan Topai, tehnician arhitect Al. Antonescu au luat hotărârea de a realiza monumentul, sub patronajul Bisericii Ortodoxe Cetea, pe proprietatea acesteia. Astfel că în anul 2006, s-a reușit ridicarea lui, iar la data de 3 sep. 2006 a fost dezvelit acest monument în prezența unui numeros public, autorități locale și centrale, laice și bisericești.

Un moment aparte din viața satului îl reprezintă perioada sărbătorilor. Sfințele Paști atrag fiii satului la locurile natale, îmbrăcați în haine tradiționale, se îndreaptă cu mic, cu mare către sfânta Biserică, iar în noaptea de Paști, fiecare persoană cu lumânări aprinse așteaptă cu

emoție sfânta Lumină. Este impresionant momentul în care înainte de a lua lumina învierii, fiecare merge în cimitirul satului, aflat în apropierea bisericii, punând lumânări aprinse pe mormântul celor dragi, astfel încât în momentul în care credincioșii ies din biserică cu lumânări aprinse, pentru a înconjura biserica de 3 ori, se realizează o unire între cei vii, cu cei răposați.

Dar poate cel mai impresionant moment îl reprezintă sărbătoarea Crăciunului sau Nașterea Domnului, mai exact ajunul de Crăciun, când toți copiii, de la cei mai mici, duși de mână de părinții sau bunicii lor, pentru a spune în graiul lor curat o colindă, până la cei mai mari, numiți „feciorii“, vin la biserică, unde după vecernie se binecuvântează cetele de colindători, care numai apoi merg pe la casele oamenilor. Nimeni din sat nu îi primește înainte de a fi binecuvântați în biserică, spunând că dacă nu colindă mai întâi la biserică, aduce ghinion, iar dacă primesc binecuvântare, tinerii aduc o dată cu colindul lor și binecuvântarea lui Dumnezeu în casele lor și belșug și an nou cu roade bogate. Apoi, de la biserică, toți se îndreaptă către casa parohială, de la cei mai mici până la cei mai mari, ca semn de respect și prețuire creștinească, și apoi pe la casele credincioșilor.

7.3.12. Mermeze Nicolae

Nicolae, rob al lui Dumnezeu Tatăl și al Domnului Isus Cristos, născut la 22.07.1940 în satul Cetea – Bihor, căsătorit cu Florica din anul 1959. Locuim în Oradea, str. Graurilor nr. 11, telefon 0259/474072; 0740/918672. În urma căsătoriei au rezultat doi copii: Nicușor și Florin. Nicușor este căsătorit cu Speranța și au o fiică numită Oana, având domiciliul în București.

Am pregătire tehnică postliceală, dar cea mai înaltă școală este Școala Domnului Isus pe care o frecventez de peste 30 de ani și o voi continua toată veșnicia.

Cea mai mare pasiune a mea este să-L cunosc pe El și puterea învierii Lui și părtășia suferințelor Lui și să mă fac asemenea cu moartea Lui. (Filipeni 3:10)

Obiceiurile pe care le cunoaștem sunt păcătoase și sfinte, fiecare om slujește în fiecare moment lui Dumnezeu sau diavolului. În Grădina Eden, omul a ales să slujească diavolului, ascultând de el și mâncând din pomul oprit. Astfel s-a despărțit de Dumnezeu și a murit spiritual. „Voi erați morți în greșelile și în păcatele voastre, în care trăiați odinioară, după mersul lumii acesteia, după domnul puterii văzduhului, a duhului care lucrează acum în fiii neascultării.” (Efeseni 2:1-2).

Totuși, Dumnezeu, în bunătatea și harul Lui, a mai dat o șansă omului ca să se împace cu El, trimițând pe singurul Lui Fiu în lume ca să plătească prețul răscumpărării. „Mulțumiri fie aduse lui Dumnezeu pentru darul Lui nespus de mare!” (2 Corinteni 9:15). „Fiindcă atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, că L-a dat pe singurul Lui Fiu, pentru ca oricine crede în El, să nu piară, ci să aibă viața veșnică.” (Ioan 3:16) Cu alte cuvinte, Fiul lui Dumnezeu a murit în locul nostru și oricine acceptă această jertfă, Îl primește pe Domnul Isus ca Mântuitor și Domn (sau Stăpân) este mântuit. „În nimeni altul nu este mântuire: căci nu este sub cer niciun alt Nume dat oamenilor, în care trebuie să fim mântuiți.” (Faptele Apostolilor 4:12) După ce am făcut pasul acesta, Domnul Isus pune în mine Duhul Său cel Sfânt, care prin Cuvânt mă naște din nou, din Dumnezeu, și devin o făptură nouă. „A venit la ai Săi și ai Săi nu L-au primit. Dar tuturor celor ce L-au primit, adică celor ce cred în Numele Lui, le-a dat dreptul să se facă copii ai lui Dumnezeu, născuți nu din sânge, nici din voia firii lor, nici din voia vreunui om, ci din Dumnezeu.” (Ioan 1:11-13) Dacă cineva nu este născut din nou, adică din Dumnezeu, nu poate intra și nici măcar vedea Împărăția lui Dumnezeu (Ioan 3:3, 5).

După pașii menționați mai sus urmează botezul credinței, care nu este o curățire de întinăciunile trupesti, ci mărturia unui cuget curat înaintea lui

Dumnezeu, prin învierea lui Isus Hristos (1 Petru 3:21). Botezul mai arată în mod simbolic moartea și învierea împreună cu Domnul Isus.

Acum am ajuns un urmaș al Domnului Isus și mă numesc creștin. „Pentru întâia dată, ucenicilor li s-a dat numele de creștini în Antiohia.” (Faptele Apostolilor 11:26b)

De acum am o natură divină și o natură păcătoasă (firea pământească). Duhul Sfânt pe care L-a pus Domnul Isus în mine se luptă împotriva firii pământești și firea pământească împotriva Duhului: sunt lucruri potrivnice, așa că nu putem face tot ce voim. „Și faptele firii pământești sunt cunoscute și sunt acestea: preacurvia, curvia, necurăția, desfrânarea, închinarea la idoli, vrăjitoria, vrăjbele, certurile, zavistiile, mâniile, neînțelegerile, dezbinările, certurile de partide, pizmele, uciderile, bețiile, îmbuibările și alte lucruri asemănătoare cu acestea. Vă spun mai dinainte, cum am mai spus, că cei ce fac astfel de lucruri nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu.” (Galateni 5:19-21) Firea pământească o răstignim renunțând la drepturile noastre. Cum realizăm aceasta ne învață Domnul Isus în Predica de pe Munte: „iubiți-i pe vrăjmașii voștri, binecuvântați-i pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă asupresc și vă prigonesc, ca să fiți fii ai Tatălui vostru care este în ceruri, căci El face să răsară soarele Său peste cei răi și peste cei buni și dă ploaie peste cei dreπți și peste cei nedreπți ... Voi fiți dar desăvârșiți, după cum și Tatăl vostru cel ceresc este desăvârșit.” (Matei 5:44-45, 48)

Cum se pot realiza aceste lucruri? În primul rând, prin disciplină mă organizez în așa fel încât atunci când mă trezesc Îl laud pe Dumnezeu prin cântare, apoi mă rog glorificându-L pentru ceea ce este El, pentru lucrarea pe care o face zilnic în viața mea, Îi aduc la cunoștință problemele mele, implicându-L în toate problemele mele și ale familiei mele, citirea Cuvântului și meditații asupra Cuvântului citit, memorizarea Cuvântului. În ziua de duminică avem părtășie frățească: dimineața și după-amiaza. De asemenea, în cursul săptămânii.

Să fim atenți să ne întărim în Domnul și în puterea tăriei Lui căci nu avem de luptat împotriva cărnii și a sângelui. Deci, nu avem de luptat împotriva semenilor, ci împotriva căpeteniilor, împotriva domniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății care sunt în locurile cerești. De aceea, îmbrăcați-vă cu toată armătura lui Dumnezeu: cingătoarea adevărului, platoșa neprihănirii, încălțăminte răvnei Evangheliei păcii, scutul credinței, coiful mântuirii și sabia Duhului, care este Cuvântul lui Dumnezeu. Faceți în toată vremea prin Duhul tot felul de rugăciuni și cereri, vegheați la aceasta cu toată stăruința și rugăciune pentru toți sfinții, ca să vă puteți împotrivi în ziua cea rea și să rămâneți în picioare după ce veți fi biruit totul. (Efeseni 6:10-18)

Datoria fiecărui om este să asculte de Dumnezeu, de Cuvântul Lui (Biblia, care este scrisoarea Lui de dragoste pentru omenire). Dumnezeu are multă răbdare cu noi și nu ne dă ceea ce merităm, ci ne dă ceea ce nu merităm și aceasta se numește HAR. Ne dă sănătate, viață, pâine, apă, aer, înțelepciune. Ne vindecă de boli. Ne dă mântuire prin credința în jertfa Fiului Său. Nu vezi tu că bunătatea lui Dumnezeu te îndeamnă la pocăință sau disprețuiești tu bogățiile bunătății, îngăduinței și îndelungii Lui răbdări? (Romani 2:4)

Să nu uităm că „mânia lui Dumnezeu se descoperă din cer împotriva oricărei necinstiri a lui Dumnezeu și împotriva oricărei nelegiuiri a oamenilor care înăbușe adevărul în nelegiuirea lor.” (Romani 1:18) Se știe că în satul Cetea alcoolul face ravagii și a răpus multe suflete de vârstă medie, iar azi satul este aproape pustiu. Ne rugăm ca Dumnezeu să aibă milă de cei rămași și să-i aducă din moarte la viață și ulițele satului să fie pline de copii, tineri și bătrâni, precum și de o mulțime de vite.

De aceea, cât mai este har zicem: „Căutați pe Domnul câtă vreme se poate găsi; chemați-L câtă vreme este aproape. Să se lase cel rău de calea lui și omul nelegiuit să se lase de gândurile lui, să se întoarcă la Domnul, care va avea milă de el, la Dumnezeul nostru, care nu obosește iertând.” (Isaia 55:6-7) „Căci toți trebuie să ne înfățișăm înaintea scaunului de judecată al lui Hristos, pentru ca fiecare să-și primească răsplata după binele sau răul pe care-l va fi făcut când trăia în trup.” (2 Corinteni 5:10) Amin.

7.3.13. Dr. Mihancea Dragoș

Născut la data de 23 august 1976 în Râmnicu Vâlcea din părinții Mihancea Iosif din Cetea – Bihor și Băbălău Maria din Milcoiu – Vâlcea. Am terminat Universitatea de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu” din Cluj-Napoca – Facultatea de Medicină. Am lucrat timp de 3 ani ca medic de medicină generală. În prezent lucrez în industria farmaceutică ca manager regional. Sunt căsătorit cu Anca Roxana de profesie stomatolog în Pitești și avem 2 copii (Vlad de 13 ani și Petra de 4 ani. Am un frate

Dr. Mihancea Dragoș, cu cei doi copii: Vlad și Petra

– Adrian Mihancea – medic urolog la Institutul Clinic Fundeni, căsătorit cu Mădălina și au o fetiță de 2 ani, Teodora. Bunicul meu, Mihancea Dumitru (a Mitranii) a învățat în armată meseria de sanitar, fiind timp de o viață omul care a dat prim-ajutor întregului sat Cetea, în caz de traumatisme cu entorse, luxații, fracturi. A fost căsătorit cu Bochiș Ecaterina (a Oanchii). Au avut 4 copii: Nicolae, medic primar șef de secție și cercetător principal gradul I la Institutul Cantacuzino București, Livia Topai (a Virgelui Cului) domiciliată în Cetea, Maria – domiciliată în Cetea și Iosif Mihancea, tatăl meu. Străbunicul meu Oanca și străbunicul Mihancea au fost epitropii bisericii ortodoxe din Cetea.

Dr. Mihancea Anca, îmbrăcată în costum popular din Cetea

În timpul facultății am activat în cadrul „Alianței antisuicid”, care se ocupa de prevenția suicidului în rândul populației din Cluj Napoca. În prezent, prestez voluntariat în cadrul Asociației de luptă împotriva cancerului, numită „Little People”.

În mod organizat contribui la ajutarea copiilor instituționalizați și a oamenilor nevoiași (București, Sibiu, Pitești).

Pasiunile mele sunt: lectura, sportul, istoria, psihologia și călătoriile turistice.

*Dr. ing. Mihancea Iosif, tatăl lui
Dragoș și Adrian*

Domiciliez în Pitești. E-mail: dmihan-
cea@yahoo.fr

Un lucru important ce doresc să-l consemnez în această carte este activitatea tatălui meu, Iosif Mihancea. A fost născut în Cetea – Bihor la 3 aprilie 1945. A făcut școala în Cetea, apoi gimnaziul în Borod, unde parcurgea zilnic, de acasă până la școală, 8-10 km. A terminat Liceul Teoretic Vadu Crișului, unde l-a avut ca profesor director pe Gheorge Crăciun, care în cartea sa „*Ani de liceu*” a consemnat: „În liceu era considerat un elev foarte bun. Cu firea lui blândă și generoasă, reușise să fie înconjurat de mulți prieteni. Exemplul lui oferă, după mine, un model de conduită ce trebuie admirat”. În anul 1964-1965 a reușit la examenul de admitere al Facultății de Fizică Atomică și Nucleară a Universității Babeș-Bolyai din Cluj Napoca. A fost un student bun, foarte iubit de colegi, care l-au ales vicepreședintele cantinei studențești Cluj-Napoca. S-a implicat în organizarea mai multor activități studențești. A obținut licența în fizică atomică în anul 1971 și a fost repartizat ca profesor la liceul teoretic Marghita, județul Bihor, de unde în 1971 este transferat în interesul serviciului ca cercetător la Uzina „G” (actualul Institut Național de Cercetare-Dezvoltare pentru tehnologii criogenice și izotopice ICSI Rm. Vâlcea). Munca lui de cercetare a fost încununată cu titlul de doctor în științe, specialitatea fizică nucleară cu titlul „*Contribuții asupra interacțiunii între substanțele marcate cu deuteriu și organismul uman*” în anul 1998, având ca și conducător de doctorat pe prof. univ. dr. Mircea Oncescu.

Din cauza unor probleme de sănătate a fost nevoit ca, în perioada 1988-1995 să se retragă la Centrul Județean de Calcul Vâlcea, iar în perioada 1995-2008, la OLTCHIM Rm. Vâlcea, de unde s-a pensionat. În toată perioada de activitate, a contribuit activ la numeroase sesiuni de comunicări științifice și simpozioane, publicând peste 35 de lucrări cu caracter științific, singur sau în colaborare cu persoane aparținând Institutului de Fizică Atomică și Editurii Academiei Române. Pe plan publicistic a colaborat cu revista „Aletheia” din Oradea.

În anul 1999 a primit din partea Universității de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu” din Cluj-Napoca „Diploma 80 de ani de Învățământ Medical și farmaceutic Românesc în Transilvania”, pentru contribuții deosebite la dezvoltarea Școlii Clujene de Medicină și Farmacie.

Întreaga lui activitate este recunoscută prin includerea în Enciclopedia Oameni cunoscuți ai Râmnicului Contemporan. Alături de profesie, locul pe care l-a ocupat familia în viața tatălui meu a fost unul dintre cele mai importante lucruri. Datorită firii sale altruiste, a acordat sprijinul său tuturor acelor, alături de care viața l-a făcut să trăiască. Nerămânând insensibil la ce se întâmplă în jur, atitudinea sa civică s-a situat întotdeauna pe o poziție pertinentă și morală. Părăsește această lume la dat de 10 decembrie 2010.

*Fam. dr. ing. Mihancea
Iosif și Dorina*

7.3.14. Mihance Petru-Dorel

Date personale: Mihance Petru-Dorel născut la 01.07.1939 în Cetea, de profesie contabil, actualmente pensionar, căsătorit cu Mihance Iuliana și tatăl fiicei Mihance Felicia-Nicoleta.

Părinții: Mihance Gheorghe și Mihance Ecaterina - decedați

Studii: Școala Tehnică de Cooperatie Oradea

Adresa de domiciliu: Satu Mare, Aleea Neajlov nr.3, bl.6, sc.B, ap.28, telefon: 0261741241, e-mail: feliciamihance@yahoo.com.

Vă dorim mult succes în activitatea laborioasă pe care ați demarat-o!

7.3.15. Teh. silvic Mihancea Gavril

Mihancea Gavril (a Miculaș), n. 17 octombrie 1948, de profesie tehnician silvic, actual pensionar, fiu al satului Cetea până în anul 1987, când m-am căsătorit cu soția Lucia, stabilindu-mă cu domiciliul în orașul Aleșd, soția fiind educatoare. Avem un copil. Părinții au fost din satul Cetea: tata – Nicolae, fiind nepotul lui Mihancea Dumitru, zis Mitrane, iar mama – Maria, fiind nepoată a lui Venter Nicolae, zis a Micului – ca străbunici.

Am absolvit Școala Tehnică Silvică în 1969, soția a absolvit Liceul Pedagogic de Învățătoare-Educatoare, iar băiatul – Mihancea Nicolae, a absolvit Facultatea de Științe Economice Arad și Școala de Gardieni din M.A.I.

Activități sociale: contribuții la ridicarea și întreținerea unor lăcașe de cult ortodoxe.

Pasiuni: sportul, fotografie alb-negru, șofatul.

Adresa de domiciliu: oraș Aleșd, Piața Unirii, bloc PB5, ap. 7, etaj I, jud. Bihor.

7.3.16. Colonel (r) Mihancea Gheorghe

M-am născut la 19 sept. 1939 în Carei. Colonel în rezervă, licențiat în drept, am lucrat ca ofițer specialist la Miliția jud. Bihor, unde am îndeplinit diferite funcții, 8 ani fiind șef al formațiunii economice a Miliției Orașului Oradea.

Tatăl meu, Mihancea Dumitru (Mitra Costi Mitranii a Miculaii Mihancea) născut la 28 aug. 1921 în Cetea, a fost veteran de război, rănit și decorat, după război a fost șef de post de miliție și ulterior președinte la CAP în localitatea Rădulești, jud. Satu Mare.

A avut 2 frați: Mihai, căsătorit în Beznea – fost muncitor la mina Șuncuiuș și Ștefan, mezinul familiei, care a locuit în casa nouă, zidită pe vatra casei părintești din Cetea, și 3 surori – Iulița, căsătorită cu Buzlea Dumitru, în Borozel, Irina, căsătorită cu Madar Gheorghe și pe Ruxandra, căsătorită cu Gârz Gavril – ambele având case și au locuit în Cetea.

Toți cei 6 frați ai tatălui au decedat, fiecare însă au urmași, care trăiesc și muncesc în Aleșd, Oradea, Satu Mare, Cluj și alții în străinătate, toți având la rândul lor copii de care sunt mândri.

Tatăl meu, fiind primul bărbat din familie, și-a ajutat frații și surorile – după posibilități și i-a vizitat, venind frecvent în satul natal, de care a fost legat sufletește, cu dragoste de oameni și de locurile în care s-a născut.

Eu am 3 copii: Marius – pensionar, Mihaelea – căsătorită Anghel – locuiește în Oradea, de profesie avocat, au un copil – Răzvan de 19 ani, în prezent la studii în Germania și pe Dana – căsătorită Niculae – locuiesc în București, de profesie doctor radiochimist, cercetător principal, manager de proiect la Institutul de Fizică Nucleară de la Măgurele. Au colaborări cu specialiști din Grecia, Polonia, Germania, Franța etc și participă frecvent la simpozioane și conferințe științifice în străinătate, din India, SUA și alte țări.

Au 2 copii – Dragoș – elev în clasa a XII-a și pe Tudor, de 9 ani.

Nutresc convingerea că urmașii noștri de azi vor duce mai departe tradițiile și speranțele noastre și a înaintașilor noștri, apoi lauda și cinstea locurilor din care își au rădăcinile, comuna Borod, satul Cetea, jud. Bihor – România.

*Mihancea Dumitru,
1942, tatăl colonelului*

7.3.17. ing. Mihancea Leontin

Sunt născut în Cetea, la data de 10 feb. 1945. Absolvent al Facultății de Mecanică Iași, după care am lucrat ca inginer mecanic în Oradea, în prezent sunt pensionar. Am mai urmat 2 cursuri postuniversitare: CPCA - organizarea secțiilor de producție și Facultatea de Automatică – optimizarea proceselor industriale.

Părinții mei au fost Mihancea Petru, născut la 20 iunie 1914 și Victoria (fosta Cătană) născută la 20 aprilie 1924. Sunt căsătorit cu Lenuța – economistă.

Am doi copii:

Bogdan, născut la 11 mai 1974, absolvent al Facultății de Mecanică Cluj-Napoca. Este inginer mecanic și designer. Este căsătorit cu Maria, economistă. Au o fetiță – Teodora de 8 ani. Locuiesc în Cluj-Napoca.

Teofil, născut în 10 martie 1976. A terminat Facultatea de Electronică și Telecomunicații Cluj-Napoca. Lucrează ca inginer electronist și telecomunicații. Căsătorit cu Diana, inginer în economia construcțiilor.

Mai am 2 frați: Iancu Mihancea Maria – profesoară de matematică-fizică în Cluj-Napoca, în prezent este pensionară.

Iancu Mihancea Maria

Celălalt frate este Mihancea Gheorghe, născut în Cetea, la data de 15 feb. 1951, absolvent al Facultății de Hidrotehnică Iași. Este inginer hidrotehnic, în prezent construiește un baraj pe Crișul Alb la Brad-Mihăileni. Este căsătorit cu Delia – economistă. Are un copil – Felix, absolvent al Facultății de Drept Și Facultatea de Regie-Teatru. Locuiește în Cluj-

Napoca și este căsătorit cu Medea, absolventă de filologie, și scrie poezii. Amândoi lucrează în primul rând la Teatrul din Cluj-Napoca.

Mai pot spune despre bunicul din partea mamei, Cătană Teodor, că s-a născut în 4 febr. 1897 și a luptat pe frontul din Galiția și Italia, în Primul Război Mondial, de unde s-a întors acasă cu bine. A participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, ca și voluntar, împreună cu învățătorul din Cetea, Topai Gavril. A avut 8 clase gimnaziale și 4 ani la Școala de arte și meserii din Oradea. Nu știu din ce motive a fost poreclă „ȘUTICU”.

Personal, am avut ca pasiuni – desenul 3D.

Adresa: Oradea, str. Podului nr. 5, ap. 21. Telefon: 0745-352919

Mihancea Gheorghe

7.3.18. Prof. univ. dr. Mihancea Petru

Sunt născut la 13 iunie 1945, după spusele mamei mele, când se crăpa de ziuă, în satul Cetea, comuna Borod, județul Bihor. cele 4 clase primare le-am făcut în Cetea, cu domnii învățători Topai Gavril și Cristina, iar clasele V-VII la Școala din Borod. Liceul l-am urmat la Vadu Crișului 3 ani și jumătate, iar ultimele luni ale anului școlar 1963 la Marghita, județul Bihor. În perioada 1963-1969 am urmat cursurile Universității de Medicină din Tg. Mureș. După terminarea Facultății de Medicină Generală adulți am lucrat ca medic de dispensar uman în Săpânța, județul Maramureș., Lugașu de Jos și Aleșd, județul Bihor. În perioada 1975-1978 am făcut specializarea de medic neurolog la Clinica de Neurologie Cluj-Napoca, apoi am fost repartizat la Spitalul de Neurologie și Psihiatrie Oradea, unde am urcat toate treptele ierarhiei de medic, de la specialist, medic primar șef de secție, până la profesor universitar conducător de doctorate. În această perioadă am fost la studii postuniversitare în Elveția și Franța, la spitale care tratau scleroza multiplă, domeniu în care mi-am făcut și doctoratul. În prezent sunt pensionar, dar mai lucrez la cabinetul privat al ginerelui meu, conferențiar universitar, doctorul Brisc Ciprian și conduc doctorate la Universitatea din Oradea. Sunt căsătorit cu Bocșe Florica din Sudrigiu, profesoară gradul I de limba și literatura română, din anul 1968, decembrie 30. Avem doi copii: pe Cristina, născută la 14.09.1970, căsătorită Brisc, medic primar interne și specialist de gastroenterologie la Spitalul Județean de urgență Oradea și cadru didactic la Facultatea de Medicină din Oradea și Petru Florin, născut la 20 decembrie 1979, în prezent șef de lucrări la Universitatea Politehnică Timișoara, Facultatea de Informatică și Automatizări. Este căsătorit cu Mera Edit, informaticiană.

De la Cristina avem pe nepotul Ciprian-Mihai, elev în clasa a VIII-A.

Părinții mei – Ileana a fost țărancă colectivistă la CAP Cetea – Borod, iar tata Alexandru – magazioner și vânzător la Cooperativa de Consum Borod, magazinul mixt Cetea. În prezent, ambii sunt decedați. Dintre strămoșii mei aş remarca pe bunicul Gligor Mihancea, fost președinte al Asociației deținătorilor de pădure din Cetea până în 1948, tatăl lui și străbunicul meu Mihancea Dimitrie a Ștefanii, fost primar în Cetea timp de 19 ani și străbunicul meu Mihancea Dumitru a Nicolaii, fost epitrop al bisericii din Cetea în perioada când biserica actuală din Cetea a fost construită (1920-1924).

Ca activitate socială doresc să remarc faptul că am fost membru fondator al Fundației non-profit pentru bolnavii cu scleroză multiplă din județul Bihor, al Centrului de zi pentru bolnavii cu scleroză multiplă din Oradea. În prezent consult gratuit bolnavii de scleroză multiplă din Oradea. În această perioadă am fost câțiva ani reprezentantul României în Consiliul European pentru Studiul și Tratamentul Sclerozei Multiple (ECTRIMS). Sunt președinte de onoare al Societății de scleroză multiplă din România. Pentru activitatea social-științifică am fost nominalizat la Premiul CHARCOT, cel mai important premiu în domeniul activității cu bolnavii de scleroză multiplă. Am făcut parte din numeroase societăți și Academii de Neurologie din Europa și SUA. (Uniunea Medicală Balcanică, Societatea Română de Neurologie, Asociația Română de Stroke (AVC), Academia Americană de Neurologie, Academia Europeană de Epilepsie, Organizația Mondială de Stroke (AVC), Societatea Europeană de Neurologie).

Am fost medaliat cu „Medalia Nicolae Kretzulescu“ din partea Societății Anatomistilor din România, „Diploma de merit cu ocazia aniversării a 230 de ani de învățământ superior la Oradea“ și „Diploma de excelență pentru promovarea valorilor moral creștine ale patrimoniului național“ din partea Ministerului Culturii. Sunt Cetățean de Onoare al comunei Borod – județul Bihor și dețin o diplomă de excelență acordată de Parohia Ortodoxă Cetea – Bihor, pentru promovarea credinței strămoșești și ale valorilor perene ale comunității Parohiei Cetea.

Am următoarele pasiuni: turismul, etno-folclorul, (datini și obiceiuri din Transilvania) și sportul (ca spectator).

Domiciliesc în Oradea, P-ța Emenuil Gojdu nr. 47, bloc A3, ap. 4; tel.: 0721.083028, e-mail: petru.mihancea@yahoo.com

Despre datini, obiceiuri și amintiri din satele comunei Borod am scris în partea de început a acestei cărți. La pensionare, am primit din partea Colegiului Medicilor o diplomă de excelență pentru întreaga mea activitate.

La capitolul „Alte însemnări“ doresc să scriu câteva fraze despre fratele meu, Mihancea Ioan, care – din păcate – în februarie 2015 a trecut în altă lume, mai bună.

S-a născut în 4 iunie 1950 în Cetea, își face studiile în Cetea, Borozel și liceul Vadu Crișului. În 1973 termină Facultatea de Fizică de la Universitatea din Cluj-Napoca, fiind repartizat ca profesor de fizică în Timișoara. Revoluția din 1989 îl prinde în funcția de director adjunct la Liceul româno-maghiar. În ianuarie 1990, elevii și profesorii români de la acest liceu nu sunt primiți la ore, rămânând fără școală. Fratele meu cere audiență la domnul Fortuna, președintele

*Fratele meu
decedat,
Mihancea Ioan*

Frontului Democrat din Timișoara, cerând ca elevii și profesorii români să primească ca și clădire pentru liceu fosta școală de partid a județului Timiș. Domnul Fortuna aprobă, astfel ia naștere noul liceu Louis Calderon din Timișoara al cărui director este ales fratele meu Mihancea Ioan, timp de 8 ani. După încheierea mandatelor de director este promovat inspector cu cadrele la Inspectoratul de Învățământ Timiș, pentru câțiva ani. Întrucât refuză să se înscrie într-un partid politic este schimbat și revine la catedra de fizică a Liceului Louis Calderon, unde muncește ca profesor de fizică până la decesul din februarie 2015, cu 4 luni înainte de a împlini vârsta de pensionare, adică 65 de ani. A fost profesor gradul I foarte apreciat în sistemul de învățământ din Timiș și din Bihor, de unde a dus mulți copii de la țară (mai ales din Cetea), ca să învețe meserie sau să-și facă liceul.

Fratele meu are o fată căsătorită, pe care o cheamă Alexandra Coniaric, a terminat Facultatea de Filologie din Timișoara – secția limba engleză-spaniolă și lucrează ca și traducătoare – translațoare. Are doi băieți: Darco-Gabriel și pe Filip-Nicola.

Tot la „Alte însemnări“ doresc să spun, fără să supăr pe nimeni, că satul Cetea are cei mai mulți intelectuali dintre satele comunei Borod, calculat la numărul de locuitori ai satului. Satul Cetea are cele mai multe păduri, pline de fructe de pădure, de mistreți, căprioare, bursuci, vulpi, iepuri. Vizitați-le pentru că au cel mai curat aer din lume! Vizitați Valea Nemeșilor – ceteni au fost nemeși (nobili)! Vizitați biserica de piatră din Cetea, muzeul și biblioteca ei! Vizitați micul meu muzeu cu obiecte agricole și casnice! Vizitați noua pensiune de la intrarea în Cetea, a familiei Ungur! În Cetea veți găsi cea mai bună pălincă din comuna Borod. Nu vizitați școala, unde au învățat aproape toți medicii din comuna Borod (clasele I-IV), pentru că s-ar putea dărâma peste Dumneavoastră!

Casa părintească a Prof. dr. Mihancea Petru din Cetea-Bihor nr. 19

Dedic acest material părinților mei Alexandru și Ileana, doi țărani blânzi, cinstiți, credincioși, inteligenți și harnici, care au știut să-mi transmită bunul simț al țăranului român.

ARBORELE GENEALOGIC AL FAMILIEI

Prof. dr. MIHANCEA PETRU

În cele din urmă voi încerca, după actele găsite în lada din armată a tatălui meu, Mihancea Alexandru, să reconstitui arborele genealogic al familiei mele, cu unele colaterale, după care rudele mele o să-și poată alcătui și ele întreg arborele genealogic al familiilor lor.

În 25 mai 1943, tatăl meu se găsea în armată la Budapesta, în gara Keleti. Este trimis acasă cu o adresă către autoritățile locale, ca să ducă arborele genealogic până la a 4-a spiță, pentru a dovedi că nu are sânge de evreu.

Cei mai vechi ascendenți ai tatălui meu, Mihancea Alexandru, născut =n 14 mai 1920, au fost:

I. Mihancea Nicolae, născut în 1825 – țăran în Cetea, care s-a căsătorit cu

II. Mihancea Petrina (nu știu numele de fată), născută în 1824.

III. Din această familie se naște la 25 mai 1859 străbunicul meu dinspre tată – Mihancea Dumitru, poreclit și Mitranea, care decedează în martie 1934. A fost un țăran bogat din Cetea și epitropul bisericii în perioada când s-a construit actuala biserică din Cetea – 1920-1924. A fost căsătorit de două ori. Prima soție, din Lunșoara, Irina, a decedat, dar cu aceasta a avut trei copii: Mihancea Constantin, Mihancea Nicolae (Miculaș) și Mihancea Floare. Mihancea Constantin (Constantea Mitranii) a avut ca soție pe Ana, cu care i-a avut pe: Ștefan, Dumitru, Ruxandra, Iuliana, Mihai și Irina. Ștefan are 2 fete, pe Valeria și Maria. Dumitru are pe Gheorghe, Ruxandra pe Maria și Ileana, Iuliana pe Dumitru și Angela, Mihai pe Viorel și Dorina, Irina pe Anuța. Despre Nicolaie și Floarea nu am date.

IV. Se recăsătorește cu Fildan Ana din Cacuciul Mic, născută în 5 august 1871. Era fiica lui

V. Fildan Petru din Cacuciul Mic și a soției

VI. Cipău Ana din Lunșoara. Cu această soție are 10 copii:

1. Mihancea Vasile (Veselica), foarte priceput la toate, inclusiv la tratamente ale unor boli la animale și la scos de măsele;

2. Mihancea Elisabeta (Saveta), suferind de Tetralogia Fallop, cu care trăiește peste 80 de ani (sunt rare cazurile care trăiau atunci mai mult de 10 ani cu această boală);

3. Mihancea Iacob (Iacobe);

4. Mihancea Ioan (Ianoș), care în 1992 era cel mai bătrân cetățean în viață din Cetea. A avut 2 copii, pe Alexandru (Sandu), născut în 1936, asistent medical la Sanepidul din Șimleul Silvaniei, fost voleibalist în divizia A, apoi arbitru de volei, și pe Ileana, care nu a avut urmași. Sandu are 2 copii: Dan Lucian, inginer constructor în Cluj Napoca și pe Mihaela, căsătorită Nistor, în Canada, de profesie informatician programator. Are un copil, Anthony. Dan Lucian are un băiat, student în Anglia și o fată – Anca, studentă la medicină veterinară;

5. Mihancea Ana, căsătorită cu Antonescu Gavril, cu care are 5 copii:

a. Maria (Merica), căsătorită cu Mărușca Pantelimon, stabilită în SUA, care au copii pe Nela (Cornelia), căsătorită Hotea și Alexandru, Ionică și Nicodim, căsătorit cu Pârcălab Gabriela (au un copil);

b. Gavril, contabil, căsătorit cu Mărușca Maria, care au copii pe Ancuța, căsătorită – are un copil, Petrică, inginer – are 2 copii și Ionel – are un copil;

c. Traian, țaran, căsătorit – nu are urmași;

d. Ștefan, maestru strungar căsătorit cu Ileana Topai, are o fată – Mirela, căsătorită Niculcea, în SUA și Viorel – tehnician dentar - , căsătorit cu Teodora, medic stomatolog, stabiliți în Oradea;

e. Ioan, pădurar, căsătorit cu Maria, au 2 copii: Petrică – pădurar și Emil;

6. Mihancea Ileana, căsătorită în Valea Mare de Criș cu Olar Teodor, cu care are o fată – Olar Ana, născută în 9 martie 1931, căsătorită cu Olar Pavel, născut în 6 martie 1920 (la ora actuală, cel mai bătrân cetățean în viață din comuna Borod, 96 de ani). Ana și Pavel au 2 fete: Lenuța, profesoară, căsătorită Bodea în Șuncuiș și Anuța, căsătorită cu Florin, antreprenor în comuna Borod. Anuța și Florin au o fată – Carmen, căsătorită cu Andrei, antreprenor în comuna Borod, care la rândul lor au 2 copii: Iulia și Emanuel. Lenuța are cu Mircea Badea din Șuncuiș 2 băieți, pe Emil și Cristian, care are un băiat, Horea.

7. Mihancea Maria – bunica mea din partea tatălui, născută în 18 martie 1900 și decedată în 30 dec. 1972, căsătorită cu Mihancea Gligor, născut în 6 iunie 1895, ambii țărani și care au un singur băiat, Alexandru, tatăl meu, născut în 14 mai 1920 și decedat în 10 iulie 1984, de profesie gestionar la cooperativa de consum Cetea. A fost căsătorit cu Stancea Ileana, născută în 2 iunie 1926, din Cetea. Au avut 2 copii: Petru, născut în 13 iunie 1945 (subsemnatul), de profesie profesor universitar doctor în Neurologie la Medicină în Oradea, căsătorit cu Bocșe Florica, născută în 23 mai 1945, din Sudrigiu – Bihor, profesoară grad I de limba și literatura română (a cărei arbore genealogic se găsește și în monografia localității Sudrigiu). Avem 2 copii: pe Mihaela Cristina, născută în 14 sept. 1970, medic primar interne și gastroenterologie,

căsătorită cu medicul primar Brisc Ciprian, născut în 4 mai 1959, conferențiar la Medicină în Oradea. Are un băiat, Ciprian-Mihai, născut în 8 aprilie 2001. Al doilea copil al nostru este Petrișor Florin, născut în 20 dec. 1979, care este șef de lucrări (lector) la Facultatea de Calculatoare a Universității Politehnice din Timișoara. Este căsătorit cu Mera Edit, informaticiană la o firmă privată olandeză din Timișoara. Este născută în 23 iulie 1988, în Nucet - Bihor. Al doilea băiat al părinților mei a fost Ioan, profesor de fizică în Timișoara, născut în 3 iunie 1950 și decedat în 16 febr. 2015. A fost căsătorit cu Marcoane Mariana, născută în 14 nov. 1949, din Saravale – Timiș, asistentă medicală și au o fată, Alexandra, căsătorită Coniaric, are doi băieți: Darco-Gabriel și Filip-Nicola. Alexandra este translatore și traducătoare de limba engleză și spaniolă în Timișoara.

8. Mihancea Dumitru, căsătorit cu Bochiș Catița din Cetea. Au pe:

a. Nicolae – medic și cercetător gr. I în medicină la Institutul Cantacuzino din București, căsătorit cu 2 copii: Mugur, inginer în Ministerul Afacerilor Externe din București, care are o fată – Dana; și Anca, căsătorită David, economișă în Canada, care are 2 fete – Ioana și Clara;

b. Livia, căsătorită în Cetea cu Topai Virgil, cu care are 2 copii: Nicodim și Ioan, căsătorit cu Lenuța, cu care are 2 fete: Ramona și Roxana;

c. Iosif, dr. inginer, cercetător fizică atomică, născut în 3 apr. 1945, căsătorit cu Dorina din Râmnicu Vâlcea și au 2 băieți: Dragoș, medic manager firmă de medicamente, căsătorit cu Anca din Pitești, având 2 copii, pe Vlad și Petra și pe Adrian – medic urolog căsătorit cu Mădălina, având o fetiță – Teodora.

d. Maria – muncitoare, care are 2 fete: Corina – economișă, căsătorită cu Tiron Cristian din Oradea, cu care are un băiat – Cristian și o fetiță – Anda; Floarea, căsătorită Venter, antreprenoare în Borod, având 2 copii: Florin și Mircea.

9. Mihancea Gavril, căsătorit cu Stancea Floare (sora mamei mele), având 2 copii: Viorel – medic decedat tânăr și Olimpia, care este căsătorită cu Topai Alexandru din Cetea, cu care are 2 copii: Petru, născut în 11 ian. 1970, profesor de istorie și geografie, care are 2 fete – Patricia-Maria și Carina-Ana. Este căsătorit cu Chișbora Corina, economișă. Olimpia îl mai are pe Mircea, căsătorit cu Florica Hamza, care au 2 băieți – Cătălin, student, campion mondial la taekwon-do (arte marțiale) și pe Laurențiu.

10. Mihancea Petru, născut în 20 iunie 1914, căsătorit cu Cătană Victoria, născută 20 apr. 1924. Au 3 copii:

a. Maria, născută în 22 oct. 1943, profesoară de matematică în Cluj-Napoca, căsătorită cu profesorul universitar Iancu Crăciun de la Universitatea Babeș-Bolyai, născut în Telecuș;

b. Leontin, născut în 10 febr. 1945 – decedat în 2016, inginer mecanic, căsătorit cu Lenuța, având 2 băieți: Bogdan, născut în 11 mai 1974 și Teofil, născut în 10 martie 1976, ambii ingineri în Cluj-Napoca;

c. Gheorghe, născut în 15 febr. 1951, inginer, căsătorit cu Delia, economistă; au un băiat Felix, regizor TV și teatru, căsătorit în Cluj-Napoca cu Medea.

11. Mitranea a decedat în 1934, iar despre soția sa Ana nu se cunoaște data decesului.

Până aici au fost rudele mele pe linia bunicii Mihancea Maria, mama tatălui meu.

Urmează rudele pe linia bunicului meu, Mihancea Gligor (erau 2 familii mari Mihancea în Cetea, care nu erau rude), tatăl tatălui meu.

Cei mai vechi ascendenți pe această lini îi știu pe:

I. Mihancea Dimitrie, născut în 1789. A fost căsătorit cu

II. Mihancea Maria, născută în 1799. Au avut un băiat:

III. Ștefan, născut în 1831, căsătorit cu:

IV. Mihancea Ana, născută în 1833. Aceștia au avut un băiat

V. Dimitrie, născut în 3 oct. 1857 și decedat în 1925. A fost străbunicul meu din partea tatălui, fost primar în comuna Cetea timp de 19 ani. A fost căsătorit cu o femeie din familia Topăieștilor, care decedază de tânără. Au avut un copil poreclit „Hancu“, care a fost crescut de bunica sa din partea mamei. Străbunicul se recăsătorește în 2 febr. 1880 cu

VI. Buzle Medreana din Borozel, născută în 26 febr. 1864. Au avut 6 copii:

1. Mihancea Gligor, bunicul meu din partea tatălui, născut în 6 iunie 1895 și decedat în 2 dec. 1951. A fost președintele Asociației deținătorilor de pădure din Cetea până în 1948. S-a căsătorit cu bunica Mihancea Maria, care face parte din marea familie (13 copii) a Mitrăneștilor, născută în 18 martie 1900. L-au avut numai pe tatăl meu, Alexandru, ale cărui date și urmași se află la linia străbunicului meu Mihancea Dimitrie zis Mitrane.

2. Mihancea Dumitru, căsătorit cu Chirodea Ana, având un băiat – Nicolae, căsătorit cu Bochiș Lucreția. Nu au avut copii și l-au înfiat pe Mărușca Nicolae, nepotul de soră a Lucreției. De aceea îi și spune Nicu Cheții.

3. Mihancea Catița

4. Mihancea Raveica

5. Mihancea Titiană, a căror date nu le posed

6. Mihancea Gheorghe, căsătorit cu Topai Cătălina. Au avut o fată, Mihancea Floare Silvia, care s-a căsătorit în Cetea cu Chirodea Augustin (a David). Au trei copii: Chirodea Dorina, căsătorită cu Marincea C-tin din Ora-

dea, cu care are pe Dorin, domiciliat la Paris și Lavinia, profesoară în Oradea. Al doilea copil este Chirodea Gheorghe, inginer zootehnist și doctor în agromonomie (locuiește în Cetea). Gheorghe are 3 copii: Gabriel Traian, electronist în Oradea, Lucian-Gavril, inginer constructor în Cluj-Napoca și Ioana-Codruța, manager. Al treilea copil al soților Floarea-Silvia și Augustin Chirodea a fost Chirodea Merica, căsătorită Ciorba, în Oradea. Nu a avut copii.

Acestea au fost liniile ascendente și descendente ale tatălui meu, Mihancea Alexandru, împreună cu toate rudele, până în februarie 2016.

Urmează ascendenții și descendenții pe linia mamei mele Mihancea (Stancea) Ileana.

Mama mea provine din două mari familii din Cetea: familia Antonescu și familia Stancea.

Familia Antonescu este urmașa preotului Antonescu Ioan. Acesta a avut 7 copii, din care 6 băieți și o fată. Din cei 6 băieți, doar 2 au rămas în Cetea, ceilalți 4 au făcut școli și au plecat din sat, Ștefan ajungând doctor foarte bogat în Lugoj, având o fundație pentru elevii săraci și orfani. Cred că din Ioan Nuțuca, econom în Cetea, se trage bunica mea dinspre mamă.

Acest Antonescu Ioan Nuțuca s-a căsătorit cu Oana Bochiș. Au avut un băiat, Antonescu Nicolae, născut în 1851, care a fost un țăran bogat, bun meseriaș și primar al comunei Cetea. Nicolae s-a căsătorit cu Hoble Ana din Luncșoara, născută în 1857. Aceștia au avut 7 copii. Unul dintre acești copii, Antonescu Cristina a fost bunica mea dinspre mamă, născută în 1895 și decedată în 1982. Bunica a avut 6 frați (surori): Antonescu Ana, căsătorită în Luncșoara, Antonescu Marta, căsătorită cu Cătană Teodor (Șuticu), care au avut o fată, Victoria, căsătorită cu Mihancea Petru a Mitranii, Antonescu Remus și Antonescu Raveica, măritată Topai, care iar a dat naștere la o mare familie în Cetea și la primul medic și ofițer din sat. Topai Alexandru, căsătorit în Timișoara, unde a avut 2 băieți și o fată (un băiat medic, un băiat inginer și o fată ingineră).

Bunica mea Antonescu Cristina s-a căsătorit cu Stancea Ioan, născut în 1890 și decedat în 1964. A fost un om care a iubit pământul, pomicultura, sădind mulți nuci și pruni. A avut 4 fete și un băiat care a decedat la 8 ani. Cele 4 fete au fost Ileana, mama mea care împreună cu tata, Mihancea Alexandru au avut 2 băieți, pe mine și pe Ioan, ai căror descendenți sunt descriși în linia tatălui meu, din marea familie a Mitrăneștilor. Mama s-a născut în 2 iunie 1926 și a decedat în 17 iulie 2002, iar tata s-a născut în 14 mai 1920 și a decedat în 10 iulie 1984. S-au căsătorit în 12 mai 1944. Au dus o viață frumoasă, tata fiind un om foarte blând, respectuos, punctual și foarte inteligent. Știa să cânte la fluier. Mama a fost o femeie foarte curioasă și foarte ageră. Bunicul

Stancea Ioan a avut 6 frați: Stancea Petru, epitrop la Biserica din Cetea, Traian, Constantin (foarte priceput fierar în Cetea), Alexandru, Gavril și Floarea,

Mama Ileana a avut 3 surori și un frate decedat la 8 ani. Sora cea mai în vârstă a fost Stancea Floarea, născută în 1916, căsătorită cu Mihancea Gavril, fiul lui Mitrane. Au avut 2 copii, Viorel – medic decedat de tânăr și Olimpia, căsătorită cu Topai Alexandru, ai căror descendenți au fost descriși la familia lui Mihancea Gavril a Mitranii. A doua soră, Stancea Maria a fost căsătorită cu Boca Petru, țăran destoinic, fiind președintele CAP Cetea. Au avut 2 copii: Nicolae, născut la 30 ian. 1941, inginer agronom în Aleșd, care s-a căsătorit cu învățătoarea Capotă Ileana din Vârciorog, născută în 19 iulie 1944, având 2 băieți: Octavian, născut în 22 sept. 1967, în prezent domiciliat în SUA, și pe Nicușor, născut în 30 aprilie 1969, profesor de matematică și fizică în București. Maria și Petru Boca au mai avut-o pe Boca Dorina, căsătorită Popa, profesoară de fizică în Satu Mare. Împreună cu Popa Petru i-au avut pe Popa Romaniuc Mihael, născută în 1977, profesoară de limba engleză în Cluj Napoca. Are cu Romaniuc Nicu două fete, Sonia și Ariana. Al doilea copil al Dorinei este Popa Doru, născut în 1979, inginer de telecomunicații, căsătorit în București cu Violeta, avându-l pe Ștefănel, în vârstă de 3 ani.

Cea mai tânără soră a mamei a fost Stancea Ecaterina, căsătorită Bochiș. A avut o singură fată, Bochiș Maria, căsătorită Groza, contabilă în Arad. Împreună cu Groza Ioan au 2 fete: Laura, economistă, căsătorită Feraru în SUA și pe Sonia, căsătorită Găleancu, cosmeticiană în Arad.

Acestea sunt liniile ascendente și descendente ale mamei mele, cu toate rudele ei până în februarie 2016.

În încheiere, doresc să îndeplinesc o mare dorință a bunicului meu, Mihancea Gligor, care în 1948, când statul român a naționalizat pădurile și pășunile, era președintele Asociației deținătorilor de pădure și pășune din Cetea. Prin intermediul tatălui meu, Mihancea Alexandru, mi-a transmis că dacă, odată, se va putea, să mă lupt ca această pădure și pășune să ăntre în posesia celor care au primit-o prin Legea pentru Reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, dată de Regele Ferdinand I al României în iulie 1921. Am crezut că după 1989, acest lucru se va realiza, dar din păcate, suntem în 2016 și nu s-a întâmplat nimic, deși toți locuitorii din satele comunei Borod au beneficiat de această lege. Nu pot face mai mult decât să public în această carte respectiva lege, Hotărârea Comisiei pentru expropriere și împrăștiere Bratca din iulie 1928, ale căror dosare au fost găsite la Arhivele Naționale în data de 7 aprilie 2004, dar în prezent, Arhivele din Oradea refuză să ne dea copie după ele. Poate odată și-odată, urmașii celor din Cetea vor reuși.

3822

MONITORUL OFICIAL

30 Iulie 1921

FERDINAND I.

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Rege al României,

La toți de față și viitori, sănătate :

Corpurile legiuitoare au votat și adoptat, iar Noi sancționăm cele ce urmează :

LEGE PENTRU REFORMA AGRARĂ

DIN

TRANSILVANIA, BANAT, CRIȘANA ȘI MARAMURES

PARTEA I

EXPROPRIEREA

CAP. I

Indreptățirea și măsura exproprierii

Art. 1. — În conformitate cu punctul 6 al art. 3 din rezoluția Adunării Naționale a tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, aduși prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia, în ziua de 18 Noiembrie—1 Decembrie 1918, și având ca punct de plecare decretul-lege No. 3914/919, votat de Marele Sfat Național, se declară dreptul Statului de expropriere pentru cauză de utilitate publică, în măsura și condițiunile cuprinse în legea de față :

1. Pentru a spori și completa proprietățile rurale țărănești, precum și izvoarele și pădurile comunale rurale ;

2. Pentru a înlesni dezvoltarea industriei naționale, oprindu-se pământul necesar pentru industria în ființă sau pentru aceea pe care circumstanțele geografice, topografice și geologice o indică incontestabil cu putere în viitor ;

3. Pentru a ușura traiul din orașe și centrele miniere, industriale și balneare, rezervându-se terenuri spre a se crească gospodării pe seama muncitorilor, funcționarilor și altor locuitori cu mijloace modeste de traiu ;

4. Pentru satisfacerea trebuințelor de interes general, cultural, economic, social și științific.

Exproprieria atinge proprietatea fără privire la calitatea proprietarului, capacitatea juridică sau caracterul imobilului ex-

Art. 3. — Moșiile și părțile de moșii expropriabile, potrivit legii de față, sunt lovite de indisponibilitate, în tot ceace privește aplicarea legii, din ziua de 1 Februarie 1921, fără îndeplinirea nici unei alte formalități.

Art. 4. — Întinderea proprietăților se socotește după starea lor juridică d. la 1 Decembrie 1918, ținându-se seama de efectul succesiunilor deschise de la aceasta dată până la promulgarea legii de față.

Instrăinările efectuate de la 1 Decembrie 1918 sunt fără efect în tot ce privește aplicarea legii. Se exceptează și rămân valabile :

1. Vânzările făcute în conformitate cu ordonanța No. 1149/1919 și 1.159/1919 a Consiliului dirigent, resortul agriculturii.

2. Vânzările până la 10 iug de fiecare cumpărător făcute către țărani, invalizi, văduvele și orfanii de război, agronomi, poști, învățători, cultivatori de pământ.

Aceste vânzări vor putea fi revizuite de comitetul agrar.

3. Vânzările făcute până la promulgarea legii de față cu aprobarea Comitetului agrar, Consiliului dirigent, Consiliului superior pentru reforma agrară, cu restricțiunile prevăzute în legea de față în ceace privește exproprieria.

Aceste vânzări vor fi obligatoriu revizuite de Comitetul agrar, care în cazuri bine motivate le validează.

Art. 5. — Moșiile stăpânite în indiviziune se consideră ca fiind divizate în ceace privește exproprieria. Alegerea părții de moșie supusă exproprierii se face în-ă din întreaga suprafață cultivabilă a moșiei.

Art. 6. — Se expropriează în întregi toate proprietățile rurale situate extravilan și urbane.

mpat.

priat de întreaga moșie, alătoare în hotarul unei comune, la cererea lui, voi putea să fie expropriat și clădirile aparținătoare acelei moșii, precum și întreaga invențiar agricolă a moșiei.

CAP. II
Pășunile comunale

Art. 24. — Pentru constituirea și completarea pășunelor comunale:

a) Se destina din pământul expropriat conform dispozițiilor legii de la 1, și numai din pământul propriu pentru pășune, suprafața necesară pentru întreținerea contingentului normal de vite din comună.

b) Se expropriează:

a) Pământul propriu numai de pășune și fânețe aparținând proprietarilor particulari, care întreacă suprafața necesară întreținerii vitelor proprii (pășune și fânețe), socotindu-se numărul acestor vite după contingentul normal în raport cu suprafața de moșie rămasă după exproprie; fără însă ca această exproprie pentru pășune să se socotească sub 50 jugare cad. de fiecare proprietar; pentru această exproprie moșiile stațiunile în diviziune se socotesc ca aparținând unui singur proprietar;

b) Întreg pământul de fânețe și pășune aparținând compozesorilor care întreacă întreținerea necesară întreținerii contingentului normal de vite (fânețe și pășune) ale compozesorilor;

c) Pământul de pășunat și fânețe aparținând comunităților de avere până la limita necesară întreținerii contingentului normal de vite (fânețe și pășune) al locuitorilor, iar în regiunile muntoase până la limita necesară întreținerii contingentului de vite reclamat de cerințele locale ale locuitorilor.

Pășunile comunelor din fostul reg. II Românesc de graniță din Nasaud, relementate prin legea XVII din 1890 se înțeleg ca pășuni comunale, fără altă procedură de exproprie. De aceste pășuni beneficiază toți locuitorii agricultori din comunele foste grănicerești, fărăosebire dacă sunt sau nu descendenți a familiilor grănicerești.

d) Partii din pășunile comunale, urbariale și asociațiunile particulare create în baza legilor 1908 XVII, 1908 XXX, IX, 1908 X I, III, care stabilesc trebuințele de pășunat al contingentului normal de vite din localitate;

e) Acolo unde interesele economice ale populației care vor putea fi expropriate cu avizul serviciului silvic și cu aprobarea Comitetului agrar și pădurii numai dacă terenul este propriu pentru pășunat.

f) Acolo unde nu există pășuni comunale sau nu există pentru toți locuitorii din comună și nu se poate înfrința sau completa prin muloacele arătate la punctele de mai sus, se va destina în acest scop o parte din pământul arabil expropriat conform dispozițiilor legii de la 1, până la 1 jugare cad. de fiecare cap de familie.

g) În regiunile de munte și deal nu se destina pentru pășune pământul arabil care a fost folosit ca atare până la 1 Decembrie 1918.

Pământul de pășune care întreacă trebuințele de pășunat a contingentului normal de vite a locuitorilor locali va servi la înfrințarea de pășune cu preferință pentru acei locuitori cari pășunau înainte pe aceste locuri sau cari au ridicat pe ele silăsuri, stăne sau alte edificii de munte.

Art. 25. — Pământul expropriat conform dispozițiilor art. 22 servește numai la înfrințarea și completarea pășunilor comunale pentru folosința tuturor locuitorilor proprietari de vite, fără privire dacă au pământ cultivabil, dându-se precădere agricultorilor, muncitorilor agricoli, minieri și industriali.

Art. 26. — Suprafața completării sau înfrințării de pășuni comunale se calculează după numărul capilor de familie, socotindu-se după fiecare cap de familie până la 10 jugare cad. la munte, până la 5 jugare cad. la deal și până la 2 jugare cad. la ses.

În comunele de munte în cari ocupațiunea principală a locuitorilor este creșterea vitelor se poate socoti până la 22 jugare cad. de cap de familie; iar în comunele de deal, pentru aceiași locuitori, până la 10 jugare cad.

În acest calcul intră și suprafața pășunilor existente comunale, urbariale sau particulare. Pentru muncitorii agricoli (zileri), minieri și industriali se socotește numai suprafața necesară pentru întreținerea până la 2 capete de vite în orice regiune.

Art. 27. — La expropriea pământului de pășune și fânețe se va ține seama și de necesitățile de pășune și fânețe ale vitelor personalului silvic, după normele dela art. 24, precum și a celor întreținute la exploatarea pădurilor, la industria lemnului, minelor și alte industrii.

Art. 28. — Crescătorilor de vite existente și recunoscute li se respectă pășunile și fânețele necesare.

Art. 29. — În regiunile de munte și deal se pot expropria pentru pășunea comună și pășunile mai mari de 20 jugare cari sunt în apropiere de marginea pădurii și de sat; iar pentru fânețe și cele dela 10 jugare însus din interiorul pădurii și cele mai mici de 20 jugare din marginea lor.

nr. 27/928 n. r. Revenita Comisia de cecol pentru expr. și impr. Bratei.

IN NOMELE LEGII I

Astăzi la Borod la 7. Iulie 1928.

Comisia de cecol pentru împroprietărire Bratei fiind compuse din președinte M. Dr. Iosif Iovșan, Karla Berghes Agronom, Ion Filip ca membri și Teodor Chirila secretar s-a deplasat în comuna Borod pentru aplicarea împroprietăririi.

Luând în considerare că exproprierea a rămas definitivă prin executarea hotărârii Comitetului Agrar, văzând, că exproprierea s-a executat pe teren și în curtea funciunii, luând în considerare tablourile întocmite la 77 mai 1928 precum și Tabloul pentru locuri de case și hîrtiriile referitoare la locurile de case și suprafeți expropriate precum și navele comunele și terenul comunei Borod are 127 jug. pîdură urbană, 190 jug. pîdură urbană și 400 vite mare, și comuna Cetei are 230 de fucuri, 60 vite mare și mic și de 59 de jug. pîdură urbană, și Vitei mare are 115 fucuri, și 244 jug. pîdură comună, și Borocul are 60 de jug. fucuri și 245 jug. pîdură comună, și Cerniceș are 125 fucuri și 160 jug. pîdură urbană.

Comisiunea împărțind proporțional pîdură și pîșună care îi stă la dispoziție, avînd în vedere și situația pîdurii și pîșunii și a comunelor respective cu unanimitate de voturi

Hotărâre:

Din moșia statului expropriate de la Benő Friedmann înscrise în c.f. 674, 853, 1124, 1380, 339, 103, 860, 878, 1544 și 924 și expropriate de la Parochia greco-cat., înscrise în c.f. 642,

1.1. Se destina și se dă în posesiunea și proprietatea comunei Borod pentru complex area pîșunei comunei 1121 jug. 438 stj. de sub nr. top. 1106, 2363, 2807, 2391/10, 2395/10, 2398/4, 2401/1, 2401/16, 2416, 2417, 2418, 2419, 2421, 2424, 2425/1, 2428, 2429, 2430/7, 2430/10, 2431/11, 2439/5, 2439/37, 2440-2447, 2452-2469, 2466, 2467/1, 2467/2, 2469, 2469/8, 2505, 2515/5, 2518/4, - din 2386/5 și 2367/1 - 54 jug. 219 stj. din 2420 - 35 jug. 794 stj. din 2401/14 și 2423/9, - 66 jug. 1077 stj. și nr. top. 1366, 1367

1360, 1370. Materii de lemn rămân proprietate a lui. - - - - -

2./ Se destina și se dă în proprietatea comunei Borod pentru completarea pîdurii comunale 509 juv. 1430 s. t. j. de sub nr. top. 2371/2, 2373, 2376/1, 2376/6, 2380/1, 2381/1, 2383/1, 2383/7, 2384/9, 2410/2, 2411/1, 2404/1, 2401/3, din 2386/5 și 2367/1, + 29 juv. 1198 s. t. j. din 2470- 90 juv. 1183 s. t. j. din 2420 + 20 juv., din 2423/9- și 2401/14+ 55 juv. - - - - -

3./ Se destina și se dă în proprietatea îndrăpătaților conform tabelului anexat 273 juv. 879 s. t. j. din parocșiile care este arătat în tabelul nominal anexat. - - - - -

4./ Se destina și se dă în proprietatea ombaticilor 746 juv. 1102 s. t. j. teren cu livizi din parocșiile care este arătat în tabelul nominal anexat. - - - - -

5./ Se destina și se dă în proprietatea îndrăpătaților 7 juv. 800 s. t. j. din nr. top. 1042 conform tabelului anexat pentru locuri de case. - - - - -

6./ Se reserve pentru întreținerea căminului. - - - - -

a. Teren pentru construirea școlii din nr. top. 300/6 : 2 juv. - - - - -

b. Grădina școlii din nr. top. 1013 și din 1493/4 : 2 juv. 1363 s. t. j. total : 5 juv. - - - - -

c. Distanța învătătorească din nr. top. 1493/4 : 12 juv. 7 s. t. j. din din 2405 și 1/ 2407 : 3 juv. 1593 s. t. j. : total 16 juv. - - - - -

d. Sesiune parocșială din nr. top. 2405-2407 : 6 juv. - - - - -

e. Sesiune cîntorală din nr. top. 2405-2407 : 2 juv. 356 s. t. j. - - - - -

f. Pentru drumuri 1 juv. 1448 s. t. j. - - - - -

g. Pentru loc de sport din nr. top. 1042 : 2 juv. - - - - -

h. Clădituri excese nr. top. 1493/4 : 1 juv. - - - - -

i. Clădituri districte din nr. top. 2494, 2537/1, 2495, 2626, 3002 : 1 juv. 453 s. t. j. - - - - -

II. Se destina și se dă în proprietatea la comuna Cornișel pentru completarea pășunii comunale 140 juv. 1463 s. t. j. pădure de sub Nr. top. 1725/5, 1727/1, 1737/1, 1743, 1476, 1750/1, 1756/16, 1791/1, 1791/2, 1738, 1742, 1747, 1749, 1753. - - - - -

III. Se destina și se dă în proprietatea comunei Valea Albie pentru completarea pădurii comunale 100 juv. de sub nr. top. 2583/3, 2583/4,

2586/1, 2587/1, 2472/4, 2476/2, din nr. top. 2478: 51 jug. 1478 stj. - - - - -

IV. Se destina și se dă în proprietatea comunei Borod pentru com-
pletarea pizurei comune 137 jug. 1022 stj. din nr. top. 3086, 3087, 2487/1,
2550 și din nr. top. 2478: 37 jug. 691 stj. - - - - -

V. Se dă și se dă în proprietatea comunei Cetai pentru comple-
tarea pizurei comune 1405 jug. 1114 stj. pizura de sub nr. top. 2534/3, 2544
2548/2, 2589/2, 2590, 2591, 2593/1, 2601/1, 2636/2, 2637/2, 2638, 2640/2, 2641, 2643
2644, 2645/2, 2647/1, 2649, 2651, din 2594/1-a, 2594/1-b, 2594/1-c: 679 stj. - -

Dat și pronunțat în comuna Borod la 11 Iunie 1928. în prezența celor
interesați. - - - - -

Președinte: ss. Dr. I. Horányi, Membri: ss. I. Filip, ss. M. Berghas.
Secretari: ss. T. Chirilă. Pentru consemnat: p. secretari: ss. Indes-
citrău, L. B. - - - - -

cu adresat pe cetera ter. j. r. k. b. r. s. g.
m. t. e. l. e. k. k. o. n. g. r. i. h. a. l. o. s. i. a. d. i. r. a. t. t. a. r. a. b. a. u. 35 1/32 i. r. a. l.
t. a. r. i. j. e. t. a. l. l. s. a. l. a. t. h. a. l. s. i. a. g. g. y. b. a. r. o. d. k. o. r. s. e. g. k. i. s. a.
f. e. l. i. t. a. r. i. a. t. c. r. o. u. j. o. b. a. u. p. o. r. o. u. d. a. n. y. e. l. b. u. h. a. t. a.
h. u. a. t. m. a. d. o. l. a. t. t. a. l. s. i. r. o. t. s. a. a. e. g. y. e. s. - i. g. a. z. o. l. o. u.
Eled. 1943 év szeptember hó 25. napján

Eledőplán
telekkönyvtár

4.50 P. m. l. e. k. k. o. n. g. r. i. h. a. l. o. s. i. a. d. i. r. a. t. t. a. r. a. b. a. u. 35 1/32 i. r. a. l.
t. a. r. i. j. e. t. a. l. l. s. a. l. a. t. h. a. l. s. i. a. g. g. y. b. a. r. o. d. k. o. r. s. e. g. k. i. s. a.
f. e. l. i. t. a. r. i. a. t. c. r. o. u. j. o. b. a. u. p. o. r. o. u. d. a. n. y. e. l. b. u. h. a. t. a.
h. u. a. t. m. a. d. o. l. a. t. t. a. l. s. i. r. o. t. s. a. a. e. g. y. e. s. - i. g. a. z. o. l. o. u.
Eled. 1943 év szeptember hó 25. napján

Pădurii, Pășuni și Terenuri
Agricole din Bihor
Sediul: Cornelii Coposu
Bloc 15' Ap. 10
Loc. Zalău jud. Sălaj
Telefon 0260-632013
Mobil 0740-026776

Nr. de înregistrare: 2002/2002

Către,

Asociația Nr.
barului CETA
Cetea Nr. 15
Cm. Borod
jud. Bihor

Vă rugăm a vă adresa Comisiei
comunale de Fond Funciar pentru
a vă reconstitui DREPTUL DE PRO-
PRIETATE și pentru suprafața de:

485 jug. 114 stinger - Pășune comună -
atribuită în baza Legii de Reforma Agr.
nr. din 1924, cap. II, art. 26 (după nu-
mărul capetelor de familie din lo-
calitatea Cetea).

Informații suplimentare cu privire la
suprafața de mai sus veți găsi în:

Dosar nr. 6 fila 1-57
Dosar nr. 7 fila 1-49
Dosar nr. 18 fila 41-42 } aflate la

Arhivele Statului din Craiova, Fond. Con-
siliul Agricol Bihor - pe care vă
rugăm să le consultați, să le verificați
și să le introduceți în Dosarul Asociației.

șteptăm răspunsul D-voastră pe adresa asociației noastre. Cu mulțumiri anticipate.

Președinte,

Prof. Ec. Liviu Sabău

Sabău

Bunicii mei dinspre tata: Mihancea Gligor și Mihancea Maria

*Bunicul meu dinspre tată,
Mihancea Gligor, în tinerețe*

*Bunica mea dinspre mamă,
Stancea Cristina*

Bunica Stancea Cristina cu cele 4 fete

*Mama mea Stancea Ileana,
înainte de căsătorie*

*Mama mea, Ileana și tatăl meu,
Alexandru în 1956*

*Tatăl meu, Mihancea Alexandru, cu
vărul său, Mihancea Petru, în tinerețe*

*Bunica mea dinspre tată,
Mihancea Maria*

*Tatăl meu,
Mihancea Alexandru*

*Mama mea Mihancea Ileana, împreună
cu sora ei, Boca Maria*

*Mama mea, Mihancea Ileana, împreună
cu învățătoarea Topai Cristina și Venter
Elisabeta, femeie din Cetea, care a citit
toate romanele lui Rebreanu*

*Fratele meu Mihancea Ioan,
cu mine și verișoara Boca
Dorina în 1956*

Eu, Mihancea Petru, împreună cu fratele meu Mihancea Ioan în 1960

Eu, Mihancea Petru (în pantaloni scurți), fetele învățătorului Topai, Zamfire și Gabriela, Mihancea Ileana, Boca Nicolae și Pavel Dumitru (1956 în pădure la brazi)

Eu, Mihancea Petru, împreună cu verișorii mei Mihancea Iosif și Mihancea Leontin, elevi la Liceul din Vadu Crișului

Eu, Mihancea Petru împreună cu verișorii mei Mihancea Olimpia și Antonescu Gavril în 1960

Brigada artistică a Căminului Cultural din Cetea în 1960, condusă de inv. Topai Cristina

*Tatăl meu, Mihancea Alexandru la pensionare,
alături de redactorul șef al ziarului „Crișana”
Crețu Ioan în 1982*

*Cristina noastră împreună cu
verișorii Nicușor și Octavian
Boca*

*Eu, Mihancea Petru împreună cu
soția, Florica, în tinerețe*

*Eu, Mihancea Petru, împreună cu soția
Florica, pensionari*

*Verișorii: Groza
Sonia, Groza
Laura, Mihancea
Petru-Florin, Popa
Mihaela, Popa Doru și
Mihancea Alexandra*

*Copiii noștri, Petrișor și Cristina
în adolescență*

*Băiatul nostru, Petrișor
Mihancea (Pepy), împreună
cu soția, Edit*

*Băiatul nostru susținându-și
teza de doctorat în informatică,
Timișoara 2010*

*Fata noastră,
Cristina, împreună
cu soțul, Brisc
Ciprian*

*Nepotul nostru
Brisic Ciprian
Mihai, elev la
Liceul Emanuil
Gojdu, 2016*

Noi cu nepotul Ciprian la o partidă de răs

*Nași la finii noștri, Anuța și Florin
Olaru din Valea Mare de Criș*

*Nași la finii noștri, Valeria și Nelu
Pișcorean din Satu Mare*

Nași la finii noștri, Petrică și Corina Topai din Oradea

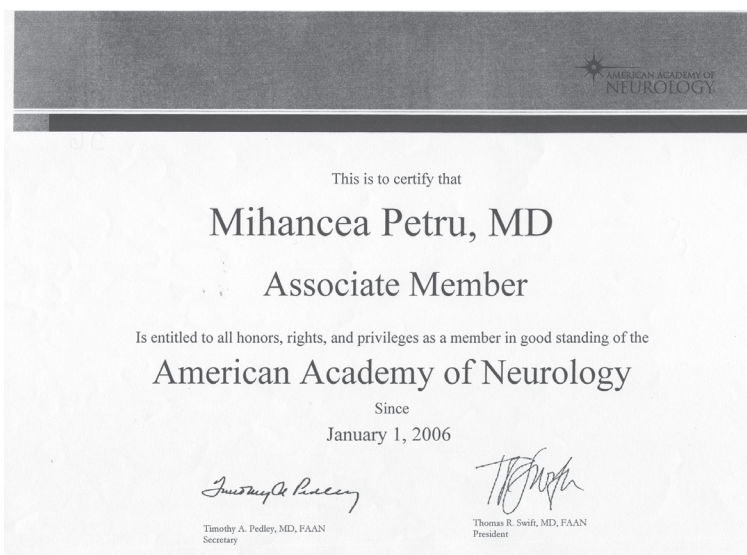

*Comisia în fața căreia
am susținut teza de
doctorat la I.M.F.
Tg. mureș în 1981,
formată din: Prof. univ.
dr. doc. Popoviciu
Liviu, Prof. univ.
emerit dr. doc. Maros
Tiberiu, Decanul Prof.
univ. dr. Olasz Egon,
conf. univ. dr. Șerban
Mircea și Prof. univ. dr.
doc. Simu Gheorghe*

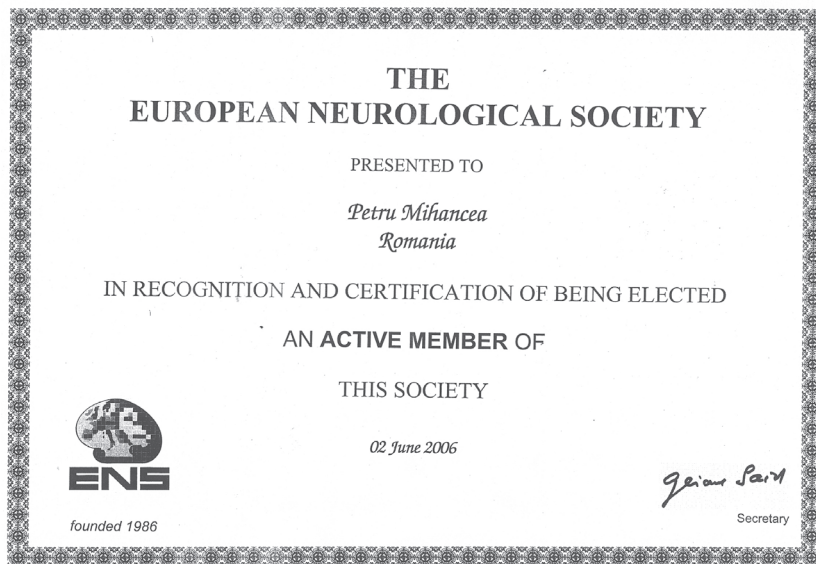

Eu, Mihancea Petru susținând teza de doctorat în 27 martie 1981

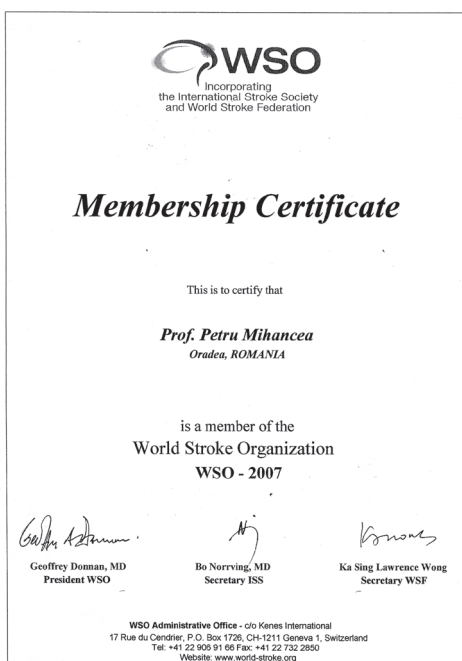
*Membru asociat
al Academiei
Americane de
Neurologie*

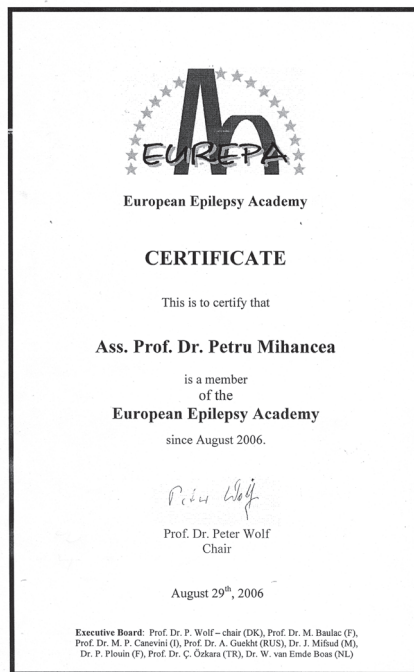

Membru al Societății Europene de Neurologie

*Membru al Societății Organizației
Mondiale de Stroke (A.V.C.)*

*Membru al Academiei Europene de
Epilepsie*

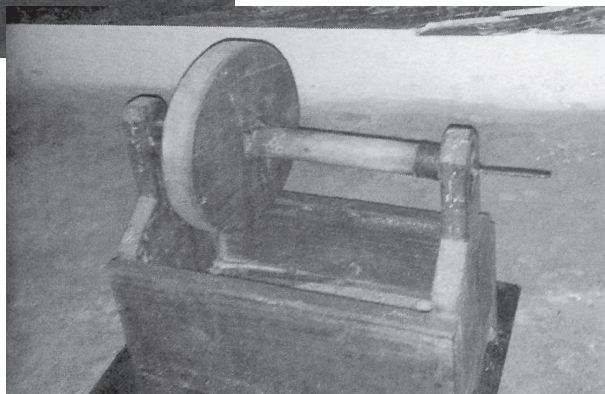
Casa părintească a prof. univ. dr. Mihancea Petru, construită în perioada 1965-1967

Cuptor pentru pâine, candalău, și căldare pentru pregătirea hranei pentru animale din muzeul meu personal din Cetea (1950)

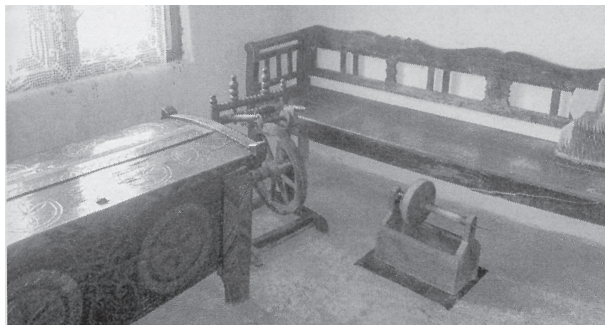

Lada de zestre a bunicii mele Mihancea Maria, construită în 1918-1919

Socală

*Furcă de tors, socală,
grebene și laviță din muzeul
personal din Cetea-Bihor*

*Grajd, șură și cămară din
gospodăria bunicilor mei
Mihancea Gligor și Maria
(1920)*

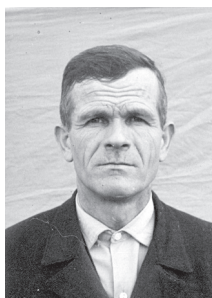

*Colniță de vară din
gospodăria părinților
mei Mihancea
Alexandru și Ileana*

Cazan de fiert țuică din Cetea-Bihor

Bochiș Nicolae și casa lui, construită de el însuși în anii '40

Imagini din satul Cetea, în anul 2015

7.3.19. Familia Mihancea Ștefan și Iuliana

Mihancea Ștefan, născut în Cetea, în 1930, decedat în 2012 și soția Mihancea Iuliana, născută în 1937, în Cetea.

Copii:

• **Pișcoran** (n. Mihancea) Valeria, născută în 1953, în satul Cetea, domiciliată în Satu Mare, profesia asistent medical principal; soțul, Pișcoran Ioan, născut în localitatea Cig (1948), județul Satu Mare, profesia - profesor de matematică.

Copii: Pișcoran Laurian (născut în 1976), lector univ. dr. la Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar de Nord Baia Mare și soția Pișcoran Năstaca (născută în 1977), prof. dr. la Colegiul Economic „Gheorghe Dragoș” Satu Mare.

Nepoți: Pișcoran Andrei Ioan, născut în 2004, elev; Pișcoran Tudor Paul, născut în 2009, elev.

• **Bochiș** (n. Mihancea) Maria, născută în 1957, în satul Cetea, domiciliată în Oradea, jud. Bihor, profesia: contabilă; soțul, Bochiș Nicolae, născut în 1957, în satul Cetea, profesia: constructor.

Copii: Bochiș Ciprian (născut în 1980), antreprenor și soția Bochiș Laura, lector univ. dr. la Universitatea din Oradea.

Pipa Bochiș Lavinia (născută în 1985), medic stomatolog și soțul Pipa Cristian (născut în 1983), profesor de educație fizică și sport, arbitru de handbal de ligă națională, domiciliat în Aleșd.

Nepoți: Bochiș Ștefania, născută în 2009 și Bochiș Horia Ciprian, născut în 2013.

Alte însemnări:

Părinții noștri, Mihancea Ștefan (decedat) și Mihancea Iuliana, au fost oameni gospodari, mândri, cu mare dragoste de pământ, de munca câmpului.

Tata a îndrăgit de tânăr meseria de zidar, a construit multe case, atât în satul natal, cât și în satele învecinate.

Aveau livezi mari de pruni pe care încă le mai cultivă mama; pălinca cea mai bună era la părinții noștri.

Nu putem decât să le mulțumim pentru tot ceea ce-au făcut pentru noi. Suntem mândre de ei. Rădăcinile noastre de aici se trag, din Cetea, iar datinile și obiceiurile strămoșești au rămas adânc imprimate în memoria noastră afectivă.

7.3.20. Maistru Pantiș Iosif

Născut în Cetea la 6 ianuarie 1946 din părinții Pantiș Gavril (n. 2 oct. 1914) în Cetea și Pantiș Saveta (născută Antonescu), la 22 oct. 1920 în Cetea.

Bunicii din partea tatălui: Pantiș Ioan și Ana; Pantiș Ioan a decedat pe front în Primul Război Mondial.

Bunicii din partea mamei: Antonescu Iosif și Ana. Bunicul a fost fierar și pădurar în Cetea.

Căsătorit cu Pantiș Ana (născută Baciuc) din Tilecuș.

În 22.10.1972 s-a născut fiul Pantiș Radu Gabriel, care din anul 2000 este căsătorit cu Mihaela și au împreună o fetiță de 14 ani, Miruna Maria, elevă la Liceul Ortodox „Roman Ciorogariu” Oradea.

Pantiș Iosif are o soră pe nume Elena (căsătorită Indrieș) născută la Cetea la data de 6.04.1939. Elena are două fete: Doina Ruff, ingineră, care împreună cu soțul ei conduc o fabrică de încălțăminte și Florentina Indrieș este economistă la Ing Bank.

Am absolvit școala profesională și am lucrat la uzina Înfrățirea între timp am terminat școala tehnică de maiștri și am lucrat ca maistru și tehnician la întreprinderea Metalica din Oradea, până la pensionare.

Împreună cu familia administrăm cofetăria Perla din Oradea.

Domiciliu: Strada Budai Nagy Antal, nr. 87, Oradea, telefon fix: 0259268620, mobil: 0749064002.

7.3.21. Ing. Pavel Dumitru

M-am născut în Cetea nr. 9 (acum nr. 10), regiunea Crișana (acum jud. Bihor), în prezent pensionar LV activ, văduv din 2004.

Soția Pavel Veturia (născută Vișeu Veturia) a decedat în anul 2004

Copiii:

Pavel Carmen Anca, căsătorită, în prezent Gabor Carmen Anca. Este absolventă a Facultății de Științe Economice U.V. Timișoara. Are două fete: Andreea în clasa a VIII-a și Ioana în clasa a IV-a. Locuiește în Timișoara.

Pavel Andrei Cosmin, căsătorit, soția Pavel Claudia Olimpia (născută Trif). Este absolvent al Facultății de Științe Economice U.V. Timișoara. Are un băiețel născut în 2015. Locuiește în Timișoara.

Părinții:

Pavel Gavril, născut în Cetea într-o familie de 5 copii: 4 băieți și o fată. Băieții: Nicolaie, plecat din țară în anii '30; Dumitru, stabilit în Sacalasău Vechi, jud. Bihor - are urmași; Teodor, stabilit în Borozel, jud. Bihor - are urmași, Gavril rămas pe vatra strămoșească – este tatăl meu. Fata: Florica, stabilită în București - are urmași.

Pavel Ana (Anuța – ca fată Bochiș) născută în Cetea într-o familie cu 5 copii: 4 fete și un băiat. Fetele: Ana - mama mea; Rafila, căsătorită în Cetea - are urmași; Florica stabilită în Delureni (Beznea) - nu are urmași; Ileana stabilită în Borod - nu are urmași; Măria (Noruța) - căsătorita în Cetea - are urmași.

Băiatul: Nicolaie, stabilit în Cetea - are urmași.

Bunicii:

Dinspre tata: Pavel Teodor și Pavel Măria

Dinspre mama: Bochiș Teodor și Bochiș Măria

Am absolvit Facultatea de Electromecanică.

Locuiesc în Baia Mare, str. Dr. Ghe. Bilașcu nr. 26, sc. A, etaj 3, Ap .8

• Tel.: 0262-271.809 • Fax 0362-412.939

Mobil: 0745-644.043 • Email: Dumitru.Pavel@rempaddesign.com

Obiceiurile pe care le cunosc sunt aceleași pe care, sunt convins că le cunosc toți cei care au copilărit în Cetea. Eu am dezavantajul că am plecat de copil de acasă și mi-am vizitat părinții și satul foarte rar. Astfel, am uitat multe din detaliile obiceiurilor sau întâmplărilor trăite în copilărie.

7.3.22. Prof. Popa (Boca) Dorina

De când am putut percepe eu oamenii, îmi amintesc de ceteni ca fiind oameni harnici. În sat, în afară de învățători, preot, gestionar, care erau salariați, toți ceilalți consăteni se ocupau în genere cu agricultura.

Pe pământul ce-l aveau în posesie își semănau grâu, porumb, cartofi, legume, cânepă. Aproape fiecare familie creștea și animale pe care le hrăneau cu ceea ce produceau pe pământul lor. Cu produsele vegetale și animale se autogospodăreau. Fiecare gospodină făcea pâine acasă din făina obținută prin măcinarea grâului la Vadu Crișului. Își creșteau porci și cu carnea obținută la tăierea lor se gospodăreau tot anul, pentru că o conservau prin afumare, prin prăjire și păstrare în unsoare sau cu saramură. Se pregătea mâncare cu carne o dată pe săptămână, de sărbători sau atunci când un gospodar avea lucru. Prin lucru se înșeleau oamenii care nu aveau atâta pământ și-și ajutau consătenii pentru bani sau produse, la fel și rudele care veneau împrumut. Îmi amintesc cu plăcere de întrajutorarea dintre rude la strânsul grâului la arie, ocazie cu care se tăia și cocoșul, pentru că asta se petrecea în august și de atunci încolo, femeile nu mai puneau ouă la clocit, pentru că puii nu mai făceau pene până venea frigul. Așa cum am spus, banii erau mai puțini. Ca să-și cumpere zahăr, ulei, orez sau încălțăminte, oamenii puteau să ducă la cooperativă la schimb - ouă. De asemenea, mai aveau bani din vânzare de grâu, porumb, ouă, smântână, brânză la târgul de la Vadul Crișului, care se afla la 8 km de Cetea. Acest târg avea loc în fiecare miercuri (cred că se mai ține și în prezent). Pentru a ajunge la acest târg, oamenii plecau pe la ora 5-6 dimineața, pe jos, sau rareori cu căruța. Îmi aduc aminte, tatăl meu, Boca Petru, care avea boi, pentru a câștiga bani să ne țină pe noi la internat și la școală, se ducea iarna să coboare cu căruța nisip de la carieră, uneori ducându-l până la Vad. Nu-mi aduc aminte cine era beneficiarul și cine îi plătea.

Aproape în fiecare gospodărie se semăna cânepă și se producea pânză. Din această pânză își făceau cămăși, bluze, poale și cearșafuri. Am să descriu procesul de cultivare a cânepii și de produs pânza.

Cânepa se semăna pe teren nisipos și cu umiditate mare. Fiindcă satul este străbătut de vale, toata lumea semăna cânepa lângă vale. În lanul de cânepă erau două specii. Una care avea tulpina mai subțire și făcea un spic cu flori. Asta se numea de vară și se culegea în iulie-august. Printre acestea erau tulpini mai groase și care aveau spicul cu semințe.

Acestea se culegeau când era sămânța coaptă și aceasta se recolta pentru anul următor. Fiecare soi se culegea în snopi, care se legau tot cu cânepă. Acestea se numeau mănuși. Se puneau 2-3 săptămâni la topit într-o baltă.

Acolo, într-o apă stătătoare i se înmuia tulpina. După asta, se spăla în vale de nămolul ce era pe ea și se pune la uscat. Pentru asta, mănuașă era dezlegată și se întindea pe lângă un gard. Când era uscată, se melița. Asta însemna îndepărtarea părții tari (pozdării) prin ruperi succesive, pentru a rămâne fuiorul. Apoi, acesta se pieptăna cu piepteni specifici și se dădea apoi printr-un alt pieptene special, numit greabăn. La aceste două operațiuni se separau de fuior câlții, din care după toarcere, se țeseau saci.

Când venea iarna, femeile începeau să toarcă cu furca de picior sau fus. De pe fus tortul se aduna pe rășchitor, ca să se facă jurebii (scul). Când era gata torsul, jurebiile se spălau cu leșie în ciubăr și se limpezeau la vale. Apoi se uscau de obicei în ger, căci prin înghețare firul se albea. După aceasta, urma depănatul în urma căruia firul se aduna în ghem. Urma apoi urzitul și montatul în războiul de țesut. Asta se întâmpla prin februarie, pentru ca în martie să fie pânza gata, ca femeile să poată începe munca la câmp. Pânza se spăla și când era uscată, se întindea în repetate rânduri pe pajiște și se tot uda cu apă, pentru a se albi. Se spăla din nou și se aduna în valuri, gata pentru a fi croită și cusută. Multe femei din sat aveau mașină de cusut și coseau cele necesare familiei. Printre acestea se număra și mama mea, Boca Maria. Pentru croit, știu că desfăcea hainele vechi, rupte pentru a le folosi drept tipar. Îmi mai aduc aminte, că datorită faptului că nu aveam curent electric în sat și eram puțin izolați, informarea cetățenilor era foarte săracă. În sat erau doar câteva radiouri care funcționau cu baterii. Dar aproape toate informațiile și noutățile se însușeau la școală și la biserică. Am avut parte în sat de niște dascăli deosebiți în persoanele d-lui Topai Gavril și a domnei Topai Cristina, care în afara cunoștințelor din manual ne învățau multe lucruri folositoare. Dădeau sfaturi nu numai elevilor, ci și cetățenilor vârstnici. Multe știri erau transmise prin toboșarul satului (kisbirău) care umbla pe toate ulițele satului și striga vești, cum ar fi: data unui vaccin pentru copii, pentru animale, convocarea unei adunări generale, etc. Cu toate bunele și relele satului, oamenii se respectau între ei, se ajutau reciproc și erau oameni harnici. Știau să implice de mici pe copii în activitățile gospodărești. Chiar și în timpul școlii, dar mai ales în vacanțe, copiii păzeau vitele și oile la păscut, duceau lemnele pentru foc în casă, mergeau înaintea vacilor la plug și grapă, greblau, făceau țevile cu socala pentru mamele lor să le folosească la țesut pânza.

Îmi aduc aminte cu drag din copilăria mea de păscutul vitelor în locul numit Costi, împreună cu regretatul meu văr Ionică Mihancea și vecina Mariuța Iacobi.

Totul s-a desfășurat pașnic și firesc până la colectivizare, în 1962. Cu mult greu s-au înscris în colectiv sătenii, indiferent cât teren agricol aveau.

Mulți au fugit prin pădure, să nu fie acasă, să nu semneze cererile. S-au întors acasă doar după ce tata, Boca Petru a fost ales președinte la C.A.P., care era considerat un țăran harnic și responsabil. Dar totul era la început și lumea bâjbaia în organizare și producție. Au fost zile grele pentru toți, dar mai ales pentru familia noastră. Noroc că după un timp s-au comasat 3 C.A.P-uri: Cetea, Valea Mare și Borozel și a fost ales președinte Mermeze Dumitru din Borozel. În periodata în care a fost tata președinte, a participat la congresul țăranilor la București, unde s-au întrunit 11.000 de țărani (ca la răscoala de la 1907) și unde a primit o medalie, pe care băiatul meu Popa Dorin o păstrează și azi în memoria bunicului. Venind vorba de copii, vreau să spun că atât regretatul meu soț, Popa Petru, cât și copiii mei, Mihaela și Dorin, și mai recent și nepoții mei Sonia, Ariana și Ștefanei au îndragit mult satul Cetea și sătenii. Întodeauna s-au dus cu drag în Cetea și au ajutat bunicii cu ce știau ei. Eu cred că vor merge cu aceleași gânduri și de acum încolo în sat și vor duce o floare și o lumânare la mormântul părinților mei, Boca Petru și Boca Măria. Multe rude au plecat din această lume și mi-au rămas puține rude în sat, dar și așa abia aștept să mă întorc în Cetea.

D-na prof. Popa Dorina cu copiii ei Doru și Mihaela

7.3.23. Antreprenor Stance Mircea

Sunt născut în 24 aprilie 1964, în localitatea Borod, de profesie conducător auto. Sunt administrator la propria firmă de transport marfă, S.C. STANCE srl., căsătorit.

Am absolvit Liceul Industrial nr. 4 din Oradea și cursul de pregătire profesională pentru instructori auto.

Printre pasiuni se numără pescuitul și creșterea iepurilor.

Locuiesc în Aleșd, str. Ciocârliei, bl. X8, ap. 8 • e-mail: transstance@yahoo.com

Soția Stance Maria este născută în 16 iunie 1969 în localitatea Dej și este lucrător în activități economice în cadrul S.C. STANCE srl.

A absolvit Liceul Economic din Arad.

Fiica noastră Stance Amalia Ioana este născută în 21 ianuarie 1992, în Oradea, în prezent masterandă la Facultatea de Drept din Maastricht, Olanda și este necăsătorită. A absolvit Liceul Economic din Aleșd; deține licență în relații internaționale și studii europene, engleză; master în drept european și honours, stagiul la Administrația Prezidențială 2015. Pasionată de baschet, citit.

Fiul nostru Stance George Nicolae este născut în 3 iunie 2003 în Oradea și este elev în clasa a VI-a la Liceul „Constantin Șerban” din Aleșd. Este pasionat de fotbal, handbal, înot, jocuri PC.

7.3.24. Fam. înv. Ungur Ileana și Ioan

Oameni și obiceiuri din satul Cetea

Circulând pe șoseaua E60, privirea îți este atrasă de un pâlț de brazi și o tur-lă a unei biserici de la poa-
lele munților Plopișului, care atestă existența unui sat. Acesta este satul Ce-
tea, atestat documentar din anul 1392, de peste 600 de ani. Aici m-am născut eu,

Ileana Ungur (Bochiș) la data de 22 aprilie 1946 din părinții Nicolae și Me-dreana. Profesia mea este de educatoare. Am lucrat la Grădinița cu Program Normal din satul Cetea și la Grădinița cu Program Normal din Borozel.

Înainte de a mă căsători cu soțul meu, Ioan Ungur la data de 10 iulie 1966, am funcționat din anul 1964 până în 1966 ca profesoară suplinitoare la Școala cu clasele I-VIII Lunșoara, predând matematica și fizica la clasele V-VIII. Pe soțul meu l-am cunoscut când lucram la această școală, el fiind învățător calificat. În septembrie '66 am venit în satul meu natal, angajată fiind la Grădinița din Cetea. Soțul meu, Ioan Ungur a venit prin transfer în ianuarie 1967, fiind loc disponibil la Școala cu clasele I-IV, prin pensionarea învățătoarei Cristina Topai. Cei doi învățători, Gavril Topai și Cristina Topai aveau un mare prestigiu în sat, alături de preotul satului, Emil Bendorfeanu. Cei doi învățători au fost și învățătorii mei.

Îmi amintesc cu mare plăcere de prima zi de școală, în toamna anu-lui 1954, de efortul depus de dânsii, pentru a ne dezvolta dragostea pentru învățătură, cât și pentru muncă. Ne puneau să adunăm omizi din pomii din grădina școlii, care au fost plantați tot cu ajutorul elevilor. După cantitatea de omizi culese, primeam notă la lucrările practice. Făceam plimbări și excursii pâna la Școala „Cocârla” Șerani, pentru a vedea condițiile pe care le aveau slovacii. Pentru a ne familiariza cu noțiunile de lungime, ne puneau pe rând pe fiecare elev să numărăm câte rotații făcea roata din față a bicicletei, deoarece, la o rotație îi corespundeau 2 metri. În felul acesta am găsit câți kilometri am parcurs până la școala din Șerani.

Deoarece în această perioadă - 1953 - nu era obligatoriu învățământul de-cât până în clasa a IV-a, eu am reușit să pot continua studiile datorită celor doi învățători care i-au lămurit pe părinții mei să mă înscrie în clasa a V-a la Borod.

În clasa a V-a, condițiile erau bune, pentru că exista internat la școală. Din clasa a VI-a și a VII-a, toți copiii din Cetea, au trebuit să meargă pe jos 6-7 km zilnic. Eu eram singura fată între cei 15 băieți care frecventau cursurile la școala cu clasele V-VII Borod. Iarna, pentru a ne feri de lupi, pe „Codrișoare“, mergeam toți în grup cu torțe aprinse făcute dintr-o sticlă în care se punea petrol. Fitulul era făcut dintr-o cârpă.

După terminarea celor șapte clase, am dat admitere și am intrat la Liceul Teoretic din Vadu Crișului. După terminarea liceului au urmat cursurile „Institutului Pedagogic“ din Beiuș, calificându-mă ca educatoare. Am căutat mereu să mă perfecționez, obținând gradele didactice: Definitivat, Gradul II și Gradul I.

Am doi copii Nicolae-Marcel, născut în 6 decembrie 1967, este de profesie profesor, a terminat Liceul Pedagogic, Facultatea de Matematică din cadrul Universității Babeș-Bolyai, iar a doua facultate, Facultatea de Tehnologie a Informației și Comunicațiilor, în cadrul Universității Tehnice. În decursul timpului a ocupat funcția de Inspector școlar general adjunct la Inspectoratul Școlar Bihor, în prezent fiind directorul Liceului German „Friedrich Schiller“ -Oradea.

Are doua fete, Maria – elevă în clasa a XII-a la Colegiul Național Mihai Eminescu și Nicoleta - elevă la același colegiu, în clasa a X-a.

Pe al doilea copil îl cheamă Călin-Ionuț, născut în 26 august 1980. După terminarea Liceului Pedagogic, a urmat cursurile Facultății de Relații Economice Internaționale din cadrul Academiei de Studii Economice din București. După terminarea facultății a fost angajat ca diplomat în Ministerul de Externe, ocupând și funcția de director adjunct. După mai multe examene, a reușit să ocupe un post în Comisia Europeană de la Bruxelles. Este căsătorit și are o fetiță, Ana-Elena, de doi ani și jumătate.

Cea mai bună zestre pe care am dat-o copiilor mei și nepoatei este educația.

Soțul meu, Ioan Ungur s-a născut la 2 mai 1943 în satul Beznea. A terminat Liceul Pedagogic la Oradea. După terminarea studiilor a lucrat la Școala Generală din Luncșoara, apoi în Cetea. A căutat să își depună tot efortul pentru instruirea și educarea copiilor din sat.

Fac parte dintr-o familie de 8 frați, 5 băieți și 3 fete. Am avut o copilărie fericită, deoarece părinții mei, Nicolae și Medreana au căutat să ne asigure condițiile necesare. Tatăl meu a lucrat în mină, astfel că ne asigura hrana și cele necesare. Îmi amintesc, când eram mică, cum primeau părinții mei, valuri de materiale și kilograme de zahăr cubic. Parca o văd și acum pe mama cum le dădea altor mame care aveau copii mici, zahăr pentru a-l amesteca cu pâine, era pus într-o cârpă și se folosea la copiii mici în loc de biberon. Din

materialele primite, pentru a ne face nouă fetelor, rochițe, a dăruit și altor femei. În perioada respectivă, familiile cu mai mulți copii erau protejate de statul român. Părinții mei ne-au educat în spiritul dragostei pentru muncă. Frații mai mari Ioan și Teodor, îmi aduc aminte cum după servirea micului dejun, cu o traistă în care mama le pune merinde (mâncare), cu noaptea în cap mergeau cu căruțele, una trasă de cele două vaci, și alta de doi cai, la pădure la locul numit Cercheș. Acolo era mina de nisip, de unde coborau nisipul în cele două căruțe, până în vale, unde apa curgea pe niște jgheaburi, pentru a-l spăla. Unul dintre frați umplea căruța trasă de cai, cu nisip și îl ducea până la Vadu Crișului, la Fabrica de Caolină, unde era prelucrat. Seara se întorcea acasă cu o sumă oarecare de bani care erau folosiți în familie. Eu și sora mea mai mică, Maria, fiind mezinele, ne ocupam de ducerea animalelor la pășune, la „Băi“. Ca să nu mergem pe jos câțiva kilometri, tata ne-a învățat să mergem călare pe cai. La gâtul lor le atârna „bicauale“ (pripone) pentru a-i împiedica să se depărteze, ca să îi găsim seara. Când ne întorceam, desfăceam priponele, duceam caii lângă o ridicătură și astfel ne puteam ridica pe cai.

Fiecare membru al familiei făcea treaba după posibilitățile lui. Mama se ocupa de mâncare, spălat și alte treburi din gospodărie. Cea mai grea muncă era atunci prelucrarea cănepei, pentru a putea confecționa haine, deoarece nu se găseau în magazine. Îmi amintesc cu nostalgie cum o vedeam pe mama la lumina lămpii cât de mult lucra. Dimineața după ce ne pregătea pentru școală, se așeza la furcă cu roata, să toarcă. Uram, la un moment dat furca aceea, deoarece o lăsam la furcă, o găseam după ce veneam de la școală, tot la furcă. Noi, copiii voiam atenția ei, voiam să se joace mai mult cu noi. Ne spunea povești când avea timp liber, ne ajuta la lecții, dar nu era suficient pentru noi. Mamei mele îi plăcea să citească la sărbători romane, alături de alte femei din sat, parteneri de lectură: Venter Ileana, Venter Elisabeta, Mărușca Ana, Mihancea Ileana. Își imprumutau cărți una alteia.

Cu cea mai mare modestie pot să spun că satul Cetea, datorită dascălilor Gavril și Cristina Topai, Ileana și Ioan Ungur, cât și a părinților elevilor, a înțeles ce înseamnă școala și a reușit să își susțină copiii pentru a învăța carte. Din statistica pe care am făcut-o anul trecut în cartea „Cetea-Bihor un sat pentru credința și legea străbună“ am constatat că în fiecare familie există cel puțin un intelectual.

Cetenii, cum îmi place mie să le spun, au înțeles că cea mai mare bogăție este să investești în copii. Nu și-au construit palate, dar fiecare bănuț l-au folosit pentru copiii lor să învețe carte.

Vreau să mai spun despre părinții mei că au căutat să ne asigure o viață mai bună decât au avut-o ei. Tata a ramas orfan de bunicul meu când avea 18 ani, devenind el capul familiei, ajutând la creșterea fraților mai mici alături

de bunica, iar mama mea s-a născut la două săptămâni după ce a murit bunicul meu, întors bolnav din război. Bunica mea Catița Marcului și-a crescut cu greutate cei 5 copii. Îmi amintesc cu mare drag de aceasta, copilărinte la ea la „Topăiești“. Apoi când era mai în vârstă, a venit la noi. Cu toate că eram mulți copii, nu o deranja. Nu pot să uit poveștile frumoase din viața ei pe care ni le spunea și nouă. Avea obiceiul să citească mult din cărțile de rugăciuni. Se ruga pentru persoanele bolnave. Rugăciunile de dimineață și cele de seară le rostea cu voce tare, astfel că mi-au rămas și mie în memorie de când eram mică. Era ca un medic al satului, cunoștea foarte multe plante medicinale pentru multe boli. Mă lua primăvara după ce se topea zăpada, pe dealul Topăiești și cu sapa scotea unele rădăcini ale unor plante știute numai de ea. Eu le adunam, iar acasă bunica le prepara, ca să aibă să le dea persoanelor care aveau nevoie. Bunica făcea parte dintr-o familie numeroasă de la noi din sat, la care și astăzi li se spune „Mărușcani“. Părinții ei au dat-o la școală să învețe să scrie și să citească. Menționez că era născută în 1885.

Nu pot să uit sacrificiul mare al părinților mei care erau dispuși să se dezrădăcineze de satul natal Cetea, pentru a se muta la Biharia, pentru ca noi copiii să fim mai aproape de oraș, să putem urma cursurile unor școli bune din Oradea. Au reușit să cumpere 2 hectare de pământ în Biharia, au târguit și o casă acolo, urmând să ne mutăm. Mergeam cu tata sau cu frații mai mari din Cetea până la Biharia, cu căruța, pentru a aduce recolta de pe pământ. Acest lucru s-a întâmplat în anul 1959-1960. Mutarea nu a avut loc însă, deoarece acolo fiind zona de câmpie, au început înscrierile în Întovărașie. Tata a fost solicitat să se înscrie cu pământul din Biharia, dar nu a făcut acest lucru, de teamă să nu i se ia și pământul din Cetea, și să fie criticat de consătenii lui pentru aducerea colectivizării în sat. Pentru acest lucru eu am suferit mult, pentru că pe lângă examenul de admitere la liceu, trebuia să aduc adeverință că părinții se înscriu cu pământul în „întovărașie“ sau să fii fiu de muncitor. Datorită faptului că mina de la Bălnaca se închisese, tata nemaiaivând loc de muncă, pentru a face rost de aceasta adeverință, a trebuit să se angajeze în județul Cluj în „Muntele Rece“. În 1960-1961, părinții mei au fost din nou amenințați de către autorități că voi fi trimisă acasă de la Liceul din Vadu Crișului, unde studiam, dar în primăvara anului 1962, s-a făcut colectivizarea agriculturii în întreaga țară, astfel că familia mea a scăpat de amenințări.

Obiceiuri din sat

Șezătoarea. Seara, femeile și fetele se adunau la o vecină, cu furcile. Acolo se cântau cântece vechi populare, iar în postul Crăciunului colindau. Pentru ca în acea perioadă 1950-1952, majoritatea băieților lucrau pământul, seara aceștia mergeau la șezătoare pentru a se întâlni cu fetele pe care le simpatizau. La șezătoare făceau unele jocuri, cum ar fi „Bărdăuța“. Din fuiorul cel mai fin,

faceau două mingi, pe care le așezau pe masă. O minge reprezenta un băiat, iar cealaltă o fată. Cele două mingi se aprindeau cu chibrituri. Dacă cele două mingi se ridicau în sus după ce li s-a dat foc, se presupunea că cei doi tineri se vor căsători, iar dacă mingile ard pe loc, fără să se miște, se presupunea că cei doi tineri nu se vor căsători. Tot la șezătoare se spuneau ghicitori, bancuri sau se discutau noutățile auzite din sat sau din localitățile vecine. Băieții participau la șezători și pentru a observa cât de harnice sunt fetele, care torc mai multe fuse de tort și care mai puține. Bărbații casei, în timpul șezătoarei, sfărmau porumbul sau adunau tortul care era pregătit pentru pânză, în gheme. Alți băieți, care nu participau la șezătoare, pentru a se distra, așezau în fața porții unde era șezătorea, diferite obiecte: căruță, grapă, plug etc.

Prelucrarea cânepii

Acum vreau să explic care sunt etapele de prelucrare a cânepii. Cânepa era de două feluri, de vară și de iarnă. Din cânepa de iarnă, pe lângă fuiorul extras din ea, producea sămânța necesară pentru a o semăna primăvara în pământul care era cel mai bun. Cânepa se culegea în mănuși de cânepă. După ce li se tăiau rădăcinile, se puneau la topit, în „topilă“, o groapă cu apă stătătoare. Se lua de acolo după două săptămâni și se ducea la râu pentru a fi spălată. Se întindea pe lângă garduri pentru a se usca. Pentru a obține fuiorul, se rupeau bețele (se melița cu „melița“). Fuiorul obținut se trecea prin „piaptăn“ iar restul de la piaptăn prin „gribăn“. Fuiorul se torcea cu furca cu roata și se folosea la urzitul pânzei. Materialul dat prin gribăn, se folosea la urzitul sacilor. Când fusul de la furca cu roata era plin, se aducea tortul (firele) pe un „rășchitor“ pentru a forma o „jurebie“. Separat se aduna tot pe rășchitor și tortul pentru saci. Jurebiile obținute se fierbeau cu cenușă și apă fiartă într-un vas din lemn „budălău“. A doua zi se spălau la râu (vale), bătându-le cu „maiul“. Se fierbea încă de două-trei ori tortul, până se obținea culoarea necesară. După ce jurebiile erau uscate, în special bărbații le puneau pe „depenele“, pentru a le aduna în ghem. Urma apoi urzitul firelor pentru pânză pe „urzoi“. Ca să nu se lipească firele pe urzoi, se ungeau cu o soluție formată din făină și apă fiartă. Firele formate mănunchi, erau adunate de pe urzoi, puse la uscat, apoi puse pe război. Erau trecute prin „ițe“ apoi prin „spată“. Se țesea introducând tevilă adunate cu „socală“, pusă în „suveică“, introdusă printre fire prin apăsarea cu picioarele a pedalelor. Se obținea un vâl de pânză care se punea din nou la fiert în butoiul de scândură „budălău“, de câteva ori. Urma apoi albitul pânzei. De obicei torsul cânepii se făcea pâna la Crăciun. În postul Paștelui, când iarba era mai mare, afară era mai cald, se punea pânza la albit. Se desfăcea tot vâlul de pânză pe iarbă și se uda cu apă. După ce era uscată de soare, pânza se uda iar, repetându-se de 5-6 ori pe zi. Plăcerea cea mai mare era să ne plimbăm, eu și sora mea, desculțe pe pânza lungă de aproximativ 50-60 de coți. Acest udat

al pânzei se face în 5-6 zile. Seara, mama aduna pânda. Când pânda era albită, se spăla din nou, se usca pe sârmă, apoi se aduna strâns pe sucitor. Din ea se croiau haine (cămăși, poale pentru femei, prosoape etc).

Claca

Claca era iar un obicei vechi care se petrecea în perioada când se prelucra cânepa. Unele femei care nu reușeau să toarcă cânepa, organizau claca, care consta în următoarele: se distribuia o cantitate cam egală de fuior la fetele mari, care știau să toarcă. Ele torceau fuiorul și îl făceau ghem. Pe fiecare ghem era trecut numele fetei care l-a tors. Ca răsplata pentru munca depusă, persoanele respective puteau să meargă duminica, ziua în care se organiza claca, la joc fără să plătească nimic, deoarece muzica era plătită de cel care organiza claca.

În celelalte duminici, jocul numit „Haba“ era organizat de flăcăii din sat. Ei se înțelegeau cu prețul pentru angajarea muzicanților, pentru a le cânta. Fetele și băieții plăteau o anumită taxă pentru a plăti muzicanții. Haba se organiza în timpul verii în șurile unor oameni din sat, iar în iernile reci, unele familii puneau la dispoziție o cameră mai mare din casa lor. Haba începea la amiază și ținea până la asfințitul soarelui. Fetele erau certate și pedepsite de părinți dacă stăteau mai mult după ce se întuneca. Băiatul care avea sentimente pentru o fată, căuta să ia batistă cu care veneau fetele la habă, cusute cu cele mai frumoase modele.

Nunta

Tot în șezătoare, unde se întâlneau tinerii, hotărau, mai ales în postul Crăciunului, ca imediat după sărbători (perioada dintre Crăciun și postul Paștelui se numea „chișlegi“) să meargă „a cuscri“, adică să ceară fata de la părinți. Când mergeau la cuscrit, de obicei se ducea băiatul, tatăl băiatului și un om de încredere. Părinții fetei se pregăteau în special cu cârnați, țuică de prune. Aici, la casa fetei se făcea târgul: ce pot să îi ofere părinții fetei ca zestre (animale, pământ, mobila care consta de obicei dintr-un dulap sau ladă de zestre). Nunțile, la mine în sat se făceau mai mult iarna, cu rudeniile apropiate și vecinii, deoarece se desfășurau în case. Nu era obiceiul ca fata mai mică să se căsătorească înaintea celei mari. De obicei fetele mergeau de noră în casa. Ea trebuia să știe să facă lucrul din casă, să coacă pâine în cuptor, să prelucra cânepa. Când avea loc nunta, în ziua premergătoare (sâmbătă seara) se făcea încercarea muzicii, care se numea „laslău“. Mersul după mireasă era un ritual deosebit, unde grăitorul cerea mireasa de la părinți pentru a merge la cununie, apoi la mire acasă unde avea loc petrecerea. În săptămâna dinaintea nunții, persoanele invitate duceau „cinstă“ (găină, ouă, zahăr, ulei și alte alimente) pentru a ajuta la pregătirea mesei. Meniul era de obicei format din supă de găina, carne, sarmale, cozonaci, iar mai târziu se făceau și prăjituri. Băutura

consta în pălincă aprinsă, vin de casă, iar mai târziu bere. Aperitivul se servea doar în camera în care erau nașii, mirele și mireasa și consta într-un ou fiert. Pe lângă banii care se dădeau în dar, erau și alte obiecte: cuverturi țesute în război, perne, vase de bucătărie etc. Un obicei deosebit era „dansul miresei“. Acest dans consta în a juca mireasa pentru câțiva bani dați. Grăitorul anunța începutul și sfârșitul dansului cu o lingură cu care lovea o farfurie. Obiceiul s-a scos cu timpul, pentru că se prelungea mult durata nunții, ajungându-se de duminică dimineața până luna la prânz. Banii care se strângeau din dansul miresei erau incluși în darul dat mirilor.

Obiceiuri de Crăciun

Începând din Ajunul Crăciunului, când mama făcea mulți colăcei împlețiți, copti în cuptor, veneau persoane mai sărace cu colinda și primeau colăcei. În această perioadă nu se găsea în magazinul din sat pâine, iar colăceii primiți erau de mare folos acestor persoane. Copiii mai mici umblau în seara de Crăciun cu steaua, cei mai mari cu viflaiemul, iar feciorii cu colinda, numiți „Colindători“. Ei erau răsplătiți cu bani, colăcei, iar colindătorii, pe lângă bani primeau colaci mari împlețiți. Aceștia umblau prin sat cu muzicanții care urmau să cânte la căminul cultural 3 zile și 3 nopți. Cel mai plăcut a fost în noaptea de Crăciun, după ce colindătorii colindau, cânta muzica, iar fetele dansau. Dimineața după terminarea colindatului, se adunau la căminul cultural unde își împărțeau cozonacii, își făceau socotelile cu banii. Vreau să amintesc că în familiile unde erau fete mari, colindătorii erau obligați să colinde „colinda fetei“ pe voci, care era destul de greu de colindat, iar ei de către aceste familii erau răsplătiți cu sume mai mari de bani decât în celelalte familii. Începând cu seara de Crăciun, pe lângă tineri, se strângeau în căminul cultural oameni căsătoriți și mai în vârstă, după ce își terminau lucrul în gospodărie, iar tinerii îi respectau cedându-le locurile din față, lângă muzică. Aceste persoane jucau pe lângă dansurile cunoscute „sirul“, „luncanul“, un dans foarte vechi, „polca“, care le-a trezit interesul tinerilor. Un interes mare îl aveau fetele în pregătirea hainelor noi pentru sărbătorile mari: Paști, Crăciun, Rusalii și în special Sfânta Maria, „Sântă Mărie“ cum i se spunea în satul meu, fiind sărbătorit atunci și hramul bisericii. Era oarecum un egoism, un secret între fete pentru a nu ști ce haine are pregătite fiecare pentru această sărbătoare. Hainele, poalele, bluzele, șorțul erau cusute uneori fără a fi văzute de alte fete.

Luarea rămasului de la cei dragi, de la persoanele apropiate pentru satisfacerea stagiului militar

Înainte cu o seară, băieții care trebuiau dimineața să meargă la comisariatul Aleșd pentru a-și satisface stagiul militar, se urcau într-o căruță trasă de doi cai cu tangalaua care se auzea de la un capăt la altul al satului. Înconjurau satul cântând cântece de rămas bun pentru cei dragi, părinți, frați, prieteni, ve-

cini, iubite. Lumea ieșea din casă să îi vadă, și cu lacrimi în ochi le urau să se întoarcă sănătoși acasă. Îmi amintesc și eu de frații mei, Ioan și Teodor, alături de alți băieți din sat, când au plecat în armată. În această perioadă ,58-60, stagiul militar dura de la doi, respectiv 3 ani a celor care faceau stagiul la marină. Durata era mai mică, de un an și câteva luni pentru cei cu studii universitare. În această perioadă îi puteam vedea pe cei dragi doar când erau lăsați în permisie sau familia mergea la ei. Băieții care făceau armata erau considerați mai maturi, aveau un alt comportament, fiind considerați buni pentru a se căsători.

Prepararea pâinii

Deoarece, înainte de colectivizare, până în 1962, pământul aparținea proprietarilor, aceștia trebuiau să își prepare pâinea în propriile gospodării. Pâinea se făcea din grâul semănat toamna, după aratul pământului cu plugul tras de vite sau cai. Seceratul se făcea manual cu coasa, iar spicele erau strânse în snopi, care erau făcuți în cruci, apoi duse într-un loc stabilit de săteni numit „arie“, iar acolo grâul adunat era făcut în „stog“. Lângă fiecare ștog era obligatoriu să fie pus un vas (cadă) cu apă pentru a putea interveni în caz de incendiu. Grâul era treierat cu batoza. Acum eu am 70 de ani, iar când aveam 6-7 ani am participat la un procedeu prin care se scoteau boabele de grâu din spice. Se numea îmblătirea grâului. Un bătrân al satului, Fanea Tinii, frate cu bunicul meu, a folosit acest procedeu pentru a avea grâu pe care să i-l ducă la una din cele 3 mori de piatră din sat pentru a face făină de pâine. Îmblătitoarele erau două bețe legate cu o sfoară groasă. Spicele de grâu erau puse jos și bătute cu ele. Acest procedeu era făcut de persoanele cărora li se terminase grâul, pâna la noua recoltă.

Prepararea pâinii - procedeu

Vreau să prezint procedeul de prelucrare a pâinii pe care îl știu de la mama mea.

Făina se cernea într-o postavă și era pusă în bucătărie pentru a se încălzi în timpul rece. Seara se făcea aluatul necesar pentru frământatul pâinii. Acest aluat se făcea din: drojdie, făină și rămășițele obținute prin răzuirea postavii rămase din săptămâna anterioară.

Aceste răzuitoare se adunau într-un coc cât un pumn care se păstra la rece până săptămâna următoare, când aceasta răzuitoră se dizolva cu apă caldă. Pentru ca pâinea să fie mai pufoasă, se fierbeau cartofi care se zdrobeau cu un zdrobitor special, iar după răcire se puneau în compoziția de mai sus. Aceste ingrediente se amestecau și se lăsau la dospit până dimineața, când se mai adăuga făina, apa și sarea.

Se frământa manual până când aluatul se desprindea de mâini. Procesul de frământare era unul destul de greu. Zicala „Frământă pâna asudă grinda“, adică pâna transpiră, era folosită foarte des.

Aluatul se lasă la dospit circa două ore, după care se introduce în cuptorul încălzit, cu lopata, pentru a se coace.

Mama mea făcea în fiecare săptămână 8-10 pâini.

Se scotea din cuptor, cu lopata. Se ștergea bine cu o cârpă uscată, apoi se acoperea cu o față de masă pentru ca să se înmoaie coaja.

Pe lângă activitatea la clasă, aveam obligativitatea de a face activitate culturală. Această obligație a devenit o pasiune. Cunosând datinile și obiceiurile strămoșești, am hotărât împreună cu soțul meu, Ioan Ungur, să continuăm activitatea înaintașilor noștri Gavril și Cristina Topai, ducând mai departe aceste tradiții. Cei doi învățători au organizat programe artistice cu elevii care erau la diferite școli.

Îmi aduc aminte de debutul meu pe scena din Cetea, când eram elevă la liceu, împreună cu Petru Mihancea, cu cântecul „Bade, pălărie nouă“.

Cu spectacolele organizate ne deplasam în satele din apropiere, iar ca răsplată, învățătorii mei organizau serate la căminul cultural, unde ne cânta la acordeon Lazoc Ioan.

Noi, Ioan și Ileana Ungur, urmașii celor doi învățători, am pregătit programe artistice cu copiii, tinerii și vârstnicii, participând la diferite concursuri comunale, regionale, județene și naționale, festivaluri, obținând diferite premii.

În anul 1968 am mers într-o basculantă, cu persoanele care au participat la acest concurs național până la Borod, pentru a vedea la televizorul de acolo programul, în Cetea neexistând curent electric.

Una dintre acțiunile importante de care ne-am preocupat a fost organizarea și pregătirea programului celei de-a 600-a aniversări de atestare a satului (1392-1992), la care au fost mobilizați toți fiii satului, prin invitații speciale adresate, trimise de familia Ungur.

Tânără mă măritai

Tânără mă măritai

Loatră soacra-mi căpătai

Ea de loatră șade-n vatră

Cu vătraiul să ma bată.

Luai secerea la brâu

Mă dusei să secer grâu.

Secerai pân' la pânzut,

Cu lacrimi și cu plânsut.

Când era la prânzu mare

Vin soacrele cu mâncare.

Numai una nu venea
Ce să nu fie soacra mea.
Pusei secerea-n pământ,
Mă dusei în deal să plâng
Și mă făcui turturea
Mă dusei la maica mea.
Când maica gătea de cină
Eu turtuream la streșină,
Când maica cina la masă
Eu turtuream la fereastră.
- Hasi pasare de-acolea,
Doar nu ești fata mea.
-Taci maică nu mă hăși,
Până nu ți-oi povesti,
Că de când m-am măritat,
Eu nimica n-am mâncat,
Numai paie afumate,
După casa lor țâpate.
Când eram la maica mea,
Eram pui și turturea,
Iar de când m-am măritat,
Nu-s nici turturea, nici pui,
Nici i-s dragă nimănui.

Baladă

Colo-n vale, lângă moara cea din sat
Ilenuța cea frumoasă, spală haine neîncetat:
Și toți zic ca să le lase, ea răspunde tot mereu
- Eu spăl haine de mireasă și-l aștept pe badea-l meu.
Tatăl sau e om de seamă, chiar primar în satul lui
Nu-i venea la socoteală cum șad ea pe fata lui.
Ilenuța cea frumoasă nu iubea pe nimeni cu drag
Decât pe Ghiorghiță, pe un fecior din sat, sărac.
Tatăl său când observase
Foarte rău s-a supărat
Și pe Ghiorghiță îndată
Drept la armată l-a băgat.
Șapte ani de-atunci trecură
De când dânsul e soldat

Și-o inimă arzătoare îl așteaptă neîncetat.
Vin feciorii de la luptă
Ea cu danșii a vorbit
- Știu ca n-am sa fiu mireasă,
Știu că Ghiorghe a murit.

Foaie verde trei arginți

Foaie verde trei arginți, singura-am fost la părinți, măi dor,
Singură și m-am distrat și-am ajuns la măritat.
Și măicuța nu m-a dat, c-a zis că nu-i liberat
A venit unul din lume, derbedeu și mare câine, zău
Două vorbe mi-a vorbit, mama m-a și logodit, măi dor.
După două luni de zile, vine maica pe la mine, dor
De departe m-a întrebat, cum duci frica la bărbat, măi dor.
De frică și de rușine, spusei mamei c-o duc bine.
- Fata mea dacă ți-i bine, unde-i carnea de pe tine?
Carnea și ciolanele, le-au mâncat dușmancele.
Dușmancele satului, nanele bărbatului.
De vrei mama să mă ai, prinde la car patru cai,
Patru cai și patru boi, și-mi duci zestrea înapoi.

Doamna Ungur Ileana cu copii de grădiniță

*Clacă la Cetea, regizată de
Ungur Ileana*

*Mama doamnei
Ungur Ileana*

Învățătorii din Cetea cu copii de școală și grădiniță

Catița Marcului, bunica doamnei Ungur

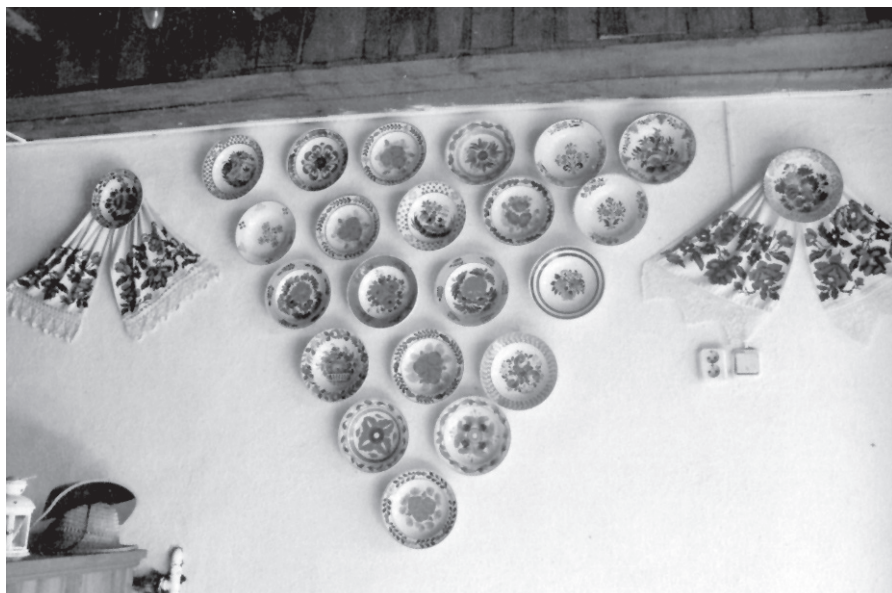

Doamna învă. Ungur Ileana în tinerețe

Imagini cu părinții doamnei Ungur

Interior din camera de vară a familiei Ungur

7.3.25. Familia Venter Petru și Ana

Suntem cunoscuți în sat sub numele de Petruțu și Anuța Petruț. Domiciliați în satul Cetea nr.181, având 4 fete: Doina, Irina, Rodica și Mărioara.

1. **Doina** - căsătorită cu Nelu Venter din Cetea (a Deacului)
2. **Irina** - căsătorită cu Gavril Chirodea din Cetea (a Petrii Gavrilii)
3. **Rodica:**

Născută în comuna Borod, jud. Bihor la 02.12.1968.

Studii: Liceul Economic din Oradea, promoția 1983-1987 – profilul Contabilitate-comerț, Facultatea de Științe Economice din Timișoara, promoția 1987-1992, specializarea Finanțe - contabilitate;

Calificări suplimentare:

- Expert contabil, membră a Corpului Expertilor Contabili și Contabililor autorizați din România - CECCAR.

- Auditor financiar, membră a Camerei Auditorilor Financiari din România - CAFR.

- Consultant fiscal – membră a Camerei Consultanților Fiscali din România - CCF.

Activitatea profesională:

- Inspector credite la BCR și BANCOREX Oradea,
- Șef serviciu credite la Banca Românească Oradea,
- În prezent, administrator și asociat la S.C. Oppius Impex srl Oradea - societate de contabilitate și expertiză contabilă, liber profesionist - auditor financiar și consultant fiscal.

Stare civilă: căsătorită Onița.

1 copil: Onița Horia Șerban,

- în prezent elev în cls. a XII-a la Liceul Emanuil Gojdu din Oradea, profilul Matematică-Informatică intensiv Bilingv, cu media generală 10 din cls. I-a până în prezent;

- președinte al Consiliului Național al Elevilor din România (CNE)

- aptitudini muzicale (muzica clasică);

- nominalizat în cartea „Bihoreni cu care ne mândrim“.

4. **Mărioara:**

Născută în com. Borod, jud. Bihor la 24.08.1972;

Studii: Liceul Economic din Oradea, promoția 1987-1991, profilul Finanțe - contabilitate; Facultatea de Științe Economice din Oradea, promoția 1996-2001, specializarea Finanțe - bănci;

Calificări suplimentare: Expert contabil, membră a Corpului Experților Contabili și Contabililor autorizați din România – CECCAR;

Activitatea profesională: Economist și Director agenție BCR Oradea;

Stare civilă: căsătorită Pleș, 2 copii:

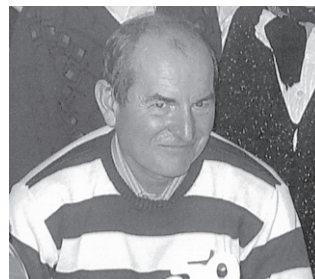
Pleș Denisa Nicola, elevă la Școala „Oltea Doamna“ Oradea

Pleș Dragoș Vlad - grădiniță Oradea.

7.3.26. Venter Silvia Doina si Venter Ioan

Sunt o fiică a satului Cetea, Venter Silvia Doina, născută în 6 aprilie 1961 în localitatea Borod, din părinții Venter Petru și Ana; am trei surori: Irina, Rodica și Mărioara. Am absolvit Liceul din Aleșd, am lucrat 10 ani la Combinatul de Ciment Aleșd, apoi am făcut Școala CFR, am lucrat 13 ani în Gara Aleșd, în prezent lucrez ca vânzătoare la un ABC în Aleșd.

Sunt căsătorită cu Venter Ioan Nicolae, tot un fiu al satului (Nelu Diacului), născut în 23 august 1959 în Borod, din părinții Aron și Ileana. Locuim în Aleșd, Piața Unirii bl. PB7 și păstrăm casa părintească din Cetea, nr. 41.

Venter Ioan, soțul meu a absolvit Liceul CFR din Oradea, a lucrat la Revizia de Vagoane Oradea, Gara Aleșd, a ieșit în pensie în 2011. Este cantor la Biserica din Chistag de 19 ani, pasiune moștenită de la bunicul său, Bochiș Nicolae, care a fost cantor în Cetea timp de 46 de ani. Avem doi copii:

Venter Daniel, născut în 9 noiembrie 1982, căsătorit, locuiește în Peștera, jud. Bihor. A absolvit Liceul din Aleșd, a urmat Școala de Agenți de Poliție din Câmpina, Facultatea de Drept Vasile Goldiș din Arad, în prezent lucrează ca agent de poliție în Aleșd.

Venter Nicolae, născut în 5 august 1984, căsătorit, locuiește în Oradea. A absolvit Liceul din Aleșd, a urmat Școala de Agenți de Poliție din Cluj-Napoca, Facultatea de Științe Economice din Oradea, în prezent lucrează ca agent de poliție în Oradea.

Sora lui Venter Ioan, Miclăuș Doina, născută în 8 august 1956, locuiește în Oradea. A lucrat la Textila Crișana Oradea, în prezent pensionară. Are doi copii:

Miclăuș Adrian, născut în 11 mai 1978, este căsătorit, locuiește în Oradea. A absolvit liceul, Conservatorul din Oradea, lucrează la Ansamblul Profesionist Crișana din Oradea. Cântă la vioară și este unul dintre cei mai renumiți soliști instrumentiști de muzică populară din jud. Bihor. Are doi copii, Mădălin, de 10 ani și Alexandra, de 8 ani.

Miclăuș Alin, născut în 6 august 1984, este căsătorit, a absolvit liceul, școala de bucătari și lucrează ca bucătar în Spania – Tenerife.

Părinții Venter Aron și Ileana, decedați, s-au mutat în Oradea în anul 1975 și s-au angajat. Tata Aron a lucrat la Fabrica de Zahăr, a decedat la 58 ani, mama Ileana la Fabrica de Mobilă, a decedat la 61 ani.

Tatăl meu, Venter Petru a lucrat o perioadă scurtă în Refractara Aleșd, a decedat în 2015 la 78 ani.

Mama Venter Ana are 73 ani, este casnică și trăiește în Cetea.

Bunicul meu, Madar Gheorghe, decedat în 1993 a fost dus în lagărele de concentrare în Ungaria la „Peșt“, dincolo de Dunăre, între anii 1940-1944, împreună cu Boca Petru și au fost puși la muncă silnică la minele de cărbuni din localitatea Esztergom. Îmi povestea bunicu că pe-atunci zona noastră făcea parte din Ungaria și, „când au venit rușii“ au reușit să fugă din lagăr și-au pornit pe jos să vină acasă. Era iarnă foarte grea. Când au ajuns la Dunăre, nu au putut să treacă cu barca, apa era înghețată. Peste tot erau soldați ruși. Bunicu și-a lăsat valiza cu actele și tot ce avea, pe malul Dunării și-a zis către ortacii săi că ori moare, ori ajunge acasă. Și-a luat inima-n dinți și-a trecut Dunărea pe gheață și a ajuns acasă pe jos. Lui Boca i-a fost frică că se rupe gheața. L-au prins rușii, l-au luat prizonier și l-au dus în Siberia și numai peste 4-5 ani a venit acasă.

Cimitirul din Cetea este poreclit „Dealul Pintii“ deoarece tata lui Madar Gheorghe, „Pintea“ a donat pământul la biserică pentru cimitir.

Bunica Madar Irina a decedat în 1996.

Bunicul Bochiș Nicolae s-a născut în 1908 în satul Cetea. A făcut școala primară de 7 clase din Borod. Se căsătorește cu Bochiș Ana. În 1935, la 27 ani, este trimis de către preotul Emil Bendorfeanu să dea admitere la Școala de cântăreți bisericești din Oradea, unde reușește. Face 2 ani și termină cu note bune, majoritate 9 și 10. Are doar două note de 8, la constituție și tâmplărie (carnetul de note se găsește la nepotul său Nelu Diacului – Venter Ioan). A cântat în strană și înainte de a merge la școala de cântăreți, fiind „deac“ la biserică din Cetea timp de 46 ani, până în 1980; decedează în 1982. El a fost cel care a introdus curentul electric în biserică.

Pe vremea aceea era printre puținii oameni din sat care știa să scrie și să citească, fapt pentru care mulți oameni mergeau la el să le întocmească anumite contracte și scrisori.

A făcut cursul de măcelar la Sânicolau Român, fiind primul „henteș“ din sat care știa să taie și să pregătească porcul de Crăciun.

El era „grăitor“ la toate nunțile din sat.

Toate aceste îndeletniciri i le-a lăsat moștenire nepotului său Nelu și a învățat și pe alții mai tineri, tuturor li se adresa cu vorba „măi nepoate“.

A lăsat un carnet cu multe colinde, cântări bisericești și obiceiuri de Crăciun, hora mortului adaptată la vârsta celui decedat, doine, cântece de petrecere. În concluzie, a fost cantor, henteș, grăitor la nunți, a compus cântece bisericești, doine și cântece de petrecere. Un om multilateral pregătit.

Obiceiuri din Cetea

Vreau să vă povestesc câteva amintiri din copilărie, și-anume, cum se face pânda din cânepă.

Primăvara se semăna cânepa, prin iunie-iulie se culegea cânepa de vară, se făceau „munuși“, se lăsa să se usuce, apoi se ducea cu carul la „topilă“ (baltă cu apă), se puneau greutatea pe ea încât să fie complet acoperită cu apă. Se lăsa cam două săptămâni, după care se ducea la vale și se spăla până mergea apa curată din ea. Se întindea pe gard și pe acoperișul casei să se usuce, apoi se „melița“ până ieșeau toate „pozdăriile“ și rămâneau „câlții“. Câlții se dădeau prin „gribăn“, prin pieptene și se obțineau fuiorul.

Iarna începea torsul. Din fuior se făcea „caier“, care se punea în furcă și se torcea cu fusul sau cu „furca cu roată“. Firul obținut se făcea „jurebii“ și i se zicea tort. Tortul se băga în „budălău“, o cadă din lemn folosită numai pentru fierberea hainelor. Deasupra se puneau cenușă și se turna apă fiartă cât să acopere cenușa și se lăsa de seara până dimineața, când se scotea un dop de la fund și se dădea drumul la „leșie“. Se scotea tortul din budălău și mergeau femeile la vale și „lau“, adică îl băteau cu „maiul“ pe „masa de lăut“ și-l limpezeau în apă până se făcea alb ca zăpada. Valea era înghețată bocnă. Spărgeau gheața și-și făceau loc să ajungă la apă. Îți încălzeau mâinile în apă caldă dusă de-acasă într-o oală. După ce se usca, se puneau jurebiile pe depenele, se făceau ghemuri, se urzeau pe „urzoii“ (un fel de vârtelniță dreptunghiulară înaltă cam de 2m). Urzeala (grămada de fire lungi) se aduna pe sulul mare al războiului de țesut. Între rândurile de urzeală se puneau vârghele. Războiul de țesut avea ițe și spată. Spata era pusă în „brâgle“. Urzeala se băga prin ițe, se „nevedea“ ca să iasă pe pânză diferite modele, apoi prin spată, iar pânda țesută se aduna pe sulul mic al războiului. Un obiect necesar pentru războiul de țesut era „socala“. Pe aceasta se puneau o țevă din lemn de soc, se învârtea cu mâna o roată și se aduna fir de pe ghem. Țeava se pune în suveică și se țesea pânda. Valul de pânză se fierbea în budălău primăvara, se ducea la vale la lăut și se întindea pe iarbă la soare să se usuce. Din pânda astfel obținută, femeile făceau haine pentru membrii familiei, prosoape, fețe de masă, haine de pat.

Din aceste amintiri ne putem da seama cât de greu le-a fost părinților și bunicilor noștri, cât s-au trudit pentru noi ca să ajungem fiecare unde am ajuns. Aproape din fiecare casă, copiii au plecat la oraș pentru a se realiza în viață și pentru un trai mai bun. Satul este aproape pustiu. Nu trebuie să uităm nici unul din cei care au plecat că rădăcinile noastre au rămas în satul Cetea și măcar din când în când merită să ne întoarcem să-l vedem.

Nelu Diacului și Doina Petruț dorește tuturor consătenilor multă sănătate, bucurie și să ne vedem cât mai des!

Venter Doina, născută în Cetea, 1961

Obiceiuri de Rusalii

– de la Doina (Silvia) lui Nelu Diacului - Venter Doina – Cetea

În satul Cetea se obișnuia ca de Rusalii să se împodobească casele cu multă verdeață. Pe jos se împrăștia iarbă verde, pe pereți, la toate „taljerele cu șterguri“ (adică farfurii cu prosoape cusute sau țesute în război cu diferite modele populare), la icoane, la uși, se puneau crengi de tei. Crengi de tei se puneau și la „căput“ (poartă) și la grajd.

În ziua de Rusalii, fetele tinere făceau dimineăta cununi din spice de grâu și flori, le duceau la biserică, se sfințeau, se puneau pe crucea de la preapori și se păstrau așa tot anul, ca să fie roadă îmbelșugată și să fie toate holdele ferite de dezastre naturale.

Și în prezent, în ziua de Rusalii, la sfârșitul slujbei, creștinii duc de la biserică apă sfințită cu care își sfințesc casele, animalele și holdele și ramuri de tei, tot sfințite, pe care le pun în casă și la porți.

Cerutul miresei

– de la Nelu Diacului din Cetea – Venter Ioan, născut în 1959

Iubiți miri, iubiți nași, iubiți părinți, cinstiți nuntași. Ne-am adunat în această frumoasă zi să sărbătorim ceremonia căsătoriei celor doi crai, care s-au hotărât să-și unească sufletele în fața noastră și-a lui Dumnezeu. De aceea, crăiasa noastră nu poate pleca la cununie până nu-și cere iertare de la cei dragi și zice așa:

*Astăzi este o zi mare
Este zi de sărbătoare,
Sărbătoarea nunții mele.
Ah, cât m-am simțit de bine
Cu părinții lângă mine
Însă jalea mă apasă
Că mă depărtez de casă
Sufletul mi se-ntristează
Iară ochii-mi lăcrimează.
Dragi părinți, ne despărțim,
Nu plec ca să nu mai vin
Ci mă duc la cununie
Ca să fim soț și soție.
Mulțumesc că mi-ați dat viață
Și că m-ați ținut în brațe*

*Mult, tu, mamă m-ai iubit
Și de rele m-ai ferit.
Somnul tu ți l-ai lăsat,
Lapte de la sân mi-ai dat.
M-ai păzit de foc și apă,
Să nu te uit niciodată.
Frunzuliță viorea
Tată, nu te pot uita.
Cât ai umblat după mine
Ca să-mi fie-n lume bine
Sfaturi bune îmi dădeai
Tu la muncă când mergeai,
Ca să fiu o fată bună,
Nimenia să nu îți spună
Vorbe rele despre mine.*

*Iubiții mei adunați
Faceți bine și-ascultați
Și fiți cu luare-aminte
La vreo două, trei cuvinte
Care în cărți nu sunt scrise
Dar trebuie astăzi zise.
Acuma de dimineață
Mândru soare-o răsărit
Mireasa s-o-mpodobit
Și pă mire l-o primit.
Rosmarin în colțul mesii,
Mândru plâng ochii miresii.
Lasă plânge săracii
Că ce-o fost, mai mult n-o fi.
Ia-ți mireasă, pe vecie,
Rămas bun de la „fetică”,
De la soare, de la lună,
De la maica ta cea bună,
De la grădina-nflorată
De la frați și de la tată,
De la dealul cu brânduși,
De la unchi, de la mătuși,
De la părul cel cu pere,
De la veri și verișene,
De la grădina cu nuci,
De la scumpii tăi bunici,
De la fir de busuioc,*

*De la feciorii din joc,
De la pietrele din vale,
De la preținile tale.

Iară tu, dragul meu mire
Vei merge la cununie
Să-ți iei mireasa soție.
Că-i poruncă-mpărătească
Trebuie să se-mplinească.
Și de ți-o greși vreodată,
Tu fă bine și o iartă,
Că-i minte copilărească
Nu-i „modru” și nu greșescă.
Trandafir și busuioc
Dumnezeu să dea noroc.
Firicel de iarbă creață,
Dumnezeu să vă dea viață
Să trăiască și nănașii,
Să boteze copilașii.
Iară voi, iubiți nuntași
De-aceea suneți chemați
Să petrecem împreună
La această voie bună.
Cruce-n casă, cruce-n masă,
Dumnezeu pe toți v-aldească,
Pă mire și pă mireasă!*

Cântări bisericești din colecția fostului cantor din Cetea, Bochiș Nicolae, născut în 1908, culese de nepotul său Venter Ioan, din Caietul bunicului

Naintea ta Isus iubit (priceasnă)

*Naintea ta Isus iubit
Vin azi încrezător
Căci tu de-acia te-ai jertfit
Să-mi fii Mântuitor
De când aflat-am că stă scris
Te-ascult în timp plăcut
Tu bucurii din paradis
Mi-ai dat când ți-am cerut.*

*Eu altceva nimic n-aduc
Decât o vină grea
Și unde Doamne eu s-apuc
Decât spre mila ta.*

*În mine nimica nu e bun
Tot ce-am făcut e rău*

*Nădejdea toată însă pun
În ajutorul tău.*

*Gol nimeni n-a venit înapoi
Din câți te-au căutat
Căci tu pre toți din mari nevoi*

I-ai scos când te-au rugat.

*De-acia dar acum și eu
Cu lacrimi strig și cer
Ah, mântui sufletul meu
Nu mă lăsa să pier.*

Frați creștini

*Frați creștini din lumea întreagă
Treseriți în cânt voios
Intonați un imn de slavă
Toți câți credeți în hristos.*

*Înfrăță-vă popoare
De la răsărit și-apus
Și plecându-vă genunchii
Cântați domnului Isus.*

*O Hristoase în Sfânta taină
Ce dorești să ne iubim
Dă-ne nouă a ta pace
Darul tău să-l împlinim.*

*Pentru noi venind pe lume
S-a făcut copil plăpând
Pentru noi murind pe Cruce
S-a jertfit ca melul blând.*

*Iară astăzi sub chipul pâinii
Iară vine pe altar*

*Și se dă cu totul nouă
Să avem viață, s-avem dar.*

*Sbuciumat de ură mare
Neamul nostru omenesc
N-are liniște, iar frații
Între ei se dușmănesc.*

*Potolește tu, furtuna
Stinge focul dintre frați
Și fă să sorbim iubirea
La-a ta masă adunați.*

*Te rugăm Hristoase Doamne
Să ne ierți că am greșit
Pentru că străin de tine
Până acum nu te-am iubit.*

*Mișcă inimile noastre
Ca plângându-și vina lor
Strânși în juru-ți să rămână
În toți vecii vecilor.*

La Masa celor ce se ospătează

Binecuvântare rostită înainte de a lua masa împreună cu familia, la nuntă, la comăndări, la botezuri și alte evenimente

*Cela ce ai săturat pre popoare în pustie și ai izvorât lor apă din piatră și la Cana Galileei apa în vin o ai prefăcut.
Însuși casa aceasta întărește-o, însuși pâinea înmulțește-o, însuși vinul bine-*

cuvântează-l și celor ce ne-au primit pre noi plată cerească dăruiește-le și pre noi, pre toți miluiește-ne ca un bun și de oameni iubitor.

Maică pururea Fecioară (priceasnă)

*Maică pururea fecioară
Tu care în cer strălucești
Mai frumos decât toți sfinții
Și cetele îngerești.*

*Tu de-acolo ocrotește
Neamul nostru creștinesc
Să trăiască după voia
Tatălui celui ceresc.*

*Roagă-te Măicuță Sfântă
Roagă-te și pentru noi
Primește cântarea noastră
Și ne scapă de cel rău.*

*Roagă-te Măicuță Sfântă
Roagă-te și pentru noi
Primește cântarea noastră
Și ne scapă de nevoi.*

Cruce Sfântă părăsită (priceasnă)

*Cruce Sfântă părăsită
Lângă margine de drum
Coperișul tău se strică
Lângă creștinii de-acum.*

*Cruce Sfântă cu putere
Tristă stai în locul tău
Cauți la lume fără 'a cere
Ceva-n ajutorul tău.*

*Cruce sfântă, jalnic este
Tristă stai plecată-n jos
Și nu-i nimeni să te-ndrepte
Vai ce lucru dureros.*

*Nimeni nu mai vine doară
Să te-ndrepte iar frumos
Bate vântul, te doboară
Cu icoana lui Hristos.*

*Oamenii nu-și mai ridică
Pălăria-n dreptul tău
Să se-nchine și să zică
Doamne, feri-ne de rău.*

*Dar credința mie îmi spune
Că mult nu va dăinui
Printr-o tainică minune
Crucea tot va birui.*

Sfânta Împărtășanie (priceasnă)

*Vai, cu buze necurate
Acum Doamne, îndrăznesc
Să-ți cer marea bunătate
Al tău trup Dumnezeiesc.*

*Spre osândă, să nu-mi fie
Al tău trup Dumnezeiesc.*

*Și cu lacrimi mă rog ție
Doamne când mă împărtășesc*

*Doamne dă-mi o picătură
Din al tău sânge curat
Să-mi spăl întinată gura
Și inima de păcat.*

*Că eu dacă nu voi bea
Din sângele tău pre sfânt
Viață-n mine, n-oi avea
Nici cu tine nu mai sunt.*

*Doamne, azi mă împărtășesc
Cu al tău trup prea scump și sânge*

*Căci viața îmi tânjește
Fără el în veci voi plânge.*

*Luați, mâncați acesta este
Timpul și sângele meu
Ce pentru mulți se jertfește
Ia și tu, suflete-al meu!*

Colinzi din Cetea

adunate de Venter Ioan din Cetea, născut în 1959, cantor, nepotul renumitului cantor din Cetea, Bochiș Nicolae

Pe cel câmp cu flori frumoase

*Pe cel câmp cu flori frumoase
Lerui, Lerui Doamne
Grea turma de oi se lasă
Lerui, Lerui Doamne
Dar la turma cine dumblă
Lerui, Lerui Doamne
Dumblă și dumblă tatăl sfânt
Lerui, Lerui Doamne
Cu un topor încolțurat
Lerui, Lerui Doamne
Cu un șuer înșuerat
Lerui, Lerui Doamne
Tot fluieră și şuieră
Lerui, Lerui Doamne
Câte oi îl deauziră
Lerui, Lerui Doamne
Toate-și beau toat-și păstrează
Lerui, Lerui Doamne
Numa o mială strămioară
Lerui, Lerui Doamne
Aceia mai întârziară
Lerui, Lerui Doamne
Tatăl sfânt dac-o întreba
Lerui, Lerui Doamne
Hoi tu mială strămioară
Lerui, Lerui Doamne*

*Ce ești tu așa întârzioară
Lerui, Lerui Doamne
Da hoi doamne cum n-oi fi
Lerui, Lerui Doamne
Că grea veste d-auziți
Lerui, Lerui Doamne
Ca pă noi vinde-ni-ți
Lerui, Lerui Doamne
Pentr-o dalbă fecioriță
Lerui, Lerui Doamne
Cărei dragă la părinți
Lerui, Lerui Doamne
Da noi doamne rugănea-mu
Lerui, Lerui Doamne
Și ne scoți în primăvară
Lerui, Lerui Doamne
Când ies turmele afară
Lerui, Lerui Doamne
Că noi doamne ce făceau
Lerui, Lerui Doamne
La ispas un bot de caș
Lerui, Lerui Doamne
Și la paști un mielut gras
Lerui, Lerui Doamne
Ș-un suman solomenesc
Lerui, Lerui Doamne*

*Lung doamne până în pământ
Lerui, Lerui Doamne
Și pe fata lui de-afară
Lerui, Lerui Doamne
Scrisă-i mândră sărbătoare
Lerui, Lerui Doamne
Și pă fața lui dă dos*

*Lerui, Lerui Doamne
Scrisă-i numele Hristos
Lerui, Lerui Doamne
Și de acum până în vecie
Lerui, Lerui Doamne
Mila domnului să fie
Lerui, Lerui Doamne*

Aseară pe-nserate

*Aseară pe-nserate
Fecioara Măria
În Vișlaiim Cetate
Călătorind sosea.*

*Și fiind obosită
Sălaşul își cerca
Și-n Vișlaiimul mare
Nimenea nu-o lăsa,*

*Atunci Sfânta Fecioară
Din oraș ieșea
Și-n câmp într-o poiată
Acolo s-așeza*

*Și între dobitoace
Pe fânul uscat*

*Născut-a Preacurata
Un mare împărat.*

*S-aude-n glas spre seară
Al clopotelor cânt
Căci cine, vine iară
Iisus pe-acest pământ.*

*El vine-n haină albă
De îngeraș purtat
Să spele lumea-ntreagă
De rău și de păcat.*

*De-atunci în orice casă
S-aud colindători
Colinda lor duioasă
Răsună până-n zori.*

Veniți astăzi credincioși

*Veniți astăzi credincioși
Să-i săltăm să săltăm
De nașterea lui Hristos
Să ne bucurăm, să ne bucurăm*

*Că el astăzi în Vișlaiem
S-a născut, s-a născut
Pre cum l-au vestit prorocii
Mai dedemult, mai dedemult.*

*Îngei și păstori cântare
I-au adus, i-au adus*

*Și noi toți intru cântare
Să-i cântăm, să-i cântăm*

*Pace și bună voire
Pe pământ, pe pământ
Că astăzi ni s-a născut
Domnul sfânt, Domnul sfânt*

*Și de-acum până-n vecie
Până-n vecie
Mila Domnuui să fie
Mila Domnului să fie.*

Astăzi s-a născut Hristos

*Astăzi s-a născut Hristos
Mesia chip luminos
Lăudați și cântați,
Și vă bucurați.*

*Mititel înfășeșel,
În scutec de bumbăcel,
Lăudați și cântați
Și vă bucurați.*

*Vântul bate nu-L răzbate,
Neaua ninge nu-L atinge,
Lăudați și cântați
Și vă bucurați.*

*Și de-acum până-n vecie,
Mila Domnului, să fie,
Lăudați și cântați
Și vă bucurați.*

Florile-s dalbe

*De trei luni de când venim
Florile-s dalbe.
N-auzim cocoși cântând
Florile-s dalbe.
Numai oameni verșuind
Florile-s dalbe.
Verșuind cu desfătare
Florile-s dalbe.
Ca și la un praznic mare
Florile-s dalbe.
Gazdă, găzdoaie de casă
Florile-s dalbe.
Fii și cu noi bun la masă
Florile-s dalbe.
Fă și cu noi un bun prânz
Florile-s dalbe.*

*Că n-am venit de flămânzi
Florile-s dalbe.
Ce-am venit c-am auzit
Florile-s dalbe.
Că s-a născut Fiul Sfânt
Florile-s dalbe.
Oareunde pe pământ
Florile-s dalbe.
La apa Iordanului,
Florile-s dalbe.
Și l-au botezat Ioan
Florile-s dalbe.
Ba Ioanu-i, ba-i Hristos
Florile-s dalbe.
Ala-i Împăratul nost
Florile-s dalbe.*

Deschide ușa creștine

*Deschide ușa creștine
Că venim din nou la tine
Drumu-i greu și-am obosit
De departe am venit
Și la Vișlaim am fost
Unde s-a născut Hristos
Și-am văzut și pe-a Sa mamă
Pe care Măria o cheamă
Cum umbla din casă în casă*

*Ca pe fiul ei să-l nască
Umbla-n jos și umbla-n sus
Ca să-L nască pe Iisus
Umbla-n sus și umbla-n jos
Ca să nască pe Hristos
Mai târziu găsi apoi
Un staul frumos de oi
Și acolo pe fân jos
S-a născut Domnul Hristos*

*Cete de îngeri coboară
Staulul de-l înconjoară
Păstorii cu flori în mână
Împletesc mândră cunună*

*Pe cunună-i scris frumos
Astăzi s-a născut Hristos
Care cu puterea Sa
Va împărăți lumea.*

În orașul Viflaiem

*În orașul Viflaiem
Veniți toți ca să-l vedeți
Prorocia de demult
Că se va naște Iisus
Mesia chip luminos_BIS
Astăzi se naște Hristos_BIS*

*Din fecioara Maria
Din neamul lui Avram
Din sămânța lui Adam
Din duhul sfânt zămislit_BIS
Din sămânța lui Iosif_BIS*

*Trei crai de la răsărit
La-nchinare au venit*

*Daruri scumpe aducând
Și care Iisus zicând
Culcă-te împărat ceresc_BIS
În sălaș dobitocesc_BIS*

*Te culcă pe fân uscat
De îngeri înconjurat
Craii te vor lăuda
Și mărire îți vor da
Slavă întru cel de sus
Și pace pân la apus
Și deacum până-n vecie
Mila Domnului să fie.*

Doamne a Tale cuvinte

*Doamne a Tale cuvinte
Care s-au scris mai-nainte
S-au plinit precum și scrie
Moise la cartea întâie,
O, minune.*

*De la răsărit răsare
O stea cu lumină mare,
Razele își răspândește,*

*Pe trei crai povățuiește
O, minune.*

*Steaua magilor vestește,
Vifleemul îi primește,
Și din prorocie rară,
Pe Mesia îl aflară,
O, minune.*

O Doamne-mpărate sfinte

*Doamne-mpărate sfinte
Primește a noastră cinste
Primește-o de la noi
Că suntem păstori de oi
Și așa e rânduiala*

*Să ne plătim zeciuiala
Și așa e scris în legi
Ca să dam una din zeci
Am și eu zece
Dăm și noi un berbec*

Cerul și pământul

*Cerul și pământul
În cântări răsună
Îngeri și oameni
Cântă împreună
Refren.*

*Hristos se naște, Domnul coboară
Îngerii cântă, magii îl adoară
Păstori aleargă, ieslea o-nconjoară
Mari minuni se întâmplară.
Din cer Cuvântul*

*În trup se arată
Noaptea din lume
Zi se face-ndată _R
Din Răsărit vin
Magi cu bucurie
Cu dar de smirună
Aur și tămâie _R
Hristos se naște
Veniți la închinare
Cu vesel suflet
Veselă cântare _R*

Măruț mărgăritar

*Am plecat să colindăm,
Măruț mărgăritar,
Pe la curți de gazde mari.
Măruț mărgăritar,
Dar gazdele nu-s acasă,
Măruț mărgăritar,
C-au plecat la vânătoare,
Măruț mărgăritar,
Să vâneze căprioare.*

*Măruț mărgăritar,
Căprioare n-au vânat,
Măruț mărgăritar,
Ci-au vânat un iepuraș.
Măruț mărgăritar,
Să facă din blana lui
Măruț mărgăritar,
Veșmânt frumos Domnului.
Măruț mărgăritar,*

O, ce veste minunată

*O, ce veste minunată,
În Viflaem ni s-arată,
Astăzi s-a născut,
Cel fără-de-nceput,
Cum au zis prorocii, bis*

*Mergând Iosif cu Măria
În Viflaem să se înscrie
Într-un mic sălaș
Lângă acel oraș
S-a născut Mesia bis*

*Că la Viflaem Maria,
Săvârșind călătoria,
Într-un mic sălaș,
Lângă-acel oraș,*

*S-a născut Mesia. bis
Pe Fiul în al său nume,
Tatăl L-a trimis în lume,
Să se nască și să crească,
Să ne mântuiască, bis*

*Păstorii, văzând o zare,
Din cer o lumină mare,
Ei fluierau, îngerii cântau,
Și toți se bucurau. bis*

*E Iisus păstorul mare
Turmă ca El nimeni n-are
Noi îl laudăm și ne închinăm,
Cu credință tare. bis*

Sosit-a praznicul iară

I. Sosit-a praznicul iară

*De care ne bucurăm
Căci Iisus din cer coboară
Să se nască-n Betleem __Bis*

*Dar Maria Maica Sfântă
Și Mama lui Dumnezeu
N-are loc să se-odihnească
Să nască pe Fiul Său __Bis*

*Ea umbla din casă-n casă
Și nimenea n-o lasă
Și bătea din poartă-n poartă
Până din oraș ieșea __Bis*

*Ei mergeau pe drum plângând
Iar Iosif așa zicând:
Eu mai văd departe-o zare
Și voi merge pe cărare __Bis*

*II. La peșteră cum sosiră
După ce se odihniră
Cerul frumos strălucea
De o stea ce răsărea __Bis*

*Steaua de la răsărit
Ce mergea către apus
Să le-arate la magi locul
Unde s-a născut Iisus __Bis*

*Să se bucure oricine
De Nașterea lui Iisus
Că ne-a scos din focul veșnic
După cum prorocii au spus __Bis
Noi dorim ca-n astă seară,
Unde acuma colindăm
Și la anul care vine
Fericiti să vă aflăm __Bis*

Viflaime, Viflaime

*Viflaime, Viflaime,
Cum de n-ai primit în tine
Pe Fecioara Maria
Să nască pe Mesia*

*N-ai știut, tu, Viflaime
În casele tale bune
Să-i dai un pic de sălaș
Celui mai sfânt Copilaș*

*N-ai știut, tu, Viflaime
Ca câtă dragoste vine*

*Cea mai sfântă-ntre fecioare
A domnului Născătoare*

*Pat moale și scutece,
I-au dăruit vitele,
Lumina I-a oferit,
O stea de la răsărit.*

*Peștera întunecoasă
A fost a Domnului casă
La venirea Sa în lume
Din vina ta, Viflaime.*

Trei crai

*Trei crai de la răsărit
Cu steaua au călătorit
Și-au mers după cum citim
Până la Ierusalim*

*Acolo dac-au ajuns
Steaua lor li s-a ascuns
Și-a-nceput a se plimba
Prin oraș a întreba*

*Unde s-a născut zicând
Un crai mare de curând
Iară Irod împărat
Auzind s-a tulburat*

*Craii dacă au plecat
Steaua iar s-a arătat
Și-au mers până a stătut
Unde-a fost Pruncul născut.*

*Pe crai în grab-a chemat
Și în taină i-a-ntrebat
Ispitindu-i mânios
Să afle despre Hristos*

*Magii atunci s-au bucurat
Și în peșteră au intrat
Domnului s-au închinat
Ca unui mare împărat.*

Trei păstori

*Trei păstori se întâlniră
Și așa se sfătuiră
Raza soarelui, Floarea soarelui
Și așa se sfătuiră*

*Și să facem o cunună,
S-o-mpletim cu voie bună,
Raza soarelui, floarea soarelui,
S-o-mpletim cu voie bună.*

*Haideți fraților să mergem
Floricele să culegem
Raza soarelui, Floarea soarelui,
Floricele să culegem.*

*Și s-o ducem lui Hristos
Să ne fie de folos,
Raza soarelui, floarea soarelui
Să ne fie de folos.*

Domnul Iisus Hristos

*Nouă azi ne-a răsărit
Domnul Iisus Hristos
Mesia cel mult dorit,
Domnul Iisus Hristos.*

*Și cu lapte s-a crescut,
Domnul Iisus Hristos.*

*Din Fecioară s-a născut,
Domnul Iisus Hristos,*

*Cum e robul s-a smerit
Domnul Iisus Hristos,
Și pe noi ne-a mântuit,
Domnul Iisus Hristos.*

Sus la poarta raiului

*Sus la poarta raiului
Poarta Raiului,
Paște turma Tatălui
Turma Tatălui*

*Bate vântul frunza lin
Lin și iarăși lin.*

*Refren:
Lunu-i lin și iarăși lin*

*Dar la turmă cine stă
Cine, cine stă
Stă chiar Maica Precistă
Maica Precistă,
Refren...*

*Lângă ea un legănel
Da, un legănel
Cu un copilaș în el
Copilaș în el,
Refren...*

*Copilașul când plângea
Puiul când plângea,
Maica Sfântă-L legăna*

*Maica-L legăna,
Refren...*

*Copilașul când dormea,
Puiul când dormea,
Maica Sfântă lin cânta,
Maica lin cânta,
Refren...*

Sus boieri, nu mai dormiți

*Sus boieri nu mai dormiți
Vremea e să vă gătiți
Casa să v-o măturați
Leru-i, Ler
Și masa s-o încărcăți
Leru-i, Ler.*

*Noi umblăm și colindăm,
Și pe Domnul laudăm
Din seara ajunului*

*Leru-i, Ler
Până-ntr-a Crăciunului, Leru-i, Ler.*

*Că s-a născut Domn prea bun
În sălașul lui Crăciun
Că s-a născut Domn Frumos,
Leru-i, Ler
Numele lui e Hristos,
Leru-i, Ler.*

Steaua sus răsare

*Steaua sus răsare
Ca o taină mare
Steaua strălucește
Și lumii vestește
Că astăzi curata
Prea nevinovata
Fecioara Măria
Naște pe Mesia
În țara vestită
Vișlaeem numită*

*Magii cum zăriră
Steaua și porniră
La Dânsul intrară
Și-i se închinară
Cu daruri gătite
Lui Hristos menite
Luând fiecare
Bucurie mare
Care bucurie și la noi să fie
De la tinerețe pân la bătrânețe.*

Colo sus în vremea aceea

*Colo sus în vremea aceea
În frumoasa Galileia
O Fecioară viețuia,
Ce Maria se chema.*

*Nazaret i-a fost orașul
Unde ea-și vrea sălașul
Într-o zi Maria sta,
Singură și se ruga*

*Dar deodată ce văzuse,
Casa toată se umpluse
De-o lumină lucitoare
Ca lumina cea de soare.
Îngerul Gavril intrase
La Sfânta Fecioară-n casă.
Și din zbor cum se oprise
Bucură-te, îi grăise.
Ea văzând s-a-nspăimântat
Întru sine s-a-ntrebat
Doamne ce să fie oare
Aste vorbe de onoare.*

*Îngerul i-a zis: Marie
N-avea teamă, pace ție.
Sfânt al Domnului trimis
Nu te-nspăimânta, i-a zis
Nu te-nspăimânta, Maria
Că vei naște pe Mesia.
Fiu al Domnului va fi
Și Iisus se va numi.
Maria când a auzit
Cu smerenie a zis
Dac-așa vrea Cel de sus
Fie mie cum mi-ai spus.*

În cetatea-mpărătească

*În cetatea-mpărătească
Refren: Florile sunt dalbe
Prins-au rugii să-nflorească __R
Însă nu e rug în floare __R
Ci-i o Sfântă Născătoare __R
Lângă Maica-n legănel __R
Doarme Pruncul mititel __R
Iar în jurul Pruncului __R
Crește floarea rugului __R
Printre rugii înfloriți __R
Cresc și spinii ascuțiți __R*

*Pruncu-n somn se mișcă lin __R
I-a ajuns mânuța-n spini __R
Din mânuță-i iese sânge __R
Pruncușorul începe-a plânge __R
Taci cu mana Fiul meu __R
Că-ți va fi cu mult mai greu __R
Ucenicul când te-o vinde __R
Și pe Cruce te-or întinde __R
Atunci nașterea de-acum __R
Îți va face-un aspru drum __R*

OBICEIURILE DE CRĂCIUN CU STEAUA

Steaua cu trei crai, Irod și doi Moși

*Craiu I
Ce ne facem craii departe
Că nu știm în care parte
Că în oraș cum am ajuns
Steaua noastră s-au ascuns
Care urmează pe Hristos
Către Ierusalim în jos.*

*Craiu II
O, frate, nu te întrista*

*Că steaua iară ni se va arăta
Că bine vom judeca
Și la Irod vom intra
Pe el îl vom întreba*

*Craiu III
O, fraților, rău cujetați
Ca pe Irod să-l întrebați
O, voi nu știți
Că acela a vrut rău lui Isus?*

Craiu II

*Merge-voiu de va fi acasă
Căci de el nimic nu-mi pasă
Mergem numai să intrăm
Pe Irod să-l întrebăm.*

*O, ce crezi înălțate împărate
De te lauzi atâta că ni-i bate?
Căci tu pe atâta să mai fii
Sau pe atâta să trăiești
Pe pământ să viețuiești.*

Craiu I

*Înălțate împărate
Am venit la a tale palate
Și la a ta împărăție
Pentru mare bucurie.*

*Și noi toți trei suntem gata de război
Căci tu numai ceva de ni-i face
Ce nouă nu ne place
Și de pământ te vom stinge
Că și pământul sub tine va plânge.*

Irod

*Ce bucurie ai tu așa mare
De a-mi face întrebare
Spune-mi după olaltă
N-aștepta vorbă rugată.*

Irod

*O, lună și soare
Stață-mi într-ajutoare
Că pe acești trei crai,
În bucăți să-i taiu.*

Craiu III

*Nu te mânia în zadar
Să nu-ți fie de amar
Căci în acest sfânt ținut
Domnul Ceresc s-a născut.*

Craiu II

*O, Irod ticălos
La inimă foarte pietros
Cerul te pedepsească
Pe locu tău pică pedeapsă
Piatră pucioasă pe a tale oase
Câine și un tiran rău
Că ai vrut rău lui Dumnezeu.*

Irod

*O, craiu fără de minte
Du-te acuma din-nainte
Să n-apuc sabia în mână
Că pe locu te facu praf și țărână.*

Irod

*Și eu vă zic vouă
Cu grăbire să mergeți
Din izvor sigur
Veste să-mi aduceți
Atât trei ispitiți.*

Craiu I

*Să mergem totuși spre steaua cea
mare
Mai cu multă îndrăzneală*

Cântare

*Ca să adeveriți unde Hristos s-au Născut,
Lui Irod vicleanul, văzut-a Dumnezeu
Iară celor trei crai le trimis îngerul său, să le dea înștiințare ca pe altă cale
să meargă în țara lor.*

O minunată veste ni se arată, căci Fiul ceresc și tot pământesc, îngeri din cer glăsuiesc innuri.

Nașterea vestesc. Nu în palate, nici în curți înalte, ci pe fân uscat, în scutece înfășiat, cum s-o prorocit prin proroci de mult.

Mântuitorul astăzi se naște, turma și-o paște, noi despre aceasta dăm la toți de veste.

Mai mult nu vorbim degrabă să mergem la drumul nostru.

(Irod lovește pe un păstor cu sabia, care cade la pământ).

Moșul de sus către cel de jos

Scoală moș bătrân că nu te culca, că mă tem că prea rău te-i visa.

Moșul de jos

Dar stăpânul gazdă o literă de pălincă a zis că ne-a da.

Moșul de sus

Nu-ți vorbesc eu de litera de pălincă, ci-ți vorbesc să te scoli sus, până multe nu ți-am spus, să n-apuc o botă mare, când oi u începe cu ea a da, nu-i joi a scărpanare.

Moșul de jos

Dar coastele și cârnații de mult sunt în frigare.

Moșul de sus

Nu-ți vorbesc eu de coaste și frigare, ci-ți vorbesc să te scoli în picioare că te lovesc cu asta bătă peste foale de zbori pe vatră între oale.

Moșul se scoală în picioare și începe a juca cu celălalt, iară craii le cântă:

<i>Iată noi ortacilor, bunilor prietenilor</i>	<i>Ca să-l vadă, să-l cunoască</i>
<i>Lăudați și cântați și vă-nbucurați</i>	<i>Și ca să-l cinstească</i>
<i>Cu păstorii dimpreună</i>	<i>Cu sutele ne-ar cinsti</i>
<i>Să ne facem voie bună</i>	<i>Cu leii ne-ar veseli</i>
<i>Că ni s-a născut Hristos, lumii de folos.</i>	<i>Batăr ce or fi și cam rupte</i>
<i>S-a născut într-o poiată</i>	<i>Că le-om primi cât de multe</i>
<i>Nu în curte desfătă</i>	<i>Acum domnul cu Doamna</i>
<i>Ci smerindu-se pre sine.</i>	<i>Prețenu cu prețenu</i>
<i>S-a născut într-o poiată.</i>	<i>Toți acum se bucură</i>
<i>Trei crai de la răsărit</i>	<i>La nașterea Domnului.</i>
<i>La Vifleem au venit</i>	<i>Dar un pahar de pălincă</i>
	<i>Aduceți-mi-l în brâncă</i>

<i>Uită-te tu către mine</i>	<i>De frig, de jer mâncați</i>
<i>Cum închin eu către tine</i>	<i>Văzând cerul luminând</i>
<i>Da n-are ce-ți părea bine</i>	<i>Îngerii-n ceruri cântând</i>
<i>Că nimica nu-ți rămâne</i>	<i>Și de-acum până-n vecie</i>
<i>Lăudați și cântați și vă bucurați.</i>	<i>Mila Domnului să fie</i>
<i>Noi păstori, oameni săraci</i>	<i>Că ne-a scos de la robie.</i>

COLINDĂ OBLIGATORIE ÎN CETEA

Nașterea

*Nașterea ta Hristoase, Dumnezeuule
Răsărit-a lumii, lumii, n-acunoștinței
Că-ntru dânsa ceea ce slujea stelelor
De la stea s-au învățat
Să se-nchine ție soarelui dreptății
Și să te cunoască pe tine
Răsăritul cel de sus
Doamne, mărire ție!*

Iată, îngerul vine (colindă)

<i>Iată îngerul vine</i>	<i>A cărui stea s-a văzut (Bis)</i>
<i>Cu prea bună vestire</i>	
<i>Taină mare vrea să spună (Bis)</i>	<i>Și cu daruri a-ncercat</i>
<i>Fecioara, ea prunc va naște. (Bis)</i>	<i>Spre marele împărat</i>
	<i>Și dacă și l-au aflat (Bis)</i>
<i>Cum poate asta să fie</i>	<i>Cu daruri s-au închinat (Bis)</i>
<i>Că ea de bărbat nu știe,</i>	<i>Ca la un mare împărat</i>
<i>Duhil Sfânt o va umbri (Bis)</i>	<i>Și de-acu, până-n vecie</i>
<i>Pe Isus îl va primi. (Bis)</i>	<i>Mila Domnului să fie (Bis)</i>
	<i>Fiți voi toți cu bucurie</i>
<i>Cel de demult prorocit</i>	<i>(Bis)</i>
<i>În Vifleem s-a născut</i>	<i>Și cu mare veselie.</i>

Mărire întru cei de sus (colindă)

<i>Mărire întru cei de sus</i>	<i>Refren:</i>
<i>Îngerii cântare-au adus</i>	<i>Că e fiu Dumnezeiesc</i>
<i>Căci Hristos azi s-a născut</i>	<i>Fiul Tatălui Ceresc</i>
<i>Lumea de dar s-a umplut.</i>	

*Voi păstori acum plecați
Pe Hristos curând căutați
Cu fluierile cântați
Cu îngeri lăudați.*

*Refren: Că e soare din răsărit
Pentru neamu întunecit*

*Veniți și voi credincioși
Să cântați cuvioși
Și în genunche să-i cădem
Lui Hristos să ne-nchinăm.*

*Refren: De la Tatăl cel înalt
Dumnezeu adevărat*

*Muma pruncu l-a înfășat
Și în iesle l-a culcat
El cu razele pe cap
În sălaș a luminat*

*Refren: Că astăzi fiu Domnul Sfânt
S-a pogorât pe pământ
De acum până-n vecie
Mila Domnului să fie.*

O, ce veste minunată (colindă)

*O, ce veste minunată
În Vifleem se arată
Că s-a născut
Pruncu din Duhul Sfânt
Fecioara curată*

(Bis)

*Margând Iosif cu Maria
În Vifleem să se scrie
Într-un sălaș
Lângă acel oraș
Au născut pe Cristos*

(Bis)

*Pe fiul cel din vecie
Ce mi l-a dat tatăl mie
Ea să-l nască
El să crească
Să ne mântuiască.*

(Bis)

*Păstorii văzură o zare
În ceruri lumină mare*

*Ei fluierau
Îngerii cântau
Cu toți se-mbucurau* (Bis)

*După o steauă luminoasă
Dintre altele aleasă
Trei crai mergeau
Daruri aduceau
În genunchi cădeau* (Bis)

*Acestuia noi să-i cântăm
Toți credincioșii să-i strigăm
Mărir ție, celui din vecie
Puternice Doamne.* (Bis)

*O, Isus păstorul mare
Turmă ca el, nimeni n-are
Noi îl laudăm și ne închinăm
Cu credință tare.* (Bis)

Aceste colinzi, în Cetea, sunt obligatorii, ca cei ce umblă cu Steaua sau Viflaimul, să le știe. În perioada părintrului Bendorfeanu, în ajunul Crăciunului, îi verifica și dacă nu știau aceste colinzi, nu-i lăsa să umble pe la casele oamenilor.

Cumătrița (cântec popular)

compus de Bochiș Nicolae, fost cantor și rapsod în Cetea

Frunzuliță măr rotat

La cumătrul lăudat

Șade fânul ne-adunat

(Tra, la, la)

Cânepioara cea de vară

O torc mâțele pe afară

Cânepioara cea de toamnă

Șade-n pod ca și o cucoană

(Tra, la, la)

Și s-ar duce să-l adune

Dar se teme de șopârle

Șopârlele îs verzișoare

Și te mușcă de picioare

(Tra, la, la)

Frunzuliță de cireș

Are lelea opt cămeși

Trei îs rupte, patru-s sparte

Una nu se ține în spate

(Tra, la, la)

Frunzuliță stuf de baltă

La cumătra lăudată

Șade cânepa în poiata

(Tra, la, la)

Doină

Foaie verde foi cărunte

Brăduleț crescut în munte

Hai, hai dorule hai,

Singur bat poteci de plai!

Și spun crengile cu dor

De-o crăiță și-un păstor

Hai, hai dorule, hai

Care se iubeau cu dor!

PRICESNE

*Culese de Venter Ioan, cantor din Cetea, născut în 1959, nepotul vestitului
cantor Bochiș Nicolae „DIACU” din Cetea Bihor*

ȘTIE DOMNUL

*De ce mi-a dat Domnul pe cale
Să-ndur dureri și fel de fel?
De ce vărs lacrimi amare
Eu nu-nțeleg, dar știe El.*

*Când m-am luptat cu valul vieții
Și gata să ajung la țel,
Mă văd cu barca răsturnată,
De ce-i așa, o știe El.*

*Când cunoscut-am adevărul
Și vrut-am să spun despre el
Silit-am fost să tac adesea,
De ce-i așa, o știe El.*

*Din pîinea mea am dat altora,
Făr' să mă tem că mă înșel,*

*Răsplata mi-am primit cu pietre,
De ce-i așa, o știe El.*

*Când moartea vine pe-ndelete,
Rupțnd al dragostei inel,
Rămân copii, orfani pe uliți,
De ce-i așa, o știe El.*

*Eu nu-nțeleg, dar cred fierbinte
Și spun de-a pururea cu zel
Că multe din ce mi se-ntâmplă
Nu le-nțeleg, dar știe El.*

*Și când trezi-mă-voi în ceruri
Cu Domnul în al Său castel,
Mă mir, mă-ntreb, cum de-s acolo,
De ce-i așa, o știe El.*

STAI CREȘTINE TE GÂNDEȘTE

*Stai creștine te gândește
Unde merge așa grăbit
Moartea-n umbră te pândește
Și tu ești nepregătit.*

*Las avere și moșie,
Vin la Domnul tău cel Sfânt
Măine poate cine știe
De mai ești pe acest pământ.*

*Te-ai zbatut prea multă vreme
În rușine și-n păcat,
Scoală azi și părăsește
Tot trecutu-ntunecat*

*Azi Biserica te cheamă
Ca să vii la al Său sân
Te primește ca o mamă
Să te scape de-orice chin.*

*Stai și te gândește bine
Nu e vreme de pierdut
Focul iadului te-așteaptă
De te-abați din calea dreaptă.*

*Inima larg ți-o deschide
La cuvântul lui Iisus
Că El este Domnul slavei
Împăratul cel de sus.*

Lacrimi mari

*Lacrimi mari îmi curg pe față
Cu păreri de rău,
Supărat-am în viață
Rău pe Dumnezeu.*

Refren:

*Ție, Mamă-ți cer
Nu mă lăsa să pier
Du-mă sus la Fiul tău
Și la Dumnezeu __Bis*

*Cere lui Iisus iertare
Și lui Dumnezeu,
Pentru că l-am dat uitării
Și îmi pare rău. __R.*

*Nu întoarce sfânta față
Celui ce-a greșit*

*I-ai dat dreptul la viață
Fă-l și fericit. __R.*

*Dacă drumul vieții mele,
Va fi foarte greu,
Să întinzi în zile grele
Mamă, brațul tău. __R.*

*Când în clipa cea din urmă
Domnul m-a chema
Rogu-te durerea-mi curmă
Tu, Măicuța mea. __R.*

*Și mă du, Mamă cu tine
Sus la Dumnezeu,
Milă-ți fie atunci de mine
Că-s copilul tău. __R.*

Din mormântu-ntunecat

*Din mormântu-ntunecat
Azi Hristos a înviat.
A înviat, a înviat __Bis
Lumea iar s-a luminat __Bis*

*Îngerii din cer de sus
Dau mărire lui Iisus.
Lui Iisus, lui Iisus __Bis
Care viața ne-a adus. __Bis*

*Iară noi cei de jos
Dăm mărire lui Hristos
Lui Hristos, Lui Hristos __Bis
Care din păcat ne-a scos. __Bis*

*Păsările ciripesc
Toate florile-înfloresc
Înfloresc,înfloresc __Bis
Paștile sărbătoresc. __Bis*

*Să-i cântăm lui Iisus
Care viață ne-a adus
Lui Iisus, lui Iisus __Bis
Care viață ne-a adus. __Bis*

*Azi Hristos a înviat
Și lumea s-a luminat
A înviat, a înviat __Bis
Lumea iar s-a luminat. __Bis*

*Și pe morți i-a ridicat
Care-n groapă mult au stat
A înviat, a înviat __Bis
Lumea-ntreagă a luminat. __Bis*

*E Hristos Cel înviat
Care azi ne-a luminat
A înviata înviat __Bis
Lumea iar s-a bucurat. __Bis*

Cina cea de taină (Joia cea mare) Era seară liniștită

*Era seară liniștită
Cu cerul senin
Când fu Cina pregătită
Fiului divin.*

*Când veni rândul lui Iuda
Întrebă și el:
Nu cumva voi fi eu Doamne
Fiul cel mișel.*

*El veni cu-ai Lui la masă
În locul gătit
Și-apoi cu voce miloasă
Astfel a vorbit.*

*Tu ești Iudo! - zise Domnul
Du-te mai curând,
Iată, acum sosit-a ceasul
Să faci ce-ai de gând.*

*Frații Mei sosit-a ceasul
Să ne despărțim;
Voi să nu pierdeți curajul
Căci iar am să vin.*

*El atunci îndată merse
Către acel sobor,
Unde s-aștepta cu sete
A Domnului omor.*

*Trebuie să vină toate
Cele ce s-au scris;
Voi fi judecat la moarte
Și pe Cruce-ntins.*

*Acolo-și vându Stăpânul
Iuda cel mișel,
Și printr-un sărut fățarnic
Îl predă pe El.*

*Dar vă spun mai dinainte,
Pentru ca să știți,
Că din voi unul mă vinde
Pe treizeci de-arginți.*

*Ei L-au dus la judecată
Și L-au osândit,
Ca pe cruce cu ocară
Să fie răstignit.*

*Atunci, toți se îndreptară
Către-nvățător
Și pe rând îl întreabă
Care-i trădător?*

*Însă El în ziua a treia
Din morți a-nviat
Și pe noi cei vinovați
Cu Tatăl ne-ampăcat.*

Duminică la florii (II)

*Duminica la Florii
Zicea Maica, către Fiu;
Spune Fiul meu iubit
Duminica unde vei fi?*

*Căci de patruzeci de zile
Mi-ai rupt inima copile
N-ai băut nici n-ai mâncat
Numa-n rugăciuni ai stat.*

*Spune, Fiul meu iubit
Luni, marți ce-ai de pătit?
Îți spun maică, nu greșesc
Luni și marți mă pregătesc.*

*Eu mă pregătesc la moarte
Să scap lumea de păcate
Mă duc să fiu răstignit
Pentru lumea ce-a greșit.*

*Spune-mi Fiul meu iubit
Miercuri ce-ai de pătit
Să-ți spun drept măicuța mea
Pe Miercuri nu mi-ți vedea.*

*Spune-mi Fiul meu iubit
Joi ce-ai de pătit?
Joi sunt dat la judecată
De Pilat și de-a lui ceată.*

*Spune-mi Fiul meu iubit
Vineri ce-ai de pătit
Îți spun maică de durere
Vineri sunt la chinuri grele.*

*Când va fi chinul mai mare
N-o fi lună, stele, soare,
Atuncea Măicuța mea
Cu spini m-or încununa.*

A bătut la ușa ta, cineva

*A bătut la ușa ta, cineva
Și n-a răspuns nimenea,
În tăcerea negrei nopți
Stă un om și plânge,
Fața lui e numai răni __Bis
Pieptul numai sânge __Bis*

*Cine ești străin pribeag, cine ești?
De-al cui dor tu pribegesti?
Pentru cine ai răbdat?
Bice fără număr
Ce povară ți-a lăsat __Bis
Rana de pe umăr. __Bis*

*Eu sunt robul ce slujesc, tuturor
Un om al durerilor
Nimeni plată nu mi-a dat*

*Numai spini și ură
Numai roșii sânziuri __Bis
Pieptul mi-l umplură. __Bis*

*Eu sânt Pâinea ce s-a frânt
Lumii-ntregi,
Eu sânt vinul Noii Legi
N-am venit să plângă în drum
Răni usturătoare,
Plâng pe cei ce pierd acum, __Bis
Ultima chemare. __Bis
A bătut la ușa ta, cineva.
O! deschide nu m-ai sta
Nu-l lăsa să plece trist
Poate niciodată
Mâna Lui la ușa ta __Bis
N-are să mai bată. __Bis*

Blândul păstor

*Odată L-am văzut trecând
Cu turma pă păstorul blând
Mergea cu dânsa la izvor
Blândul păstor, blândul pastor.*

*Pe-o oaie ce căzuse jos
A ridicat-o El frumos
Ș-a dus-o în brațe iubitor
Blândul păstor, blândul păstor.*

*Pe alta, care, la pământ
Zăcea cu piciorul frânt,
Blândul păstor, blândul păstor.
El o lega mângâietor.*

*El l-a iubit cu dor nespus
Și viața pentru oi și-a pus
Și pentru mântuirea lor
Blândul păstor, blândul păstor.*

*Iar mai târziu L-am întâlnit
Cu spini era împodobit
Într-o mulțime de popor
Blândul păstor, blândul păstor.*

*Când L-am văzut L-am întrebat;
Cine sunt cei ce Te-au scuipat?
Atunci a suspinat ușor
Blândul păstor, blândul păstor.*

*Și mi-a răspuns duios și lin
„Cei ce mi-au pus cununi de spini*

*Sunt oile ce le-am fost lor
Un blând păstor, un blând păstor.*

*Iar cei ce mă batjocoresc
Și cei ce cruce-mi pregătesc
Sunt cei la care iubitor
Le-am fost păstor, le-am fost păstor.*

*Iar cei ce mă lovesc turbași
Sunt oile care pe braț
Le-am dus la câmp și la izvor
Ca un păstor, ca un păstor.*

*Tăcu și ochii Lui senini
De lacrimi limpezi erau plini.
Plângea de mila oilor
Blândul păstor, blândul păstor.*

*Ș-atuncea oile-au venit
Pe cruce sus L-au răstignit
Iar El plângea de mila lor
Blândul păstor, blândul păstor.*

Păstorul cel bun

*A venit de mult de sus
Păstorul cel Bun Iisus,
Și prin lume a umblat
Oî pierdute-a căutat.*

*Să le ducă la izvoară,
Ca de sete să nu moară
Ușa le-a deschis să iasă
La pășunea cea aleasă.*

*Dar oile n-ascultau
Cu capu se repezeau
Cu coarnele l-au împuns
Și în coastă l-au străpuns*

*De-a curs apă și mult sânge
Cerule a-nceput a plânge
Luna-n sânge s-a schimbat.
Soarele s-antunecat*

*Acum El e dus din lume
Să caute la oi pășune
Și poruncă a lăsat
Oilor ce-a pășunat*

*Ca oile cele bune
Laolaltă să se-adune
Lupii să nu le mănânce
Tâlharii să nu le strice*

*Păstorul cel blând și bun
În ceruri e dus acum
Dar peste puțină vreme,
Vine iară să le cheme.*

*Să le ducă-ntr-o grădină
Unde-i apă și lumină*

*Acolo-n pace vor fi
Mai mult nu vor flămânzi*

*Nici nu vor însetoșa
Laolaltă vor umbla
Și va fi în viitor
Doar o turmă și-un păstor.*

Iisuse, Iisuse primește-mă

*Iisuse, Iisuse, primește-mă la Tine
Că eu vin din dureri și suspine*

*Refren:
La Tine, la Tine Iisuse eu voi veni
Pe brațul tău mă voi odihni*

*Iisuse, Iisuse pieptul Tău fă-l căpătâi
Și cu mâna Ta să mă mângâi -R*

*Iartă-mă, iartă-mă Iisuse al meu iubit
Iartă-mă că eu mult ți-am greșit -R.*

*Vino dar încrezător, scumpul meu Mântuitor
Să-mi legi ranele care mă dor -R.*

*Slavă și mărire, Ție o Iisuse
Că tu-mi dai bucurii nespuse -R.*

Iisus prietenul meu

*Iisus-al meu, prieten bun
Din anii tinereții
Cu Tine eu călătoresc
Pân' la sfârșitul vieții.*

*În zori de zi când mă trezesc
Smerit m-aplec sub cruce
Că-n toată lumea nu găsesc
Un scut mai bun și dulce.*

*În calea vieții când pornesc
Tu, Doamne ești cu mine
Și fie drumul cât de greu
E-așa ușor cu Tine.*

*Și nu mă tem că voi pieri
În marea de păcate
Că Tu, Preabunul meu Iisus
Mă, izbăvești din toate*

*Când am de suferit un chin
Tu, Doamne-mi dai putere
Și fie chinul cât de greu
Eu sunt o mângâiere.*

*Tu ești comoara care-ai fost
De mine mult căutată*

*Dar astăzi nu te-aș mai lăsa
Nici pentru lumea toată.*

*Că tu-mi ești sprijin ne-ncetat
În cânt și în suspine
Iisuse-al meu, prieten drag
Ce bine-i lângă Tine!*

Iisuse veșnic călător

*Iisuse veșnic călător
Prin lumea de păcate
Tu bați străin și iubitor
La ușile-ncuiate.*

*Nimic nu ceri nimănui
Când bați și-aștepți să vină,
Că vrei să lași în casa lui
Din pacea ta divină.*

*Ai vrea din viața Ta să-i dai
Căci viața lui e moartă,
Dar el nu vrea, Tu plîngi și stai
Afară lângă poartă.*

*Tu, Domnul dragostei ai sta
Pe veci de veci cu dânsul
Și bați și-aștepți, dar el nu vrea
Și stînd Te scapă plînsul.*

*Eram copil cînd Te-am văzut
La poarta Mea străine
Și să-ți deschid ai tot bătut
Să intri și la mine.*

*Dar lumea-mi spune să nu vin
Că viața Ta-i amară
Am vreme colo mai târziu
Și Te-am lăsat afară.*

*De-atunci trecură ani șirag
Din viața-mi amărâtă,*

*Tu tot ai plâns străine drag
La poarta zăvorâtă.*

*Tărziiu Te-am auzit din nou
Chemarea Ta duioasă
Înceată, stinsă, un ecou.
O! lasă-mă în casă!*

*O, lasă-n suflet să-ți străbat
Cu pacea mea cerească,
Cât ceru-n lung și marea-n lat
Nu pot să-ți dăruiesc.*

*Dar lumea-mi spune să Te las
Afară și-astădată
Tu tot la ușă ai rămas
Și ușa-i încuiată.*

*Te-am auzit ani mulți la rînd
Chemându-mă pe nume,
Dar n-am deschis, iar Tu plîngînd
Te-ai dus străin în lume.*

*Iar astăzi singur mă-nfior
De-a mele fapte rele
Iisuse și Te chem cu dor
În noaptea veștii mele.*

*O, vino iar, Iisuse blînd
Mai bate iar odată
Te-aștept cu sufletul plîngînd
Și ușa descuiată.*

Omule

*Omule ce-n astă lume
Zi și nopate te trudești,
Cât mai mult argint și aur
Și averi s-agonisești.*

*Să-ți câștigi măririi și ranguri
Lăudat să fii mereu,
Nu te mai gândești la moarte
Nu gândești la Dumnezeu!*

*Nu gândești că mâine poate
Dumnezeu te va chema,
Și-atunci câte-ai strâns pe lume
Ale cui vor rămânea.*

*Cui va rămânea averea
Câtă-n lume adunași,
Cui rămân a tale ranguri
Și-al tău aur cui îl lași?*

*Însă nu uita de suflet
C-ai păcătuțit mereu!*

*Și-ale tale fapte rele
Cui le lași, iubitul meu?*

*Cine le-o spăla cu lacrimi
Ca să scapi neosândit?
Cine dacă tu-n viață
Nici măcar nu te-ai gândit!*

*Poate crezi că ai iertare
Și că raiul dobândești,
Dacă faci o slujbă-două.
Și-o poamă dăruiești!*

*Trebuie să-ți plângi păcatul
Și să-ngenunchezi supus,
Lângă Crucea împăcării
Lângă Crucea lui Iisus!*

*Sânge vărsat pe Cruce.
Te-o spălat te-o curăți.
Numai Dânsul frate dragă
Te mai poate mântui.*

La miezul nopții

*La miezul nopților va veni
Iisus cu pas domol,
Și vai de cei ce-i va găsi__Bis
Dormind cu suflet gol.__Bis*

*O lumea asta de nevoi
Cum a orbit acum,
Crezând că vremea de apoi__Bis
A întârziat acum.__Bis*

*Din somn, treziți-vă, sculați
Că vă pândesc dureri*

*Și unii pe-alții vă-ndemnați__Bis
La sfinte privegheri.__Bis*

*Căci vremea s-a apropiat
Să vină judecând,
Tu suflet, ține-te curat__Bis
Căci poți cădea oricând.__Bis*

*Și fiecare, lucrul său
Să-l facă cugetând
Pentru venirea Domnului.__Bis
Căci vine în curând.__Bis*

Veniți creștini la rugăciune

*Veniți creștini, la rugăciune
În casa Tatălui cel Sfânt
Veniți creștini, plecați genunchii
Și fruntea voastră la pământ.*

*Când clopotele-ncap să sune
În zori cu glasul lor duios,
Răsună-n undele lor tainic,
Chemarea Domnului Hristos.*

*Veniți cei osteniți la mine,
Cei osteniți și-mpovărați
Odihnă, pacea mea cea sfântă
Și alinare să luați.*

*Răsună munți, răsună dealuri
Pământu-ntreg de glasul sfânt,
S-apleacă-n fața lui natura,
Văzduhul tot cu nori și vânt*

*Dar omul, singura făptură,
Împodobit cu chip ceresc,*

*Auzi nu mai vrea să ia aminte
La glasul cel dumnezeiesc.*

*Creștinii noștri din vechime,
Pe sub pământ zideau Altare
Și pe furiș în miez de noapte,
Veneau cu toții la-nchinare.*

*Azi stau lăcașurile sfinte,
Pe înălțimi strălucitoare,
Dar câți creștini le calcă pragul,
În zile de sărbătoare?*

*Vai, Masa Domnului stă-ntinsă,
Dar cei poftiți nu vin la ea,
Ei n-aud glasul Lui ce Strigă,
Veniți creștini la Masa Mea.*

*Veniți, veniți cu umilință!
În fața Sfântului Altar,
Veniți să dezbrăcăm păcatul,
Și să ne înnoim în har.*

Simon Petru

*Simone, spune tu, dacă mă iubești
Oile, oile să Mi le păzești*

*Că Eu ți-am dat turma
Să-mi păzească urma,
Pribegind printre munți și văi,
Pe cărări spinoase
Și văi întunecoase,
Alungați de vrăjmașii mei.*

*Simone, Simone, dacă Mă iubești
Oile, oile să Mi le păzești.
Tu veghează-mi turma
Și păzește urma*

*Să nu-mi piară nici una din ea,
Căci lupul pândește
Și le urmărește
Să doboare pe mulți dintre voi.*

*Simone, spune tu, dacă Mă iubești
Oile, oile să Mi le păzești.*

*Vezi de cea bolnavă
Du-te la ea-n grabă
Ajutor cu iubire dă-i,
Și în suferință
Arată credință
Ca s-o vindeci lângă ea să stai.*

*Simone, Simone, dacă Mă iubești
Oile, oile, să Mi le păzești
Pe oaia rănită
Căzută-n ispită
Ce-n dureri se zbate din greu
Ia-o cu blândețe
Și pe-a tale Brațe
Să o duci la staulul Meu.*

*Simone, Simone, dacă Mă iubești
Oile, oile să mi le păzești

Vezi, cea bolnăvioară
N-o lăsa să moară
Că-i cu viața chiar din mâna ta,
Dă-i hrană bogată
Și apă curată.
Că-i cu viața chiar din mâna ta.*

Înainte Ta Iisus iubit

*Nainte Ta Iisus iubit
Vin azi încrezător
Că Tu de-aceia Te-ai jertfit
Să-mi fi Mântuitor.*

*În mine nimic nu e bun
Tot ce-am făcut e rău
Nădejdea toată am s-o pun
În ajutorul Tău.*

*Din cât aflat-am că stă scris
Te-acult în timp plăcut
Tu bucurii din Paradis
Mi-ai dat când ți-am cerut.*

*Gol nimeni n-a venit napoi
Din câți Te-au căutat
Căci Tu pe toți din mari nevoi
I-ai scos când Te-au rugat.*

*Eu altceva nimic n-aduc
Decât o vină grea
Și unde Doamne, eu s-apuc
Decât spre mila Ta.*

*De-aceia dar acum și eu
Cu lacrimi strig și cer:
Ah! mântuie sufletul meu
Nu mă lăsa să pier.*

La umbra crucii tale

*La umbra Crucii Tale
Eu Doamne vreau să vin
Să-mi plâng mereu trecutul
Și Ție să mă-nchin.*

*La umbra Crucii Tale
E pacea și odihna
Nădejdea, mângâierea,
Dreptatea și lumina.*

*La umbra crucii Tale
Eu Doamne vreau să fiu
Să plâng, să cânt cu jale
Din moarte să înviu.*

*La umbra crucii Tale
Eu vreau să chem mereu
Pe cei ce în viață
Nu-l au pe Dumnezeu.*

*La umbra Crucii Tale
Eu vreau să-ngenunchez
Căci numai Tu Stăpâne
Din greu mă liberezi.*

*Dac-aș putea să zbor
Mai sus de astă vale
Aș spune tuturor
De jertfa Crucii Tale.*

*În lumea asta Doamne
E vrajbă, chin și jale
De-aceia vreau să stau
La umbra crucii Tale.*

*Mihancea Constantin
(Coste Mitrani)*

*Sub cerul cel din urmă
Când Domnul m-a chema
L-al meu mormânt să-mi puie
Isuse, crucea Ta.*

*Mihancea
(Venter) Ana*

*Madar Gheorghe
(Ghiurca Pintii)*

*Madar (Mihancea) Irina
la 18 ani*

Venter Petru și Ana

*Venter Ioan și Doina, miri, împreună cu părinții lui
Nelu Diacului și soția cantorului Bochiș Nicolae*

Venter Ioan, grăitor

*Venter Ioan și Doina, miri,
înconjurați de copii: Mărioara,
Marius, Dana, Mihaela și Cristina*

*Venter Ioan și Doina cu Adi Miclăuș
în brațe, împreună cu Aron Venter,
tatăl lui Nelu*

*Familia cantorului Bochiș
Nicolae cu nepoții*

*Venter Ioan împreună cu mama
Ileana și sora Doina*

*Venter Nicolae, băiatul
Nelului Diacului*

*Pleș Denisa, fiică a
Mărioarei Petruț*

Biserica din Cetea

Casa parohială din Cetea

Cantorii din biserica din Cetea: Munteanu Nicolae și Bochiș Ștefan

*Școala primară din
Cetea (în 1992)*

*Căminul Cultural,
construit în 1935*

*Grădinița (fără copii)
din Cetea*

Pensiunea familiei Ungur din Cetea

Magazinul Mixt din Cetea

7.4. Șerani

Satul Șerani.

Componență. Predominant populat de locuitori de etnie slovacă, satul este răsfirat și are două părți constitutive:

O parte încă cu drumuri neasfaltate, locuitorii nebeneficiind nici măcar de un magazin alimentar;

Cealaltă zonă a satului aflată la 11 km de Borod și de drumul principal este asfaltat.

Atestare istorică. Satul Șerani a fost atestat documentar în anul 1913 își aparține comunei Borod.

Biserica din Șerani

Școala din Șerani

Populație. Satul cunoaște o populație de oameni simpli, principala îndeletnicire fiind tăiatul lemnului și muncile câmpului. Este vestit și pentru cultivatul cartofilor dar și frământatul pâinii acasă. Locuitorii sunt oameni păstrători ai credinței în divinitate.

Biserica. Biserica Romano-Catolică din sat poartă hramul Sfintei Marii „Sedembolestná Panna Maria, Patronka Slovenska”, înființată în anul 1938 de credincioșii satului slovac. Acolo funcționa până nu demult o școală cu clasele I-IV.

Cultura. De asemenea, ca punct cultural, familia Pišek, una de tradiție a satului, a construit în anul 1995 un Cămin Cultural, unde se desfășoară diferite activități. Aici în fiecare toamnă, se organizează diferite baluri, festivalul „Obiceiuri de toamnă”, urmând

Condiții de trai. Datorită condițiilor defavorabile din timpul iernii, precum și a non-existenței unor locuri de muncă, familiile tinere precum și adolescenții, sunt nevoiți să plece la muncă în străinătate, lăsând în urmă, părinți, bunici, copii.

rea cu sfințenie a tradițiilor și obiceiurilor, precum și a limbii slovace vii și a mândriei de a fi slovaci.

*Material scris de
Podhora (Pisek) Maria*

ca în preajma sărbătorilor de Crăciun și a celor Pascale, copiii să primească atenții oferite de UDSCR în participare cu Primăria Borod.

Mândria noastră.

Frumusețea locului reiese din multitudinea formelor de relief regăsite aici, din păstra-

Interior din Căminul Cultural construit de Pisek Ianoș

7.4.1. Pisek Ianoș

Mă numesc Pisek Ianoș. Locuiesc în satul Șerani.

Sunt născut în anul 1941 în comuna Plopiș, satul Valea Ungurului. Domiciliesc în comuna Borod, satul Șerani, din anul 1943.

În anul 1948 am frecventat Școala cu clasele I-IV din satul Valea Ungurului, am terminat școala primară. Am întrerupt școala și am rămas să ajut părinții acasă, la muncile agricole. Pe atunci, copiii din sat se deplasau la școală pe jos, la distanțe de 10-15 km, dar în prezent școlile sunt dotate cu microbuze pentru transportul lor. Copiii mergeau dis-de-dimineață la școală și se întorceau seara înapoi.

Tatăl meu, Pisek Ștefan s-a născut în 1915 în satul Șerani, iar mama este născută în 1920 și decedată în anul 1978. Tata a decedat în anul 1990. Părinții mei nu au frecventat școala, deoarece încă nu exista școală în sat, și nu au știut să scrie și să citească. Știau doar o singură limbă, limba slovacă.

M-am căsătorit în anul 1960 cu Gubani Maria din Șerani. Soția s-a născut în 1944 în comuna Subcetate, jud. Sălaj. Părinții soției: tatăl născut în 1914, decedat în 1998, mama născută în 1924 în jud. Salaj, decedată în 1996.

Am fost la părinți al patrulea a lui Pisek, 8 copii din care au decedat 2 băieți și 2 fete, au ramas doi băieți și două fete.

Surorile mele s-au născut în anul 1942, respectiv 1950, iar fratele în 1944. Căsătorii toți, 4 copii din partea soției, au fost 6 de toți, din care traiesc trei băieți și o fată.

Pisek Ianoș împreună cu soția, Maria

Eu am făcut armata în 1966-1967 la București, am fost avansat la gradul *fruntaș*, apoi la 6 luni, la grad de *caporal*. M-am eliberat din armată, am fost membru al Partidului Comunist Român. Am preluat magazinul sătesc, Coopera-tiva de Consum, unde am lucrat din 1962 până la pensionare.

Din anul 1967 am fost consilier, 32 de ani am fost

Casa lui Pisek Ianoș din Șerani

secretar de partid, 18 ani am fost vânător. După revoluție, am fost ales ca președinte al Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România. Am fost în funcție 20 de ani, apoi am primit diplomă și emblemă pentru activitatea mea.

În prezent sunt pensionar, ca și soția mea. După școala primară, am urmat școala gimnazială la seral, am și un curs pentru Școala de comerț, pentru activitățile depuse am primit mai multe diplome de merit.

În anii dinainte de revoluție, tineretul avea obiceiul să meargă la câte o locuință și să facă dansuri, jocuri și petreceri. După revoluție, am făcut un cămin cultural, la care tineretul vine săptămânal, sâmbătă, când se organizează discotecă.

Părinții lui Pisek Ianoș

Nu am avut curent numai după revoluție. În anul 2015 s-a asfaltat drumul de la comuna Borod până în satul Șerani, până la granița cu jud. Sălaj, comuna Plopiș. Este legătura între cele 2 județe.

Tineretul din satul Șerani a plecat în orașe pentru muncă și un trai mai bun. În satul Șerani, în anul 1945 au fost 740 de numere de casă, iar un an după revoluție 1946-1947 au plecat în Cehoslovacia, și au rămas doar 274 numere. Nefiind drumul asfaltat și nici curent în sat, oamenii au plecat în comunele vecine și au rămas 218 numere. Din cauzele acestea, oamenii au plecat în țări străine, ca să își poată câștiga existența. Revin să se căsătorească.

că și pleacă în locuința lor nouă din diferite orașe.

În familie, avem 14 nepoți și 5 strănepoți. Avem 6 copii:

Pisek Ana, 57 ani, căsătorită cu Podhora Francisc, are 3 fete măritate toate, care au în total 5 copii, adică strănepoții mei. Locuiesc în Bihor.

Pisek Francisc, 51 ani, căsătorit cu Lavrincic Maria, are 2 copii, o fată și un băiat. Locuiesc în Sălaj.

Pisek Ioan, 44 ani, căsătorit cu Gubani Terka, are 2 băieți. Locuiesc în Timiș.

Pisek Maria, 41 ani, căsătorită cu Podhora Carol, are 2 copii, un băiat și o fată. Locuiesc în Bihor.

Pisek Rozalia, 36 ani, căsătorită cu Bires Ioan, are 3 fete. Locuiesc în Sălaj.

Pisek Ștefan, 34 ani, căsătorit cu Sulan Rujeana, are 1 fetiță. Locuiesc în Bihor.

Toți copiii au frecventat școala, au terminat liceul și muncesc.

Mă bucur că sunt sănătos, am 3 gineri, 3 nuri, din județele învecinate: Bihor, Sălaj, Timiș.

Mireasă din Șerani

Cei 6 copii a lui
Pisek Ianoș

7.4.2. Popa Petru Ramon

Născut în Aleșd, la 30 iunie 1976.

Profesor de muzică, artist instrumentist la Orchestra populară a *Ansamblului Profesionist Crișana* Oradea.

Căsătorit cu Oana Lianu, prof. univ. dr., artist de renume internațional

Copil: Ionică Lianu Popa

Tata: Popa Petru

Mama: Popa (Marecek) Veronica - etnie slovacă.

Bunici: din partea tatălui - Popa Teodor și Popa Ecaterina – Borod

Bunici: din partea mamei - Marecek Ioan și Francisca – Șerani, cătun Pleș, etnie slovacă

Studii și pregătire profesională

- Școala cu clasele I-VIII Șerani, în limba slovacă
- Liceul teoretic Bratca
- Facultatea de Muzică Oradea
- Școala de Artă Francisc Hubic Oradea

Activități sociale (caritabile)

- Spectacole caritabile

Premii, decorații

- 1998 – Premiul II - Festival Județean de Folclor *Mândru-i cântecu-n Bihor*, Oradea

- 2015 – Diplomă de Excelență pentru sprijinul acordat celei de-a VI-a ediții a Festivalului de Datini și Obiceiuri de Crăciun și Anul Nou *Asta-i datina străveche*, Oradea

Pasiuni (preocupări în afara profesiei)

- restaurator instrumente muzicale de suflat, sculptură

Adresa locului de muncă, telefon, e-mail:

Teatrul de Stat Oradea, Piața Ferdinand, 4-6, Oradea,
Telefon: 0259 436 592

Adresa de domiciliu, telefon, e-mail:

Oradea, Str. Iosif Vulcan nr. 6, Ap.15, tel.: 0740196992
e-mail: ramonpopa@yahoo.com

Alte însemnări

La vârsta de 14 ani începe să cânte la taragot, autodidact în materie, iar câțiva ani mai târziu abordează saxofonul, instrument care l-a și consacrat de altfel. Între anii 1998-2001 Petrică Popa frecventează cursurile Școlii de Arte Francisc Hubic din Oradea, pe care o și absolvă cu 10, la specializarea saxofon. În paralel, din anul 1999 este instrumentist în cadrul orchestrei Ansamblului profesionist Crișana al Filarmonicii de Stat orădene. Petrică Popa a absolvit în anul 2007 Facultatea de Muzică a Universității din Oradea, secția Pedagogie muzicală. Dragostea enormă pentru taragot se evidențiază și în lucrarea sa de licență, Taragotul-instrument popular românesc, lucrare apreciată cu nota maximă, 10, fiind printre puținele lucrări de specialitate care abordează acest instrument din toate punctele de vedere, cu atât mai mult cu cât absolventul cântă la taragot. Maestrul Dumitru Fărcaș l-a numit cel mai bun taragotist al generației sale, invitându-l să susțină un concert extraordinar pe scena Casei de Cultură a Studenților din Cluj-Napoca, în 12 mai 2013, spectacol dat cu ocazia împlinirii a 75 de ani a Maestrului. Taragotul lui Petrică Popa dă ora exactă orădenilor, din Turnul primăriei orădene.

În afara taragotului și a saxofonului, Petrică Popa mai cântă și la caval, fluier și ocarină. În anul 1998, Petrică Popa câștigă locul II la Festivalul Județean de folclor *Mândru-i cântecu-n Bihor*. Instrumentistul Petrică Popa are atât înregistrări audio personale la saxofon și taragot, cât și în colaborare cu unii dintre cei mai apreciați interpreți bihoreni. Alături de Ansamblul profesionist Crișana, Petrică Popa a susținut sute de concerte, ca solist instrumentist și în orchestră, atât în țară cât și în străinătate: Ungaria, Italia, Grecia, Iordania, Tunisia, Ucraina, Serbia, Franța, Coreea de Sud. Un punct culminant al turneelor efectuate în afara granițelor îl constituie participarea, împreună cu o parte a Ansamblului profesionist Crișana, timp de aproape 2 luni, în anul 2010, la Expoziția Mondială de la Shanghai, China, unde artiștii bihoreni au avut un succes răsunător. Talentatul artist Petrică Popa a asigurat și conducerea muzicală a spectacolelor, demonstrând calități dirijorale de un înalt profesionalism, etalate și la Oradea, în Sala Filarmonicii de Stat, într-un concert extraordinar, iar mai apoi într-un alt turneu de renume, în Coreea de Sud, la Yeosu.

Petrică Popa este cunoscut în lumea muzicii populare instrumentale românești și datorită unui alt talent înnăscut, valorificat la maxim: repararea instrumentelor populare de suflat. Instrumentiștii veniți din toată țara îl consideră pe Petrică Popa, pe drept cuvânt, cel mai valoros în repararea instrumentelor de suflat, îndeosebi saxofon, taragot și clarinet. De asemenea, Petrică împărtășește taina învățării taragotului și saxofonului numeroșilor săi elevi, dornici să aprofundeze aceste instrumente.

Artist și lăutar în adevăratul sens al cuvântului, Petrică Popa deține un repertoriu extrem de variat din toate zonele țării, redând cu o fidelitate maximă nuanțele cele mai fine ale zonei respective. Talentul deosebit, dublat de o muncă istovitoare uneori, au reușit să îl impună pe Petrică Popa drept unul din cei mai buni suflători ai generației sale.

Părinții sunt țărani agricultori.

Obiceiuri cunoscute

Fiind o zonă populată preponderant de slovaci, îmi aduc aminte de 2 obiceiuri slovace de Crăciun, Viflaimul și Dorota.

Viflaimul este un obicei comun și românilor, dar la slovaci participă un număr mai restrâns de personaje, de obicei 5. Personajele sunt:

- îngerul care poartă macheta unei biserici
- 4 însoțitori echipați cu coifuri și bâte cu zurgălăi

După ce erau lăsați în casă, se desfășura un scurt ritual. Macheta conținea ieseala Domnului Christos, decorată cu icoane, stârnind îndeosebi interesul copiilor. Cei 4 viflaimiști însoțitori ai îngerului aveau dialoguri religioase despre nașterea lui Isus, care erau continuate prin cântece de Crăciun, acompaniate ritmic de bâte cu care băteau la unison în vatra casei. După terminarea ritualului gazdele îi serveau cu bani, mere, nuci, colaci. La ieșirea din casă cei 5 cântau un colind-urare.

Dorota – obicei slovac de Crăciun. Personajele erau:

- Dorota (o fata care-l iubea pe Dumnezeu mai presus de orice).
- împăratul
- sfetnicul
- 2 soldați
- dracul

Povestea este următoarea: Credința Dorotei pentru Dumnezeu era neînțeleasă de împărat, care o dorea de soție. Din cauză că fata n-a dorit să se mărite cu împăratul, a fost dusă la închisoare. Nici după ce a stat la închisoare fata nu l-a vrut pe împărat de soț, singura iubire fiind cea față de Dumnezeu. Atunci împăratul a dat poruncă să fie omorâtă, ca sufletul ei să meargă în iad. Totuși, sufletul Dorotei a ajuns în Rai. Pe tot parcursul obiceiului se dialoghează și se cântă despre Dorota.

Alte obiceiuri erau **Claca** și **Șezătoarea**, tot în perioada de iarnă. Ele aveau tematici diferite, torsul de lână, fostoit de pene (fetele care se adunau acasă la o gazdă dădeau jos puful de pe penele de gâscă sau rață), și cusutul. Obiceiurile se încheiau cu joc, la care participa tot satul.

5. Valea Mare de Criș

7.5.1. Mărușca Nicolae

Născut în data de 29.01.1952.

Profesie: Strungar, șofer, tractorist.

Căsătorit, 4 copii.

Pensionar; Tel.: 0742/734073.

Istoricul Satului Valea Mare De Criș

În satul Valea Mare de Criș, ocupația cetățenilor a fost și este: agricultura și creșterea animalelor, în care predomină bivoli și oile. Pe lângă această ocupație, locuitorii satului nostru au mai lucrat și în unele întreprinderi din zonă (ex: minele de cărbuni din Cornișel, Borozel și Șuncuiș, și o parte la Combinatul de ciment Aleșd).

Doresc să amintesc câteva date care peste mai mult timp vor deveni istorie, și vor putea fi ca o informare utilă pentru tineretul de azi. Ca și obiective mai importante în acest sat, aș aminti Școala Primară Veche în care funcționau 4 clase primare, sub îndrumarea învățătorului Moș Pavel și soția, până în anul 1960. În 1961 s-a inaugurat noua școală, care avea în dotare bănci noi, care există și astăzi. De asemenea au venit și alți învățători, Groza Iosif și soția Măria, pentru cele 4 clase primare. Eu personal am făcut 2 ani în școala veche și 2 ani în școala nouă.

În primăvara anului 1962, luna martie, a venit colectivizarea satului nostru, timp de 3 ani pământurile s-au lucrat cu animalele (cai, boi, bivoli), apoi în anul 1965 au venit primele tractoare, și s-a început mecanizarea într-un procent mai mare, dar totuși se mai foloseau și animalele la transport, iar grăul se treiera încă cu batozele staționare acționate de tractor.

Între anii 1970-1973 s-a construit grădinița, pentru prima dată în satul Valea Mare de Criș, de asemenea s-a dat în folosință noua clădire a Cooperativei de Consum a satului Valea Mare de Criș. Clădirea Căminului Cultural din satul nostru a rămas tot aceea veche și mai mulți ani, acolo se făceau tot felul de evenimente culturale (colinde, serbări ale elevilor la sfârșit de trimestru și an), dar acum nu se mai face nimic cultural în cămin.

Tot în această perioadă, mai precis în anul 1971 s-a făcut electrificarea satului Valea Mare de Criș cu stâlpi de lemn, din contribuția statului și un procent destul de mare din contribuția cetățenilor (echivalent a unui salariu).

Revelionul din anul 1972 s-a sărbătorit pentru prima dată la lumina curentului electric în sat. Au fost scoase lămpile cu petrol în proporție de 90 %.

În urma colectivizării agriculturii, în perioada anului 1970-1990, generația s-a îndreptat spre școlile profesionale și liceele de la oraș, și apoi au rămas acolo pentru un trai mai bun. În urma revoluției din România, din anul 1989, cei care au plecat la oraș în urma cu aproximativ 20 ani s-au mai întors la vatră, dacă au mai avut pe cineva. Toate aceste migrații înapoi s-au produs datorită nesiguranței locului de muncă și instabilității financiare. Unii s-au întors mai târziu de la oraș, cu gândul sau chiar hotărâți să facă o afacere la țară, în perioada când puteau accesa fonduri europene. După anul 2007, pentru înființarea unei ferme de zootehnie sau ferme vegetale, pentru cei care aveau vârsta sub 40 ani era posibilitatea de a accesa un proiect, „Instalarea Tinerilor Fermieri“, și primeau o sumă între 16.000 și 40.000 euro pentru înființarea și dezvoltarea fermei agricole, ceea ce a fost un ajutor pentru cei care aveau de unde să pornească această afacere. Am accesat și eu un proiect pentru o sumă mai mică, fiindcă întodeauna am făcut această meserie (zootehnie și fermă vegetală).

Eu personal am început privatizarea în agricultură din anul 1980, în timpul regimului communist, prin achiziționarea unui tractor U 650, second-hand și câteva utilaje și o batoză staționară pentru treierat cereale. Executam prestării servicii agricole (arat și discuit) la loturi personale și tăiat lemne în baza autorizației eliberate de Consiliul Popular Borod, menționez că am început toată această privatizare în timpul regimului communist, deci 10 ani înaintea revoluției, ceea ce mi-a asigurat un venit financiar foarte bun în vremea aceea. Am fost avertizat prietenește de inspectorul financiar Corund Petru să nu mai concurez cu statul communist, să nu îmi creez singuri greutăți. După revoluție am achiziționat mai multe tractoare, strung și toată gama de utilaje agricole existente, și combină pentru păioase și recoltare porumb. Împreună cu familia, lucrez 20 ha teren agricol, și executăm tot felul de prestări servicii agricole în tot satul și nu numai. Menționez că nu am avut niciodată utilaje noi. Dacă facem un bilanț al satelor din Comuna Borod, putem constata că satul Valea Mare de Criș are oameni gospodari și aproape la fiecare casă din sat este câte un tractor.

Doresc să mai fac o precizare: la finalizarea electrificării în Valea Mare de Criș, până la ultima casă, printre care și casa părinților mei, care este astăzi în proprietatea mea, și chiar vreau să punctez cât de greu am obținut electrificarea ultimelor case din sat. În anul 2006-2007, după nenumărate demersuri făcute la Primăria Borod, și apoi la Electrica Oradea timp de 2 ani, lunar în audiențe la Electrica Oradea, cu mai multe grupuri de persoane, între 3 și 7 persoane, printre care și femei cu 11 copii, care erau în așteptarea finalizării

electrificării. Într-un final, cu domnul Primar Sarca Sorin, am găsit înțelegere la Domnul Director Boje Ionel de la Electrica, pentru întocmirea documentației acestui proiect, care a necesitat și acordul scris al tuturor proprietarilor de teren pentru amplasarea liniei electrice. După discuții, toți proprietarii în cauză au fost duși de mine la notarul public din Aleșd pentru declarații autentificate și toate aceste cheltuieli au intrat în proiectul de execuție, proiect cu o valoare destul de mare. Au fost cuprinse în proiect, modernizarea întregii linii principale prin înlocuirea conductorilor necorespunzători, de-a lungul satului și instalarea a încă unui transformator pentru a putea face față extinderii liniei electrice trifazice cu aproximativ 2 km, în mai multe direcții ale satului, pentru a putea cuprinde absolut toate casele existente.

Tot în perioada anilor 1990-2000, au mai luat ființă în sat, încă 3 firme, pentru prelucrarea lemnului cu profile foarte complexe, începând de la debitare, uscare, și până la obținerea produsului finit din lemn. A fost o binecuvântare pentru satul Valea Mare de Criș, deoarece au asigurat un procent semnificativ de locuri de muncă.

În perioada imediat următoare a anului 2000, Dumnezeu a mai dat o binecuvântare satului, prin Domnul Tole Petru, fost șofer profesionist, la transport călători la Autobaza Aleșd, a înființat firma Gad Aser - transport călători, a început activitatea în acea perioadă cu 1 microbuz și 1 autobuz, iar apoi a mai achiziționat câte unul după posibilitățile financiare, și a extins această afacere până în anul 2006, când a primit oferte peste puterile lui, a primit o ofertă din partea firmei SC Melania SRL, din Aleșd, ceea ce l-a pus în fața unei decizii grele, de a prelua aproximativ 10 trasee noi, de a achiziționa tot atâtea autobuze, și de a angaja personalul necesar. Toate aceste decizii trebuiau luate într-un termen scurt, deoarece în 2 săptămâni trebuia să fie funcționale. A pornit hotărât în fața acestei provocări, care s-a dovedit un mare succes în viața lui profesională și de atunci (anul 2006) până în prezent a progresat continuu, astăzi are aproximativ 30 de microbuze și autobuze funcționale, și domină transportul de călători și elevi pe traseul Borod-Oradea.

Spre finalul acestei relatări doresc să mai punctez un lucru, care are o importanță majoră, și anume, modernizarea drumului principal care străbate satul nostru de la E 60 spre satul vecin Bălnaca, Comuna Șuncuiș. În anul 2005 prin colaborarea primarilor Sarca Sorin - Comuna Borod și Gabor Doru - Comuna Șuncuiș, s-a ajuns la înțelegerea modernizării acestui drum comunal, și apoi s-a întocmit un studiu de fezabilitate pentru drumul comunal DC 165 Valea Mare de Criș - Bălnaca, dar nu cunosc din ce cauză a bătut pasul pe loc până în anul 2009, când a fost întocmit Proiectul de Execuție.

În urma unei licitații executarea lucrării a fost câștigată de firma SC Selina SRL, în anul 2013, sub coordonarea Primarului de Șuncuiș, dar lucră-

rile în teren nu erau simțite de loc, datorită faptului ca nu au fost alocați bani pentru această lucrare. Eu personal am fost interesat de acest drum deoarece am casa părintească și ferma de vaci și tot terenul agricol, în apropierea drumului, care era accesibil numai vara, nu era pietruit deloc. M-am interesat de soarta acestui drum prin intermediul celor 2 primării, dar rezultatul pozitiv nu venea de nicăieri, și atunci am început audiențe la Prefectura Județului Bihor și la Consiliul Județean Bihor, în perioada când erau președinți la Consiliul Județean Bihor, domnii Radu Țirle și Cornel Popa. De-a lungul anilor am avut peste 10 audiențe la cele 2 instituții, împreună cu diverse persoane din Valea Mare de Criș: Marușca Petru, Cioară Gheorghe, Șchiop Ioan, Marușca Angela, Heredea Irina și Bulzan Valerica. Răspunsul scris al cătorva din aceste cereri era următorul: Studiu de Fezabilitate în anul 2005, Proiect Tehnic de Execuție în anul 2009, Executarea lucrării adjudecată de către o firmă, iar lucrările vor demara în funcție de alocarea sumelor pentru aceste lucrări de Guvernul României. Începând din anul 2013 au început lucrările nesemnificative, și au continuat de atunci în fiecare an câte puțin, dar doar în satul Bălnaca, la finalul anului 2015 s-a pietruit în satul Valea Mare de Criș, s-au făcut câteva podețe prevăzute în proiect, și după promisiunile celor care execută lucrarea, firma SC Selina SRL și Primăria Șuncuiuş, care coordonează lucrarea, suntem informați că sunt semnate contracte pentru lucrările începute să poată fi terminate și în scurt timp se speră să fie alocați toți banii pentru terminarea acestui proiect care are titlul următor „Modernizare și asfaltare Drum Comunal DC 165 Valea Mare de Criș – Bălnaca“. Menționez că am luptat pentru înfăptuirea acestor obiective de investiții în satul nostru, atât electrificarea satului, cât și modernizarea drumului DC 165, ca cetăean al satului Valea Mare de Criș, motivate și de faptul că sunt consilier al satului Valea Mare de Criș în Consiliul Local Borod.

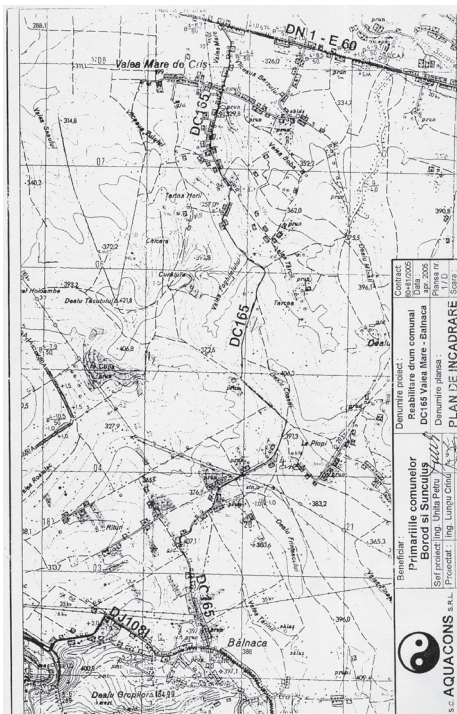
Alte investiții realizate în satul Valea Mare de Criș, în perioada 2008-2016, sub îndrumarea Conducerii Primăriei Comunei Borod, Primar Sarca Sorin, au fost: modernizare iluminat public, reabilitare Școală cu cls. I-IV Valea Mare de Criș, achiziționarea a 3 microbuze școlare pentru transportul elevilor din toata comuna, teren de sport sintetic în satul Borod, care deserveste și celor din Valea Mare de Criș, modernizare și asfaltare drumuri laterale: Gatăr și Buzle.

Conducerea Primăriei Comunei Borod, împreună cu Consiliul Local al Comunei Borod și executivul Primăriei Borod, au accesat mai multe proiecte pe fonduri europene, din care unele proiecte sunt realizate pe teritoriul satului Valea Mare de Criș, acest proiect este „Alimentare cu apă potabilă în satele: Borozel, Cetea, Valea Mare de Criș, și stație de epurare ape uzate menajere în satul Borozel“, cu o valoare de 2.300.000 euro. Acest proiect a fost

finalizat în anul 2013 și în momentul de față este funcțional. La acest proiect au mai fost realizate extinderi la rețele de apă și canal din bugetul propriu al primăriei, și pentru unele case care nu au intrat în proiectul pe fonduri europene. O altă investiție pe fonduri europene benefică și satului Valea Mare de Criș este, „Extinderea Școlii cu clasele I-VIII Borod“, unde pot studia în condiții mai optime copiii comunei și nu numai, acest proiect a fost finalizat în anul 2013. Ulterior în anul 2014, pentru prima dată în Comuna Borod a fost înființat Liceul Teoretic „Gabriel Țepelea“. Gabriel Țepelea a fost un om care s-a născut în Borod și a investit foarte mult pentru educație și nu numai, în comuna natală, în special în perioada în care a fost ales în Parlamentul României, în anii 1996-2000. Cel mai greu și cu o valoare mai mare, de aproximativ 6.000.000 euro este proiectul care se desfășoară în acest moment în Comuna Borod este „Modernizarea DC 162, DC 167 și drumuri vicinale str. Măgurii și strada Cutii; alim. cu apă potab. în satul Cornițel; canalizare ape uzate menajere în satele Cornițel și Borod cu stație de epurare în loc. Borod; modernizare cămin cultural Borod; modernizare Cămin Cultural Cornițel; diverse tipuri de mobilier; echip. informatice și acces de birou cu excepția mobilierului și a pachetelor software; instrumente muzicale; costume populare; Com Borod jud. Bihor și Com Plopiș - jud. Sălaj“, un proiect care este derulat de Asociația Comunelor Borod-Plopiș-Aușeu.

Înainte de a încheia, aș face o comparație între primarii din Județul Bihor, după ce am citit ziarul Jurnal Bihorean din 23.12.2015, și am citit un articol cu titlul „Primarii din Județul Bihor repetenți la fonduri europene“, și am aflat că 28 de primarii din Județul Bihor nu au accesat nici un proiect pe fonduri europene, sunt și comune învecinate care nu au accesat fonduri europene. Eu personal, fiind ales de cetățeni în Consiliul Local Borod și cunoscând complexitatea documentațiilor, volumul de muncă suplimentar, drumuri numeroase pentru a obține accesarea, avizarea greoaie a tuturor acestor proiecte, riscuri de a pierde finanțarea, contestații depuse fără temei care cauzează întârzierea lucrărilor, plata primăriilor pentru penalitățile de întârziere în implementarea proiectului sau chiar rezilierea contractelor de finanțare, împrumuturi bancare și cofinanțarea primăriilor, oare aș putea pune un semn de egalitate între un primar care a accesat mai multe proiecte pe fonduri europene și un primar care nu a accesat nimic?

Putem compara administrația locală cu gospodăria unui cetățean, care prin munca și afacerile lui are un venit oarecare, și realizări dar loc de mai bine există peste tot. Așa poate fi și Administrația Publică Locală, majoritatea cetățenilor văd ceea ce ar mai trebui realizat, se văd mai puțin realizările obținute până în prezent.

CONSILIUL JUDEȚEAN BIHOR
BIHAR MEGYEI TANÁCS
BIHOR COUNTY COUNCIL

DIRECȚIA TEHNICĂ
Nr. 163/j din 20.03.2014

Către,
Domnul MĂRUȘCA NICOLAE
Sat Valea Mare de Criș nr. 166, comuna Borod, județul Bihor

Având în vedere adresa înaintată către Consiliul Județean Bihor și înregistrată sub nr. 163/j din data de 12.03.2014 și comunicăm următoarele:

Drumul la care faceți referire – drumul comunal DC 165 din DN 1 – Valea Mare de Criș – Bălnaca (DJ 108 I) cu o lungime de 7,400 km a fost cuprins la finanțare în „Programul privind reabilitarea, modernizarea și/sau asfaltarea drumurilor de interes județean și de interes local, aprobat prin H.G. nr.577/1997, republicată, cu modificările și completările ulterioare” în baza contractului de execuție de lucrări nr.659/2013 încheiat cu S.C. Drumuri Bihor S.A. Oradea.

În anul 2013 lucrarea menționată mai sus a fost preluată în cadrul „Programului Național de Dezvoltare Locală”, iar execuția se va realiza în funcție de sumele alocate acestei lucrări.

Cu stimă,

PREȘEDINTE,
Cornel POPA

DIRECTOR EXECUTIV,
FILIP CHESELI

Înlocuitor,
Dumitru NABA

410033, Oradea, Parcul Traian nr. 3
Tel.: +40-259-437.484 Fax: +40-259-468.180 Http://www.gbihor.ro

CONSILIUL JUDEȚEAN BIHOR
BIHAR MEGYEI TANÁCS
BIHOR COUNTY COUNCIL

DIRECȚIA TEHNICĂ
Nr. 199/j din 06.06.2010

Către,
domnul Nicolae MĂRUȘCA
localitatea Valea Mare de Criș Nr. 166
Județul Bihor

În urma adresei dumneavoastră înregistrată la Consiliul Județean Bihor sub nr. 199/j din 19.05.2010, vă comunicăm următoarele:

Drumul comunal DC 165 Bălnaca – Valea Mare de Criș, la care faceți referire în sesizare a fost cuprins în Programul de pietruire, reabilitare, modernizare și/sau asfaltare a drumurilor comunale clasate conform HG nr.577/1997, cu modificările și completările ulterioare.

În anul 2009 pentru drumul comunal mai sus menționat s-a întocmit Proiectul Tehnic.

Lucrările de execuție vor demara funcție de sursele de finanțare alocate.
Cu stimă și respect.

PREȘEDINTE,
Răzvan TIBULEA
DIRECTOR EXECUTIV,
FILIP CHESELI

VICEPREȘEDINTE,
KISS Alexandru
Întocmit,
Titus GROZA

GUVERNUL ROMÂNIEI
INSTITUȚIA PREFECTULUI - JUDEȚUL BIHOR

Nr. 1213/A din 8 februarie 2007

MĂRUȘCA NICOLAE
Sat Valea Mare nr. 138 – com. Borod

Referitor la memoriul dvs. depus cu ocazia prezentării în audiență, prin care reclamați faptul că modernizarea drumului comunal între localitățile Valea Mare și Bălnaca se realizează prin devierea acestuia de la actualul traseu, vă informăm următoarele:

Lucrarea de modernizare a drumului este menționată în fața de fezabilitate, urmând ca proiectarea și execuția să se realizeze odată cu identificarea resurselor financiare pentru această lucrare.

Studiul de fezabilitate se găsește la sediul Primăriei Borod, poate fi studiat de țaji cei interesați, iar traseul propus este cel actual și nu este prevăzută o altă variantă de deplasare, așa cum susțineți în memoriu.

Cu stimă,

SUBPREFECT

Todor Albert

DIRECTOR

Horia Augustin Jorja

Oradea, 8.02.2007 DSR/VN/MyDoc-Asp-pel3.exe

410033, Oradea, Parcul Traian nr. 3
Tel.: +40-259-437.484 Fax: +40-259-468.180 Http://www.gbihor.ro

Parcul Traian nr. 3
410033 Oradea

Telefon: 0259/418.628; 411-907; 431-608; 467-880
Fax: 0259/411-150; e-mail: registratura@prefecturabihor.ro
Web: www.prefecturabihor.ro

7.5.2. Mărușca Nicolae Teodor

Marușca Nicolae Teodor, născut în Borod, la 30 octombrie 1967, absolvent al Liceului Industrial Aleșd, promoția 1986 – profil mecanic. M-am reprofilat în domeniul tâmplăriei, în care am lucrat ultimii 18 ani. Ca pasiune, sau chiar se poate numi a treia meserie este creșterea albinelor (100 familii de albine).

Soția, Marușca Viuța s-a născut în Borod la 25 aprilie 1967. Este originară din Borozel, din părinții Cătană Nicolae și Victoria (Niculaia Minii). A absolvit Liceul Agricol Salonta.

Copiii noștri: Laviniu (26 iulie 1995), Claudia (27 iunie 1997), Denisa (20 aprilie 2001), Beniamin (8 februarie 2003), Daniel (3 iunie 2005).

Telefon: 0741-151.80 • 0259-314.045

Istorie cu privire la începutul Bisericii Penticostale Valea Mare de Criș

Deși se recunoaște în mod oficial începutul cultului penticostal în anul 1922, credința aceasta s-a răspândit foarte repede, iar prin anii 1930-1932 a ajuns și pe meleagurile noastre, mai întâi la Bratca, apoi în scurt timp și la Valea Mare. Dar mai înainte a fost credința Baptistă, din care a făcut parte și Simuț Ioan, în poreclă i se spunea Ioana Mihaiu Cosmanii, el nu a fost un om oarecare, căci tatăl lui a fost cum se spunea atunci birău în sat, iar apoi a urmat și fiul său Ioana, de aici și vorba tatălui său: acum pruncu meu „și eu mare și tu mare, cine o mai da la boi mâncare“. Pe lângă Ioana Cosmanii s-a mai pocăit la Bapțiști și unul din cei cinci feciori ai lui Bârz Dumitru și anume Ioana Bârzului. Frecventau la Beznea la adunare și povesteau câtă bucurie era în vremea aceea, Ioana Cosmanii mergând pe dealul Țarinii, puneu căciula în bota cea strâmbă și striga la Bârz Ioan „Haide mă“ și veneau seara târziu.

Dar în vremea aceea a apărut și credința penticostală în mare forță, și întâi s-a pocăit Onuțu din Streaua, el având o legătură mai bună cu Bratca, căci el era născut în Bălnaca și a luat o fată din Valea Mare (din care se trage familia Chiucanului de azi). Apoi s-a pocăit și Partinul, apoi tata Fanea Ghiurchii, apoi Nuțu Șchiopului și alții. Dar aceștia, primii care s-au pocăit la penticostali au fost oameni cu personalitate și bapțiștii au fost absorbiți de ei (Ioana Cosmanii a murit timpuriu, iar Bârz Ioan trece la penticostali), așa rămân în localitate numai ortodocși și penticostali și o mică grupare a Oastei Domnului. Dar au început activitatea în ilegalitate, întâlnirile aveau loc în Streaua, la Onuțu, un loc potrivit la granița dintre satele Valea Mare, Bălnaca, Beznea, Borod accesibil și la cei din Bratca și Cornișel, putând participa fără a fi expuși prea mult autorităților. Se adunau câte 5-6-10-15 din fiecare sat și era o mare bucurie, rar întâlnită astăzi. Chiar și atunci când era o nuntă

sau o înmormântare «erau destule telefoane mobile» să se anunțe și veneau toți cu tineri și bătrâni.

Pentru perioada imediat următoare ar mai trebui menționate câteva lucruri care mi-au fost povestite. Au fost adunați într-o seară la Pantiș Partinu în casă la rugăciune, au fost prinși de jandarmi și duși din Post în Post până la Aleșd. Erau vreo 15-20, între ei era și o fată tânără, care mai târziu a fost soția lui Bârz Ioan și alți tineri dar și bătrâni, iar când au trecut prin Tinăud preoteasa a întrebat pe jandarmi scoțând capul pe fereastră „da aceștia ce au mai făcut“. Jandarmii au răspuns „au fluierat în biserică“.

Pe vremea aceea se afla în Valea Mare un om foarte hotărât, el nu avea multa școală, dar era un om foarte autoritar, făcea parte din Partidul Liberal, a fost și șef de post în Bratca, Numele lui era Olar Ioan (zis Cormanu), el s-a dus și i-a scos din arest.

Pe măsură ce s-au înmulțit, s-a format câte o biserică în fiecare din satele sus menționate, a venit Cipleu de la Bratca și le-a dat Cina Domnului. Atunci s-a mutat biserica de la Onuțu la Partinu. Încă și acum, în 2016 mai există o parte din casa unde s-a dat prima cină la penticostali în Valea Mare. Ei au trimis pe Bârz Ioan să stea să nu vină cineva să-i prindă, dar aceștia au venit pe altă parte și i-a prins, i-a amendat și la proprietarul casei, Pantiș Partin și la soția lui le-au făcut proces de dare în judecată, au fost judecați și li s-au dat câte trei luni de închisoare. Au ispășit închisoarea în anul 1938 la Cluj. Spuneau că a fost o iarnă grea, celula nu avea sticlă în geamuri. Apoi Partinu a petrecut vara lui 1938 bolnav de tuberculoză, iar în 1939 a murit la vârsta de 39 de ani, inscripția se vede și astăzi în cimitir.

A trecut timpul până în anul 1948, când cultul a intrat pe lista cultelor aprobate de lege ca și cult legal, și totuși nu de puține ori erau verificați. În acea vreme adunarea s-a mutat de la Partinu la Simuț Vasile, atunci au avut pentru prima dată o cameră amenajată ca un local de biserică cu bănci, atunci desigur că au fost foarte bucuroși, aveau și ei biserică. După aceea, s-au hotărât să facă o casă de rugăciune. Floarea Partinului cu familia au hotărât să dea locul acesta de biserică. Erau vremuri grele, trebuia ca fiecare familie să dea cotă la stat din tot ce avea, era vremea cotelor după război. Au fost mulți săteni care au mers de la batoză cu atâta grâu cu cât au dus în spate, dar dorința de a avea o casă de rugăciune le-a învins pe toate, în această perioadă pocăința nu prea era înțeleasă, era privită ca o cale rătăcită și se considera că numai oamenii săraci și fără însemnătate se pocăiesc. Simuț Vasile era pastor zonal și avea locul de muncă la Vadu Crișului ca și pădurar.

Se înțelegea bine cu oamenii din Vadu Crișului și era un foarte bun organizator. Locul pe care l-au primit de la Floarea Partinului pentru construcția bisericii, ca poziție este așezat bine, dar atunci era un loc foarte mlăștinos, deci la temelie a trebuit multă piatră; dar totuși s-au aflat și mulți oameni care

chiar dacă nu au îmbrățișat această credință au pus umărul la lucrarea aceasta, astfel, atunci când s-a adus piatră pentru construcția primei biserici, Simuț Vasile a organizat 24 de cară cu boi din Vadu Crișului și Birtin, care au venit în coloană din carieră de la Vadu Crișului (Baia Huii). A fost un gest deosebit, care a stârnit o impresie deosebită, când primul era la Borozel, ultimul era în Topa de Criș, când primul a ajuns la destinație ultimul era la intrarea în Valea Mare, toată ulița satului era numai o coloană de cară. Atunci se aflau următoarele familii pocăite în Valea Mare: Butiri Dumitru, Butiri Ioan, Bârz Ioan, Bulzan Ștefan, Bulzan Alexandru (a Oniții), Bulzan Mihai (a Toderii), Gherman Ioan, Simuț Tănase, Cacuci Teodor, Buzlea Petru, Simuț Vasile, Simuț Nicolae (a Partinului), Marușca Gheorghe (a Gheorghii), Mermeze Nicolae (din Cetea), Marușca Alexandru (a ciocului) și câteva femei văduve. Apoi a început construcția mână de la mână, în jurul anilor 1950-1952 sau poate chiar mai târziu, pentru că deși s-a primit autorizație de construcție, tot în acea perioadă a venit o lege care să demoleze bisericile care erau construite într-o anumită perioadă, dar cu greu și mari eforturi s-a schimbat data construcției bisericii (data autorizației) și așa au scăpat. Amintim că în acea perioadă s-a demolat biserica Penticostală din Peștiș; miliția a stat lângă ei până au scos ultima piatră, Biserica Penticostală din Bălnaca a ajuns cooperativă de consum, Biserica din Beznea au demolat-o, Biserica din Ponoară au luat-o, dar cu ajutorul lui Dumnezeu, noi și Cornițelu am scăpat. Ceea ce vreau să spun aici este faptul că, cu autoritățile locale nu am avut probleme, în vremea aceea în Borod era președinte de sfat (primar) nepotul lui Simuț Vasile, păstorul nostru, și deși era pe vremea regimului trecut, îi era rușine acelui om să se ia de unchiul său, de asemenea nu am avut probleme nici chiar cu biserica tradițională ortodoxă, fiind o localitate fără probleme de genul acesta. Pe vremea aceea era preot la Cetea și la Valea Mare Emil Bendorfean, un om deosebit prin tot comportamentul său, un om frumos la chip dar și la suflet. Mergea la diferite întâlniri, conferințe, împreună cu ai noștri și tata Bulzan Ștefan era conducător de adunare la penticostali și ne povestea cum stăteau de vorba cu preotul și trăiau în pace. În vremea aceea cei ce treceau de la ortodocși la penticostali trebuiau să meargă la preot și să depună o cerere prin care să-și arate opțiunea, dar oamenilor le era greu din diferite motive să facă asta, dar el niciodată nu le-a reproșat nici lor, nici pastorului Simuț Vasile lucru acesta, că doar era regulă de la autorități și nici unde participau la conferințe nu amintea nimic.

Cam atunci, prin anii 1950-1952, când biserica noastră se apropia de finalizare, îmi amintesc că a venit preotul Bendorfean, și-a făcut cruce și s-a închinat simbolic că se află într-o casă de rugăciune, iar apoi a stat de vorbă cu oamenii și a zis: „Ce lucru frumos au putut să facă o mână de oameni dacă au fost uniți“.

După acea perioadă, după ce cultul penticostal s-a organizat, Simuț Vasile a ajuns să facă parte din conducerea filialei Oradea a cultului, mai întâi a fost pastor pe zonă, apoi județean. Iar în anul 1984, în 6 noiembrie pe când se întorcea de la Oradea, la intrare în Aleșd, pe o zi de toamnă târzie cu o ceață deasă, a trecut la Domnul în urma unui accident cu mașina.

Tot prin anii aceia de pionerat, mai precis prin anul 1951, Bulzan Ștefan (zis Fanea Ghiurchii) și alți frați care ocupau poziții de conducere în cultul penticostal pe zonă au fost trimiși la un curs Biblic de trei luni la Cluj. După acest curs, Bulzan Ștefan a fost prezbiter în biserica din Valea Mare, Borod, Șuncuius până în 1965, când a trecut la cele veșnice la numai 55 de ani, fiind urmărit de o boală din tinerețe, care l-a răpus fără milă.

De atunci până în 1984 au fost mai mulți conducători de biserică, a urmat Bulzan Alexandru (a Oniții), apoi Gherman Ioan, apoi Butiri Dumitru. După 1984, după decesul lui Simuț Vasile s-a făcut o nouă organizare, Butiri Dumitru și-a dat demisia. Ca pastor la Valea Mare a venit Eghedi Ștefan de la Bratca, iar conducător a fost numit din nou Gherman Ioan, timp în care au fost ordinați doi diaconi: Bulzan Alexandru (a Faniei) și Pantiș Traian. După câțiva ani, Pantiș Traian a fost ordonat ca și păstor al bisericii.

După revoluție, sub conducerea sa s-a luat hotărârea de a construi un nou local de biserică; construcția a durat patru ani, iar în toamna lui 1997 a avut loc deschiderea noului local al bisericii penticostale Valea Mare de Criș, local care există și astăzi.

Câțiva ani mai târziu, tot sub supravegherea sa, s-a construit și biserica din Borozel. A fost o perioadă în care s-au pocăit câteva familii: Bulzan Iosif cu soția, Olar Dumitru cu soția, Toșe Victor cu familia, Duneș Ana, Pantiș Victoria, Bulzan Ana. În 2002 au mai fost ordinați doi diaconi: Pantiș Dumitru și Marușca Nicolae Teodor.

Am slujit împreună câțiva ani, apoi Pantiș Traian având firmă privată de tâmplărie, fiind angajat și la întreprindere de stat s-a retras din slujire și a devenit Pastor Independent, iar eu ca deacon am renunțat să mai candidez la alegerile de comitet, apropiindu-mă de 70 de ani. Am lăsat slujirea celor doi promovați, poate și viziunea dintre generații, am considerat că mi-am îndeplinit misiunea, și frații slujitori să-și poată duce slujirea în pace. Pe locurile noastre a fost o inundație foarte mare în 1980. Atunci din partea de jos a Borodului au fost luate de ape trei case, cam prin 20-28 iulie 1980, a fost ceva îngrozitor. Am mers și eu să văd ce se întâmplă, se auzea dinspre Borozel țipete disperate și ne-am dus aici înspre moara Loudor și vedeam cum rupe apa maldăre de pământ, tot cât o mașină odată, dar nu ne-am putut apropia să vedem ce se întâmplă dincolo de vale că apa era groaznică.

Acolo, dincolo de vale au fost cele trei case care în noaptea aceea au fost mânate de ape. Din acelea una o fost a unei sore de-a noastre, despre care am auzit în dimineața următoare că i-a mânat apa casa. Aceasta era o soră săracă

și văduvă, ea se numea Ileana Tonț. M-am dus cu sora Pantiș Anuța și sora Popa Floare și am găsit-o pe coaste, sub un nuc, cu câte haine erau pe ea și am mai prins vreo patru găini care erau prin măracini. Sora Popa Floare, fiind și ea văduvă a primit-o să stea la casa ei pentru tot restul vieții, dar nu a fost ușor nici pentru Popa Floare pentru că așa erau împrejurările, dar cu ajutorul lui Dumnezeu și a bisericii s-a trecut peste toate greutățile și Dumnezeu-ți va răsplăti. Au mai fost inundații care ne-au afectat și pe noi aici în Valea Mare.

Nu aș vrea să trec cu vederea că am citit într-o carte că prin anii 1700-1800 ar mai fi existat un sat între Borod și Borozel, la ieșirea după Valea Măștii, care în perioada aceea ar fi dispărut din cauza inundațiilor.

Am scris despre aceste evenimente, pe care am vrut să le transmit generațiilor care vor urma să știe, căci trebuie să-și pună încrederea în Dumnezeu, că nu poate omul ști câte nenorociri pot veni peste fiii oamenilor pe pământ. Vor fi oare oameni care vor veni interesați să cunoască trecutul după cum și eu am fost interesat să cunosc ceva despre lumea în care trăiesc?

Aș vrea să închei cu un îndemn Ps.55 v.22: „Încredințează-ți soarta în mâna Domnului și el te va sprijini. El nu va lăsa niciodată să se clatine cel neprihănit“.

Materialul a fost extras de către diaconul Mărușca Nicolae Teodor din arhiva Bisericii Penticostale din Valea Mare de Criș, arhivat de către Diacon, Alexandru Bulzan

Personal, aș vrea să mai adaug câteva completări la materialul *Istoria Bisericii Penticostale din Valea Mare de Criș*, cu privire la perioada 2006-2014, perioadă în care am ocupat poziția de responsabil al bisericii penticostale și de diacon și în care am avut o colaborare foarte bună cu preotul ortodox Șerban Viorel, finalizată prin colaborarea la amenajarea sălii de mese, pe fosta locație a vechii grădinițe, odată cu mutarea grădiniței în corpul de clădire al școlii. Preotul Șerban Viorel m-a contactat, dorind să-mi facă propunerea ca împreună să amenajăm fostul local al grădiniței în sală de mese pentru diferite ocazii și nevoi ale comunității locale, respectiv întâlniri și mese la înmormântări. Astfel, am reușit amenajarea acestui local, în prealabil s-a discutat cu primăria. Din 2013, acest local funcționează ca sală de mese.

Personal, am extras acest istoric și cred că va fi de folos în tipărirea acestei istorii a comunei Borod.

*diacon Marușca Nicolae Teodor
Biserica Penticostală Valea Mare de Criș, Bihor*

(În prezent, Biserica Penticostală Valea Mare de Criș numără 108 membri majori și 70 tineri și copii)

7.5.3. Olar Pavel

M-am născut în Valea Mare la data de 6 martie 1920. Am fost căsătorit cu Olar Ana, născută tot în Valea Mare în 9 martie 1931, decedată.

Satul Valea Mare de Criș se învecinează cu cinci sate: Borod, Beznea, Borozel, Bălnaca și Vadu Crișului. Cu suprafața de pământ de 1300 de holde, ocupația de bază a locuitorilor a fost agricultura. Satul Valea Mare s-a format din aproximativ anul 1600, pentru că de atunci s-a păstrat o clopotniță care s-a folosit până prin anul 1930. Satul a avut două drumuri: pe unde s-a intrat în sat din șoseaua principală, unul pe sumandru și unul pe cursul apei. În anul 1820 a fost primar în sat Olar Pavel a Tomii, care a reușit să facă un drum până în sat și a fost continuat mai departe de alt primar pe nume Olar Ilie. În 1720 a fost construită o biserică din lemn de stejar care a fost folosită până în 1930, când s-a construit o altă biserică din piatră, care este și în prezent. Când s-a sfințit noua biserică a fost preot Emil Bandolfeanu și epitropi: Olar Teodor, Simuș Dumitru și Marușca Gavril. În 1936 s-a sfințit biserica, a venit Preasfințitul Roman Ciorogaru și sătenii din sat l-au întâmpinat la Topa de Criș călare pe cai îmbracați în costum popular, între care a fost și cel care vă povestește, Olar Pavel născut în 1920.

Obiceiul de iarnă începând din anul 1936. Preotul chema la biserică colindătorii din sat și îi binecuvânta, pe copii și adulți. Se începea colinda de la căminul cultural. Când se intra în casă la oameni, colindătorii începeau cu următoarele colinzi: Nașterea, O ce veste minunată, Colinda oii, Colinda fetei (unde erau fete). Localnicii îi primeau cu vin, cozonac și bani. După colindă se dansa cu fetele. În prima, a doua și a treia zi de Crăciun se juca la Căminul Cultural. De Anul Nou se făcea un dans la căminul cultural, care se numea „Vârjel” unde fetele și feciorii jucau și se distrau.

În anul 1940 subsemnatul, Olar Pavel, am fost încorporat la Budapesta pe un ger năpraznic. Un an de zile am fost în Budapesta și învățând repede limba, am fost luat ca translator și am fost în garda de onoare a lui Horthy. După un an am fost repartizat la o magazie unde am lucrat, fiind condiții bune. În anul 1942 am fost trimis pe front în Rusia, unde am stat până în 1944 într-un frig năpraznic, de -40 grade Celsius. Am fost până aproape de Moscova în pădurea Briansk, localitatea Belopol. Când am mers pe front, am avut 80 de kilograme, iar când am venit acasă am avut 48 de kilograme. Am avut decorație din Rusia, fiind pe linia I, Crucea de foc, Clasa I. Când m-am eliberat am venit la Budapesta, atunci Horthy a fugit din Ungaria, iar când am ajuns, nu ne-a întâmpinat nimeni. Atunci ni s-a spus că cine are haine civile să plece acasă, iar cine nu avea haine să plece din nou pe front. Eu, subsemnatul, Olar Pavel, am avut noroc cu un soldat ungur, care mi-a dat hainele lui ca să pot veni acasă. Am venit cu trenul până în Vadu Crișului și de acolo pe jos. Eram atâta de slab, că nu am mai venit pe drum, ci am venit pe direct sărind peste toate gardurile. Aproape de casă, m-am întâlnit cu un vecin, care nici nu m-a recunoscut. Familia nu știa nimic de mine, dacă trăiesc sau nu, așa că atunci când m-au văzut, a fost mare bucurie. Întrucât toate trenurile și soldații aveau păduchi, am chemat-o pe mama afară, care mi-a adus haine și am făcut baie, iar hainele care le aveam pe mine le-am ars, ca să nu aduc păduchii acasă. Ajuns acasă, nu puteam să mănânc mai mult de un ou și o cană de lapte, revenindu-mi încet, încet. Pe front și în lagăre au murit din satul Valea Mare aproximativ 30 de oameni, printre aceștia fiind și doi frați ai mei: Olar Ștefan și Olar Gavril. Olar Ștefan era un om cu carte, care era în Oradea directorul uzinelor electrice și inspector școlar pe județul Bihor, și venea în Valea Mare cu mașina personală, Ford. El a ajutat foarte mult la construirea bisericii. A murit în Munții Caucaz, în grad de maior.

În 1944, când s-a terminat războiul, rușii se retrăgeau și intrau pe la casele oamenilor. În satul Valea Mare a intrat într-o singura zi o divizie de armată, care a devastat satul, luând animalele oamenilor și amenințându-i cu pușca. De asemenea se luau de femei și fete, fugind toate de acasă prin pădure până când soldații s-au retras. De asemenea când s-a terminat războiul s-au retras și nemții, dar într-un mod mai civilizat, neatacând populația și cumpărând pe bani, mâncare (pui, ouă, lapte). După război, oamenii au rămas foarte săraci, încercând în anii următori să își revină.

În anul 1962 a venit colectivizarea, care s-a făcut forțat. Oamenii nu vroiau să se înscrie în colectiv, așa că mulți au părăsit casele și bărbații s-au ascuns, rămânând acasă femeile, copiii și bătrânii. Pe femei și pe bătrâni îi duceau la școală și la căminul cultural, unde îi forțau să se înscrie în colectiv.

De multe ori erau bătuți și amenințați. Până la urmă, de frică, s-au înscris apoape toți în colectiv.

La vârsta de 96 de ani, sunt sănătos și activ. Am 2 fete căsătorite, 3 nepoți, 3 strănepoți.

Aflând că domnul Olar Pavel este cel mai vârstnic cetățean al comunei Borod, în 27 martie 2016 am ținut să stau de vorbă cu Domnia Sa.

La vârsta de 96 ani are o vigoare fizică și psihică ca la vârsta de 50 ani. Tocmai dusesse oile la păscut. Mi-a spus că toată viața a fost cumpătat la toate, în afară de muncă, pe care a făcut-o totdeauna cu plăcere.

La materialul pe care mi l-a trimis, a adăugat două evenimente din viața Dânsului. Datorită faptului că repede a învățat limba maghiară, avea școală, și superiorii l-au apreciat ca un ardelean cinstit, a fost pus șef peste un pluton de soldați, toți maghiari. Este trimis împreună cu plutonul lui să scoată din rădăcini un pâlc de salcâmi, cu ajutorul unui detașament de evrei, toți intelectuali. Refuză să-i pună pe evreii intelectuali la această muncă fizică grea. Este amenințat că dacă nu-i pune pe evrei la această muncă, va fi spânzurat de mâini împreună cu ei. Până la urmă, și-a luat angajamentul față de superiorii săi, că el, cu plutonul său o să rezolve arborii mai repede decât timpul dat de superiori. A reușit și a fost iertat.

Un alt eveniment foarte important și unic din viața domnului Olar a fost acela de la Cotul Donului, unde a asistat din tranșee la măcelul făcut de avioanele cu reacție americane, trimise în ajutorul rușilor, asupra noilor tancuri moderne aduse recent de nemți, care – zice domnul Olar – dacă nu ar fi fost distruse în totalitate de americani, ar fi străpuns frontul, având cale liberă spre Moscova.

A scăpat cu viață din acest măcel și s-a întors acasă.

Îi doresc să treacă de 100 de ani și să fie tot așa de vioi!

7.5.4. Preot Șerban Viorel Înv. Șerban Livia

În cultura noastră tradițională, obiceiurile în totalitatea lor, cele pe care folcloriștii le-au numit calendaristice sau de peste an, împreună cu cele pe care le-au numit ale vieții de familie, formează un sistem corelat cu viața omului, cu viața neamului, cu viața comunităților, mai mici sau mai mari, locale sau regionale.

Indiferent de categoria căreia îi aparțin obiceiurile, regăsim omul sau comunitatea, cel mai adesea invocând protecția divină.

Sărbătoarea Crăciunului

Sărbătoarea cu dată fixă, la 25 decembrie, este pusă în toate satele comunei sub semnul Nașterii Pruncului Iisus.

Creștinește vorbind, sărbătoarea propriu-zisă este precedată de Postul Crăciunului, începând cu 15 noiembrie, cu o durată de șase săptămâni. În seara de 13/14 noiembrie, în ziua Lăsatului sec de Crăciun, „se făcea bal. Nu era Cămin Cultural, dar balul era făcut într-o casă mare.“

La intrarea propriu-zisă în Post (14 nov.) oamenii își spălau vasele cu cenușă, ca nu cumva să aibă rămășițe de grăsimi. Mâncarea se făcea numai cu ulei care era obținut din semințe de floarea soarelui și de dovleac.

De la această dată, începea organizarea cetelor de feciori în perspectiva colindatului din seara de Ajun a sărbătorii, inclusiv a grupurilor de copii care umblau cu Steaua și Viflaimul (Irozii). În trecut, repetițiile pentru învățarea colindelor și orațiilor („aldirilor“) se făceau la una din gospodăriile colindătorilor.

Sărbătorile începeau în seara de Crăciun. Fiecare familie, cu casa curată, frumos aranjată, și masa încărcată cu bunătăți, aștepta cu bucurie și emoție colindătorii. La lăsatul serii, colindătorii, tineri necăsătoriți, porneau la colindat și urat, începând cu preotul – unde primeau binecuvântarea,- apoi în fiecare casă ,pe rând, pornind din capătul satului până ce terminau cu ultimele case de pe dealuri și de pe vale.

Colindătorii erau primiți în camera de oaspeți, unde, pe masă, se afla, în fiecare casă, colacul mare cât roata plugului, împletit și cu gaură la mijloc, pregătit în mod special pentru colindători. În unele case, unde era fată mare sau fecior care umbla cu colindătorii, pe masă lângă colacul pentru colindători, se mai afla o sticlă cu țuică și cârnați pentru tratație și banii. În cameră se afla familia: tatăl era așezat în capul mesei, mama cu copiii cei mai mici pe lângă sobă, iar cei de vârsta colindătorilor stăteau printre ei.

La intrarea în curte, grupul de (20-30) colindători cântau:

*Și ne lasă, gazdă-n casă,
Că d-asară-s tot p-afară;
Și ne udă picurile
Di pă tăti streșinile.*

Gazda casei ieșea în curte și răspundea cu invitația de a intra în casă. Colindătorii intrau pe rând, salutând cu: „Bună sara lui Crăciun!”

Colindătorii care cântau se aranjau în 4-5 grupuri de câte 2-3 cântăreți, iar cei ce cântau împreună cu muzicanții (highidușii), stăteau în urmă. Gazda de colinde stătea în fața colindătorilor, și împreună începeau să cânte pe grupe. Prima grupă începea să cânte prima strofă, a doua strofă era cântată de grupa următoare, care începea când prima era la ultimul vers, iar grupa a treia intra odată cu ultimul vers al grupei a doua și așa mai departe, până se termina colinda. Se credea în felul acesta o armonie a vocilor și a cântatului, deosebit de impresionantă și de plăcută.

Dacă în casă era fată mare, i se cânta colinda fetei „Fată dalbă dă-mpărat” – pentru care se plătea o taxă, care dădea dreptul fetei să participe la jocul de la colinde în cele trei zile ale sărbătorilor de Crăciun.

După colinda fetei, se pornea și câte un joc de voie bună între tineri și tinere, care ținea câteva minute.

La încheierea colindatului, unul dintre feciori mulțumea gazdei pentru colac; dacă primeau și țuică se recitau niște versuri denumite „cinstirea țuicii”.

La ieșirea din casă se cânta:

*„Cruce-n casă, cruce-n masă,
Rămâi gazdă sănătoasă
Și noi cu colinda noastră!”*

Colindele constau din parte din comoara noastră folclorică din cele mai vechi timpuri, de aceea considerăm că este bine să fie redată aici cu scopul de a se păstra pentru generațiile viitoare.

În ajunul de Crăciun, de dimineață, pruncii începeau să umble prin sat cu steaua sau cu viiflaimul. Versurile și colindele le învățau seara în timpul Postului. Darurile ce le primeau erau: cârnați, colaci sau ceva bănuți, iar seara începeau feciorii colinda, cu muzicanții, care erau unu cu vioara de lemn și altu cu contrabas. Colindau colinda fetei unde erau fete în casă. Le dădeau bani și colaci. Acestea erau „aldite“ după primire. Colacii erau purtați pe un băț sau în desagi de pânză de cânepă țesută de femei și fete.

În ajun de Crăciun, femeile pregătesc cozonaci și mâncare pentru sărbători. În ziua de Ajun, pe la ora 9, trei băieți se duc cu steaua. Oamenii din sat îi cinstesc cu bani, cu mere sau nuci. Seara încep de la căminul cultural colindătorii. Se împart în două grupe (n.n) și pornesc prin sat. Sunt așteptați cu țuică colac și cu colac făcut cu împletituri, pe care colindătorii le „aldesc“. La intrare, se aude „colinda uliții“ apoi în casa unde este fată „colinda fetei“ și colinda pe care gazda casei o cere. Frecvent au fost cerute „colinda oii“ și „colinda vânătorului“. După colindat, se cântă un danț cu highege și unul din colindători joacă cu gazda.

A doua și a treia zi de Crăciun se adunau la „casa de corinzi“, așa se numea locul unde se petrecea.

Colindatul cu steaua este o formă de colindat practică de copii în toate satele comunei. Spre deosebire de Viiflaim, reprezentație teatrală cu mai multe personaje, având ca subiect drama uciderii copiilor născuți în imediata vecinătate temporală a nașterii Pruncului Iisus, „stelarii“ colindă casele într-o formulă mai restrânsă. Emblematic pentru aceștia este o stea confecționată din carton sau lemn, acoperită cu staniol de diferite culori. Se poartă în vârful unui băț, și de la caz la caz, este fixă sau se poate roti în jurul axei sale. De la un sat la altul, personajele sunt: Irod, Îngerul și cel puțin unul din magii care au văzut pe cer steaua strălucitoare – semnul Nașterii Mântuitorului, precum grăiesc și colindele din repertoriul lor: „Nașterea ta Hristoase“, „Steaua sus răsare“ și „Trei Crai de la răsărit“.

Dintre textele rostite de către personajele principale am selectat următoarele:

*Irod: Eu sunt Irod împărat
Care pe cal am încălecat,
14.000 de prunci am tăiat.
Dacă dau o lovitură
Tot pământul se scutură
Se scutură cu tremurare*

*Să știe că-s cel mai mare.
Crai: Trei crai de la răsărit
Cu steaua-au călătorit
Și-a-nceput a colinda
Prin oraș a întreba:
Nu știți unde s-a născut*

*Un crai mare de curând
Dar la-această întrebare*

N-a fost nimenea în stare.

Îngerul: Eu sunt îngerul lui Dumnezeu

Ascultați ce vă spun eu:

*Nu vă dareți prin cetate
Ce vă dați prin altă parte*

Că Irod împărat

Și-a pus gând rău

Să-l ucidă pe fiul lui Dumnezeu.

Colindatul cu Viflaimul

Spunem „Colindatul cu Viflaimul“, deoarece grupul de colindători poate fi ușor de identificat, nu numai prin numărul mai mare de personaje, ci și prin faptul că drama uciderii pruncilor de împăratul Irod „se joacă“ de actori în jurul unei machete de biserică, confecționată din lemn și îmbrăcată, de asemenea, în foi de staniol strălucitor. În interiorul machetei ard permanent lumânări.

Este lesne de înțeles că fiecare din personaje se îmbracă în costume distincte. Această piesă de teatru religios este apreciată de sătenii de toate vârstele, atât pentru mesajul său, cât și pentru pitorescul unor personaje, umorul de factură țărănească, de bună calitate, etalat de ciobanii îmbrăcați în bituși și cu măști de moși.

Colindatul cu Viflaimul are loc și în zilele noastre. Varianta de mai jos ne-a pus-o la dispoziție Olar Teodor în vârstă de 85 de ani, din localitate, fiind cunoscută de dumnealui din anii tinereții.

Personaje:

Împăratul Irod, Melchior, Gașpar, Voltezar (Balthazar) și Popa.

La intrarea în casa unde sunt primiți, actorii colindă „Nașterea ta, Hristoase“, (această colindă se află și în repertoriul stelarilor):

Irod: - Creștini, creștini preaiubiți/ Vă rugăm să ne primiți./ Să vă facem a pomeni/ Despre-a lui Hristos naștere!

Colindă „Nașterea ta, Hristoase, Dumnezeul nostru

Răsărit-ai lumii lumina recunoștinței

Că-ntru dânsa, ceia ce slujeau stelelor

De le stea s-au învățat

Să se-nchine Ție Soarelui dreptății

Și să te cunoască pe tine, Răsăritul cel de sus.

Doamne, mărire Ție“

Gașpar: - Ce ne facem , crai prea-nalte / Că nu știm în care parte / Căci în oraș am ajuns / Steaua noastră s-a ascuns/ Care-l urma pe Hristos/ Spre Ierusalim în jos?

Voltezar: - O, frate, nu te-ntrista / Căci iar se va arăta. / Și așa de nu va fi / Altminterea vom gândi. Vom întreba pe nord sau pe împăratul Irod.

Melchior: O frate tu rău gândești / Ca din Irod să prinzi vești / Tu nu știi că el vrea rău / Fiului lui Dumnezeu?

Irod: Fiilor de unde veniti? / Pe unde călătoriți? / Cine sunteți voi? / Și care este numele vostru?

Voltezar: De vrei Iroade să știi / Noi suntem craii cei trei: / Eu sunt tronul Voltezar / Melchior cu Gașpar / Am venit să cercetăm / Pe Iisus ca să-l aflăm / Frumoase daruri să-i dăm, Ca un semn de mulțumire / Aur, smirnă și tămâie / De pomenire să-i fie.

Gașpar: Eu sunt Gașpar împărat / Din țara Arabiei. /Acolo este împărăția mea. /Dar eu vreau să știu / Cine ești tu / Și care este numele tău?

Melchior: Eu Melchior mă numesc.

Irod: Eu sunt Irod împărat / Pe cal am încăleca / Sabia-n mână dreaptă-am luat. / Când îți dau o lovitură / Tot pământul se cutremură / Se cutremură cu tremurare / Să știi că sunt împărat mare!

Voltezar: - Te rog să ai puțin har, / Că te mânii în zadar, / Căci în acest ținut / Fiul ceresc s-a născut. El va guverna odată / Oștirea nenumărată. / Chiar și împărăția ta /Pe rând o va dărâma.

Irod: - Ah, tu cu acest cuvânt / M-ai rănit tare adânc! / Fierul ăsta ascuțit/ Îți va da ție sfârșit.

Gașpar: - Ce crezi că mi-e frică, / De a ta inimă mică? / Mânia ți-o potolește / Și de Iisus ne vorbește!

Irod: - Ce tot de Iisus vorbești? /Ce mi te tot lingusești? / Ce împărat poate să fie; / Să-mi ia și-a mea împărăție? / Nu știu, nu s-a pomenit!

Gașpar: De n-a fost acumă este. / Îți vestim și această veste!

Irod: - Ozia!, nu stii unde să se scrie / Despre această proorocie?

Ozia: - Ba-mi pare că-mi aduc aminte / Dă niște vechi proorocești cuvinte. / După cum spune cartea, foaia și locul / După Balaham proorocul / Proorocul Mihai spune / Că în tine Viflaime; / Se va naște Mântuitorul lumii

Irod: Mergeți și dacă-l găsiți, / Faceți-mi și mie-nștiințare, / Să-i dau și eu închinare.

Voltezar: O, Iroade viclean tare / Ziceai că-i vei da închinare! /Atunci de ce stai mânios, /Când vorbim despre Hristos?

Irod: Mânios că așa se cuvine, / Celui ce armata o ține! / O ține și-o cârmuiește / Și astfel le vorbește / Că oricine știe / Că sunt crai cu împărăție!

Melchior: Ia vezi cum se lingusește, / Și ce vorbe ne vorbește / Ca să credem că-i creștin / Dar la inimă-i păgân!

Voltezar: - O ,Iroade, ce gândești,/ Spre cele Dumnezeiești? /Dar eu știu destul de bine Că-n tine-s mațe de câine!

Irod: O vai, lună, stele, soare / Fiți a mele ajutoare! / O vai soare luminos! / Numai capuri ratez jos! / Eu te rog sabie odată, / Să mai ieși puțin din teacă! / Și cu această pricină / Să tai și această cerbice, / Fierul ăsta ascuțit, / Îți va da ție sfârșit! / Vorba ta cea blestemată / O tămie aruncată / Hai puțin mai către mine / Să-ți arăt eu cine-i câine!

Melchior: Ce-a zis mă dacă i-ai spus / Lui Irod despre Iisus?

Voltezar: O frate, am înlemnit, / Ce tiranul a voit! / Era gata să mă taie / Cât p-aci capul să-mi saie!

Melchior: - Să mergem la această fiară, cu mai mare îndrăzneală! Iar tu, împărate, Te lauzi că mi-i bate?

Irod: - Să te ferească Dumnezeu, / Să iau sabia eu! / De ce nu te-ai dus în lume, / Să nu-ți mai aud de nume?

Melchior: Atât să mai fii pe acest pământ, / Ca să te mai ții, Iroade, viclean, / Te voi șterge c-un cuvânt / De pe acest pământ! / Iar locul și pământul / Sub tine vor plânge / Și vom vedea noi / Cine va învinge!

Irod: Dar cine te sprijină crai amărât? / Că de iau sabia-n mână / Tot te fac țărână!

Melchior: Te-om juca noi / Ce gândești? Ce tot pe Iisus hulești? / Dar eu știu destul de bine / Că este domn și peste tine.

Irod: O știu eu bine ce-oi lucra, / De norii vor lăcrima! / Porunci-voi la ostași / Spre moarte să facă pași! / Vino, vino oaste mare! / Și-am să dau poruncă tare! / La mine vin săbii grămadă / Și-am să fac o vitejie, / Să tai pruncii peste o mie, / Chiar și Iisus să se taie / În această mare bătaie!

Voltezar: Oho, oho că nu merge așa, / După socoteala ta! / Ce crezi tu tirane, câine, / Calicule, vai de tine! / Pe Iisus vrei să-l omori? / Mai bine ca tu să mori!

Melchior: Vai de mine ce-ai gândit, / Iroade, tiran cumplit! / Câine și om rău! / Dușman a lui Dumnezeu! / Să vină a lui Dumnezeu urgie, / Peste a ta împărăție! / Iar tu să plesnești, / Să nu te mai pomenești, / Că ești om rău / Vrei să-l omori, / Pe fiul lui Dumnezeu!

Irod: Veniți, veniți din orice parte! / Pe aceștia trei îi luați! În lanțuri îi băgați / Și scoateți-i afară / Și bateți-i cu mare ocară.

Colindă *O, ce veste minunată*

Gașpar: Haideti frați și mai departe, / Să vestim și-n altă parte, / De nașterea lui Hristos, / Să ne fie de folos!

Preot Șerban Viorel

Amintiri...

„În vremea copilăriei mele, spunea un vârstnic al satului nostru (Simuț Cozma de 91 de ani), majoritatea oamenilor erau săraci. Mulți nu aveau ce mânca, nu aveau nici masă în casă și nici ceas. Iarna umblau încălțați cu opinci din piele. Acestea nu erau rezistente, se rupeau mereu. Oamenii le cârpeau, dar se rupeau nu peste mult timp și, de cele mai multe ori, umblau uzi la picioare. Mai târziu, au apărut opincile din cauciuc, acestea fiind mai rezistente. Vara umblau desculți. Aveau casele acoperite cu paie și cu feres-trele aproape cât palma. Oamenii o duceau greu, pentru că era vremea „cotelor“ când pământul se lucra cu unelte rudimentare și cu ajutorul animalelor. Grâul, cartofii și ce mai aveau trebuia să le dea cote. Atunci țara era după război și trebuia să plătească unele despăgubiri“.

„Mulți copii nu au fost la școală nici o zi măcar, pentru că părinții îi dă-deau slugi ca să câștige, să aibă ce mânca. În sat exista o școală din vaioagă, care mai târziu a fost transformată în magazie C.A.P. A fost dărâmată apoi, iar pe locul acela acum este actuala magazie de lemne a școlii din sat. Pe atunci, exista un singur dascăl în sat, care predă la șapte clase, aproximativ 40-50 de elevi. Lecțiile se țineau și dimineața (orele 8-12) și după amiază (orele 14-18). Dimineața erau lecții de limba română, matematică, iar după amiază erau celelalte materii. Elevii scriau pe tăbliță cu condeiul. Se aplica și sistemul monitorial (adică elevii din clasele mai mari erau folosiți de către dascăl ca să-i învețe pe cei din clasele mai mici). Dintre dascălii care au luminat mințile copiilor în vremea aceea amintim: Popon din Vadu Crișului, Indrie, Paul, iar de prin anii 1935-1936 până în 1940, a fost învățător în sat domnul Marcu, fiu al satului. A locuit o perioadă în casa părintească, după care s-a mutat în locuința școlii. A fost un învățător bun care s-a străduit să-i învețe carte pe copii“.

Tatăl meu îmi spunea, când eram în clasele primare că, dacă ar fi avut norocul să-l aibă ca dascăl pe Marcu până în clasa a VII-a, m-ar fi putut ajuta la matematică până în clasa a VIII-a. A învățat doar trei clase la învățătorul Marcu, pentru că după cedarea Ardealului, învățătorul a plecat cu familia în Moldova, unde a și murit.

În timpul regimului austro-ungar, au fost învățători maghiari în sat, dar foarte puțini copii au frecventat școala. Din 1944, când Ardealul a revenit României, iarăși s-a făcut școală în limba română. Au urmat apoi alți dascăli, dintre care amintim: domnul Moțu, familia Groza Iosif și Maria, Cătană Viorica, Dunșoara Maria, Șerban Livia (1978- 2011) și alții. În această perioadă se învăța în sat numai clasele primare, restul până la clasa a VIII-a, se învăța la Borozel sau Borod.

Tot acum s-au făcut la școală unele lucrări care au fost necesare: s-au înlocuit geamurile vechi cu altele noi - termopan, s-a dat jos vechea tencuială exterioară și s-a tencuit din nou, s-a introdus încălzirea centrală și s-a dotat școala cu mobilier nou. Nu în ultimul rând trebuie să amintim că începând de prin anii 1970, s-a construit în sat grădiniță. Aceasta a ușurat mult munca învățătorului, pentru că altfel se adaptau copiii la cerințele școlii și altul era nivelul lor de cunoștințe la intrarea în școală, după frecventarea grădiniței, față de cel dinainte când grădiniță nu era. Prima educatoare a satului nostru a fost doamna Tuș Mărioara, născută în comuna Pocola și care s-a căsătorit în sat și a rămas aici, în momentul de față, fiind pensionară.

Îmi aduc aminte că în vremea fragedei mele pruncii, când vedeam școala, credeam că acolo este doctorița care dă injecție copiilor (probabil că îmi aminteam de faptul că acolo am primit vaccinuri care se făceau la copii). Îmi era frică să merg la școală, dar nu îndrăzneam să spun aceasta părinților.

Mama mea îmi spunea că îi plăcea mult să învețe și a avut note bune la școală, fapt ce l-am constatat studiind arhiva școlii. A vrut să meargă la școală să devină învățătoare, împreună cu Modog Valeria, astăzi educatoare pensionară, care a lucrat la Săcuieni, dar bunicii nu au lăsat-o, pentru că, fiind singură la părinți, nu aveau cine să le îngrijească de vaci la pășunat. Asemenea mamei mele au fost mulți copii din sat cu dragoste de carte, dar din cauza lipsurilor materiale și a sărăciei au rămas fără școală.

Dacă în trecut satul nostru era un sat de oameni săraci, astăzi situația este cu totul altfel. Pe locul caselor vechi, s-au construit altele noi, care se modernizează în pas cu cerințele vremii (curent electric, apă curentă, televizor, internet, tâmplărie termopan). În ce privește munca în agricultură, aproape la fiecare gospodărie există tractor și utilaje agricole, cu care se lucrează pământul. Avem în sat magazine și două firme de prelucrare a lemnului care asigură locuri de muncă pentru mulți oameni din sat și din împrejurimi. Până în 1989, majoritatea oamenilor au lucrat în vechiul CAP, dar erau și angajați la întreprinderile din apropiere: Combinatul de ciment de la Chistag, Întreprinderea Refractara de la Aștileu, mina de la Borozel și Șuncuiș etc.

Biserica veche, biserica mamă din satul Valea Mare de Criș a fost cea mai veche de pe valea Crișului. A fost construită din lemn de goron foarte rezistent. După terminarea bisericii actuale, aceasta a fost dărâmată, iar lemnele au fost vândute. Păcat, pentru că astăzi ar fi fost un monument istoric de valoare. „Când s-a dat jos turnul, spunea baciul Simuț Cozma, lemnele s-au aprins la izbitura cu pământul. Lemnele nu au fost stricate de loc.“

Biserica actuală a fost construită între anii 1933-1935. Este zidită din piatră, care a fost adusă de către oameni cu căruțele de la Cutinș. Pe vremea

aceea fiecare sat avea primăria și birăul (primarul) său. Acesta avea sigilul. Notăria era la Borozel. Acolo se afla un notar și un scriitor (secretar). Primarul satului, Olar Nicolae, a repartizat fiecăruia cantitatea de piatră pe care s-o aducă.

În continuare a fost dată în antepriză (s-o construiască în întregime) unui meșter maghiar pe nume Henț. A fost sfințită prima dată în anul 1935, preot fiind atunci Emil Bendorfeanu, care slujea și în Cetea. După moartea preotului Bendorfeanu, s-au perindat preoții: Șofrone, Burdan, Coriolan Roxin, Cornel Dejeu, Florian Leț, Nicolae Gârș și preotul Viorel Șerban, care slujește din 1982, numai la biserica din Valea Mare de Criș. În ultimii 20 de ani s-au făcut multe lucrări la biserica din sat, dintre care amintim: s-a dat jos vechea tencuială și s-a tencuit din nou cu materiale mai rezistente; s-a pictat biserica în tehnica frescă, s-a introdus încălzirea centrală; s-a schimbat iconostasul vechi cu altul nou sculptat; s-a schimbat acoperișul; s-a construit un lumânărar; s-a cumpărat teren pentru cimitir și s-a împrejmuit. Tot în această perioadă s-a construit casa parohială și anexe gospodărești pe un teren donat de un bun credincios, OLAR NICOLAE, care a fost și ctitorul bisericii în această perioadă împreună cu OLAR ȘTEFAN. Toate aceste lucrări s-au făcut prin strădania și donațiile bunilor noștri credincioși precum și cu ajutorul Sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Oradiei.

Învățătoare Șerban Livia

7.5.5. Familia Știop Ioan și Florica

Datele personale: Știop Ioan, născut la data de 09 ianuarie 1973 în comuna Borod, județul Bihor. Profesia: tehnician veterinar.

Loc de muncă: agricultor

Soția: Știop Florica-Simona, născută la data de 12 aprilie 1973 în comuna Recaș, jud. Timiș, de profesie confecționeră. Loc de muncă – casnică.

Copiii: Știop *Roxana, Darius, Andreea, Naomi, Florentina, Miriam, Fabian, Asael, Iasmina, Filip, Lucas, Damaris, Elias.*

Adresa de domiciliu: Valea Mare de Criș, nr. 172, com. Borod, jud. Bihor. Telefon: 0743 183 586

În satul Valea Mare de Criș trăiesc la momentul redactării cărții, femeia cea mai în vârstă din satele comunei Borod, pe nume TOLE RUSANDA, născută în 13 aprilie 1922 și bărbatul cel mai în vârstă din satele comunei Borod, OLAR PAVEL, născut în martie 1920.

Biserica Ortodoxă din Valea Mare de Criș

Biserica Penticostală din Valea Mare de Criș

Școala clasele I-IV și Grădinița din Valea Mare de Criș

Casa Parohială din Valea Mare de Criș

Cuprins

ARGUMENT	5
Cuvânt înainte	7
În loc de prefață.....	17

Capitolul 1. Aproape tot, pe scurt, despre oameni și obiceiuuri din satele comunei Borod - județul Bihor .....

1.1. Introducere	21
1.2. Cadrul natural al comunei Borod.....	21
1.3. Scurt istoric al comunei Borod	23
1.4. Colectivizarea, electrificarea și industrializarea.	45
1.4.1. Colectivizarea.	45
1.4.2. Electrificarea.	47
1.4.3. Industrializarea.....	48
1.5. Instituțiile din comuna Borod.	49
1.5.1. Primăria.....	49
1.5.2. Școala	49
1.5.3. Biserica	53
1.5.4. Dispensare și farmacii.....	57
1.5.5. Poșta.	59
1.5.6. Asociații private	59
1.5.7. Bănci de stat.	60
1.5.8. Poliție.	60
1.5.9. Formațiune de pompieri	60
1.5.10. Bănci comerciale.	60
1.5.11. Instituții industriale.....	60
1.5.12. Comerțul.	60
1.5.13. Cămine culturale și biblioteci.	60
1.5.14. Sportul.	61
1.6. Agricultură și alimentația	61
1.7. Obiecte agricole și casnice	67
1.8. Îmbrăcămintea.	70
1.9. Măsurătorile din satele comunei Borod	74
1.9.1. Degetele în grosime	74
1.9.2. Latul de palmă	74
1.9.3. Călușul	74
1.9.4. Palma.....	74

1.9.5. Cotul.....	74
1.9.6. Stânjenu.....	74
1.9.7. Pasul.....	74
1.9.8. Cubulul.....	74
1.9.9. Mierța.....	74
1.9.10. Pătrarea.....	74
1.9.11. Vica.....	74
1.9.12. Brădie.....	74
1.9.13. Chiselu.....	74
1.9.14. Jumătatea.....	74
1.9.15. Câbla.....	75
1.9.16. Carul sau loitrașul.....	75
1.9.17. Cubicul.....	75
1.9.18. Holda mare.....	75
1.9.19. Holda mică.....	75
1.9.20. Jugărul.....	75
1.9.21. Lanțul.....	75
1.9.22. Pogonul.....	75
1.9.23. Zua.....	75
1.9.24. Fontul.....	75
1.10. Obiceiuri din satele Comunei Borod.....	75
1.10.1. Obiceiuri de sărbătorile de iarnă.....	75
1.10.1.1. Crăciunul.....	75
1.10.1.2. „Vergelul” și umblatul cu „La mulți ani”.....	78
1.10.1.3. „Țuraleisa”.....	79
1.10.2. Obiceiuri de Paști.....	80
1.10.3. Alte sărbători creștine și precreștine.....	80
1.10.3.1. 2 februarie – Stretenia.....	80
1.10.3.2. Dragobetele.....	80
1.10.3.3. 1 Martie – Mărțișorul.....	80
1.10.3.4. Zilele Babei.....	80
1.10.3.5. Ziua femeii.....	80
1.10.3.6. Sântoaderul.....	80
1.10.3.7. 9 Martie – cei 40 de mucenici.....	81
1.10.3.8. 25 Martie – Buna Vestire.....	81
1.10.3.9. 1 Aprilie - Se păcălesc rudele, prietenii.....	81
1.10.3.10. Sfântu Gheorghe sau Sângeorgiu.....	81
1.10.3.11. Ziua Muncii – 1 Mai.....	81
1.10.3.12. Ziua Tineretului – 2 Mai.....	81

1.10.3.13. Ispasul sau Înălțarea Domnului	81
1.10.3.14. Ziua Copilului – 1 iunie	81
1.10.3.15. Sânzienele	81
1.10.3.16. Rusaliile	82
1.10.3.17. Postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel	82
1.10.3.18. Petru și Pavel	82
1.10.3.19. Alte sărbători	82
1.10.3.20. Postul Sfintei Marie (Sântămărie Mare	82
1.10.3.21. Ziua Crucii	82
1.10.3.22. Sfântul Dumitru	82
1.10.3.23. Postul Crăciunului	82
1.10.4. Obiceiuri - nașterea, căsătoria și moartea	83
1.10.4.1. Nașterea	83
1.10.4.2. Căsătoria	84
1.10.4.3. Moartea	87
1.10.5. Obiceiuri și tradiții care duc la socializare	90
1.10.5.1. Bârfa	90
1.10.5.2. Claca	90
1.10.5.3. Haba	90
1.10.5.4. Socializarea copiilor	91
1.10.5.5. Danțul, strigăturile și horitul	91
1.10.6. Obiceiuri legate de spiritualitate	92
1.10.6.1. Rugăciunile	92
1.10.6.2. Descântatul	92
1.10.6.3. Obiceiuri și povești	93
1.10.6.4. Sudalma	94
1.10.6.5. Datul de binețe	95
1.10.6.6. Nume de botez	95
1.10.6.7. Jucării	96
1.10.6.8. Porecle	96
GLOSAR	98
Bibliografie	118
Capitolul 2. Valori perene borodane	121
2.1. Cuvânt introductiv	121
2.2. Profesorul Ioan Crețu, un eminent apostol al școlii	122
2.3. Însemnări despre școala de altădată	126
2.4. Gligor Pop, distins luminător de minți și suflete	128
2.5. Preotul Emil Perreni	129

2.6. Obiceiuri și relații tradiționale	131
2.7. Revigorarea economică de la mijlocul secolului al XX-lea ..	133
2.8. Tradiții în lumea satului	135
2.9. Însemnări despre familia Pallady din Borod	139
2.10. Adrian Munteanu, preotul fidel satului și la bine și la rău	140
2.11. Oameni și alte moșteniri	143
2.12. Grigore Cucereanu, un demn și ferm director de școală	146
2.13. Valori și imagini borodane din secolul al XX-lea.....	151
2.14. Petru Simuț, un edil destinat timpului său	160
2.15. Duminica Tomii în Borod	164
2.16. Etnicii creoli ai satului	166
2.17. Înțelepciunea, izvor de armonie	168
2.18. Dangă de clopote înlăcrimate	170
2.19. Acad. prof. dr. Gabriel Țepelea	171
2.20. Cartea școlii, un act de identitate	174
2.21. Cuvânt de încheiere	175

Capitolul 3. Oameni de seamă din satele comunei Borod – județul Bihor .....

3.1. Academician Gabriel Țepelea	179
3.2. Profesor Ioan Crețu	184
3.3. Victoria Ana Tăușan	184
3.4. Gligor Pop, distins luminător de minți și suflete	188
3.5. Preotul Emil Perreni.....	188
3.6. Adrian Munteanu, preotul fidel satului	188
3.7. Grigore Cucereanu.....	188
3.8. Cucu Nicolae, doctor zootehnist.....	188
3.9. Dr. Terebenț Tadeu Marcel Liciniu	281
3.10. Învățătorii Caba Gheorghe și Maria.....	285
3.11. Preot Ioan Antonescu	288
3.12. Preot Alexandru Drimba	292
3.13. Preot Emil Bendorfeanu	293
3.14. Învățătorii Topai Gavril și Cristina	296
3.16. Doina Cetea, poetă și scriitoare	301
3.17. Petru Venter – economist	305
3.18. Cătălin Alexandru Topai.....	305
3.19. Preot Drimba Mihai.....	306
Bibliografie.....	314

Capitolul 4. Procesul de cooperativizare din comuna Borod, între document și memoria oamenilor.....	315
4.1. Introducere.....	315
4.1.1. Motivația temei.....	316
4.1.2. Ce ne-am propus.....	317
4.1.3. Metodele folosite.....	317
4.1.4. La ce rezultate am ajuns și nu am ajuns.....	317
4.2. Condițiile economice și umane din comuna Borod.....	318
4.2.1. Poziția geografică, caracterul climatic și condițiile pedogenetice.....	318
4.2.2. Situația agricolă a comunei Borod între anii 1948-1961.....	319
4.2.2.1. Satul Borod.....	319
4.2.2.2. Satul Borozel.....	322
4.2.2.3. Satul Cetea.....	324
4.2.2.4. Satul Cornițel.....	327
4.2.2.5. Satul Valea Mare de Criș.....	328
4.3. Procesul de cooperativizare al comunei Borod.....	330
4.3.1. Felul în care a fost receptată colectivizarea.....	330
4.3.2. Atitudinea autorităților.....	333
4.3.3. Urmările colectivizării.....	335
ANEXA 1	
4.4. Familiile din satul Borod ce dețineau la 25 ianuarie 1948 peste 80.000 m ² teren agricol.....	337
ANEXA 2	
4.5. Familiile din satul Borozel ce dețineau la 25 ianuarie 1948 peste 80.000 m ² teren agricol.....	338
ANEXA 3	
4.6. Familiile din satul Cetea ce dețineau la 25 ianuarie 1948 sub 10.000 m ² teren agricol.....	339
ANEXA 4	
4.7. Familiile din satul Cetea ce dețineau la 25 ianuarie 1948 peste 80.000 m ² teren agricol.....	340
ANEXA 5	
4.8. Familiile din satul Cornițel ce dețineau la 25 1948 ianuarie peste 80.000 m ² teren agricol.....	341
ANEXA 6	
4.9. Familiile din satul Valea Mare de Criș ce dețineau la 25 ianuarie 1948 peste 80.000 m ² teren agricol.....	341
Bibliografie.....	342

Capitolul 5. Aspecte etnografice din comuna Borod . 343

5.0. Introducere Suci Florica	343
5.1. Gospodăria țărănească	343
5.2. Portul popular femeiesc din Borod	346
5.3. Portul popular bărbătesc din Borod	349

Capitolul 6. Folclor tradițional din satele comunei Borod 353

6.1. Creația lirică - prof. Mărușca Nicolae	353
6.1.1. Căntece de dragoste și de dor	354
6.1.2. Căntece de haiducie	358
6.1.3. Căntece vechi de cătănie	359
6.1.4. Căntece și strigături de nuntă	360
6.1.5. Strigături (sau descăntece)	361
6.2. Alte creații lirice	362
6.2.1. Căntece de dragoste și dor	362
6.2.2. Căntec satiric	363
6.2.3. Strigături	363
6.2.4. Cine-o zis întâi doina	364
6.2.5. Leagănă-te vârf de brad	364
6.3. Creația epică	364
6.3.1. Balade	364
6.3.1.1. Voica	364
6.3.1.2. Ilincuța șandrului (Balada Landrului)	366
6.3.2. Legende	368
6.3.2.1. Legenda pietrii craiului	368
6.3.2.2. Soarele, luna și Dunărea	368
6.3.2.3. Fata din păr	368
6.3.2.4. Legenda tăului „Lolac”	369
6.3.2.5. Legenda tăului „Lolac” – variantă –	370
6.3.2.6. Legenda „Valea fetii”	370
6.3.2.7. Legenda despre „Dâmbu danțului” și „valea fetii” - variantă	371
6.3.2.8. Legenda Dealului Măgura	371
6.3.2.9. Cât dă puternici erau urieșii	371
6.3.2.10. Balta înecaților	372
6.3.2.11. La „muierea moartă”	372
6.3.2.12. „Dealul fetii”	373

6.3.2.13. Muntele fetii – variantă –	373
6.3.2.14. De când nu se mai omoară bătrânii – (variantă) .	373
6.3.2.15. Tău Lolac (variantă)	374
6.3.2.16. Lemnu Bandulii (la muierea moartă – variantă –	374
6.4. Poezia magică – descântece	375
6.4.1. Descântec de deochi.....	375
6.4.3. Descântec de soare săc (dureri de cap)	377
6.5. Literatură enigmatică - Ghicitori	377
6.6. Obiceiuri legate de momente importante	
din viața omului	379
6.6.1. Despre naștere și botez	379
6.6.1.2. Folclorul copiilor	381
6.6.2. Căsătoria și nunta	387
6.6.2.1. La pețit.....	387
6.6.2.2. Încredințarea (logodna).....	388
6.6.2.3. Pregătirea steagului de nuntă.....	389
6.6.2.4. La casa miresei.....	389
6.6.2.4.1. Iertăciunile (cerutul miresei)	391
6.6.2.4.2 variantă.....	392
6.6.2.5. Legatul drumului	393
6.6.2.6. La poarta casei mirelui.....	394
6.6.2.7. Învălitul miresei	394
6.6.3. Moartea și înmormântarea, obiceiuri și credințe	394
6.6.3.1. Chestionarul academiei	394
6.6.3.2. Horile morților (13)	399
6.7. Sărbători și obiceiuri calendaristice	412
6.7.1. Strânjeri de corindi - în satul Borod	412
6.7.2. Corindatul cetei de feciori din Valea Mare de Criș.	415
6.7.3. Alte colinde din repertoriul cetei de feciori	417
6.7.6. Sântoaderul (Sfântul Toader).....	428
6.7.7. Sângeorzul (Sfântul Mare Mucenic Gheorghe)	429
6.7.8. Sărbătoarea Învierii Mântuitorului - Paștile	429
6.7.9. Sântilie (Sfântul Ilie)	430
6.8. Obiceiuri comunitare	430
6.8.1. Șezătoarea la Borod	430
6.8.2. Claca la Borod	432
6.9. Din activitatea cultural artistică.	
Formații, interpreți și animatori culturali	433
6.9.1. Gârz Nicolae (dansator și animator cultural)	433

6.9.2. De la hora satului la valorificarea scenică a dansului popular.....	435
6.9.3. Formația de dansuri populare din Borod.....	440
6.9.4. Teatrul nescris din borod.....	452
6.9.4.1. Vasilache și Mărioara.....	455
6.9.5. Corul mixt din Borod.....	457
6.9.6. Creatori locali de artă naivă	457
6.9.6.1. Ștefan Simuț - poet - (1924–1991)	457
6.9.6.2. Simuț Nicolae - pictor și sculptor.....	460
Bibliografie.....	463

Capitolul 7. Oameni din satele comunei Borod despre oamenii și obiceiurile din satele comunei Borod 465

7.1. BOROD	465
7.1.1. Ing. Sarca Sorin-Petru - primar al comunei Borod	465
7.1.2. Maistru Caba Liviu -	469
7.1.3. Înv. Marc Bulzan Viorica.....	470
7.1.4. Preot Păcurar Gheorghe.....	474
7.1.5. Prof. Vert Silvia	479
7.2. BOROZEL	486
7.2.1. Prof. Venter Ioana	486
7.2.2. Pr. paroh Gârș Nicolae.....	490
7.2.3. Mermeze Garofița	491
7.2.4. Prof. univ. dr. Mermeze Gheorghe	493
7.2.5. Prof. Anca Tanc.....	495
7.2.6. Înv. Teacă Irina	507
7.2.7. † înv. Valeria Zissis	518
7.3. CETEA	526
7.3.1. Lector univ. dr. Aurora Băgiag	526
7.3.2. Colonel în rezervă Bochiș Nicolae.....	529
7.3.3. ing. Boca Nicolae	532
7.3.4. Chirodea Irina	533
7.3.5. Prof. Covaciu Cornelia (Rugea înainte de căsătorie) .	534
7.3.6. Familia Dejeu Bulzan Miorița	535
7.3.7. Contabil Groza Bochiș Maria	538
7.3.8. Familia Gui Maria Raveica și Nicolae	539
7.3.9. Hotea (Mărușca) Cornelia Nela – S.U.A.....	540
7.3.10. Ec. Mărușca Mircea Ec. Mărușca Emil	543

7.3.11. Preot Megheșan Vasile	544
7.3.12. Mermeze Nicolae	547
7.3.13. Dr. Mihancea Dragoș	550
7.3.14. Mihance Petru-Dorel	553
7.3.15. Teh. silvic Mihancea Gavril	554
7.3.16. Colonel (r) Mihancea Gheorghe	555
7.3.17. ing. Mihancea Leontin.....	556
7.3.18. Prof. univ. dr. Mihancea Petru.....	557
7.3.19. Familia Mihancea Ștefan și Iuliana	586
7.3.20. Maistru Pantiș Iosif.....	587
7.3.21. Ing. Pavel Dumitru	588
7.3.22. Prof. Popa (Boca) Dorina.....	589
7.3.23. Antreprenor Stance Mircea	592
7.3.24. Fam. înv. Ungur Ileana și Ioan	593
7.3.25. Familia Venter Petru și Ana.....	607
7.3.26. Venter Silvia Doina și Venter Ioan.....	609
7.4. ȘERANI	647
7.4.1. Pisek Ianoș	649
7.4.2. Popa Petru Ramon	654
5. VALEA MARE DE CRIȘ	657
7.5.1. Mărușca Nicolae	657
7.5.2. Mărușca Nicolae Teodor	663
7.5.3. Olar Pavel	668
7.5.4. Preot Șerban Viorel.....	671
Înv. Șerban Livia	671
7.5.5. Familia Știop Ioan și Florica	680

